მთავარეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე

დედა ეკლესია

ქადაგებანი და წერილები

ᲗᲘᲗᲘ ᲬᲘᲜᲐᲡᲬᲐᲠᲘ

გამომცემლობა „განათლება“
თბილისი - 1996

წიგნში თავმოყრილია საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის წმიდა სინოდის წევრის მთავარეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის ქადაგებანი, წერილები და გამოკვლევები, რომელნიც წლების განმავლობაში ქვეყნდებოდა და იპყრობდა საზოგადოების ყურადღებას.

ქადაგებანი და პუბლიცისტური წერილები გვამცნობენ ისტორიულ ბედს იმ ქართველებისა, რომელნიც განშორდნენ დედა ქართულ მართლმადიდებლურ ეკლესიას, რის გამოც მშობელი ერისაგან გაუცხოვდნენ, დაკარგეს ეროვნული ცნობიერება და გადაგვარდნენ. ავტორი აგრეთვე წარმოაჩენს თანამედროვე საეკლესიო ცხოვრებას, ისტორიას ქართული ეკლესიისა, აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს ტკივილებს, განიხილავს ახალი თაობის აღზრდის საკითხებს.

წიგნი განკუთვნილია სასულიერო სასწავლებლების სტუდენტებისა და ფართო მკითხველი საზოგადოებისათვის.

დედა ეკლესია

წინასიტყვაობის მაგიერ

მადლით ცხებულ საქართველოში ძველად ზნეობრივ აღზრდას საძირკვლად ედო ღვთისა და მოყვასის სიყვარულის მცნება, მის ნაყოფს კი „საღმრთო მოქალაქეობა“ წარმოადგენდა - სულიერად სპეტაკი, ერისათვის თავდადებული კაცის მოღვაწეობა ქვეყნის სასარგებლოდ.

„საღმრთო მოქალაქეობის“ სასწავლი სახელმძღვანელოა საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის წმიდა სინოდის წევრის, მთავარეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის წიგნი „დედა ეკლესია“, რომელშიც თავმოყრილია მისი ქადაგებანი, საგანმანათლებლო, პოლემიკური, ეკლესიის დღევანდელობის და წარსულისადმი მიძღვნილი წერილები. მათში გადმოცემულ ტკივილსა და სიხარულს მკითხველი უშუალოდ თავადაც განიცდის.

საბერძნეთში, ივერონის მონასტერში დაცულ ექვთიმე მთაწმიდელის მიერ თარგმნილი „დიალოღონის“ ხელნაწერს წამძღვარებული აქვს სიტყვები - „საქებელ არიან, რომელთა წერილნი კეთილნი და სარგებელნი სულისანი დაუტოვეს სოფელსა ამას შინა“. მეუფე ანანიას წერილებიც, მათში გადმოცემული სიყვარულისა და მგზნებარების გამო „კეთილნი და სულისათვის სასარგებლონი“ არიან. მათ შორის, ალბათ, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეკლესიის ისტორიისადმი მიძღვნილი გამოკვლევები. ჩვენი დედა ეკლესიის ისტორიის კვლევას მეუფე ანანიამ მრავალი წელი მიუძღვნა. საქართველოს ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში საკანდიდატო მინიმუმის ჩაბარების შემდეგ მან სადისერტაციოდაც ეს თემა შეარჩია. როგორც მეუფე ბრძანებს, ღვთისა და ერის სიყვარული მას სასკოლო ასაკში ჩაენერგა და მაშინვე გადაწყვიტა მათთვის მიეძღვნა თავისი თავი. საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ თავისი სპეციალობით რამდენიმე წელიწადი იმუშავა და მალევე ბერად აღიკვეცა (1979). წინამძღვრობდა ჯერ თბილისის წმიდა სამების ეკლესიას, შემდეგ კი - ალავერდის მონასტერს. მიენიჭა იღუმენისა და არქიმანდრიტის ხარისხები.

თხუთმეტი წლის წინ (1981, 15.03) სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში მეუფე ანანია (ერისკაცობაში თენგიზ ანატოლის ძე ჯაფარიძე) ეპისკოპოსად აკურთხეს და წმიდა სინოდის გადაწყვეტილებით დაადგინეს ჯერ ნიკორწმიდის, შემდეგ კი სამცხე-ჯავახეთის ეპარქიის მმართველად, სადაც იღვაწა 12 წელი. ეს იყო ხანა ათეისტების ბატონობისა: ამ დროს ხელისუფლების სათანადო ორგანოები თავიანთი დამსჯელი აპარატის გამოყენებით საეკლესიო შენობებს უკვე აღარ ანგრევდნენ, მაგრამ სანაცვლოდ სასტიკად დევნიდნენ მათთვის არასასურველ ღვთისმსახურებს. რამდენი ტანჯვა, დამცირება და ცილისწამება გადაიტანა მეუფემ იმ წლებში..., მაგრამ ღვთის ძალით გამხნევდა, დაივიწყა პირადი და ვით ეკლესიასა და მრევლზე მზრუნველმა მამამ დაგვიტოვა სულისათვის ფრიად საჭირო ნაწერები.

მეუფე ანანია ბედნიერია იმით, რომ სწორედ აღნიშნულ წლებში, მიუხედავად სასტიკი წინააღმდეგობისა, მან სამოცდაათწლიანი უქმობის შემდეგ აკურთხა და პირველი წირვა ჩაატარა ვარძიის, ზარზმის, საფარის, უდეს, კიმოთესუბნის, ბორჯომის, ხვილიშას, კოთელიას, სადგერის, აბასთუმნის, ახალდაბის და სხვა მრავალ ეკლესია-მონასტერში, აამოქმედა ისინი, ხელი

დაასხა მათთვის განკუთვნილ მღვდლებსა და დიაკვნებს, დააარსა ქ. ახალციხეში სასულიერო სასწავლებელი, დაწერა მისი სტუდენტებისათვის სასწავლო სახელმძღვანელოები „ახალი აღთქმისა“ და „ეკლესიის ისტორიისა“, ხოლო იმის შემდეგ, რაც 1992 წლის 25 დეკემბერს სვეტიცხოვლის ტაძარში აღყვანილ იქნა მთავარეპისკოპოსის ხარისხში, აღადგინა და პირველი წირვა დააყენა ალგეთის ტაძარში (მანგლის-წალკის ეპარქია), რაც ალბათ სიმბოლურია. ალგეთი - ჩვენი ხალხის მიერ განიცდება იმედად იმისა, რომ მოვა ახალი მორწმუნე თაობა, ნამდვილი მემკვიდრე ერისა, რომელიც ჭეშმარიტად ააღორძინებს, ააყვავებს, გააერთიანებს და გაამთლიანებს საქართველოს ზღვიდან ზღვამდე, გულიდან გულამდე და მიწიდან ზეცამდე, ამინ.

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო!

ეპისკოპოსმა ლეონტი მროველმა „ქართლის ცხოვრებაში“ წმიდა მამათა მიერ დაცული აღთქმა გადმოგვცა, რომელიც უფალმა იესო ქრისტემ თავის დედას - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს მისცა შემდგომად იმისა, რაც მას წილად ივერიის მოქცევა ხვდა:

- „ჰოი, დედაო ჩემო, არა უგულებელვყო ერი იგი საზეპურო უფროჲს ყოველთა ნათესავთა მეოხებითა შენითა მათთვის“.

ცნობილია, რომ უფალმა ღმერთმა თავდაპირველად აღთქმა ნოესა და მის შთამომავლობას (კაცობრიობას) დაუდო. შემდგომ კი - აბრაამსა და მის შთამომავლობას (რჩეულ ერს - ებრაელობას). როგორც ვიცით, ამის შემდეგ უფალს აღთქმა არც ერთი ერისათვის არ მიუცია. ამ შემთხვევაში, თანახმად „ქართლის ცხოვრებისა“, ქართველი ერი გამონაკლისს წარმოადგენს.

მართალნი ვიქნებით, თუ ვიტყვით, რომ უფალმა აღთქმა ქართველი ერის მფარველობისა ღვთისმშობელ მარიამთან დადო, ისევე როგორც აბრაამთან - ებრაელთა და ნოესთან კაცობრიობის მფარველობისა. ამიტომ ისევე, როგორც აბრაამი მამამთავარია ებრაელთა, ხოლო ნოე კაცობრიობისა, ასევე ღვთისმშობელი დედაა ანუ მეთაურია ქართველი ერისა.

ქართველი ერის შესახებ მიცემული აღთქმის ხილულ ნიშნად უნდა ვიგულისხმოთ უფლის კვართი, რომელიც მისივე ნებით ჩვენს ქვეყანას მოებარა. წმინდა ნინომ თავისი ღვთივგანბრძნობილი ყურადღება თავიდანვე მიაპყრო უფლის კვართს, რომელიც პირველი საუკუნიდანვე მცხეთაშია დაცული, სწორედ აქ, უფლის კვართზე დაეფუძნა სამოციქულო საყდარი ქართული ეკლესიის საჭეთმპყრობელისა. უფლის კვართი ნიშანია საქართველოს ეკლესიისა და ქართველი ერის მთლიანობისა და მუდმივი სიქადული ჩვენი ქვეყნისა. იტყვის უფალი: „მე და მამა ჩემი ერთ ვართ“ (იოანე 10, 30) სხვაგან მამის, ძისა და სული წმიდის შესახებ ვკითხულობთ: „ესე სამნი ერთ არიან“ (I იოანე 5, 7). ეს საიდუმლო ერთიანობისა და განუყოფელობისა ასახულია სახარებისეულ ამბავში ქრისტეს კვართის შესახებ. კვართი არ გაუყვიათ და არ დაუნაწილებიათ, იგი მთლიანად ერთს შეხვდა. ამასთან დაკავშირებით საღმრთო წერილი ამბობს: „ხოლო კვართი იგი, რომელ იყო უკერველ ზეით გამოქსოვილ ყოვლად, თქვეს ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე, არამედ წილ-ვიგდოთ ამას ზედა, ვისიცა იყოს“ (იოანე 19, 23-24). ამ კვართს მამისაგან მაღლით ერთიანობა ჰქონდა მიცემული და ამიტომაც მისი დანაწევრება არ შეიძლებოდა, იმათ, ვისაც ის ერგოთ, იგი ერთხელ და სამუდამოდ მთლიანი და განუყოფელი დარჩათ. ამიტომ, შეუძლებელია ქრისტეს სამოსი ჰქონდეს იმას, ვინც ქრისტეს ეკლესიას არღვევს. თავისი კვართის საიდუმლოთი უფალმა ეკლესიის ერთიანობაზე მიგვანიშნა.

წმიდა კვიპრიანე თითქოსდა წინასწარ ჭვრეტდა ბედს იმ ქართველებისა, რომელნიც ქართულ მართლმადიდებელ ანუ უფლის კვართის ეკლესიას განშორდნენ, უცხო ეკლესიებს მიეკედლნენ და დაკარგეს რა ეროვნული თვითშემეცნება, გადაგვარდნენ. როგორც ისტორიის კვლევა გვიჩვენებს, გრიგორიანი ქართველები გასომხდნენ. ბერძნული ეკლესიის მრევლად ქცეული ქართველები - გაბერძნდნენ, ხოლო XVIII-XIX საუკუნეებში რუსეთში ემიგრირებული ქართველები, მრევლი რუსული ეკლესიისა - მიუხედავად თავიანთი უწარჩინებულესი გვარიშვილობისა, გარუსდნენ. ჩვენთვის

განსაკუთრებით სამაგალითოა მესხეთის ქართველობის „გათათრება“ იმის შემდეგ, რაც მათ დედა ქართული ეკლესიის წიაღი მიატოვეს და გამაჰმადიანდნენ. რა იყო მიზეზი დენაციონალიზაციისა? - უფლის კვართის ეკლესიისაგან განშორება.

ვითარცა სული და სხეული ერთ არსებას ქმნიან, ასევე ერთარსია ქართული ეკლესია და ქართველი ერი. სხეული წყვეტს სიცოცხლეს მისგან სულის განშორებისთანავე, მსგავსადვე დედა ეკლესიისაგან განშორებას შედეგად არა მხოლოდ სარწმუნოებრივი დაცემა, არამედ ეროვნული გადაგვარებაც მოსდევს: „სცადე და მოსწყვიტე მზის სხივი თავის საწყისს - ცალკე ის ვერ იარსებებს, მოტეხილი ტოტი მოკვდება, სათავეს მოშორებული ნაკადული დაშრება. თავისი კვართის საიდუმლოთი უფალმა ეკლესიის ერთიანობაზე მიგვანიშნა. ვინ შეუპყრია ისე ძალუმად განხეთქილების ჩამოგდების ვნებას, რომ შესაძლებლად მიაჩნია, ანდა კადნიერება აქვს დაარღვიოს ღვთაებრივი ერთიანობა - უფლის კვართი ქრისტეს ეკლესიისა. თვით უფალი შეგვახსენებს და გვმოძღვრავს თავისი სახარებით - „და იყვნენ ერთ სამწყსო და ერთ მწყემსი“. წმიდა ეპისკოპოსი ამ სიტყვებით გვამცნობს მიზეზს ქართულ ეკლესიას მოწყვეტილი ქართველების გადაგვარებისა.

ჭეშმარიტი სარწმუნოების „დაცვის“ თუ „აღიარების“ მომიზეზებით ქართველთა ერთი ნაწილი დღეს მიმდევარი ხდება უცხო ეკლესიებისა თუ სექტებისა: განა შეუძლია მას, ვინც არ იცავს ეკლესიის ერთიანობას, ჩათვალოს, რომ სარწმუნოებას იცავს? ეს მაშინ, როცა პავლე მოციქული ამბობს ეკლესიის შესახებ: „ერთ ხორც, და ერთ სულ, ერთ არს უფალი, ერთი სარწმუნოება, ერთი ნათლისღება, ერთ არს ღმერთი“. მტკიცედ უნდა დავიცვათ ეს ერთიანობა, ნურავის ტყუილს ნუ აჰყვება ჩვენი ძმობა, ნურავინ დაემუქრება სარწმუნოების ჭეშმარიტებას მუხანათური მზაკვრობით. „ერთია ეკლესია, ერთი სამწყსო, ერთია დედა, ვინც განუდგება ეკლესიას, ის აკლდება ქრისტეს მიერ დაპირებულ ჯილდოს“, ნათქვამია იქვე.

სამწუხაროდ, ამჟამად ისევე, როგორც ძველად, ჩვენში შექმნილი ვითარების გამო მრავალმა ქართველმა მიაშურა უცხოეთს. მათ არ უნდა გაწყვიტონ კავშირი დედა ეკლესიასთან, თავიანთი თავი მხოლოდ ქართული ეკლესიის მრევლად, მის წევრებად უნდა ჩათვალონ.

წარღვნის შემდგომ უფალმა ღმერთმა დედამიწაზე სხვადასხვა ერების წარმოქმნა ინება. ჩვენი მაცხოვრის იესო ქრისტეს ამაღლების შემდგომ სულიწმიდის მადლით მოციქულებს მიეცათ ნიჭი სხვადასხვა ერების ენებზე ამეტყველებისა. მსოფლიო მართლმადიდებლობა პატივს სცემს ყველა ხალხის ეროვნულ ნიშან-თვისებას, ამიტომაც მართლმადიდებლური ეკლესიები, განსხვავებით სხვა ეკლესიებისაგან, ეროვნული ნიშნის მიხედვითაა მოწყობილი. ადგილობრივი ეკლესიები თავიანთ მრევლს არა მხოლოდ თავიანთ ქვეყნებში, არამედ უცხოეთშიც მწყსიან. მაგალითად, რუსულ ეკლესიას უცხოეთში, თავისი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ, ორმილიონიანი მრევლი ჰყავს. ეს იმას ნიშნავს, რომ უცხოეთში მცხოვრები რუსების ძირითადი ნაწილი არ ხდება მრევლი სხვა, თუნდაც მართლმადიდებლური ეკლესიისა და თავისი მშობლიური ეკლესიის წევრად რჩება. თავიანთი ეროვნული ეკლესიები მრავალ ქვეყანაში აქვთ აგრეთვე ბულგარელებს, რუმინელებსა და სხვა მართლმადიდებელ ხალხებს. ბერძნები, სადაც არ უნდა ცხოვრობდნენ ისინი, მხოლოდ ბერძნული ეკლესიების წევრები ხდებიან (ე. ი. არ ინათლებიან, არ ლოცულობენ, არავითარ წესებს არ ასრულებინებენ სხვა ეკლესიებში) და სულიერი კავშირი მხოლოდ ბერძენ

(ბერძნული ეკლესიის) ღვთისმსახურებთან აქვთ. მსგავსადვე იქცევიან არამართლმადიდებელი ერებიც, მაგალითად, სომხებს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასა და დიდ ქალაქში აქვთ თავიანთი სომხური საეპისკოპოსოები.

სხვა ერებში ასიმილირებისაგან თავის ასარიდებლად მსგავსადვე უნდა მოიქცნენ უცხოეთში დღეს უკვე მრავლად მცხოვრები ქართველებიც. ისინი წევრნი უნდა იყვნენ მხოლოდ და მხოლოდ ქართული ეკლესიისა, მათ სარწმუნოებრივი თემები უნდა ჩამოაყალიბონ და ქართველი ღვთისმსახური მოიძიონ, რომელიც იერარქიულად ქრისტეს კვართის ეკლესიას - საქართველოს საპატრიარქოს და მის მეთაურს, მოციქულის ტახტზე მჯდომ კათალიკოს-პატრიარქს დაექვემდებარება.

ძველად, საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლამდე, უცხოეთის ქვეყნებში მრავლად არსებობდნენ ქართული ეკლესია-მონასტრები; ისინი არა მხოლოდ ქართული კულტურის კერებს, არამედ, თავიანთი პირდაპირი დანიშნულების შესაბამისად, უცხოეთში მცხოვრებ ქართველ მორწმუნეთა სამრევლო ცენტრებსაც წარმოადგენდნენ, საიდანაც ისინი სულიერად იმწყემსებოდნენ. ეს ეკლესია-მონასტრები საქართველოს სახელმწიფო და საეკლესიო მოღვაწეთა მზრუნველობით იყვნენ მოცულნი.

ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს დაშლის შემდგომ მათ ყურადღებას ვეღარ აქცევდნენ, მრევლიც შესუსტდა და დაიფანტა. ამჟამად უცხოეთში საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის იურისდიქციაში არც ერთი ქართული ეკლესია-მონასტერი აღარ არსებობს.

ბოლო წლებში ქართველთა რაოდენობის ზრდა უცხოეთში ძველი ტრადიციის აღდგენას საჭიროებს, რადგან მათ შთამომავლობას ეროვნული გადაგვარებისა და სხვა ერებში გათქვეფისაგან მხოლოდ ქართულ ეკლესიასთან სულიერი ერთობა გადაარჩენს.

როგორც აღინიშნა, უცხოეთში, სხვადასხვა ქალაქებსა თუ რეგიონებში მცხოვრებმა ქართველებმა სულიერი ძალა უნდა მოიკრიბონ და ეროვნულ-სარწმუნოებრივი თემები და საზოგადოებები შექმნან. რაც მთავარია, მათ უნდა გამოძებნონ და თემების სათავეში ჩააყენონ საქართველოს ეკლესიასთან იერარქიულად დაკავშირებული ღვთისმსახურები: მხოლოდ მას - ქართველ მღვდელს უნდა მოანათვლინონ შვილები, შეასრულებინონ ყოველგვარი სარწმუნოებრივი წესი. თუ ეროვნულ-სარწმუნოებრივი თემები საჭიროებისათვის ეკლესიის აგებას ვერ შეძლებენ, ღვთისმსახურებისათვის მცირე შენობა ან ოთახი უნდა გამონახონ, სადაც იგი ილოცებს და ქრისტიანულ წესებს შეასრულებს. ქართველი ღვთისმსახურის გარშემო თანდათანობით ჩამოყალიბდება სასულიერი ცენტრი, მცირე სკოლა, სადაც ქართველი ახალგაზრდები ქართულ წერა-კითხვას, ლიტერატურასა თუ სამშობლოს ისტორიას შეისწავლიან და უცხოეთშიც ქართული სულისკვეთებით აღიზრდებიან.

მსგავსადვე ფუნქციონირებენ უცხოეთში სხვა მართლმადიდებელი ერების სასულიერო კერები, რომელნიც ისე არიან გაძლიერებულნი, რომ ეროვნული კოლეჯები, გამომცემლობები, სტამბები და სხვა დაწესებულებები აქვთ.

თავისთავად იგულისხმება, რომ საქართველოში მცხოვრები ყოველი ქართველი მოვალეა დაიცვას ეროვნული ეკლესიის ერთგულება, რადგან როგორც ითქვა, უფალმა, მარადის მფარველმა ჩვენი ერისა, ქართული ეკლესიისაგან განდგომა საქართველოს არც ერთ შვილს არ აპატია. XVII-XVIII საუკუნეებში ქართველი ღვთისმსახურნი დიდად იღვწოდნენ ეროვნული და

ეკლესიური ერთიანობის შესანარჩუნებლად. მათი ეს მეცადინეობა აღწერილია ჩვენი შრომის ერთ ნაწილში, რომელსაც მკითხველს ვთავაზობთ, ამასთანავე, მათგან ვითხოვთ შენდობას დაშვებული შეცდომების და უზუსტობებისათვის, ჩვენი მხრიდან ჩვენც შევთხოვთ უფალს მოუტეოს მათ შეცოდებანი მათნი, რათა სასუფეველი დაიმკვიდრონ.

უპირველეს ყოვლისა კი, ვევედრებით ჩვენგან მარადის სადიდებელ ყოვლადწმიდა სამებას, კვლავ წყალობით მოხედოს ღვთისმშობლის წილხვედრ ჩვენს ერს, თანახმად ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს აღთქმისა და შეგვიწყალოს ჩვენც და ჩვენი ქვეყნის ყოველი მოქალაქეც, ამინ.

(საქართველოს ეკლესიის კალენდარი).
1994

ქართველების გაბერძნება

წარღვნის შემდგომ გამრავლებული კაცობრიობა, თანახმად წმიდა წერილისა, ერებად და ტომებად დაყოფილი არ ყოფილა: „ერთპირი იყო მთელი დედამიწა და ერთ ენაზე მეტყველი“ (დაბ. 11, I). შემდგომ კი უფალმა ღმერთმა კაცობრიობის ეთნიკურ ჯგუფებად დაყოფა ინება და წარმოიქმნა ენები, ტომები, ერები. როგორც კაცობრიობის ისტორია მიუთითებს, აღნიშნული ეთნიკური ერთეულები მუდმივ, უცვლელ კატეგორიებს არ წარმოადგენდნენ. დროთა მსვლელობამ მრავალი ერი წარმოშვა, გააძლიერა; შემდგომ დაშალა და გააქრო. ერის გაქრობა ადამიანთა ფიზიკურ მოსპობას არ ნიშნავს, უმეტეს შემთხვევაში ასიმილაცია, ერთი ეთნიკური ჯგუფიდან მეორეში გადასვლა - დენაციონალიზაცია ხდება. მაგალითად, შუმერებისა - აქადელებად, მიდიელებისა - სპარსელებად, კაპადოკიელებისა - ბერძნებად. ამ პროცესის დროს, ერთი ერის წარმომადგენელი სხვა რომელიმე ერის ენას, წეს-ჩვეულებებს ითვისებს და შვილებს სხვა ერის ეთნიკური წევრობის სულისკვეთებით ზრდის. ადამიანი სწორედ იმ ეროვნებისა ხდება, რომლის წევრადაც თავის თავს თვლის. რა არის მიზეზი ერების დაშლისა, რა უწყობს ამას ხელს; დღეს ერი ეწოდება გარკვეულ შემოფარგლულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობას, რომელსაც თავისი სახელმწიფო გააჩნია. წმიდა ილია მართლის თქმით, ეს „ერთსული და ერთხორცი მკვიდრნი საერთო ისტორიით არიან შედუღებულნი (იხ. ი. ჭავჭავაძე, თხზ. 1984 გვ. 716). ერს უთუოდ უნდა ჰქონდეს თავისი სახელმწიფო. უსახელმწიფოდ ერი ერობას კარგავს. იშლება სწორედ ის ერი, რომელმაც სახელმწიფოებრიობა დაკარგა, ანდა რომლის სახელმწიფოც ნაწილებად დაიყო, რომელთაც პოლიტიკური თავისთავადობა დაკარგეს. უცხო სახელმწიფოს საზღვრებს შიგნით მოქცეული ერი, ასიმილაციას ანუ დენაციონალიზაციას არა სწრაფად, არამედ თანდათანობით, ეტაპობრივად, საუკუნეთა მანძილზე განიცდის.

ამ წესიდან გარკვეული გამონაკლისიც არსებობს, თავისი ეროვნული სახელმწიფოს გაუქმების შემდგომ ზოგიერთმა ეთნიკურმა ჯგუფმა, ძირითადად ეთნო-სარწმუნოებრივი თემების შექმნითა და ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის დაწესებით, უცხო სახელმწიფოშიც შეძლო თავისთავადობის შენარჩუნება.

საზოგადო წესიდან არც ქართველი ერია გამონაკლისი. საქართველოს სახელმწიფოს დაშლა - ერის ეთნიკურ ჯგუფებად დაყოფას, ხოლო სახელმწიფოს გაერთიანება - ერის კონსოლიდაციას უწყობდა ხელს. საუკუნეთა მანძილზე საქართველოს სამოციქულო ეკლესია საქართველოს გაერთიანებისაკენ მიისწრაფოდა და ერის ერთიანობისათვის იღვწოდა. ჩვენი დედა ეკლესიისათვის ცნობილი იყო, რომ საქართველოს დაყოფა და უცხო სახელმწიფოს გავლენის სფეროებში მისი ნაწილების მოქცევა ძირითადი მიზეზი იყო ერთიანი ქართველი ერის ჯერ ეთნიკურ ჯგუფებად (ქართლელებად, კახელებად, იმერლებად, მესხებად, მეგრელებად, გურულებად და ა. შ.), დაყოფისა, ხოლო შემდგომ საერთოდ დენაციონალიზაციისა - ეროვნული გადაგვარებისა. XIX საუკუნეში ილია ჭავჭავაძემ ეთნიკურ ერთეულებად დაშლილ ქართველობას ერის ტომობრივი დაშლის საშინელი სახე დაანახა და მიძინებული ეროვნული ერთიანობის სული გამოაფხიზლა.

ძველი ქართველი ისტორიოგრაფები, რომლებიც ძირითადად ჩვენი ეკლესიის წმიდა მამები იყვნენ (ლეონტი მროველი, არსენი ბერი და სხვ.), საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს ორგზის დაშლას აგვიწერენ. ფარნავაზ მეფის მიერ ქრისტეს შობამდე დაარსებულმა მთელი საქართველოს მომცველმა სამეფომ მთლიანობა თითქმის 800-900 წლის მანძილზე შეინარჩუნა. მე-6 საუკუნის ბოლოს ვახტანგ გორგასალის შთამომავალთა დროს კი იგი დაიშალა და სახელმწიფოც გაუქმდა. VIII-IX სს-ში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში წარმოიქმნა ქართული სახელმწიფოებრივი ერთეულები (ტაო-კლარჯეთის, კახეთ-ჰერეთის და აფხაზეთის სამეფოები), რომლებიც X ს-ის ბოლოს და XI ს-ის დასაწყისში გაერთიანდნენ ერთიან საქართველოს სამეფოდ, რომელიც შემდგომ, კერძოდ XV-XVI საუკუნეებში ისევ დაიშალა. როგორც აღინიშნა, ერთიანი სახელმწიფოს დროს ძლიერდებოდა ქართველი ერის კონსოლიდაცია და, პირიქით, კუთხური სახელმწიფოებრივი ერთეულების წარმოქმნა ხელს უწყობდა კუთხური, ტომობრივი ნიშან-თვისებების გაძლიერებას, ერის ეთნოჯგუფებად დაყოფას. უფრო მეტიც, უცხო სახელმწიფოთა საზღვრებს შიგნით მოქცეულ საქართველოს ნაწილებში დაიწყო ქართველთა ასიმილაცია უცხო ტომებთან, მაგალითად, ოსმალეთის სახელმწიფოში მოხვედრილ მესხეთში ინტენსიურად მიმდინარეობდა ქართველების გამაჰმადიანება, რასაც შემდგომ ნაწილობრივ მათი გათათრება (ეროვნული ცნობიერების შეცვლა) მოჰყვა. იქვე მიმდინარეობდა რელიგიურ ნიადაგზე სხვა ეთნოპროცესებიც. მსგავსი პროცესი მიმდინარეობდა სპარსეთის იმპერიის საზღვრებში მოქცეულ აღმოსავლეთ კახეთსა (ჭარ-ბელაქანსა) და ქვემო ქართლში (აქ ძირითადად ხდებოდა ქართველების გამაჰმადიანება და არმენიზაცია), მსგავსი პროცესები შემდეგ დაიწყო ჩრდილო კავკასიელი ტომების გავლენის სფეროში მოქცეულ აფხაზეთსა და შიდა ქართლში - უცხო გარემოში მოხვედრილი ქართველები კარგავდნენ ეროვნებას და სხვა ეთნიკურ ჯგუფებს ერწყმოდნენ.

განვიხილოთ ქართველების გაბერძნების საკითხი. კონსტანტინეპოლის აღების შემდეგ ოსმალებმა ბერძნული მართლმადიდებლური საპატრიარქო არ გააუქმეს, უფრო მეტიც, მას უფლებები გაუფართოვეს, პატრიარქს „ბერძნული თემის ეთნარქის“ ფუნქციები დააკისრეს. სულთანს ქრისტიანთა შორის წონასწორობის და სამართლიანობის დამყარების პრეტენზია გააჩნდა (იხ. შ. ლომსაძე „ახალციხური ქრონიკები“, გვ. 23). ოსმალებმა თურქეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ქრისტიანები ორ მთავარ ჯგუფად დაყვეს და მათ სულიერ მეთაურად კონსტანტინეპოლში მყოფი ბერძენი და სომეხი პატრიარქები დანიშნეს. ბერძენთა (ასე უწოდებდნენ მართლმადიდებლებს) საპატრიარქოს განმგებლობაში შევიდნენ: ბერძნები, ბულგარელები, სერბები, ალბანელები, ვალახები, მოლდაველები, ხორვატები, სირიელები, ქრისტიანი არაბები, ლაზები (იქვე, გვ. 25). მესხეთის დაპყრობის, ანუ ოსმალეთის იმპერიაში სამხრეთ საქართველოს შესვლის შემდგომ მათ რიცხვს ქართველებიც მიემატნენ. წათე ბაწაში წერს: „1476 წელს მეჰმედ II მიერ გამოცემულ „კანონ-ნამეს“ მიხედვით დაწესდა სტატუსი არამუსულმანური რელიგიური თემისათვის და დამტკიცდნენ კონსტანტინეპოლში მართლმადიდებლური (ბერძნული) და სომხური (გრიგორიანული) პატრიარქები და ებრაელთა მთავარი რაბინი. ყველა მართლმადიდებელი (ბერძნები, ბულგარელები, სერბები, ალბანელები, ქართველები, ვალახელები და მოლდაველები) ამიერიდან განიხილებოდა როგორც ერთი „ბერძნული თემი“ (ბერძენი ერი), რომელზედაც ბერძენთა პატრიარქი როგორც საეკლესიო, ისევე სასამართლო ძალაუფლებით

სარგებლობდა, კატორღაში გაგზავნის ჩათვლითაც კი. ბერძენთა პატრიარქს და ეპისკოპოსებს ეკუთვნოდათ კონტროლი მართლმადიდებელი ეროვნების სკოლებსა და წიგნებზე. მათ ჰქონდათ მინიჭებული აგრეთვე ზოგიერთი პირადი პრივილეგია. ოსმალეთში „ერის“ ცნებას რელიგიური შინაარსი ჰქონდა, ე.ი. ყველა მუსულმანს - ოსმალო, ყველა კათოლიკეს - ფრანგი, ყველა მართლმადიდებელს - ბერძენი, ყველა გრიგორიანელს - სომეხი ეწოდებოდა. ოსმალების იმპერიაში ოთხი „ერი“ ცხოვრობდა; ამ ოთხი ერის (ოსმალო, ბერძენი, სომეხი, ფრანგი) არსებობას აღიარებდა სახელმწიფოცა და მოსახლეობაც (სინამდვილეში, როგორც აღინიშნა ეთნოჯგუფების, ერების, რაოდენობა უამრავი იყო. იხ. ა. ჯაფარიძე „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“ ტ. 4, გვ. 343).

რა ბედი ეწიათ ოსმალეთის საზღვრებს შიგნით მოქცეულ მესხეთისა და ლაზეთის ქართველებს? ისინი ოსმალეთის ქვეშევრდომებად იქცნენ. ქვეყნის კანონი კი მოითხოვდა, რომ მართლმადიდებელი მესხები და ლაზები კონსტანტინეპოლის ბერძნულ საპატრიარქოს დაქვემდებარებოდნენ. გაგრიგორიანებული ქართველები კი - სომეხ პატრიარქს. იმპერიაში არსებული შეხედულების შესაბამისად მესხეთის (და ლაზეთის) მოსახლეობა ოთხ ჯგუფად დაიყო - მუსულმანებად (თათრებად), ფრანგებად, სომხებად და ბერძნებად, თუმცა ყველა ისინი ქართველები იყვნენ. ისიცაა აღსანიშნავი, რომ მესხეთის ჩრდილო მხარეში მცხოვრები მცირერიცხოვანი მართლმადიდებლები, რომელთაც ბოლომდე არ გაუწყვეტიათ ფარული კავშირი მცხეთის (ქართულ) საპატრიარქოსთან - „ქართველებად“ იწოდებოდნენ.

ქართველთა ეთნიკური განსახლების საზღვარი სამხრეთის მიმართულებით ევფრატამდე აღწევდა. XVII ს-ში ანტიოქიელი პატრიარქი მაკარი, რომელმაც თითქმის მთელი მესხეთი ფეხით მოიარა, ადასტურებს, რომ ადრე საქართველოს სამხრეთი საზღვარი ევფრატამდე აღწევდა, ამასვე მოწმობს ჩელებიც. არზრუმის მიდამოებს დიდხანს შემორჩა ქართული მოსახლეობა. არქანჯელო ლამბერტი წერს, რომ მათ ქართველი ეპისკოპოსი ეჯდათ არზრუმში; XVII ს-ში ტ. გაბაშვილმა გიუმიშხანეში დაადასტურა ქართული ეკლესიების არსებობა და აგრეთვე მოსახლეობაში შემორჩენილი ხსოვნა, რომ ადრე ეს ადგილი საქართველოდ ითვლებოდა (შ. ლომსაძე „სამცხე-ჯავახეთი“ გვ. 58). ეს ფაქტი იმითაც არის საინტერესო, რომ დღევანდელ საქართველოში ბერძნული მოსახლეობა სწორედ გიუმიშხანედან და არზრუმიდან გადმოსახლდა XIX ს-ში, თუმცა მას რუსეთსა და თურქეთს შორის დადებული შეთანხმებით საბერძნეთში გადასახლებაც შეეძლო, მაგრამ საბერძნეთში წასვლა არ ისურვა და შიდა ქართლში (წალკასა და სხვაგან) ჩასახლება ირჩია.

როგორც ითქვა, ოსმალეთის იმპერიაში შემავალი ბალკანეთის ნახევარკუნძულის, ასევე პონტოს და მესხეთის მართლმადიდებლური მოსახლეობა კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციაში იმყოფებოდა. ეს იურისდიქცია არა მხოლოდ სასულიერო, არამედ საერო ხასიათსაც ატარებდა. ბერძენ პატრიარქს, მის მიტროპოლიტებსა და ეპისკოპოსებს სასამართლო და საგადასახადო უფლებები ჰქონდათ ყველა მართლმადიდებელი ქრისტიანის მიმართ, განურჩევლად მათი ეროვნებისა. ყველა სკოლა მართლმადიდებლებისა დამოკიდებული იყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქზე, სკოლაში სწავლება, როგორც წესი, ბერძნულ ენაზე მიმდინარეობდა. ბერძნულ ენაზე სრულდებოდა მღვდელმსახურებაც. ბერძნული საპატრიარქო ყოველმხრივ ეწინააღმდეგებოდა სხვა ეროვნულ კულტურათა განვითარებას. ამ მიზეზის გამო

ოსმალეთის იმპერიაში ბერძნული ენა საყოველთაოდ გავრცელდა მართლმადიდებელთა შორის. ეს გამოიწვია განათლებისა და ეკლესიის „ელინიზაციამ“ და აგრეთვე ეკონომიკურმა მოთხოვნილებებმა (იხ. წათე ბაწაში: „ეთნო-რელიგიური პროცესები ანატოლიაში“ 1988 წ. გვ. 40-41). როგორც აქედან ჩანს, ბიზანტიის იმპერიის დამხობის შემდეგ ბერძნულმა ეკლესიამ მიიღო უფლება ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრები ყველა მართლმადიდებელი ეროვნების თავისი იურისდიქციის ქვეშ მოქცევისა, რამაც ბერძნული ენის გავრცელება და ზოგიერთი ეთნიკური ჯგუფის გაბერძნება გამოიწვია. როგორც აღინიშნა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი ახლად შემოერთებულ არაბერძნულ სამრევლოს ბერძენ მღვდელს უგზავნიდა. მღვდელს კი, ოსმალეთის სახელმწიფოში მიღებული კანონების თანახმად, თავის სამწყსოზე განუსაზღვრელი უფლებები ჰქონდა, მღვდელი მისთვის არა მარტო სასულიერო პირი, არამედ მსაჯულიცა და მოსამართლეც იყო. მას დამნაშავის კატორღაში გაგზავნაც კი შეეძლო. მრევლში მღვდელი ერთდროულად იყო მსაჯული, მამასახლისი, მასწავლებელი, გადასახადების ამკრები, ყოვლის მომცველი მეურვე და ხელმძღვანელი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში.

მესხეთისა და ლაზეთის ქართველობა რომელიც დაპყრობათა შედეგად ოსმალეთის სახელმწიფოს საზღვრებში აღმოჩნდა, სარწმუნოებრივ საკითხებში ფენებად დაიყო.

ვახუშტი წერს: „შეიქმნა სრულიად მაჰმადიანობა, წესითა და სჯულითა მათითა. და აღშენდებოდიან მეჩეთნი. არამედ დარჩნენ გლეხნი უმწყემსელნი, ვითარცა პირუტყვნი“ („ქართ. ცხ.“ ტ. 4, გვ. 729).

დაახლოებით 1659 წლისათვის მესხეთის მოსახლეობა სარწმუნოებრივად ორ ფენად გაიყო: მაღალ ფენას მიუღია მაჰმადიანობა, ხოლო გლეხები კვლავ ქრისტიანებად დარჩენილან, მაგრამ წინამძღვართა გარეშე. ქართველ გლეხობას ქართველი სამღვდელოება აღარ ემსახურებოდა, რადგანაც ქართულ ეკლესიას მატერიალურ-ფინანსური საფუძველი გამოეცალა, ხოლო წარჩინებულები კი უკვე ეკლესიაზე აღარ ზრუნავდნენ. ქართული ეკლესიის გარეშე, როგორც ვახუშტი წერს „პირუტყვებივით“ უმწყემსოდ დარჩენილი გლეხები ეროვნული თვითშეგნების დაბალი დონის გამო ბერძნულმა, სომხურმა და კათოლიკურმა ეკლესიებმა გაინაწილეს ერთმანეთს შორის, რომელთაც ოსმალეთის იმპერიაში სახელმწიფოებრივი სტატუსი ჰქონდათ (აღიარებულნი იყვნენ ხელისუფალთა მიერ), ხოლო გლეხების ნაწილი წარჩინებულთა წაბაძვით გამაჰმადიანდა. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ეკლესია ოსმალეთის იმპერიაში სასტიკად იდევნებოდა, რადგანაც ოსმალ ხელისუფალთა თვალსაზრისით საქართველოს სახელმწიფო რუსეთის სახელმწიფოს გაბატონებას ამიერკავკასიაში ქართული ეკლესიის ნებით აპირებდა. რუსეთი კი ოსმალეთის იმპერიასთან მებრძოლი ქვეყანა იყო. მესხეთსა და ლაზეთში მცხოვრები ის ქართველი გლეხები, რომელთაც მართლმადიდებლური სარწმუნოება შეინარჩუნეს, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ოსმალეთის სახელმწიფოს კანონთა შესაბამისად კონსტანტინეპოლის ბერძენი პატრიარქის მრევლად იქცნენ. ქართველი მართლმადიდებლების რიცხვი განსაკუთრებით დიდი იყო არზრუმსა და გიუმიშხანეში. მათ XVII-XVIII სს-ში კონსტანტინეპოლმა, როგორც კანონი მოითხოვდა, ბერძენი იერარქები და სამღვდელოება გაუგზავნა, რისი წყალობითაც მათში თანდათანობით ბერძნული ცნობიერება ჩამოყალიბდა, მაგრამ XIX ს-ში მათ, რუსეთ-ოსმალეთის შეთანხმების შესაბამისად, მოსახლეობის გაცვლის დროს, არა საბერძნეთში, არამედ საქართველოში

წასვლა ისურვეს: ამ მოსახლეობას ურუმები ეწოდებოდათ. ეთნოგრაფიული ნიშნებით ურუმები უფრო ქართულ-კავკასიურ-ოსმალურ სამყაროს განეკუთვნებიან, ვიდრე ბერძნულს. მათ არ იცოდნენ ბერძნული ენა და თურქულად საუბრობდნენ. შეინარჩუნეს მართლმადიდებლური რწმენა, მაგრამ ენის შენარჩუნება ვერ შეძლეს. ურუმები მათ ვითარცა ანატოლიის მკვიდრთ ეწოდებოდათ, ანატოლია კი ბიზანტიის იმპერიის ძირითად ნაწილს წარმოადგენდა. ბიზანტია - მეცნიერული ტერმინია; ბიზანტიელები თავიანთ თავს - რომაელებს, თურქები კი ურუმებს უწოდებდნენ (სიტყვა რომიდან); ურუმებს ეძახდნენ აგრეთვე ამ ტერიტორიაზე დამკვიდრებულ ოსმალებსაც. არზრუმსა და გიუმიშხანიდან გადმოსახლებულ ურუმებში რამდენიმე ეთნიკური ჯგუფი შედიოდა, მათ შორის ლაზებიც. ისინი XIX ს-ში წალკაში, ბოლნისში, ბორჯომსა და სხვაგან დასახლდნენ. ურუმების ჩამოსახლება საქართველოში ინტენსიური იყო XIX ს-ის 50-იან წლებში და გრძელდებოდა XX ს-ის 30-იან წლებამდე (იხ. ი. ახუაშვილი: „ბერძნული ახალშენები ქვემო ქართლში“). ისინი დაუსახლებიათ ქართველ მემამულეთა მიწებზე გარისსა და თრიალეთში, ძველ ქართულ სოფლებსა და ნასოფლარებში. მათ იქ ქართველი მკვიდრი მოსახლეობის გარკვეული რაოდენობა დახვედრიათ. რუსეთის მთავრობა მათ ყურადღებით ეპყრობოდა და ყოველ მხრივ ცდილობდა მათში ბერძნული თვითშეგნების განმტკიცებას. ი. ახუაშვილის შრომების თანახმად ეს ქართველები გაბერძნებულან (იხ. „მნათობი“ 1988 წ. 6; 1988 წ. 10; 1989 წ. 12). დოკუმენტებიდან ჩანს, რომ არიდაშვილი ჩაწერილია არედოვად, ასლანიშვილი - ასლანოვად, ასლამაზიშვილი - ასლამაზოვად, ანესიშვილი - ამოსოვად, ამანათაშვილი - ტრაპეტუნტოვად, ბარათაშვილი ჩაწერილია ჯერ დარჩიევად, ხოლო შემდეგ - ბარათოვად. აივაზაშვილს მიუღია გვარი - აივაზოვი, ბალაბანიშვილს - ბალაბანოვი, ბერძენიშვილს - გურჯიევი. ამ გვართან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ გურჯიევად ჩაწერილან თეთრაძეები და ასევე ქართველიშვილები. ბოსტანაშვილს მიუღია გვარი ბოსტანჯიევი, ბერუაშვილს - ბეროვი, ბიჭიაშვილს - ბიდჟოევი, გაბაშვილს - გაბაოღლი, გიორგაშვილს - გიორგი ოღლი, გიგოლაშვილს - გიგოლოვი, ვახტანგიშვილს გვარი არ შეუცვლია, მაგრამ აღწერისას ეროვნებად ბერძენი ჩაუწერინებია, ზაზაშვილს – ზაზოევი, თევდორაშვილს - ანოზოვი და ფედოროვი, თოფურიძეს გვარი არ შეუცვლია, მაგრამ ეროვნებით - „ბერძენია“, თომაშვილს - ტომაზოვი, იორდანიშვილს - ჩულაევი, ისანამიშვილს - სიმონოვი, ისაკაძეს - ბახიროვი, კალაძეს - კალაიჩევი, კოსტანაშვილს - კოსტანოვი, კეკელაშვილს გვარი არ შეუცვლია, მაგრამ ეროვნებით „ბერძენია“. ლაზარიშვილს - ლაზარიდი, მალიშვილს - მაზმულოვი, მაზმანიშვილს - მაზმულოვი, მერმანიშვილს - მერმაევი. ეროვნება შეუცვლიათ: მურადაშვილს, მირზაშვილს, მერაბიშვილს, ნიკოლაძეს, რომელიც ნიკოდიმოვად ჩაწერილა, პეტრიაშვილი - დიმოევად, საკალიძეს გვარი არ შეუცვლია, ეროვნებით „ბერძენია“. ასევე საბაძეს, უფლისაშვილი - პლიზოღლი, ფარაჯანაშვილი - ფარაჯანოვი, ფერიაშვილი - ვარაქლიევი, ფურცელაძე - ერგიშევი, ფალავანდიშვილი - პაფლენოვი, ღვინიაშვილი - ხრისტოფოროვი, ყარაჯაშვილი - ყარაჯიევი, ჭედილაშვილს გვარი არ შეუცვლია, ხეჩინაშვილი - ხეჩინოვი, ხამაჯაგაშვილი - ჩიფლიევი, ჯალიაშვილი - კილინკაროვი, ჯავარაშვილი - ჯავაროღლი. ქართველების ასიმილაცია, სხვადასხვა ერებსა და ტომებში შერწყმა, როგორც აღვნიშნეთ, XV-XVI სს-ში საქართველოს სახელმწიფოს ერთიანობის დაშლამ და დაპყრობათა წყალობით ზოგიერთ კუთხეში სახელმწიფოებრიობის მოშლამ

გამოიწვია. მსგავსი პროცესი მიმდინარეობს ყოველ ერში. სახელმწიფომოშლილი ერი, რომელიც ვერ შეძლებს თვითშემეცნების მაღალი დონის გამომჟღავნებას, ვერ ინარჩუნებს თავისთავადობას და ნაწილი ხდება სხვა ერისა. ქართველების გაბერძნებაც არ არის გამონაკლისი, სწორედ ამიტომ ამბობდა წმიდა ილია მართალი: „ვაი იმ ხალხს, რომელსაც საერთო ძარღვი გაუწყდა. გავთითეულდით ცალ-ცალკე დავიშალენით, ასო-ასოდ დავიჭერით, დიდებული ქართველობის აზრი ის საყოველთაო სახელი გონებიდან გამოგვეცალა... ის შემკრებლობით დიდებული ერთიანი აზრი, რომელსაც ყოველი ჩვენგანი ქართველობაში უნდა ხედავდეს, ის სახელი, რომელიც ყველას გვერქვა, დაირღვა, ჩვენის გონებიდან ამოშრა“.

ეროვნული თვითშეგნების დაბალი დონე იყო ძირითადი მიზეზი ქართველების გაბერძნებისა, გათათრებისა და გასომხებისა.

პოლიტიკური ვითარების გამო ქართველი ერის ერთიან სხეულს ჩამოშორდნენ ის ქართველები, რომლებიც ნებსით თუ უნებლიეთ განშორდნენ ჩვენს დედას, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას და უცხო ეკლესიათა მრევლად იქცნენ.

მადლი, №8, 1994

ქართველების გამაჰმადიანება

წმიდა წერილში მრავალჯერ გვხვდება გამოთქმა „ჩვენი მამების ღმერთი“. უფალ ღმერთს თაყვანს სცემდნენ ისრაელში, ვითარცა აბრაამის, ისააკისა და იაკობის ღმერთს. უცხო „ღმერთების“ თაყვანისცემა „მამათა ღმერთის“ ანუ ჭეშმარიტი, სამყაროს შემოქმედი ღმერთის უარყოფად, წინაპრების უპატივცემულობად, ერის, მისი ისტორიისა და წარსულის გმობად მიიჩნეოდა. „მამათა ღმერთის“ სიყვარულით ცხოვრობდა ღვთისგან რჩეული ერი.

ჩვენ, ქართველები, უკვე ორი ათასი წელია თაყვანს ვცემთ ჩვენს უფალს, - იესო ქრისტეს, ყოვლადწმიდა სამებას. ორი ათასი წლის მანძილზე მრავალი თაობა ცხოვრობდა ჭეშმარიტი ღმერთის სიყვარულით, ამიტომაც, შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, რომ ჩვენი წინაპრების ღმერთი იესო ქრისტეა და კურთხეულია უფალი ღმერთი ჩვენი მამებისა.

იეღოველები ცდილობენ, რომ ჩვენმა ხალხმა ამჟამად თაყვანი მათ მიერ ნაქადაგებ „ღმერთს“ სცეს. მამა-პაპათა ღმერთის უარმყოფელთ კი ის დაემართებათ, რაც ქართველთა ერთ ნაწილს შეემთხვა ჭეშმარიტი უფლისა და დედა ქართული ეკლესიის უარყოფის შემდეგ. წინაპართა მრწამსის უარმყოფელ ქართველებს, უცხო ეკლესიათა მრევლად ქცეულთ, დიდი უბედურება ეწიათ იმით, რომ ეროვნული ცნობიერება დაკარგეს და მშობელ ერს მოსწყდნენ.

მართალია, გამაჰმადიანებული ქართველების საუკეთესო ნაწილს ეროვნული თვითშეგნება არ დაუკარგავს, მაგრამ უცილობელი ფაქტია, რომ მომეტებული ნაწილი სხვადასხვა მაჰმადიან ხალხთან ასიმილირდა. ეროვნული ეკლესიის უარყოფის შემდეგ მსგავსადვე აითქვიფნენ სხვადასხვა ხალხებში ბერძნულ, გრიგორიანულ და რომაულ ეკლესიებს შეკედლებული ქართველები. ასევე გაუცხოვდებიან მომავალშიც დედა ეკლესიის უარმყოფელი ქართველი იეღოველები და სხვა სექტების წევრებიც.

განვიხილოთ ქართველთა გამაჰმადიანება. მართალია ამჟამად ქართველობა მცირერიცხოვან ერად მიიჩნევა, მაგრამ XV საუკუნის ბოლოსათვის, საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის წინ, ის სხვა დიდი ერების გვერდით იდგა. ოსმალეთის იმპერიის დაარსების დროისათვის ქართველებით იყო დასახლებული არა მარტო ამიერკავკასიის უდიდესი ნაწილი, არამედ მცირე აზიაში ევფრატის, ჭოროხისა და არეზიის ხეობათა სათავეები. ქართველთა გამაჰმადიანების შედეგად საქართველოს მთელი რიგი მხარეები ჩამოსცილდა - ლაზეთი, ჰერეთი, აღმოსავლეთ კახეთი (საინგილო), მესხეთი, ქვემო ქართლის ნაწილი (ტაშირი, აბოცი, გელაქუნამდე), ჩრდ. აფხაზეთი. გამაჰმადიანდნენ ჩრდ. კავკასიაში საქართველოს მოსაზღვრე მხარეებში მცხოვრები ქართველები. განსაკუთრებით მძიმე დანაკლისს წარმოადგენდა ქართული ეროვნული სხეულისათვის მესხეთისა და აღმოსავლეთ კახეთის (საინგილოს) გამაჰმადიანება. XVII-XVIII საუკუნეებში ქართველთა მასობრივი გამაჰმადიანების შედეგად ერთ დროს დიდი სახელმწიფო საქართველო უმნიშვნელო ქვეყნად იქცა.

მესხეთის ვრცელ მხარეში (30000 კვ. კმ) მცხოვრები ქართველები მაწყვერელი, კუმურდოელი, იშხნელი, ანჩელი, არზრუმელი, მტბევარი, წურწყაბელი, წყაროსთაველი, ერუშელი, ვალაშკერტელი, ანელი, კარელი, ბანელი და დადაშნელი ეპისკოპოსების მრევლს წარმოადგენდნენ. მესხეთი, წმიდა ილია მართლის თქმით, ქართული ქრისტიანობის აკვანს წარმოადგენდა

და გაოცებას იწვევს ის ფაქტი, რომ ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის თავდადებული ქართველები, რომელნიც მამაპაპეულ რჯულს, საუკუნეთა მანძილზე იცავდნენ, საკმაოდ სწრაფად გამაჰმადიანდნენ, მაშინ, როცა სხვა კუთხეებში (მაგალითად ქართლსა და კახეთში) უცხო სარწმუნოების გავრცელებას მოსახლეობა თავდაუზოგავად ეწინააღმდეგებოდა.

მესხეთში სარწმუნოებრივი ვითარება მაჰმადიანობის გავრცელების წინ გართულებული იყო. როგორც ივანე ჯავახიშვილმა გამოიკვლია, მესხეთში მაჰმადიანობის სწრაფ გავრცელებას გარკვეულწილად ათაბაგების უგუნურმა საეკლესიო პოლიტიკამაც შეუწყო ხელი. იმ დროს, როცა ამ მხარეში ქრისტიანობა ჰყვაოდა და მისი მკვიდრნი გულმხურვალე მორწმუნეები იყვნენ, ათაბაგებმა თითქმის ასი წლის მანძილზე (XV საუკუნის შუა წლებიდან) იბრძოლეს ქართული ეკლესიის მთლიანობის დარღვევისა და მისი წიაღიდან მესხეთის ეკლესიის გამოყოფისათვის. სამწუხაროდ, მათ ეს შეძლეს და მესხეთის ეკლესია მცხეთის საკათალიკოსოსაგან „დამოუკიდებელი“ გახადეს. ამას მაწყვერელ-საფარელი ეპისკოპოსების საეკლესიო სეპარატიზმმაც შეუწყო ხელი. მესხეთის ეკლესიის გამოყოფას ქართული ეკლესიიდან საბედისწერო შედეგი მოჰყვა. როგორც ივ. ჯავახიშვილი წერს, მესხეთის დედა ეკლესიისაგან ჩამოშორებამ გაწყვიტა ის სულიერ-სარწმუნოებრივი კავშირი, რომელიც ამ მხარეს დანარჩენ საქართველოსთან აერთიანებდა: „მესხების გათურქებას, უეჭველია, სხვათა შორის ათაბაგთა მიერ მესხეთის საქართველოს ეკლესიისაგან ჩამოსაშორებლად წარმოებულმა დაუნდობელმა ბრძოლამ და რასაკვირველია, თვით გამოყოფამაც შეუწყო ხელი. ერთი მხრივ, ამ გამწარებულმა ბრძოლამ ხალხის თვალში ეკლესიისა და ქრისტიანობის ავტორიტეტი შეასუსტა, მეორე მხრივ მესხეთის სამღვდელოებას, დედა ეკლესიას მოწყვეტილს და განმარტოებულს, მაჰმადიანობის გავრცელების წინააღმდეგ ბრძოლის უნარიანობა დაუკარგა. ხოლო იქ, სადაც ქრისტიანობამ მაჰმადიანობას დაუთმო ასპარეზი, ქართველობის ეროვნული გადაგვარება და გათურქებაც დაიწყო“ - წერს ივანე ჯავახიშვილი (იხ. ა. ჯაფარიძე საქ. სამოც. ეკლესიის ისტორია ტ. IV, გვ. 405).

ქრისტიანული ეკლესიის ავტორიტეტი მესხეთში ისე დაეცა, რომ ერთსა და იმავე პირობებში მცხოვრები ქართველები მაჰმადიანდებოდნენ, სომხები კი არა. ჰაკობ კარნეცის ცნობით, იმის შემდგომ, რაც სულთანის (იბრაჰიმ I, 1640-1648) ბრძანების მერე ქრისტიანებს გადასახადი დაუმძიმდათ, თორთომის (მესხეთის ამ კუთხის, სადაც ოშკისა და ხახულის ტაძრები იყო) ქართული მოსახლეობა გადასახადის მომატებით იმდენად შეძრწუნებულა, რომ ერთიანად მაჰმადიანობა მიუღია, ხოლო სომხებს ქრისტიანობა შეუნარჩუნებიათ. ტაშიანის ცნობით, სომხები სარწმუნოებას ახალციხის საფაშოს ცენტრსა და მესხეთის სხვა დიდ დასახლებებშიც ინარჩუნებდნენ. მართალია, ამას თავისი პოლიტიკური მიზეზები ჰქონდა, მაგრამ გადამწყვეტი მნიშვნელობა მოსახლეობის სულიერ დაქვემდებარებას ენიჭებოდა. სომეხი მეცნიერის ცნობით, მესხეთის სომხური მოსახლეობა მხოლოდ პოლიტიკურად ექვემდებარებოდა საფაშოს, სულიერად კი თავის სასულიერო ცენტრებთან, ამ შემთხვევაში ეჩმიაძინთან იყო დაკავშირებული, სომხური ეკლესიის მრევლად ყოფნა უცხოეთში მცხოვრებ სომხებს ეროვნული თვითშემეცნების მდგრადობას ანიჭებდა. მესხეთისა და საქართველოს სხვა კუთხეებში მცხოვრები ქართველებიც თავის ეროვნებას ასევე მხოლოდ და მხოლოდ დედა ეკლესიასთან კავშირით ინარჩუნებდნენ. როგორც აღინიშნა, ქართულ ეკლესიას ჩამოშორებული მოსახლეობა

ქართველობას კარგავდა. ქართველების გამაჰმადიანება თავის თავში ეროვნული თვითშემეცნების შერყევასაც გულისხმობდა. XVII-XVIII საუკუნეებში არსებული ცნობიერებით „ქართველი“ ეწოდებოდა ეთნიკური წარმოშობით ქართველს, რომელიც ამავე დროს ქართული ეკლესიის მრევლიც იყო. ხოლო ეთნიკური წარმოშობით ქართველებს, რომლებიც ჟამთა ვითარებამ სომხური, ბერძნული, ანდა კათოლიკური ეკლესიების მრევლად აქცია, შესაბამისად, „სომხებს“, „ბერძნებს“ ანდა „ფრანგებს“ უწოდებდნენ.

ქართველთა გამაჰმადიანების გამო ზედიზედ გაუქმდა საეპისკოპოსოები მესხეთისა: XVI ს. მეორე ნახევარში ბანის, იშხანისა და ანჩის სამღვდელმთავროების (ეპარქიების) გაუქმების შემდგომ ასი წლის განმავლობაში თითქმის ყველა საეპისკოპოსო გაუქმდა. ისე, რომ XVII ს. 60-იანი წლებისათვის, ამ მხარეში ერთადერთი საეპისკოპოსოდა იყო დარჩენილი. უპატრონოდ რჩებოდა ეკლესიები, რომლებიც თავისი სიმდიდრით ოქრომჭედლობის, ხატების, ძვირფასი თვლების ნიმუშებითა და წიგნების სიუხვით გამოირჩეოდა. ეროვნებით ქართველმა როსტომ ფაშამ XVII ს. შუა წლებში მესხეთის ეკლესიებსა და სასახლეებში არსებული ქრისტიანული სიწმინდენი მოაგროვა, ხატებს ძვირფასი თვლები მოხსნა და ისინი დასაწვავად მოაგროვა სახარებებთან, ჯვრებთან და სხვა საეკლესიო წიგნებთან ერთად, რომელიც იმდენი ყოფილა, რომ მათგან მსგავსად წყლისა, მოედინებოდა ოქრო და ვერცხლი (იქვე, გვ. 419).

მესხეთში გაუქმებული საეპისკოპოსოებიდან დევნილი ეპისკოპოსები და საეკლესიო მოღვაწენი გურიაში, იმერეთში, ქართლში, კახეთსა თუ სამეგრელოში გადადიოდნენ. შ. ლომსაძის ცნობით, XVII ს. 30-იან წლებში საფარელი ეპისკოპოსი ტბეთში გაიქცა და „მტბევარად“ იქცა, XVIII ს. დასაწყისში აწყურის ეპისკოპოსი იმერეთში გადავიდა და ბოლოს „გენათელობა“ მიიღო.

მიუხედავად შექმნილი ვითარებისა, მესხეთში ეპისკოპოსებს ჯერ კიდევ ჰქონდათ შენარჩუნებული გარკვეული გავლენა მოსახლეობაზე. როგორც ჩანს ეს სულთანის კარზეც გაითვალისწინეს. სულთანმა მესხეთში ეპისკოპოსი საგანგებო ფირმანით დანიშნა, რის შედეგადაც ეპისკოპოსის დევნა შეწყდა.

1640 წელს სულთანს ფირმანით იშხნელობა, მაწყვერელობა და ჩანს, საფარელ-მტბევრობა გაუცია. ერთი ეპისკოპოსისათვის რამდენიმე საეპისკოპოსო კათედრის გაერთიანება იშხანის, აწყურის, საფარისა და ტბეთის ეპარქიების დამცრობით იყო გამოწვეული. მესხეთის სხვა საეპისკოპოსოები უკვე გაუქმებულნი იყვნენ. ამის შემდგომ, სულ რაღაც ასიოდე წელიწადში, სარწმუნოებრივი ვითარება კიდევ უფრო გაუარესდა. თუ XVI საუკუნის 40-იან წლებში ოსმალეთისათვის მესხეთში ქართული საეპისკოპოსოს არსებობა რამდენადმე მისაღები იყო, საუკუნის ბოლოსათვის ის მიუღებელი გამხდარა. მართლმადიდებელ ქრისტიანობაში ოსმალეთი რუსეთ-საქართველოს კავშირის საფუძველს ხედავდა და არავითარ შემთხვევაში არ სურდა მისი შეწყნარება ახალციხის საფაშოს ტერიტორიაზე. ამ მიზეზის გამო, ოსმალეთი ქართული ეკლესიის წინააღმდეგ ყოველი ღონით იბრძოდა. რუსეთის იმპერია, რომელიც ამ ქვეყნებს განადგურებით ემუქრებოდა, თავის საყრდენს კავკასიაში პოულობდა. ოსმალეთ-სპარსეთის სახელმწიფოებს რუსეთის მზარდი იმპერია სასიკვდილოდ ემუქრებოდა. რუსეთის იმპერიის საყრდენს კავკასიაში მართლმადიდებელი საქართველო წარმოადგენდა. ოსმალეთი და სპარსეთი იმედოვნებდნენ, რომ ქართული ეკლესიის დასუსტების შედეგად რუსეთის იმპერიის სარწმუნოებრივი

საყრდენი კავკასიაში მოიხსნებოდა. სპარსელები და ოსმალები რომ სწორედ ქართულ ეკლესიას ებრძოდნენ, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ უშუალოდ ამ ქვეყნებში სხვა ქრისტიანული ეკლესიები, თემები და სამრევლოები ლეგალურად იხსენიებოდნენ, როგორც ცნობილია, ოსმალეთის დედაქალაქში აქტიურად მოღვაწეობდნენ სომხური და ბერძნული საპატრიარქოები, ირანის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე კი ეჩმიაძინის სომხური საპატრიარქო. მიღებული წესის თანახმად, ოსმალეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა მართლმადიდებელი, ეროვნული წარმოშობის მიუხედავად, ბერძნულ საპატრიარქოს უნდა დამორჩილებოდა, ხოლო ყველა გრიგორიანელი კი - სომხურ საპატრიარქოს. ოსმალეთის იმპერიაში, მესხეთსა და ლაზეთში, იმის გამო, რომ ქართული ეკლესიის მრევლობა აკრძალული იყო, ქართველთა შორის წარმატებით ვრცელდებოდა კათოლიკური და გრიგორიანული სარწმუნოებანი. ხალხი თავს იმით ინუგეშებდა, რომ არ გმობდა ქრისტიანობას, არ იღებდა მაჰმადიანობას და მხოლოდ სხვა, თუმცა კი არაეროვნულ ეკლესიას ეკედლებოდა.

შექმნილი ვითარების გამო, ბოლო ეპისკოპოსი მესხეთისა, რომელიც როგორც აღინიშნა, ერთდროულად იყო მაწყვერელ-საფარელ-იშხნელ-მტბევარი, იძულებული გამხდარა, უარეყო მართლმადიდებლობა და კათოლიკობა მიეღო. შ. ლომსაძე წერს - „ამ ერთადერთმა საეპისკოპოსომ სამცხე-ჯავახეთში, როგორც ჩანს იარსება 1763 წლამდე. 1763 წლის ბოლოს და 1764 წლის დასაწყისში ამ მხარის ეპისკოპოსმა ვინმე გიორგიმ იძულებით დატოვა მართლმადიდებლობა... ნაცვლად მიიღო კათოლიკური სარწმუნოება, რაც საკმარისი საბაბი გამხდარა იმისათვის, რომ თურქ მოხელეებს შეეწყვიტათ საეპისკოპოსოს დევნა. სამაგიეროდ გაკათოლიკებულ ეპისკოპოსს დევნა დაუწყო ეჩმიაძინის პატრიარქმა... სომეხ პატრიარქს მოპოვებული ჰქონდა სულთანისაგან უფლება თურქეთში შემავალი კავკასიის ქრისტიანების მეურვეობისა“ (იქვე გვ. 420-421). მესხეთისა და ლაზეთის ქართულმა მოსახლეობამ ოსმალეთში შექმნილი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარებისა და დაბალი ეროვნული თვითშეგნების გამო დედა ქართული ეკლესია უარყო და გამაჰმადიანდა, ანდა კათოლიკურ, გრიგორიანულ და ბერძნულ ეკლესიებს შეეკედლა, რამაც ქართველთა ეროვნული ცნობიერება კიდევ უფრო დაშალა. მესხეთის და ლაზეთის ქართველობა დედა ეკლესიიდან გასვლის შემდეგ სარწმუნოებრივ თემებად დაიყო და იმჟამინდელი ცნობიერების შესაბამისად სარწმუნოებრივი ნიშნის მიხედვით თათრებად (თურქებად), ფრანგებად, ბერძნებად და სომხებად დაიყო. ქართველობის შენარჩუნება მესხეთის, ერთ დროს ვრცელი ქვეყნის, მრავალრიცხოვანი მოსახლეობის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილმა შეძლო, კერძოდ იმათ, რომელნიც ქართლისა და იმერეთის საზღვართან ცხოვრობდნენ და თავიანთ თავს ქრისტიანული საქართველოს საეპისკოპოსოების სამწყსოს აკუთვნებდნენ. მესხეთის ქართველობის უდიდესი ნაწილი XVIII საუკუნისათვის უკვე გამაჰმადიანებული იყო, მაგრამ ქართული ენა ჯერ კიდევ არ ჰქონდა დავიწყებული.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ოსმალეთში იძულებით არ ამაჰმადიანებდნენ. იქ ისეთი სოციალურ-ეკონომიკური პირობები იყო შექმნილი, რომ ხალხი „ნებაყოფლობით“ მაჰმადიანდებოდა. იძულებით გამაჰმადიანებას მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში მიმართავდნენ. წათე ბაწაში წერს - „მოსახლეობის ძალდატანებითი გამუსულმანების პროცესს მასობრივი ხასიათი არ მიუღია, ეს არც შეესაბამებოდა იმპერიის სოციალურ-ეკონომიკურ ინტერესებს. ჩვეულებრივ მუსულმანობას მოსახლეობა იღებდა საკუთარი

საზოგადოებრივი და ეკონომიკური პირობების გასაუმჯობესებლად“ (იქვე, გვ. 412). მესხეთისა და ოსმალეთის ხელისუფლება ყოველ ღონეს ხმარობდა, რომ ქართულ ეკლესიას ეკონომიკურ-უფლებრივი საფუძვლები გამოცლოდა და უმწყემსოდ დარჩენილი ქართველები სხვა ეკლესიას შეკედლებოდნენ. ასეთმა მდგომარეობამ მართლაც გამოიღო თავისი ნაყოფი. ქართულ ეკლესიას ზურგშექცეული ქართველები ეროვნულად გაუცხოვდნენ.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ივ. ჯავახიშვილის აზრით, მესხეთში ქართველთა სწრაფი გამაჰმადიანება ათაბაგებისა და მესხი ეპისკოპოსების უგუნური პოლიტიკის შედეგი იყო. ჯერ კიდევ იმ დროს, როცა ქვეყანა ქრისტიანი იყო, მათ სურდათ მესხეთის ეკლესიის გამოყოფა დედა ქართული ეკლესიისაგან მაწყვერელი ეპისკოპოსის მეთაურობით. საეკლესიო სეპარატიზმს თან სდევდა ლანძღვა-ცილისწამება სამღვდელოებისა და საზოგადოდ ქართული ეკლესიისა, რომელსაც მაშინ მცხეთის (პატრიარქის სასაყდრო ქალაქის მიხედვით) ეკლესია ეწოდებოდა.

მცხეთისაგან მესხეთის ეპისკოპოსების „დამოუკიდებლობას“ არა მხოლოდ ადგილობრივი ქართული ხელისუფლება, არამედ უცხოელი სასულიერო პირებიც აქეზებდნენ. ამ პერიოდში მესხეთში საგანგებოდ მიიწვიეს იერუსალიმ-ანტიოქიელი პატრიარქები და მიტროპოლიტები. მათ, თითქოსდა, ძველი სიგელ-გუჯრების შემოწმების შემდგომ დაადგინეს, რომ კანონიკურად მესხეთის ეკლესია არა მცხეთას, არამედ ანტიოქია-იერუსალიმს უნდა დაქვემდებარებოდა.

საზოგადოდ მესხეთის მთავართა სეპარატიზმი საფუძველი გახდა საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლისა. სოფელ არადეთთან სამარცხვინო ომის შემდეგ, როდესაც საქართველოს მეფე მისმა ყოფილმა ვასალმა - მესხეთის მთავარმა დაამარცხა, მესხეთის სამთავროს გზა გაეხსნა „დამოუკიდებლობისაკენ“. საქართველოს სამოციქულო ეკლესია, როგორც წესი აქტიურად იღვწოდა სახელმწიფოს ცენტრალიზებული მმართველობის აღდგენისათვის. ამ სფეროში ქართული ეკლესიის მოღვაწეობა მესხი მთავრებისათვის სრულიად მიუღებელი იყო, მით უმეტეს, რომ მესხეთის ეკლესია-მონასტრებში წირვა-ლოცვის დროს სამღვდელოება საეკლესიო წესების შესაბამისად პირველ რიგში საქართველოს მეფის სახელს იხსენებდა და მისი დღეგრძელობისათვის ლოცულობდა. ამ დროს კი ლოცვაში მოხსენიებული მეფისა და მესხი მთავრის მხედრობა ერთმანეთს სამკვდრო-სასიცოცხლოდ ერკინებოდა. მესხმა მთავრებმა მიზნად დაისახეს სრულიად საქართველოსაგან არა მხოლოდ სახელმწიფოებრივი, არამედ ეკლესიური გამოყოფაც. მათი მიზანი მესხეთის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა იყო. ეკლესიური დამოუკიდებლობის აღიარებისათვის საჭიროდ ჩათვალეს საქართველოს საპატრიარქოსაგან მესხეთის ეკლესიის გამოყოფის „კანონიერების“ დადასტურება ბერძნული ანტიოქია-იერუსალიმის საპატრიარქოების მიერ. მართლაც XV-XVI საუკუნეებში მესხეთში მრავალჯერ მიიწვიეს ანტიოქიელ-იერუსალიმელი, ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით რომ ვთქვათ „მოკალმასე“ მღვდელთმთავრები, რომელნიც უკიდურესი ეკონომიკური გაჭირვების გამო (ეს საპატრიარქოები იმ დროისათვის უკვე მაჰმადიანთა მიერ დაპყრობილ ქვეყნებში მდებარეობდნენ და ფინანსურად ძლიერ გასაჭირში იმყოფებოდნენ), იძულებულნი იყვნენ შეესრულებინათ მესხეთის უმდიდრესი მთავრის მოთხოვნები (მით უმეტეს, რომ იმ დროისათვის მართლმადიდებლობისა და ეკლესიის მოყვარული მესხი მთავრები არა თუ მტკიცედ იდგნენ სარწმუნოებაზე, არამედ მდიდარ შესაწირავსაც სწირავდნენ უცხოეთის

მართლმადიდებლურ ცენტრებს; მათ ამ დროს აღადგინეს ივერთა მონასტერი საბერძნეთში).

უცხოელი მღვდელთმთავრების მოგზაურობებს მცხეთაში ეჭვის თვალით უყურებდნენ. მათ მიერ მესხეთის ეკლესიის „დამოუკიდებლობის“ აღიარებას პოლიტიკურად უნდა მოჰყოლოდა მესხეთის ეკლესიების, მონასტრების და ქრისტიანული მოსახლეობის დარწმუნება ათაბაგთა საეკლესიო პოლიტიკის სამართლიანობაში. უცხოელი მღვდელთმთავრები მესხეთის ეკლესიის საქართველოს საპატრიარქოსაგან გამოყოფის კანონიერებას ასე ასაბუთებდნენ - საქართველო ეკლესიურად მუდამ ანტიოქიის საპატრიარქოზე იყო დამოკიდებული, რადგანაც მისი ეკლესიის ავტოკეფალიას კანონიერი საფუძველი არა აქვს, ის ახლაც ანტიოქიას უნდა ექვემდებარებოდეს, ამიტომაც მესხეთი, ვითარცა ქართული ქვეყანა თუ სულიერად ანტიოქიას დაექვემდებარება, ამით სამართლიანობა აღდგება და აქედან გამომდინარე, ათაბაგების ბრძოლა მცხეთის ეკლესიიდან გამოყოფისათვის არის არა უკანონო ქმედება, არამედ საეკლესიო სამართლის აღდგენა. - ასე არწმუნებდნენ უცხოელები მესხეთის ბერებსა და საეკლესიო მოღვაწეებს.

უცხოელი მღვდელთმთავრის ერთი ასეთი ვიზიტის დროს მესხეთში საქართველოს პატრიარქი ჩავიდა. როგორც მემატიანე წერს, ავიდა „საფარის თავზე“ და „კანონქვეშ შეყარა ბერები“, რომელთაც უმასპინძლეს და მიიღეს ქართული ეკლესიის დაშლა-დანაწევრების მოწადინე მოგზაური. საფარა მესხეთის მთავრების ძვალთშესალაგ აკლდამას წარმოადგენდა, იქვე მდებარეობდა მათი სასახლე; აქ მოღვაწეობდნენ ათაბაგთა საეკლესიო პოლიტიკის აქტიურად მხარდამჭერი ბერები. „საფარის თავზე“ საქართველოს პატრიარქის ასვლა და განკერძოების მოსურნე სამღვდელოების „საეკლესიო დასჯა“ შემთხვევითი არ იყო. მაგრამ მიუხედავად საქართველოს პატრიარქის მცდელობისა „მესხეთი ეკლესიურადაც გამოეყო დანარჩენ საქართველოს, რამაც სავალალო შედეგი მოუტანა ქართველ ერს“.

ამის შემდგომ მესხეთი მალე ოსმალეთმა დაიპყრო. ვახუშტის თანახმად, მესხ თავად-აზნაურთა გამაჰმადიანების შემდგომ ოსმალეთის ხელისუფლებას მესხეთის ეკლესია-მონასტრებისათვის მამულები ჩამოურთმევია, უსახსროდ დარჩენილ სამღვდელოებას კი პატრონობა ვეღარ გაუწევია ჯერ კიდევ ქრისტიანი გლეხობისათვის. უმწყემსოდ დარჩენილი ქართველი ქრისტიანები სხვადასხვა სარწმუნოებრივ თემებს მიეკედლნენ. დროთა ვითარებაში ისინი ბერძნულმა, რომაულმა და გრიგორიანულმა ეკლესიებმა გაინაწილეს ერთმანეთს შორის.

ივანე ჯავახიშვილი წერდა, რომ მესხეთში არსებულმა სეპარატიზმმა ავტორიტეტი შეურყია ქართულ ეკლესიას. მოსახლეობის ქრისტიანული რწმენის სიმყარე ეკლესიის ავტორიტეტს ეფუძნებოდა. ქართული ეკლესიის დაცემამ გზა გაუხსნა მაჰმადიანობის გავრცელებას. მუსულმანმა მქადაგებლებმა ქართველების სარწმუნოებრივი გაორება შენიშნეს და თავიანთ სასარგებლოდ გამოიყენეს.

მესხებს გამაჰმადიანების დროს ათქმევინებდნენ ფიცს, სარწმუნოებრივ ფორმულას, რომლიდანაც ჩანს, რომ მათ არა მხოლოდ წინაპართა რწმენას, არამედ საკუთარ ეროვნებასაც აგმობინებდნენ. ჩვენამდე მოღწეულია ოსმალური დოკუმენტები, რომელთაც „ქართველთა გამაჰმადიანების წესი“ ეწოდებოდა. მასში გადმოცემულია ქართველთა გამაჰმადიანებისას სათქმელი ფორმულა, რომელშიც ქრისტიანის ფსიქიკაა გათვალისწინებული. კერძოდ, ამ დოკუმენტის

თანახმად, რჯულშეცვლილი, თითქოსდა არა იესო ქრისტესა და ღვთისმშობელ დედას გმობდა, არამედ მხოლოდ „ქართველთა რჯულს“, კერძოდ დოკუმენტში ნათქვამია: „წმინდა მარიამი, იმისი შვილი, იესო მოციქული, ღმერთმა გააჩინა, დედაშვილნი მოციქულნი ღმერთის მსახურნი არიან... მუჰამედი ჩვენი წმინდა ადამიანი არი, მოციქული ღმერთის მსახური არი, იმის რჯული რომ თათრის რჯული არის, სუფთა არის, მოციქული ღმერთის რჩეული არის. - დავიჯერე, ქართველის რჯული რომ ბოროტი იყო, გონჯი იყო, ეშმაკის რჩეული იყო - გავაგდე“ (იქვე, გვ. 410).

მაშასადამე, გამაჰმადიანების დროს ქართველი ადამიანი იძულებული იყო, საჯაროდ „ქართველის რჯული“ დაეგმო და მისთვის „გონჯი, ბილწი და ბოროტი“ ეწოდებინა. ამავე დროს საჯაროდ უნდა ექო „თათრის რჯული“ და განეცხადებინა, რომ დაიჯერა მაჰმადიანური სარწმუნოების სიწმინდე. უნდა ვიფიქროთ, რომ ერთ დროს ოშკსა და ხახულში მლოცველ ქართველებს, შეძრწუნებულთ შეწერილი გადასახადის სიმძიმით, ნებაყოფლობით სარწმუნოების შეცვლისას ქართული რჯული ანუ ქართული ეკლესია დააგმობინეს და შემდგომ „გაათათრეს“, ანუ „თათრის რჯული“ მიაღებინეს.

კიდევ ერთხელ მივაქციოთ ყურადღება იმას, რომ ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრებ ქართველ ქრისტიანებს „გათათრების“ დროს მხოლოდ „ქართულ რჯულს“ და არა საზოგადოდ ქრისტიანულ რჯულს აგმობინებდნენ, ანუ არ აგმობინებდნენ „ბერძნის რჯულს“, „სომხის რჯულს“, „ფრანგის რჯულს“. აქედანაც ჩანს, რომ ოსმალო ხელისუფალნი თავიანთ ქვეყანაში ქართულ ეკლესიას განსაკუთრებული სისასტიკით დევნიდნენ, სხვა ქრისტიანული ეკლესიების მიმართ გარკვეულ ლოიალობას იჩენდნენ. ქართული ეკლესიის მართლმადიდებლობა, როგორც აღინიშნა, ძალზე აფრთხობდა ოსმალებსა და სპარსელებს. მათ იცოდნენ, რომ საქართველოს და რუსეთის სახელმწიფოების დაახლოება ქართული და რუსული ეკლესიის ერთმორწმუნეობას ეფუძნებოდა. სამწუხაროდ, რუსეთის სახელმწიფომ, იმის შემდგომ, რაც მან ქართველთა შემწეობით ამიერკავკასიაში ფეხი შემოდგა, მაჰმადიანი ქართველების დაბრუნება დედა ეკლესიის წიაღში არ ისურვა, თუმცა კი, მოღწეული საბუთების თანახმად, ქართველი მაჰმადიანები მზად იყვნენ, კვლავ გაქრისტიანებულიყვნენ (მათში ჯერ კიდევ იყო დაცული ქრისტიანული წეს-ჩვეულებანი), მაგრამ რუსეთის ადმინისტრაციამ ეს არ ინება, პირიქით, ფაქტიურად ქართველი მაჰმადიანების ერთი ნაწილი აიძულა სამშობლოდან ოსმალეთში გადასახლებულიყო, მათ ნაცვლად კი ქრისტიანული სომხური მოსახლეობა შემოასახლა.

შ. ლომსაძე წერს - „მხეცობა და ენით გაუგონარი, აზიაშიც კი არ სმენილი სისასტიკე, რომელიც რუსის ჯარმა მესხი მუსულმანების მიმართ გამოიჩინა, განსაკუთრებით ახალციხის აღების დროს, მთელ ოსმალეთში გახდა ცნობილი. მოსახლეობა ყველგან დაშინდა. მთელი ანატოლია პანიკამ მოიცვა“. ხანძარწაკიდებულ სახლებში იწვოდნენ ქალები, მოხუცები და ბავშვები. ქალაქის ერთ დიდ შენობაში შეკეტილი 400 კაცი შენობასთან ერთად ამოიბუგა. როგორც ახალციხის აღების თვითმხილველნი წერდნენ, რუსული ადმინისტრაციის მიერ მესხეთში გამოჩენილმა სისასტიკემ ქრისტიანული სარწმუნოების მიმართ მტრულად განაწყო ქართველი მაჰმადიანები. ამის გამო „უფრო გაცხოველდა მუსულმანური ეკლესიის საქმიანობა, სასულიერო მოძღვრებს, მოლებს სპეციალურად ანატოლიიდან იწვევდნენ, მოლები ადრე გაშლილ მუშაობას ახლა ამთავრებდნენ. ფანატიზმით შეპყრობილი

ახალგაზრდობა ალაჰის ამ მოციქულებს სასოებით შეჰყურებდა და ქართულ ენას თანდათან შორდებოდა“ (იქვე, გვ. 426).

XX საუკუნეში, ათეისტების ბატონობის დამყარების შემდგომ, მესხეთში დარჩენილმა ქართველმა მაჰმადიანებმა მრავალგზის სთხოვეს მთავრობას მათთვის გაეხსნათ ქართული სკოლები. „თქვენ თათრები ხართ, თათრულად ისწავლეთ“ - ასეთი რეზოლუციით ისტუმრებდნენ ქართველ მაჰმადიანებს მოხელეები. როგორც აღინიშნა გამაჰმადიანდა სამხრეთ საქართველოს ქართველების უდიდესი ნაწილი, ამიტომაც გამაჰმადიანებულთა გვარები უთვალავია. ვერ დავასახელებთ საქართველოში ვერც ერთ საგვარეულოს, მათ თანამოგვარეს მაჰმადიანობა რომ არ მიეღო; კერძოდ, გამაჰმადიანდნენ ბარათაშვილები, ორჯონიკიძეები, ბაქრაძეები, მუხრანსკები, გურგენიძეები, აზნაურო3-აზნაურაშვილები და სხვა მრავალი (სოფ. აწყურში), გვარამაძეები (სოფ. ტყემლანაში), მაღრაძეები (წრიოხში), ჯავახიშვილები, მჭედლიშვილები, ტალახაძეები და სხვები - (საყუნეთში), გოგოლაძეები, ნადირაძეები და სხვები - (ზიკილიაში), ჯაფარიძეები - (წინუბანში), ლოლაძეები - (გურკელაში), ჩიტაძეები და სხვები - (აგარაში) და ასე შემდეგ - ახალციხიდან - არზრუმამდე გვარები და სოფლები ათასობითაა. ასეთი შედეგი გამოიღო დედა ეკლესიისაგან მოწყვეტამ. ეს სამაგალითო უნდა იყოს ყველასათვის. ხალხი, რომელიც საუკუნეების მანძილზე ქართველი ერის ნაწილს წარმოადგენდა და თაყვანს აწყურის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელ ხატს სცემდა, სარწმუნოების შეცვლის შემდგომ მადლდაკარგული სხვადასხვა მაჰმადიანურ ქვეყნებში გაიფანტა, ზოგიერთს პასპორტში უზბეკი ან ტაჯიკი აქვს ჩაწერილი ეროვნებად, ზოგიერთს თურქი ან აზერბაიჯანელი, თუმცა გულით გრძნობენ, რომ ისინი მამა-პაპათა ღმერთის უარმყოფელი ქართველები არიან, ბიბლიური უძღები შვილის დარად თავიანთი ხვედრით მწუხარენი.

„მადლი“ №15, 1993

ქართველების გალეკება

კახეთის სამეფოს ყველაზე ნაყოფიერი და მოსავლიანი მიწები საინგილოში ანუ აღმოსავლეთ კახეთში მდებარეობდა. ალაზნის გაღმა მხარე (კახის, ზაქათალის, ბელაქნის და მიმდებარე რაიონების მიწა-წყალი) ზომიერი და თბილი კლიმატით, ვრცლად გადაშლილი ვენახებით, ხილის, კაკლისა და თუთის ბაღებით იყო ცნობილი; ქვეყანა დაფარული იყო ჭალა-ტყეებით. საინგილოში მდებარეობდა კახეთის სამეფოს ძველი დედაქალაქები - ძეგამი, ზაგეში და ბაზარქალაქი. აქედან იმართებოდა მთელი კახეთი. აქ ააშენა სამეფო სასახლე მერვე საუკუნეში მეფე არჩილმა (ბელაქნის წყალთან), აქვე მაწის წყალთან სხვა სამეფო სასახლეც იდგა. გიშის წყალთან იჯდა ეპისკოპოსი „მწყემსი ელისენისა, წუქეთისა და შაკიხისა“. ფიფინეთის წყალთან (ჭარი) იყო „მონასტერი გუმბათიანი, კეთილშენი“. საერთოდ აქ მრავალი ეკლესია-მონასტერი იყო „ხოლო კაცნი და ქალნი შვენიერი, ჰაეროვანი და მსგავსნი ყოველთავე ქართველთა ზნითა ჩვეულებითა და ქცევით მოსილნი ქართულად, ენითა და სარწმუნოებითა ქართლისათა და სამწყსონი ქართლის კათალიკოზნი“ - წერს ვახუშტი.

აღმოსავლეთ კახეთის ბედი იმის შემდგომ შეიცვალა, რაც შაჰ-აბასმა 1604 წელს ჯერ პოლიტიკურად ჩამოაშორა იგი კახეთის სამეფოს, ხოლო 1616 წლის შემოსევის შემდგომ კაკ-ენისელიდან 100000 ქართველი აყარა და ირანში გადაასახლა. შაჰმა აღმოსავლეთ კახეთში (საინგილოში) ჩამოასახლა უცხო ტომი, მთებიდან ჩამოსახლება იწყეს აგრეთვე ლეკებმაც, საბედნიეროდ, ქართველმა მეფეებმა შემდგომ წლებში მდგომარეობის გამოსწორება შეძლეს. ვითარება მკვეთრად შეიცვალა 1677 წლიდან, როცა კახეთის მმართველებად მაჰმადიანი (ყიზილბაში) ხანები დასხდნენ. ისინი ლეკებში თავიანთ მოკავშირეებს ხედავდნენ და მათ კახეთში ჩამოსახლებას ხელს უწყობდნენ; ქართველთა (ქრისტიანთა) წინააღმდეგ აქეზებდნენ. თუ ლეკი ან თათარი ქართველს მოკლავდა, პასუხს არ აგებინებდნენ, ამართლებდნენ სიტყვებით „ესრეთ ჯერ არს“, ქრისტიანს კი დამნაშავე მაჰმადიანის მოკვლის უფლებაც კი არ ჰქონდა - „არა ჯერ არს გიაურისაგან მუსულმანის სიკვდილი“ - ამბობდნენ ისინი. თუ აქამდე ლეკები კახელებს ემორჩილებოდნენ (დაღესტნის დასავლეთი მთიანეთი კახეთის სამეფოს ხელდებულ ქვეყანას წარმოადგენდა), აღმოსავლეთ კახეთში ლეკთა ჩამოსახლების შემდგომ სპარსელი ხანების მხარდაჭერით ლეკებმა დაიპყრეს ალაზნისპირა დაბლობში მდებარე სოფლები და აქაური ქართული მოსახლეობა ყმებად გაიხადეს. მე-18 ს. დასაწყისში აღმოსავლეთ კახეთში ავარელ და წახურელ ლეკთა „უბატონო თემები“ ჩამოყალიბდნენ, რომელთაც კახეთის სამეფოს დიდი ნაწილი დაიმორჩილეს. მართალია, თავდაპირველად, როგორც სპარსეთი, ისე ოსმალეთი კახეთის სამეფოს აღმოსავლეთში აღმოცენებულ ჭარ-ბელაქანისა და ელისუს სასულთანოს აძლიერებდნენ, მაგრამ მალე სპარსეთისათვის ეს მიუღებელი გახდა. მიუხედავად ამისა, მე-18 ს. მეორე ნახევარში ჭარ-ბელაქანი და „თავისუფალი თემები“ მთელ ამიერკავკასიაში ძლიერ პოლიტიკურ ძალას წარმოადგენდნენ, კერძოდ, ისინი დაღესტნელებს საქართველოზე ლაშქრობისას პლაცდარმს უქმნიდნენ. ერეკლე და თეიმურაზი ოცნებობდნენ დაეპყროთ ჭარ-ბელაქანი და იქ „ქართველობა“ აღედგინათ, რისთვისაც თანახმად, პ. ბუტკოვისა, რუსეთიდან ოთხი ათას ჯარისკაცს ითხოვდნენ. „ქართველობის აღდგენაში“ იგულისხმებოდა

გამაჰმადიანებული კახელების კვლავ გაქრისტიანება ალაზნის მარცხენა სანაპიროზე.

ჭარ-ბელაქნისა და თავისუფალი თემების ძირითად მოსახლეობას (უმრავლესობას) სოციალურად დიფერენცირებული ქართველები წარმოადგენდნენ. ერთი ნაწილი ქართველებისა ლეკურ თემებს მიეკედლა, რის შედეგადაც სოციალური კიბის მაღალ საფეხურზე ასვლა მოახერხა, ხოლო მეორე ნაწილს ლეკთა მორჩილების ქვეშ მყოფი გლეხობა წარმოადგენდა. სარწმუნოებრივი თვალსაზრისით, თავის მხრივ, გლეხობაც ორ ნაწილად გაიყო. უმრავლესობამ მაჰმადიანობა მიიღო, მხოლოდ მეორე ნაწილიღა დარჩა ერთგული მამაპაპეული სარწმუნოებისა - ქრისტიანობისა.

როგორც ითქვა, აღმოსავლეთ კახეთში მე-17 საუკუნეში მონღოლური ტომი მუღალები - ძველი მაჰმადიანები ჩამოასახლეს. შემდგომში აქვე ჩამოსახლნენ ლეკებიც - ძველთაგანვე გამაჰმადიანებულები, ქართველებს, რომელთაც მაჰმადიანობა მათ შემდგომ მიიღეს, ახლად მოქცეულები ანუ ინგილოები უწოდეს, რადგანაც ისინი მუღალებთან და ლეკებთან შედარებით მართლაც უფრო ახალი მაჰმადიანები იყვნენ (თუ არაფერს ვიტყვით სპარსელებსა და თურქმანულ ტომებზე).

XIX ს. დასაწყისში ჭარ-ბელაქანის დამორჩილება რუსებსაც გაუჭირდათ, ხოლო შემდგომში, აჯანყებათა თავიდან აცილების მიზნით, იძულებულნი გახდნენ აღმოსავლეთ კახეთში არსებული საზოგადოების სოციალური სახე ეცნოთ. 1830 წელს იმპერატორმა ნიკოლოზ I დაამტკიცა წესდება, რომელშიც, კერძოდ, ნათქვამია: - „ჭარის პროვინცია დღევანდელი მდგომარეობის მიხედვით განიყოფა ორ კლასად: გაბატონებულ მფლობელებად, რომლებიც უმთავრესად ლეკებისაგან შედგებიან, და მათ მიერ დამორჩილებულ ქართველებად, რომელთათვისაც ლეკებს იძულებით მაჰმადიანური სარწმუნოება მიუღებინებიათ“ (იხ. ა. ჯაფარიძის „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, IV. გვ. 393), მართლაც, საინგილოში ორი უმთავრესი ჯგუფი ცხოვრობდა - ლეკები და ქართველები. ამასთან, საინგილოელი ლეკების უმეტესი ნაწილი წარმოშობით ქართველები იყვნენ. ეს რუსმა ჩინოვნიკებმაც კი იცოდნენ. ამ საკითხთან დაკავშირებით „ზაქათალის მხარის წოდებრივ-საადგილმამულო მოწყობის კომისიას“ მრავალი მასალა დაუგროვდა, ვ. ივაშენკო წერდა, რომ ქართველების გალეკება XVIII საუკუნის II ნახევარში მოხდა - „დამორჩილებული ქართველები თითქმის მთლიანად გალეკდნენ და გამაჰმადიანდნენ“ (იქვე, გვ. 374). 1801 წლის აპრილში პეტერბურგში ჩასული ქართველი ელჩები აცხადებდნენ - „ჭარელნი შთამომავლობით თვისით არიან ძველი კახეთისაგანნი და ადგილი იგი, რომელთაცა ზედა დაშენებულ არს, აწცა კახეთისაა“ (იხ. თ. პაპუაშვილი, „ჭარ-ბელაქანი“, გვ. 381). თავდაპირველად ქართველი დიპლომატები ჭარელებს ლეკებისაგან განასხვავებდნენ; მაგრამ შემდგომ მათაც ლეკები უწოდეს.

ქართველთა გალეკებას პოლიტიკურთან ერთად, სოციალური მიზეზიც ჰქონდა. გალეკება, როგორც ჩანს, არა იძულებით, არამედ თითქოს ნებაყოფლობით ხდებოდა. ლეკდებოდნენ არა მარტო ქართველი თავადები, არამედ გლეხებიც - „რაც შეეხება გლეხობას, ისინი ლეკებში თავიანთ კლასობრივ მოძმეს ხედავდნენ. ლეკების მხარეზე გადასვლით მათ იმედი ეძლეოდათ, რომ ბატონყმობის მძიმე უღელს თავს დააღწევდნენ და მდგომარეობას გაიუმჯობესებდნენ. „ლეკთა მხარეზე მთელი სოფლები გადადიოდნენ“ (იქვე, გვ. 376). ნ. ბერძენიშვილი კი ამის შესახებ ამბობდა -

„კახელი გლეხები „ლეკობაში“ უბატონობას ხედავდნენ“ (აღსანიშნავია, რომ ბატონყმობის უღლისაგან თავის დასახსნელ ხერხად შიდა ქართლელ გლეხებს გაოსება მიაჩნდათ, ოდიშელებს - გააფხაზება. ნაწილობრივ ამის გამო იღებდნენ მაჰმადიანობასა და გრიგორიანობას მესხი და ქართლელი გლეხებიც. მაჰმადიანური სამყარო არ იცნობდა ბატონყმობას, ასევე გაგრიგორიანების შემდგომ ვაჭარ-ხელოსანთა კლასში შესული მოსახლეობა მეტი უფლებებით სარგებლობდა). „ლეკები, თავის მხრივ, ხერხიანად სარგებლობდნენ ბატონყმური ძარცვის ნიადაგზე გამწვავებული კლასობრივი ურთიერთობით, „ემოციქულებოდნენ“ გლეხებს, კავშირსა და მშვიდობას აღუთქვამდნენ მათ და თავადების წინააღმდეგ მოუწოდებდნენ“ - წერს ნ. ბერძენიშვილი. ვახუშტი წერს - „ამ ჟამთა იწყეს გლეხთა მძლავრებისათვის ლეკთა ლტოლვად და მისვლად ლეკთა თანა (ე. ი. ლეკების ძალმოსილების გამო ლეკთა მხარეზე გადასვლა. საფიქრალია, აფხაზთა ამჟამინდელმა ძლიერებამაც არ შეაცდინოს ჩვენი ჩაგრული მოსახლეობა აფხაზეთში, ანანია ჯაფარიძე), რამეთუ აკლიან რაიმე მეპატრონეთა თვისთაგან და მუნ მისრულნი ეტიკობდიან და დაესხმიან დაბნებთა, ასევე - მროწლეთა, კაცნი მოსრნიან, ტყვენი და საქონელნი წარიყვანიან“. მაშასადამე, როცა ქართველ საერო ხელისუფალთაგან რაიმე დააკლდებოდათ, ქართველი გლეხები თავს ანებებდნენ შრომას, ლეკების მხარეს გადადიოდნენ და ყაჩაღობას - ქრისტიან თანამოძმეთა ძარცვას იწყებდნენ.

XVIII ს. ერთ პერიოდში მთელ კახეთს „გალეკების“ საფრთხე შეექმნა, რის მიზეზადაც ამ დროის სახელმწიფო მოღვაწეები მტრის შემოსევათა გამო ილაჯგაწყვეტილი ხალხის უიმედობას მიიჩნევდნენ; მშველელი არსაიდან ჩანდა, მუდმივმა წარუმატებელმა თავდაცვამ კი ხალხს იმედი გადაუწურა; ამას თან გლეხკაცის „უჭკუობაც“ დაერთო. როგორც კახეთის მმართველი, წარმოშობით ქართველი ბაგრატიონი - იმამ ყული-ხანი ვახტანგ VI-ს წერდა: „სოფლებმა პირი მისცეს, მათ ლაშქარში ერეკებიან. ამდენი ომი და ხმლის ქვეშ ყოფნა, თქვენც მოგეხსენებათ, კაცისაგან არ გაიძლება. გლეხ კაცს ამას ემოციქულებიან - ჩვენი პირობა დაიჭირეთო და თქვენ არას შეგცოდებთო და ამავე სიტყვით ბევრი ელაპარაკათ, თქვენც მოგეხსენებათ გლეხ კაცს მოკლე ჭკუა აქვს, რასაც თვალით არ ნახავს, მის მეტი არა იციან და მერმე მეშველი ჯარი ვერსად ნახეს, მუდმივ ბრძოლისაგან შეწუხებულნი დიად უიმედოდ გახდნენ“ (იქვე, გვ. 379). მოსახლეობის გალეკების შიშით შეპყრობილი კახეთის ხანი ვახტანგს წერდა, რომ თუ კახეთს „მაშველი არ მოუვიდოდა, მაშინ, ვინც დარჩომილან და ვინც დახიზნულან, ესენიც ლეკს პირს მისცემენ“. ალავერდი, თელავი და გავაზი ლეკებმა დაიჭირეს. კახეთის ტახტზე მჯდომი კონსტანტინე (დავითის ძე) ფშავში გაიხიზნა. საბედნიეროდ კახეთი აჯანყდა, ლეკები გააძევეს, მაგრამ ალაზნის გაღმა კახეთის მიწა-წყალი ლეკებს დარჩათ.

რუსთა მმართველობის დამყარების შემდეგ მრავალმა ლეკმა გაიხსენა თავისი ქართული წარმომავლობა. თ. პაპუაშვილი წერს - „კაკ-ენისელის მთისძირა სოფლების მკვიდრი ქართული მოსახლეობა, ავარელი ლეკების აქ ჩამოსახლების შემდეგ გალეკდა, ეთნიკურად შეერწყო მათ. ამ გარემოებით აიხსნება ის ფაქტი, რომ, როდესაც „ზაქათალის კომისია“ ჭარ-ბელაქანში მუსულმანური მაღალი წოდების უფლებებს არკვევდა, პრეტენდენტთა შორის მრავალნი აღმოჩნდნენ ისეთნი, რომელნიც თავიანთ თავს კახელი თავადების ჩამომავლებად სთვლიდნენ. ამის საილუსტრაციოდ ჩვენ ბელაქანის თემში მცხოვრები გალაჯოვები გამოგვადგებიან“ (იქვე, გვ. 382).

ლეკი გალაჯოვები - ვაჩნაძეები ყოფილან წარმოშობით, შაბანოღლების წინაპარი ვინმე ივანე თავადიშვილი ყოფილა, რაჯაბოღლების წინაპრები - ზურაბიშვილები. „ზოგიერთი აქაური ლეკი დღესაც ატარებს გვარს - წეთოებს, ამბობენ, რომ მათი წინაპრები ქართველები ყოფილან - წერეთლები“ - წერს მ. ყულოშვილი (იქვე, გვ. 384).

უნდა აღინიშნოს, რომ გალეკდა აღმოსავლეთ კახეთის მოსახლეობის მხოლოდ ერთი ნაწილი. მთელი მოსახლეობის გალეკება თვით ლეკებისთვისაც მიუღებელი იყო. საქმე ისაა, რომ ლეკობა - სოციალურ კლასს წარმოადგენდა, ლეკების თემი ამ ქვეყნის მიწების მფლობელი - მეპატრონე იყო. მათ მიწის მუშები ესაჭიროებოდათ, რომელთაგანაც მიწათსარგებლობის სანაცვლოდ გადასახადს იღებდნენ. ლეკთა მიწებს ინგილოები და მუღალები ამუშავებდნენ. საინგილოში მესამე ფენაც არსებობდა - ვაჭარ-ხელოსნები. XVII-XVIII სს-ში მთელ საქართველოში საშუალო ფენამ გრიგორიანული სარწმუნოება მიიღო, ანუ „გასომხდა“. ამ მხრივ არც საინგილო ყოფილა გამონაკლისი. აღსანიშნავია, რომ ინგილო სოციალური თვალსაზრისით უფრო თავისუფალი იყო, ვიდრე საქართველოს ქრისტიანულ ნაწილში მცხოვრები გლეხები (ყმები). ინგილოები მხოლოდ მიწის გადასახადს უხდიდნენ ლეკებს, სხვა მხრივ ლეკები არ ერეოდნენ მათ ცხოვრებაში. ინგილოებს ლეკებისაგან მიწის შეძენაც შეეძლოთ. ამის გამო საქართველოდან ჭარ-ბელაქანში მოსახლეობის ლტოლვა შეიმჩნეოდა. მიუხედავად შედარებითი თავისუფლებისა, ლეკთა მიერ ქართველი (ინგილო) გლეხები უფრო იჩაგრებოდა, ვიდრე მუღალები. ქართველი მაჰმადიანების (ინგილოების) სოფლებია: ალიაბადი, თასმალო, ზაგემი, ჰენგაანი, ვერხიანი, მოსული, ყანდახი, ყაპანაჩხი, მარსანი, ლალაფაშა, სუსკენტი, ყორაღანი, შოთავარი და სხვა. ქართველი ქრისტიანები (შემდგომ ისინიც ინგილოებად იწოდნენ) ცხოვრობდნენ კახში, ალიბეგლოში, მუშამბაშში, ალათემურში, ბაზართალაში, ბახთალაში, საკანში, ყარამეშაში, ქეშგუთანში, ხარაზ-თალაში, ქოთუქლოში, ყორაღანში და სხვაგან.

საინგილოს ქართველი მაჰმადიანები ფარული ქრისტიანები იყვნენ. ისინი რუსთაგან აქტიურ მხარდაჭერას, მიწებზე მფლობელობის დაბრუნებას, ლეკთა შევიწროებას ელოდნენ და ყოველივე ამის შემდეგ გაქრისტიანება სურდათ, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, პირიქით, ფანატიკოსი მუსულმანების შიშით მათი გამაჰმადიანების პროცესი კვლავ გაგრძელდა, ხელისუფლება კი დუმდა, რადგანაც აჯანყებისა ეშინოდა. ამის მაგალითია 1863 წლის მაჰმადიანური აჯანყება. 1850 წელს თბილისში 8 ინგილო ჩამოვიდა და მონათვლა მოითხოვა. ისინი სიონში თვით მთავარმართებელმა და უმაღლესმა არისტოკრატიამ მონათლეს. ამ გულისხმიერი დამოკიდებულების შედეგად ჭარ-ბელაქანსა და ელისუში მრავალი ქართველი მაჰმადიანი დაუბრუნდა დედა-ეკლესიას, მაგრამ ეს პროცესი მაჰმადიანი ფანატიკოსებისათვის სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა და 1863 წელს ისინი აჯანყდნენ, ხელისუფლებამ უკან დაიხია, გამარჯვებულმა მაჰმადიანებმა გაქრისტიანების დაწყებული პროცესი შეწყვიტეს, ხოლო ზოგიერთი გაქრისტიანებული კვლავ გაამაჰმადიანეს.

ამჟამად მაჰმადიანი ინგილოები პასპორტის მიხედვით აზერბაიჯანელებად ითვლებიან, სკოლებშიც მომავალ თაობებს აზერბაიჯანული ეროვნული სულისკვეთებით ზრდიან. განსაკუთრებით დამაფიქრებელია შემდეგი ფაქტი: მიუხედავად იმისა, რომ მათ ჯერ კიდევ აქვთ შენარჩუნებული ქართული ენა და ცნობიერება, ახალ იდეას უნერგავენ, თითქოსდა ისინი არა ქართველების, არამედ თურქული ტომის - „გახების“ შთამომავალნი არიან.

ზოგიერთი აზერბაიჯანელი მეცნიერის აზრით, ძველი ალბანეთის ხანაში მდინარე ალაზნის აღმოსავლეთით გახ-ების (კახ-ების) თურქულ-ალბანური მოდგმის ტომი ცხოვრობდა, რომლის შთამომავალიც დღეს თითქოსდა თანამედროვე საინგილოს მოსახლეობის უმეტესი ნაწილია. როგორც აზერბაიჯანელები, ისე ქართველები ამ კახ-ების შთამომავალნი არიან, მათ ადათ-წესებსა და ჩვეულებებში ძველალბანური ტრადიციის ნაკვალევი ჩანს (იქვე, გვ. 366). უფრო მეტიც, მთელი კახეთი ალბანეთის მიწა-წყლადაა მიჩნეული, ხოლო ალბანელებს (ჰერებს) რატომღაც აზერბაიჯანელთა უშუალო წინაპრებად თვლიან.

აქ უნდა ითქვას ის, რომ საინგილოს მოსახლეობა ძველად მართლაც იწოდებოდა „კახ“-ებად, მაგრამ ისინი არა თურქულ-ალბანური ტომის გახ-ების (საერთოდ, საეჭვოა ასეთი მოდგმის ტომის არსებობა) მოდგმად, არამედ ქართველთა ეთნარქის ქართლოსის ძის - კახოსის შთამომავლებად მიიჩნეოდნენ.

ჩვენი წინაპრები კახელებს (ე. ი. დღევანდელი საინგილოს მოსახლეობასაც) უპირველეს ქართველებად თვლიდნენ. სწორედ ამიტომ წარმოაჩინა ისინი მემატიანემ ქართლოსის შთამომავლებად და კახოსის ნამრავლად.

ყველა ქართველი მეცნიერი, რომელიც საინგილოს საკითხს იკვლევს, ინგილოებს კახელებად, და არა ჰერებად მიიჩნევს, ხოლო საინგილოს აღმოსავლეთ კახეთს უწოდებს და არა ჰერეთს (ინგილოებს ჰერებს რატომღაც პრესისა და ინფორმაციის მუშაკები უწოდებენ). თანამედროვე საინგილო რომ ძველთაგანვე მართლაც კახეთის მიწა-წყლად მიიჩნეოდა, ამაზე ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებაში დაცული ცნობაც მიუთითებს, კერძოდ იმის თაობაზე, რომ თვით ახლანდელი ქალაქ შექის სანახებში მცხოვრებ მოსახლეობას „კახეთის მთიულები“ ეწოდებოდა (ქ. შექი მდებარეობს ზაქათალის აღმოსავლეთით 64 კმ მანძილზე). ვახტანგის ძემ „მეფემან დაჩი დაჰპატიჟა მთეულთა კახეთისათა, რათა აღიარონ ქრისტე, ხოლო მათ არა ინებეს და განდგეს ყოველნი ნოპატელნი“ (ქ. ცხ. I, გვ. 205). ნოპატელნი იგივეა, რაც ნუხპატელნი (იხ. იქვე, ლექსიკონი, გვ. 415). VIII ს. „კახეთის მთეულთა“ (დღევანდელი საინგილოს მიმდებარე მთიანეთის მოსახლეობა) გაქრისტიანება ინება არჩილ მეფემ - „ძმისა შემდგომად მოვიდა არჩილ კახეთად... დაჯდა წუქეთს, პოვა წუქეთის მთავარი... არა ინება მისგან წარღებად წუქეთი და აღაშენა ციხე-ქალაქი ერთი ნუხაპეტის ორთა წყალთა შუა. ხოლო ნუხაპეტელნი უწინარეს იყვნენ კაცნი წარმართნი“ (იქვე, გვ. 243). მაშასადამე, არჩილი მეფეა კახეთისა, რეზიდენცია-საჯდომი კი წუქეთში აქვს. აქედან ჩანს, რომ ძველთაგანვე „კახეთი“ მდინარე არაგვის აღმოსავლეთით მცირე კუთხეს კი არ ეწოდებოდა, არამედ მხარეს, რომელშიც კავკასიის მთისპირა ზოლი, მათ შორის საინგილოც შედიოდა. კუხეთსა და ჰერეთს კახეთი ძველთაგანვე ეწოდათ. თანახმად ვახუშტისა, სახელწოდება კუხეთი VIII-IX საუკუნეებში გაქრა, ხოლო ჰერეთი XV ს-ის შემდგომ - „განდგა გრიგოლ მთავარი, ამან მოსპო სახელი კუხეთისა და იწოდა კახთა მთავრად ანუ ქორიკოზად“; ჰერეთთან დაკავშირებით კი ამბობს: „ხოლო შემდგომად განდგომილებისა ქორონიკონს 1466 მოისპო სახელი ჰერეთისაცა და იწოდა საკუთრად კახთა მეფედ“.

აქედან ჩანს, რომ აღმოსავლეთ კახეთს (საინგილოს) XV საუკუნიდან არ შეიძლებოდა წოდებოდა ჰერეთი. მას კახეთი ეწოდებოდა იმ დროსაც, როცა 250 წლის შემდეგ (XVII ს-ში) იგი საქართველოს ჩამოაშორეს. მისი მოსახლეობის ანუ კახელების (და არა ჰერების) გამაჰმადიანება და გალეკება ძირითადად XVIII ს-ში მიმდინარეობდა. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჰერებიც, როგორც

ჩანს, ერთ-ერთი ქართველური ტომი იყო, ისტორიითა და კულტურით ძველთაგანვე ჭეშმარიტი ქართველები, მაგრამ ჩვენი მემატიანე მაინც ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ „ჰეროსი“ „თვისი“ იყო „ქართლოსისა“, „კახოსი“ კი შვილი. ე. ი. მემატიანეს კახელები ისეთივე ქართველებად მიაჩნია, როგორც მცხეთოსისა და ქართლოსის სხვა ძეების შთამომავალნი. ქართველთა მთავარ-ეთნარქის შვილების შესახებ ნათქვამია: ხოლო შვილთა შორის მისთა გამოჩნდეს ხუთნი გმირნი, რომელთა სახელები ესე არს: პირველსა მცხეთოს, მეორესა გარდაბოს, მესამესა კახოს, მეოთხესა კუხოს, მეხუთესა გაჩიოს ესე - ხუთნივე იყვნეს გმირნი, არამედ მცხეთოს უგმირე იყო სხვათა მათ“ (ქ. ცხ. I. გვ. 8). ძველი ქართველი ისტორიკოსები, რომელნიც საქართველოსა და კავკასიის ეთნიკურ სურათს საუკუნეთა მანძილზე აკვირდებოდნენ, მიიჩნევდნენ, რომ თბილისის არა მარტო აღმოსავლეთით, არამედ სამხრეთით მდებარე ტერიტორიაც არა ჰერების, არამედ ქართლოსის ძეთა მიწა-წყალს წარმოადგენდა, კერძოდ, არც რუსთავი მდებარეობს ჰერეთში, როგორც ეს ამჟამადაა მიჩნეული (იგი ქართლოსის ცოლმა ააშენა), არც გარდაბანი (ასე ეწოდებოდა ძალზე ვრცელ მხარეს თბილისის სამხრეთ-აღმოსავლეთით), რადგანაც გარდაბნელთა ეთნარქი გარდაბოსი ქართლოსის ძეა, არც ასევე ვრცელი მხარე გაჩიანი („გაჩიოსიც“ ქართლოსის ვაჟია) და ამავე მიზეზის გამო არც კუხეთი და, მითუმეტეს, არც კახეთი (რადგანაც „კახოსი“ მსგავსად მცხეთოსისა - ქართლოსის ძეა). მაშასადამე, ზემოთ ჩამოთვლილ ვრცელ მხარეთა მკვიდრნი ანუ კახელები, კუხელები, გარდაბნელები და გაჩიანელები არა ჰერები, არამედ ისეთივე ქართველები არიან, როგორც მცხეთელები. ზემოთ ნახსენები ყველა მხარის მცხოვრებნი - რადგანაც „მცხეთოს უგმირე იყო სხვათა მათ“ მცხეთის ირგვლივ გაერთიანდნენ; ჰერელნიც, ცხადია ენათესავებოდნენ მცხეთელებს, მაგრამ ისინი სხვა სახლის შვილებად მიიჩნეოდნენ. ცნობილია, რომ ჰერეთი ისტორიის ზოგიერთ მონაკვეთში თავისი პოლიტიკური გავლენის სფეროს აფართოებდა, ზოგჯერ კი პირიქით. იყო პერიოდი, როცა მის საზღვრებში მართლაც შედიოდა თბილისის სამხრეთი და აღმოსავლეთი მხარეები, მაგრამ ეთნიკურად ზემოაღნიშნულ მხარეთა მოსახლეობა ყოველთვის ქართველებად მიიჩნეოდა. ძველ სომეხ ისტორიკოსთა მიერაც - ყოველ შემთხვევაში - XVII-XVIII საუკუნეებში აღმოსავლეთ კახეთის (საინგილოს) მოსახლეობა კახელებს წარმოადგენდნენ და არა ჰერებს (სამწუხაროდ, ზოგიერთი აზერბაიჯანელი ისტორიკოსი, როგორც აღვნიშნეთ, ჰერებს ალბანელებად მიიჩნევს და მათი ქართული სამყაროდან გაყვანას ცდილობს. უფრო მეტიც, ამ მომენტს ნებსით თუ უნებლიეთ გამაჰმადიანებული აღმოსავლელი კახელების ქართული ოჯახიდან გასაყვანადაც იყენებენ).

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ ბედი გამაჰმადიანებული მოსახლეობისა აღმოსავლეთ კახეთში ძალზე მძიმე იყო. მისი გადაგვარების უპირველეს მიზეზს სარწმუნოებრივი გაუცხოება, დედა-ქართული ეკლესიისაგან მოწყვეტა წარმოადგენდა. მათი ბედი მამა-პაპათა სარწმუნოების შეცვლამ განსაზღვრა. ქართული ეროვნული თვითშემეცნება შეერყათ იმ ქართველებს, რომელნიც მართლმადიდებლობასა და ჩვენს ეროვნულ ეკლესიას მოსწყდნენ. მეორე მხრივ, ეროვნება სწორედ იმ ინგილოებმა შეინარჩუნეს, რომელნიც ჩვენს სარწმუნოებასა და ეკლესიას ერთგულობენ.

ქართველთა დენაციონალიზაციის შემდგომ გადაგვარებული ქართველები არა მხოლოდ საქართველოს მიმართ გაუცხოვებულ მასად, არამედ ზოგჯერ მშობლიური ქვეყნის მტრადაც კი იქცნენ. ცნობილია, რომ აფხაზეთში

ყოველივეს, რაც ქართულია, ყველაზე უფრო დაუნდობლად გააფხაზებული ქართველები ებრძვიან, ასევე იქცევიან გაოსებული ქართლელი მთიელები სამაჩაბლოში და გათურქებული მესხები; იმავე სურათს ვხედავთ საინგილოს ლეკებშიც. აქედან ჩანს, თუ რამდენად სახიფათოა ქართველთა დენაციონალიზაცია საქართველოშივე, ანუ რამდენად მნიშვნელოვანია ერთგულება ეროვნული ქართული ეკლესიისა, მამა-პაპათა მართლმადიდებლური სარწმუნოებისა. საერთოდ, დენაციონალიზაციის პროცესს ღრმა მეცნიერული შესწავლა, ხოლო ქართული ეკლესიის ისტორიის დაუბეჭდავ სახელმძღვანელოებს გამოცემა ესაჭიროება. საგაზეთო წერილებით ამ პრობლემის მხოლოდ გაცნობა თუ შეიძლება.

„მადლი“ №3, 1994

ქართველთა გაოსება

ხშირად ამბობენ, რომ ქართველებს მსოფლიოში მონათესავე ერი არა გვყავს, ძირითადად ეს მართლაც ასეა, მაგრამ თუ დავუკვირდებით, თვით საქართველოში მოსახლე სხვადასხვა ერთა შორისაც ვიპოვით მონათესავეს, მეტიც, ჩვენი სახლის ძველ განაყოფს, ჩვენი ეროვნული ოჯახიდან გასულს, ახლობელს სისხლით, ადათ-ჩვეულებებით, ცხოვრების წესით, იერსახითა და სხვა.

ვახუშტი ბაგრატიონი ოსთა შესახებ წერდა, რომ მათ ეთნოგენეზისში ძველად კავკასიურმა ტომებმა, ახალ დროში კი ქართველებმა (დვალებმა და ქართლელმა მთიელებმა) მიიღეს მონაწილეობა. თუ ოსებს ამ თვალსაზრისით შევხედავთ, ისინი ჩვენი მონათესავენი არიან. კარგია შევიცნოთ ნათესავი, რათა მასთან ერთად ვიცხოვროთ მშვიდობით, მყუდროებით, „ყოვლითა ღვთის მსახურებითა და სიწმიდით, რამეთუ ესე არს კეთილ და სათნო წინაშე მაცხოვრისა ჩვენისა ღვთისა“ (I ტიმ. 2, 3).

ქართველების გაოსების შესახებ არა მარტო ჩვენი, არამედ უცხოელი მეცნიერებიც წერენ. განსაკუთრებით სანდო და მნიშვნელოვანია ცნობილი მოგზაურისა და მკვლევარის გიულდენშტედტის ცნობა, რომელიც წერს - „კავკასიელ მთიელთა შორის, განსაკუთრებით ლეკებსა და ოსებში, არიან ბევრი ქართველები, რომლებმაც რელიგიასთან ერთად ენაც დაივიწყეს“. როგორც ვხედავთ, ოსთა გარემოში მცხოვრები, „ბევრი ქართველი“ გაოსებულა. მათი გადაგვარება გამოწვეული ყოფილა იმით, რომ მათ ჯერ მართლმადიდებლური სარწმუნოება, ხოლო შემდგომ მშობლიური ენაც დაუკარგავთ.

ვახუშტის თვალსაზრისს ძველ დროს ოსთა ეთნოგენეზისში კავკასიელთა მონაწილეობის შესახებ რამდენიმე წლის წინ ქ. ორჯონიკიძეში დაბეჭდილი „ჩრდილო ოსეთის ასსრ ისტორიაც“ იზიარებს (ტ. I, 1987), რომლის მიხედვით ოსების წინაპრები, როგორც სკვითურ-სარმატულ-ალანური ტომები, ასევე კავკასიელი აბორიგენები არიან, რომლებიც ერთმანეთს ჩრდილო კავკასიის სტეპებში შეერივნენ (გვ. 5), წიგნის ავტორთა თანახმად, ალან-ოსური ეროვნების ფორმირება X-XII საუკუნეებში მოხდა მდინარეებს ყუბანსა და თეგს შორის მდებარე ველზე (გვ. 140). აქ მათ შექმნეს ძლიერი სახელმწიფო, რომელიც ხანგრძლივი ბრძოლების შემდეგ მონღოლ-თათრებმა გაანადგურეს. აღნიშნული წიგნის ავტორთა თანახმად ალანების დიდი ნაწილი მონღოლებთან ომში დაღუპულა, ხოლო გადარჩენილი მოსახლეობა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეებში გაფანტულა. გადარჩენილთა ერთი ჯგუფი კავკასიის მთებს შეხიზვნია და ცენტრალური კავკასიის ჩრდილო კალთებზე დამკვიდრებულა. მონღოლებთან ომის შედეგად, ავტორთა თანახმად, ალანებს დაუკარგავთ თავიანთი სამკვიდრო ტერიტორია (ე. ი. ჩრდილო კავკასიის ველები) და სხვათა მიწებს, მათ შორის საქართველოს შეხიზვნიან. საქართველოში ოსებს ხელსაყრელი პირობები შეექმნათ, რაც იმდროინდელი საერთაშორისო ვითარებით იყო გამოწვეული.

XIII ს-ის მეორე ნახევარში, ორი ერთმანეთის მიმართ მტრულად განწყობილი, უზარმაზარი მონღოლური სახელმწიფო წარმოიშვა. ოქროს ურდო ჩრდილო კავკასიას, ყირიმს, ვოლგიდან დუნაიმდე გადაჭიმულ სტეპებს და სხვა ტერიტორიებს მოიცავდა ხოლო ჰულაგიდების ილხანთა ირანის მონღოლურ სახელმწიფოში ამიერკავკასია, მცირე აზიის ნაწილი, ერაყი და ირანთან ერთად

თურქმენეთი და ავღანეთიც შედიოდა. ეს ორი უძლიერესი იმპერია, ერთმანეთს სასტიკად მტრობდა. მათ საერთო საზღვარი ჰქონდათ - კავკასიის ქედი, რომლის უღელტეხილებსაც დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ოსების მიმართ ამ ორ იმპერიას სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება ჰქონდა. ოქროს ურდოს ლაშქარმა 1222, 1238 და 1278 წლებში სასტიკად დაამარცხა ოსები და მათი სახელმწიფო მოსპო. ოსები ცდილობდნენ ოქროს ურდოსთან ომში სამხრეთ მონღოლური სახელმწიფო გამოეყენებინათ; თავის მხრივ, ილხანებიც ენდობოდნენ და იყენებდნენ კიდეც ოსებს ამიერკავკასიასა და საქართველოში. საქმე ისაა, რომ ქართველები ილხანთა წინააღმდეგ ოქროს ურდოს გამოყენებას ცდილობდნენ, ოსები კი - პირიქით. ამით იყო გამოწვეული, რომ გიორგი ბრწყინვალემდე ილხანთა მიერ დაპყრობილ საქართველოში ოსები გაძლიერდნენ, მონღოლთა გაძევების შემდგომ საქართველოდან ოსებიც გააძევეს. აქ იგულისხმება, რომ საქართველოდან არა ოსების ეთნოსი (ისინი კომპაქტურად ჯერ კიდევ არ სახლობდნენ ჩვენში), არამედ მონღოლთა სამხედრო წყობის მსგავსად ფორმირებული ოსური ლაშქარი (ე. ი. მეომრები თავიანთი დედა-წულით), ანუ მონღოლთა დამხმარე ძლიერი სამხედრო ძალა გააძევეს.

ოსები კვლავ გამოჩნდნენ საქართველოში თემურ-ლენგის ლაშქრობათა შემდგომ, რაც საერთაშორისო პოლიტიკურ ინტერესებთან იყო დაკავშირებული. ორი მონღოლური იმპერია კვლავ სამკვდრო-სასიცოცხლოდ ერკინებოდა ერთმანეთს. თემურ-ლენგი თავის უპირველეს მოსისხლე მტრად თოხთამიშს - ოქროს ურდოს ხანს მიიჩნევდა. თემურის სახელმწიფო დერბენდიდან და კავკასიონის მთებიდან იწყებოდა (მოიცავდა საქართველოს, არმენიას, აზერბაიჯანს) და ამიტომაც ოქროს ურდოსგან მისი დაცვის მიზნით კავკასიონის უღელტეხილების ჩაკეტვას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. 1382 წელს კავკასიონის გადმოსასვლელის გზით თოხთამიშ-ხანი ირანს შეესია, თემურ-ლენგმა სასტიკად იძია შური თავრიზელებზე, რომლებიც თოხთამიშს დაეხმარნენ; ცხადია თემური არც საქართველოს აპატიებდა კავკასიონის გადმოსასვლელების გახსნას, რომელთა ხელში ჩაგდებასაც უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა, ამიტომაც 1395 წელს ჩრდილო კავკასიაში გამართულ დიდ ომში, თოხთამიშთან გამარჯვების შემდგომ, მან დერბენდი ხელახლა გაამაგრა და მცველები დაუყენა. უკან დაბრუნებისას თემურ-ლენგმა საგანგებოდ დალაშქრა ჩრდილო-კავკასიის მთიანეთი, განსაკუთრებით კი ის ქვეყნები და ხალხები, რომელთაც კავშირი ჰქონდათ საქართველოსთან, დაუნგრია მათ ეკლესიები, „ჯვარ-ხატები“, და ძალით მიაღებინა ისლამის რჯული. როგორც ვახუშტი გადმოგვცემს, ამ დროს ოსები საქართველოს მთის ერთ კუთხეში შემოსულან, რომელსაც დვალეთი ეწოდებოდა და დაუპყრიათ იგი. როგორც აღნიშნული იყო, ოსები სამხრეთელ მონღოლთა დახმარებით ცდილობდნენ გადაეგდოთ ოქროს ურდოს უღელი. ისინი თოხთამიშს მტრობდნენ და თემურ-ლენგს ეხმარებოდნენ. უნდა ვიფიქროთ, რომ თემურ-ლენგმა კავკასიონის ყველაზე მნიშვნელოვანი გადმოსასვლელების დაცვის მიზნით საგანგებოდ დაასახლა ოსები დვალეთში. საქმე ისაა, რომ დვალეთი დარიალის ხეობასა და მამისონის უღელტეხილს შორის მდებარეობდა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ჩრდილო კავკასიაში გამავალი ყველა მთავარი უღელტეხილი (დარუბანდის გარდა) დვალების ხელში იყო, რამაც შემდგომში განსაზღვრა კიდეც მათი ბედი. თემურ-ლენგამდე დვალეთი თავისი უღელტეხილებით საქართველოს სახელმწიფოს გამგებლობაში იმყოფებოდა, თემურის შემდეგ მდგომარეობა

შეიცვალა. ვახუშტი წერს - „შემდგომად მოსვლისა ლანგ-თემურისა და აღებისა კონსტანტინეპოლისა, ემძლავრნენ ოვსთა იქით თათარხანნი და აქეთ ლანგთემურის ელნი - მაჰმადიანნი და შემოივლტოდნენ კავკასიასა შინა და დაიპყრნეს კავკასთა ნათესავნი, რომელ არიან დუალნი“.

დვალები წარმოშობით ქართულ-კავკასიურ ტომს წარმოადგენდა, რომელიც, როგორც ამას ვახუშტი გვიამბობს, ოსთა მიერ „დაპყრობის“ შემდეგ გაოსდნენ. მართალია, ოსების პირველი ტალღა კავკასიის მთებში ჩინგიზ და ბათო ყაენების დროს შესულა, მაგრამ XV ს-ის დასაწყისისათვის, თემურ-ლენგის ჟამს, ოსების ახალ ტალღას დვალეთში უკვე გაბატონებული მდგომარეობა მოუპოვებია. დვალეთის დაპყრობის შემდგომ სრულიად შეიცვალა საქართველოს ამ კუთხის ბედი. შეიცვალა დვალეთის საზოგადოების სოციალური სახე. დაპყრობის შემდგომ დვალეთში საზოგადოების მაღალ, დიდგვაროვან ფენას ოსებს უწოდებდნენ, ხოლო დაბალ, უქონელ და ღარიბ ფენას - დვალებს. ვახუშტი თავისი თანამედროვე დვალეთის მოსახლეობის შესახებ წერს: „უწყიან გვარნიცა და უწარჩინებულესნი გვარითა არიან ოვსნი“, ხოლო „უგვარონი - დვალნი“. ვახუშტი სხვაგანაც იმეორებს - „აწცა გვარიანთა მათ უწოდებენ ოსად, ხოლო სხვათა უგვაროთა - კვალად დვალადვე“. აქედან ჩანს, რომ დვალების გაოსებას საფუძვლად რელიგიურთან ერთად, რომელსაც ქვემოთ შევეხებით, სოციალური მიზეზიც ჰქონდა, კერძოდ დვალეთის დაპყრობის შემდეგ ოსებმა სოციალური პრივილეგიები მოიპოვეს, დვალებმა კი დაკარგეს. შეიქმნა ახალი ფსიქოლოგია, რომელიც როგორც ჩანს, კავკასიის ამ რეგიონის ეთნოფსიქოლოგიას დაედო საფუძვლად და რომლის მიხედვითაც ოსობა სასახელო იყო, დვალობა კი - სათაკილო; პირველი უფროსი - ბატონი იყო, მეორე - დაქვემდებარებული - მონა, - „რამეთუ დვალნი უმდაბლესნი არიან გვარითა“.

საქართველოს ისტორიული მხარე დვალეთი დღევანდელ ჩრდილო კავკასიაში მდებარე ე. წ. ნარო-მამისონის ქვაბულსა და ჯავის რაიონის მთიან ნაწილს მოიცავდა. დვალები ეთნიკურად იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს განეკუთვნებოდნენ და სრულიად განსხვავდებოდნენ ირანულენოვან ოსებისაგან, რომელნიც ისტორიულად ჩრდილო კავკასიის ველებზე ცხოვრობდნენ. დვალები ძველთაგანვე ქრისტიანები იყვნენ და ქართული ეკლესიის სამწყსოს წარმოადგენდნენ. ვახტანგ გორგასალის დროს დვალეთი ნიქოზელი ეპისკოპოსის ეპარქიაში შედიოდა. დვალები ქართული ეკლესიისა და ქართული კულტურის აქტიური მოღვაწენი იყვნენ. მაგალითად, ცნობილნი არიან ქართული წიგნის დვალი გადამწერები და კალიგრაფები, რომელნიც არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ უცხოეთშიც ქართული ქრისტიანობის თავდადებულ მოღვაწეებს წარმოადგენდნენ IX-XI საუკუნეებში. დვალების ბედი, როგორც აღვნიშნეთ, XIII საუკუნის შემდგომ, განსაკუთრებით კი XV საუკუნეში შეიცვალა, როცა იქ უცხოელები გაბატონდნენ. შეიცვალა დვალეთის სარწმუნოებრივი სახეც. ოსთაგან დვალების დაპყრობის შემდგომ, დვალები, როგორც ითქვა, დაბალ ფენად იქცა. ისინი ვითარცა ძველი ქრისტიანები - ქრისტიანებადვე დარჩნენ, მაღალი ფენა კი - ოსები, არაქრისტიანები ვახუშტის თქმით, მაჰმადიანები იყვნენ. „წარჩინებულნი მათნი არიან მაჰმადიანნი და დაბალნი გლეხნი ქრისტიანნი“. როგორც ცნობილია, ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდგომ, მაჰმადიანურ რკალში მოქცეულ საქართველოში ქრისტიანობა გარკვეულწილად შესუსტდა, საქართველოს მთიან კუთხეებს ქართული ეკლესია ისეთ ყურადღებას ვეღარ აქცევდა, როგორც ადრე - VI-XIV საუკუნეებში,

მითუმეტეს, დვალეთს, სადაც შესული ოსები არა მხოლოდ სკვითურ-წარმართული სარწმუნოების, არამედ მაჰმადიანობის მიმდევარნიც იყვნენ. ოსურ წარმართობას დვალების სარწმუნოებაზე თავისი გავლენა მოუხდენია. ამის გამო დვალეთში ვერც ოსები იცავდნენ მაჰმადიანობას და ვერც დვალები - ქრისტიანობას. ვახუშტი მათზე წერს: „გარნა უმეცარნი ორივეს სჯულისანი, რამეთუ გარჩევა მათი არის ესე: რომელნი სჭამენ ღორსა არიან ქრისტიანენი, და რომელნი სჭამენ ცხენსა ესენი არიან მაჰმადიანნი, გარნა ყოველთა უწყიან მსგავსი კერპისა, რომელსაც უწოდებენ ვაჩილას... თაყვანსცემენ ტყავსა მას დღესა შინა ეკლესიასა რათა არა მოუვლინოს ელიამ სეტყვანი და მოსცეს ნაყოფი ქვეყანისანი“.

დვალური ენა დღეს მკვდარი ენაა, ისიც კი არაა დადგენილი, იგი დამოუკიდებელი ენა იყო თუ დიალექტი ქართველური ენებისა, თუმც კი დვალური ტოპონიმები, როგორც ჩრდილო კავკასიაში, არდონის ხეობაში, ისე მის სამხრეთითაც ქართულენოვანია: „ზეკარა“, „ხოხის მთა“, „ბრუც-საბრძელა“, „კედელა“, „კასრის კარი“, „ბასიანი“ (სამხრეთ საქართველოშიც არის ეს ტოპონიმი), „ყაყიდური“, „კვირა“, „ქურთათა“, „თაგაური“, „ხეთაძე“, „ჟღელის ღელე“, „დაბის წყარო“ და სხვა.

XVIII ს-ის დასაწყისში ვახუშტის დროს დვალთა გაოსების პროცესი ჯერ კიდევ დასრულებული არ ყოფილა, მაგრამ ამ საუკუნის პირველ ნახევარში დასრულდა. XIX ს-ში დვალები, როგორც თავისთავადი ტომი, აღარ იხსენიება. VI საუკუნიდან მოყოლებული, დვალების გაქრისტიანების შემდგომ, დვალეთში - სარწმუნოების, ლიტერატურის, ქვეყანასთან (საქართველოსთან) ურთიერთობის ენა ქართული იყო და დვალები, ისევე როგორც მათი მეზობელი რაჭველები, მოხევენი, არაგვისპირელნი და ქართლელნი ქართველთა დიდი ოჯახის წევრებს წარმოადგენდნენ. მონღოლ-თათრებმა და შემდგომ სხვა მტრებმა ჩვენი ეროვნული ოჯახიდან გაიყვანა ერთ-ერთი ქართველური ტომი. აქ ჩვენი ეროვნული თვითშემეცნების საზოგადოდ დაბალმა დონემაც იქონია გავლენა.

დვალების გაოსების შემდგომ დაიწყო ახალი პროცესი ქართველების დენაციონალიზაციისა - ქართლელი მთიელების გაოსება. როგორც ცნობილია, საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შემდგომ, XVI-XVIII საუკუნეებში, საქართველოსკენ დაიძრნენ და ჩვენს ქვეყანაში ჩამოსახლდნენ ჩრდილო კავკასიური ტომები, აღმოსავლეთ კახეთში (საინგილოში) - დაღესტნელები, აფხაზეთში - აფსარ-ჩერქეზები, შიდა ქართლის მთიანეთში კი - დვალები, იმ დროისათვის უკვე გაოსებულნი.

ვახუშტის დროს ოსი-დვალები ნაწილობრივ უკვე იყვნენ ჩამოსახლებულნი ქართლის მთიანეთში, კერძოდ ზოგიერთი ხეობის სათავეებში. ვახუშტი წერს: „ხოლო რაოდენნი ოსნი დავწერეთ ამ ადგილებითა შინა, პირველად სახლებულან ქართველნი გლეხნი, შემდგომად... გარდმოსახლებულან ოსნი და ქართველნი ბართა შინა ჩამოსულან“, ცხადია ყველა ქართველი ქართლის მთიანეთიდან ბარში ვერ ჩამოსახლდებოდა, მთაში დარჩენილი ქართული მოსახლეობა ოსურ გარემოში მოექცა და გაოსდა.

XVIII ს-ის 20-30-იან წლებში ქართლში გადმოსული ოსი-დვალები არაგვისა და ქსნის საერისთავოებს, მაჩაბლების სამფლობელოებს შეეხიზნენ, მცირე ნაწილი კი მუხრანელი ბაგრატიონების, ფავლენიშვილების, ფალავანდიშვილების და ხერხეულიძეების სამფლობელოებში დამკვიდრდა. უნდა ითქვას, რომ საქართველოს სახელმწიფოს დასუსტების შემდგომ მთიელი მოსახლეობა ეურჩებოდა ცენტრალურ ხელისუფლებას. 1625 წელს ოსური ორიენტაციის

დვალების აჯანყება გიორგი სააკაძემ ჩაახშო, რომელმაც დვალეთში (ე. ი. ჩრდილო კავკასიაში) ილაშქრა. ვახტანგ მეექვსის პოლიტიკური მარცხის შემდეგ, როცა ქართლში ჯერ ოსმალები, შემდგომ კი ყიზილბაშები გაბატონდნენ, ოს-დვალებს, როგორც ოსმალები, ისე სპარსელები მაჰმადიანთა წინააღმდეგ აჯანყებულ ქართველ ხელისუფალთა წინააღმდეგ ბრძოლაში იყენებდნენ. 1744 წელს ქართლ-კახეთის ქრისტიანული სახელმწიფო აღდგა. თეიმურაზ II და ერეკლე II-მ, როგორც მეისტორიე პაპუნა ორბელიანი გადმოგვცემს, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროდ ჩათვალეს დაეცხროთ არაგვისპირეთსა და ქართლში შემოსახლებული ოსების აჯანყება. მემატიანის თქმით, ამ დროისათვის „ოსები ცემდნენ ზემო ქართლს“, არაგვისა და ქსნის საერისთავოებში შესული ოსები სამეფო გადასახადს არ იხდიდნენ: „ორსავ საერისთაონი დიად ავკაცობდნენ, არც ბეგარას აძლევდნენ, არც მოხელე შეუშვეს“. მეფეები შევიდნენ ოსთა მიერ დაჭერილ ტერიტორიაზე: „მოეგებნენ ოსნი და შეიქმნა ომი. მობრძანდა ბატონიც, დაერივნენ ხმალდახმალ და გააქციეს ოსნი და მიიყვანეს, შეჰყარეს კოშკებში და შემოადგნენ კარს. განაძლიერა ჯარი მეფემ. ორმოცი კოშკი დაწვეს, თრუსი დაატყვევეს და ყოვლის გზით ყალთანი უყვეს, რომ რისხვა ღმრთისა დასცეს. რა ეს ამბავი და არაგვის ოსის წახდენის ამბავი შეიტყვეს ერისთავის ოსთა, მივიდნენ მაშინვე ვანათს და შემოეხვივნენ მეფეს. თეიმურაზს მოსთხოვეს დანაშაულის ფირმანი და მოსცეს სრული ბეგარა“. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქართლის მთიანეთში გადმოსულ ოსებს ქართველმა მეფეებმა ორი მხრიდან შეუტიეს - მეფე ერეკლე არაგვის ხეობას აჰყვა და იქ დაამარცხა ოსები, ხოლო მეფე თეიმურაზი ქსნის ხეობაში შევიდა, არაგვისპირელი ოსების დამარცხების ამბის გაგების შემდეგ სამაჩაბლოელი ოსები შეშინდნენ, თხოვნით მიმართეს მეფე თეიმურაზს და მისგან შემორიგების ფირმანი მიიღეს. ამის შემდგომ ქართლის მთიანეთში მცხოვრები ოსები ქვეყნის მშვიდობიან მოქალაქეებად იქცნენ. მათ ისეთივე სამოქალაქო უფლებები ჰქონდათ, როგორც ქართველებს, ისინი ერთგულებდნენ ქართველ მეფეებს, რამაც გავლენა იქონია მათ ბედზე XIX ს-ში.

XIX საუკუნეში ჩვენი ქვეყნის რუსეთის იმპერიაში შესვლას თან აჯანყებები მოჰყვა, ქართლსა და კახეთში სახალხო აჯანყებათა სულის ჩამდგმელები ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წევრები იყვნენ. თავდაპირველად ოსები ისევ ერთგულებდნენ ქართულ სამეფო სახლს და მრავალჯერ აჯანყდნენ რუს ხელისუფალთა წინააღმდეგ ფარნავაზ, იულონ და ალექსანდრე ბატონიშვილთა მხარდასაჭერად, მაგრამ შემდგომში პასკევიჩმა დიდად იღვაწა, რათა ქართულ-ოსური ერთსულოვნება გაეთიშა, რისთვისაც ოსებს გარკვეული სოციალური უფლებანი მიანიჭა, ხოლო ქართველი მემამულეების უფლებები ოს გლეხებზე საეჭვოდ მიიჩნია, რის გამოც 1830 წელს მაჩაბლებმა საჩივარი შეიტანეს გორის სასამართლოში. 1830 წლიდან 1845 წლამდე სასამართლოს გადაწყვეტილება არ გამოუტანია, შემდგომ კი გადაწყვიტა, რომ ოსები მაჩაბლების მუდმივ მფლობელობაში უნდა დარჩენილიყვნენ. ამ დროისათვის ოსები საქართველოში კომპაქტურად მხოლოდ მაჩაბლების მამულში ცხოვრობდნენ. სასამართლოს გადაწყვეტილება გლეხებმა გაასაჩივრეს, თბილისის სასამართლო პალატამ იგივე დაადგინა, ოსი გლეხების ქართველ თავადთა მფლობელობაში მოქცევა უმაღლესი ხელისუფლებისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა. ამიტომაც საქმე პეტერბურგში - სენატში გასარჩევად გადაიტანეს. სენატმა სასამართლოთა წინა გადაწყვეტილებანი გააუქმა და ოსები მაჩაბლების ყმებად არ ცნო. ეს 1851-52 წლებში მოხდა. სენატის ეს დადგენილება ძალზე მნიშვნელოვანია ქართველთა

გაოსების საკითხის გარკვევისათვის, რამეთუ ამ დადგენილებით სენატმა ოსი გლეხები ბატონყმობისაგან საქართველოში ბატონყმობის გაუქმებამდე ცამეტი წლით ადრე გაათავისუფლა. ბატონყმობისაგან ოსების გათავისუფლება ქართლელი გლეხებისათვის უდიდეს საცდურს წარმოადგენდა. ყმობისაგან განთავისუფლება ყველას სურდა, თავისუფლება კი მხოლოდ მათ ენიჭებოდათ, რომელნიც ოსებად იყვნენ ცნობილნი.

„ოსობით“ ბატონყმური უღლისაგან თავდაღწეულმა შიდა ქართლის მკვიდრმა გლეხებმა ხიზნების სახით საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებს მიაშურეს. ჩვეულებრივ გლეხებთან შედარებით ხიზნებს გარკვეული უპირატესობანი ჰქონდათ: გარდა პირადი თავისუფლებისა, მათ უფლება ჰქონდათ მემამულის მიწების უვადო მოხმარებისა გარკვეული საზღაურის გადახდით („სამხრ. ოსეთის ისტორიის ნარკვევები“ გვ. 172), მემამულის მიწაზე მცხოვრები ხიზანი თავისი საკარმიდამო მიწის გადასახადს არ იხდიდა და შეეძლო უფასოდ ესარგებლა ტყითა და სარწყავი წყლით. ეს კანონით იყო განსაზღვრული. საგლეხო რეფორმის შემდეგ მრავალი ქართველი მემამულე შეეცადა გაესახლებინა თავიანთი მიწებიდან ოსი ხიზნები, მაგრამ ვერ შეძლო: ურჩ გლეხობას ხელისუფლება არ სჯიდა, მემამულეებს კი ძალა არ შესწევდათ, უფრო მეტიც, ხიზნები ჰკლავდნენ მემამულეებს, უწვავდნენ სახლ-კარს, უჩეხავდნენ ტყეს, სარგებლობდნენ საძოვრებით, უხნავდნენ მიწებს (იქვე გვ. 198). ხელისუფალთა ფარული მხარდაჭერით ფაქტიურად ხიზნებს დარჩათ ქართველთა მიწები შიდა ქართლში, ვორონცოვ-დაშკოვის დროს არსებობდა პროექტი, რომლის მიხედვითაც შიდა ქართლი, როგორც მტკვრის მარჯვენა, ისე მარცხენა სანაპიროზე, ოსი მოახალშენეებისათვის უნდა გადაეცათ. მიწების მიღების მიზნით ქართლელი გლეხები ოსებად აცხადებდნენ თავიანთ თავს, ტოვებდნენ მამაპაპეულ სოფლებს და ხიზნების სახით დღევანდელი გორის, დუშეთის, ქარელის, ხაშურის, კასპის, ბორჯომის, მცხეთისა და სხვა რაიონებში სახლდებოდნენ. საქართველოში ოსების რაოდენობა მკვეთრად გაიზარდა, რაც მხოლოდ ბუნებრივი მატების გზით შეუძლებელი იყო.

სოციალურთან ერთად არსებობდა არანაკლებ მნიშვნელოვანი მიზეზი ქართველთა გაოსებისა. კერძოდ, რელიგიური. როგორც აღინიშნა, დვალები მე-6 საუკუნიდან მოყოლებული ქრისტიანები იყვნენ და ქართული ეკლესიის მრევლს შეადგენდნენ, XIX ს-მდე გაოსებულ დვალებსა და მთიელებს ტრადიციულად ქართული ეკლესია ემსახურებოდა. დვალეთის ეკლესიებსა და სალოცავებში XIX ს. შუაწლებამდე წირვა-ლოცვა ქართულ ენაზე ტარდებოდა და ღვთისმსახურებისათვის ქართული საეკლესიო წიგნები გამოიყენებოდა. არც თუ დიდი ხნის წინათ ისტორიულ დვალეთში (ჩრდ. კავკასიაში) ზარომაგის ეკლესიის ნანგრევში აღმოჩნდა ქართული ფსალმუნის ხელნაწერი, რომელიც X საუკუნეს ეკუთვნის. იქვეა ეკლესია ქართული წარწერებით. სოფელ წაიდან (ამჟამად ცეი ეწოდება) იყო ქართული ეკლესიის წმიდანი - ნიკოლოზ დვალი. წაი მდებარეობდა „კასრის კართან“ (ვახუშტის ცნობით, ეს „კარი არდონის ხეობაში ქართველ მეფეებს აუგიათ „ოსთა გადმოუსვლელობისათვის“). ქართულ ეკლესიასთან ათასწლოვანი კავშირის გამო დვალურიდან ოსურ ენაში საეკლესიო ტერმინოლოგიაა შესული, ოსურად უმაღლეს ღვთაებას „ხუცავი“ ეწოდება (ქართული „ხუცესიდან“). ოსური „კუირა“, „ბარასკა“, „ტარანჯელო“, „ჯიორქომა“, „სანიბა“, „მიქელგაბრიტა“, „მარიამ“ და სხვა ქართული საეკლესიო ტერმინოლოგიიდანაა გადაღებული და ფონეტიკურად სახეშეცვლილი. (შესაბამისად - კვირა, პარასკევი, მთავარანგელოზი, გიორგობა, სამება,

მიქელგაბრიელი, მარიამი (იხ. ა. ჯაფარიძე საქართველოს ეკლესიის ისტორია ტ. IV, გვ. 263).

ჯავის რაიონში მრავლად იყო ე. წ. „ძუარები“ (ე. ი. ჯვრები), რომელთაც ფშავ-ხევსურთა და მთიელთა ხატ-ჯვრების მსგავსად თაყვანს სცემდა ადგილობრივი მოსახლეობა (არსებობდა საგვარეულო და სათემო „ძუარები“). აღნიშნული მოსახლეობის სარწმუნოებრივი კავშირი დედა-ქართულ ეკლესიასთან XIX ს-ში, ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ, გაძნელდა. ცნობილია, რომ ჩრდ. კავკასიაში მცხოვრებ ოსთა შორის ქრისტიანობის გასავრცელებლად რუსი საეკლესიო ხელისუფლება XVIII საუკუნიდანვე იყენებდა ქართველ საეკლესიო მოღვაწეებს. 1815 წელს აღადგინეს ე. წ. „ოსეთის სასულიერო კომისია“ და მისი მოქმედების არეალში თბილისის გუბერნიის ოსებით დასახლებული მიწებიც შეიტანეს. ამ დროისათვის არდონის ხეობის ნარ-მამისონის ქვაბული თბილისის გუბერნიას ეკუთვნოდა. ეს ტერიტორია, რომელიც მუდამ საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში შედიოდა, 1858 წელს მეფისნაცვალმა ბარიატინსკიმ თბილისის გუბერნიას ჩამოაშორა და თერგის ოლქს შეუერთა.

ხელისუფლება თუშ-ფშავ-ხევსურეთსა, ხევში და საერთოდ, საქართველოს მთიანეთში შერყეული ქრისტიანობის აღდგენას შეეცადა. მთის რთული სარწმუნოებრივი ვითარების გამოსასწორებლად რუსული ეკლესია იმ ცოდნასა და გამოცდილებას იყენებდა, რომელიც XVIII საუკუნიდანვე ჰქონდა დაგროვილი ოსეთის სასულიერო კომისიას. 1814 წლის 17 ოქტომბერს გამოიცა ბრძანება - „საქართველოში იყოს ერთი ეგზარქოსი და სამი ეპარქია - ქართლისა, ოსეთისა და სიღნაღისა, მოზდოკის ოსური კომისიის მოვალეობა დაეკისროს თელავის არქიეპისკოპოსს. ოსი უხუცესების წახალისებისათვის გაიცეს 1500 მანეთი“ (იქვე, გვ. 267). ავტოკეფალიის მოსპობის შემდეგ საქართველოს ბარში მრავალი ეპარქია გააუქმეს, მთაში კი ე. წ. „ოსეთის ეპარქია“ შექმნეს, არა მხოლოდ ეკლესიურად, ადმინისტრაციულადაც შეიქმნა „ოსეთის ოკრუგი“, რომელშიც მოხევენი, მთიულნი და სამხედრო გზისპირას მცხოვრები ქართველები შეიყვანეს. ამ „ოკრუგის“ ცენტრად მთიულეთში მდებარე ქართული სოფელი ქვეშეთი აირჩიეს (იქვე, გვ. 267). ხელისუფლებამ მიზნად დაისახა „ოსეთის ეპარქიასა“ და „ოსეთის ოკრუგში“ მცხოვრები მთიელების გაქრისტიანება (აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული მოსახლეობა თავის თავს მტკიცე ქრისტიანად თვლიდა, მაგრამ უნათლავნი იყვნენ). პირველ ხანებში მართლაც ბევრი „გაქრისტიანდა“ (ე. ი. მოინათლა). როგორც აღინიშნა, მთიელთა გაქრისტიანების საქმე „ოსეთის სასულიერო კომისიას“ ევალებოდა, რომელიც ყველა მონათლულს ოსად აცხადებდა. ამაზე მონათლულთა კოლოსალური რაოდენობა მიუთითებს. 1815 წელს 11445 კაცი იყო მონათლული, ხოლო 1820 წელს 31.997 (მონათლულთაგან ყველა ოსი რომ არ იყო, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ 1865 წლისათვისაც კი ჩვენში მცხოვრები ოსების რაოდენობა პ. გუგუშვილის მონაცემებით 40.000 კაცს არ აჭარბებდა).

1820 წლისათვის რუს სამღვდელოებას შეუმჩნევია, რომ მონათლული მთიელები კვლავ წარმართობას უბრუნდებოდნენ, რის გამოც დაუსახავთ ღონისძიებანი. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ხალხის გაქრისტიანებისას ფორმალობას იჩენდნენ. სახელმწიფო ამ დიდი საქმის აღსრულებისათვის დიდი თანხებით აჯილდოებდა სამღვდელოებასა და ადმინისტრაციას, რომელნიც თავის მხრივ მონათლულთა რიცხვის გაზრდას ცდილობდნენ. მონათლულთა კვლავ „გაწარმართების“ ერთ-ერთ მიზეზად რუსეთის საეკლესიო

ხელისუფლებმა ოსურ ენაზე საეკლესიო ლიტერატურის არ არსებობა მიიჩნიეს, ამიტომაც ქართულ ეკლესიაში აღზრდილ იოანე იაღლუზიძეს ქართულიდან ოსურად წმიდა სახარება ათარგმნინეს, მაგრამ გაწარმართების საქმე მაინც არ გამოსწორდა. თავის მართლების მიზნით საეგზარქოსოში გამოიმუშავეს პოზიცია, რომელიც წმ. სინოდისადმი ეგზარქოსის მიწერილობიდან ჩანს: - „ქრისტიანობის წარმატებით გავრცელების გამაძნელებელ მიზეზთა შორის ოს ხალხში, რომელიც მონათვლის შემდგომ არაიშვიათად დაუბრუნდა კერპთმსახურებას უნდა მიეკუთვნოს: 1. ოსურ ენაზე წიგნების არარსებობა, 2. სამღვდელოების მიერ ოსური ენის უცოდინარობა და პირიქით, ოსების მიერ ქართულისა, რომელზეც სრულდება საღმრთო ლიტურგია და ქრისტიანობის სხვა წესები“ (იქვე, გვ. 269).

საეგზარქოსომ მიზნად დაისახა შეეცვალა მთიანეთში ქართული საეკლესიო მსახურება. ქართული ეკლესია კი მთის მოსახლეობის ქართველ ერთან დამაკავშირებელ ძარღვს წარმოადგენდა, ხალხიც ქართულენოვან მსახურებას იყო შეჩვეული, არ უარყოფდა ქართველ სამღვდელოებას და სიამოვნებით იღებდა მას. საეგზარქოსოს ადმინისტრაციული ჩარევა დასჭირდა - ქართველ მღვდლებს მთიანეთში სამსახური აეკრძალა. სასწრაფოდ აკურთხეს ადგილობრივი მკვიდრნი, უცოდინარნი, ერთ-ერთი ასეთი პირის დავით ბეგიზოვის ნაამბობი ჩვენი საუკუნის პირველ ნახევარშია ჩაწერილი: „ქრთამით ამიღეს დოკუმენტი „ო ბლაგონადეჟნოსტი“, მიმიყვანეს საქართველოს ეგზარქოსთან, რომელსაც აეკრძალა სამხრეთ ოსეთში ქართველის მღვდლად ან მასწავლებლად გაგზავნა. ეგზარქოსმა სწრაფად მაკურთხა, დამლოცა, ჩამიწყვეს წიგნებში ფურცლები, რა წამეკითხა ჯვრის წერაზე, რა პანაშვიდზე და რა რომელ დღესასწაულზე. მქონდა ჯამაგირი, დრამის ფულს არ ვიღებდი, ეს გადასახადი ოსებმა არ იცოდნენ. ჯავის ზევით მე ვიყავი პირველი ოსი მღვდლად და კიდევ იყო შემდეგ ორი ოსი, თორემ უწინ სულ ქართველები იყვნენ ჩვენში ამ სამსახურში“ (იქვე, გვ. 270).

საქართველოს საპატრიარქოს გაუქმების შემდეგ ქართლელ მთიელთა შორის ქრისტიანობის გავრცელების საქმეს ხელისუფლებამ სათავეში ქართველი საეკლესიო პირები ჩაუყენა. უხვად ასაჩუქრებდნენ გაქრისტიანებულ (ე. ი. მონათლულ) მთიელებს, ოღონდ იმ პირობით, რომ ისინი „ოსები“ უნდა ყოფილიყვნენ. ახლად მონათლულ ქართველს საჩუქარი არ ეძლეოდა, მხოლოდ ოსი საჩუქრდებოდა. ამის გამო გასული საუკუნის დასაწყისში შეუთხზავთ სატირა ქართველ არქიეპისკოპოს დოსითეოსზე, რომელიც დეკანოზ ალექსი პეტრიაშვილთან (კეთილშობილთა სასწავლებლის პირველ რექტორთან) ერთად უხვი საჩუქრებით ანუ როგორც სატირაშია - „ჩითით“ ნათლავდა მთიელებს.

„კანტორა რომ უწოდეს, რას ამბობენ ბილმან,
დოსითეოს ალექსით წინასწარით ბილმან...
ჩითით ნათლავენ ოსებსა, ქრისტიანად ბილმან“.

სატირაში მოხსენებულია 1814 წელს დაარსებული ქართლ-კახეთ-იმერეთის სინოდალური კანტორა, რომელთანაც ერთად განახლდა ოსეთის სასულიერო კომისია. დოსითეოსი დანიშნეს კანტორის წევრად და კომისიის ხელმძღვანელად. მას მთიელთა შორის ქრისტიანობის დანერგვა-გავრცელება ევალებოდა, მართლაც, „მოკლე ხანში ათასობით ოსი მოაქცია ქრისტიანად. რასაკვირველია, ასეთი წარმატება დოსითეოსისა და მისი ხელქვეითი პირების „მისიონერული მოღვაწეობისა“ და ოსების მაღალ სარწმუნოებრივი შეგნების შედეგი არ ყოფილა. წარმატების მიზეზი მატერიალური პირობები იყო. საქმე ისაა, რომ

კომისიის დაარსებისთანავე დოსითეოსის ენერგიული შუამდგომლობით ალექსანდრე I-მა 1814 წ. 30 აგვისტოს ქსნის ერისთავებს ქსანი და გვერდისძირი ჩამოართვა. უამისოდ ქრისტიანობა ვერ გავრცელდება მთიელებშიო, ამტკიცებდა დოსითეოსი... ის არწმუნებდა ოსებს, რომ თუ ქრისტიანობას მიიღებდნენ, ერისთავის წინაშე ყოველგვარი მოვალეობისაგან განთავისუფლდებოდნენ და მხოლოდ სახელმწიფო გადასახადს გადაიხდიდნენ, რომ ქრისტიანობამიღებული ოსი უკვე არც ერთ მემამულეს აღარ ეკუთვნის, იგი მხოლოდ სახაზინო გლეხია და ქრისტიანი ბერის გარდა მათ უფროსი აღარ ეყოლებოდათ“ („აქტები“, VI, გვ. 363 იხ. გ. ბერძნიშვილი, მასალები. I. 1980, გვ. 218).

ქართველთა გაოსების საკითხი ჩვენთვის საინტერესოა თუნდაც იმიტომ, რომ ეს პროცესი მეცნიერთა თქმით ამჟამადაც გრძელდება. რ. თოფჩიშვილი წერს: „თვით ჩვენც არაერთი შემთხვევა გვქონდა შიდა ქართლის მთიანეთში გვენახა გაოსებული ან გაოსების გზაზე შემდგარი ქართველები. ასეთი პროცესები შიდა ქართლის მთიანეთში მეტნაკლებად დღესაც მიმდინარეობს“ (იქვე, გვ. 252).

ჩვენთვის გაოსებისა და ქართველთა დენაციონალიზაციის სხვა პროცესების ცოდნა საჭიროა, რათა უფრო ღრმად ჩავწვდეთ ჩვენს ეროვნულ ბუნებას, თავიდან ავიცილოთ თანამემამულეთა გადაგვარება საქართველოსა და უცხოეთში. ჩვენი ერი ერთი მხრივ - ძლიერი და მხნეა, რაზეც მისი ათასწლოვანი ისტორია მიუთითებს, მეორე მხრივ, ფაქიზი და სუსტი, ეროვნული ცნობიერების სწრაფად დამკარგველი. ქართველთა გაოსების, გაბერძნების, არმენიზაციისა და გამაჰმადიანების სურათები აჩვენებს, რომ არახელსაყრელ გარემოში ცხოვრებისას, განსაკუთრებით კი ქართულ ეკლესიასთან კავშირის გაწყვეტის შემდგომ, ქართველები დენაციონალიზაციას განიცდიან. სწორედ ამიტომ უცხოეთში ამჟამად მრავლად გასული ქართველები ყოველი ღონისძიებით უნდა ეცადონ არ გაწყვიტონ კავშირი ეროვნულ ეკლესიასთან. ეროვნული ნიშნით შექმნან თემები, საზოგადოებანი. იყოლიონ უთუოდ ქართველი ღვთისმსახური, რომელიც იერარქიულად არა რომელიმე უცხო ეკლესიას, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ საქართველოს საპატრიარქოს ანუ ქართულ ეკლესიას დაექვემდებარება. უცხოეთში და საქართველოში მცხოვრები ქართველებისათვის ცნობილი უნდა იყოს რამდენად სახიფათოა მათთვის სხვადასხვა სექტებში შესვლა, კავშირის გაწყვეტა დედა-ქართულ ეკლესიასთან. ეროვნულმა ეკლესიამ შეუნარჩუნა ცნობიერება ჩვენს მამა-პაპათ საუკუნეთა მანძილზე.

ეჭვი არავის ეპარება, რომ ამჟამად ადამიანები, რომელთაც თავიანთი თავი ოსებად მიაჩნიათ - ოსები არიან, რადგან ადამიანის ეროვნებას წარმომავლობასთან ერთად ცნობიერებაც განსაზღვრავს.

მრავალი გაოსებული ქართველის გვარია გამოკვლეული მეცნიერთა მიერ.

აქ არ გადმოვცემთ გაოსებული ქართველების გვარების სიას, რამეთუ ამას ეხებოდა წინა წლებში გამოქვეყნებული ჩვენი წერილები („საქართველო, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“, „ჩვენგან განვიშოროთ ჩვენი სისხლი და ხორცი?“), რომელნიც საგანგებოდ დაიწერა, რათა შეწყვეტილიყო სამარცხვინო დევნა საქართველოს შესანიშნავი მოქალაქეებისა - ოსებისა, რომელნიც ჩვენში დამკვიდრებულ არაქართველთა შორის ყველაზე უფრო ახლოს არიან ქართველ ერთან, მის კულტურასთან და წეს-ჩვეულებებთან.

ოსების მნიშვნელოვანი ნაწილი არა მხოლოდ ზრდიდა თავის შვილებს ქართულ სკოლებში, არამედ ოჯახებშიც უნერგავდა მათ ქართველთა სიყვარულს (იგულისხმება სამაჩაბლოს გარე საქართველოს რაიონები).

ოსთა დასაცავად გამოქვეყნებული ვრცელი წერილი გაზეთ „ერში“ სწორედ თბილისს, ბორჯომსა და სხვაგან ანტიოსური კომპანიის დროს მოვამზადე. მე არასოდეს დამავიწყდება ის ახალგაზრდები, მოხუცები, ქალები და კაცები, რომელნიც იმ გასაჭირის დღეებში უწყვეტად მოდიოდნენ ჩემთან ბორჯომის რეზიდენციაში, ვითარცა, - ოსების დამცველთან. მიჩვენებდნენ ისტორიის ინსტიტუტის მიერ გაცემულ ცნობებს მათი ქართული წარმოშობის შესახებ (ამ ცნობების ნომრები მე გადმოვეცი აღნიშნულ წერილში); სხვები მომითხრობდნენ ოჯახებში შემორჩენილ ძველ გადმოცემებს თავიანთი ქართველი წინაპრების შესახებ; ზოგიერთს ისიც კი ახსოვდა (თავიანთ წინაპართაგან), სად, საქართველოს რომელ რაიონში მოხდა მათი გაოსება (მაგალითად, ბესტავაშვილების გაოსების შესახებ მე დაწვრილებით მომითხრეს საოჯახო გადმოცემები, რაც გადმოვეცი).

ჩვენ ქრისტიანი ერი ვართ, ამიტომაც უფლება არა გვაქვს წავბაძოთ აფხაზ და ოს ფაშისტებს, რომელთაც უსაშინლესი გენოციდი მოუწყეს ქართველობას და მასობრივად დახოცეს ისინი. ჩვენი ერი ძველთაგანვე შემწყნარებლობით, ტოლერანტობით გამოირჩეოდა, ამას ავალდებულებდა მას ღვთისმშობლის წილხვედრილობა.

„მადლი“, №2, 1994

ქართველების არმენიზაცია

რა ბედი ელით იმ ქართველებს, რომლებიც განშორდნენ ჩვენს დედას - საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას და უცხო ეკლესიათა მრევლად იქცნენ?

ამჟამად სხვადასხვა სარწმუნოებრივი მიმართულებანი, რომელნიც ეროვნულობას უარყოფენ, - იეღოველობა, ბაპტიზმი, ორმოცდაათიანელობა, სტაროვერობა და სხვანი, ცდილობენ ფეხი მოიკიდონ საქართველოში. ცხადია, ჩვენ პატივს ვცემთ ყოველი ადამიანის თავისუფალ სინდისს, მაგრამ ისტორიული გამოცდილება გვარწმუნებს, რომ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიისაგან განშორებული ჩვენი თანამემამულენი ეროვნულადაც გადაგვარდნენ. ამჟამადაც ხომ არ გაუცხოვდებიან ქართველობისაგან ქართველი იეღოველები ანდა ბაპტისტები, მათი შთამომავალნი ქართველებად ჩათვლიან თუ არა თავიანთ თავს? ეს კითხვა უპასუხოდ არ უნდა დარჩეს, რამეთუ საზღვრების გახსნის შემდგომ მრავალი ქართველი მიაშურებს უცხოეთს. ისინი თავიანთი უცხოური სარწმუნოების წყალობით უცხოეთში გაითქვიფებიან, თუ თავს კვლავ დედა ქართული ეკლესიის წევრებად ჩათვლიან და ამით უფალი ღმერთის შემწეობით ქართველობას შეინარჩუნებენ?

ჩვენ გვაქვს ისტორიული მაგალითი, ისტორიული გამოცდილება, რომლის ანალიზი ზემოთ გამოთქმული დაეჭვების უფლებას გვაძლევს.

საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შემდგომ ნაწილებად დაყოფილი ქვეყანა მაჰმადიანურმა იმპერიებმა ერთმანეთს შორის გაინაწილეს. მტერი ყოველი ღონისძიებით ცდილობდა ქართული ეკლესიის დასუსტებას. მართლმადიდებლებს ისეთი პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობები შეუქმნეს, რომ ქართველების არცთუ ისე მცირე ნაწილი დედა ეკლესიას განშორდა და საქართველოში არსებულ უცხოურ ეკლესიებს შეემატა, რომლებიც არა მარტო უცხოეთიდან ფინანსდებოდნენ, არამედ ადგილობრივ ხელისუფალთა მხრიდანაც ჰქონდათ შეღავათები, რის გამოც XVII-XVIII საუკუნეებში ქართველების ერთი ნაწილი სომხური და კათოლიკური ეკლესიების მრევლად იქცა, ხოლო უფრო მომეტებული ნაწილი გამაჰმადიანდა.

უცხო ეკლესიათა ფრთებქვეშ მოქცეული ქართველები სულიერადაც გაუცხოვდნენ, ნაწილობრივ მათი ეროვნული ცნობიერებაც შეიცვალა. უცხო ეკლესიის წიაღში შესული ჩვენი თანამემამულენი თანდათან კარგავდნენ საკუთარ ეროვნულს და იმ ერის ნიშან-თვისებებს იძენდნენ, რომლის ეკლესიასაც თავიანთ თავს აკუთვნებდნენ, ითვისებდნენ უცხოურ წეს-ჩვეულებებს, ზოგჯერ ენასაც. შემთხვევითი არ იყო, რომ ხალხი ქართველ გრიგორიანელებს - „სომხებს“, ქართველ კათოლიკეებს კი „ფრანგებს“ უწოდებდა. დედა ეკლესიისაგან გაუცხოვება საუკუნეთა მანძილზე მიმდინარეობდა.

განვიხილოთ ის მიზეზები, რომელთაც ქართველების არმენიზაციას შეუწყვეს ხელი.

XVI ს. ბოლოსათვის სამეფო-სამთავროებად დაშლილი საქართველო გავლენის სფეროებად დაინაწილეს სპარსეთმა და ოსმალეთმა. ხოლო სამხრეთ საქართველო (მესხეთი და ლაზეთი), ქვემო ქართლი და აღმოსავლეთი კახეთი პოლიტიკურად მოწყვიტეს ჩვენს ქვეყანას და უშუალოდ უცხო სახელმწიფოთა მმართველობას დაუქვემდებარეს.

XVII-XVIII საუკუნეებში საგარეო-პოლიტიკური ვითარება მნიშვნელოვნად შეიცვალა. საქართველოს ჩრდილოეთით ახლად წარმოქმნილი რუსეთის იმპერია

სწრაფად აფართოებდა თავის საზღვრებს. იგი კავკასიის ქედს მიუახლოვდა, ყირიმისა და ჩრდილო კავკასიის დაპყრობის შემდეგ რუსეთმა მიზნად დაისახა კონსტანტინეპოლის აღება შავი ზღვის სრუტეების ხელში ჩაგდების მიზნით, ინდოეთის ხელში ჩასაგდებად კი სპარსეთის დალაშქვრა დაგეგმა. რუსეთის იმპერიის სწრაფმა ზრდამ და აგრესიულობამ სასიკვდილო საფრთხე შეუქმნა სპარსეთისა და ოსმალეთის იმპერიებს. ჯერ კიდევ კახეთის მეფეთა წინააღმდეგ მებრძოლი დაღესტნის შამხალი აფრთხილებდა ოსმალეთის სულთანს, რომ სწორედ საქართველოს გზით და ქართველთა მეოხებით აპირებდა რუსეთი კონსტანტინეპოლის დაპყრობას, ოსმალეთის იმპერიის დაშლა-დამორჩილებას და სპარსეთის დალაშქვრას. მართლაც, კავკასიაში რუსეთის იმპერიის უპირველეს საყრდენს საქართველო წარმოადგენდა. იმ შემთხვევაში, თუ ამიერკავკასიაში რუსები გაბატონდებოდნენ, სპარსეთ-ოსმალეთის იმპერიათა მზე ჩაესვენებოდა (ეს მართლაც ასე მოხდა XIX-XX საუკუნეებში).

სპარსეთისა და ოსმალეთის მმართველებისათვის ცნობილი იყო, რომ ქართველები რუსებს ერთმორწმუნეობის გამო სიყვარულით ეკიდებოდნენ. ეს ოსმალებმაც და სპარსელებმაც იცოდნენ და დაპყრობილ ქართულ მიწებზე (მესხეთში, ლაზეთში, ქვემო ქართლში, აფხაზეთის ნაწილში, აღმოსავლეთ კახეთში) მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას სასტიკად ებრძოდნენ, ხოლო გავლენის სფეროში მოქცეულ ქართლ-კახეთსა და დასავლეთ საქართველოში ძლიერ ზღუდავდნენ მას.

მტრები ცდილობდნენ აღმოეფხვრათ ქართველთა შორის მართლმადიდებლობა და მის ნაცვლად მაჰმადიანობა გაევრცელებინათ. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ამას ვერ შეძლებდნენ, ყოველ ღონეს ხმარობდნენ, რათა ქართველები მართლმადიდებლური ეკლესიის წიაღიდან მოეწყვიტათ, რადგან სომხური და კათოლიკური ეკლესიები მათთვის საფრთხეს არ წარმოადგენდა. ამის გამო საქართველოში თანდათანობით ფეხს იკიდებდა სომხური და კათოლიკური ეკლესიები.

ჩვენი ეკლესიის ისტორიკოსი ე. ნიკოლაძე წერს, რომ სპარს-ოსმალთა ხელშეწყობით საქართველოში ფრიად გაძლიერებულა სომხური ეკლესიის პროპაგანდა, რომელსაც დიდად დაუზარალებია მართლმადიდებლობა. ის წერს: „მთელი ხრამის უღელტეხილი, ბორჩალოს მაზრა და ალაზნის გაღმა მხარე სავსე იყო სომეხთა მისიონერებით, რომლებიც სქოლასტიკურად განათლებულნი, დიდად ცდილობდნენ, რომ საქართველოს პოლიტიკური უბედურებას თან მიმატებოდა სარწმუნოებრივი განხეთქილება. სომეხთა მწვალებლობა წარმატებით ვრცელდებოდა ქართველთა შორის, იმიტომ, რომ საქართველოში იყო გამოცხადებული სარწმუნოებრივი თავისუფლება და მთავრობას არ შეეძლო სარწმუნოებრივი დავის აკრძალვა“. ე. ნიკოლაძე წერს, რომ საქართველოში გრიგორიანული სარწმუნოების გავრცელების წინააღმდეგ იბრძოდნენ განათლებული კათოლიკოსები: ნიკოლოზ ამილახვარი (1675-1688 წწ.), დომენტი (1705-1724) და განსაკუთრებით უწმიდესი ბესარიონი (1724-1739) (იხ. ა. ჯაფარიძის „საქ. სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, ტ. II, გვ. 1097).

ქართველთა სარწმუნოებრივი გასომხების შესახებ ჩვენი ძველი საეკლესიო მოღვაწეებიც წერდნენ. ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილმა, საქართველოს ერთ-ერთმა ყველაზე უფრო გავლენიანმა სასულიერო პირმა, როსტომ მეფის წინაშე მწუხარებით განაცხადა კიდეც - „ყოველ დღე ჩვენი თვალით ვხედავთ, რომ მრავალნი ქართველნი სომხდებიან და უფრო მომეტებული მათგანი მაჰმადის სარწმუნოებას ღებულობს“ (იქვე, გვ. 1087).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სომხურ ეკლესიას საქართველოში აძლიერებდა სპარს-ოსმალური ხელისუფლება, რასაც უცხოელი მოგზაურებიც ამჩნევდნენ. ფრედერიკო დე ბუა წერდა: „საოცარი ესაა, რომ მარტო ქართველებს სდევნიან და არა სომხებს“. იგულისხმება, რომ მტრები სდევნიდნენ ქართველ მართლმადიდებლებს და არ დევნიდნენ ქართველ გრიგორიანელებს და საერთოდ გრიგორიანული ეკლესიის წევრებს.

როგორც ცნობილია, კონსტანტინეპოლის დაპყრობის შემდეგ, თურქებმა სომხებს თავიანთი იმპერიის დედაქალაქში საპატრიარქო დაუარსეს, რომელსაც არა მარტო სომხები, არამედ ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრები სხვა ეროვნების ქრისტიანი ხალხებიც დაუმორჩილეს. შ. ლომსაძე მ. ორმანიანზე დაყრდნობით წერს: „ახლად შექმნილ სომეხთა საპატრიარქოს თურქებმა დაუმორჩილეს სომხები, სირიელები, ქალდეველები, კოპტები, ქართველები (იგულისხმება ამ დროს თურქების მიერ სამხრეთ საქართველოს დაპყრობილი პროვინციების ქართველები, ყარს-არზრუმისა და ნაწილობრივ იმიერ ტაოს მიმდებარე მიდამოების ქართული მოსახლეობა) და აბისინიელები“.

არა მარტო მესხეთში, არამედ ყველგან, მთელ საქართველოში, სადაც სპარს-ოსმალები ბატონობდნენ, სომხურ ეკლესიას უფლება ეძლეოდა ქართველ ქრისტიანებზე, ხოლო ქართული ეკლესია იდევნებოდა. შ. ლომსაძე წერს: „თითქოს გასაკვირია, მაგრამ ფაქტია, XV საუკუნის შუა ხანებში თურქეთის დაპყრობილ ტერიტორიებზე არნახულად გაიზარდა როგორც სომეხ ვაჭარ-მრეწველთა, ისე სომხურ გრიგორიანული ეკლესიის ძლიერება და ავტორიტეტი. საკუთარი სახელმწიფო დაკარგული სომეხი ხალხი თურქეთის სულთანებს თავიანთი პოლიტიკის დასაყრდენ იარაღად მიაჩნდათ“. სულთან მეჰმედ II სომხებს თავისი ინტერესების ერთგულ დამცველად თვლიდა. საერთოდ სომხური მონოფიზიტური ქრისტიანული სარწმუნოებრივი მიმდინარეობა, რომელსაც მოგვიანებით (1836 წელს) გრიგორიანელობა შეერქვა, სომხებს შედარებით პრივილეგირებულ მდგომარეობაში აყენებდა როგორც თურქეთში, ისე ირანში. ამრიგად, სომეხი ხალხი სომხური სახელმწიფოს არარსებობის პირობებში უცბად ორი საპატრიარქოს (ეჩმიაძინ-კონსტანტინეპოლის), ორი საკათალიკოსოს (სისიისა და ახტამარის) პატრონი გახდა. ამავე პერიოდში სპარსელი შაჰების ხელშეწყობით ირანში სომხურ ეკლესიებს აგებდნენ ბრწყინვალე არქიტექტურული გადაწყვეტით, მოოქროვილი ჭერითა და გუმბათებით, დახვეწილი ევროპული სტილის ფერწერით (1605-1663 წლებში). სპარსი შაჰები სომხურ საეკლესიო დღესასწაულებზე დადიოდნენ და ქრისტიანულ რიტუალებს ესწრებოდნენ. გამოსული იყო განსაკუთრებული ბრძანება, რომლის ძალითაც სჯიდნენ ყველას, ვინც სომეხ ქრისტიანს შეურაცხყოფას მიაყენებდა. ნადირ შაჰის ერთ რაყამში ვკითხულობთ: „თუ რომელიმე სომეხი ქრისტიანი მიიღებს მაჰმადიანურ სარწმუნოებას, მაშინ მას ჩამოერთმევა მთელი მისი მემკვიდრეობა“ (იხ. იქვე, გვ. 1084).

ამავე ეპოქაში, კი, შაჰ-აბასის შემოსევების შემდგომ, კახეთის მოსახლეობა მასობრივად აჰყარეს მიწა-წყლიდან და სპარსეთში გადაასახლეს, სპარსთა მიერ ხელისუფლად დადგენილმა როსტომმა საქართველოს კათოლიკოსი ედემოზ დიასამიძე კლდიდან გადააგდებინა, მესხეთში თოთხმეტი ქართული საეპისკოპოსო გააუქმეს, დასავლეთ საქართველოში ტყვეთა სყიდვა და მაჰმადიანურ ქვეყნებში გაყიდვა დაიწყო. თბილისის სიონი მეჩეთად გადაქცევას ქართველი დიდებულების თავდადების წყალობით გადაურჩა.

XVI-XVIII საუკუნეებში სომხურმა ეკლესიამ დიდ ბრწყინვალებას მიაღწია. მაჰმადიანურ სამყაროში პატივს სცემდნენ სომხებს, როგორც ვაჭარ-მრეწველებსა და ხელოსნებს. სომხური ეკლესიის მრევლი ღირსეულად იყო განფენილი ევროპისა და აზიის ქალაქებსა და რეგიონებში - ბომბეიდან ლონდონამდე. საქართველოში ხელისუფლება პატივს სცემდა სომხებს - ვითარცა ვაჭრობასა და ხელოსნობაში დაოსტატებულ მოქალაქეებს.

სომხურმა ეკლესიამ შეძლო ჩაენერგა თავისი მრევლისათვის აღებ-მიცემობის, ვაჭრობისა და ხელოსნობის სიყვარული მიწის მუშაკობასთან ერთად. საქართველოშიც სომხური ეკლესიის მრევლად ქცეული მოსახლეობაც - თანდათანობით ვაჭრობა-ხელოსნობას ჰკიდებდა ხელს. ამ ვითარების გამო თანდათან „სომხობა“ ვაჭარ-ხელოსანთა ფენის აღმნიშვნელ ტერმინად იქცა. ირანსა და თურქეთში (და მათ მიერ დამორჩილებულ საქართველოში) სომხებს როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკური წარმატების საყრდენს ისე უყურებდნენ. სწორედ ამის გამო მათ შეღავათები ენიჭებოდათ. სომხებს ათავისუფლებდნენ სამხედრო ბეგარისაგან, ყმას - ბატონყმობის უღლისაგან; თუ ქართველი გლეხი თავის თავს სომხური ეკლესიის წევრად აღიარებდა, იგი სამხედრო სამსახურიდან თავისუფლდებოდა. გარდა ამისა, გრიგორიანელებს თავიანთ ეკლესიებთან შექმნილი ჰქონდათ ერთგვარი კორპორაციები, ურთიერთდახმარების სალაროები. ეკლესია ეხმარებოდა ღატაკს, აძლევდა ბავშვებს განათლებას, ასწავლიდა ვაჭრობას და რაც მთავარია, ტყვედ წაყვანილი ოჯახების გამოსყიდვასაც ახერხებდა და თავის საცხოვრებელ ადგილზე აბრუნებდა, რაც სომხურ ეკლესიას დიდ მიმზიდველობას ანიჭებდა. ამავე დროს კი ქართული ეკლესია უკიდურეს ეკონომიკურ სიდუხჭირეს განიცდიდა, ის თავად საჭიროებდა თავისი მრევლისაგან შეწევნას. როგორც აღინიშნა, ეს იმით იყო გამოწვეული, რომ მაჰმადიანთაგან დამორჩილებულ ქვეყანაში მტერი ყოველი ღონით ებრძოდა მართლმადიდებელ სარწმუნოებას, ვითარცა მზარდი რუსეთის იმპერიის დასაყრდენს საქართველოში, ხოლო გრიგორიანულ სარწმუნოებას, ვითარცა ნეიტრალურს, სახიფათოდ არ მიიჩნევდა, ამიტომ გარკვეულ შეღავათებსაც ანიჭებდა. „ირან-ოსმალეთისათვის შედარებით უფრო მოსათმენი იყო რუსულისაგან განსხვავებული ქრისტიანობა, რის გამოც ქართველნი ფარულად ქრისტიანობდნენ, სომეხნი კი ცხადად“ - წერს გ. მაისურაძე.

აღსანიშნავია, რომ ქართველი მეფე-მთავრებიც მზრუნველობით ეპყრობოდნენ გრიგორიანელებს, ზოგჯერ სომხურ ეკლესიებსაც კი აშენებდნენ, ეჩმიაძინს მამულებსა და ყმებს სწირავდნენ. ეს ფაქტი, გარდა ეკონომიკური მოტივებისა, იმითაც აიხსნება, რომ ირანის გავლენის სფეროში მოქცეული აღმოსავლეთი საქართველო იძულებული იყო იგივე სარწმუნოებრივი პოლიტიკა გაეტარებინა, როგორსაც ირანი ატარებდა. განსაკუთრებით გაიზარდა სომხური ეკლესიის მრევლი საქართველოში ქართლის მეფე როსტომ ხანის დროს. მალე როსტომის კარზე მაღალი სარწმუნოებრივი თანამდებობები გრიგორიანელებმა დაიჭირეს (იგულისხმება ეროვნებით ქართველები). როსტომი გრიგორიანელთა მიმართ სპარსულ პოლიტიკას ატარებდა, იცავდა და მფარველობდა მათ მაშინ, როცა მართლმადიდებლურ ეკლესიას დევნიდა; ქართლის კათალიკოსი ევდემონი დაახრჩობინა და ციხიდან გადმოაგდებინა. მან იცოდა, რომ ქართული ეკლესია და მართლმადიდებელი ქართველობა სამეფო ტახტზე მხარს მის მეტოქეს, თეიმურაზს უჭერდა.

როსტომის დროს გაიზარდა და განვითარდა საქალაქო ცხოვრება, ხელოსნური წარმოება, ვაჭრობა. დაწინაურდა თბილისი, გაჩნდა სხვა ქალაქები, მათ შორის სურამი, ახალქალაქი, რაც გრიგორიანელთა რიცხვის გაზრდასაც გულისხმობდა, რადგან ვაჭრობა-ხელოსნობას სწორედ ისინი მისდევდნენ. ამანაც შეუწყო ხელი ქართული მართლმადიდებლური მრევლის ერთი ნაწილის სარწმუნოებრივ გასომხებას. თავის მხრივ არც ეჩმიაძინი იყო გულზე ხელდაკრეფილი. იგი საქართველოში (იქვე, გვ. 1113) სოფლებს, მამულებს, ყმებს იძენდა, პატრი ამბროზის ცნობით, „სომეხთა ხელქვეითი ქართველები მალე გადადიან სომხის წესზე“. თბილისელი ვაჭრები ყიდულობდნენ მართლმადიდებლებს სახლის საჭიროებისათვის, სახელოსნოებში სამუშაოდ. სხვადასხვა კუთხეებიდან დევნილი ქართველი ყმები ეთვისებოდნენ სომხებს, ირქმევდნენ სომხურ სახელებს, „სომხობა“ მათ ბატონყმობის უღლისაგან ათავისუფლებდა.

ზ. ჭიჭინაძე წერდა: „დღეს მთელი ქართლ-კახეთი და იმერეთი სავსეა ქართველი გრიგორიანელებით, მათ ყველას კარგად ეტყობათ, რომ ისინი შთამომავლობით ნამდვილი ქართველები უნდა იყვნენ. ამას ეჭვი და ყოყმანი არ უნდა, თუკი ვინმე დააკვირდება“. „ტომით ქართველნი და სჯულით სომეხნი“ ვართო - აცხადებდა ზოგიერთი. ზ. ჭიჭინაძის თვალსაზრისით ქვემო ქართლისა და თბილისის მკვიდრი სომხების უმეტეს ნაწილს ქართველი გრიგორიანელები ე. ი. ეთნიკურად ქართველები, სარწმუნოებით კი სომხური ეკლესიის მრევლი წარმოადგენდა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ეთნოგრაფ ნ. ვოლკოვას შრომები. ნ. ვოლკოვამ ქვემო ქართლში ეთნოგრაფიული მუშაობის შედეგად გამოავლინა, რომ „აქაური სომხური გვარის მატარებლები წარმოშობით ქართველები არიან და აქ ასიოდე წლის წინ მოსულან სხვადასხვა რაიონებიდან, ასე მაგალითად, მინასიანცების და მიქელიანცების წინაპრები დიღმელი თეთრაძეები ყოფილან, მარქაროვებისა - გორელი ნაბდიშვილები და ა.შ. აქაურებს კარგად ახსოვთ, თუ როგორ შეუცვალა ადგილობრივმა სომეხმა მემამულემ ქართველებს გვარი სომხურად“.

ზ. ჭიჭინაძის, რ. თოფჩიშვილისა და სხვა მეცნიერთა შრომებზე დაყრდნობით ჩვენ შეგვიძლია ჩამოვთვალოთ ზოგიერთი ქართველი გრიგორიანელის გვარი, რომელნიც თუმცა წარმოშობით ქართველები იყვნენ, მაგრამ სარწმუნოებრივი აღმსარებლობის გამო რუს ხელისუფალთა მიერ სააღწერო მასალებში სომხებად ეწერნენ. ასეთნი იყვნენ: ახალდაბაში პაპუაშვილები, თათრიშვილები, ნაცვლიშვილები; ახალქალაქში - მამასახლისშვილი, ქვრივიშვილი, ხუციშვილი, მეზურნიშვილი, გოგინაშვილი, ოქრომჭედლიშვილი, ჩალაშვილი, ტატანაშვილი, აბუაშვილი, გაბრიელიძე, წვერიანაშვილი, მჭედლიშვილი, ნასყიდაშვილი, ივერიანოვი, ფირალიშვილი, გოდერძიშვილი, მამაცაშვილი. ბერბუკში - გიგაურები, ვერხვიაშვილები; ვაყაში - იმედაშვილები, მამულაშვილები, მეფარიშვილები; გრაკალში - გოგინაშვილები, დურგლიშვილები, ტატიაშვილები, პაპუაშვილები; დიდ გარეჯვარში - თუშიშვილები, მუნჯიშვილები; დარბში - კულუმბეგაშვილები, დოლიაშვილები, მოძმანაშვილები, თეთრუაშვილები, ქოთუაშვილები, ბერიანაშვილები, პაატაშვილები; ზემო რეხში - კაკიტაშვილები, მამუკელაშვილები, ქართველიშვილები, კაბულაშვილები; ტყვიავში - ქარელები, მერაბიშვილები, გიგუაშვილები, ხაბაზიშვილები და მრავალი სხვა. კავთისხევში - ნანიკაშვილები, ქსოვრელები, ირემაშვილები, ბასიაშვილები, ბიჭიკაშვილები; ქვახვრელში - ბერიკაშვილები, პაპიაშვილები, გოგოლაშვილები, მათიაშვილები,

ხუციშვილები, გიგოლაშვილები. ახალგორში - მზარეულოვი, მურდინოვი, ვარაყოვი, კაკილოვი, კიკოლაშვილი, ხუბაშვილები, ხოცეულაშვილი, ბერიაშვილი, ლოსეურაშვილი, გათენაშვილი, გელიაშვილი, დათიაშვილი, გრემელაშვილი, ცაგარელი. ამ სიის გაგრძელება შეიძლება 1886 წლის სააღწერო მასალების მიხედვით თბილისის, თელავის, სიღნაღის მაზრებიდან. რ. თოფჩიშვილის მიხედვით, კუმისის მოსახლეობის დიდი ნაწილი: გრიგორიანული რწმენის გამო სომხებად ჩაწერილი ქართველები იყვნენ - ბაბალაშვილი, გურასპაშვილი, საყვარელაშვილი, მათურაძე, თათარაშვილი, გზირიშვილი, გარსევანიშვილი, ხოსიტოვი, გურამოვი, გაბიევი, ჟუჟიაშვილი, ტეტიაშვილი, კახელაშვილი, ქობულაშვილი, ოლქიაშვილი, დედილაშვილი, ნონიაშვილი, სოზიაშვილი, მაისურაძე, საყევაროვი, კახუროვი, როსტიაშვილი. პატარა ენგეთში - გრიქუაშვილი (იგივე მესტვირიშვილი). სანიორეში - ოხანაშვილი (იგივე ორკოდაშვილი). სარქისაშვილი (კიკუაშვილი), ყანდაურაში - კუზანაშვილი (იგივე განმტკიცულაშვილი), ჩუმლაყში - დემუროვი (მენაბდიშვილი), ანანურში - სტეპანოვი (მუხაშვილი). ქართველ გრიგორიანელთა გვარები გაცილებით უფრო მეტია ნაშრომში. გრიგორიანელების რიცხვი განსაკუთრებით გაიზარდა XIX ს-ის II ნახევრიდან, რაც სააღწერო მონაცემებიდანაც ჩანს, როცა ესა თუ ის გვარები ჯერ ქართველებად - რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ კი სომხებად არიან ჩაწერილნი. ამის მიზეზი იყო რუსთა ბატონობის გამო ქართული ეკლესიის დასუსტება და სომხურის გაძლიერება, ქართველი მრევლი სომხურ სარწმუნოებას მიეკედლა. ამ პროცესს შეუშფოთებია რუსეთის უმაღლესი ხელისუფლება, ამიტომაც თვით რუსეთის იმპერატორის მითითებით გადაწყვიტეს გამოეცათ ანტონ I კათალიკოსის ცნობილი წიგნი - „მზამეტყველება“, რომელიც საგანგებოდაა დაწერილი მონოფიზიტური სარწმუნოების განსაქიქებლად. მასში ყოველი კაცი იპოვის მზა პასუხს მწვალებელთა ყოველ კითხვაზე. აღსანიშნავია, რომ 1752 წელს დასრულებული აღნიშნული წიგნი მიმართულია გრიგორიანული სარწმუნოების წინააღმდეგ. ამ წიგნმა XVIII საუკუნეში უდიდესი საქმე აღასრულა საქართველოს ეკლესიის განსამტკიცებლად და სომხურ-კათოლიკური პროპაგანდის შესასუსტებლად. XIX საუკუნეშიც, როგორც აღინიშნა, იმპერატორის ნებართვით ის კვლავ გამოსცეს.

განსაკუთრებითაა აღსანიშნავი, რომ სომხდებოდნენ ის ქართველებიც, რომლებიც იღებდნენ კათოლიკურ სარწმუნოებას. ქართველი კათოლიკების გასომხებას მ. თამარაშვილი იმით ხსნის, რომ რადგან ვატიკანში ქართული ენა არ იყო დამტკიცებული ღვთისმსახურების ენად, საქართველოს კათოლიკურ ეკლესიებში ლათინური და სომხური ენები გაბატონდნენ, მაგრამ იმის შემდეგ, რაც XVI-XVII სს-ში თურქეთმა ევროპაში მისასვლელი გზები ჩაკეტა და მისიონერებს საქართველოში შემოსვლა აუკრძალა, საქართველოს კათოლიკური ეკლესიებიდან (უპირველეს ყოვლისა იგულისხმება მესხეთი) თანდათანობით განიდევნა ლათინური ენა და ქართველ კათოლიკებს წირვა-ლოცვის ენად სომხური შემორჩათ. კათოლიკურ მრევლს სომეხი კათოლიკენი ხელმძღვანელობდნენ, რაც ქართველ კათოლიკეთა სრულ დაბნევას იწვევდა. რადგანაც შინ ქართულად ლაპარაკობდნენ, აიძულებდნენ ელოცათ სომხურად, ადიდებდნენ რომის პაპს და ცხოვრობდნენ თურქული პოლიტიკის ქვეშ (იგულისხმება მესხეთი), მათ ნათლობისას არქმევდნენ სომხურ სახელებს: ავიწყებდნენ თავიანთ წარმომავლობას. მესხეთში (რომელიც საქართველოს ტერიტორიის ერთ მესამედს მოიცავდა), უამრავმა ქართველმა შეძლო ქრისტიანობის შენარჩუნება კათოლიკური სარწმუნოების მიღების გზით, მაგრამ

კათოლიკე ქართველები სომეხ-კათოლიკე სამღვდელოების ხელში მოექცნენ და გასომხდნენ.

ასე რომ, ქართველები შექმნილი პოლიტიკურ-სოციალური ვითარების გამო XVII-XIX საუკუნეებში არა მარტო გრიგორიანელობის მიღებით, არამედ კათოლიკური სარწმუნოების აღიარებითაც სომხდებოდნენ. ამიტომაც ამ პროცესს ზოგადად შეიძლება ქართველების არმენიზაცია ვუწოდოთ.

ქართველების გასომხების უპირველესი მიზეზი იყო მათი გასვლა დედა-ქართული ეკლესიის წიაღიდან და შეკედლება უცხო ეკლესიათა ფრთებქვეშ. ამან არა მარტო სულიერად - ხორციელადაც გადააგვარა ისინი - დააკარგვინა ეროვნება.

ამჟამადაც, როცა ქართული ეკლესიის წიაღს ტოვებს რომელიმე ადამიანი თუ ოჯახი, კარგად უნდა ჩაუფიქრდეს კითხვას: მისი შთამომავალი შეძლებს ეროვნების შენარჩუნებას, თუ სულთან ერთად გვარ-ტომობასაც დაკარგავს?

გაზეთი „მადლი“, №11, 1993 წ.

ქართველების გააფხაზება

იერუსალიმის დაქცევას ჰგავდა უწყალო მტრის მიერ 1993 წელს სოხუმისა და, საერთოდ, აფხაზეთის სოფელ-ქალაქთა დანგრევა. ილტვოდნენ ქართველები, ჰგოდებდნენ უმწეო ბალღები, ქალები და მოხუცები. თითქოს საქართველოს ამ უმშვენიერესი კუთხის აოხრებას ხატავს იერემია წინასწარმეტყველი:

„ცრემლებმა დაშრიტეს თვალისჩინი, მეწვის გულ-ღვიძლი, მიწაზე დაიღვარა ჩემი ნაღველი, რადგან ღონემიხდილნი ყრიან ყმაწვილები და ძუძუთა ბავშვები ქალაქის ქუჩებში, დახოცილნი არიან მრავალსართულიანი სახლების სარდაფებში შექუჩული მცხოვრებნი, ხოლო გოდების გზებზე ჩვილები დედებს შებღავიან: სად არის პური და საჭმელი? და იკრუნჩხებიან დაჭრილებივით და სულს ღაფავენ დედის კალთებში.“

რა ვთქვა შენზე, რას შეგადარო საქართველოს ასულო აფხაზეთო, რას მიგამსგავსო, რომ განუგეშო ცხუმის ქალაქო, რადგან ზღვასავით დიდია შენი დაქცევა, ვინ არის შენი განმკურნებელი? ტაშს შემოჰკრავს შენზე ყოველი გზად ჩამვლელი მთიელი და ჩრდილოელი, დაუსტვენს და თავს გააქნევს ჩემი ერის ასულზე - ეს ის ქალაქია, რომელზეც ამბობდნენ სრულქმნილი მშვენიერებაოო, მთელი საქართველოს სიხარულიაო?

ხახა დააღეს შენმა მტრებმა, უსტვენენ, კბილებს აღრჭიალებენ, ყვირიან: ჩავყლაპავთ უკვე! აჰა, ეს დღე, რომელსაც ველოდით, მოვესწარით, ვხედავთო მას!

სოხუმის კედლებო, ნიაღვარივით ღვარეთ ცრემლი დღედაღამ, შვებას ნუ მოიცემთ, ნურც შეშრება თქვენი თვალის გუგები, იღაღადე ღამით, ყოველ განთიადს, წყალივით დაღვარე შენი გული უფლის წინაშე, გაიწოდე ხელები მისკენ, შენი ჩვილების სიცოცხლისათვის, შიმშილით რომ იხოცებიან გზაჯვარედინებზე.

მოიხედე, უფალო, და დაინახე, ყრიან ქუჩის მტვერში ყმაწვილი და მოხუცი, შენი ქალწულები და მოყმეები ტყვიით დაეცნენ. დაიხოცნენ შენი რისხვის დღეს, დაკლეს, არ დაინდეს...

ვიხსენებ ამას და მიღონდება სული, ვპასუხობ ჩემს გულს - იმედი მაქვს არ დაილევა უფლის მადლი, არ შეწყდება მისი წყალობა. ჩემი ხვედრია უფალი, ამბობს ჩემი სული, ამიტომაც მაქვს სასოება მისი, კეთილია უფალი მისი მძებნელი სულისათვის.

გაიხსენე, უფალო, რაც დაგვემართა, მოგვხედე და დაინახე ჩვენი დამცირება - ჩვენი სამკვიდრო უცხომ დაიმკვიდრა, ჩვენი სახლები - გადამთიელებმა, ობლები გავხდით, მამა არა გვყავს, დაქვრივდნენ ჩვენი დედები, უცხოელთ ვუშვერთ ხელს, უცხოთ, რომ პურით გავძღეთ, ჩვენმა მამებმა შესცოდეს, აღარ არიან, ჩვენ კი მათ სასჯელს ვიხდით, დაპყრობილ მიწაზე ჩვენს ხალხს მონებად ამუშავებენ, ბიჭები ფორთხავენ მძიმე ტვირთის ქვეშ, აღარ მღერიან ყმაწვილები აფხაზეთში, მოხუცები კარიბჭესთან აღარ სხედან, შემწყდარია ჩვენი გულის სიხარული, გლოვად გადაიქცა ჩვენი ცეკვა-თამაში, გაუკაცრიელდა აფხაზეთი, ტურები დარბიან იქ, სიკვდილს გადარჩენილნი კი „აფხაზებად“ ეწერებიან, რათა სიცოცხლე შეინარჩუნონ.

შენსკენ მოგვაქციე უფალო და მოვიქცევით, განგვიახლე დღეები, როგორც ძველად იყო.

ნუთუ საბოლოოდ შეგვიძულე და უსაზომოდ გაჯავრდი ჩვენზე? - ასე გოდებდა იერემია და სიტყვები დავესესხეთ მას, ამჟამად ჩვენი საგლოვი აფხაზეთის დამხობისას.

აფხაზეთი დაიპყრეს...

მტრის სისასტიკით თავზარდაცემული ასეულ ათასობით ქართველის ლტოლვამ მშობლიური კუთხიდან იქნებ დაანახოს ჩვენს ერს სახარებისეული სიმართლის დაცვის საჭიროება - „სცანით ჭეშმარიტი და ჭეშმარიტება განგათავისუფლებთ თქვენ“. იქნებ ახლა მაინც ვირწმუნოთ, რომ სიმართლის თქმა ყოველთვის და ყველა პირობებში - ქრისტიანის მოვალეობაა, რომ ყოველგვარი სიცრუე შეუთავსებელია ქრისტიანის სახელთან, რადგან ჭეშმარიტება ღმერთია, ხოლო მამად ტყუილისა ეშმაკი იწოდება. უფალი ამბობს: მე ვარ გზა და მე ვარ ჭეშმარიტება და ცხოვრება. პავლე მოციქული კი გვასწავლის: - „განიშორეთ სიცრუე და თითოეულმა თქვენთაგანმა თავის მოყვასს ჭეშმარიტება ელაპარაკოს“ (ეფეს. 4, 25).

სიცრუეს შეაგონებდნენ ჩვენს ხალხს „აფხაზთა“ ეთნიკური წარმოშობისა და ვინაობის შესახებ, სიცრუემ მოადუნა მისი ყურადღება, რამეთუ ასეთ დაუნდობელ გაწირვას „ძმათაგან“ არ ელოდა, სიცრუემ დაგვაკარგვინა აფხაზეთი, რეალობა კი ქართველთა მასობრივი გენოციდია.

კიდევ ერთხელ უწევს ჩვენს ქრისტიან ხალხს წარმართთა და მაჰმადისმოყვარე მტრისაგან ტანჯვა-წამება, ხოცვა და ჟლეტა, შეშინებული, პანიკით მოცული ხალხი, ისევე როგორც წინა საუკუნეებში, მთებს, ხეობებს, ტყეებსა და გამოქვაბულებს აფარებს თავს, ტოვებს სახლ-კარს, ქონებას და გაურბის მტრებს, რომელნიც ბავშვებს ხელ-ფეხს ამტვრევენ და სარზე აცვამენ, ერთად შერეკილ ქალებს მანქანის საბურავების ცეცხლში ცოცხლად წვავენ, ჭაბუკებს ძარღვებს უხსნიან და მათ სისხლს სვამენ...

რატომ? რა დანაშაული მიუძღვის მათ წინაშე მშვიდობისმოყვარე ჩვენს ხალხს? რით დაიმსახურეს ჩვენმა თანამემამულეებმა ასეთი სისასტიკით მოპყრობა, იქნებ ეს შურისძიების, სამაგიეროს გადახდის წყურვილია?

არა, მტერი ჩვენს ხალხს სამაგიეროს არ უხდის, მტრის სისასტიკე სხვა ვითარებითაა გამოწვეული. რაც დღეს ხდება, ეს საუკუნოვანი მტრული შემოტევების გაგრძელებაა.

XVII-XVIII საუკუნეებში აფხაზეთსა და ოდიშს ჩრდილო-კავკასიური ადიღე-ჩერქეზული ტომები (ჯიქები, აბაზები, აფსარები ანუ აფსუები) შემოესივნენ. იმ დროისათვის ისინი ან წარმართები, ან კიდევ მაჰმადიანები იყვნენ და მკვიდრ ქართულ მოსახლეობას იმგვარი სისასტიკით ეპყრობოდნენ, რისი მოწმენიც ჩვენ დღეს გავხდით. ქართველი მემატიანენი და უცხოელი მოგზაურები ხშირად აღწერდნენ დაუნდობელი რბევის საზარელ სურათებს. შემოსეულმა მთიელებმა შეძლეს ოდიშის ძლიერი სამთავროს დამარცხება, თანდათანობით ჩამოაჭრეს მას აყვავებული მიწა-წყალი ბიჭვინთიდან ენგურამდე და დაპყრობილ ტერიტორიაზე „აფხაზთა“ სახელწოდებით გაბატონებულ ეთნოსად ჩამოყალიბდნენ. გაბატონების შემდეგ მთიელებმა მკვიდრი მოსახლეობის ერთი ნაწილი, რომელიც დახოცვას გადაურჩა - მონებად აქციეს. მონებს აფსუათა ენაზე „აგირუა“ ერქვა, რაც მეგრელს ნიშნავს, ხოლო მეორე ნაწილმა კი მომხდურების გაუგონარი სისასტიკით დაშინებულმა, სიცოცხლის, ოჯახისა და ქონების გადარჩენის მიზნით თავისი თავი „აფხაზად“ გამოაცხადა, თანდათანობით შეითვისა რა შემოსეულთა ენა, ჩვეულებები და ადათები. გააფხაზებულთა რიცხვი აფხაზთა სამთავროს ტერიტორიის გაზრდის

კვალდაკვალ (ოდიშის ხარჯზე) XVII-XVIII საუკუნეებში თანდათან მრავლდებოდა.

საქართველოში შემოსვლის შემდეგ რუსებმა აფხაზთა რიცხვი შეამცირეს (დიდი ნაწილი თურქეთში გადაასახლეს), აფხაზეთში დარჩენილ აფხაზებს კი ქართველებთან შედარებით ყოველგვარი უპირატესობანი მიანიჭეს, არ დაბეგრეს სამხედრო სამსახურით (არ მიჰყავდათ ჯარში), რამაც ,აფხაზობა“ ქართველთა თვალში მიმზიდველად აქცია. XX ს-ში კი აფხაზობა აფხაზეთში ეთნოკრატიას წარმოადგენდა, პოლიტიკურ უპირატესობათა მქონე, მკვიდრ ქართველებზე გაბატონებულ ფენას. აფხაზეთში მცხოვრებ ყოველ უნიჭო და ზოგჯერ კი ნიჭიერ ქართველს ნანატრი კარიერისათვის ადვილად შეეძლო მიეღწია თავისი თავის „აფხაზად“ გამოცხადებით.

ფაქტიურად აფხაზეთში აფხაზობა ეთნოკრატიას წარმოადგენდა XVIII ს-დან დღემდე, ჩვენში როგორც რუსების დამკვიდრებამდე, ისე მის შემდეგაც.

ბოლო წლებში აფხაზეთის ეთნოკრატიამ, ანუ როგორც ჩვენ ვუწოდებთ „აფხაზობამ“, სასიკვდილო საფრთხე იგრძნო - აღორძინდა საქართველოს სახელმწიფო, რის შედეგადაც პირველი დემოკრატიული არჩევნების ჩატარებისთანავე დაკარგავდა ბატონობას აფხაზეთში, რადგან ჩაგრულთა ფენა - ქართველობა უმრავლესობას წარმოადგენდა, მსოფლიოში აღიარებული თანაცხოვრების წესი კი ითხოვს ყველა მოქალაქის უფლებათა გათანაბრებას. აფხაზებისათვის უფლებათა გათანაბრება ნიშნავს ეთნოკრატიის ანუ „აფხაზობის“, როგორც სხვებზე ბატონობის ჩამოყალიბებული სისტემის მოსპობას. ეთნოკრატიისათვის ამ სასიკვდილო საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით აფხაზ სეპარატისტთა მეთაურებმა შეიმუშავეს გეგმა - ჩაეტარებინათ ეთნიკური წმენდა აფხაზები აფხაზეთის მოსახლეობის უმრავლესობად ექციათ.

ასე, რომ აფხაზთა არგაგონილი სისასტიკე წარმოადგენს არა შურისძიებასა და სამაგიეროს გადახდას, არამედ წინასწარ შემუშავებულ ღონისძიებას ქართველთა მოსასპობად და დასაშინებლად, მათგან აფხაზეთის ტერიტორიის „გასაწმენდად“.

მიაღწიეს მიზანს, და ვაი, რომ უფრო უარესია მოსალოდნელი: გარკვეული ხნის შემდგომ, მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრის შეცდენის მიზნით აფხაზები უკანვე დააბრუნებენ ლტოლვილი მოსახლეობის გარკვეულ რაოდენობას, ამავე დროს კი მალული თუ აშკარა ხერხებით უკანდაბრუნებულებს პირობად დაუდებენ „აფხაზად“ ჩაწერას, მოსალოდნელია ქართველთა გააფხაზების საუკუნეთა წინ დაწყებული პროცესის გაღრმავება, მითუმეტეს, რომ როგორც უკვე ამბობენ, გალის რაიონში დარჩენილი ქართული მოსახლეობის ნაწილი, სიცოცხლის გადარჩენის მიზნით, თავს აფხაზად აცხადებს. თუ აფხაზეთის მდგომარეობა არ გამოსწორდა და დღეს იქ შექმნილი ვითარება არ შეიცვალა, ეთნიკური წარმოშობით ქართველების ახალ თაობას აფხაზური სულისკვეთებით გაზრდიან და მათ ქართველ ერს დაუპირისპირებენ. მტერი ჩვენი გენით გაძლიერდება და საქართველოს ჭრილობა განგრენად იქცევა.

აფხაზეთის დაპყრობამ კიდევ უფრო შეავიწროვა მაჰმადიანური რკალი, რომელიც შემორტყმული აქვს საქართველოს. გენოციდმა საფრთხე შეუქმნა აფხაზეთში ქრისტიანობას, განსაკუთრებით კი - ქართულ ეკლესიას. ძველად საქართველოს დაპყრობილ კუთხეებში მტერი ქართულ მოსახლეობას უკრძალავდა ყოველგვარ კავშირს დედა ქართულ ეკლესიასთან. ამჟამადაც მოსალოდნელია, რომ დაპყრობილ აფხაზეთში დედა ქართული ეკლესიის ნაცვლად გააბატონებენ არაქართულ ეკლესიებს, სექტანტურ ქრისტიანულ

მიმდინარეობებს, გააძლიერებენ მაჰმადიანობას, რაც გამოიწვევს ჩვენი ეკლესიის მრევლის (ქართველებისა და არაქართველების) ჩვენგან გაუცხოებას, გადაგვარებას, უფრო მეტად საწუხარი კი ისაა, რომ ქრისტეს დაეკარგება სამწყსო, სულს წარიწყმედს ასეული ათასობით ადამიანი. აფხაზეთის დამპყრობლები, უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანობის მტრები, მისი ამომძირკველები არიან.

ქრისტიანობის მტერთა წინააღმდეგ მსოფლიო ეკლესიის წმინდა მამები მძაფრი სიტყვით ქადაგებდნენ, „უფლის ფეხით დასათრგუნელ ასპიდსა და ვასილისკოს“ უწოდებდნენ მათ. ქართული ეკლესია თავდადებით იბრძოდა მთის წარმართულ-მაჰმადიანური ტომების საქართველოში შემოჭრის წინააღმდეგ. ეპისკოპოსები და საეპისკოპოსო ჯარები უშუალოდაც კი გადიოდნენ ბრძოლის ველზე ქრისტიანობის მტრებთან საბრძოლველად არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ ხმლითაც.

საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლისთანავე ჩრდილო-კავკასიურმა ტომებმა შემოუტიეს საქართველოს სხვადასხვა მიმართულებით, მათ შორის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა დაღესტნელების შემოსევები აღმოსავლეთ კახეთში (საინგილოში), გაოსებული დვალების ჩამოსახლება შიდა ქართლში და ჩერქეზული ტომის - ჯიქების (აფსუების ანუ თანამედროვე აფხაზების ერთ-ერთი წინაპრების) შემოსევები. ჯიქები თავს ესხმოდნენ გურია-ოდიშ-აფხაზეთის ზღვის სანაპირო ზოლს და აოხრებდნენ. იმერეთის მეფის ბაგრატის თაოსნობით გადაწყდა ლაშქრობა მათ დასასჯელად და ჩრდილო-დასავლეთის მხრიდან გზის ჩასაკეტად. 1533 წლის იანვარში გურიელი და დადიანი სალაშქროდ გაემართნენ. პირველ ბრძოლაში ჯიქები დამარცხდნენ, მაგრამ შემდგომ ბრძოლაში ღალატის შედეგად დამარცხება ქართველებმა განიცადეს. დადიანი ბრძოლაში დაიღუპა, გურიელი კი თავისი ძმებით, ეპისკოპოსითა და ჯარით ტყვედ ჩავარდა.

ეპისკოპოსის მონაწილეობა ამ ომში მოწმობს, თუ რა დიდ ყურადღებას უთმობდა ქართული ეკლესია მიწა-წყლის დაცვას ამ მიმართულებით. მართლაც, ამ მარცხის შემდეგ ჩვენი უდიდესი საეკლესიო ცენტრი ბიჭვინთა - დაუცველი დარჩა. რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ ბიჭვინთის სანახები უკვე ჩერქეზებს ჰქონდათ დაჭერილი, რის გამოც საკათალიკოსო ტახტი ბიჭვინთიდან გელათში იქნა გადატანილი. ადიღეელმა წარმართებმა მოსპეს ქართული ქრისტიანობის საუკუნოვანი ცენტრის - ბიჭვინთის ცხოველმყოფელი მოღვაწეობა.

განსაკუთრებით ძლიერი იყო ადიღე-ჩერქეზების მეორე შემოტევა XVII საუკუნეში. მათ 1640-იანი წლებიდან სულ რამდენიმე ათეულ წელიწადში შეძლეს ოდიშის ტერიტორიის დაპყრობა კოდორიდან ენგურამდე. მტერი, უპირველეს ყოვლისა, სპობდა მოსახლეობას, ქრისტიანობას, მოსპო იქ არსებული საეპისკოპოსოები მოქვისა, დრანდისა და ბედიისა. ვახუშტი წერდა - „იყო ჭირი დიდი ოდიშს, ვითარცა აღვწერეთ და უმეტეს აფხაზთაგან, რამეთუ მოვიდოდიან ნავებითა და ხმელითა და სტყვევნიდიან, დაიპყრეს ვიდრე ეგრისის მდინარემდე და დაეშენებოდნენ თვით აფხაზნი და არღარა იყო დრანდას და მოქვს ეპისკოპოსი“. იტალიელი მისიონერი წერდა - სამეგრელო სამეგრელო აღარ არის, ომების გამო უკანასკნელ სიგლახაკეშია ჩავარდნილი. დაქცეული და აოხრებულია, კაცს აღარ შეუძლია უშიშრად იყოს - მუდამ აფხაზების შიშიაო.

ჩერქეზ-ჯიქ-აფსარები ატყვევებდნენ, ყიდდნენ, ხოცავდნენ მოსახლეობას, აყვავებულ მხარეს - უდაბნოდ აქცევდნენ (ერთ დროს ზემოაღნიშნული საეპისკოპოსოების მრევლით მჭიდროდ დასახლებული მხარე კოდორსა და ენგურს შორის - გაუდაბურებულ კუთხედ იქცა), ამ უბედურების თავიდან

ასაცილებლად ლევან II დადიანმა და ქართველმა ეპისკოპოსებმა 100 კილომეტრიანი თავდაცვითი ნაგებობის - ციხე-გალავნის (ე. წ. „აფხაზეთის კედელი“) მშენებლობა წამოიწყეს, დიდი საზღაურის ფასად ააგეს კიდევაც, მაგრამ მტრის შეკავება მაინც ვერ შესძლეს. ამის შესახებ აღნიშნავდნენ არქანჯელო ლამბერტი, კასტელი და ვახუშტი (იხ. ა. ჯაფარიძე, საქ. სამოციქ. ეკლ. ისტორია, IV, გვ. 278).

ქრისტიანობის მტრების შემოსევებმა სრულიად მოსპო და აღმოფხვრა მოქვის, დრანდისა და ბედიის საეპისკოპოსოები. როგორც ეს აღინიშნა, უცხოელი მოგზაურები და დამკვირვებლები დაბეჯითებით წერდნენ, რომ ამ საეპისკოპოსოთა მოსახლეობას წარმოადგენდნენ ქართველები. ნ. ბერძენიშვილი ცნობების ანალიზის შედეგად ასკვნის: „მე-17 საუკუნის დასაწყისში მოქვის რაიონი არა მარტო პოლიტიკურად სამეგრელოა, ის ეთნიკურადაც მეგრელებითაა დასახლებული. დრანდა, ისევე როგორც ბედია - სამეგრელოშია, იგულისხმება, რომ დრანდის რაიონი, როგორც ბედიისა, ქართველებითაა დასახლებული“ (იქვე, გვ. 272).

ამ კუთხის დაპყრობის შემდეგ აფხაზებმა ზედიზედ მოსპეს ქართული საეპისკოპოსოები. თვით ი. ვორონოვიც წერს, რომ დრანდის ბოლო ეპისკოპოსი თავისი კათედრიდან აფხაზეთის სამთავროს გაფართოების შედეგად, ე. ი. იმის გამო იქნა განდევნილი, რომ დრანდის საეპისკოპოსო აფხაზ მთიელთა ხელში მოექცა და ამის გამო ეპისკოპოსს იქ აღარ ედგომებოდა (იქვე, გვ. 272).

ნ. ბერძენიშვილი განსაკუთრებულ ყურადღებას საეპისკოპოსოების გაუქმებას აქცევდა. ის უარყოფდა მოსაზრებას, რომ ძველი და ახალი აფხაზები ერთი წარმოშობის ხალხია: „აფხაზეთში უქმდება ზედიზედ საეპისკოპოსოები, ქრება ქრისტიანობა, რა უნდა ყოფილიყო ამის მიზეზი? რა მოხდა? მოხდა ის, რასაც ადგილი ჰქონდა არაერთგან საქართველოს მთისა და ბარის ურთიერთობაში - ფეოდალური ბარის დასუსტების შედეგად ჩამოწვა მთა“.

„ჩამოწვა მთა“ ნიშნავს იმას, რომ ბარში არაქართული წარმოშობის წარმართულ-მაჰმადიანური ტომები ჩამოსახლდნენ, რომელთაც, ცხადია, საეპისკოპოსოები არ ესაჭიროებოდათ. XVI-XVII საუკუნეებამდე ბიჭვინთის, დრანდის, მოქვისა და ბედიის საეპისკოპოსოების არსებობისას აფხაზეთში წირვა-ლოცვა მხოლოდ ქართულენოვანი იყო, ამას მოწმობს უამრავი წარწერები ეკლესიებსა და საეკლესიო ნივთებზე, შემონახული საბუთები: ლიხნის ტაძრის, ბედიის ბარძიმის ქართულენოვანი წარწერები, მოქვის სახარება და სხვა. მაგალითად მოქვის სახარებას აქვს ასეთი წარწერები - „მოქვისა ღვთის მშობელო, შეიწყალე სული მოქველ მთავარეპისკოპოსისა“, „ჩვენი სახარებანი პირველთაგან წმიდად თარგმნილია და კეთილხანმეტნიცა და საბაწმიდურიცა“ - აქედან ჩანს, რომ სახარების მეპატრონენი მოქველი ღვთისმსახურნი „ჩვენ სახარებას“ უწოდებენ IV-VI და VIII საუკუნეების შემდეგდროინდელ სახარების ძველქართულ ხანმეტსა და საბაწმიდურ რედაქციებს.

განსაკუთრებით მძიმე დანაკლისი იყო ქრისტიანობისათვის, ქართველი ერისა და მთლიანად საქართველოსათვის მთიელთა შემოსევის შედეგად ბიჭვინთის საკათალიკოსო ცენტრის გაუქმება.

ბიჭვინთის ტაძარში იდგა ტახტი აფხაზეთის კათალიკოსისა და ამიტომაც იგი ქართული ეკლესიისათვის მცხეთის ტოლ დედაქალაქად მიიჩნეოდა. განსაკუთრებული მოწიწება, სიყვარული და პატივისცემა ჰქონდა ქართველთაგან ბიჭვინთის დედა ღვთისმშობლის ხატსა და ტაძარს. საუკუნეთა მანძილზე,

როგორც ეს დოკუმენტებიდან ჩანს, ქართველი ღვთისმსახურნი ასე ადიდებდნენ მას:

„ეჰა ასულო შვენიერო, იოვაკიმის ნაყოფო, სიტკბოებით აღსავსეო, ანას მორჩო, რტო გარდაფენილო, სოლომონის ვენახო, რქა მეწამულო, დავითის ყვავილო, დაბადებულთა სულნელ მყოფელო, იესეს კვერთხო, დიდებით აყვავებულო, იუდას შროშანო, იაკობის კიბეო ზეცად აღმართებაო, ისაკის ვარდო უბიწოებით აყვავებულო, აბრამის კვირტო, დიდებით აღმოფრჩვენილო...“ და სხვა.

საუკუნეთა მანძილზე სწირავდნენ ბიჭვინთას შესაწირს ქართველი მღვდელმთავრები და საერთოდ, ასეულ წლობით ნაგროვები განძი იყო დაცული აფხაზეთის ეკლესიებში, ერთი-ორი საბუთიდანაც კი ჩანს, თუ რა აურაცხელი განძის პატრონი იყო ქართული ეკლესია ამ მხარეში. მაგალითად, აი რა ქონება შესწირა ქართველმა მამათმთავარმა ბიჭვინთას 1600 წელს - „ნებითა ღმრთისათა არს ევდემონ კათალიკოზის შეწირული: ერთი ოქროს ხატი, ერთი ოქროს ჯვარი მოთვალ-მარგალიტული, ერთი ბარძიმი ოქროისა მოთვალ-მარგალიტული, ერთი ოთხთავი ოქროთ მოჭედილი მოთვალ-მარგალიტული“ ანდა „შევწირე აფხაზეთსა კათალიკოზმან ეფთვიმი საყვარელიძემან ბიჭვინთისა ღვთისმშობელსა - გვირგვინი ოქროისა მოთვალ-მარგალიტული, ომოფორი მძიმედ მოთვალ-მარგალიტული, ბისონი სტავრისა ოქროს ღილებიანი, ქამარი ოქროსაი, ენქერი სირმისაი მოთვალ-მარგალიტული, ოქროს ხატი მძიმედ მოთვალ-მარგალიტული, ერთი ფეშხუმი ოქროისა და ერთი ვერცხლისაი, ერთი ქამარი ოქროისა მოთვალული, ოქროს კონდაკი, ოქროს დოსტაქანი“. აფხაზეთის კათალიკოზმა მალაქიამ ბიჭვინთას შესწირა: - „ერთი მურასა გულსაკიდი ხატი, ერთი დიდი ლანბაქი ოქროისა ოთხასს ფლერისა, ბისონი მოთვალ-მარგალიტული, ოქროს ომოფორი მძიმედ მოთვალ-მარგალიტული ერთის დიდის ლალითა, ბისონი სტავრისა ორმოცდაექვსი ყირმიზი იაგუნდი, სხვა მრავალი თვალითა და მარგალიტითა“; ბიჭვინთას გურია-ოდიშში, იმერეთში და დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში სწირავდნენ მამულებს, სოფლებს, ყმებს, უთვალავ ქონებას, რომელთა აღწერილობით ავსილია საეკლესიო საბუთები, რომელთაგან მხოლოდ უმცირესი ჩამოვთვალეთ. მხოლოდ შეწირული წიგნების სათაურების ჩამოთვლაც კი შეუძლებელია, იმდენად მრავალია ისინი. ბიჭვინთის საკათალიკოსო ცენტრი სავსე იყო საუკუნეების მანძილზე ნაგროვები საეკლესიო განძით, რომელთა გამრავლებაზეც განუწყვეტლივ ზრუნავდნენ აფხაზეთის კათალიკოსები - მალაქია აბაშიძე (1529-1557), ევდემოზ ჩხეტიძე (1557-1578), ექვთიმე I საყვარელიძე (1578-1605), ევდემონ საყვარელიძე (1600-იანი წლები), მალაქია გურიელი (1616-1639), მაქსიმე მაჭუტაძე (1639-1657), ზაქარია ქვარიანი (1657-1660), სვიმონ ჩხეტიძე (1660-1666), ევდემოზ II საყვარელიძე (1666-1669), ექვთიმე II საყვარელიძე (1669-1673), დავით ნემსაძე (1673-1696), გრიგოლ ლორთქიფანიძე (1696-1742), გერმანე წულუკიძე, ბესარიონ ერისთავი, იოსებ ბაგრატიონი და სხვები.

მთიელი წარმართებისათვის, რომელნიც უკიდურესად უქონელნი, ჩამორჩენილნი იყვნენ და უცხოელ მისიონერთა აღწერით არ ეწეოდნენ მიწათმოქმედებას, არ ჰქონდათ ქალაქები, სოფლები და უმეტესად ტყეებში ცხოვრობდნენ, გორაკებზე აგებულ პატარა მოწნულ ფაცხებში - აფხაზეთის საეკლესიო განძი - ზღაპრულ სიმდიდრეს წარმოადგენდა. ამ განძის მოსაპოვებლად და მის დასატაცებლად ისინი ძალას, ენერგიას და სიცოცხლესაც კი არ იშურებდნენ. ისევე როგორც პირველ საუკუნეებში რომში

დაცული სიმდიდრის ხელში ჩასაგდებად დაიძრა ჩრდილო ევროპისა და აზიის ტომები, მე-18 ს-ში აფხაზეთში დაცული განძის დასატაცებლად მთელმა ჩრდილოკავკასიურმა, ადიღე-ჩერქეზულმა ტომებმა გამოილაშქრეს; განძის დატაცებისა და ეკლესია-მონასტრების მოსპობის შემდეგ მათ აფხაზეთის მკვიდრი ქართველი მოსახლეობის მოტაცებასა და ტყვეებად გაყიდვას მოჰყვეს ხელი. აფხაზებმა მთელი სოფლები აჰყარეს და გლეხები ცოლ-შვილიანად ტყვეებად და მონებად წაასხეს. იმდროინდელ საბუთებში ვკითხულობთ: - „ნაყანევს სოფელი აბხაზებს აეყარა“, ანდა „ბებია ბოლქვაძე აფხაზს ცოლ-შვილიანად წაეყვანა“. აფხაზეთის სამღვდელოება „აფხაზებს“ თანხას უხდიდა და ამ გზით ათავისუფლებდა ტყვეობიდან ქრისტიანებს. ასეთ რთულ ვითარებაში აფხაზეთის კათალიკოსებს მიზნად დაუსახავთ აფხაზეთიდან „აყრილი“ ქართული მოსახლეობა საქართველოს შედარებით დაცულ კუთხეებში - იმერეთსა და სამეგრელო-გურიაში დაესახლებინათ, რისთვისაც დიდი გასაჭირის მიუხედავად, მიუღწევიათ კიდევაც (იხ. იქვე, გვ. 266).

მთიელ-აფსარული ტომების შემოჭრის შემდგომ კათალიკოსმა ევდემონ ჩხეტიძემ ბიჭვინთა დატოვა და გელათში გადმოინაცვლა, თუმცა ბიჭვინთას, როგორც ერთ-ერთ საეკლესიო ცენტრს, არც ამის შემდეგ შეუწყვეტია არსებობა.

XVII-XVIII საუკუნეების ყველა მოგზაურისათვის ცნობილი იყო, რომ აფხაზეთში ომი მკვიდრ ქართველთა და მთიდან ჩამოსულ ჩერქეზთა შორის მიმდინარეობდა. ქათიბ ჩელებს ჩერქეზები და აბაზები (აფხაზები) ერთი ხალხის ტომებად მიაჩნია (იქვე, გვ. 300). მე-19 საუკუნეში ევროპელი მოგზაური სპენსერი იმ ხალხს, რომელსაც ჩვენ ამჟამად „აფხაზებს“ ვეძახით, ჩერქეზებს უწოდებს. ბიჭვინთა მის დროს უკვე ჩერქეზების ხელში ყოფილა. ჟ. გამბას ცნობით, ტერიტორია ენგურსა და კოდორს შორის აფხაზების განუწყვეტელი შემოსევების გამო უკაცრიელ უდაბნოდ (მცირედ დასახლებულ მიწად) ქცეულა. ის წერს: „ლეკებისა და აფხაზების სახელმწიფოთა საზღვრებზე უდაბნოებია გადაჭიმული. ამდენად გასაკვირი არ არის, რომ ენგურსა და კოდორს შორის მოქცეული ქვეყანა დაუსახლებელია და მიწები გამოუყენებელია“.

XIX ს. ბოლოსა და XX საუკუნეში ქართველობა აფხაზეთში კვლავ გამრავლდა. შრომისმოყვარე ქართველებმა დააშრეს ჭაობები, ქვეყანა ბაღებითა და პლანტაციებით დაამშვენეს, მაგრამ როგორც კი აფხაზებმა საქართველოს სახელმწიფოს სისუსტე იგრძნეს, კვლავ ძველ გზას დაადგნენ, კერძოდ, ქართველთა სრული მოსპობა მოისურვეს.

თუ როგორი შემართებით იბრძოდნენ აფხაზები სხვისი მიწა-წყლის მისატაცებლად, ამის შესახებ ერთ მოგზაურს მოვუსმინოთ:

„აქაური მრავალრიცხოვანი მცხოვრებნი კავკასიის ყველა ტომს შორის ცნობილნი იყვნენ, როგორც ყველაზე მეომარი ბუნებისა და რუსეთის დაუძინებელი მტრები, როცა ჩერქეზები (გულისხმობს აფხაზებს - ა. ჯაფარიძე) თვალს მოჰკრავდნენ ნაპირისაკენ მოახლოებულ გემს, თითქოსდა ჯადოსნური ჯოხის დაქნევაზე, გორაკები თვალის დახამხამებაში ივსებოდა შეიარაღებული ხალხით, მათი კივილი ერთგვარად წააგავს ტურების ყმუილს. იგი იმდენად შემაზრზენი და არაადამიანურია, რომ თუ ის პირველად ესმის ადამიანს, შეიძლება გონებაც კი დაკარგოს. პანიკური შიში იპყრობს ჩერქეზების საბრძოლო ყიჟინაზე რუსების არმიას, საზარელია გამძვინვარებულ მთიელთა ბრბოს ყიჟინა“.

ამიტომაც არაა გასაკვირი სოხუმელთა და აფხაზეთის ქართველთა პანიკური შიში და გაქცევა აფხაზეთიდან თოვლიანი მთებისაკენ სიცოცხლის გადასარჩენად.

ისტორია შემობრუნდა და გრძელდება. შეუძლებელია აფხაზეთის დაპყრობამ, ქართველებისაგან ამ კუთხის დაცლამ საუკუნოდ არ ააღელვოს ჩვენი ერი, არ შეიძლება ამ უბედურების მიმართ უგრძნობი იყოს რომელიმე ადამიანი. „მკვდარია უგრძნობი კაცი, უსაზარლესი მკვდარზედა“ - ამბობდა ვაჟა, ასევე მკვდარია ერი, რომელიც საკუთარი უბედურების მიმართ უგრძნობი დარჩება. ერმა, ახალგაზრდობამ უნდა გააცნობიეროს ის სირცხვილი, რომელიც აფხაზეთის დაკარგვით თავს დაგვატყდა. საქართველო მთლიანი სახით მიიღო ჩვენმა თაობამ - ასევე უნდა გადავცეთ მომავალ თაობებსაც. ჩვენ პირნათელნი უნდა ვიყოთ როგორც გიორგი მთაწმინდელისა, რომელიც ამ კუთხეს „ქვეყანასა ჩვენსა“ უწოდებდა და სხვა სულკურთხეულ წინაპართა წინაშე, ასევე თვით აფხაზეთში ამჟამად დაღუპულ ახალგაზრდათა, ყრმათა და დედათა წინაშეც.

კიდევ უფრო უდიდესი სირცხვილია ქართველების აფხაზებად ჩაწერა, რაც მიუთითებს ჩვენს უკიდურესად დაბალსა და შეზღუდულ ეროვნულ ცნობიერებაზე, თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ ამას საფუძვლად უიმედობა და აფხაზეთში ქართველად ყოფნის გაუსაძლისობა უდევს. შეიძლება ყველაფერს შევურიგდეთ, მაგრამ არ შეიძლება შევურიგდეთ აფხაზეთში მცხოვრებ ჩვენს თანამემამულეთა, ჩვენი სისხლისა და ხორცის ჩვენგან გაუცხოვებას, ქართველთა გააფხაზების პროცესს. გააფხაზებული ქართველობა, გამაჰმადიანებული მესხებისა (ე. წ. თურქი-მესხების) და გაოსებული დვალების მსგავსად მრავალ მოუგვარებელ პრობლემას შეუქმნის საქართველოს.

მსგავსად ეპიდემიებისა და შიმშილობისა, ომი დიდი საზოგადოებრივი უბედურებაა, ღვთის მიერ დაშვებული ერის გამოსასწორებლად და გონზე მოსაყვანად. რწმენისა და მამულისათვის ომში მკვლელობას ეკლესია არ თვლის ადამიანის პირად ცოდვად, მითუმეტეს რომ ომში თითოეული მეომარი ქრისტეს მცნების თანახმად მზადაა თავისი სიცოცხლე სამშობლოს, ხალხისა და სარწმუნოების დასაცავად გასწიროს. ერისა და მამულის დასაცავად ომში კაცის კვლა მეექვსე მცნების დარღვევად და ცოდვად არ ითვლება, პირიქით, ცოდვაა, როდესაც მტრის მიერ სამშობლოს თუნდაც ერთი კუთხის დაპყრობის ჟამს კაცი თუ ქალი მთელ თავის ძალას, უკანასკნელ სისხლის წვეთს არ იღებს ქვეყნისათვის, თავისი ყოველდღიური თავდადებული შრომითა და მორჩილებით არ აძლიერებს სახელმწიფოს, არ ემზადება სამშობლოს გასათავისუფლებლად, არ ზრდის მომავალ თაობას, არ უნერგავს მას სულისკვეთებას მამა-პაპათა სისხლით მორწყული მიწის დასახსნელად, დღენიადაგ არ წვრთნის მას ფიზიკურად და ზნეობრივად ეროვნული მიზნის აღსასრულებლად.

ჩვენ არ მოვუწოდებთ ახალგაზრდებს შურისძიებისაკენ; ჩვენი ხალხის ქრისტიანულმა სულმა შეთხზა ამბავი დედისა, რომელიც შვილის მკვლელის დედას უთანაგრძნობს, ილიას მოთხრობის გმირმა ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილმა სწორედ იმიტომ არ მოკლა მრავალი ქართველი ვაჟკაცის მკვლელი, რომ ისიც ვაჟკაცი იყო.

ჩვენი ერი, რომელსაც შენდობის უნარი აქვს, ალბათ ძალას მოიკრებს და განაცხადებს, რომ წარსულს დაივიწყებს, ოღონდ ერთი პირობით - საქართველოს წმიდა მიწაზე, აფხაზეთში ქართველებმა და აფხაზებმა თანაბარი სამოქალაქო უფლებებით უნდა იცხოვრონ.

გაზეთი „მადლი“, 1994, №16.

საეკლესიო ცხოვრება

სიტყვა წარმოთქმული ახალციხის ეკლესიაში 1981 წლის სექტემბერში

წმიდა მარინეს ტაძარში, საზეიმო წირვის შემდეგ, უწმიდესსა და უნეტარესს, საპატიო სტუმარსა და მამამთავარს ილია II-ს სიტყვით მიმართა ახალციხისა და მესხეთ-ჯავახეთის ეპარქიის ეპისკოპოსმა ანანიამ.

თქვენო უწმიდესობავ და
უნეტარესობავ!
ჩვენი ერის კეთილო მწყემსო,
წმიდა სინოდის წევრნო,
მოძღვარნო და შვილნო ქართული
ეკლესიისა,
მორწმუნენო!

ამ დღეებში ზეიმია მესხეთის მიწისა. ჩვენი ეროვნული კულტურის ძველი მედროშე და სამჭედლო - მესხეთი სიხარულის ცრემლებით შეხვდა ერის მამათმთავარის, უწმიდესი და უნეტარესი პატრიარქის ჩამობრძანებას.

დღეს სიხარულისა და ბედნიერების დღეა.

თქვენ, თქვენო უწმიდესობავ და უნეტარესობავ, საქართველოს არცერთ ეპარქიას არ აკლებთ მზრუნველობასა და ყურადღებას. თქვენ ყველა ეპარქიის არა იშვიათი სტუმარი ბრძანდებით, მაგრამ სულ სხვა აზრი და მნიშვნელობა აქვს თქვენს - საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის - ჩამობრძანებას ამ კუთხეში, მესხეთში. უკვე რამდენიმე ასეული წელი გავიდა, რაც მესხეთს არ სწვევია საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, როგორც ოფიციალური სტუმარი. დიახ, რამდენიმე ასეული წელი.

ეს გამოწვეული იყო მესხეთის - საქართველოს ამ ძველი ეროვნული ბურჯის - ტრაგიკული ბედით. ჯერ კიდევ რამდენიმე ასეული წლის წინ, ყვარყვარე და მზეჭაბუკ ათაბაგების დროს, მესხეთის ეკლესია გავიდა მშობლიური თბილი კერიდან, იხეტიალა, იგვემა მრავლად და ბოლოს ისევ ჩვენთან, საქართველოს ერთიან წმიდა სამოციქულო ეკლესიასთან, ჩვენს წმიდა კალთასთან დაბრუნებით ხარობს. როგორც კი მესხეთის მოსახლეობის ერთმა ნაწილმა იძულებით მიიღო მაჰმადიანობა, მან დაკარგა არა მარტო ქრისტიანობა, არამედ ეროვნებაც; მაშინ, როცა ქრისტიანმა ქართველებმა მტკიცედ შემოინახეს თავიანთი ქართველობა, ჰზიდეს ქრისტეს ჯვარი და დღემდე მოიტანეს საქართველო.

ჭეშმარიტად განუზომელია სიდიადე ქრისტიანული სარწმუნოებისა. თავისი სრულქმნილებით, კაცთმოყვარეობითა და სიყვარულით, ის აყალიბებს ადამიანის მაღალ ზნეობას.

ქრისტიანის შინაგანი ბუნება თავისი სარწმუნოებით ისეა აღზრდილი, რომ მას არა მარტო თავისი მოყვასი, არამედ თავისი მოძულეცა და მაჭირვებელიც

უყვარს. ქრისტიანმა იცის, რომ მისი მტერიც ღვთისგანაა შექმნილი. ამიტომ ღვთის სიყვარულით იხსენიებს მას.

უნდა ითქვას ისიც, რომ საქართველოში არასოდეს ჰქონია ადგილი სარწმუნოებრივ დევნას. საქართველოს ისტორია მოიცავს ათასწლეულებს, მაგრამ, როგორც დიდი ივანე ჯავახიშვილი წერს, - მთელი ისტორიის მანძილზე ქართულ სახელმწიფოში ერთნაირი უფლებებით ცხოვრობენ ქართველებიცა და არაქართველებიც. ქართველ ერს არასოდეს არ დაუჩაგრავს სხვა ერი. განსაკუთრებით უცხო იყო ჩვენში სარწმუნოებრივი დევნა. ეს უსათუოდ უნდა ითქვას სწორედ აქ, მესხეთის მრავალნატანჯ მიწაზე, მის წმიდა სალოცავში.

მაცხოვარმა, უფალმა იესო ქრისტემ, თავისი ჯვარცმით და აღდგომით აღადგინა ცოდვით დაცემული კაცობრიობა. მაცხოვარმა იხსნა ყოველი ადამიანის სული, ამიტომ გვიყვარს და გვწამს ჩვენ ჩვენი უფალი იესო ქრისტე. აქაც, საქართველოს ამ ულამაზეს მხარეშიც, რუსთაველისა და აშოტ კურაპალატის, გრიგოლ ხანძთელის, სერაპიონ ზარზმელის, არსენ საფარელისა და სხვა ღირს მამათა სამშობლოშიც განსაკუთრებით უყვარდათ იგი.

მესხები იყვნენ დიდი კაპადოკიელები და დიდი ათონელი მამები: იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები - მნათობები სრულიად საქართველოსი, თორნიკე ერისთავი, ძმები ბაკურიანის ძენი.

მესხეთი ბურჯი იყო ქრისტიანობისა. აქ ჰყვაოდა არა მარტო სულიერი, არამედ მატერიალური კულტურა, ხელოვნება. იქმნებოდა ორიგინალური ნაწარმოებები, მაგრამ როგორც კი ქრისტიანობა დაჰკარგა, მას შემდეგ აქ აღარაფერი ღირებული და მნიშვნელოვანი აღარ შექმნილა. ადამიანები იგივენი დარჩნენ, მოსახლეობა არ შეცვლილა, სულიერი და მატერიალური კულტურა კი ჩაკვდა. რა იყო ამის მიზეზი? მიზეზი იყო ის, რომ ქართველი კაცი თავისი შინაგანი ბუნებით ქრისტიანია. მისთვის ქრისტიანობა მშობლიური გარემოა. ამ გარემოში ის თავისუფლად ამჟღავნებს ქართული ბუნების სიდიადეს. სხვა სარწმუნოება მისთვის ბორკილი აღმოჩნდა. მაჰმადიანობის მიღება იყო ქართველი ადამიანის შინაგანი არსის შერყევა.

დღეს ზეიმის დღეა. თავისი შვილი ისევ დაუბრუნდა მშობლიურ კერას - ქართულ ეკლესიას. თქვენი, როგორც საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მსოფლიო ეკლესიათა საბჭოს პრეზიდენტის ჩამობრძანებით, გახარებულია არა მარტო ხალხი, მესხეთის აურაცხელი ტაძრების ჩუქურთმიანი ქვებიც კი მღერიან და ღაღადებენ სიხარულისაგან. თქვენი ჩამობრძანება - ეს არის ნიშანი იმისა, რომ მესხეთი დღეს არა მარტო ფიზიკურად, არამედ სულიერადაც განუყოფელია ერთობლივი საქართველოსაგან. დღეს ძველი მესხეთის დიდება კვლავ ბრწყინავს.

მადლიერი მესხეთის, ჩვენი ეპარქიის ყველა მორწმუნის სახელით, გმადლობთ თქვენ, თქვენო უწმიდესობავ.

„ჯვარი ვაზისა“ №2, 1981 წ.

მოგზაურობა ათონზე

1981 წლის 19 სექტემბერს საბერძნეთში ივერთა მონასტრის მოსალოცად გაემგზავრა ჩვენი ხუთკაციანი ჯგუფი. მარშრუტი ასეთი იყო: თბილისი-მოსკოვი-სოფია-ათენი-თესალონიკი-ურანოპოლისი-ივერონი. ურანოპოლისიდან ათონის ნახევარკუნძულისაკენ გავემგზავრეთ პატარა გემით. ათონის ნახევარკუნძულზე, ანუ მთაწმიდაზე განლაგებულია ორი ათეული მონასტერი. მათ შორისაა ივერონის მონასტერიც. ინტენსიური სამონასტრო ცხოვრება აქ დაწყებულა ადრეულ შუა საუკუნეებში და უწყვეტად მიმდინარეობს დღემდე. ათონის მონასტრებში დაცულია მსოფლიო მნიშვნელობის მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლები, უამრავი ხელნაწერი, მინიატურა, ისტორიული საბუთი, მხატვრობა, მდიდარი სამონასტრო განძი, ისტორიულ პირთა მემორიალური ნივთი და წმიდანთა ნაწილები. ათონის ნახევარკუნძული ნამდვილი განძთსაცავია. ამიტომაც არავის უშვებენ სპეციალური ნებართვის გარეშე. პირველ რიგში საჭიროა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნებართვა. ამ ნებართვის საფუძველზე საბერძნეთის შინაგან საქმეთა სამინისტრო იძლევა ათონის ნახევარკუნძულზე შესასვლელ საშვს. ჩვენ კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნებართვა თბილისშივე მივიღეთ, ხოლო ათენში ქორეპისკოპოს ქრიზოსტომოსის თავაზიანი დახმარებით მივიღეთ საშვი.

ათონის ნახევარკუნძულის პატარა ნავმისადგომ „დაფნისში“ დაგვხვდა ივერთა მონასტრის ერთ-ერთი წინამძღვარი პროიღუმენი, არქიმანდრიტი კალინიკე.

დიდი, მომქანცველი გზის გავლის შემდეგ მასპინძლის შეხვედრამ ძალზე გაგვახარა. დაფნისიდან ივერონისაკენ გავემგზავრეთ ავტობუსით. პროიღუმენმა კალინიკემ შორიდან დაგვანახა ივერონი, დიდებული ივერთა მონასტერი.

„მამანი ჩვენნი... მოიწინეს... განმამრავლებლად ნათესავისა ჩვენისა... აღაშენეს დიდებული ესე ლავრა სამკვიდრებლად ქართველთა“ - წერს გიორგი მთაწმინდელი. საუკუნეთა მანძილზე მოღვაწეობდნენ ქართველი ბერები ივერონში. მათი ღვაწლის შედეგი იყო ის, რომ „შეიმკო და აღყვავდა ენა ჩვენი“, „განათლდა ქართველთ ქვეყანა და ენა“.

ივერთა მონასტრის შესასვლელ მშვენიერ კარიბჭესთან შეგვხვდნენ მონასტრის მმართველი უხუცესთა საბჭოს წევრები, ბერები. მღვდელთმთავართან შეხვედრის ტრადიციული წესის შესაბამისად, მეუფე კონსტანტინეს მოახურეს მანტია, მიართვეს სამღვდელმთავრო კვერთხი, ამთხვევინეს სახარებაზე და დარეკეს ზარები. მონასტრის ეზოში შეგვიძღვა ორი ახალგაზრდა ბერი. ანთებული გრძელი სანთლებით, მასპინძლებთან ერთად, საზეიმო საგალობლით შევედით ივერთა მონასტრის მთავარ ტაძარში. უცებ სხვა სამყაროში მოვხვდით. ესაა ყავისფერ-ოქროსფერი უსასრულობა, რომელიც იწვევს სასოებისა და მოკრძალების გრძნობას. აქ სრულებით იცვლება ადამიანი. დიდებულია ტაძრის ინტერიერი - კანკელი, ჭაღები, დიდი ქორკანდელი, გამოქანდაკებული შანდლები, მშვენიერი უძველესი, მოოქროვილ-პერანგიანი სასწაულთმოქმედი ხატები, ფრესკები, მდიდარი საეკლესიო სამკაულები.

ტაძრის გუმბათი ეყრდნობა 4 მძლავრ მარმარილოს სვეტს. მის ცენტრში გუმბათის ქვეშ დამაგრებულია „კიკლო“ - მრგვალი სპილენძის რკალი, რომელზედაც წერია: „მე დავამყარე ოთხი ბოძი და არ შეირყევა უკუნითი უკუნისამდე - გიორგი მონაზონი, ივერი ქტიტორი“.

დიახ, ქართველებმა ავაგეთ ივერონი. ივერონი სიამაყეა ათონის წმიდა მთისა, საბერძნეთისა და მთელი მართლმადიდებლობისა. ჩვენ ივერები ვართ. ამიტომაც ვართ აქ ასეთი ყურადღებისა და მზრუნველობის ქვეშ.

ივერონის მთელი მონასტერი საქართველოს ისტორიისა და ქართველი ერის კულტურის ნამდვილი მუზეუმია. გასაოცრად ცოცხლდება აქ ჩვენი ერის წარსული, თითქმის უწყვეტად, X ს-დან დღემდე. მონასტრის ყველა შენობა უკავშირდება რომელიმე ქართველ საეკლესიო, სახელმწიფო ან საზოგადო მოღვაწეს.

ტაძარი, რომელშიც დასვენებულია ივერიის სასწაულმოქმედი ღვთისმშობლის ხატი - „პორტაიტისა“, აგებულია აშოტ მუხრანბატონის მიერ. იგი ამავე ტაძარშია გამოხატული, დასავლეთის კედელზე. აქვე, კარიბჭის შესასვლელთან, ექვთიმე მთაწმინდელის ცნობილ კოშკში, იწერებოდა ქართული სახარება. მთავარი ტაძარი აგებულია გიორგი მთაწმინდელის მიერ. მონასტერს იცავს უმშვენიერესი, ძალზე დიდი კოშკი, ბიზანტიური სტილისა, აგებული ყვარყვარე ათაბაგის მიერ. მასვე აუშენებია სატრაპეზო. მესამე ტაძარი აგებულია ყველაზე უფრო ადრე, იოანე მთაწმინდელის მიერ. ქართველების აგებულია სამრეკლოც და საერთოდ, ძველი ნაგებობების უმრავლესობა. მონასტრის გარშემო არის XIX და წინა საუკუნეებში ქართველი ბერების მიერ აშენებული სამლოცველოები და „სკიტები“.

ივერონში განსაკუთრებული მოწიწებით უყვართ ამ მონასტრის დამაარსებელნი. ყოველი წირვა-ლოცვის დროს, მონასტრის ტიპიკონის შესაბამისად, ჩამოლოცვისას აუცილებლად დღეში რამდენჯერმე მოიხსენიება იოანე, ექვთიმე, გაბრიელ, გიორგი მთაწმინდელები. მათ შესახებ ერთმანეთსა და სტუმრებს უყვებიან ძველ გადმოცემებს. ისინი არიან წმიდანები ღირსი მამები, რომელთაც თხოვენ შველასა და დახმარებას, მეოხებას ღვთის წინაშე. სიხარულითა და სიამაყით უჩვენებენ მლოცველებს მათ ნივთებს, თუ წერილებს. მათი ხსოვნა არა მარტო ივერონში, არამედ მთელს ათონის მთაზე ცოცხლობს.

ათასი წლის წინ მოღვაწე ჩვენი წმიდა მამები გზას გვიკვალავდნენ საბერძნეთსა და ათონზე. მაგალითად, ათონზე ერთი მონასტრის მოლოცვისას გზაზე შემოგვხვდა ბერი, რომელმაც არ იცოდა ჩვენი ვინაობა. ავუხსენით, მაგრამ ვერ გაიგო. შემდეგ ვუთხარით, რომ იმ ქვეყნიდან ვართ, საიდანაც იყვნენ იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები. მაშინვე მიხვდა, რომელ ქვეყანაზე იყო ლაპარაკი და ჩვენს მიმართ აშკარა მოწიწებისა და პატივისცემის გრძნობით განიმსჭვალა. ივერონის მონასტრის ათასი წლის აღსანიშნავად მოჭრეს სამახსოვრო მედალი, საკმაოდ დიდი დიამეტრისა. მასზე გამოხატულნი არიან ქართველი წმიდა მამები: - იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები.

ათონზე ოცზე მეტი მონასტერია. შევძელით მოგველოცა ათიოდე მონასტერი, სადაც ჩვენ, ივერიელ ეპისკოპოსებს, გასაოცარი სიყვარულითა და სიხარულით, ტიპიკონის სრული დაცვით გვხვდებოდნენ. ზოგიერთ მონასტერში გაკვირვებასაც კი გამოთქვამდნენ, რატომ არ იყვნენ ივერთა მონასტერში ივერიელი, ქართველი ბერები.

მთელს ათონზე გაბნეულია ქართული წიგნები და ნივთები. მაგრამ სულ სხვაა ივერონი, ესაა ქართული კულტურის ცენტრი. უამრავი ქართული ეროვნული, ისტორიული, საეკლესიო ნივთით, შენობით, წიგნით. ძალზე საგულისხმო იყო ჩემთვის ქართული დრო. დიახ, ივერონი მუშაობს დროის სადღეღამისო აღრიცხვის საკუთარი სისტემით, რომელსაც ქართულ დროს ეძახიან. ეს მოდის ძველთაგანვე. საერთოდ, ათონის მონასტრებში დროის

აღრიცხვა განსხვავებულია საბერძნეთისა და მთელი ევროპის დროისაგან. ათონის მონასტრები მუშაობენ ბიზანტიური დროით. მათგან განსხვავებით მხოლოდ ივერონი მუშაობს, როგორც აღვნიშნეთ, დროის საკუთარი აღრიცხვით - ქართული დროით. ეს დრო, როგორც გვითხრეს, მიღებული ყოფილა ძველ საქართველოში.

ყველაფერი მნიშვნელოვანია ივერონში, უბრალო წვრილმანიც კი, მაგრამ მაინც შეუძლებელია განსაკუთრებით არ აღინიშნოს ივერონის სამი სიამაყე - ივერიის ღვთისმშობლის სასწაულთმოქმედი ხატი - „პორტაიტისა“, ბიბლიოთეკა - ქართული ხელნაწერი წიგნებით და მუზეუმი - ქართული ნივთებით.

საყოველთაოდ ცნობილია, თუ რა დიდი სიყვარულით სარგებლობს ყოველ მართლმადიდებელ ქრისტიანს შორის ივერიის ღვთისმშობლის ხატი. წარმოუდგენელია ივერთა მონასტერი ამ უწმიდესი სიდიადის გარეშე. ჩვენ მოწმენი ვიყავით იმისა, თუ როგორ ამხნევებს და სულიერად აძლიერებს „პორტაიტისა“ მონასტრის ბერებს. ამ ხატთან ყოველ დილით სრულდება პარაკლისი ივერიის ღვთისმშობლისა. ივერიის ღვთისმშობელი მოჭედილია. ახალი მოჭედილობის ქვეშ ჩანს ძველი ქართული მოჭედილობა. ხატზე ჩამოკიდებულია ოქროსა და ძვირფასი ლითონების ნაკეთობანი, მედალიონები, ჯვრები და სხვა. ეს შემოწირულობაა. ასე ყოფილა ძველ საქართველოშიც. ცნობილია, რომ ხახულის ღვთისმშობლის ხატსაც სწირავდნენ ჩვენი მეფეები და მლოცველები ძვირფას ნივთებს. ძნელი ასაწერია ის ზემოქმედება, რომელსაც ახდენს „პორტაიტისა“ მთელს ივერონსა და ათონზე. როგორც ვთქვით, იგი არის სიამაყე, სიქადული, ღირსება ივერონის მონასტრისა და არა მარტო ივერონისა, შეიძლება ითქვას, მთელი საბერძნეთისა და ყველა მართლმადიდებელი ქრისტიანისა. და რაოდენ სასიხარულოა ჩვენთვის, ქართველებისათვის, რომ ეს ცნობილი ხატი დაკავშირებულია ქართველი ბერის - გაბრიელის და ივერონის ქართველი მამების სახელთან.

ივერონის ქართული ბიბლიოთეკა შედარებით კარგადაა ცნობილი საქართველოში. ამ ბიბლიოთეკის ხელნაწერების მნიშვნელობის შესახებ ინფორმირებულია ჩვენი საზოგადოებრიობა. ამ ხელნაწერების მიკროფილმები ჩამოტანილია საქართველოში.

ჩვენში ყველაზე ნაკლებადაა ცნობილი ივერონის მუზეუმი; პირიქით კი უნდა იყოს; აქ იმდენი ძველი, ღირებული, მნიშვნელოვანი ქართული ნივთია. გვიჩვენეს მონასტრის სიგელები, ქართული მინაწერებით. მინაწერების უმრავლესობა ისეა გამქრალი, რომ მათი ფოტო, ან კინოფიქსაცია შეუძლებელია. მინაწერების ამოკითხვა იქვე, ადგილზე შეუძლია მხოლოდ სპეციალისტს. მაგალითად, სიგელ №8-ზე არის ქართული წინადადება; უფრო ზუსტად, წინადადების ფრაგმენტები

„ყოვლისა (?) მთისაგან (?) დაწერილი
რომელს (?) ერის ას არავინ
გარდახდებოდეს“

ასევე არის № 10 და № 11 ხელნაწერზე. ეს ხელნაწერი სიგელები ბერძნულია, მინაწერები კი - ძველ ქართული. მუზეუმში გვაჩვენეს ქართული დაფარნები ქართული წარწერებით. ერთ დაფარნას აქვს წარწერა - ეპისკოპოსი ელისე. გვიჩვენეს ქართული ენქერები, ბარძიმ-ფეშხუმები ქართული წარწერებით, მოჭედილი სახარებები ასევე ქართული წარწერებით. არის ბერძნული სახარება, აგრეთვე, აღსავლის კარებზე ჩამოსაფარებელი კრეტსაბმელი, რომელზეც გამოხატულია თორნიკე ერისთავი. არის უამრავი ქართული ოქრომკედით

შესრულებული სამღვდელო და სამღვდელმთავრო სამოსელი, ქართული უმშვენიერესი პეტრახილები, სამაჯურები და სხვა.

ქართული შესამოსელით ყოველ აღდგომის დღეს აუცილებლად უნდა შეიმოსოს მთავარ ტაძარში მწირველი მღვდელმთავარი, - ასეთია ტრადიცია. მუზეუმში ინახება ქართული წმიდა ნაწილები.

ივერონში 30-მდე ბერია. ყველაზე ახალგაზრდა ბერი, იოაკიმე, 24 წლისაა, ყველაზე მოხუცი, დამიანოსი - 90-ის. იგი ივერონში მივიდა 1910 წელს და 71 წელი გაატარა მონასტერში და ამჟამადაც ერთ-ერთი ყველაზე საპატიო მეთაურია ივერონისა; ძალზე გამჭრიახი და ნათელი გონებისაა. მონასტერში ერიდებიან ახალგაზრდა ბერების მიღებას. მსურველმა ჯერ უნდა გაიაროს კურსი სპეციალურ სკოლაში. ასეთი სკოლა არის ათონის „დედაქალაქ“ კარიესში. სკოლის დამთავრების შემდეგ გაანაწილებენ რომელიმე მონასტერში, სადაც მან მორჩილად უნდა დაჰყოს მნიშვნელოვანი დრო (1 წელი მაინც). მორჩილების ვადა დამოკიდებულია თვით მორჩილზე, მის ქცევაზე, ბერობისათვის მზადყოფნაზე. თუ მორჩილი გამოიჩენს თავს, მას ბერად აღკვეცავენ. ბერი დიდი პატივისცემით სარგებლობს. ის გამორჩეული ადამიანია. როგორც გვითხრეს, ივერიის მონასტერის ბერი ევსევიოსი თეოლოგიის პროფესორია, ბერი გენადიოსი - ენათმეცნიერების დოქტორი, ბერი გერასიმე - ფილოლოგი, ერთი ბერი ექიმია. საერთოდ, ბერები ნათელი გონების, ძალზე განვითარებული, ერუდირებული ადამიანები არიან. მათ ყველა პირობა აქვთ შექმნილი მუშაობისა და შემოქმედებისათვის. აქვთ მშვენიერი ბინები მონასტრის შენობაში, მიწის საკუთარი ნაკვეთები საცხოვრებელთან ახლოს, საკუთარი ბაღები. ისინი ცხოვრობენ ცალ-ცალკე, დამოუკიდებლად, მაგრამ ქმნიან ერთ მთლიან შემჭიდროებულ კოლექტივს. უმთავრესად მათ აერთიანებთ წირვა-ლოცვა, რომელსაც დღე-ღამეში დაახლოებით 8 საათი ეთმობა. დანარჩენ დროს სრულებით თავისუფლები არიან.

მონასტრები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ტიპიკონის მიხედვით. ტიპიკონი - ესაა მონასტერში ბერების ცხოვრების წესი. ცხადია, ბერს რომელი მონასტრის ტიპიკონიც მოსწონს, იმ მონასტრის ძმობაში შევა. მაგალითად, მონასტერ სტავრონიკიტაში უფრო მკაცრი ტიპიკონის ბერები არიან, მონასტერ სიმონ-პეტრეში კი პირიქით, ნაკლები სიმკაცრეა. სამაგიეროდ, აქ ყურადღება გამახვილებულია სასულიერო ხელოვნების შესწავლა-განვითარებაზე.

ათონი სარგებლობს ავტონომიით. ათონის ადმინისტრაციულ ცენტრში, კარიესში, ანუ კარეაში, არის ათონის მთის გუბერნატორის რეზიდენცია, ქალაქის ხელისუფლება და ათონის წმიდა მთის მონასტრების მმართველი საბჭო - კინოტი. საბჭოს წევრებს ირჩევენ დიდი მონასტრებიდან ყოველწლიურად. 1982 წელს ამ საბჭოში უფროსი იქნება ივერონის წარმომადგენელი.

ოთხშაბათს კარეაში ვეწვიეთ წმიდა კინოტს, სადაც მოგვიწყვეს ოფიციალური, ძალზე საზეიმო შეხვედრა. გადავიხადეთ საერთო პარაკლისი „დედაქალაქის“ მთავარ ტაძარ პროტატში. შემდეგ მიგვიწვიეს რეზიდენციაში. მმართველმა მოგვმართა სიტყვით. დიდი სურვილი აქვთ, უფრო მჭიდრო კავშირი ჰქონდეთ საქართველოს სამოციქულო ეკლესიასთან.

ხუთშაბათს გავემგზავრეთ დიდ, ანუ ათანასეს ლავრაში. გზად მოვილოცეთ მონასტერ კარაკალაში. მონასტერში სულ 12 ბერია, მაგრამ მათი სამონასტრო ცხოვრება და სულიერი სიმაღლე სამაგალითოა. კარაკალას შემდეგ მოვილოცეთ მონასტერი ფილოთეოსი. ეს მონასტერი საინტერესოა ქართველი კაცისათვის.

შეგვხვდნენ განსაკუთრებული ზეიმითა და სიხარულით. როგორც შემდეგ შევიტყვეთ, ეს სიხარული გამოწვეული ყოფილა იმით, რომ ჩვენ ვიყავით საქართველოს ეკლესიის წარმომადგენლები. ქართველებს დიდად უმოღვაწიათ ამ მონასტრის აღდგენასა და გამშვენიერებაზე, მისი სულიერი განმტკიცება-აყვავებისათვის. პარაკლისის შემდეგ მიგვიწვიეს სადილზე. შევედით მშვენიერ, დიდ სატრაპეზოში. სწორედ აქ შევიტყვეთ ქართველთა ღვაწლის შესახებ. სატრაპეზოს კედელზე გამოხატულნი არიან კახეთის მეფეები: ლევანი და მისი ძე - ალექსანდრე. მათ ხელში უჭირავთ მოდელი მონასტრისა (არა ერთი ტაძრისა, არამედ მთელი სამონასტრო ანსამბლისა). ეს იმას ნიშნავს, რომ მათ მთელი მონასტრის აღდგენა-გამშვენებაშიც მიუძღვით დიდი ღვაწლი. მონასტრის თავდაპირველი მაშენებელი იყო ფილოთეოსი, რომლის სახელსაც ატარებს მონასტერი. ჩვენს კითხვაზე, იყო თუ არა მონასტერში ქართული წიგნები, ან რაიმე ნივთი, გვიპასუხეს, რომ არის ერთი ქართული წიგნი, რომელშიც ჩაწერილია სია იმ პირებისა, რომელთაც იხსენიებდნენ წირვა-ლოცვის დროს. ეს წიგნი ვერ ვნახეთ, რადგან მონასტრის იღუმენი იმჟამად არ იყო მონასტერში. ჩვენც ვჩქარობდით. ყველა მათ სიტყვაში იგრძნობოდა სიყვარული საქართველოსა და ქართველების მიმართ. ხალისით გვაჩვენეს შავი ყურძენი, გვითხრეს ქართულიაო. იგი გავრცელებულია მთელს ათონზე. აქვე გამოთქვეს წუხილი ივერონში ქართველი ბერების არყოფნის გამო. „ფილოთეო“ ძალზე დიდი მონასტერია, - სუფთა, მდიდარი, გამორჩეული. აქ არის 70-მდე ბერი. აქ ჩვენი მკვლევარი ძალზე ბევრ ქართულს აღმოაჩენდა და შეისწავლიდა. აუცილებლად საჭიროა ქართველი მკვლევარის მივლინება.

ათანასეს დიდი ლავრა ათონზე მთავარი ლავრაა არა სიდიდით, არამედ თავისი მნიშვნელობით, იგი წმიდა ათანასემ, ათონზე სამონასტრო ცხოვრების დამწყებმა დააარსა. ამიტომაც ამ მონასტერს განსაკუთრებული ავტორიტეტი აქვს. როგორც გვითხრეს, წმ. ათანასეს დედა ქართველი ყოფილა, ლაზი. მისგან ჰქონდაო ათანასეს სიყვარული ქართველების მიმართ. ამით ასაბუთებენ განსაკუთრებულ მზრუნველობასა და მფარველობას, რომელსაც წმ. ათანასე იჩენდა წმ. იოანე მთაწმინდელის, „ივერონის“ დამაარსებლისადმი. წმ. ათანასემ მისცა იოანეს მონასტრის აშენების ნებართვა. ეს ნებართვა ახლაც შენახულია. ათანასეს ლავრა განთქმულია თავისი ბიბლიოთეკითა და მუზეუმით. ბიბლიოთეკაში რამდენიმე ქართული ხელნაწერი გვიჩვენეს, ერთი ქართული ხელნაწერის ნომერი იყო Z1-37. ამას გარდა, სხვა ქართული ხელნაწერებიც არის. ყველა ხელნაწერის მიკროფილმია გადაღებული. ისინი ინახება სალონიკში. მუზეუმში არის ქართული ნივთები, ძალზე იშვიათნი და ძალზე საინტერესონი. ზოგიერთი გამოფენილია ვიტრინაში. მაგალითად, აქ არის XVI საუკუნის ეპიტრახილი ქართული წარწერებით. როგორც გვითხრეს, ძალზე ბევრია აქ ქართული ნივთები. მათი უმრავლესობა ჩაწყობილია ყუთებში და არაა გამოფენილი.

ათანასეს ლავრა ათონის ნახევარკუნძულის ბოლოშია, ყველაზე ძნელად მისასვლელ ადგილზე. ამჟამად იქამდე მიდის ახლად გაყვანილი მოუკირწყლავი გზა.

სამაგიეროდ, ივერონი ყველაზე კარგ ადგილზეა. აქ მიდის ყველაზე უკეთესი გზა. ახლოა ცენტრთან. ათონზე ჩამოსული სტუმარი აუცილებლად უნდა ეწვიოს ივერონს. ეს გამოწვეულია სიახლოვით და ივერონის გამორჩეული სტუმართმოყვარეობით. ივერთა მონასტრის პროიღუმენი კალინიკე ხუმრობდა - წმ. ათანასე ბერძენი იყო, ცხადია, ძუნწი და არა სტუმართმოყვარე; ამიტომაც

დააარსა თავისი მონასტერი ხალხისათვის ძნელადმისადგომ და ძნელადმისაგნებ ადგილზე. სამაგიეროდ, იოანე მთაწმინდელი ქართველი კაცი იყო, სტუმართმოყვარე, ამიტომაც ადვილად მისადგომ ადგილზე დააარსაო მონასტერი. ივერონში ნებისმიერი სტუმარი აუცილებლად უნდა მიიღონ, ღამე გაათევინონ და კარგად გაუმასპინძლდნენ. ასეთია საუკუნოვანი ტრადიცია. ამ ტრადიციით ეს მონასტერი განსხვავდება სხვა მონასტრებისაგან. ეს ცნობილია საყოველთაოდ.

პარასკევს ივერონის მთავარ ტაძარში წირვა შესრულდა ქართულ ენაზე. ამავე დღეს თაყვანი ვეცით ივერიონის წმიდა ნაწილებს. წმიდა ნაწილებით, საერთოდ, მდიდარია ივერონი. ისინი აქ, მთავარი ტაძრის ერთ-ერთ ოთახში, ვიტრინებშია გამოფენილი. ვიტრინებს მთელი ოთახი უკავიათ. აქ არის წმ. გიორგის ქვედა ყბა.

თითქმის ყველა წმიდანის წმიდა ნაწილი ინახება ათონზე. ნებისმიერი მონასტრის უმთავრეს სიმდიდრედ წმიდა ნაწილები ითვლება. მაგალითად, მონასტერი „ქსიროპოტამი“ სახელგანთქმულია იმით, რომ აქ ინახება ცხოველმყოფელი ჯვრის (ანუ იმ ჯვრის, რომელზედაც დამსჭვალეს უფალი იესო ქრისტე) ყველაზე დიდი ნაწილი, ხოლო მონასტერი სიმონ-პეტრე ამაყობს მარიამ მაგდალინელის ხელის ნაწილით. ეს ნაწილი ხანდახან თბება. ეს მარიამ მაგდალინელის დიდი სიყვარულის სითბო არისო, გვითხრეს ბერებმა. ჩვენ გვქონდა ბედნიერება, გველოცა სულ სხვადასხვა წმიდანის წმიდა ნაწილებთან. მონასტრის მოლოცვისას სტუმარს თუ წმიდა ნაწილს აჩვენებენ, ეს ნიშნავს, რომ ის მიღებულია ძალზე საპატიო სტუმრად.

ათონელები ძალზე არიან დაინტერესებულები საქართველოში საუკუნეთა მანძილზე დაცულ წმიდა ნაწილთა ბედით. ბერები გვეკითხებოდნენ მათ შესახებ. მაგალითად, აინტერესებდათ, ამჟამად სად ინახება ღვთისმშობლის სარტყლის ნახევარი. ამ სარტყლისათვის XIX საუკუნეში, ზუგდიდში აუშენებიათ სპეციალური ტაძარი. სარტყლის მეორე ნახევარი ამჟამად დაცულია საბერძნეთში და ქვეყნის მთავარ სიწმიდედ ითვლება. აინტერესებდათ, სად ინახება ამჟამად წმიდა საბა განმწმედელის დიდი ნაწილი, რომელიც XX ს. დასაწყისში საფარის მონასტერში იყო დაცული. გვეკითხებოდნენ სხვადასხვა უამრავ ნაწილთა შესახებ. აინტერესებდათ ბედი იმ ცხოველმყოფელი ჯვრის ნაწილისა, რომელიც ლევან კახთა მეფემ იერუსალიმიდან ჩამოასვენა ალავერდის მონასტერში, აგრეთვე, ლანგრისა, რომელიც საიდუმლო სერობის დროს იხმარეს და თომა მოციქულის თავის ქალასთან ერთად ჯერ კიდევ XIX ს-ში დაცული ყოფილა ქვათახევის მონასტერში, გვეკითხებოდნენ ფერხთა ფიცრისა და ქრისტეს სამსჭვალთა შესახებ, რომელიც ჯერ კიდევ ადრევე გაუტანიათ საქართველოდან, მაგრამ ისევ დაუბრუნებიათ ქართველებს შუა საუკუნეების დროს და სხვა.

ათონის საზოგადოებრიობა ძალზე დაინტერესებულია საქართველოში დაცული წმიდა ნაწილების ბედით. შეიძლება ითქვას, დაინტერესებულია ისევე, როგორც ჩვენი, ქართველი საზოგადოებრიობაა დაინტერესებული ათონზე დაცული ქართული ხელნაწერებითა და ნივთებით. ჩვენ შეგვეძლო ერთმანეთს შორის გაგვეცვალა ინფორმაცია ამ სიწმიდეთა შესახებ. ეს ჩვენთვის ძალზე სასარგებლო იქნებოდა, რადგანაც ათონზე გაბნეულია უამრავი ქართული ნივთი და ხელნაწერი წიგნი.

შაბათს მე ვწირე „პორტაიტისას“ ტაძარში. ამ მცირე, აშოტ მუხრანბატონის მიერ აგებულ ტაძარში მართლმადიდებელ ქრისტიანთა საუნჯე - ივერიის

ღვთისმშობლის სასწაულთმოქმედი ხატი არის დასვენებული. აქ უწყვეტად მიმდინარეობს წირვა-ლოცვა და პარაკლისი. თვით ის გასაოცარი ფაქტი, რომ ჩვენ ამ წმიდა ტაძარში ნება დაგვრთეს ქართული წირვისა, მეტყველებს ქართული ეკლესიის ახლანდელი დიდი ავტორიტეტის შესახებ. ეს იყო ნიშანი მოკრძალებისა და პატივისცემისა ივერიელი ქტიტორებისადმი. ჩვენ წინასწარ რამდენჯერმე გაგვაფრთხილეს, გვეწირა მხოლოდ და მხოლოდ ქართულ ენაზე. მათ მიაჩნდათ, რომ ქართული წირვის შემდეგ იოანე, ექვთიმე, გიორგი და გაბრიელ მთაწმინდელები უფრო მეტი მეოხნი და მფარველნი იქნებოდნენ ღვთის წინაშე ივერთა მონასტრისა, რომ ქართულ მონასტერში, ქართული წირვის შემდეგ, ღმერთი უფრო მეტ მოწყალებას გაიღებდა მონასტრისადმი. ვწირე მარტო, რადგანაც საკურთხეველის სიმცირის გამო სხვების თანამონაწილეობა წირვაში უხერხულობას შექმნიდა.

მე შემმოსეს XVI საუკუნის ქართული შესამოსელით. ეს ჩემთვის იყო დიდი ბედნიერება და მოწყალება ღვთისა. ვმადლობ უფალს, რომ ღირსი გამხადა ქართულად მეწირა ივერთა ღვთისმშობლის უწმინდესი ხატის ტაძარში.

შაბათს, წირვის შემდეგ, მოვილოცეთ ათონის მონასტერი - სიმონ-პეტრე, ქსიროპოტამი, პანტელეიმონი, სტავრონიკიტა.

სიმონ-პეტრეს მონასტერი აშენებულია უზარმაზარ კლდეზე და შორიდან ციხე-ქალაქს ჰგავს. დაუვიწყარია სიმონ-პეტრეს ბერები. ყველა უმაღლესი განათლებითაა. ამით ეს მონასტერი გამორჩეულია. კდემამოსილება, სიყვარული და სათნოებაა აღბეჭდილი მათ ფერმკრთალ სახეებზე. მიუხედავად განათლებისა და სულიერი სიმაღლისა, ისინი ყველანი მორჩილნი და თავმდაბალნი არიან. სიმონ-პეტრედან წასვლისას ჩვენს გასაცილებლად მონასტრიდან ბერები გამოიშალნენ. ისინი ჩვენი დელეგაციის წევრმა, მამა ალექსანდრე შათირიშვილმა შეადარა ბარტყებს მერცხლის ბუდეში. სიმონ-პეტრე მართლაც ჰგავს კლდეზე აშენებულ მერცხლის ბუდეს, ხოლო ბერები შავი შესამოსლით და საყელოზე თეთრი ზოლით - მერცხლებს. აქ 50 ბერია.

„პანტელეიმონის“ რუსთა მონასტერში დიდი სიხარულით შეგვხვდნენ. ვემთხვიეთ წმიდა პანტელეიმონის ნაწილებს. ღვთისმშობლის საფარველის ტაძარში თაყვანი ვეცით იერუსალიმის ღვთისმშობლის ხატს. პარაკლისის შემდეგ მიგვიწვიეს სადილზე.

მონასტერი სტავრონიკიტა პატარა, მაგრამ ცნობილი მონასტერია. ის მდებარეობს ივერონის მონასტრის მეზობლად. ივერონელები მის ბერებს დიდ პატივს სცემენ.

კვირას ივერონის მთავარ ტაძარში ჩავატარეთ შერეული, ქართულ-ბერძნული წირვა. მწირველები ვიყავით ყველანი. ყველა ჩვენთაგანმა ვიგრძენით, როგორ გარდამოვიდა ჩვენზე მადლი ღვთისა - ეს გამოიხატა ერთმანეთის მიმართ მომეტებული სიყვარულისა და პატივისცემის შეგრძნებით. წირვის შემდეგ მიგვიწვია ივერონის უხუცესთა საბჭომ. გამოითქვა სურვილი ჩვენს შორის ურთიერთობის კიდევ უფრო გაღრმავებისა. აქვე დაადგინეს, საპასუხო ვიზიტით გამოეგზავნათ ივერონის სამი ბერი საქართველოში. მართლაც, საქართველოში ჩვენი დაბრუნების შემდეგ, ჩვენს სამოციქულო ეკლესიას ეწვია სამი მეთაური - პროიღუმენი მაქსიმე, პროიღუმენი კალინიკე და საქმეთა მმართველი ანთიმოზი.

კვირა საღამოს გამოსათხოვარი ქართული პარაკლისი გავმართეთ ივერონის ღვთისმშობლის ხატთან. ჩვენ ვეთხოვებოდით დედა-ღვთისას - მფარველს და მეოხს ქართველი ერისას, ვეთხოვებოდით ივერონსა და ათონს. ამ დროს ძნელი

იყო ცრემლის დამალვა. ჩვენ ცრემლით, ტირილით ვთხოვდით დედა-ღვთისას შემწეობასა და მფარველობას მისდამი წილხვედრი ივერთა მიწისა და ერისა.

ორშაბათს პროიღუმენმა კალინიკემ ნავსადგურ დაფნიმდე მიგვაცილა. თესალონიკში ოფიციალური მიღება გვქონდა თესალონიკის მიტროპოლიტ პანტელეიმონთან. მან მოგვმართა სიტყვით, რომელშიც გაგვაცნო თესალონიკის ეკლესიის ახლანდელი მდგომარეობა. ის მეთაურია თესალონიკის უნივერსიტეტისა. მან გამოთქვა ამ უნივერსიტეტში 2 ქართველი სტუდენტის მიღების სურვილი. საქართველოს ეკლესიიდან წარმოგზავნილ ორ ახალგაზრდას უნივერსიტეტში ჩვენივე ხარჯებით და სტიპენდიით მივაღებინებთ განათლებასო. მანვე გაგვაცნო გეგმა, რომლის მიხედვით გადაწყვეტილი აქვს შექმნას მართლმადიდებლობის შემსწავლელი თეოლოგიური ცენტრი თესალონიკში, ყველა ეკლესიიდან წარმომადგენლების მონაწილეობით. მან გამოთქვა სურვილი, საქართველოს ეკლესიამაც წარგზავნოს მუდმივი წარმომადგენელი ამ ცენტრშიო. საპასუხო სიტყვაში ვუსურვეთ აყვავება თესალონიკისა და საბერძნეთის ეკლესიას. მიტროპოლიტმა პანტელეიმონმა დაგვაჯილდოვა წმიდა სიმონის მედლებით.

თესალონიკში ვილოცეთ სამიტროპოლიტო და დიმიტრი თესალონიკელის უძველეს, დიდებულ ტაძარში.

ათენში დავყავით რამდენიმე დღე. ვცხოვრობდით ათენის ახლოს, პენდელის მონასტერში, ჩვენი კეთილი მასპინძელი იყო ამ მონასტრის წინამძღვარი, ელადის ეკლესიის მეთაური ქორეპისკოპოსი ქრიზოსტომოსი. ის ადრე იყო სინას მთის მონასტრების იღუმენი - მეთაური. მას ხელი მიუწვდება სინას მთის ქართულ ხელნაწერებზე.

რამდენიმე დღე გვქონდა ათენის დასათვალიერებლად, მისი შემოგარენის, მონასტრებისა და ეკლესიების მოსალოცად. ათენში 1000 მოქმედი ეკლესიაა. ეკლესიები დიდებულადაა მოვლილი. ჩვენზე განსაკუთრებული შთაბეჭდილება დატოვა ქალთა მონასტერმა - დაუპენდელმა. ეს მონასტერი მეათე საუკუნემდე დაუარსებიათ ტაოდან ჩამოსულ ქართველ ბერებს - ასეთია ადგილობრივი გადმოცემა. მონასტრის მთავარი ტაძრის ერთი ნაწილი მართლაც ჰგავს ქართულ ტაძარს - ჯვრის ტიპისას. ასეთივეა ათონზე, ტყეში ჩაკარგული ერთი ტაძარი - ესაა ორმეოც მოწამეთა ეკლესია - ასევე მსგავსი ჯვრის ტიპისა. ძალზე კარგად არის მოწყობილი სამონასტრო ცხოვრება ქალთა მონასტერ დაუ-პენდელში. აქაური მონოზვნები ხატავენ ხატებს, ქარგავენ, გამოჰყავთ მცენარეთა და ყვავილთა ნერგები, ჰყავთ მსხვილფეხა და წვრილფეხა საქონლის ფარები, კეთილად აწყობენ ეკლესიასა და საცხოვრებელ ბინებს. გასაოცარია მათი ლოცვა-მორჩილება. აქ დაინტერესდნენ ქალთა ქართული მონასტრების ცხოვრებით. მათ შემოგვთავაზეს ჩვენთვის ძალზე საინტერესო აზრი: გამოცდილების გასაზიარებლად მიიწვიონ საქართველოდან 2-3 მონოზონი. ეს მონოზნები იცხოვრებენ დაუ-პენდელში, მცირე ხნით.

ათენში საქართველოს ეკლესიის წარმომადგენლები ოფიციალური ვიზიტით ვეწვიეთ საბერძნეთის ეკლესიის მეთაურს - ათენისა და სრულიად ელადის მთავარეპისკოპოს სერაფიმეს.

„ჯვარი ვაზისა“ № 2, 1981 წ.

ქართლის ცხოვრების ფურცლები

მესხეთის წარსულიდან

დაახლოებით 1270 წელს ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწე სარგის ჯაყელი ბერად აღიკვეცა. სამეფოში ერთ-ერთი პირველი კაცი, ერთდროულად ათაბაგი, მეჭურჭლეთუხუცესი და სპასალარი, მფლობელი ვრცელი ქვეყნისა „ტასისკარიდან კარნუ-ქალაქამდე“ მონასტერში საბას სახელით შევიდა. მან ერისთავის წითელი, ოქროსარშიებიანი შესამოსი თავის ვაჟს, მანდატურთუხუცეს ბექას, გადასცა. ეს ახალი ხელისუფალი ღვთისმოყვარე იყო „მაშენებელი ქვეყანათა, ეკლესიათა, მონასტერთა“, დიდად აფასებდა თავის მამას - საბა სარგისყოფილს, და გადაწყვიტა მის პატივსაცემად წმიდა საბას სახელზე საფარაში აეშენებინა დიდებული ეკლესია.

ბექა მანდატურთუხუცესს საფარის მონასტრის წმიდა საბას მშვენიერი ეკლესია მოუხატვინებია კიდეც; თვითონაც შიგაა დახატული მამასთან, საბა ათაბაგთან ერთად. საბას ბერის შესამოსი აცვია, ბექას კი წითელი, მთავრისა.

საფარის მონასტრის მნახველი ვერასოდეს იფიქრებს, რომ ეს ბრწყინვალე მრავალჩუქურთმიანი ტაძარი მონღოლობის დროსაა აშენებული. იგი მიგვანიშნებს, რომ ჭირთა შიგანაც არ შემდრკალა ქართველი კაცის სული.

მრავალი წარწერა შემოუნახავს საფარას. იგი გვაცნობს რომ ხუროთმოძღვართა - ფარეზისძეებს „საძირკველითვე ყოვლითა ფერით“ აუშენებიათ და სრულუქმნიათ ტაძარი. ქვებზე სხვა შემომწირველთა და მშენებელთა სახელებიცაა აღბეჭდილი - გაბაცაძისა, ღავასაშვილისა, სვიმონ ბერისა... ხალხს კი ისინი აღარ ახსოვს, დავიწყნია. დიდი დრო გავიდა XIII საუკუნის შემდეგ. დღეს თუ იკითხავთ საფარის ახლომახლო სოფლებში საფარის მაშენებლის სახელს, ვერ გიპასუხებენ, არ იციან; არც ბექა და სარგისი ახსოვთ... მაგრამ შეიძლება გიამბონ ამბავი საფარის მაშენებელი ხარისა. სახელიც ახსოვთ იმ ხარის, რომელიც ქვებს ტაძრის ასაშენებლად ეზიდებოდა. ინდუშა ხარი ერქვა თურმე. მის თავდადებას და ამაგს ახლაც, 700 წლის შემდეგ, სიყვარულით და მოწიწებით, გულიდან ამოსული სითბოთი ჰყვებიან. ლეგენდა ასეთია (მთქმელი ანდრიაწმიდელი თამარ ინასარიძე):

„სოფელ ანდრიაწმიდას საფარასთან ახლოს აქვს ყანები. ამ ყანების ბოლოში არის ერთი ვაკე ადგილი, სადაც უნდა აშენებულიყო საფარის მონასტერი. დაიწყეს შენება; ერთ დღეს იმუშავეს, საღამოს დატოვეს სამუშაო ხელსაწყოები და წავიდნენ სახლში. მეორე დღეს კი ხელსაწყოები ადგილზე არ დახვდათ. ასე განმეორდა რამდენჯერმე. დაინტერესდნენ, დაუწყეს ძებნა და ბოლოს იპოვეს. ხალხი ამბობს, ეს იარაღები წაიღეს ანგელოზებმა იმ ადგილას, სადაც დღეს არის საფარა. ანგელოზების არჩეულ ახალ ადგილზე დაუწყიათ საფარის მშენებლობა. სამშენებლო ქვას ეზიდებოდნენ ანდრიაწმიდის ახლო მთიდან - ელიას გვერდიდან. იყო ერთი ხარი... არც მეურმე, არც არავინ არ მიჰყვებოდა, დაუდებდნენ ტვირთს და წაიღებდა. მრავალ წელს იმუშავა, ერთხელაც დაიღალა და დაეცა. გზაზე მოკვდა. როცა ხარი არც საფარაში და არც ელიასგვერდზე არ მივიდა, ორივე ადგილიდან წავიდნენ მის მოსაძებნად და ნახეს, რომ მკვდარია, ქვა კი მარხილზე დევს. ეს ქვა დღესაც გდია გზაზე და მას „ინდუშას ქვას“ ეძახიან. ამ ხარს ინდუშა ერქვა“.

ასეთია ლეგენდა. მთქმელმა ამ ამბავს მოაბა ცნობილი ლექსი იმის შესახებ, თუ ადამიანის შენახვა როგორ „იდო თავზედ“ ხარმა. ამით გახარებულმა ანგელოზებმა კაცის მარჩენალ ხარს რქებზე სანთლები დაუნთეს. ხარი იმიტომ უყვართ, რომ კაცის ერთგულია, კაცის მარჩენალია.

ანდრიაწმიდა პატარა სოფელია, ოთხმოცამდე კომლი ცხოვრობს, მაგრამ აქ რამდენიმე ეკლესია და მრავალი წმიდა ადგილია. ბევრი ნაეკლესიარია ანდრიაწმიდის ირგვლივ ნასოფლარებში. არის წმიდა ანდრიასა და წმიდა თევდორეს ეკლესია (დღესასწაულობენ დიდმარხვის I კვირის შაბათს), სოფლის ახლოს, ელიასმთის წვერზე წმიდა ილიას ნაეკლესიარია (დღესასწაულობენ 2 აგვისტოს), სოფელთან ახლოა საფარა (მორწმუნე ანდრიაწმიდელები აქ 28 აგვისტოს „მარიამობას“ დღესასწაულობენ, 18 დეკემბერს კი საბაობას), აქვეა ნასოფლარები „ულვა“ და „ოხუმი“ (აქ ამაღლებას დღესასწაულობენ), ნასოფლარი „ბორჯმები“ მახლობლადაა. ჰყვებიან ლეგენდას, თითქოსდა, ულველები და ოხუმელები ბათუმში გადასახლდნენ და ასე დააარსეს ეს ქალაქი, ხოლო ბორჯმელებმა - ბორჯომი. მრავალ საინტერესო ლეგენდას მოისმენთ აქ. მაგალითად, როგორ გააქვავა წმიდა თევდორემ თათრები. საინტერესოა „ნამდვილი ამბავი“ წმიდა ილიას შესახებ, რომელსაც თურმე ჰყვებოდა აწ გარდაცვლილი ერთი ანდრიაწმიდელი.

„თივას ვთიბავდი, ხორბლის დამწიფებას ერთი კვირაღა აკლდა. ამასობაში ელიასმხრიდან (ელიასმხარე ჰქვია მაღალ მთას) წამოვიდა შავი ღრუბელი, შემდეგ წამოვიდა სეტყვა. ჩვენ ბუჩქებს შევეფარეთ, ერთმა ჩვენმა ამხანაგმა კაცმა მოიხადა ქუდი, გაიხადა ფეხზე და ურბენდა თავის ყანას გარშემო და ეხვეწებოდა ელიას - „წმიდა ელია, ნუ დამიტოვებ ცოლშვილს მშიერს, ამდენი შვილები როგორ გამოკვებო“, ჩვენ კი ბუჩქებში ვიჯექით და ვიცინოდით. სეტყვამ რომ გადაიღო, ვნახეთ, რომ ამ კაცის ყანაში ერთი მარცვალი არ იყო ჩავარდნილი, ჩვენი კი გაოხრებულიყო. ახლა ამ კაცმა იცინა ჩვენზე“. ანდრიაწმიდელი მორწმუნეები დიდ პატივს სცემენ წმიდა ანდრია მოციქულს, რომლის სახელიც ჰქვია მათ სოფელს. ისინი წმიდა ანდრიას ეკლესიაში დღესასწაულ - „ანდრიაობას“ ლიტონიობითა და ღამის თევით ატარებენ, მრავალ სასწაულს ჰყვებიან, რომელნიც წმიდა ანდრიას მიეწერება. ეს არ მოგვეჩვენება გასაოცრად, თუ გავიხსენებთ, რომ წმიდა ანდრია მოციქული მართლაც იყო ამ მხარეებში, მესხეთში და, ალბათ, ამ სოფელშიც.

ქართული ქრისტიანობა აქედან დაწყებულა, ამ მხარეებიდან, პირველი ქრისტიანები აჭარლები და მესხები ყოფილან.

ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის, იესო ქრისტეს შობის წელს საქართველოს სამეფო ტახტზე ასულა მეფე ადერკი. მან, მემატიანის ცნობით, „დაიპყრა ყოველი ქვეყანა: ქართლი და ეგრისი, ხოლო პირველსავე წელსა მეფობისა მისისასა იშვა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე ბეთლემს ურიასტანისა“.

ძველი ისტორიკოსი შემთხვევით არ უკავშირებს ერთმანეთს მაცხოვრის შობას და ადერკის მეფობას. ადერკის დროს საქართველოდან იერუსალიმში ჩავიდნენ და ჯვარცმას დაესწრნენ მცხეთელები; იქვე შეიძინეს უფლის კვართი და ჩამოასვენეს საქართველოში. ადერკის მეფობაშივე საქართველოში შემოვიდნენ წმიდა მოციქულები. ადერკის დროსვე მოხდა ქრისტიანობის პირველი დევნა საქართველოში.

წმიდა მოციქული ანდრია პირველწოდებული მესხეთში დიდაჭარიდან გადმოსულა, სადაც მას ღვთისმშობლის სახელზე ეკლესია დაუფუძნებია. საქართველოში პირველი ეკლესია აჭარაში დაფუძნებულა, პირველი მღვდლები

და დიაკვნებიც აქვე უკურთხებია წმიდა ანდრიას - „დაადგინა მღვდელნი და დიაკონნი, და დაუდვა წესი და საზღვარი სარწმუნოებისა“. აჭარისა და მესხეთის სასაზღვრო მთაზე წმიდა ანდრიას აღუმართავს დიდი რკინის ჯვარი. ჩაუვლია ოძრხეს (აბასთუმნის) ხევი და მისულა სამცხის სოფელ ზადენ-გორაში, სადაც კერპებს სწირავდნენ მსხვერპლს. აქედან ის მისულა აწყურში, რომელსაც ადრე სოსანიგეთი ეწოდებოდა.

ანდრიას საქართველოში პირველი საეპისკოპოსო აწყურში დაუარსებია, იქვე უკურთხებია პირველი ეპისკოპოსი. აწყურის საეპისკოპოსოში I საუკუნეში ერთი ეპისკოპოსი და რამდენიმე მღვდელ-დიაკონი ყოფილა. ამ საეპისკოპოსოს მრევლისათვის წმიდა ანდრიას უსწავლებია - „...ყოველი წესი სჯულისა და სარწმუნოებისა და დაუდგინნა ეპისკოპოსი, მღვდელნი და დიაკონნი...“

აქ მასთან ერთად ყოფილან სხვა მოციქულებიც: სიმონ კანანელი და მატათა. აწყურში მათ დაასვენეს ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი. ანდრია პირველწოდებულმა მოუთხრო აწყურთან ახლოს „საქრისის ველზე“ შემოკრებილ ქართველობას, თუ რატომ მიენიჭა მათ ქვეყანას ასეთი მადლი.

უფლის ამაღლების შემდეგო - უამბობს იგი ქართველობას - ჩვენ, მოციქულებმა წილი ვიგდეთ, თუ ვის რომელ ქვეყანაში გვექადაგა,“... მაშინ ყოვლადწმიდასა ღვთისმშობელსა წილად ხვდა მოქცევად ქვეყანა საქართველოისა და ჩვენებით ეჩვენა მას ძე მისი, უფალი ჩვენი, და რქუა: ჰოი, დედაო ჩემო, არა უგულებელ ვყო ერი იგი საზეპურო უფროს ყოველთა ნათესავთა, მეოხებითა შენითა მათთვის, ხოლო შენ წარავლინე პირველწოდებული ანდრია ნაწილსა მას შენდა ხვედრებულსა, და თანა-წარატანე ხატი შენი ვითარცა პირსა შენსა დადებითა გამოისახოს და შენ წილ ხატი იგი შენი მკვიდრობდეს მცველად მათდა უკუნისამდე ჟამთა“. წმიდა ანდრიამ შემოკრებილ ქართველებს გადასცა ხატი და უთხრა - „ხატი ესე თვით ყოვლად წმიდისა ღვთისმშობლისა პირსა ზედა დადებით გამოსახული არს“. და მიუთხრა ყოველივე... ვითარ-იგი ყოვლად წმიდასა ღვთისმშობელსა წილ-ხვდა ქვეყანა ესე... და მის მიერ წარმოგზავნილ არს ხატი იგი სასოდ და მცველად წილხდომილთათვის“.

აჭარის, ტაოს, კლარჯეთის, სამცხის გარდა წმიდა მოციქულებმა: ანდრიამ, სვიმონ კანანელმა და მატათამ იმოღვაწეს დასავლეთ საქართველოშიც - სამეგრელოსა, სვანეთსა და აფხაზეთში. იქვე აღესრულნენ კიდეც მატათა და სვიმონ კანანელი. ორი მოციქულია დაკრძალული საქართველოში, სვიმონ კანანელის განსასვენებელი საყოველთაოდ ცნობილია, მოციქული მატათა კი დაკრძალული ყოფილა ზღვისპირეთში ბათუმიდან სამხრეთით 10-15 კილომეტრზე, პუნქტში, რომელსაც „აფსარი“ ეწოდებოდა.

სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოში მოსახლეობის გაქრისტიანება შეუმჩნეველი არ დარჩენია წარმართ მეფე ადერკის. მან მაშინვე მკაცრი ზომები მიიღო ქრისტიანთა წინააღმდეგ, მოსახლეობა კვლავ „მიქცეულა“ წარმართობისაკენ - „ხოლო ვითარცა ესმა მეფესა ადერკის მეგრელთაგან სჯულისა დატევება, განუწყრა და წარავლინა ერისთავნი მისნი და იძულებით კუალადვე მიაქცევინა მეგრელნი. და დამალნეს ხატნი და ჯვარნი და შერისხნა მეფე ადერკი ერისთავსა კლარჯეთისასა, რომელმაც მშვიდობით განუტევა ანდრია მოციქული“.

მეფე ადერკის ანდრია მოციქულის მოკვლა სდომნია, ხოლო მოსახლეობას არა მთლიანად განუგდია ქრისტიანობა, არამედ „დაუმალავთ“ ქრისტიანობის ნიშნები - ხატები და ჯვრები.

გავიდა დრო. ქრისტიანობა ქართული სახელმწიფოს მიერ აკრძალულ სარწმუნოებად იქცა, მაგრამ მოსახლეობაში ქრისტიანთა რიცხვი თურმე იზრდებოდა, ამაზე მიუთითებენ ლათინური წყაროები. ზოგიერთი ამ წყაროს თანახმად, ქრისტიანობას ჩვენში ავრცელებდნენ რომის იმპერიიდან კოლხეთსა და ბოსფორში გადმოსახლებული ქრისტიანები. კერძოდ, საქართველოში ქრისტიანობის გამავრცელებლად ამ წყაროებს მიაჩნიათ რომის პაპი კლიმენტიოსი, და შავი ზღვისპირეთში იმპერატორ ჰალენიუსის დროს (253-268) გადმოსახლებული ქრისტიანები. ქართველთა გაქრისტიანების ეპოქად II-III საუკუნეები მიაჩნიათ ლათინურ წყაროებს. ამას თითქოსდა, ეხმიანება იოანე საბანისძის „აბო ტფილელის წამება“, სადაც VIII საუკუნის ავტორი ამაყად აცხადებს, ქართველები უკვე 500 წლის ქრისტიანები ვართო.

მიუხედავად იმისა, რომ დასავლეთი საქართველო ქართული ქრისტიანობის უპირველესი კერათაგანია, მესხეთი მაინც განსაკუთრებული მადლით არის აღბეჭდილი. თუ წმიდა ნინოს შემოსვლამდე ქრისტიანობა ქართველთა ერთ-ერთი რელიგიათაგანი იყო წარმართობასთან ერთად, წმიდა ნინომ ქრისტიანობა ჩვენს ერთადერთ ეროვნულ სარწმუნოებად აქცია. მესხეთის მიწა იყო პირველი მასპინძელი ჩვენი მოციქულთა-სწორი ღირსი დედისა, წმიდა ნინოსი. გზა, რომელიც წმიდა ნინომ გაიარა ჯავახეთიდან მცხეთამდე, ცნობისწადილს აღუძრავს ჩვენს მორწმუნეებს. წმიდა ნინო პირველად ჯავახეთში შემოვიდა, ფარავნის ტბასთან. მემატიანე გადმოგვცემს - „მესხეთის ბუნების სიმკაცრემ ისე შეაკრთო ნაზი ქალწული, სიცოცხლე აღარ უნდოდა“ - და წარმოვიდა მუნით წმიდა ნინო... და თვესა მეოთხესა, რომელ არს ივნისი, წარმოემართა და მოიწია მთათა ჯავახეთისათა, სადაც იგი მიემთხვია ტბასა დიდსა გადამდინარესა, რომელსაც ჰქვია ფარავნა, ხოლო მიხედა რა მუნით და იხილნა მთანი ჩრდილოსანი; რამეთუ დღეთა მათ ზაფხულისათა იყვნენ სავსენი თოვლითა და ჰაერითა სასტიკითა და შეძრწუნდა წმიდა ნინო და თქვა. „უფალო, უფალო, მიიღო სული ჩემი ჩემგან“.

ფარავნის ტბასთან წმიდა ნინომ ორი დღე დაჰყო, გაესაუბრა მცხეთელ მწყემსებს, რომლებიც თაყვანს სცემდნენ არმაზს და ზადენს.

მისი საბოლოო მიზანი იყო მისულიყო მცხეთაში, სადაც ცხოვრობდა ქართველთა მეფე და იგი ქრისტეს რჯულზე მოექცია. ეს დავალება წმიდა ნინომ თვით უფლისაგან მიიღო. ამიტომ კითხულობს, სად მდებარეობს მცხეთა და როგორ მივიდეს იქ. მატიანის თანახმად, წმიდა ნინო გაჰყვა ფარავნის ტბიდან გამავალ მდინარეს. მიაღწია ქალაქ ურბნისს, აქედან კი მცხეთაში ჩავიდა.

მემატიანე აღწერს წმიდა ნინოს გზას - „და შემდგომად ამისა წარემართა მდინარესა მას ტბისასა, და იყო დინება მისი დასავლეთ - კერძო და მიუდგა გზათა... ვიდრეღა მიიღწია ადგილსა მას, სად წყალმან აღმოსავლით იწყო დინება... მიიწია ქალაქსა მას, რომელსა ეწოდების ურბნისი“.

მატიანის თანახმად, წმიდა ნინო ფარავნისა და მტკვრის ხეობას გაჰყოლია ურბნისამდე. ამჟამადაც ჯავახეთიდან სამცხემდე და შემდგომ ხაშურამდე დღევანდელი გზა ამ ხეობებს გასდევს. ეს ერთადერთი საგზაო ადგილია, სხვაგან გზის გაყვანა მოუხერხებელია. შუა საუკუნეების საქარავნო გზაც ამ ხეობებზე გადადიოდა. ხეობა ძალზედ ვიწროა და ტყითაა დაფარული. წმიდა ნინომაც, თურმე... ნახა ჭირნი დიდნი გზითაგან და შიში დიდი მხეცთაგან, ვიდრეღა მიიწია ადგილსა მას, სადა წყალმან აღმოსავლით იწყო დინება“.

ახალციხე-აწყურთან მტკვარი გაივაკებს და ჩრდილო-აღმოსავლეთით მიედინება. აქედან წმიდა ნინო ურბნისში ჩასულა, შემდეგ მცხეთაში.

წმიდა ნინოს გზა ქართული ეკლესიის სიწმიდეა, სიმონ კანანელისა და მატათა მოციქულის საფლავებთან და ანდრია მოციქულის მიერ გავლილ გზასთან ერთად.

ფარავნის ტბასთან წმიდა ნინომ „...დაიდვა ლოდი სასთუმალ, დაწვა და დაიძინა გარდასადინელსა მას ტბისასა. და ვითარ ეძინა, მოვიდა კაცი ერთი ჩვენებითა... და მოსცა მან წიგნი დაბეჭდული წმიდასა ნინოს და რქუა: „მიართუ ესე მცხეთას მეფესა მას წარმართთასა“. ხოლო წმიდამან ნინო იწყო ტირილად და ვედრებად მისა: „უფალო მე დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი...“, წიგნში, რომელიც წმიდა ნინომ მიიღო მეფისათვის გადასაცემად, სხვათა შორის, ესეც ეწერა - „არც მამაკაცება არს, არც დედაკაცება, არამედ თქვენ ყოველნი ერთ ხართ“. - ეს ქრისტიანობის მიერ მოცემული სრულებით ახალი იდეაა, უცნობი წარმართული მსოფლიოსათვის. იდეა ქალისა და მამაკაცის თანასწორობისა, რომელიც წმიდა ნინომ შემოიტანა, ქრისტიანობის სხვა მცნებებთან ერთად აიტაცა ქართულმა აზროვნებამ, გაითავისა, განავითარა და დიდ შოთას ათქმევინა - „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“. ქალებმა ძალზე დიდი საქმე იტვირთეს ქართველი ერისა და ეკლესიის ისტორიაში. მათ შორის, ჩვენი მემატიანე გამოკვეთილად გადმოგვცემს ორი დედოფლის ამბავს, რომელთაგან ერთმა სიკვდილის შიშითაც არ უარყო წმიდა ნინოს რჯული, მეორემ კი უარყო, რითაც არა მარტო თავისი სული დაიღუპა, არამედ მთელი თავისი კუთხე - მესხეთი.

XVI საუკუნის შემდეგ, დაპყრობილ ქართლ-კახეთსა და მესხეთში, ზოგჯერ, იძულების გამო, გავლენიანი ოჯახის მეთაური მამაკაცი „თათრდებოდა“ - მაჰმადიანდებოდა, მაგრამ ოჯახის დედა - ქალი მტკიცე ქრისტიანი იყო; როგორც წესი, შვილები ქრისტიანები იყვნენ, ამიტომ ქვეყანაც ქრისტიანული რჩებოდა. მაგალითად, ქართლის მაჰმადიანი „მეფე“ როსტომის მეუღლე მარიამი ბურჯად ედგა ქრისტიანობას. ასე იყო სხვა ოჯახებშიც.

მესხეთის ათაბაგები იძულებულნი გახდნენ მაჰმადიანობა მიეღოთ, რისთვისაც ფაშობა ებოძათ. მათი ოჯახები კი ქრისტიანული იყო, ვიდრე ფაშამდე. ფაშას მეუღლის „გათათრება“ თვით ოსმალეთის ხონთქარმა მოითხოვა.

საქართველოს ორი დედოფალი: კახეთისა - ქეთევანი და მესხეთის დედოფალი - დედისიმედი ერთ ეპოქაში ცხოვრობდნენ. თუ ოდესმე გამოჩნდება მწერალი, რომელიც დაწერს ამ ორი ქალის პარალელურ ბიოგრაფიას, მკითხველი დედისიმედის ფონზე ნათლად დაინახავს წმიდა ქეთევანის უდიდეს ღვაწლს. ერთმა თავისი უხასიათობითა და უნებისყოფობით ხელი შეუწყო მესხეთის „გათათრებასა“ და გადაგვარებას, მეორემ კი პირიქით, თავისი მაგალითით კახეთი და ქართლი შეამჭიდროვა და განამტკიცა.

უცნაურად მოიქცა დედოფალი დედისიმედი... როცა მას სარწმუნოების დაგმობა და „გათათრება“ აიძულეს, გადმოცემის თანახმად, განაცხადა: მე რომ გავთათრდე, მესხეთის ყველა ქალ-რძალის დასაცინი გავხდები. ჯერ ყველა გაათათრეთ და მერე მეც გავთათრდებიო. მართლაც, ერთი ხელის დაკვრით, როგორც მემატიანე გადმოგვცემს, მესხეთის ზედა ფენა გაათათრეს; ამის შემდეგ კი დედისიმედიც მაჰმადის რჯულზე მიიქცა „...გამოჰგზავნა კაცი ხონთქარმან და დაპატიჟეს სჯული მაჰმადისა ცოლსა როსტომ ფაშისა, ხოლო მას ესმა, შეძრწუნდა ფრიად და ზარი დაეცა და განიგულა სიკვდილი თავისა თვისისა და

არა დატევება სჯულისა... ჰყვანდათ შეპყრობილი და სულს იქით ღონე აღარა ჰქონდა. და რა მისჭირდა ქალსა მას, მაშინ უთხრა: „უკეთუ ყოველსავე საათაბაგოში შინა მყოფსა ქალსა და კაცსა ყველაკას გაათათრებ, მეცა გავთათრდებიო, და უკეთუ არა, თავს მოვიკლავო და არა ვიქო. მაშინ დაათათრეს ყოველივე და იგიცა გათათრდა: და ყოველთავე მუნ მყოფთა დაუტევეს სჯული ქრისტიანობისა და იქმნეს მოჰამედიან“.

მართალია, მესხეთის გამაჰმადიანებას სხვა, უფრო სერიოზულმა მიზეზებმაც შეუწყვეს ხელი; კერძოდ, მიწაზე საკუთრების წესის შეცვლამ, უმიწო გლეხობას კი ქრისტიანობის შენარჩუნებისათვის გამხნევება და გვერდში ამოდგომა ესაჭიროებოდა, ასეთი კაცი კი არ ჩანდა ...ქართველი ფეოდალები ან გამოიქცნენ ან გამაჰმადიანდნენ. ამგვარად, ოსმალურ საათაბაგოში ქართველ გლეხს ბატონი გამოეცალა. ამ დროიდან დაიწყო სამხრეთ საქართველოს „გათათრება“ ... მე-16 საუკუნის მიწურულში დაწყებული ეს პროცესი მე-19 საუკუნის დასაწყისშიც არ ყოფილა დასრულებული. ოსმალობის დამყარება სამცხე-საათაბაგოში ფეოდალური საქართველოს უდიდესი მარცხი იყო... გადაგვარების გზას დაადგა ერთი ყველაზე უფრო დაწინაურებული და კულტურულ-შემოქმედებითი უნარით დაჯილდოებული ნაწილი; სამშობლო ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელებისა, ბექა ოპიზარისა და შოთა რუსთაველისა.

ქეთევანმა კი არ უარყო ქრისტიანობა, არამედ თავი თვისი მსხვერპლად შესწირა ქრისტეს სჯულსა და თავის მრავალტანჯულ ქვეყანას. მემატიანე გადმოგვცემს - „გაუბეს ხელ-ფეხი და გააშიშვლეს წმიდა ქეთევან დედოფალი და გახურებული გაზებით დაგლიჯეს ძუძუები და გახურებული საჯები ნაგლეჯ ხორცზე შემოაწყვეს და დაგლიჯეს. გაახურეს ლურსმნები და დაუყარეს ქვეშ და ზედ გაატარეს. დააწვინეს და შიშველს შემოაყარეს ლურსმნები გახურებული, კვალად გახურებული შამფურები გაავლეს მუცელსა და ძუძუ-მკერდში. გახურებული ქვაბი დაარქვეს თავზე, კვალად გახურებულ ქვაბში ჩასვეს და თავსაც დახურეს, შემოუწყვეს გახურებული ბარები შუბლზე და იხეთქა თავისა კეფა...“

წმიდა ქეთევანის სიკვდილი იყო გაცნობიერებული სიკვდილი. მან წინასწარ იცოდა, თავისი რწმენის დაცვისათვის რა საშინელი ტანჯვით მოკლავდნენ. პატიმრობაში დიდი დრო ჰქონდა ფიქრისა და არჩევანისათვის და ტანჯვით სიკვდილი არჩია თავისი მრწამსის, მეობის უარყოფას.

ორივე დედოფლის მაგალითი გადამდები იყო. მათ ერი შეჰყურებდა.

დედისიმედს ნაკლებად ჰქონია ქრისტიანული მორალი, კერძოდ, თავის დადება და სიკვდილი მოყვასის სიცოცხლისა და გადარჩენისათვის, რაც ამ სიტყვებითაა გადმოცემული წმიდა სახარებაში - „...უმჯობესია მოკვდეს ერთი ადამიანი ხალხისათვის, ვიდრე მთელი ერი დაიღუპოს“ (იოანე. 11,50), ხოლო რუსთაველმა ასე გამოხატა: „მე იგი ვარ... ვის სიკვდილი მოყვრისათვის თამაშად და მიჩანს მღერად“. თვით უფალმა იესო ქრისტემ მოგვცა პირველი მაგალითი ხალხისათვის თავდადებისა, მან თავისი ნებით ინება ჯვარცმა და სიკვდილი კაცობრიობის გადარჩენისა და საუკუნო სიცოცხლისათვის. იესო მაგალითი იყო წმიდა ქეთევანისათვისაც. „გათათრება“ ხალხის გადაგვარებას და სხვა ხალხებში გაქრობას ნიშნავდა.

ამ დროს ძალზე უჭირდა მესხეთს. ვინც მაჰმადიანობას არ მიიღებდა, არა მარტო საგანგებო - „ურწმუნოთა“ გადასახადი უნდა ეხადა სხვა გადასახადებთან ერთად, არამედ განეცადა სასტიკი დევნაც. მთელ ქრისტიანულ

სოფლებს ულეტდნენ. ამის შესახებ სოფელ მუსხში ჰყვებიან ლეგენდას, რომელსაც „ახდილა“ ჰქვია.

„ახდილა თურმე იმ სოფელს ერქვა, რომელსაც დღეს მუსხი ჰქვია. ადრე სოფელი მუსხი გზიდან მოშორებით მთაზე მდებარეობდა. მაშინ მხოლოდ მთებში, მიუვალ ხრიოკებში შეეძლო მართლმადიდებელთა სოფელს არსებობა. „ახდილაში“ სულ რამდენიმე ათეული წლის წინ ჩასახლებულან მუსხელები. ისინი სოფლის სახელის წარმოშობას ასე ხსნიან:

მეზობელ მაჰმადიანებს გაუწყვეტიათ ამ სოფლის ყველა მცხოვრები ქრისტიანი. შემთხვევით გადარჩენილა ახალგაზრდა ქალ-ვაჟი. მათ სოფლის მიწისქვეშა ეკლესიაში ჯვარი დაუწერიათ და სახლში გვიან დაბრუნებულან. ცეცხლი დაუნთიათ. დილით მაჰმადიანებს დაუნახავთ, რომ ერთი ბუხრიდან კვამლი ადიოდა; გაოცებულან, უთქვამთ, ამ სოფელში ყველა დავხოცეთ და კიდევ დარჩენილანო. შესულან სახლში და ახალჯვარდაწერილი ცოლ-ქმარი მოუკლავთ. ამის გამო თქვეს თურმე „ახ, დილა, დილაო“. სოფელსაც „ახდილა“ დაარქვეს.“ - ასეთია ლეგენდა.

მესხეთის ტრაგედია იმაშიც მდგომარეობდა, რომ ძველი ხალხი ერთმანეთისაგან ვერ არჩევდა ეროვნებასა და სარწმუნოებას. სარწმუნოებაშეცვლილი, გამაჰმადიანებული ქართველები სულ სხვა ხალხად თვლიდნენ თავს და მტრობდნენ თავიანთ ყოფილ ნათესავებს თავიანთ სისხლსა და ხორცს - ქრისტიანებს. ის მაჰმადიანები, რომლებსაც „ახდილას“ ქრისტიანები დახოცეს, ქართველები იყვნენ, მაგრამ მათ არ იცოდნენ ამის შესახებ. გამაჰმადიანების შემდეგ მესხეთის ეთნიკური სახე არ შეცვლილა, მოსახლეობა კვლავ ქართული დარჩა, მაგრამ შეიცვალა ეთნოფსიქოლოგია.

დიდი ივანე ჯავახიშვილი დაინტერესდა, თუ რა იყო მიზეზი მესხეთის გამაჰმადიანებისა, ხოლო საქართველოს სხვა კუთხეთა მიერ ქრისტიანობის შენარჩუნებისა. გამოიკვლია და დაასკვნა, რომ „მესხეთის გამაჰმადიანებას, საქართველოსაგან ჩამოშორებას და მისი უდიდესი ნაწილის გათურქებას უეჭველია, სხვათა შორის, ათაბაგთა მიერ მისი საქართველოს ეკლესიისაგან ჩამოსაშორებლად წარმოებულმა დაუნდობელმა ბრძოლამ და, რასაკვირველია, თვით გამოყოფამ შეუწყო ხელი“. საქართველოს სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ დაყოფის შემდეგ, მესხეთის ათაბაგები სჯიდნენ და ასახელებდნენ იმ ეპისკოპოსებსა და სამღვდელოებას, რომელნიც ერთიანი საქართველოსა და მცხეთის საპატრიარქოსადმი დაქვემდებარებისათვის იღვწოდნენ. ივ. ჯავახიშვილი წერს - „...კათალიკოს-პატრიარქიღა იყო საქართველოსა და ქართველი ერის მთლიანობის გამომხატველი. დედა ეკლესიისაგან ჩამოშორება მაშინ იმ სულიერ სარწმუნოებრივ კავშირსა წყვეტდა, რომელიც მხოლოდ აერთებდა დანარჩენ საქართველოსთან ამა თუ იმ პოლიტიკურად უკვე განკერძოებულ ნაწილს... კათალიკოსები სრულიად, განუყოფელი საქართველოს შენარჩუნებისათვის იბრძოდნენ“.

დაშლილი და დაქუცმაცებული საქართველოს პირობებში ეკლესიის მთლიანობის დაცვას უფრო მეტი პოლიტიკურ-ეროვნული მნიშვნელობა მიენიჭა. ათაბაგებმა იცოდნენ ეს, იცოდნენ, რომ ისინი ვერ შესძლებდნენ საქართველოსაგან მესხეთის გამოყოფას, თუ ეკლესიურად არ ჩამოშორდებოდნენ მას; ამიტომაც არ მოერიდნენ პატრიარქთა და მის მომხრე ეპისკოპოსთა ცილისწამებას. ამან „...ხალხის თვალში ეკლესიასა და ქრისტიანობას ავტორიტეტი შეუსუსტა, მეორე მხრით, მესხეთის სამღვდელოებას, დედაეკლესიას მოწყვეტილსა და განმარტოებულს,

მაჰმადიანობის გავრცელების წინააღმდეგ ბრძოლისუნარიანობა დაუკარგა; ხოლო იქ, სადაც ქრისტიანობამ მაჰმადიანობას დაუთმო ასპარეზი, ქართველობის ეროვნული გადაგვარება და გათურქებაც დაიწყო“. აი, თურმე, რა ყოფილა მიზეზი მესხეთის გადაგვარებისა - შინაური შუღლი.

XV საუკუნის შემდეგ მართლმადიდებლობას მესხეთში ბედი არ სწყალობდა. თუ დაპყრობამდე ცილისწამებით იყო სახელგატეხილი, დაპყრობის შემდეგ თურქეთის სახელმწიფომ აქ საერთოდ აკრძალა მართლმადიდებელი ქრისტიანობა.

თურქეთში თითქმის ყველა სარწმუნოება-რელიგიას ითმენდნენ მართლმადიდებლობის გარდა. განსაკუთრებით აფრთხობდათ მართლმადიდებლობა საქართველოში, რადგანაც ის მიაჩნდათ მართლმადიდებლური რუსეთის ერთმორწმუნედ. მართალია, კონსტანტინეპოლის აღების შემდეგ თურქებს მართლმადიდებელთა ბერძნული საპატრიარქო არ გაუუქმებიათ, მაგრამ სრულებით დაიმორჩილეს ის, გამოსცეს განკარგულება, რომლის ძალითაც თურქეთის სახელმწიფოში მცხოვრები ყველა მართლმადიდებელი უნდა დაქვემდებარებოდა ბერძნების ამ საპატრიარქოს. მესხეთში მცხოვრები მართლმადიდებლები ამის შემდეგ კონსტანტინეპოლის პატრიარქს უნდა დაქვემდებარებოდნენ. როგორც შ. ლომსაძე წერს, თურქებმა კონსტანტინეპოლში სომხური საპატრიარქოც დააარსეს და მართლმადიდებელთა პატრიარქს დაალოცვინეს, რითაც მსოფლიოს დაანახვეს, თითქოსდა ისინი ქრისტიანებს არ დევნიდნენ. გრიგორიანულ სარწმუნოებას თურქეთი და სპარსეთი პატივისცემით ეკიდებოდნენ, რადგანაც ნეიტრალურ სარწმუნოებად მიაჩნდათ - ის არც მართლმადიდებლური იყო, არც კათოლიკური. მართლმადიდებლურ და კათოლიკურ სახელმწიფოებს კი თურქეთი განუწყვეტლივ ეომებოდა XVI-XIX საუკუნეებში. თურქეთში ასე გადაიჭრა ეროვნულ-სარწმუნოებრივი საკითხი - ქრისტიანი, რომელიც ექვემდებარებოდა კონსტანტინეპოლის ბერძნულ საპატრიარქოს - ითვლებოდა „ბერძნად“; ქრისტიანი, რომელიც ექვემდებარებოდა გრიგორიანულ საპატრიარქოებს - ითვლებოდა „სომხად“, ქრისტიანი, რომელიც ემორჩილებოდა რომის პაპს - ითვლებოდა „ფრანგად“.

კათოლიკობას ქართველთა შორის ფეხი მონღოლების დროს მოუკიდნია. მ. თამარაშვილს თავის ცნობილ წიგნში მოჰყავს ამონაწერი ა. ხახანაშვილის წერილიდან, სადაც, კერძოდ, აღნიშნულია - „XIII საუკუნიდან იწყება ქართველი კათოლიკების ეკლესიის დაფუძნება...“ ამ დროს მათი რიცხვი ძალზე მცირე იყო, მდგომარეობა შეიცვალა XVI საუკუნის შემდეგ, როცა აქ მართლმადიდებელთა დევნა დაიწყო. გათათრებისაგან გადარჩენის მიზნით, მართლმადიდებლები იღებდნენ კათოლიკობას. ასეთი მდგომარეობა იყო არა მარტო მესხეთში, არამედ აღმოსავლეთ საქართველოში მთლიანად, განსაკუთრებით XVII-XVIII საუკუნეებში. ამ დროს, სპარს-ოსმალთა მიერ დაპყრობილ ქართლ-კახეთსა და მესხეთში დევნილი მართლმადიდებლები მასობრივად იღებდნენ გრიგორიანობას ან კათოლიკობას. მ. თამარაშვილს მოჰყავს სიტყვა ცნობილი ქართველი დიპლომატისა ნიკოლოზ ირბახისა, რომელიც მან 1634 წელს სასამართლოზე წარმოთქვა: „ყოველდღივ ჩვენის თვალით ვხედავთ, რომ მრავალნი ქართველნი სომხდებიან და უფრო მომეტებული მათგანი მაჰმადის სარწმუნოებას ღებულობს, მაშ ვისაც კი უნდა გაფრანგება, რაღად უნდა დაეშალოს?“, აქვე ცნობილ მეცნიერს მოყვანილი აქვს მისიონერ ამბროზის მოხსენება, გაგზავნილი რომში 1640 წელს, სადაც მისიონერი სთავაზობს რომს, კათოლიკებმა შეიძინონ

საქართველოში მამულები, სოფლები და ყმები. მან იცის, რომ ამ სოფლებსა და მამულებში მცხოვრები მოსახლეობა ამ გზით გაკათოლიკდება; რადგანაცო, წერს ის, აქ მდიდარმა გრიგორიანებმა და იუდეველებმა შეიძინეს მამულები და სოფლები, რომელთა მცხოვრებლებმაც თავიანთი ბატონების ხელქვეით მყოფებმა, მიიღეს და აღიარეს გრიგორიანობა, ანდა იუდეველობაო. ქართველებიო, - წერს ის „...რაკი მათი ხელქვეითი გახდებიან, ბევრი მათგანი გადადის სომხის წესზედ, ამაზედ უარესიც ვნახეთ, ზოგიერთმა საქართველოში მცხოვრებმა მდიდარმა ურიებმა გააურიავეს რამდენიმე თავიანთი ყმა და მოსამსახურე“.

ეს პროცესი ქართლ-კახეთში არ გაღრმავებულა, რადგანაც ასე თუ ისე, დამოუკიდებლობა შეინარჩუნა და აქ საქართველოს საპატრიარქოს სიძლიერე-გავლენა არ შერყეულა; მესხეთში კი თურქეთის ბატონობის ხანაში ქართველობა დაიშალა. მესხები ან გამაჰმადიანდნენ, ან გაგრიგორიანდნენ, ან გაკათოლიკდნენ, ხოლო ის მცირერიცხოვანი მართლმადიდებლები, რომლებიც ქართლის საზღვართან მოშორებით ცხოვრობდნენ, ბერძნებად განიხილებოდნენ. შ. ლომსაძე წერს, რომ ანტიოქიელი პატრიარქის, მაკარის მტკიცებით, საქართველოს სამხრეთი საზღვარი მის დროს (XVII ს.) იყო მდინარე ევფრატი. ამას მოწმობს თურქი ისტორიკოსი ჩელები და კონსტანტინე პორფიროგენეტი. XVIII ს. შუა წლებში ტიმოთე გაბაშვილმა გიუმიშხანეში (საიდანაც XIX საუკუნეში ბერძნები ჩამოსახლდნენ საქართველოში), დაადასტურა არა მარტო ქართული ეკლესიის არსებობა, არამედ მოსახლეობაში შერჩენილი ხსოვნაც, რომ ადრე იგი საქართველოდ ითვლებოდა. ასევე ლაზეთის დიდი ქვეყანა მართლმადიდებლური იყო. თურქეთის სახელმწიფოსათვის ყველა მართლმადიდებელი, რა ეროვნებისაც არ უნდა ყოფილიყო ის, „ბერძენი“ იყო. ასე იქცნენ მართლმადიდებელი ლაზები და მესხები - „ბერძნებად“, მხოლოდ საქართველოს (ქართლის) საზღვართან ახლოს, ახალციხესა და მის შემოგარენში - სამცხესა და ჯავახეთში მცხოვრებ მართლმადიდებლებს უწოდებდნენ - ქართველებს, მესხეთის სამხრეთი ნაწილის მართლმადიდებლებს „ბერძნები“ უწოდეს.

ამის შემდეგ მესხეთში მაჰმადიანი ქართველები იწოდებოდნენ „თათრებად“, კათოლიკე ქართველები - „ფრანგებად“, გრიგორიანი ქართველები - „სომხებად“, მართლმადიდებლები ქართველების ერთი ნაწილი - „ბერძნებად“, მეორე ნაწილი კი - „ქართველებად“. თურქეთის ბატონობის დროსაც სარწმუნოებრივი აღმსარებლობის შესაბამისად დაშლილ ქართველებს - საბედნიეროდ გააჩნდათ ერთი საერთო რამ, რაც მათ აერთიანებდა და აგონებდა ნამდვილ ვინაობას - ეს იყო დედაენა. ყველა მათგანს საოჯახო, საშინაო, მშობლიურ ენად ჰქონდა ქართული ენა. ყველას ახსოვდა საქართველო და ქართველობა. მათ შორის ხანდახან იბადებოდნენ ხოლმე ჭეშმარიტი ქართველი პატრიოტები. XVIII საუკუნის ბოლოს ისეთი სურათი იხატებოდა, რომ თითქოს მთელი მესხეთის მოსახლეობა ქართველობისაკენ იხრებოდა, ისე ჩანდა, თითქოს გადაგვარება ნიღაბი იყო, თუ შესაბამისი მომენტი დადგებოდა, ყველაფერი კვლავ ძველებურად აღსდგებოდა.

XIX საუკუნემ ვითარება შეცვალა. ამ დროს სხვადასხვა მიზეზების გამო გაძლიერდა მუსულმანური (და საერთოდ, სარწმუნოებრივი) ფანატიზმი. ფანატიკოსებმა ქართული ენა ქრისტიანობის ენად გამოაცხადეს და შეიძულეს ის. დ. ბაქრაძე და სხვა მოგზაურები აღნიშნავდნენ, რომ მშობლებმა და ბებია-ბაბუებმა კარგად იცოდნენ ქართული ენა, შვილებმა კი აღარ, ან ძალზე ცუდად.

მესხეთის ეს მაგალითი გვიჩვენებს, რომ ხალხის მიერ მშობლიური ენის დავიწყება, თურმე, შესაძლებელი ყოფილა 20-30 წლის განმავლობაში, იმ შემთხვევაში, თუ ამ ენას მისი მომხმარებელი არაფრად ჩააგდებს, ან შეიძულებს.

სიმტკიცესა და ქართული ენის სიყვარულის დიდი მაგალითი გვიჩვენეს ქართველმა კათოლიკებმა. ჭეშმარიტად დევნილი ქართული ენა მათ შეიფარეს და თავიანთი მტკიცე, შეურყეველი, უტეხი ხასიათის წყალობით წმიდად მოაქვთ დღემდე.

სოფელი უდე მესხეთის შეურყეველი სოფელია. ის სხვა, სულ რამდენიმე სოფელთან ერთად, ქრისტიანობის შენარჩუნების გამო, თავისთავად არის ძეგლი სულიერი სიძლიერისა, მოთმინებისა და გამძლეობისა. ამ სოფლებში მრავლად არიან მორწმუნენი, განსაკუთრებით მოხუცებულნი, რომელნიც, მტკიცედ და უდიდესი სიყვარულით ინახავენ მრავალჭირგამოვლილ სარწმუნოებას, მესხეთის დღევანდელი ქრისტიანობა მიაგავს დიდი ტაძრის ნანგრევებში აქა-იქ მიმოფანტულ უმშვენიერეს ჩუქურთმიან ქვებს, რომელნიც, თავის მხრივ, დასრულებული შედევრები არიან, მაგრამ ისინი მაინც ნაწილნი არიან მთელისა, რომლის აღდგენა ოცნებას თუ შეუძლია. აქაურ თითოოროლა მოხუცს, აღვსილთ ღვთის მადლით, ეკლესიურობითა და სულიერობით, სრულყოფილად შემოუნახავთ არათუ ქრისტიანული სარწმუნოება, არამედ სრული საეკლესიო ტიპიკონი. ზეპირად იციან უამრავი გალობა, ლოცვა, საეკლესიო წესი. ისინი წარმოადგენენ ცოცხალ ეკლესიას, არა ახლად შექმნილს, არამედ ძველქართულს, შემონახულს დღემდე. ერთი ასეთი მოხუცია უდელი ელენე პარუნაშვილი-მერაბიშვილისა, მტკიცე, უტეხი ქრისტიანი, მრავალჭირნახული, კარგად ახსოვს თურქების ბოლო თავდასხმა მესხეთში, მაშინ ხუთი წლის ვიყავიო, ჰყვება (დაბადებულია 1913 წ.), მახსოვს ზამთარში, ღამით, მთელი სოფელი ავიყარეთ და ახალციხეში გაჭირვებით ჩავედით ლტოლვილები. დედაჩემმა ხელში ქათამი მომცა თბილია, ხელები აღარ გაგეყინებაო. კარგად იცის ძველი გალობები, ლოცვები, თქმულებები, გადმოცემები. მისგან 1985 წელს ჩავიწერე ანბანთქება, როგორც თვითონ უწოდებს „ღვთისმშობლის ლოცვა“. ეს არის გამჭვირვალე ლექსი, აღვსილი პოეზიით.

ანბანთქება ძალზე პოპულარული იყო საქართველოში XVII-XVIII საუკუნეებში. ჩანს, ლოცვებიც კი ანბანზე იყო გაწყობილი. მთქმელი ანბანის ასოებს უწოდებდა არა ან, ბან და ა. შ., არამედ ანო, ბანო, განო... (წოდებითი ფორმით). მისთვის ასე უსწავლებიათ „ტანტრაზე“ - ანბანის სასწავლო დაფაზე, რომელიც საკუთრად ჰქონია ყოველ მოსწავლეს. მას ეს ლოცვა კარგად აღარ ახსოვს, ზოგიერთ ადგილს კი რამდენჯერმე იმეორებს. ეს მესხური ანბანთქება ასეთია -

„ლოცვა - ავსილხარ, ყოვლად წმიდაო,
ღვთისმშობლისა

ანო - ავსილხარ, ყოვლად წმიდაო, ყოვლისა მადლით უფლისა,
ბანო - ბახჩა ხარ, აღყვავებული, სადგომად სულის წმიდისა,
განო - გაბრიელის ხარებითა მოგვევლინა ძალი ხვთისა,
დონო - დედა ხარ იესო ქრისტესი, ქალი ზეციერ მამისა.
ენო - ემანუილ შენგნით იშვა, მიზეზად ჩვენი დახსნისა,
ვინო - ვარდი ხარ მეტად ლამაზი, მოსაწონარი უფლისა,
ზენო - ზიხარ მუდამ შენს ძესთანა, მეოხევ ცოდვილებისა,
თანო - თვალი შენი ჩვენზედ იყოს, შიში არ გვქონდეს მტერისა.
ინო - იგი ძუძუ დაილოცოს, რომ აწოვე ქრისტეს პირსა,
კანო - კურთხეული ხარ მარიამ, დედა ხარ მოწყალებისა,
ლასო - ლამპარი ხარ ანთებული, გამნათებელი ბნელისა,
მანო - მარიამ, მიმადლებულო, სიტყვა გაქვს ანგელოზისა.
ნარო - ნეტარელი ხარ მარიამ, ხილვა გვაღირსე ზეცისა,
ონო - ორნი გზანი მიგვაჩნია, გვიწინამძღვრებს სამოთხესა,
პარო - პილწსა ეშმაკსა ნუ მიგვცემ, შეგვახვეწე მაცხოვარსა,
ჟანო - ჟამი იგი დაილოცოს, რომ აწოვე ქრისტეს პირსა.
რაე - რა ღირს ვართ, რომ ჩვენ შენ გაქოთ, თუ შენ არ მოგვცემ ენასა,
სანო - სანთელი ხარ ანთებული, გამნათებელი ბნელისა,
ტარო - ტიტველი ვარ მე ცოდვილი, კაბა ჩამაცვი ნათლისა,
უნო - უშენოდ არ შემიძლია ხილვა წმიდა სამებისა.
ფარო - ფარფოთლიანი ვარდი ხარ, სუნი გაქვს უკვდავებისა,
ქანო - ქვეყნის მცველად გაჩენილო, სამყარო ჩვენი ზეცისა,
ღანო - ღრუბელი ხარ უწვიმარი, წვიმა გაქვს შვიდმაისისა,
ყარო - ყოვლის ფერადად შემკულო, ტაძარო სოლომონისა,
შინო - შიშველი ვარ მე ცოდვილი, კაბა ჩამაცვი ნათლისა,
ჩინო - ჩვენთვის შენს ძეს შეგვახვეწე, ნუ გვკითხავს ჩვენ ცოდვილებსა,
ცანო - ცამ - ქვეყანამ განიხარა, იესო ქრისტე შობილა,
ძინო - ძე ღვთისა ქვეყნად მობრძანდა...
წილო - წყალობის კარი გაგვიღე, ღირსი გაგვხადე ზეცისა
ჭარო - ...
ხანო - ...
ჯანო - ...
ჰაე - ...
ჰოი - ჰოი, რა ტკბილი დედა ხარ, ხილვა გვაღირსე ზეცისა,
ამინ“...

ასეთია ეს ანბანთქება. შეიძლება ეს ლოცვა ანბანის დასამახსოვრებლად, მოსწავლეებისათვის იყო განკუთვნილი. 72 წლის მოხუც მთქმელს ის უნაკლოდ აღარ ახსოვდა. საინტერესოა, ასევე მისგან ჩაწერილი ძალზე კარგი მელოდიის მქონე გალობის „მარიამ შენა ხარ“ ზოგიერთი სტროფი - „მარიამ შენ ხარ ხვთის ტკბილი დედა, ჩვენ გაქებთ გულით, დიდება შენდა, გლოცავთ, გლოცავთ, გლოცავთ მარიამ (2-ჯერ), ივერი უსმენს ამ ჩვენს გალობას...“ და ა.შ. ამ გალობაში წმ. ნინო იხსენიება.

დღეს მესხეთის ქრისტიანებს ემსახურება ახალციხის წმიდა მარინეს ეკლესიის სამღვდელოება. ახალციხის იმ უბანს, სადაც ეს ეკლესიაა, რაბათი ჰქვია. რაბათში იმყოფებოდა ჯერ ათაბაგების, მერე ფაშების რეზიდენცია.

ამჟამად მესხეთში წმიდა მარინეს ეკლესიაა ერთადერთი მემკვიდრე ტაო-კლარჯეთის უბრწყინვალესი ქრისტიანული კულტურისა, ათასობით და ათიათასობით წმიდა მამისა, რომელნიც ერისა და სულის უკვდავებისათვის იღვწოდნენ.

წმიდა მარინეს ეკლესია 1980 წელს გაიხსნა ჩვენი დიდი მეუფის, საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ილია II-ის ლოცვა-კურთხევითა და ხელისუფლების დახმარებით. როცა ჩვენი ეკლესია გაიხსნა, ახალციხის რაიონში უკვე მოქმედებდა იუდეველთა სინაგოგა, გრიგორიანთა და სომეხ-კათოლიკეთა ეკლესიები.

ტაძრის შენობა ძველი არ არის, როგორც მისი ძუნწი წარწერა გვამცნობს, შენება 1869 წელს დაუწყიათ და 1893 წელს დაუმთავრებიათ. XX საუკუნის დამდეგს გამოცემული ერთი წიგნიდან ჩანს, ამ დროს ტაძარში ქართულენოვანი წირვა-ლოცვის გაუქმება და ბერძნულის დაწესება სდომებიათ, რასაც ახალციხის ქართველთა საზოგადოება აღუშფოთებია. ეგზარქოსის ჩამოსვლის შემდგომ, მდგომარეობა გამოსწორებულა. ტაძარი მისი ცხონებული თავმჯდომარის, პარმენ ჯაფარიძის გადმოცემით, 1923 წლამდე მოქმედებდა; მაგრამ მისი ფაქტიური ახალი ცხოვრება 1982 წლიდან დაიწყო - შეკეთების შემდეგ. 1982-83 წლებში მთლიანად შევცვალეთ სახურავი, შეილესა, დამონტაჟდა ელექტრობა, გათბობა. ჩვენ ვლოცავთ და საშვილიშვილოდ ვაკურთხებთ ყველა იმ მორწმუნეს, ვინც ეწეოდა ამ საქმეს. ამჟამად, თუმცა მრავალი საქმეა გასაკეთებელი, მაგრამ საერთო მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია. XIX საუკუნეში ახალი ეკლესია ძველის ადგილზე აუშენებიათ. აქვე ასიოდ მეტრში ფაშების მთავარი მეჩეთია, რამდენად მოსათმენი იყო მათთვის, მეჩეთთან ახლოს, მართლმადიდებელთა ეკლესიის არსებობა? ჩანს, ვერც ითმენდნენ. ამაზე ნათლად მიუთითებს ადამიანის ძვლების გასაოცარი სიმრავლე, რომელიც კეთილმოწყობის დროს აღმოჩნდა ეზოს ყოველ კუთხეში. მართალია, საერთოდ, ეკლესიების ეზოები დროთა განმავლობაში სასაფლაოებად იქცეოდნენ ხოლმე, მაგრამ წმ. მარინეს ეზოში ერთმანეთზე უწესრიგოდ დაყრილი ძვლების უზომო რაოდენობა გვაფიქრებინებს, რომ აქ იმ ქრისტიან მართლმადიდებელთა საძმო საფლავი იყო, რომელთაც მასობრივად ხოცავდნენ. დახოცილებს ალბათ, თავიანთ ეკლესიაში ერთად მოასვენებდნენ ურმებით ან სხვა საშუალებით და ერთად ასაფლავებდნენ. აღსანიშნავია, რომ ძვლები თითქმის მიწის ზედაპირზეა, ბარის ერთ პირზე.

XIX საუკუნის მშენებლებს ძველი წარწერიანი ქვები სამშენებლო მასალად გამოუყენებიათ საძირკვლის ზემოთ. საინტერესოა მასში ჩაყოლებული ერთი საფლავის ქვის ეპიტაფია, რომელიც შაირით ყოფილა დაწერილი - (სამუშაოთა დროს ამ წარწერის მეორე ნახევარი გამოჩნდა, ნახევარი კედელშია მოქცეული) - „თავადთა შორის მეც ვიყავ აბაშიძობით თქმულიო, ხუთ წელს ვიცხოვრე ნიკოლოზ ოსმალშიდ დაკარგულიო...“, ახალციხე მაშინ ოსმალეთის ტერიტორიაზე იყო, ჩანს თავადი ნიკოლოზ აბაშიძე საქართველოდან გაქცეულა და ოსმალეთში „დაკარგულა“, სადაც ხუთი წელი უცხოვრია. აქ წარწერიანი ქვების არცთუ დიდი რაოდენობაა.

ყოველი საღმრთო ლიტურგიის დროს ჩვენ ვლოცავთ და ვაკურთხებთ მესხეთის მიწას, შევთხოვთ უფალ ღმერთს აქ ქართველი ერის გამრავლებას,

რომ მესხეთი კვლავ იქცეს ქართული კულტურის ბრწყინვალე კერად, რომ მისი ნათელი დრომ ვერ გაანელოს.

„ჯვარი ვაზისა“, № 2, 1986

პირველი ღირვა უდეს ტაძარში

საქართველოს ერთ-ერთ უძველეს და უდიდეს სოფელ უდეში ამოქმედდა ეკლესია. სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებულმა რელიგიების საქმეთა საბჭომ ამა წლის 14 (27) მაისის დადგენილებით რეგისტრაციაში აიყვანა ამ სოფლის მორწმუნეთა საზოგადოება.

7 (20) ივნისს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით, ეკლესიის კურთხევისათვის უდეში აბრძანდა ახალციხისა და სამცხე-ჯავახეთის ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსი ანანია (ჯაფარიძე). ეკლესიის ეზოში ეპისკოპოსის მოლოდინში შეკრებილიყვნენ სოფლელები და მესხეთის სხვა კუთხეებიდან ჩამოსული მორწმუნეები. მათ ორმოცდაათი წლის უქმობის შემდეგ ეკლესიის გახსნით გამოწვეული სიხარულის დამალვა არ შეეძლოთ. დაირეკა ეკლესიის ზარი და ეპისკოპოსი ანანია ახლადდანიშნულ დეკანოზ სტეფანე ნადირაძის თანხლებით ტაძარში შებრძანდა. დაიწყო ტაძრის კურთხევა, რის შემდგომაც მორწმუნე მრევლთან ერთად სამღვდელოებამ სამგზის შემოუარა ეკლესიას. ეპისკოპოსი აიაზმას ასხურებდა ტაძარსა და ხალხს, ისმოდა გალობა. კურთხევის დასრულებისა და ჩამოლოცვის შემდეგ ტაძრის ამბიონიდან მან სიტყვით მიმართა მორწმუნეებს.

ეპისკოპოს ანანიას ქადაგება უდეს ეკლესიაში

სახელითა მამისათა, და ძისათა, და წმიდისა სულისათა. პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, მორწმუნენო, ქრისტესმიერ საყვარელო შვილებო!

დღეს დიდი სიხარულისა და ბედნიერების დღეა. ათეული წლების უქმობის შემდგომ ღმერთმა ინება გახსნა და კურთხევა უდეს დიდებული ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ეკლესიისა.

დღევანდელი დღე სახელოვანია, დღევანდელი დღე ისტორიულია. ჩვენ ახლა, ამ წუთებში საფუძველი დავუდეთ ქართული ეკლესიისა და ქართველი მრევლის ერთიანობას მესხეთში. ინებოს ღმერთმა, რომ თქვენმა შთამომავლობამ სიამაყით მოიგონოს ეს დღე უდეს ეკლესიისა. ტაძარი, რომელიც ჩვენ დღეს ვაკურთხეთ, ერთ-ერთი მშვენიერია საქართველოში, ისევე ცნობილია რომ თქვენ, უდელები, ქრისტეს მცნებათა მტკიცე და ერთგული დამცველი ქრისტიანები იყავით წარსულში. მრავალი ტანჯვისა და გარემომხდური მტრის მოძალების მიუხედავად, წმიდად მოიტანეთ დღემდე თქვენი სარწმუნოება, დედაენა, მშობელი ქვეყნისადმი მამულიშვილური სიყვარული: ამიტომაცაა, რომ ღმერთმა არ დაივიწყა ჩვენი მხარე, მოხედა წყალობით და ინება გახსნა თქვენი ეკლესიისა.

ჩვენს წმიდა წიგნში - „ქართლის ცხოვრებაში“ ნათქვამია, რომ წინა დროებაშიც ღმერთი მოწყალებით მოხედავდა ხოლმე ქართველობას და დედა ღვთისმშობელი კი თავის კალთას აფარებდა. სწორედ ასე განაცხადა, ამ მხარეში, მესხეთში შემოსულმა ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს უპირველესმა მოწაფემ - მოციქულმა ანდრია პირველწოდებულმა. თქვენს წინაპრებს, ქართველთა შორის პირველ ქრისტიანებს, თავის გარშემო შემოკრებილ მესხებს ანდრია მოციქულმა ამცნო, რომ ივერია ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა, ხოლო ივერიელებს ყურადღებას არასდროს მოაკლებდა უფალი ღმერთი.

სწორედ ანდრია პირველწოდებულმა დაუდო საფუძველი ქართულ ეკლესიას. ჩვენი ეკლესია დაარსებულია წმიდა ანდრიას მიერ. ეს არის სამოციქულო ეკლესია. მეოთხე საუკუნეში კი აქ, მესხეთში შემოვიდა თვითონვე მესხი - კაპადოკიელი ქალი, მოციქულთასწორი წმიდა ნინო. მან გაიარა სამცხე, ჩავიდა მცხეთაში, ქრისტეს სარწმუნოებაზე მოაქცია ივერიის მეფე-დედოფალი მირიანი და ნანა, რის გამოც ერთიანად მოინათლა მთელი ქართველი ერი. გაიზარდა წმიდა ანდრიას მიერ დაარსებული ქართული ეკლესიის მრევლი.

წმიდა ნინომ იცოდა, რომ ქართული სამოციქულო ეკლესიის ცენტრი უნდა ყოფილიყო მცხეთაში, საქართველოს მაშინდელ დედაქალაქში, სადაც შენახული იყო და ცხადია დღესაცაა კვართი უფლისა. მისი ნებით დადგენილი იქნა სრულიად საქართველოს მთავარეპისკოპოსი, რომელსაც შემდგომში კათოლიკოს-პატრიარქის ტიტული მიენიჭა. „კათოლოს“, რომლისაგანაც წარმომდგარა სიტყვები „კათოლიკოსი“ და „კათოლიკე“ - ბერძნულია და ქართულად ნიშნავს - „საყოველთაოს“. „კათოლიკოს-პატრიარქი“ იგივეა ქართულ ენაზე, რაც - საყოველთაო მამათმთავარი. მესხეთის ქრისტიანები, თქვენი წინაპრები, ისე როგორც სხვა კუთხეთა ქართველები, მუდამ, მხოლოდდამხოლოდ მცხეთას ექვემდებარებოდნენ. მცხეთის საკათოლიკოსო - საპატრიარქოს მრევლი იყვნენ თქვენი წინაპრები საუკუნეთა მანძილზე.

I-X საუკუნეებში მსოფლიო ეკლესია იყო ერთიანი, მთლიანი და დაუყოფელი. ამ მთლიან ეკლესიას მაშინ ეწოდებოდა საყოველთაო ანუ „კათოლიკე“ ეკლესია. მოციქულთა მრწამსში, რომელიც ყოველი მორწმუნის კრედოა, ნათქვამია - „მრწამს ერთი წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესია“. რას ნიშნავს ეს? ეს იმას ნიშნავს, რომ ყოველ ქრისტიანს სწამს, რომ მთელ მსოფლიოში არსებობს ერთიანი ანუ საყოველთაო სამოციქულო ეკლესია... ჩვენ ეს კარგად უნდა ვიცოდეთ, ჩვენი მრწამსის თანახმად ჩვენ გვწამს არა რამდენიმე, არა სხვადასხვა ეკლესია, არამედ ერთი საყოველთაო მსოფლიო ეკლესია. მსოფლიოში არსებობს ერთი ეკლესია, რადგანაც ერთი იყო იესო ქრისტე - დამაარსებელი და მეთაური მსოფლიო, ანუ საყოველთაო, კათოლიკე ეკლესიისა.

ეს მრწამსი, რომელსაც დღეს აღიარებს ქართული ეკლესია, საქართველოში იქადაგეს და გაავრცელეს თვით მოციქულებმა. სხვადასხვა ქართულ და უცხოურ წყაროთა თანახმად, საქართველოში ქადაგებდა არა მარტო ანდრია, არამედ სხვა მოციქულებიც, კერძოდ, სვიმონ კანანელი, მატათა, ბართლომე, თადეოზი და თომა. ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის 12 მოციქულიდან ექვსი მოციქული საქართველოში ქადაგებდა. ეს იმითაც იყო გამოწვეული, რომ მოციქულთა დროს იბერია იყო რომის იმპერიის მეტოქე ძლიერი სახელმწიფო, რომლის ხელშიც იყო პართიასა, სკვითიასა და ნაწილობრივ პონტოში შემავალი სავაჭრო გზები. ორი მოციქული კი მატათა და სვიმონ კანანელი საქართველოში არიან დაკრძალულნი. მოციქული მატათა აქ, ჩვენთან, დასავლეთ საქართველოში, ბათუმთან ახლოს განისვენებს. როგორც მოციქულებმა ქართველ ხალხს მისცეს მრწამსი, რომელსაც ახლაც უბიწოდ და უმწიკვლოდ იცავს ქართული ეკლესია.

ქართული სამოციქულო ეკლესია არა მარტო მრწამსის იმ ნაწილს იცავს მტკიცედ, რომელშიც ნათქვამია: „მრწამს ერთი წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესია“, არამედ მთლიან მრწამსსა და სარწმუნოების საერთო სისპეტაკეს. დიდმა გიორგი მთაწმინდელმა, რომელიც ჩვენი მხრიდან, ჯავახეთიდან იყო, ღირსეულად განუცხადა ბიზანტიის იმპერატორს - „ეს არის

სარწმუნოება ჩვენი ნათესავისა - რაჟამს ღმერთი ერთგზის გვიცნობიეს, არ მივდრეკილვართ არც მარცხნივ და არც მარჯვნივ და არც მივდრკებით, თუ ღმერთს უნდესო“, არსენ იყალთოელი წერდა: „ყოველი ერი ჩვენი მტკიცედ და შეურყევლად სდგას მართალ სარწმუნოებაზე“... ამასვე ამბობდნენ სხვა მამებიც. ამის თქმის უფლებას ქართველ სამღვდელოებას აძლევდა ის, რომ მაშინ, როცა მსოფლიო ეკლესია XI საუკუნეში ორად გაიყო, ბიზანტიისა და დასავლეთის ეკლესიებად, ამ ეკლესიათა მეთაურების შუღლისა და ერთმანეთისადმი ქიშპობის გამო, ქართული ეკლესია მოციქულთა სწავლების ერთგული დარჩა. მსოფლიო ეკლესიის ორად განყოფის იმ ქარიშხლიან დროს გიორგი მთაწმინდელმა გამოიკვლია ქართული ეკლესიის, აგრეთვე დასავლეთის, ბიზანტიისა და მონოფიზიტთა ეკლესიების სარწმუნოებრივი მიმართულებანი და დაასკვნა, რომ მთელ მსოფლიოში ერთადერთი ქართული ეკლესია იყო ჭეშმარიტად ერთგული მოციქულთა სწავლისა. მართლაც, დასავლეთის ეკლესია განვითარების თავისი გზით წავიდა, ბიზანტიის ეკლესიაში თავიდანვე მრავალი წვალება და ერესი იყო დანერგილი, ხოლო მონოფიზიტთა შეცდომები თავიდანვე იყო დაგმობილი მსოფლიო მამათა მიერ.

ქართული სამოციქულო ეკლესია საუკუნეთა მანძილზე არ შეცვლილა, ის ისევე წმიდა და უბიწოა, როგორც იყო მოციქულთა დროს.

სწორედ ამაში გამოიხატა ჩვენზე მონიჭებული მადლი იესო ქრისტესი და დედა ღვთისმშობლის მფარველობისა.

მესხეთი ყოველთვის ქართული ქრისტიანობის ბურჯი იყო, მესხეთს მსოფლიო ქრისტიანობის წინაშეც მიუძღვის ღვაწლი. ამ დალოცვილმა კუთხემ მსოფლიო ეკლესიას აღუზარდა ისეთი დიდი წმიდანები და მამები, როგორებიც იყვნენ: წმიდა გიორგი, წმიდა ნინო, ბასილი დიდი და მისი ძმა დიდი გრიგოლი. ასევე მრავალი სხვა წმიდანი. ისინი კაბადოკიიდან იყვნენ. კაბადოკია კი ქართულ კოლონიად ითვლებოდა. მათ მიანიჭეს სიმტკიცე მესხეთისა და მთელი საქართველოს ქრისტიანობას.

აქ ტაო-კლარჯეთის „ქართველთა სამეფოს“ დაარსების შემდეგ მოღვაწეობდნენ წმიდა მამა გრიგოლ ხანძთელი და მისი მოწაფენი, მესხეთიდან ჩასული ბერები ავსებდნენ ათონის ივერთა და პეტრიწონის მონასტრებს. ჰყვაოდა აქ ქართული ქრისტიანობა... ხოლო მესხეთში არსებული თოთხმეტივე საეპისკოპოსო მთელი თავისი მრევლით სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სამწყსოში შედიოდა.

ოსმალთა მიერ მესხეთის დაპყრობამ XVI საუკუნის შემდეგ ბოლო მოუღო ქართულ ქრისტიანობას ამ კუთხეში. თურქი დამპყრობლები პირველ რიგში ებრძოდნენ და ანადგურებდნენ ქართველ სამღვდელოებას. სამასი წლის მანძილზე ანგრევდნენ (XVI-XVIII საუკუნეებში) ქართულ კულტურასა და საეკლესიო ცხოვრებას. მტერი მოითხოვდა ქართველ სამღვდელოებას გაეწყვიტა კავშირი საქართველოს საკათოლიკოსოსთან. თურქები დევნიდნენ არა მარტო ყველა ქრისტიანს, არამედ იმას, ვინც მცხეთის საკათოლიკოში შედიოდა. მაგალითად, მესხეთის 14 საეპისკოპოსოდან 1764 წლისათვის დარჩენილი იყო მხოლოდ ერთადერთი, რომლის ეპისკოპოსი გიორგი ჩამოშორდა საქართველოს ეკლესიას და დაუკავშირდა დასავლეთის ქრისტიანობას. მისი სასტიკი დევნა მაშინვე შეწყვიტეს.

მესხებს ნება მიეცათ მიეღოთ ნებისმიერი სარწმუნოება, ოღონდ აუცილებლად უნდა უარეყოთ ქართული. მათ კავშირი უნდა გაეწყვიტათ საქართველოს ეკლესიასთან. მართლაც მესხების ძალზე დიდმა ნაწილმა

იძულებით მიიღო მაჰმადიანობა. ოსმალებმა ნება მისცეს უცხოეთის სამღვდელოებას შემოსულიყო მესხეთში. ასე გაჩნდნენ მონოფიზიტები და კათოლიკენი. ძველ დროს, სამწუხაროდ, ხალხი ერთმანეთისაგან ვერ არჩევდა ეროვნებასა და სარწმუნოებას, ამიტომაც იმ ქართველებს, რომელთაც მაჰმადიანობა მიიღეს - „თათრები“ უწოდეს, იმ ქართველებს, რომელთაც მონოფიზიტობა მიიღეს - „სომხები“, ხოლო იმათ, რომელნიც ევროპულ ქრისტიანულ ცენტრს დაუკავშირდნენ - „ფრანგები“. იმ დროს მთელ ევროპას ოსმალეთში „საფრანგეთს“ უწოდებდნენ. თურქების შემოსევამდე მესხეთში არ ცხოვრობდა ქართველების გარდა არც ერთი სხვა ხალხი. ისინი არც შემდგომ ჩამოსახლებულან მესხეთში, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, „თათრები“ მაჰმადიან ქართველებს უწოდეს; ის ქართველები კი, რომელთაც მაჰმადიანობა არ მიიღეს, მაგრამ არც ქართული ეკლესიის წევრად დარჩენა შეეძლოთ, ქრისტიანობის შენარჩუნებისათვის იძულებულნი გახდნენ ევროპელი მისიონერების მრევლად ქცეულიყვნენ.

აღნიშნული მდგომარეობის უკეთ დანახვის მიზნით მე მინდა მოგაწოდოთ ამონაწერი შოთა ლომსაძის წიგნიდან „სამცხე-ჯავახეთი“ (გვ. 502). „ქართველ კათოლიკებში, იმის გამო, რომ ვატიკანში კონგრეგაციის მიერ ქართული ენა არ იყო დამტკიცებული ღვთისმსახურებისათვის მოქმედ ენად, გაბატონდა ლათინური და სომხური... ქართული კათოლიკური ეკლესიებიდან გამოიდევნა ლათინური ენა და ქართველი კათოლიკენი შერჩნენ სომხურ ენას. ხშირ შემთხვევაში, ქართველ კათოლიკეთა მრევლს სომეხ კათოლიკეთა წარმომადგენლები თუ გასომხებული ქართველები წინამძღვრობდნენ. ასეთი ვითარება ქართველ კათოლიკეთა სრულ დაბნევას იწვევდა, რადგანაც მეტყველებდნენ ქართულად, აიძულებდნენ ელოცათ სომხურად, ადიდებდნენ რომის პაპს და ცხოვრობდნენ თურქული პოლიტიკის ქვეშ. სომხურ-კათოლიკური ეკლესია ხელმძღვანელობდა მათ ჯვრისწერა-მონათვლას. მონათვლისას არქმევდნენ სომეხი კათოლიკე ეპისკოპოსის მიერ რეკომენდებულ სახელებს და, ასე თანდათან, იცვლებოდა მათი ნამდვილი ვინაობა. ხშირად ახალ სახელს ახალი გვარის ხელოვნურად შექმნა და გადაკეთებაც მოსდევდა. შოვინისტი კათოლიკე მოძღვარნი ყველაფერს აკეთებდნენ იმისათვის, რომ ქართველ კათოლიკებს დაევიწყებინათ მშობლიური ენა, გვარი, წარმომავლობა და ბოლოს, რადგანაც კონგრეგაციას მათ საეკლესიო ენად სომხური ენა ჰქონდა დამტკიცებული, სომხებად გამოეცხადებინათ. სამწუხაროდ, როგორც ზემოთ ვნახეთ, სოფელ ვალეს მაგალითზე, მესხეთის სინამდვილეში ეს ნაწილობრივ კიდეც გაკეთდა. ამას თითქმის აღარაფერი ეშველებოდა, რომ ეს საქმე თვით მესხეთის ქართველ კათოლიკებს არ გადაეჭრათ. ისინი: იოანე ხუცესი, პეტრე ხარისჭირაშვილი, ივანე გვარამაძე, მიხეილ თამარაშვილი და სხვანი გმირული შემართებით აღუდგნენ ყალბისმქმნელებს და მეცნიერული საბუთიანობით ყველაფერი სააშკარაოზე გამოიტანეს.

დიახ, საუკუნეთა მანძილზე აქაური ქართველი ქრისტიანები ვალდებულნი იყვნენ წირვა-ლოცვისას, ჯვრის-წერისა და ნათლობისას ეხმარათ სომხური ენა, ქართული ენა აკრძალული, უხმარი და გამოუყენებელი იყო. ამან გამოიწვია ამ მხარის ეთნიკური სახის შეცვლა. თურქი მოხელეებისა და მათი აგენტების მიერ სასტიკად იდევნებოდა არა მარტო ქართული, არამედ ყველა პირიც, ვინც გაბედავდა და ქართული ენის გამოყენებას მოითხოვდა.

ქართული ენის დაცვისათვის XVIII საუკუნეში მესხეთიდან განდევნილი იოანე ხუცესი, იძულებული გახდა იმერეთისათვის შეეფარებინა თავი; ასევე,

ქართული ენის დაცვისათვის მესხეთიდან გააძევეს პეტრე ხარისჭირაშვილი და უცხოეთში გადახვეწეს. რისი გაკეთების ნებაც მას თავის სამშობლოში არ მისცეს, უცხოეთში შეძლო - ქართული მონასტერი დააარსა სტამბოლში.

მამა მიქაელ თამარაშვილი, საქართველოდან გაძევებული, ჩაუჯდა რომის არქივებს და დაამტკიცა, რომ მესხეთის კათოლიკენი ეროვნებით ქართველები არიან.

„ირეკდევ და განგეღოთ თქვენ, ეძიებდეთ და ჰპოვეთ“ - ნაბრძანებია წმიდა სახარებაში, თანდათან სრულდება ამ კუთხის საუკუნოვანი ოცნება, იღვიძებს ქართული წირვა-ლოცვა მესხეთში.

აღსრულდა დიდი მამის, პეტრე ხარისჭირაშვილის ოცნება - უდის ღვთისმშობლის ეკლესიაში დღეიდან წირვა-ლოცვის ენა იქნება არა სხვათა ენა, არამედ - ქართული.

თქვენ ხართ ბედნიერი, რადგან თქვენივე მოწადინებითა და მონდომებით შესძელით ის, რისთვისაც თქვენი წინაპრები საუკუნეთა მანძილზე იღვწოდნენ.

გიხაროდენ, ქართულად მონათლავთ თქვენს ბავშვებს.

გიხაროდენ, ამ წმიდა ტაძარში ამიერიდან მკვიდრდება ქართული ენა, ქართული გალობა.

შევთხოვ უფალს, უკუნითი უკუნისამდი იყოს თქვენი სიხარული. აღსრულდა ის, რისთვისაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე იბრძოდნენ ამ კუთხის სახელოვანი შვილები. ხელისუფლება მზრუნველობითა და ყურადღებით მოეკიდა ჩვენს მრავალგზის სათხოვარს; თქვენი სარწმუნოებრივი მოთხოვნილებანი დაკმაყოფილებულია.

დიდი ილია ჭავჭავაძე იმდროინდელი ქართველობის შესახებ წერდა: დავიშალენით, გავითიშენით დავცალცალკევდით იმერლებად, მესხებად, ქართლელებად, მეგრელებად, კახელებად... მხოლოდ ჩვენი კუთხენი გვახსოვს. ერთიანი ერი კი გადაგვავიწყდაო. ასეთ დაყოფას სარწმუნოებრივი სისუსტეც იწვევს, რადგანაც ეშმაკი ძლიერია მცირე სარწმუნოების მქონე ადამიანთან. ღმერთი შეაერთებს, ეშმაკი კი განყოფს. ღმერთის ნებაა გაერთიანება მესხეთის ქრისტიანებისა მთელ ქართველ ქრისტიანებთან, ეშმაკის სურვილია განაცალკეოს მესხეთის ქრისტიანები საქართველოსაგან, მაგრამ სუსტდება იგი.

ერთიანია ჩვენი ერი, ერთიანია ჩვენი ეკლესია. წმიდა ანდრიას მიერ დაარსებული ქართული სამოციქულო ეკლესია საქართველოს ყველა კუთხის ქრისტიანებს ემსახურება და მწყემსავს I საუკუნიდან დღემდე. თანდათან აღსდგება ერთიანობა ქართული ეკლესიისა, ამიტომაც დღევანდელი სიხარულის - ამ ეკლესიის კურთხევის დიდებულ დღეს, მე ვლოცავ მესხეთსა და მთელ საქართველოს, გლოცავთ თქვენ, თქვენს ოჯახებს, შევთხოვ უფალ ღმერთს თქვენს გამრავლებას.

სიხარული, სიძლიერე და მშვიდობა მოგანიჭოთ უფალმა, მრავალ სიხარულს დაესწარით, ამინ.

„ჯვარი ვაზისა“, № 2, 1987

პირველი წირვა საფარაში

1988 წლის 28 აგვისტოს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების დღეს საფარის მონასტრის წმიდა საბას ტაძარში სწირა ახალციხისა და სამცხე-ჯავახეთის ეპისკოპოსმა ანანიამ (ჯაფარიძე). ეს იყო პირველი ლიტურგია 20-იანი წლების შემდეგ. ზიარებისას ეპისკოპოსმა ქადაგებით მიმართა მორწმუნეებს.

ეპისკოპოს ანანიას ქადაგება

პატიოსანნო და დიდებულო ქართველნო, მარად აღავსებს მადლი ყოვლადწმიდა დედა ღვთისმშობლისა ჩვენს მორწმუნე ერს. ყოვლადწმიდის მფარველობით დღეს საფარის წმიდა ტაძარში პირველად, ოციანი წლების შემდეგ, კვლავ შეიწირა წმიდა წირვა თითქმის სამოც წლისთავზე.

ჩვენმა უფალმა და მაცხოვარმა იესო ქრისტემ თავის დედას - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს განუცხადა (თანახმად „ქართლის ცხოვრებისა“), რომ არასოდეს მოაკლებდა თავის მფარველობასა და წყალობას „საზეპურო“ ქართველ ერს, და მართლაც, ქრისტიანობა კვლავ ჩვენი ეროვნული ნიშან-თვისებაა, ჩვენი მორწმუნე ხალხი კვლავ იმ გზით მიდის, რომელი გზითაც წინაპრებს უვლიათ. ენა, მამული და ქრისტიანული სარწმუნოება - აი, დიდი ილია მართლის მიერ დატოვებული ანდერძი. ქრისტიანობა ჩვენთვის არა მარტო საზოგადო რელიგიაა, არამედ ჩვენი სუბიექტური თვისება, ჩვენი პირადობა და მეობა. ჩვენს წინაპრებსაც ასევე მიაჩნდათ და იმ ქართველს, რომელიც ქრისტიანობას უარყოფდა, ქართველად აღარც კი თვლიდნენ. ეს ჩვენი კუთხის ტრაგედიაც იყო, როგორც ამას უჩვენებს მაგალითი მესხების იმ მნიშვნელოვანი ნაწილისა, რომელთაც ნებსით თუ უნებლიეთ მაჰმადიანობა მიიღეს.

დღევანდელ წირვისას მე თქვენთან ერთად მოვიხსენიე ამ წმიდა ტაძრის აღმაშენებელთა სულნი, საბა-სარგისყოფილ და ბექა ჯაყელებისა და ასევე, სულნი ათასობით ბერისა, რომელნიც ამ მონასტერში საუკუნეთა მანძილზე მკვიდრობდნენ. საფარაში თვით თურქების საშინელი გაბატონების დროსაც კი, წირვა-ლოცვა არ შეწყვეტილა. „აწ ხუცის ამარაარ“ - წერდა XVIII საუკუნეში ვახუშტი ბატონიშვილი. შემდეგ საუკუნეებშიც აქ კვლავ დაემკვიდრნენ ბერები, ჩვენი საუკუნის პირველ მეოთხედში კი სასულიერო ცხოვრება სრულიად ჩაკვდა.

თქვენც ხედავთ, რა შედეგი გამოიღო ამ ეკლესიის უმოქმედობამ. ჩვენს წინაა სრულებით მოუვლელი, უპატრონო ეკლესია, აღარსადაა კანკელი და ხატები, წვიმის წყალს გაუჟონავს კედელში, ათხრილა იატაკი, უსუფთაობის დაღი აძევს ყოველივეს და, რა თქმა უნდა, არ ისმის ზარის ხმა.

ბევრი თქვენგანისაგან მსმენია, როგორ გამოიყურებოდა ეს ეკლესია 50-60 წლის წინ - მშვენივრად ნაჩუქურთმევი, მოოქროვილი კანკელი, მაღალმხატვრული, უძვირფასესი ხატები - მშვენიერი ჩარჩოებით, თითქმის მთელი დარბაზის შემავსებელი ბრინჯაოსაგან ოსტატურად ჩამოსხმული ქორკანდელი, მოჭედილ-მოთვალულ ყუთებსა და კოლოფებში პატივისცემით ჩალაგებული წმიდათა აურაცხელი ნაწილები, საგანგებო შანდლები და სასანთლეები და აქაური ბერებისათვის განსაკუთრებით თაყვანსაცემი საბა განწმედილის (VI ს.) წმიდა ნაწილები. უცხოეთში - საბერძნეთშიც კი მკითხეს,

ამჟამად სად ინახება განძი მსოფლიო მართლმადიდებლობისა - ნაწილები წმიდა საბასიო? ვინ იცის, თვალთაგან მიეფარა ჩვენი ურწმუნოების გამო.

ვინ უნდა დავადანაშაულოთ? მხოლოდ ჩვენი თავი. ყველამ, ყველა ჩვენგანმა უნდა ჩავიხედოთ გულში, ვაღიაროთ ჩვენი შეცოდებანი. სინანული, აღსარება და ცოდვებისაგან განწმენდა აღადგენს ჩვენს ქრისტიანობას. არა ცუდმედიდობა, ცუდმეტყველება, სხვისი განკითხვა და აუგი, არამედ სიწმიდე, სიმდაბლე, მოთმინება და სიყვარული. ეს, და მხოლოდ ეს, კვლავ აღგვამაღლებს. წმიდა წიგნებში ნაბრძანებია, ტაძარი შეიძლება დაინგრეს და თავისი ქვებითვე აღადგინონ, მაგრამ ადამიანის დაშლილი სულის აღდგენა აღარავის ხელეწიფებისო. ჩვენ უნდა ვიფიქროთ ადამიანის სულზე. არ უნდა დაირღვეს ადამიანის სულის მთლიანობა, სახარებაც ასევე ბრძანებს - გწამდეს ღმერთი და გიყვარდეს ადამიანი, ტაძარს კი სულმთელი ადამიანი კვლავ აღაშენებს. დიახ, უნდა ვიზრუნოთ ტაძარზე, მაგრამ ისიც უნდა ვიცოდეთ, რომ ტაძრები ადამიანისათვის, მისი სულის ცხონებისათვის არის აგებული.

1828 წლისათვის ათასობით ჩვენი სისხლი და ხორცი, ჩვენი ხალხი, ვალაშკერტის, ანისის, არზრუმის თუ კარის ქართული საეპისკოპოსოების ყოფილი მრევლი, იმ დროისათვის უკვე ჩამოშორებული ქართულ დედა ეკლესიას, ჩამოსახლდა სამცხე-ჯავახეთში, თრიალეთსა და წალკაში. მათ დედაენაც დავიწყნოდათ და თურქულად ლაპარაკობდნენ, მაგრამ ქრისტიანული სული შენარჩუნებული ჰქონდათ.

თურქეთში ყველა მართლმადიდებელს „ბერძენს“ უწოდებდნენ, მიუხედავად მათი ეროვნებისა, კონსტანტინეპოლის ბერძნული საპატრიარქოს მრევლად მიიჩნევდნენ. ყველა გრიგორიანს - „სომეხს“, ყველა კათოლიკეს „ფრანგს“, სამხრეთ მესხეთშიც - არზრუმსა, გიუმიშხანეს, ვალაშკერტსა თუ ბასიანში მცხოვრებ ქართველ მართლმადიდებლებს „ბერძნებს“ უწოდებდნენ, ლაზებსაც კი, რომლებმაც მაჰმადიანობა არ მიიღეს და მართლმადიდებლობა დაიცვეს, თურქები „ბერძნებს“ უწოდებდნენ. იმის შემდეგ, რაც ეს „ბერძნები“ თურქეთიდან საქართველოში გადმოსახლდნენ, ჩვენშიც გაუგებრობა მოხდა, ჩვენც აღარ ვუწოდეთ მათ თავიანთი ნამდვილი სახელი. საუკუნეთა მანძილზე სხვადასხვა სოციალურ, კულტურულ და პოლიტიკურ გარემოში მცხოვრებმა თანამორწმუნეებმა ერთმანეთი ვერ შევიცანით.

დღევანდელ დღეს ისე, როგორც ყოველწლიურად, ალბათ კვლავ ინება ყოვლადწმიდამ ჩვენი მორწმუნეების შეკრება ვარძიის კედლებთან. წლევანდელ ვარძიობაში მონაწილეობის სურვილი, სოფელ ტურცხში მცხოვრებმა კათოლიკებმა - ე. წ. „ფრანგებმაც“ გამოთქვეს. საყოველთად ცნობილია და მეცნიერული გამოკვლევებიც არსებობს იმის შესახებ, თუ თურქეთის საზღვრებში მოხვედრილი სოფელ ველის ქართველობა 1828 წლის გადმოსახლების დროს როგორ დაესახლა ჯავახეთის რამდენიმე სოფელში - ხულგუმოში, ტურცხში, ბავრასა, კარტიკამსა და სხვაგან. მათ ამ დროს იცოდნენ თავიანთი დედაენა. შ. ლომსაძე შრომაში „სოფელ ველის ისტორიიდან“ წერს, რომ მათ 1841 წლამდე ეკლესიებში ქართული ტიპიკონი ჰქონდათ, ხოლო შემდეგ კი - სომხური. ზოგიერთ ზემოთ ჩამოთვლილ სოფელში ჩვენი საუკუნის 50-იან წლებამდის ქართული სკოლები არსებობდა. დღეს ასე აღარ არის. ამ სოფლებში ჩასახლებულ ველელ ქართველებს ქართული ენა დედაენად აღარ მიაჩნიათ და თითქმის აღარც იციან. მათ საქართველოშივე, ჩვენს შორის დაკარგეს დედაენა და ქართული ტიპიკონი. სწორედ ამის გამო, მათ მონაწილეობას ვარძიის დღესასწაულში დიდი მნიშვნელობა უნდა მიეცეს.

ვარძიის ამოქმედებას იმედით ელიან ჯავახეთში შემორჩენილი სულ რამდენიმე ქართული სოფლის მცხოვრებნი. პლატო, რომელიც ვარძიას გადმოჰყურებს - ჯავახეთის ზეგანი - ძალზე მჭიდროდაა დასახლებული, აქ ახალქალაქის და ბოგდანოვკის რაიონებში 120 ათასზე მეტი ადამიანი სახლობს, მაგრამ მათგან მხოლოდ სამიათასამდეა ქართველი. სწორედ მათ, გოგაშნელებმა, კოთელიელებმა, პრეტენელებმა და ჩუნჩხელებმა ითხოვეს ვარძიის ეკლესიის ამოქმედება. ეს ეკლესია მათ მართლმადიდებლობის (ანუ ქართველობის) შენარჩუნებისათვის აუცილებლად ესაჭიროებათ.

შევთხოვოთ ყოვლადწმიდას, მიხედოს თავის მოწყალე ჯავახეთს. ჩვენც ხელი შევუწყოთ და ქრისტიანული სითბო ვაგრძნობინოთ თანამორწმუნეებს. ჯავახეთის ქართველობას უსათუოდ უნდა დავეხმაროთ - თუ მათთვის წყლისა და გზის გაყვანა არ შეგვიძლია, ის ხომ მაინც შეგვიძლია, უბრალოდ ავიდეთ, მოვინახულოთ, ვესაუბროთ. ამით მათ გულის სითბოს ვაგრძნობინებთ, მართლმადიდებლობასა და ქართულ ენას არ დავავიწყებთ! იქ ამჟამად არა მარტო ბავშვებს, მოზრდილებსაც უჭირთ ქართულად გამართული ლაპარაკი. ასეა ახალქალაქის ახლო მდებარე ქართულ სოფელ ხოსპიოშიც. ამ სოფელში მითხრეს, ეს რაა, სოფელ მურჯახეთში ქართველებმა ქართული სრულებით არ იციანო. ახალგაზრდებიც ტოვებენ ამ სოფლებს. თითქმის ერთი საათი ვესაუბრებოდით და მშობლებთან ერთად ვარწმუნებდით ერთ ხოსპიოელ ახალგაზრდას, არ წასულიყო საცხოვრებლად სხვა რესპუბლიკის რომელიღაც ქალაქში, დარჩენილიყო თავის რაიონში, მაგრამ ამაოდ. უფალი წმიდა სახარებაში ბრძანებს - „ეძიებდეთ და ჰპოვეთ, ირეკდეთ და განგეღოთ თქვენ“, რასაც უფალ ღმერთს წმიდა რწმენით შევთხოვთ, უთუოდ აგვისრულდება, მაგრამ ჩვენი უბედობა სწორედ ჩვენს ურწმუნოებაშია, ღმერთს სასოებითა და სიწმიდით აღარაფერს ვთხოვთ, მაშასადამე, აღარც სიკეთის მიღების უნარი გვაქვს და თუ უფლისაგან სიკეთეს არ ვიღებთ, გვაქვს ის, რასაც ჩვენ თვალით ვხედავთ - სამცხე-ჯავახეთის დღევანდელი დემოგრაფიული ყოფა.

ეს, უპირველესად ყოვლისა, ითქმის გამრავლებაზე. მუცლის მოშლა და დედის წიაღში ბავშვის მოკვლა უდიდესი ცოდვაა. მინდა ერთი მაგალითი მოგიყვანოთ. მე ვკითხე ერთ მაჰმადიან ინტელიგენტს, ცხრა შვილის მამას და მეათის მომლოდინეს, სურდა თუ არა მის მეუღლეს ამდენი ბავშვი. მან მიპასუხა - ჩემს მეუღლეს ღმერთი სწამს და ბავშვის მოკვლით თავის თავზე ღვთის რისხვას არ დაიტეხს, თავისი ცოდვით ღმერთს არ განარისხებს. საერთოდ, ყველა ჩვენი ქალი ასეთია - ყოველი ბავშვი ღვთისაგან მონიჭებულ ძღვნად მიაჩნია და რასაც ღმერთი აძლევს, სიხარულით იღებსო. ასეთი ღვთის რიდი რომ ჰქონდეს არა მარტო სამცხე-ჯავახეთის, არამედ მთელი საქართველოს დედებს, დემოგრაფიული პრობლემაც აღარ იარსებებდა. უღმერთობამ და ურწმუნოებამ არა მარტო ზნეობრივად შეგვცვალა, ღვთის იმ მოჭარბებული მადლის მიღების უნარიც გამოგვაცალა, რითაც ასე უხვად აჯილდოებს უფალი ყოველ ქართველს.

აი, ახლა ჩვენ საფარის წმიდა ტაძარში ვიმყოფებით, რომელიც ამავე დროს, საუკუნეთა მანძილზე საძვალეც იყო წარჩინებული ქართველი არისტოკრატიისა და საეკლესიო მოღვაწეთა, ამჟამად კი, თქვენც ხედავთ, ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესიაში იატაკი ათხრილია, საფლავები ღიაა, ამოყრილი ძვლები აქამდე კუთხეებში იყო მიწყობილი, ახლა საერთოდ აღარ ჩანს; ეს სულ უკანასკნელი წლების „ნაღვაწია“. მე გეკითხებით, განა მათი სულები, რომელთა საფლავებიც ასე უდიერად ხელვყავით, ილოცებენ ღვთის წინაშე ჩვენთვის?

მაგრამ ღმერთი მოწყალეა, ხოლო დრო ყოველივეს მკურნალი. შევთხოვ ღმერთს, ჩვენს სულსა და გულში ღრმა სარწმუნოებით დაემკვიდროს ქრისტე.

მორწმუნენო, დღეს არის, აგრეთვე, თაყვანისცემა აწყურის ღვთისმშობლის ხატისა. აწყურის ღვთისმშობლის სასწაულმოქმედ ანუ როგორც მესხეთში იტყვიან, „სასწაულიან“ ხატს თაყვანს სცემენ სხვა ქვეყნების ეკლესიებიც. მაგალითად, რუსეთის საპატრიარქოს კალენდარში აღნიშნულია, რომ ეს ხატი არის I საუკუნისა. „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, ის მოციქულმა ანდრია პირველწოდებულმა ჩამოასვენა იერუსალიმიდან აწყურში, სადაც ამ ხატს უდიდესი ტაძარიც აუგეს. ეს არის ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი.

ჩვენში ცნობილია მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატიც - ანჩისხატი. ხშირად იბადება კითხვა, შეიძლება თუ არა ხატი იყოს ხელთუქმნელი? დიახ, შეიძლება. თუ ჩვენს წინაპრებს ამის შესახებ გააჩნდათ რწმენა, ჩვენ გვაქვს ცოდნაც. ეკლესიაში დაცულია მრავალი გადმოცემა, თუ როგორ გადადიოდა ქრისტეს ღვთაებრივი სახე ტილოზე, ფიცარზე ან კეცზე (გამომწვარი თიხა). ავადმყოფი მეფე აბგარის მხატვარმა ვერ შეძლო იესოს სახის სრულყოფილად გადატანა ტილოზე, მაშინ უფალმა მიიდო სახეზე ნაჭერი და მასზე აღბეჭდილი გამოსახულება გაუგზავნა მეფეს. ეს იყო იესოს პირველი ხატი.

ანდრია მოციქულმაც ასევე ფიცარზე აღბეჭდილი ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი ჩამოასვენა. როგორც მეცნიერების ერთ ნაწილს მიაჩნია, ტურინის სუდარაზე გადასულია იესო ქრისტეს სხეულის სრული ანაბეჭდი. ამ სუდარაში იყო ის გახვეული გარდამოხსნიდან აღდგომამდე. თუ ყურადღება მიაქციეთ წლევანდელ გაზეთ „ზა რუბეჟომ“-ს, მის ერთ ნომერში აღწერილია ის დაინტერესება, რომელსაც იჩენენ მსოფლიოს მეცნიერები ამ სუდარის მიმართ. მსოფლიოს უმსხვილესმა სამეცნიერო კვლევითმა ცენტრებმა ყველაზე თანამედროვე ხელსაწყოებითა და სხვა საშუალებებით გამოიკვლიეს სუდარა. 50-მე გამოჩენილმა ამერიკელმა მეცნიერმა, აგრეთვე, ფრანგმა და იტალიელმა სპეციალისტებმა ყოველმხრივი ანალიზით (სპექტრომეტრიულით, რენტგენულით თუ სხვა ხერხებით) დაადგინეს, რომ ტურინის სუდარაზე აღბეჭდილი გამოსახულება არ წარმოადგენს ადამიანის ხელით დახატულს, ეს არის „ხელთუქმნელი ხატი“. აღსანიშნავია, რომ ტურინის სუდარის გამოსახულების ფოტოგრაფია შეიტანეს კოსმოსური კვლევის საგანგებო ხელსაწყოში - ე. წ. „გამოსახულების ანალიზატორში“, რომლის უმთავრესი კომპონენტი არის მიკროელექტროგამომთვლელი მანქანა. აქ თვით მეცნიერთა თქმით, მოხდა შეუძლებელი და დაუჯერებელი რამ - მანქანის დისპლეეზე გამოჩნდა ადამიანის სამგანზომილებიანი გამოსახულება, რომელიც იყო ნაგვემი მათრახით და ჯვარცმით. მას გრძელი თმა და წვერი ჰქონდა და თავის მრავალრიცხოვანი ჭრილობებიდან გამომავალი სისხლის ნაკვალევი აჩნდა. აღნიშნულ დისპლეეზე მიღებული გამოსახულების ფოტო გაზეთის ამავე ნომერშია დაბეჭდილი.

სწორედ ტურინის სუდარის მსგავსი ხელთუქმნელი ხატია აწყურის ღვთისმშობლის ხატი, რომელსაც დღეს თაყვანს ვცემთ. აწყურის ხატმა საუკუნეთა მანძილზე სრულიად გაიზიარა მესხეთის ბედი. აწყურის ტაძრიდან ის ორჯერ გაიტაცეს სპარსელებმა, მაგრამ სასწაულით ყოველთვის სამცხეს უბრუნდებოდა, მესხეთის გამაჰმადიანების შემდეგ კი ის გელათში გადაასვენეს. საუბედუროდ, აწყურის ხატის მრევლი (მესხეთი) ქრისტიანობას განუდგა (მოსახლეობის ერთი ნაწილის გარდა), რომელთა წინაპრებიც თაყვანს სცემდნენ ჭეშმარიტ ღმერთს მოციქულთა დროიდან. ისინი რამდენჯერმე გადაასახლეს კიდეც და ახლა მათ „თურქ-მესხებს“ უწოდებენ. 1944 წელს მესხეთიდან

გადასახლების დროს კი ისინი თავიანთ თავს „მუსულმანებს“ „ბინალებს“ ე. ი. ადგილობრივებს უწოდებდნენ. რუსეთის იმპერიის აღწერის წიგნში, კერძოდ 1870 წელს გამოცემულ „თბილისის გუბერნიის აღწერის მასალების კრებულში მათ ეწოდებათ არა თურქები, არამედ „ქართველი სუნიტები“ (ახლანდელი ადიგენის, ახალციხის, ასპინძისა და ახალქალაქის რაიონებში). სწორედ მათ, ქართველ მაჰმადიან სუნიტებს უწოდებენ ახლა „თურქ მესხებს“. ეს სახელი მათ მხოლოდ გადასახლების შემდეგ მიიღეს, თუმცა ზოგიერთებს ქართული გვარები შემონახულიც კი აქვთ და ქართულიც იციან. შესაძლებელია, მათი ერთი ნაწილი კვლავ დაუბრუნდეს თავის ქვეყანას. როგორ უნდა შევხვდეთ მათ? წმიდა სახარებაში ნაბრძანებია - „ღმერთი სიყვარულია“. მაშასადამე, უსიყვარულობა მხოლოდ უღმერთობის ნიშანია. თუ ჩვენ სიყვარული გვაქვს, თუ ღმერთი გვწამს, ჩვენ უნდა ვიცნოთ ჩვენი ძმები, ჩვენი სისხლი და ხორცი, გზასაცდენილი, ნატანჯი შვილები ქართველი ერისა, თავიანთი თავის შეცნობის უნარიც რომ აღარა აქვთ და თავიანთი სახელიც არ ახსოვთ. ვაპოვნინოთ თავიანთი თავი, დავუბრუნოთ ისინი მშობელ ერს.

მე მინდა დღევანდელ ღვთივკურთხეულ დღეს საფარის წმიდა ტაძარში შევთხოვო უფალს, მოწყალე თვალით გადმოხედოს სრულიად საქართველოს, მესხეთს. შევთხოვ თქვენს სიხარულსა და გამრავლებას, ღმერთმა დაგლოცოთ.

„ჯვარი ვაზისა“ № 4, 1988

წირვა ვალეს ეკლესიაში

ახალციხიდან თორმეტიოდე კილომეტრზე, სოფელ ვალეში, მდინარე ფოცხოვის ნაპირზე დგას პატარა ლამაზი სამნავიანი ბაზილიკა. თავდაპირველად ის გუმბათიანი ტაძარი ყოფილა. ფასადებზე ახლაც შემორჩენილია ძველი, მეათე საუკუნის მდიდრული დეკორი, წმიდა გიორგისა და სხვა ცხენოსანი წმიდანების რელიეფური ქანდაკებები, ქვაში გამოკვეთილია საერო პირთა ფიგურები. ეს ტაძარი ღვთისმშობლის სახელობისაა. ვალელები აქ დღესასწაულობენ ღვთისმშობლის შობას. 1988 წლის 21 სექტემბერს ღვთისმშობლის შობის სადღესასწაულო წირვის შემდეგ სოფლელებს სიტყვით მიმართა ახალციხისა და სამცხე-ჯავახეთის ეპისკოპოსმა ანანია ჯაფარიძემ.

ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის ქადაგება ვალეს ეკლესიაში

სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისა.

ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი მარად სათაყვანებელია ჩვენთვის. მისი სახელის ხსენებაც კი იმედით აღავსებს ყოველ ჩვენთაგანს. რამეთუ დედა ღვთისა არა მარტო მფარველია ჩვენი ქვეყნისა და დედა ყოველი ქრისტიანისა, იმედი მლოცველისა და მკურნალი სნეულისა, შემწე გაჭირვებულისა და პატრონი ობლისა, არამედ დიდი მაგალითის მიმცემი არის ყოველი ჩვენგანისათვის.

დედა ღვთისამ ამ ქვეყნად იცხოვრა სამაგალითო ცხოვრებით. წმიდა სახარების თანახმად, ის განსაკუთრებული თვისება, განსაკუთრებული მადლი, რომლის გამოც უფალი მიეახლა მას, იყო უმანკოება, ლოცვა და შრომისმოყვარეობა.

კურთხეულია უფლის მიერ შრომისმოყვარეობა.

მშრომელთა ოჯახში ინება შობა ჩვენმა მაცხოვარმა იესო ქრისტემ, თუმცა, ცხადია, მას სხვაგვარადაც შეეძლო. მართალი იოსები დამწინდველი ქალწულ მარიამისა - მშრომელი კაცი იყო, ხოლო დედა ღვთისა თავისი სიყმაწვილიდანვე გასაოცარი სიბეჯითით და შრომისმოყვარეობით გამოირჩეოდა.

პატიოსანმა და მართალმა იოაკიმემ და ანამ თავიანთი პატარა შვილი - მარიამ ღმერთს შესწირეს და ოთხი წლისა ეკლესიას მიაბარეს. აქ მას ლოცვასა და უბიწოებასთან ერთად შეაყვარეს შრომა და გარჯა, ხელსაქმე, ქსოვა, ქარგვა...

იმ დროს ყოველდღიური შრომა ძალზე მძიმე იყო, მაგრამ მიუხედავად ამისა, კვირაში ექვს დღეს თავდადებით შრომობდნენ, ერთ დღეს უქმობდნენ, გულით ლოცულობდნენ და ზომიერ გართობა-თამაშობასაც არ ივიწყებდნენ. ხელსაქმე და დაუზარელი შრომა ქალწულ მარიამს დაწინდვის შემდეგაც უყვარდა. ძველი მხატვრები ანგელოზის მიერ ხარების დროს ღვთისმშობელს ხელსაქმით ხელში ხატავდნენ. ყოვლადწმიდას მიბაძვით თვით თამარ მეფეც ხელსაქმესა და შრომას არ უკადრისობდა, თუმცა მისი სახელმწიფოს ხაზინა უმდიდრესი იყო. ეს წმიდა მეფე უხვად გასცემდა მოწყალებას, პირად შემწეობას არ აკლებდა გაჭირვებულსა და ქვრივ-ობოლს, მაგრამ მათ აძლევდა არა სახელმწიფო ხაზინიდან, არამედ თავისი ხელსაქმის გაყიდვით მიღებულ თანხას გასცემდა.

თავის მხრივ სახელმწიფოც თავისი შემოსავლის მეათედს დახმარებისათვის გასცემდა. მეფე თამარი ეკლესიისთვისაც არ იშურებდა მადლიან შრომას - მღვდლებს თავისი ხელით უკერავდა წირვის შესამოსელს - „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად ის ამით შრომისმოყვარეობისა და გარჯის საჭიროების მაგალითს აძლევდა თავის ხალხს.

გამრჯელი იყო ჩვენი ხალხი, დაუზარელი, მშრომელი, ამის უტყუარი მაგალითია უთვალავი ციხე-ტაძარი გადაშლილი ძველ საქართველოში. ამის მაგალითი ერთი ქართული ხალხური ნოველაც არის, რომელსაც ჰქვია - „მეფობა ხელობა არ არის“ ...ერთ ახალგაზრდა მეფეს უბრალო ოჯახის შვილი შეუყვარდა, მაგრამ გოგონამ იუკადრისა. როცა მიზეზი ჰკითხეს, თქვა - მართალია ის მეფეა, მაგრამ მეფობა ხელობა არ არის, მან არც ერთი ხელობა არ იცისო.

მეფემ გოგონას სიყვარულით ხალიჩების ქსოვა ისწავლა. ამ ხელობამ ის შემდეგ სიკვდილს გადაარჩინა. გონიერი გოგონა კი დედოფალი გახდა.

„ხელობას“ ჩვენი ხალხი ეძახდა იმას, რასაც ამჟამად „სპეციალობას“ ვუწოდებთ. ჩვენს ერში ხელობის მცოდნე კაცს დაფასება ჰქონია. ყველა წოდების ადამიანი რაიმე ხელობას ფლობდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ თუ მეფობაც კი ხელობად არ ითვლებოდა, მითუმეტეს, არც უმაღლესი განათლების დიპლომის ქონება ჩაითვლებოდა ძველ დროს ხელობად. ამასთან დაკავშირებით მინდა ჩემი დაკვირვების შესახებ მოგახსენოთ:

ახალციხეში, რაბათში, ჩვენს ეკლესიასთან ბევრი სომეხი და ბერძენი ცხოვრობს. ყოველი ადამიანი, რა ეროვნებისაც უნდა იყოს ის, ღვთისაგან დაბადებულია, ღვთის შვილია, სასიყვარულო და დასაფასებელი. ჩვენი ხალხი ყოველთვის პატივს სცემდა სხვა ერის ადამიანებს, მათგან კარგ მაგალითსაც გადმოიღებდა ხოლმე. ახლაც უნდა გადმოვიღოთ მათგან კარგი მაგალითი. მე დიდად ვაფასებ მათ შრომისმოყვარეობას, თქვენც მათ შრომისმოყვარეთ უწოდებთ. ხელობის ანუ „სპეციალობის“ შეძენის მხრივ თუ შევადარებთ ჩვენს და მათ ახალგაზრდებს, ძალზე დიდ სხვაობას დავინახავთ. ხშირად ვხედავ, ჩვენი ქალ-ვაჟი 18-25 წლისანი „დიპლომატებით“ და საქაღალდეებით დადიან ქუჩაში - „ემზადებიან“ უმაღლეს სასწავლებელში შესასვლელად. მათი 14-18 წლის ყმაწვილები კი უთუოდ რაიმე ხელობას სწავლობენ, არ ეთაკილებათ, არ ეზარებათ შრომა და გარჯა, პირიქით, ხელობის ცოდნა სასახელო და სახელოვან საქმედ მიაჩნიათ. 14-17 წლის ასაკში ეუფლებიან და უკვე იციან ასაკის შესაბამისად ლესვა, შენება, დურგლობა და სხვა. სამუშაოდ მიწვევა და „საქმის აღება“ სიამოვნებთ, ესახელებათ, ამიტომაცაა, რომ უკვე 17-18 წლის ასაკში მათი ვაჟები ეკონომიკურად დამოუკიდებელი პიროვნებები არიან. დაგროვილი აქვთ მცირეოდენი თანხა, უკვე აქვთ სამსახური - ხელოსნები არიან. ამ ასაკშივე ირთავენ ქალებს და ...თავისივე ხელით იწყებენ საკუთარი სახლის შენებას, რამდენიმე წელში ამთავრებენ კიდეც თავიანთი ტოლი ყმაწვილების - ხელოსნების დახმარებით. ამიტომაცაა, რომ, ახალგაზრდობაშივე გახარებულნი, ხალისიანნი, მხნენი, ენერგიულნი, საქმიანნი, თავის თავში დაჯერებულნი არიან. ჩვენი თვალით ვხედავთ, აქვთ კიდეც მშვენიერი სახლები, ახალგაზრდობაშივე ჰყავთ არა ერთი და ორი, არამედ ოთხი-ხუთი კარგად ჩაცმულ-დახურული ბავშვი. ამაში მესხეთის ყველა მკვიდრი დამეთანხმება. იმაშიც დამეთანხმებით, რომ არც წვეულებანი და სმა-ჭამა იციან უზომო და ხალხმრავალი.

დიახ, სწავლა-განათლების მოყვარეა ჩვენი ხალხი, მაგრამ წინათ მას სწავლასთან ერთად შრომაც დიდად ჰყვარებია. ქართველი ერის მიერ მსოფლიო

საგანძურში მიტანილი საკაცობრიო მნიშვნელობის უთვალავი ღირებულება მხოლოდ შრომითაა შექმნილი. განა ახლაც ყოველგვარი ღირებულების შექმნა მხოლოდ შრომით და გარჯით არ ხდება? განა უშრომელად რაიმეს მივიღებთ? განა მხოლოდ შრომა და მხოლოდ გარჯა არ დაგვაყენებს სწორ გზაზე - ჯანმრთელობისა, სიმდიდრისა და გამრავლებისაკენ? განა დანაშაულს არ სჩადის ის კაცი, რომელსაც შეუძლია მუშაობა და კი არ მუშაობს, არამედ დიპლომის საძიებლად საქართველოდანაც კი მიემგზავრება? განა ხარბად არ უნდა ჩაითვალოს კაცი, რომელიც დიპლომის წყალობით ცდილობს სხვისი შრომის მითვისებას?

მადლობა ღმერთს, ეს ყველაზე არ ითქმის. ჩვენი ახალგაზრდები ძირითადად შრომისმოყვარენი არიან, მაგრამ, ალბათ, სწორად არ არის მიმართული მათი უსაზღვრო ენერგია. სწავლის წყურვილი და ცოდნის მიღების სურვილი დიდად დასაფასებელია, მაგრამ რაღაც სხვაა საჭირო, სხვა. ეს „სხვა“ დიდმა ილია მართალმა ადრევე განსაზღვრა და თქვა - „ხმლით მოსულმა ვერა დაგვაკლო რა - შრომით და გარჯით, ცოდნით და ხერხით მოსული კი თან გაგვიტანს“ („რა გითხრათ, რით გაგახაროთ“).

მაშასადამე, გვესაჭიროება არა მარტო აკადემიური ცოდნა, არამედ შრომა, გარჯა, ცოდნა და ხერხი ერთად.

სწავლა მხოლოდ დიპლომისათვის - უსარგებლო შრომაა.

ჩვენებური გამრჯე კაცი სიამაყით იტყვის ხოლმე - „მე შრომის ფასი ვიცი“. მისთვის შრომა სასახელო და სასიამოვნო საქმიანობაა და არა უსიამოვნო იძულება. შრომას სიყრმიდანვე უნდა შეეჩვიოს ბავშვი. ძველად 7-8 წლის ყმაწვილებს პატარა თოხს გაუკეთებდნენ და მუშაობის დროს გვერდში ამოიყენებდნენ. პატარა ხელურემს გაუკეთებდნენ, პატარა ნამგალს მისცემდნენ, ბავშვს შრომა ეხერხებოდა, არ ეზარებოდა, სიამოვნებდა, არ ეთაკილებოდა. ამით იგი შრომას ეჩვეოდა. ხელით შრომა, მითუმეტეს, ხელოსნობა ჩვენში სათაკილო არასოდეს არ ყოფილა, პირიქით, სათაკილო ის იყო, თუ კაცს შრომა არ ეხერხებოდა და ხელობა არ იცოდა. დიდი ილია ამბობს - „შრომა პატიოსანია, თავმოსაწონია, შრომა ნამუსიანია, თავგამოსაჩენი, შრომა ვაჟკაცობაა“.

„ვაჟკაც გულადზე მშრომელი სამის გაფრენით მეტიაო“.

აი, ეს მინდოდა მეთქვა თქვენთვის შრომისა და ხელოსნობის შესახებ. ჩვენი მესხეთი - არა დიდი ქალაქების, არამედ პატარა სოფლების მხარეა. თქვენი სოფელი ვალეც ასეთია. სოფელს მშრომელი, გამრჯე ხელოსნები სჭირდება და არა ქვეყნის დასალიერში დიპლომისათვის წასული ახალგაზრდები.

მე მინდა გაკურთხოთ: - გაუფრთხილდით ბავშვებს. მათ მაგალითსა და შრომას ნუ მოაკლებთ. წმიდა მოციქულ პეტრეს გამონათქვამი საქვეყნოდაა ცნობილი - „ვინც არ მუშაობს ნუ ჭამს“. მან ისიც თქვა - „გააკეთე შენი საქმე საკუთარი ხელებით“. ჩვენს საქმეს ჩვენს ნაცვლად არავინ არ გააკეთებს.

მე მინდა მოგახსენოთ საეკლესიო ენის შესახებაც. ვალეში, უდესა და არალში, საერთოდ, სამხრეთ საქართველოში, ძალზე მწვავედ იდგა საეკლესიო ენის საკითხი ბოლო საუკუნეთა მანძილზე. ეს საკითხი ამ კუთხის ზოგიერთ მორწმუნეს ახლაც მნიშვნელოვნად მიაჩნია. საქმე იმაში მდგომარეობს, რომ ამ კუთხეში ბატონობის დროს თურქებმა ქრისტიანული ეკლესიებიდან განდევნეს მხოლოდ ქართული ენა და ქართველი ქრისტიანებისათვის სომხურ-ლათინური ტიპიკონის დაწესებას ხელი არ შეუშალეს, მაგრამ ეს იყო არა ნება და სურვილი ქრისტიანთა უმაღლესი ხელისუფლებისა, როგორადაც მიაჩნია

ზოგიერთს, არამედ მხოლოდ მაჰმადიანური ქვეყნის ქმედება, გამიზნული ამ მხარის მოსახლეობის გათიშვისათვის.

უნდა ითქვას ჭეშმარიტება საეკლესიო ენის შესახებ საქართველოში, სადაც უძველესი დროიდანვე წირვა-ლოცვის აღსრულება ნებადართული იყო მხოლოდ ძველქართულ ენაზე. ძველქართული ენა მთლიანი, სრულიად საქართველოში ერთადერთი საეკლესიო ენა იყო, მიუხედავად იმისა, რომ აქ არაქართველი ქრისტიანებიც ცხოვრობდნენ. მსგავსადვე იყო სხვაგანაც - ევროპაში დიდხანს ერთადერთი საეკლესიო ენა იყო ლათინური ენა, მიუხედავად მისი მრავალეროვნულობისა, ასევე მრავალეროვნულ აღმოსავლეთ ევროპაში ერთადერთი საეკლესიო ენა იყო და არის სლავური ენა. ყოველივე ამას აქვს თეოლოგიური საფუძველი, მაგალითად, ძველქართული საეკლესიო ენა აერთიანებდა და მომავალშიც უნდა გააერთიანოს სრულიად საქართველოში მცხოვრები ქრისტიანები ერთ სამწყსოდ, ერთ ეკლესიად. ეკლესია ეს არის ცოცხალ მორწმუნეთა ერთობა, მაგრამ არ იარსებებს არავითარი ერთობა ერთი ენის გარეშე. საქართველოს ქრისტიანებისათვის ასეთი ენა იყო ძველქართული ენა. მუდამ, როგორც დასავლეთ ისე აღმოსავლეთ საქართველოს ყოველი კუთხის ეკლესიაში, სადაც უნდა ყოფილიყო ის, მთაში თუ ბარში, მოქვსა და დრანდაში, ლარგვისსა თუ იკორთაში, თბილისსა თუ ქუთაისში, ბიჭვინთასა თუ აწყურში, ცხინვალსა თუ ჯავაში და ცხადია, აქაც, ვალეშიც, ერთდაერთი საეკლესიო ენა იყო ძველქართული ენა. მერვე საუკუნეში, 720 წელს დაარსდა თანახმად „ქართლის ცხოვრებისა“ აფხაზეთის საკათალიკოსო. ამ დროიდან რვაასი წლის მანძილზე - მეჩვიდმეტე საუკუნემდე აფხაზეთის კათალიკოსი ბიჭვინთაში იჯდა. მთელი ამ ხნის მანძილზე, ისე როგორც შემდეგ საუკუნეებში, ამ საკათალიკოსოში ერთადერთი საეკლესიო ენა იყო მხოლოდ და მხოლოდ ძველქართული ენა. ეს არის ისტორიული ჭეშმარიტება. ასევე იყო, ცხადია, მესხეთშიც თურქების შემოსვლამდე, ასევე იყო ჩვენი ქვეყნის ყოველ კუთხეში. თუმცა ისიცაა აღსანიშნავი, რომ მეცხრამეტე საუკუნეში ეგზარხოსობის დროს ზოგიერთი ქალაქის ეკლესიაში ქართულთან ერთად სლავურიც დაწესდა, ამიტომაც ოციან წლებში ეკლესიების მასობრივი დახურვის დროს დაიხურა ამ ენებზე დაწერილი საეკლესიო წიგნები. არც ერთ სხვა ენაზე, ამათ გარდა, ჩვენს ეკლესიაში წირვა-ლოცვა არც არსებულა და არც გაგონილა.

ქართული ენა ღვთისმშობლის ენაა, საღვთო ენაა. დღეს ღვთისმშობლის დღესასწაულია და ამიტომაც უნდა გავიხსენოთ ეს.

აი, რას გვიამბობს წმიდა ექვთიმე მთაწმინდელის მამა წმიდა იოანე მთაწმინდელი: „ათონზე ჩემი შვილი - ყრმა ექვთიმე შეიპყრო მძაფრმა სენმა - სასიკვდილოდ დაავადდა - „სიკვდილს მიეახლა“, მეგონა სული ამოხდებოდა, ვინაიდან აღარც სიტყვის თქმა შეეძლო და აღარც ხმის ამოღება, დავკარგე სასოება მისი სიცოცხლისა, ასე შეშფოთებული წავედი ღვთისმშობლის ტაძარში, დავვარდი წმიდა დედოფლის ხატის წინ და მხურვალე ცრემლით ვევედრებოდი უხრწნელ მარადის ქალწულ ღვთისმშობელს, რათა შეწეოდა და ეშველა. ვამცნე მღვდელს სწრაფად ამოსულიყო და ეზიარებინა. სწრაფადვე გავეშურე ექვთიმეს სახილველად თუ რა დაემართა, გავაღე სენაკის კარი სადაც ის მწოლიარე დავტოვე. და უცებ ვიყნოსე სუნი სურნელებისა საკვირველი, რამეთუ იქმნა მოხედვა წმიდა ღვთისმშობლისა. და ვიხილე ექვთიმე მისი მადლით აღდგომილიყო და იჯდა საწოლზე ყოველმხრივ ჯანმრთელი და უვნებელი. შეკრთა ჩემი გონება და ვკითხე მას - „რა არის ეს, შვილო?“ მიპასუხა: - „ახლახან წარმომიდგა ვინმე დიდებული დედოფალი და მითხრა

ქართული ენით - რა არის, რა გტკივა ექვთიმე?“ - ხოლო მე ვუთხარ - „მოვკვდები დედოფალო“, და ეს რომ ვთქვი, მომიახლოვდა, მომკიდა ხელი და მითხრა - „აღარავითარი ვნება შენთან აღარ იქნება, ადექი, ნუ გეშინია და ქართულად უნაკლოდ ილაპარაკე!“ - და აჰა, როგორც მხედავ სრულებით არაფერი მტკივა“. და ამბობდა ხოლმე ნეტარი იოვანე, რომ - ამ ჟამამდე ექვთიმე ძნელად საუბრობდა ქართულად და ფრიად მწუხარე ვიყავი ამის გამო, ხოლო მის შემდეგ შეუწყვეტლივ, როგორც წყარო ამოდის მისი პირიდან ქართული სიტყვა, ყველა ქართველზე უფრო წმიდად“.

„ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ გვამცნობს რომ ყოველი „სიყვარული საიდუმლო ამ ენაშია შენახული (დამარხული). ქართული ენის ერთ-ერთი საღვთო საიდუმლო ალბათ ის არის, რომ ძველად შეძლო და კვლავ უნდა შეძლოს საქართველოს ქრისტიანთა გაერთიანება, ერთ მრევლად შეკვრა, ერთიან ეკლესიად ქცევა. გიორგი მერჩულე, მკვიდრი მესხეთის, ბრძანებს - „ქართლად ფრიადი ქვეყანა აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვა ყოველი აღესრულების“, მაშასადამე, ქართლს ვეღარ ვუწოდებთ ქართლს, თუ მის ყოველ კუთხეში წირვა-ლოცვას ქართულ ენაზე არ შევასრულებთ. ქართლი კი სრულიად საქართველოს ეწოდებოდა ძველ ქართულ ენაზე, იმ ენაზე, რომელსაც „სახარებასა შინა ლაზარე ჰქვია“, და „ესე ენაი, შემკული და კურთხეული სახელითა უფლისათა, მდაბალი და დაწუნებული - მოელის დღესა მას მეორედ მოსვლასა უფლისასა“ - ნაბრძანებია „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაიში“.

პატიოსანო მორწმუნენო, დღევანდელ დღეს მინდა შევთხოვო უფალ ღმერთს, ყოვლად წმიდა ღვთისმშობელს კურთხევა და გამრავლება მესხი ქართველებისა. სიცოცხლე და მადლი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი თქვენ ყოველთა თანა.

ამინ.

მესხეთის შესახებ

(პოლემიკა)

27 მარტს გაზეთ „ერის“ კორესპონდენტი ესაუბრებოდა კათოლიკური წმიდა მოციქულების პეტრესა და პავლეს ეკლესიის მოძღვარს პატრ იან სნიჟინსკის:

„- პატრ იან, გთხოვთ მოგვითხროთ, თუ რამდენი კათოლიკური ეკლესიაა საქართველოში?

- საქართველოში გასაბჭოებამდე რამდენიმე მოქმედი კათოლიკური ეკლესია იყო, დღესდღეობით კი მხოლოდ ერთი - წმიდა მოციქულების პეტრე და პავლეს ეკლესიაა“.

ამ წინადადებამ ჩვენში, მესხეთში, გაუგებრობა დაბადა. საქმე ისაა, რომ მხოლოდ მესხეთში დღეისათვის ხუთი კათოლიკური ეკლესია მოქმედებს: ესენია: 1. სხვილისის კათოლიკური ეკლესია, რომელიც მუდამ, კერძოდ, მაშინაც კი მოქმედებდა, როცა მესხეთის ყველა მართლმადიდებლური ეკლესია დაკეტილი იყო; 2. წყალთბილას კათოლიკური ეკლესია (ახალციხის რაიონი); 3. ტურცხის კათოლიკური ეკლესია (ახალქალაქის რაიონი); 4. ვალეს კათოლიკური ეკლესია; 5. ნაოხრების კათოლიკური ეკლესია (ახალციხის რაიონი). ამათ გარდა ათეულობით არარეგისტრირებული კათოლიკური ეკლესია მოქმედებს ნინოწმინდის (ბოგდანოვკის), ახალქალაქის და ახალციხის რაიონებში, ყველა კათოლიკურ სოფელში (ამის შემოწმება ადვილია).

ეს ეკლესიები უმოძღვრებოდ კი არ არიან მიტოვებულნი, არამედ მათ ემსახურებიან საქართველოს საზღვარგარეთიდან მოწვეული მღვდლები - პატრები. ზოგიერთი მათგანი უკვე საკმაო ხანია (მაგალითად, სხვილისის მღვდელი ათ წელზე მეტია) რაც თავის მრევლს ემსახურება.

დღესდღეობით მესხეთში იმყოფება და მოღვაწეობს სამი კათოლიკე მოძღვარი. ისინი ცხოვრობენ სოფლებში - სხვილისში, წყალთბილასა და ტურცხში, აქედან ისინი მთელ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონს სწვდებიან.

სულ ახლახან, 31 მარტს რეფერენდუმის წინ, ჩენ საგანგებოდ მოვიარეთ ეპარქიის სოფლები, ეკლესიები, სადაც პარაკლისის გადახდის ჟამს წინასწარ ვლოცავდით ყველა მორწმუნეს, რომელიც ხმას მისცემდა სამშობლოს თავისუფლებას, რამეთუ „თავისუფლება თავისითა სისხლითა მოგვანიჭა ჩვენ იესო ქრისტემან, განმათავისუფლებელმან ყოველთა კაცთა“); შევედით ზოგიერთ სომხურ სოფელშიც, კერძოდ, წყალთბილას კათოლიკურ ეკლესიაში ჩვენს ქადაგებას ესწრებოდა სამცხე-ჯავახეთის სამი (!) კათოლიკე მოძღვარი, მოწმე ამისა არის ახალციხისა და ვარძიის ორი მართლმადიდებელი მღვდელი, ერთი თბილისელი მოღვაწე ბერი, ახალციხის სასულიერო სასწავლებლის მოსწავლეები, რომელნიც გალობდნენ პარაკლისის გადახდის დროს. ამიტომაც აღარ ვიცით, რას მივაწეროთ ზემოთ მოყვანილი განცხადება, რომ საქართველოში მხოლოდ ერთი კათოლიკური ეკლესიაა.

1981 წლამდე, იმის გამო რომ საქართველოს სამოციქულო (მართლმადიდებლური) ეკლესია განსაკუთრებით იყო დევნილი ხელისუფლების მიერ, მესხეთში, ანუ სამცხე-ჯავახეთის ეპარქიაში, რომელშიც შედიან ბორჯომის, ახალციხის, ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქის, ნინოწმინდის რაიონები, არ მოქმედებდა არც ერთი ქართული ეკლესია, მაშინ, როცა მუდამ მოქმედებდა და მორწმუნეებს ემსახურებოდა ომამდე და ომის შემდეგაც

სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიები ახალციხესა და ახალქალაქში, აგრეთვე ზემოთ აღნიშნული კათოლიკური ეკლესია სოფელ სხვილისში (ეს სოფელი დღეს ფაქტიურად ახალციხის გარეუბანს წარმოადგენს და ერთ-ერთი ყველაზე შეძლებულია ამ მხარეში).

ქართული ეკლესიების უმოქმედობის გამო ქართული მოსახლეობა იძულებული იყო ბავშვები მოსანათლად თბილისსა თუ ხაშურში ჩაეყვანა. ვისაც ამის შესაძლებლობა არ ჰქონდა, იძულებული იყო ბავშვები მესხეთის სომხურ ეკლესიაში მოენათლა. თვით 1944 წლის შემდეგ მესხეთში ჩამოსახლებული იმერლების დიდი ნაწილი ზემოთ აღნიშნული იძულების გამო ბავშვებს სომხურ ეკლესიაში ნათლავდა (ბავშვის მოუნათლავად დატოვება უფრო დიდ ცოდვად მიაჩნდათ ამ ახლად დასახლებულ, ღარიბ ადამიანებს, რომელთა უმრავლესობას თბილისში ბავშვის მოსანათლად ჩაყვანა უდიდეს ფუფუნებად მიაჩნდა და არც შეეძლო). სწორედ აღნიშნული უკუღმართი ფაქტი დაედო საფუძვლად ახალციხელების განუწყვეტელ სათხოვარს, რომლის შემდეგაც მთავრობამ ინება წმიდა მარინეს ეკლესიის გახსნა აღნიშნულ წელს. ამ ათი წლის წინ ეს ეკლესია ერთადერთი მოქმედი ეკლესია იყო მთელ სამცხე-ჯავახეთში (ღვთის შემწეობით ამჟამად აქ მრავალი ეკლესია ახლად ვაკურთხეთ, მონასტრები და სასულიერო სასწავლებლებიც კი, მაგრამ მღვდელმსახურთა ძლიერ ნაკლებობას განვიცდით; მაშინ, როცა ჯავახეთში თავის კათოლიკურ მრევლს საქართველოს ფარგლებსგარედან საგანგებოდ ჩამოსული პატრი ემსახურება, ქართველთა შორის ერთი მღვდელიც კი არ გამოჩნდა აქ მოღვაწეობის სურვილის მქონე, ადგილობრივი კადრი კი არ არის, თვით ჩვენს საეპარქიო სასწავლებელში არც ერთი მესხი ვაჟი არ სწავლობს, სწავლობენ თბილისელი, რუსთაველი, საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებიდან - სამეგრელოდან, ქართლიდან, იმერეთიდან - ჩამოსული ახალგაზრდები: ჩვენ ახალი სასწავლო წლისათვის იმედი გვაქვს, მესხი ვაჟებიც შეავსებენ ჩვენს სასულიერო სასწავლებელს.

მესხეთში ქართული ეკლესიის გახსნამ და საეპისკოპოსო ცენტრის დაარსებამ სარწმუნოებრივი ვითარება შეცვალა. ჩვენთან მოსანათლად მოდიოდნენ არა მარტო მართლმადიდებლები, არამედ ქართველი კათოლიკენიც, მიუხედავად იმისა, რომ მესხეთში, როგორც აღინიშნა, უკვე არსებობდა ძლიერი, მოქმედი კათოლიკური ეკლესია (სოფელ სხვილისისა). ქართველი კათოლიკენი აშკარად ერიდებოდნენ თავიანთ კათოლიკურ ეკლესიას და ჩვენთან - საქართველოს სამოციქულო-მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან - ცდილობდნენ დაკავშირებას. რატომ? იმ მიზეზის გამო, რომ ისტორიულად მესხეთში კათოლიკობა მხოლოდ სარწმუნოებრივ მიმართულებას არ ნიშნავდა, ისტორიულად ის ამ მხარეში (ოსმალოს საქართველოში), სომხურ-კათოლიკური ეკლესიის ბატონობის გამო ქართველი კათოლიკების გასომხებას უწყობდა ხელს; ასევე იყო რუსთა მპყრობელობისა და კომუნისტების მმართველობის დროსაც. სხვილისის ეკლესიაც სომხურ-კათოლიკურია.

ვისაც მიქაელ თამარაშვილის „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“ თუ „პასუხი სომხის მწერლებს“ წაუკითხავს, მიხვდება, რატომ არიდებენ თავს ქართველები აღნიშნულ კათოლიკურ ეკლესიას, იმასაც მიხვდება, რატომ ილტვიან ისინი ჩვენკენ - საქართველოს სამოციქულო ეკლესიისაკენ. მათ კარგად იციან, რომ სომხურ-კათოლიკური ეკლესიის წიაღში ყოფნა, ჯავახელთა მსგავსად, მათ გასომხებას გამოიწვევს დროთა ვითარებაში, თანდათან.

გასული საუკუნის დასაწყისში თურქეთის სოფლებიდან (ველიდან, გუგუბოდან, არტანიდან და სხვ.), ჯავახეთში გადმოსახლდნენ ქართველი მართლმადიდებლები. ჯავახეთში დასახლების შემდეგ ეს ქართველობა კათოლიკური ეკლესიის მრევლად იქცა. კათოლიკური ეკლესია კი მესხეთში როგორც აღინიშნა, სომხური ორიენტაციისა, სომხურენოვანი წირვა-ლოცვით, სომხური კულტურისადმი დაქვემდებარებით. სომხურ-კათოლიკური ეკლესიის წიაღში მოქცეული ჯავახეთში გადმოსახლებული ქართველები გამრავლდნენ, მრავალი სოფელი დააარსეს, ამავე დროს კი ეროვნული სახეცვლილებაც განიცადეს; ამის გამო XIX საუკუნის ბოლოსვე ველელი თუ არტაანელი ქართველების ეროვნული კუთვნილება სადავო გახდა. სომხები მათ სომხებს აკუთვნებდნენ, ქართველები - ქართველებს, მთავრობა რუსეთისა იძულებული გახდა საგანგებო კომისიების მეშვეობით დაედგინა მათი ეროვნული ვინაობა. „1883 წ., როცა სომეხ და ქართველ კათოლიკეთა წრეში „ტომობრიობასა და გვაროვნებაზე“ კამათი ატყდა, ველიდან გადმოსახლებულთა საკითხის შესასწავლად გამოიყო კომისია სახელმწიფო გამომძიებლის იგნატიევის თავმჯდომარეობით, რომელმაც დაკითხა სოფლის მოხუცები, მათ უპასუხეს, რომ 1841 წლამდე ქართულ ტიპიკონს ვხმარობდით და ქართულად ვგალობდითო, რომ ჩვენი მამა-პაპა მართლმადიდებელი ქართველები იყვნენო. საკითხის დაზუსტებისათვის 1885 წ. ამავე სოფლებში გაიგზავნა მეორე კომისია დონდუროვისა და კორსანოვის შემადგენლობით, მეორე კომისიამაც თითქმის იგივე გაიმეორა - ველელები წარმოშობითა და ყოფაქცევით ქართველები არიან - ახლა ასწავლიან სომხურ ენასაო. სამწუხაროდ, ამ კომისიების მიერ წარმოდგენილ დასკვნებს ჯეროვანი შედეგი არ მოჰყოლია“ (შ. ლომსაძე, სამცხე-ჯავახეთი, 1975, გვ. 364). კერძოდ, რით გამოიხატა კომისიის დასკვნების უშედეგობა? გამოიხატა იმით, რომ ველელები ამჟამად სომხებად აღირიცხებიან. ქართველი მართლმადიდებლები, რომელთა ქართველობა თვით რუსეთის მთავრობის საგანგებო კომისიების მიერ იყო დადგენილი, ასი წლის განმავლობაში კათოლიკური ეკლესიის წიაღში მოქცევის წყალობით სომხებად იქცნენ და ამჟამადაც სომხებად აღირიცხებიან. ისინი ალბათ ჯავახეთის მოსახლეობის 10%-ს მაინც შეადგენდნენ, თუ უფრო მეტს არა.

ველელები, გუგუბოელები და სხვები ჯავახეთში გადმოსახლების შემდეგ დასახლდნენ სოფლებში - ტურცხში, ბავრაში, სულგუმოში, უარტიკამში და სხვაგან. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ჯავახელ კათოლიკებს ეკლესიებში დანერგილი სომხურენოვანი ტიპიკონის ანალოგიით ბოლშევიკებმა სომხურენოვანი სკოლები გაუხსნეს, სადაც მათ შეისწავლეს და გაითავისეს სომხეთის დიდებული ისტორია, შეიყვარეს ბრწყინვალე სომხური კულტურა.

აი, რატომ ილტვის ქართველი კათოლიკების ინტელექტუალური ნაწილი და ახალგაზრდობა ჩვენი ეროვნული, დედა ეკლესიისაკენ. საოცარია, მაგრამ ფაქტია ის, რომ ქართველი (მესხი) კათოლიკების სწრაფვას, დაუბრუნდნენ წიაღს ქართული (მართლმადიდებლური) ეკლესიისა, რომლიდანაც ერთ დროს (ძირითადად XVII-XVIII სს-ში) გავიდნენ მათი წინაპრები, გარკვეულწილად აფერხებდნენ თბილისის ზოგიერთ წრეებში, მაგალითად, რამდენიმე წლის წინ სოფელ ვალეს მცხოვრებნი, კათოლიკებად სახელდებულნი, დაბეჯითებით და ხვეწნა-მუდარით თხოვდნენ მთავრობას, გაეხსნა მათთვის ეკლესია, სადაც იმოღვაწებდა ქართველი მღვდელი, ამასვე ითხოვდნენ ისინი ჩვენგანაც - დაგვენიშნა მათთვის მღვდელი, მაგრამ ამისათვის საჭირო იყო მინისტრთა საბჭოს საგანგებო ორგანოს მიერ ამ ეკლესიის, როგორც საქართველოს

საპატრიარქოში შემავალის, რეგისტრაცია. მინისტრთა საბჭომ კი სოფელ ვალეს ეკლესია ფაქტიურად გადასცა სომხურ კათოლიკური სხვილისის ეკლესიის სამრევლოს თავისი შეუსაბამო რეგისტრაციის წყალობით, წინააღმდეგ ქართველი მორწმუნეების თხოვნისა. უნდა აიხსნას თუ რას ნიშნავს ეს:

ზემოთ ნახსენები პატივცემული პატრი იან სნიჟინსკიც აღნიშნავდა, რომ რომის კათოლიკურ ეკლესიას საქართველოში საეპისკოპოსო არ გააჩნია, ამიტომაც საქართველოში არსებული კათოლიკური სამრევლოები ექვემდებარება ბალტიისპირეთში არსებულ კათოლიკურ საეპისკოპოსოს, რომელსაც საქართველოში ორი სამრევლო აქვს, ერთი თბილისში და ერთიც მესხეთში. მესხეთის კათოლიკური სამრევლოს ფაქტიური ცენტრი მდებარეობს სოფელ სხვილისში. ვალეს ეკლესიაც ამ კათოლიკურ სამრევლოში შეიყვანეს. ეს იმას ნიშნავს, რომ სხვილისის სომხურ-კათოლიკური ეკლესიის პატრი ადის ვალეს ეკლესიაში, აყენებს იქ წირვა-ლოცვას, ემსახურება ქართულ მრევლს. მართალია, ეს პატრი ეროვნებით არაა სომეხი, მაგრამ ის სომხურ-კათოლიკური ეკლესიის წინამძღვარია და მისი მეშვეობით ქართველ კათოლიკეთა ერთი ნაწილი სომხურ-კათოლიკური სულიერი დაქვემდებარების ქვეშ მოექცა. არა მარტო ვალელები, აღნიშნული პატრი არალისა და ივლიტას ქართულ სოფლებსაც ემსახურება. ამ გზით კი მესხეთის ქართველობა ისტორიულად განიცდიდა არმენიზაციას. მითუმეტეს, რომ სომხური ეკლესიის იურისდიცქიის სფეროში მოხვედრილ ქართველ კათოლიკეებს სომხური მხარე ეროვნულადაც სომხებად აცხადებს ხოლმე. რამდენი შრომა დასჭირდა ჩვენს სულკურთხეულ დიდებულ წინაპრებს ივანე გვარამაძეს, მიქაელ თამარაშვილს, პეტრე ხარისჭირაშვილს და სხვებს, რათა ქართველი კათოლიკების ეროვნებით ქართველობა დაემტკიცებინათ. მათი შრომა კი დღეს წყალშია გადაყრილი აღნიშნულ ქართულ სოფლებში სომხურ-კათოლიკური ეკლესიის მღვდლის მუშაობის წყალობით, ანუ მინ. საბჭოს უსამართლო რეგისტრაციის მეოხებით, რომელიც აქაურ ქართველებს არაეროვნულ ეკლესიას უქვემდებარებს.

ჩვენი ეროვნული (მართლმადიდებლური) ეკლესიის შესახებ მიქაელ თამარაშვილი წერდა, რომ საქართველოს ეკლესიას „მტკიცედ აქვს დაცული მსოფლიო კრებათა დადგენილი ყოველა დოგმები, ამიტომ რომის ეკლესია მას არ უწოდებს ერეტიკ-მწვალებლად. არამედ უხმობს მარტო გაყრილად... სწორედ ამ დოგმატობრივი ერთგვაროვნების მიზეზია, რომ დღესაც კონსტანტინეპოლში ქართველთა კათოლიკის ტიპიკონის ბერები ხმარობენ შეუცვლელად ყველა იმ ლიტურღიის ქართულ წიგნებს, რაც დაბეჭდილია რუსეთსა და საქართველოში და რასაც დღეს საქართველოს მთელი სამღვდელოება ხმარობს“ (მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის. 1902, გვ. 54-55). ეს იმას ნიშნავს, რომ „დოგმატობრივი ერთგვაროვნების“ გამო ქართველი კათოლიკენი უნდა ხმარობდნენ იმ საეკლესიო წიგნებს, წირვა-ლოცვისა და საეკლესიო მსახურების იმ წესებს, რაც იხმარება ჩვენს დედა-ქართულ ეკლესიაში და არა უცხოქვეყნიურს.

ასე რომ, საქართველოში არა ერთადერთი, არამედ მრავალი კათოლიკური ეკლესიაა.

3 აპრილი, 1991, ახალციხე.
(გაზ. „ერი“ I.V.1991 წ.)

ენკენია აბასთუმნის ეკლესია

ქართული სატაძრო არქიტექტურის ერთ-ერთ ცენტრს - მესხეთს ეკლესიათა მშვენიერებით ვერ გააკვირვებ, მაგრამ აბასთუმნის ეკლესია მართლაც რომ ულამაზესია სამცხე-ჯავახეთში ვითარცა ქაშუეთი თბილისში. ქაშუეთივით, აბასთუმნის ეკლესიაც, ახალ ტაძრად ითვლება (აშენებულია XIX საუკუნეში რუსეთის საიმპერატორო კარის დაკვეთით, ოდნავ გადაკეთებული ასლია ზარზმის დიდებული მონასტრისა). ქაშუეთივით ისიც თავისი დროის უდიდესი მხატვრის მიერაა მოხატული (მოხატა ცნობილმა ნესტოროვმა) და მასაც მარმარილოს კანკელი ამშვენებს. ეს დიდებული ტაძარი ბოლო 70 წლის მანძილზე ბარბაროსული მოპყრობის, წირვა-ლოცვის გაუქმებისა და უპატრონობის შედეგად ძალზე დაზიანდა და აი, უფალმა ღმერთმა ინება ეკლესიის ამოქმედება. 1991 წლის 14 აპილს ტაძარი ხელახლა აკურთხა და პირველი საღმრთო ლიტურგიის ჟამს უსისხლო მსხვერპლი შესწირა სამცხე-ჯავახეთის ეპარქიის მმართველმა ეპისკოპოსმა ანანია ჯაფარიძემ, რომელმაც წირვის შემდეგ სიტყვით მიმართა აბასთუმნელ და მახლობელი სოფლებიდან ამ დღისათვის საგანგებოდ მოსულ მრავალრიცხოვან მორწმუნეებს.

ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის ქადაგება აბასთუმნის ეკლესიაში

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, საქართველოს საყვარელო შვილებო, პირველი სიტყვა, რომელსაც აღმოთქვამს ჩვენი მძიმე ბაგე თქვენს განახლებულ, ახლად ნაკურთხ ეკლესიაში პირველი წირვის შემდეგ არის სადიდებელი ღვთისა: დიდება შენდა უფალო, ქრისტე ღმერთო ჩვენო, დიდება შენდა. ჩვენი ენა არ დადუმდა შენს სადიდებლად, რამეთუ მოგვასწარ ამ წმიდა ტაძრის აღდგენას, ქართველი ერის გამოღვიძებას, საქართველოს განახლებას.

ვინ იფიქრებდა თუ დაემხობოდა საშინელი ბოროტება, რომელიც გვიკრძალავდა არა მარტო ამ ტაძარში შემოსვლასა და ლოცვას, არამედ ვარძიაშიც, საფარასა, ზარზმასა თუ სხვა ეკლესიებში, არა მარტო მორწმუნეებსა და სამღვდელოებას, ეპისკოპოსსაც კი. ამჟამად, ღვთის მადლით, მოქმედებს მესხეთის ყველა მნიშვნელოვანი ეკლესია. ორიოდე წლის წინ ვაკურთხეთ იქამდე უპატრონოდ მიტოვებული თქვენს რაიონში მდებარე ზარზმის მონასტერი, ახლა კი იქ ყოფნას არაფერი შეედრება, სამოთხის ბაღივითაა აყვავებული მისი ეზო-გარემო, პატრონის ხელი დაეტყო, ასევეა საფარასა და ვარძიაში.

დღევანდელი დღე მარად მოსაგონარი საზეიმო დღე უნდა იყოს თქვენთვის, რამეთუ ტაძრის განახლება დიდი დღესასწაულია. ძველქართულად მას - ენკენია ერქვა, ამ დღეს საგანგებო ლოცვები იკითხებოდა და დღესაც შევთხოვთ უფალს - „...მოეც ტაძარსა ამას ენკენიაი სულის მიერ წმიდისა, რათა დაუსჯელად ამას შინა თაყვანს გცემდეთ და გადიდებდეთ შენ მხოლოსა ჭეშმარიტსა ღმერთსა, რადგან მოავლინე იესო ქრისტე... აწ აღშენებული ტაძარი ესე განაახლე და წინაშე შენსა შეწირულ ჰყავ... მოგვხედე ჩვენ ცოდვილთა და უღირსთა მონათა შენთა და დაამტკიცე სახლი ესე ცადამდე აღწევნილი და ამას შინა საღმრთო ქადაგებაი და მსხვერპლის შეწირვაი განამრავლე და დაამტკიცე სადიდებლად დიდებისა შენისა... აღავსე დიდებითა და სიწმიდითა და მადლითა

საკუთრხეველი ესე... და აწ აღმართული ტაძარი ესე შენი და სულითა შენითა წმიდითა განაახლე ესე...“

ჩვენ დიდხანს ვფიქრობით თუ ვის სახელზე გვეკურთხებინა განახლებული ტაძარი, ამისთვის ვლოცულობდით და ბოლოს ჩვენი დედა ღვთისმშობლის სახელზე ვაკურთხეთ იგი. მართალია, ძველად სხვა წმინდანის სახელობისა იყო, მაგრამ მორწმუნე მრევლი ამ ტაძრის უქმობის დროსაც ეზოში ღვთისმშობლობას ზეიმობდა, გარდა ამისა, სწორედ აქ, ამ კუთხეში განაცხადა ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის მოციქულმა ანდრია პირველწოდებულმა, რომ საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა.

თქვენ მოგეხსენებათ ანდრია პირველწოდებული აჭარიდან გადმოვიდა ოძრხეში, სადაც აღმართულია აბასთუმნის ტაძარი, შემდეგ კი მან სამცხეში - აწყურში შემოკრებილ ქართველობას განუცხადა დედა ღვთისმშობლის დანაბარები, რომ ქართველ „საზეპურო ერს“ უფალი ღმერთი არ მოაკლებდა თავის სიყვარულს, მარიამ ღვთისმშობელი კი - პატრონობას, ამიტომაც ვაკურთხეთ მის სახელზე განახლებული ტაძარი.

დღეს ასევე ჩვენი მორწმუნე ერი აღნიშნავს კვირაცხოვლობას ანუ აღდგომის განახლებას, მას ასევე თომას კვირა ეწოდება. აღდგომის შემდეგ ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე თავის მოციქულებს გამოეცხადა, მათ შორის არ იყო თომა მოციქული. ამბის გაგების შემდეგ მან განაცხადა „არ დავიჯერებ იესოს აღდგომას, სანამ ჩემს თითს არ ჩავყოფ მის ხელთა ნალურსანევში და დალახვრული გვერდის ჭრილობაში“.

იესო კვლავ გამოეცხადა თავის მოციქულებს, მათ შორის იყო „ურწმუნო“ თომაც. უფალმა მოუწოდა მას და უთხრა - მოდი თომა და იხილე ჩემი ჭრილობები და ჩაჰყავი მათში შენი თითი. უფლის აღდგომით აღფრთოვანებულმა და გახარებულმა თომამ წამოიძახა - უფალი ჩემი და ღმერთი ჩემი, იესომ მას უთხრა ნეტარი ხარ შენ რომელმაც მიხილე და ირწმუნე, უფრო ნეტარია, ის, ვინც ვერ მიხილავს, მაგრამ ირწმუნებსო. მათში თქვენ, მორწმუნენი იგულისხმებით, რომელნიც უხილავი ღმერთის სიყვარულითა და მადლით ხართ აღვსილნი.

დღევანდელ დღეს - 14 აპრილს ჩვენი ერი ზეიმობს - „ქართული ენის დღეს“. ჩვენი, საქართველოს ეკლესიის წმიდანმა ილია მართალმა ენა, მამული და სარწმუნოება ქართველთათვის ტოლფარდ კატეგორიებად მიიჩნია, ამ წმიდა ტაძარში (სანამ მოქმედებდა ძველ დროს) წირვა-ლოცვა რუსულ-სლავურ ენაზე ტარდებოდა და რუსი წმიდანის სახელიც ერქვა ეკლესიას, განახლების შემდეგ კი, დღეიდან აქ მხოლოდ ქართული ენით ვადიდებთ უფალ ღმერთს. შევთხოვ მას თქვენს დღეგრძელობასა და ჯანმრთელობას, მრავალს დაესწარით.

IV. 1991 წ.

პირველი წირვა კიმოთესუბანში

1992 წლის 19 აგვისტოს, ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს ფერისცვალების დღეს, 70 წლის უქმობის შემდეგ პირველი წირვა, ანუ პირველი ლიტურგია კიმოთესუბნის ტაძარში აღავლინა მესხეთის ეპისკოპოსმა, ყოვლადუსამღვდელოესმა მეუფე ანანია ჯაფარიძემ. ზიარების შემდეგ მან სიტყვით მიმართა შემოკრებილ მორწმუნეებს.

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, ქრისტეს მიერ საყვარელო შვილებო, დღეს ჩვენთვის ორმაგი დღესასწაული და სიხარულია. დღეს მსოფლიო მართლმადიდებლობა დიდებით აღნიშნავს ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს ფერისცვალებას, ხოლო ჩვენთვის განსაკუთრებით საზეიმოა ეს დღესასწაული, რამეთუ 70 წლიანი უქმობის შემდეგ ვაკურთხეთ და პირველი წირვა დავაყენეთ კიმოთესუბნის ეკლესიაში, დიახ, 20-იან, 30-იან წლებში ამ წმიდა მონასტერში ქრისტიანობის მტრებმა აკრძალეს წირვა და ლოცვა, ღვთისმსახურება, ქადაგება, ნათლისღება, მირონცხება, ზიარება, ყოველი ქრისტიანული საიდუმლოს აღსრულება, მოხსნეს და მოშალეს წმიდა ტრაპეზი, კანკელი, ხოლო ტაძრის წმიდა საკურთხეველი, რომელშიც ძველად ათასი წლის მანძილზე ჩვენი სამღვდელოება უფალ ღმერთს ადიდებდა, სწირავდა უსისხლო მსხვერპლს, აქციეს საკონცერტო სცენად, სადაც ფსევდოპატრიოტი მუშაკები აიძულებდნენ ჩვენს ყმაწვილებს ემღერათ და ეცეკვათ მმართველთა საამებლად და სასეიროდ. დაივიწყეს, რომ მხოლოდ უფალი ღმერთია სადიდებელი.

და აი, მოვესწარით პირველ წირვას, „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“, ამ სიტყვებით დავიწყეთ წირვა.

ვმადლობდეთ უფალს ჩვენზედ მოვლენილი სიკეთისათვის. დღეს, როგორც აღვნიშნეთ, ვდღესასწაულობთ თაბორის მთაზე თავის მოციქულთა და მოწაფეთა წინაშე უფლის ფერისცვალებას, ოდეს ზეცაში ამაღლებული უფლის სახე იქმნა ვითარცა მზე და უბრწყინვალეს მზისა, ხოლო სამოსი მისი სპეტაკ, ვითარცა თოვლი. სიმბოლურია, რომ ამ წმიდა ტაძრის კურთხევით დასრულდა ჩვენი სამცხე-ჯავახეთის, ეპარქიის ფესცვალებაც, ამ ათიოდე წლის წინ მესხეთში არ მოქმედებდა არც ერთი ქართული ეკლესია, მაშინ, როცა მოქმედებდნენ ყველა სხვა ერების ეკლესიები, სომხურნი - ახალციხესა და ახალქალაქში, კათოლიკური ეკლესია, სინაგოგაც კი, მართლმადიდებლურ ეკლესიათა უმოქმედობის გამო ფაქტიურად ჩვენი ეპარქიაც არ არსებობდა, ხოლო ადგილობრივი ქართველების მნიშვნელოვანი ნაწილი სომხურ ეკლესიებში ინათლებოდნენ ახალციხესა და ახალქალაქში.

ბედნიერი ვარ რომ ღვთის მადლით პირველი წირვები დავაყენე, ვაკურთხე და ამოქმედდა საფარის, ვარძიის, ზარზმის, ბორჯომის, საყუნეთის, ასპინძის (ხვილიშას), ვალეს და აბასთუმნის ეკლესიები, ვაკურთხე ახალი მღვდლები: მამა სერაფიმე ვარძიელი, მამა გიორგი ზარზმელი, მამა იოანე ასპინძელი, ამჟამად ვარძიელი, მამა ეფრემი აბასთუმნელი, ახლახან კი ვაკურთხეთ მამა

გიორგი - კიმოთესუბნელი, ვაკურთხეთ მრავალი სხვა მღვდელიც, მათ შორის ბორჯომშიც.

ჩვენს ეპარქიაში, დიდ ტაძართა შორის მხოლოდ კიმოთესუბანიღა იყო დარჩენილი კურთხევის გარეშე და აი, ეს დღეც დადგა, დღევანდელ ფერისცვალება დღეს, უკვე მოქმედებს მესხეთის ყველა დიდი ტაძარი, დიდება შენდა უფალო, ამ დღესაც მოგვასწარი.

თქვენ მოგეხსენებათ, ბოლშევიკები დაოსტატებულნი იყვნენ საეკლესიო ქონების ძარცვაში. კიმოთესუბნის ეკლესია საფუძვლიანადაა გაძარცულ-გაპარტახებული მათი პარტიის ყოფილი წევრების მიერ, ამიტომაც ამ წმიდა ტაძარში პირველი წირვის დაყენებისათვის დიდი მზადება და შრომა დაგვჭირდა ისევე, როგორც სხვა ტაძრების ამოქმედებისას.

აღვადგინეთ კანკელი, დაქცეული და გაუქმებული, დავაგეთ ხის იატაკი საკურთხეველში, აღვმართეთ ტრაპეზი, გავაწყეთ ხატებით საკურთხეველი და კანკელი, აღვადგინეთ სამკვეთლო, შევიძინეთ შანდლები, შესამოსელი, წირვა-ლოცვისათვის საჭირო უთვალავი საეკლესიო ინვენტარი, მაგრამ, ცხადია, ეკლესიას აკლია მრავალი ნივთი; რაც ათეისტურმა ხელისუფლებამ 70 წლის მანძილზე ეკლესიიდან გაზიდა, ერთბაშად ვერ შეივსება, მაგრამ საერთო მონდომებით ყველაფრის მიღწევაა შესაძლებელი.

ეკლესია ერის სულიერი სახლია, ის არის ტახტი ჩვენი შემოქმედისა, კერა მართლმადიდებლობისა, რომელმაც ჩვენ, ქართველებს ეროვნება და ნაციონალური სახე შეგვინარჩუნა, ამიტომ განა ყოველი ადამიანი მოვალე არაა დაეხმაროს და შეეწიოს დედა ეკლესიას, ვინც უნდა იყოს ის ხელისუფალი თუ მიწის მუშა?

გარეგნულად, სიტყვიერად ყველა ეხმარება, მაგრამ საქმით კი არავინ, მაგალითად, კანკელისა და საკურთხევლისათვის საჭირო ხის მასალა არავინ გამოგვიყო, და იძულებული გავხდი სულ სხვა ეკლესიისათვის საჭირო ხის მასალა 5 კუბური მეტრი გამოგვეყენებინა ამ საქმისათვის.

„საღმრთო კლდეზეა დაფუძნებული დედა ეკლესია და ბრჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ მოერევიან მას“. არა მას ესაჭიროება ჩვენი დახმარება, არამედ პირიქით, ჩვენ ადამიანებს გვესაჭიროება ეკლესიის დახმარება, სწორედ ასე ესმოდათ ეს საკითხი ჩვენს წინაპრებსაც.

ჩვენი დიდებული მამა-პაპანი ეკლესიებს აშენებდნენ არა იმისათვის, რათა რაიმე „ისტორიის“ ანდა „კულტურის ძეგლი“ (როგორც ახლა უწოდებენ) აეშენებინათ, არამედ ისინი მთელი შეგნებით აშენებდნენ საღმრთო სახლებს, რომელშიც მლოცველ სამღვდელოებას საუკუნეთა მანძილზე უნდა მოეხსენებინათ ეკლესიის მშენებელ-არქიტექტორთა სულები.

ადამიანი, როგორც მოგეხსენებათ, ორი საწყისისაგან, ორი სუბსტანციისაგან შედგება: სულისა და ხორცისაგან, სული უკვდავია, სწორედ ისაა ჩვენი „მე“, ის იმყოფება ხორცში (სხეულში), ვითარცა ჭურჭელში, დროთა ვითარებაში ჭურჭელი იმსხვრევა ანდა იშლება, ანუ ადამიანის სხეული კვდება, ხოლო სული თავისუფლდება, ის განაგრძობს არსებობასა და სიცოცხლეს.

სხეულისაგან განთავისუფლების შემდეგ სული მიილტვის ღვთაებრივი ნათლისაკენ, ღმერთისაკენ, სულის ნეტარებაა ცათა სასუფევლის დამკვიდრება, ხოლო სულის ტანჯვა ღვთაებრივი ნათლისაგან განშორება, სწორედ ამისათვისაა საჭირო სამღვდელოების ლოცვა სულისათვის, სულს ესაჭიროება მიწაზე დარჩენილი ადამიანების ლოცვა, განსაკუთრებით ეკლესიებში, სწორედ ამიტომ აშენებდნენ ჩვენი წინაპრები ეკლესიებს, ამკობდნენ და ამშვენებდნენ,

მათ იცოდნენ, რომ ლიტურგიის, ანუ წირვის დროს სამღვდელოება შესაბამის „კვერექსსა“ თუ „ასამაღლებელში“ უთუოდ მოიხსენებდნენ მშენებელთა სულს.

აი, დღევანდელი წირვის დროსაც ითქვა ლოცვა: „საუკუნითგან აღსრულებულნი მონანი და მხევალნი ღვთისანი, აღმაშენებელნი წმინდისა ამის ტაძრისანი, მოიხსენოს უფალმა ღმერთმა სასუფეველსა თვისსა, ყოვლადვე, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნეთამდე, ამინ!“

დღეს მრავალ ადამიანს აღარ სწამს სულის უკვდავება, აღარ ზრუნავს თავის უკვდავი სულის მოხსენიებისათვის, ამიტომაც აღარც ტაძართა აშენება-შემკობას ცდილობს.

ქრისტესმიერ საყვარელნო შვილნო, სულ რამდენიმე დღის შემდეგ 28 აგვისტოს მსოფლიოს ქრისტიანობა დღესასწაულობს „მარიამობას“ ანუ ყოვლადწმიდა დედა ღვთისმშობლის „მიძინების“ დღეს.

ეს დღე კიმოთესუბნის ტაძრის დღესასწაულიც იქნება, რამეთუ ტაძარი ღვთისმშობლის სახელზეა ნაკურთხი, თქვენ მოგეხსენებათ, რომ ვარძიისა და საფარის ტაძრები ღვთისმშობლის მიძინების სახელობისაა, ამიტომაც ამ დღეს ვდღესასწაულობთ ვარძიობას, საფარობას, ასევე კიმოთესუბნობაც იდღესასწაულება.

ყოვლადწმიდა დედა ღვთისმშობელი მიძინების წინ ფიქრობდა საქართველოზე და ლოცულობდა ქართველი ერისათვის, ჩვენ ამას გვამცნობს „ქართლის ცხოვრება“.

ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს ამაღლებისა და სულიწმიდის მოფენის შემდეგ მოციქულებმა და ღვთისმშობელმა წილი იყარეს, თუ ვის რომელ ქვეყანაში უნდა ექადაგნა ქრისტიანობა. ღვთისმშობელს წილად ხვდა ივერიაში ქადაგება, სწორედ ამიტომ ეწოდა საქართველოს ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანა, საქართველოში გამომგზავრების წინ დედა ღვთისას ეჩვენა მისი ძე - ჩვენი უფალი იესო ქრისტე და უთხრა: „ჰოი დედაო ჩემო. მე არ უგულველვყოფ ყველა ხალხზე უფრო საზეპურო ქართველ ერს. შენ კი შენს წილხვედრ საქართველოში წარავლინე ანდრია პირველწოდებული“. მართლაც დედა ღვთისამ თავის ნაცვლად ჩვენთან ქრისტიანობის საქადაგებლად გამოგზავნა ანდრია მოციქული, მიზეზი ის იყო, რომ მოახლოებული იყო მიძინება ყოვლადწმიდა მარიამისა, ანუ გარდაცვალება. ანდრიას დედაღვთისამ უთხრა - „მე მარად ვიქნები ქართველთა ცხოვრების განმგებელი. მარად შევეწევი, არავინ მტერთაგან მძლე ექმნას მათ“.

ღვთისმშობლის დღესასწაულის შესახებ ნათქვამია:

ყოვლადწმიდა ქალწულ მარიამის მიძინების დღესასწაულს ეკლესია აღასრულებს ყოველწლიურად, „რამეთუ იგი უკუე უაღრეს არს ყოველთა ბუნებასა ანგელოსთა და კაცთასა იგი არს კვერთხი, რომლისაგან აღმოსცენდა ყვავილი ქრისტესი, მისთვის თქვა წინასწარმეტყველმან: აჰა, ქალწულმან მუცლად იღოს და შვეს ძე“.

მრავალ დღესასწაულს აღვასრულებთ ღვთისმშობლის მოსახსენებლად, მაგრამ მიძინების დღესასწაული ყველას აღემატება - „რამეთუ მიიცვალა იგი ცხოვრებად არა მხოლოდ სულითა, არამედ ხორცითაც“, ვითარცა ილია წინასწარმეტყველი ხორცეულად ამაღლდა ზეცად.

დედა ღვთისამ 15 წლის ასაკში შვა ძე თავისი და ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე. უფლის ჯვარცმისა და ამაღლების შემდგომ ცხოვრობდა იოანე ღვთისმეტყველის სახლში და მიიცვალა ანუ მიიძინა მოხუცებულმა.

მიძინებისას ღვთის განგებით მასთან შეიკრიბა ყველა მოციქული თომას გარდა. ის დაკრძალეს გეთსამანიის ბაღში, დაფლვის შემდეგ, მესამე დღეს მოვიდა თომა მოციქულიც, რომელიც დიდად წუხდა დაკრძალვაზე არ ყოფნის გამო, სურდა საფლავის ხილვა, მივიდა სხვა მოციქულებთან ერთად მის საფლავზე და „ვერა პოვეს გვამი ყოვლად წმიდისა ღვთისმშობელისა, მაშინ ყოველთა რწმენა, რამეთუ ხორცითა საკვირველთა განგებითა ღვთისათა, საფლავისაგან ზეცისა სუფევასა აღიყვანა“.

როგორც ითქვა 28 აგვისტო (მიძინება) დღესასწაულია კიმოთესუბნისა, ამ დღეს აქ ჩატარდება მღვდლის მიერ ლიტურგია, წირვა, ხოლო ჩვენ ვარძიაში ვწირავთ.

ტაძარში წირვა-ლოცვის დაყენებისათვის უთუოდ საჭირონი არიან მგალობლები, მედავითნეები, მნათეები, ეკლესიური ადამიანები. დღეს ჩვენს საზოგადოებას მათი მოცემა არ შეუძლია, ამიტომაც ახალციხის სასულიერო სასწავლებელს დავაკისრეთ მედავითნეებისა და მგალობლების აღზრდა. რაიონის ახალგაზრდებს ქალებსა და ვაჟებს სიამოვნებით მივიღებთ ჩვენ სასწავლებელში.

ისტორიულად თორი - მესხეთის ადმინისტრაციულ ცენტრს წარმოადგენდა, რამეთუ ამ კუთხიდან იყო მესხეთის მმართველი ერისთავების საგვარეულო - თორელ-ციხისჯვრელები.

მათ საუკუნო სავანეს წარმოადგენდა ეს წმიდა ტაძარი, შალვა ახალციხელი, ერთ-ერთი ქტიტორი ამ ტაძრისა, რომლის ხსენებაც რამდენიმე კვირის წინ აღვნიშნეთ, წმიდა მოწამეა რომელმაც თავი დადო თავისი ერისათვის.

ჯალალედინთან ომის დროს მტერს შეერკინა მესხთა მოწინავე ლაშქარით, მაგრამ მხარგრძელთა ღალატის გამო შეიპყრეს, შალვამ არ უარყო ქრისტიანობა, მტკიცედ დაიცვა სარწმუნოება უსასტიკესი ტანჯვის მიუხედავად. დღეს გახარებულია მისი სული, ისევე, როგორც ამ ტაძარში ასწლეულობით მოღვაწე ბერთა და მონაზონთა სულები, რამეთუ აღსდგა ღვთისმსახურება. დიდება უფალს.

გაზ. „ბორჯომი“, 28.VIII.1991 წ.

ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის სიტყვა წარმოთქმული პანაშვიდისას ეკლესიაში მეფე სოლომონ მეორის ნეშტის ქ. ახალციხიდან გადასვენების შემდეგ

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, ახლახანს ახალციხიდან გავაცილეთ ნეშტი საქართველოს კეთილმსახურისა მეფისა, რომელმაც აღასრულა მცნება ჩვენისა მაცხოვრისა იესო ქრისტესი და სული თვისი დასდო ერისა თვისისათვის.

უფალმა ღმერთმა კაცთა მოდგმა თავისუფალი ნებისყოფის ყოფით შეჰქმნა. თავისუფლება თვისითა სისხლითა მოგვანიჭა ჩვენ იესო ქრისტემან განმათავისუფლებელმან ყოველთა კაცთა, ამიტომაც მარადჟამს, ყველგან და ყოველთვის მეცადინეობა ერისა და ქვეყნის განთავისუფლებისათვის წმინდა საქმედ ითვლებოდა, ხოლო საქართველოს სამოციქულო ეკლესია სამშობლოს თავისუფლებისათვის მებრძოლ ყოველ კაცს დიდი ღმერთის საკურთხევლის სიახლოვეს ადგილს უბოძებდა ხოლმე.

პირველქმნილი სიკეთითა და მშვენებით აღსავსე მეფე სოლომონ მეორე ჩვენი ქვეყნისა და ერის თავისუფლების დაცვისათვის მხნედ და შეუდრეკლად ებრძოდა უზარმაზარ, უძლიერეს იმპერიას, რომლის წინაშეც ძრწოდნენ მსოფლიოს მრავალრიცხოვანი ერები. დედამიწის მეექვსედის მპყრობელი იმპერია ჩვენს კეთილმსახურ მეფე სოლომონ მეორეს ებრძოდა არა ერთი და ორი, არამედ უხანგრძლივესი ათი წლის განმავლობაში - 1801 წლიდან 1810 წლის ჩათვლით. მეფეს გვერდით ედგა მთელი ქართველი ერი, მაგრამ უხეშმა ძალამ დათრგუნა ის და მეფე სოლომონმა უცხოობაში დალია სული.

თავისუფლებისმოყვარე ქართველ ერს მარად გააჩნდა თავისი ეროვნული სახელმწიფო. ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს პირველი მეფის ფარნავაზის შემდგომ სახელოვანი სამეფო სახლი ფარნავაზიანებისა თითქმის ათასსამასი წელი მართავდა საქართველოს, მეფე ადერკი, რომლის დროსაც იშვა ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე, მეფე რევ მართალი, რომელიც ჯერ კიდევ III საუკუნეში აღასრულებდა მაცხოვრის ზოგიერთ მცნებას, მეფე მირიანი - რომლის წყალობით წმიდა ნინოს მიერ გაქრისტიანდა ქართველი ერი. წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასალი - ფარნავაზიანთა სამეფო სახლის შვილები იყვნენ. ამ სახელოვანი დინასტიის ნათესავსა და მემკვიდრეს წარმოადგენდა კიდევ უფრო სახელოვანი სამეფო სახლი ბაგრატიონებისა, რომელიც ათას წელზე მეტ ხანს წარმართავდა ქართველთა ცხოვრებას და მათ დროს ჩვენი სამშობლო ბედნიერი იყო. საქართველო თავისი ერის ბუნებითი კანონების მიხედვით იმართებოდა. ქვეყანა თავისუფალი და დამოუკიდებელი იყო, საჭიროების შემთხვევაში კი მხნედ იბრძოდა თავისუფლებისათვის. ხალხი ეკონომიკურად შეძლებული, ეკლესია აყვავებული, ბერი ბერობდა, ერი ერობდა, ქალი ქალობდა, ვაჟი ვაჟობდა, - „მით იყვის უკედო“ - ამბობდა დიდი ილია მართლის ლელთ ღუნია.

ქართველ ხალხს უყვარდა თავისი მეფეები. სწორედ ამ დღეებში ჩვენმა წმიდა ეკლესიამ აღნიშნა ხსენება მეფისათვის თავდადებული იოთამ ზედგინიძისა, რომელმაც მეფის სიკვდილს არჩია თავად მომკვდარიყო და თავი დაედო მეფის გადასარჩენად. საქართველოს თავისუფლების მომსპობი ხელისუფლება ეძებდა მკვლელს მეფე სოლომონ მეორის მოსაკლავად, მაგრამ ქართველთა შორის მკვლელი ვერ მოძებნეს. „ქართველები თავიანთ მეფეს ეთაყვანებიან, არც ერთი ქართველი არავითარ საფასურად მეფეს არ მოკლავს, ისევ თქვენში მოძებნეთ ასეთი მკვლელიო“ - წერდნენ მათ. უფრო მეტიც,

ქართველები თავს დებდნენ მეფე სოლომონისათვის, ასე მოხდა თბილისშიც, საიდანაც გამოაპარეს შეპყრობილი მეფე და ახალციხეში პატივითა და ღირსებით შეხვდნენ. აქ ის სულკურთხეულ ალექსანდრე ბატონიშვილთან ერთად ეძიებდა გზებს საქართველოს ხსნისათვის.

ჩვენმა დიდმა წინაპრებმა ერთმორწმუნეობის გამო კავკასიის კარი გაუხსნეს უცხო სახელმწიფოს, რომლის ჩინოვნიკებმაც ქალები და ბავშვები უღლის ქვეშ შეყარეს, რამაც მთიულეთი ააჯანყა 1804 წელს, 1812 წლის კახეთის აჯანყების ჩაქრობისას თვით ოთხმოც წელს მიტანებული მონაზონიც არ დაინდეს და სხვებთან ერთად ჩამოახრჩეს, ხოლო ჯარის შესაგებებლად ჯვრით ხელში მდგარი სამღვდელოება ხიშტებზე წამოაგეს, 1820 წლის იმერეთის საეკლესიო აჯანყების მოთავეობისათვის ეპისკოპოსებიც არ დაინდეს, დოსითეოს ქუთათელს ხიშტითა და ცემით სული ამოხადეს, იმავე ხელისუფლებამ ერთი საუკუნის შემდეგ მსგავსადვე მიწაში ცოცხლად დამარხა მიტროპოლიტი ნაზარი, ხოლო ეკლესია-მონასტრები დაანგრია, სამღვდელოება მოსპო. ვითომდა ერთმორწმუნეებმა სინამდვილეში შეარყიეს საფუძველი ქრისტიანობისა და ქართველობა სარწმუნოების მიმართ გააგულგრილეს. ხალხური ლექსიც კი არსებობს, რაჭის სოფელ ფუტიეთში გამოთქმული, რომელიც აუჯანყდა სისასტიკეს - „...მოხვედით ქრისტეს სახელით, მაგრამ გვინგრიეთ საყდრები, შებღალეთ ყოვლად წმიდანი, ჩვენი სალოცავ-ხატები...“, ყოველივე ამას წინასწარ სჭვრეტდა ჩვენი კეთილმსახური მეფე სოლომონ მეორე.

განმეძარცვა მე პირველქმნილი სიკეთე და მშვენებაო, ნაბრძანებია მისი საფლავის ეპიტაფიაში, და, აი, მეფეო შენი საქართველოში ჩამობრძანებით კვლავ გმოსავს ქართველი ერი პირველქმნილი სიკეთით, რომლითაც აღვსილი იყო ბაგრატიონთა სამეფო გვარი.

მოგიხსენოს შენ უფალმა სასუფეველსა თვისსა და საჯოს უფალმან წინააღმდგომნი შენნი.

საუკუნო იყავნ ხსენება შენი ღირსო ნეტარებისაო სამარადისოდ ხსენებულო მეფევ ქართველთა.

ხსენება და კურთხევა შენი.

ნუ დაანაწევრებთ!

წარსულში საქართველოს სამოციქულო ეკლესია მუდამ ესწრაფოდა ჩვენი ქვეყნის ერთიანობას, მხარს უჭერდა ძლიერი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს არსებობას, დაქუცმაცებული, ურთიერთდამოუკიდებელ ტერიტორიებად დაშლილი საქართველო მოუთმენელი იყო, ვინაიდან ერთობა აძლიერებდა ერსა და ქვეყანას, დანაწევრება კი ასუსტებდა.

მართლაც, XVI-XVIII საუკუნეებში ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს დაშლის შედეგად წარმოქმნილი კუთხური დაუძლურებული სამეფო-სამთავროები მეზობელმა იმპერიებმა ერთმანეთს შორის გაინაწილეს და ქართული სახელმწიფოებრიობაც მოისპო.

და, აი, ორასწლოვანი იძულების შემდეგ, ქართველმა ერმა კვლავ შექმნა ახალქართული სახელმწიფო. პარლამენტს ჯერ კიდევ არ გამოუცია კანონი საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის შესახებ... საზოგადოება მსჯელობს.

თავის სტატიაში პატივცემული ბატონი ამბროსი გრიშიკაშვილი (იხ. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“ 27.II.93) საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის შესახებ წერს - „სასურველია, თუ ამას საფუძვლად დაედება საქართველოს ისტორიულ-ეთნიკური დაყოფა - ქართლი, კახეთი, იმერეთი და ასე შემდეგ, ისე როგორც ეს იყო ისტორიულ საქართველოში და როგორც არის ამჟამად საფრანგეთში, გერმანიაში, ავსტრიაში და სხვაგან“.

მას სურს ჩამოყალიბდეს - „დამოუკიდებელი, მაქსიმალური უფლებების მქონე ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეულები - ქართლ-კახეთ-იმერეთ-გურია-სამეგრელო და ასე შემდეგ“, რომელთაც უნდა გააჩნდეთ - „რეანიმირებული, ეთნიკურ ქარგას მორგებული მმართველობა“.

ავტორი არა მარტო აღიარებს ერის შიგნით „ეთნიკური ჯგუფების“ არსებობას, არამედ მიიჩნევს, რომ ძველქართული სახელმწიფოც „ეთნიკურ ტერიტორიებად“ იყო დაყოფილი. ჩვენ უნდა განვაცხადოთ, რომ საქართველოს სახელმწიფოს თავისი ერთიანობის დროს ცენტრალიზებული მმართველობა გააჩნდა და ის „ეთნიკურ ტერიტორიებად“ დაყოფილი არ ყოფილა. საქართველოს მეფეს ყოველ კუთხეში თვითმპყრობელი ხელმწიფის უფლებები ჰქონდა. სამეფო კარი და უმაღლესი საეკლესიო იერარქია სახელმწიფოს მკაცრად ცენტრალიზებულ მმართველობას ხელმძღვანელობდა. ამ მხრივ სამაგალითოა ჭყონდიდელი ეპისკოპოსების უფლებების გახსენება.

ქართლის, კახეთის, იმერეთის სამეფოები, მესხეთისა და სხვა სამთავროები წარმოიქმნენ ერთიანი სახელმწიფოს რღვევის შემდგომ, ამ რღვევის შედეგად. ამ „დამოუკიდებელი“ სახელმწიფოებრივი ერთეულების გაქრობისათვის ანუ მათი გაერთიანებისათვის საუკუნეთა მანძილზე იღვწოდნენ ქართველი ერის საუკეთესო შვილები. ამის უარყოფა შეუძლებელია.

რამდენიმე წლის წინ მოსახლეობის ბოლო „საკავშირო“ აღწერის დროს, ერთი ლენინგრადელი „მკვლევარი“ ამტკიცებდა, რომ საქართველოში ცხოვრობენ ქართველებად სახელდებული, მაგრამ სინამდვილეში თავისთავადი „ეთნიკური ჯგუფები“ (ფშავლები, ხევსურები, მოხევენი, ქართლელნი, კახელნი, გურულნი, მეგრელნი და სხვანი) და მოითხოვდა სააღწერო მონაცემებში მათი „ეთნიკური თავისთავადობის“ ჩაწერას: მაშინ ამ ხელოვნურმა დაყოფამ მთელი ქართველი ერი აღაშფოთა. XIX ს-ის რუსი მოხელენიც იგივეს ამტკიცებნენ. რუსული მიდგომა გამომდინარეობდა „დაყავი და იბატონეს“ პრინციპიდან და

ემსახურებოდა რუსეთის იმპერიის განმტკიცებას, ეს ნათელი იყო ჩვენი სულკურთხეული წინაპრებისათვის, ამიტომაც ილიასა და ერის სხვა მამებს არ უჭირდათ ამ საკითხზე რუსის მოხელეებთან ბრძოლა. მაგრამ ამჟამად, როცა ქართველების ერთი ნაწილი ახალქართული სახელმწიფოს მშენებლობის საძირკვლად დებს „ეთნიკური დაყოფის“ პრინციპს - ერი გაურკვევლობის ბურუსში ეფლობა.

არსებობს თანამედროვე მიდგომა ერისა და სახელმწიფოს ცნებებისადმი. დღეისათვის მიჩნეულია, რომ ერთ სახელმწიფოში ერთი ერი ცხოვრობს, გამომდინარე პრინციპიდან - ყოველ ერს თავისი სახელმწიფო უნდა ჰქონდეს - ამჟამად ერსა და სახელმწიფოს ერთმანეთთან აიგივებენ. ერს ქმნის სახელმწიფოს ყოველი მოქალაქე. მაგალითად ფრანგ ერს - საფრანგეთის მოქალაქენი ქმნიან ეთნიკური წარმომავლობის მიუხედავად. აქედან გამომდინარე საფრანგეთში, გერმანიასა და ავსტრიაში ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მმართველობა არ ეფუძნება „ეთნიკური“ დაყოფის პრინციპს, როგორც აღნიშნული ავტორი წერს. საფრანგეთის რომელიმე კუთხეში შეიძლება არსებობდეს ისტორიულად ჩამოყალიბებული ადმინისტრაციული ერთეული, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ იქ ფრანგი ერის რომელიმე ეთნიკური ჯგუფი ცხოვრობს, რამეთუ ფრანგი ერი ერთიანია, ის შედგება საფრანგეთის მოქალაქეებისაგან (როგორც ითქვა) და არ არის დაშლილი ეთნიკურ ჯგუფებად. ასეთი ჯგუფების არსებობა თანამედროვე საფრანგეთის სახელმწიფოსათვის უცნობია (თუ სახელმწიფო თავის ტერიტორიაზე ცნობს რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის არსებობას, კიდეც უნდა მისცეს ავტონომიური მმართველობის რაიმე ფორმა - კულტურული, თუ ტერიტორიული), ასევეა გერმანიასა და ავსტრიაშიც (მართალია II მსოფლიო ომში გერმანიის დამმარცხებელმა სახელმწიფოებმა, გერმანიის საბოლოო დაუძლურების მიზნით, გადაწყვიტეს ქვეყნის დაყოფა ეთნოტერიტორიებად, მაგრამ გერმანელთა ეროვნული თვითშეგნების მაღალი დონის გამო მოწინააღმდეგის მიზანი მიუღწეველი აღმოჩნდა).

გერმანია ცენტრალიზებულ სახელმწიფოდ გაცილებით უფრო გვიან ჩამოყალიბდა, ვიდრე საფრანგეთი, ინგლისი და ევროპის სხვა სახელმწიფოები. ქვეყნის დაყოფამ დამოუკიდებელ სამთავროებად, გერმანელ ერს მრავალი ტრაგიკული განსაცდელი მოუვლინა შემდგომ საუკუნეებშიც, რადგანაც გაერთიანების შემდგომ აღმოჩნდა, რომ მსოფლიო ბაზარი უკვე მეზობელ ცენტრალიზებულ სახელმწიფოებს ეჭირათ, გერმანიის ინდუსტრია კი გეოპოლიტიკურ სივრცეს ითხოვდა. ევროპის ყველა ქვეყანამ გაერთიანების შემდგომ უჩვეულო წარმატებას მიაღწია (აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ეტაპი ქართულ სახელმწიფოს ჯერ კიდევ არ გაუვლია, რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობამდე ჩვენი ქვეყანა დაშლილი იყო, ამჟამად განთავისუფლებულ და ახლადშექმნილ ქვეყანას ესაჭიროება არა კვლავ დანაწევრების, არამედ ცენტრალიზაციის ეტაპის გავლა).

გაერთიანებისა და ცენტრალიზებულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბების შემდგომ (XV ს.) საფრანგეთის ცალკეული ოლქები და ეთნიკური რეგიონები ერთმანეთს შეერწყა სავაჭრო ურთიერთობისა და ერთიანი მეურნეობის განვითარების შედეგად. ძლიერმა ხელისუფლებამ უზრუნველყო წესრიგი, შეწყდა შინაომები, ცენტრალიზებულ სახელმწიფოში ჩამოყალიბდა საერთო ფრანგული კულტურა. ადრე სამხრეთ საფრანგეთის მცხოვრებნი, როგორც ეს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოდანაცაა ცნობილი, თავიანთ თავს განკერძოებულ ეთნოჯგუფად თვლიდნენ, მათ ცუდად ესმოდათ ჩრდილოეთ

საფრანგეთის მცხოვრებთა ენა. ქვეყნის გაერთიანებასთან ერთად XV ს. დასასრულისათვის ჩამოყალიბება იწყო ერთიანმა ფრანგულმა ენამ, ჩამოყალიბდა ერთიანი ერი.

საფრანგეთი არაა გამონაკლისი. ყველა ქვეყანა და ერი ისტორიის კანონზომიერებას ექვემდებარება - ქვეყნის გაერთიანების შემდგომ ყოველი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შიგნით ხანგრძლივი ისტორიული თანაცხოვრების შემდგომ ყალიბდება ერთიანი ერი, ერთი ენა, ერთი კულტურა და პირიქით - ქვეყნის დაშლა-დანაწევრება ხელს უწყობს ერთიანი ერის ტომებად და „ეთნიკურ ჯგუფებად“ დაშლას, ერთიანი სალიტერატურო სახელმწიფოებრივი ენის დასუსტებას. ცალკეულ „დამოუკიდებელ“ პროვინციებში დიალექტების და შემდგომ ახალი ენების წარმოქმნას.

საუბედუროდ, საქართველოს ცენტრალიზებულმა სახელმწიფომ დაშლა მაშინ იწყო, როცა ევროპაში ასეთნი იქმნებონენ. ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაშლას შედეგად მოჰყვა დიალექტების წარმოქმნა-გაღრმავება, ცალკეულ კუთხეთა შორის ეთნოგრაფიული სხვადასხვაობის წარმოჩენა.

ამასთან დაკავშირებით ილია წერდა: -

„განვთვითეულდით, ცალ-ცალკე დავიშალენით, ასო-ასოდ დავიჭერით... დიდებული ქართველობის აზრი, ის საყოველთაო სახელი გონებიდან გამოგვეცალა, სახელი ჩვენის ხალხობისა ხუთ თუ ექვს ნაჭრად დავყავით, ქართველს რომელსაც საზოგადო მნიშვნელობა ჰქონდა, კერძოობითი მნიშვნელობა მიეცა“ (ი. ჭავჭავაძე, რჩეული I, 1975).

„იმერელი, გურული, მეგრელი, ქართლელი, კახელი - ეს ცალ-ცალკე მითვისებული კერძოობიდან მიღებული განმყოფელი სახელები ჩემის ზემოხსენებულის სიტყვის ცხადი მაგალითია“ (იქვე, გვ. 141).

ილიას თვალსაზრისით საქართველოს ცენტრალიზებული სახელმწიფოს დაშლის შემდგომ XV ს-დან XIX ს-ის II ნახევრამდე ერთიანი ქართველი ერი კუთხურ-ტომობრივად დაიყო: „ქართველი ჩვენის ტომის საერთო სახელი აღარ არის, აღარც შინა და აღარც გარეთ, არც მახლობელთათვის და არც უცხოთათვის. იმერელი - იმერელია, გურული - გურულია, მეგრელი - მეგრელია, ქართლელი - ქართლელია და სულ ყველანი კი ერთად ქართველნი არ არიან. ვაი იმ ხალხს, რომელსაც საერთო ძარღვი გაუწყდა“ (იქვე, გვ. 142).

ასე დანაწევრდა ქართველი ერი ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს კუთხეებად დაყოფის შემდგომ. მაგრამ უფრო ადრე, წინა საუკუნეებში, ერთიანი სახელმწიფოს არსებობისას - ერი მთლიანი იყო, კუთხობრივი ნიშნით დაყოფილი არ ყოფილა. თვალი გადავავლოთ ჩვენს ათასწლოვან საეკლესიო და საისტორიო ლიტერატურას. გიორგი მთაწმინდელის „იოანესა და ეფთვიმის ცხოვრება“ თვალნათლივ გვიჩვენებს, რომ ცენტრალიზებული სახელმწიფოს არსებობის დროს ეროვნული მთლიანობის გრძნობა შეუდარებლად მაღლა იდგა, ვიდრე ქვეყნის დაშლის შემდგომ.

იოანე მთაწმინდელი მესხი იყო. მას რომ ეცხოვრა XV-XVI საუკუნის შემდეგ, აუცილებლად აღნიშნავდნენ მის მესხობას, მაგრამ აგიოგრაფი საერთოდ არ აღნიშნავს წმიდანის კუთხურ წარმომავლობას. ის წერს: - „იოანე იყო ნათესავით ქართველი“ (ძველი ქართ. ლიტ. ძეგ. გვ. 225), იმიტომ, რომ „მესხი“ - ტომობრივი ერთეული იმ დროს არ არსებობდა. არსებობდა მესხეთი, მაგრამ მკვიდრი მესხეთისა იყო ქართველი. ამან მესხეთის მეზობელ ხალხთა შორისაც ჰპოვა ასახვა. ისინი (მაგ. ოსმალები) მესხეთის მკვიდრთ „გურჯებს“ უწოდებდნენ და არა „მესხებს“, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ჩამოყალიბდა მესხეთის

დამოუკიდებელი სამთავრო, ასწლეულთა მანძილზე სამთავროს შიგნით მცხოვრებ ქართველებს გამოუმუშავდათ ტომობრივი სახე.

ივერთა მონასტერში მთაწმინდელთა დროს მოღვაწეობდნენ არსენი ნინოწმიდელი და იოანე ხახულელი, ნინოწმიდა კახეთშია და არსენიც ჩანს კახელი იყო წარმოშობით, მაგრამ მისი კახელობა ისევე, როგორც იოანე ხახულელის მესხობა, არასოდეს არსად არ აღინიშნება ეროვნული თვითშემეცნების გაუბზარველობის გამო, მაგრამ სახელმწიფო მთლიანობის მოშლის შემდეგ XVI-XVII საუკუნეებში, როცა ივერონის ახლოს მონასტერი „ფილოთეო“ აღადგინეს კახეთის მეფეებმა ლევანმა და ალექსანდრემ, მასპინძლებმა მათი ქართველობა დაივიწყეს, კახელობა კი მოიხსენიეს. წააწერეს კიდეც სატრაპეზოში გამოხატულ მათ ფრესკას ბერძნულად - „ალექსანდრე და ლევანი კახეთის მეფეები“. მაღალი იყო ეროვნული მთლიანობის გრძნობა საქართველოს გაერთიანების წინაც - IX საუკუნის მსოფლიო მართლმადიდებლობის ცნობილი მოღვაწე - ილარიონი - კახელი იყო, კახელები იყვნენ მისი მშობლები, მაგრამ მას ეკლესია და ბიზანტიური სამყარო იცნობდა სახელით - „ილარიონ ქართველი“. ამ წმინდანს რომ ეცხოვრა XVI ს-ის შემდგომ, მის სახელს ალბათ კუთხურ ელფერს მიანიჭებდნენ, მსგავსადვე VIII ს. მოღვაწენი, არგვეთის მთავრები დავით და კონსტანტინე „ქართველებად“ იწოდებოდნენ თანამედროვეთა მიერ და არა „იმერლებად“, ასევე განა ოდესმე აღნიშნულა გიორგი ჭყონდიდელის მეგრელობა? განა სვანები სახელმწიფოებრივი მთლიანობის დროს „ერთობლივი საქართველოსათვის“ არ ლოცულობდნენ, როგორც ამას სვანეთში დაცული წარწერა გვამცნობს?

კიდევ ერთხელ უნდა დავასკვნათ, რომ ცენტრალიზებული სახელმწიფოს არსებობის დროს ქართველთა ეროვნული თვითშემეცნება შეუდარებლად უფრო მაღლა იდგა, ვიდრე ქვეყნის დაშლის შემდგომ.

ზემოთ მოყვანილი მსჯელობით ჩვენი სურვილი იყო დაგვემტკიცებინა, რომ თუ ამჟამად საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ დაყოფას საფუძვლად დაედება „ისტორიულ-ეთნიკური დაყოფა“ და ამის გამო საქართველოს შიგნით ჩამოყალიბდება „დამოუკიდებელი, მაქსიმალური უფლებების მქონე ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეულები - ქართლი, კახეთი, იმერეთი და ასე შემდეგ“, რომელთაც ექნებათ „რეანიმირებული, ეთნიკურ ქარგას მორგებული მმართველობა“ - ქართველი ერის კონსოლიდაცია გადაიდება რამდენიმე საუკუნით, ქართველ ერში არსებული კუთხობრიობა კიდევ უფრო გაღრმავდება, საქართველო გადაიქცევა სეპარატისტული „თვითგამორკვევის“ არენად, ქვეყანას მოიცავს კუთხური ომები და ქაოსი. ისევე „როგორც ეს იყო ისტორიულ საქართველოში“ (ზემოხსენებული ავტორის სიტყვებს თუ გავიმეორებთ), როცა ქართლელების აღმა ხნულს კახელები დაღმა ფარცხავდნენ, როცა მძვინვარებდა ტომობრივი შუღლი „მტრობა და ძვირის ხსენება, გზებზე დასხდომა მზირისა“ (თუ გურამიშვილს დავესესხებით).

ავტორი ბრძანებს, რომ ამჟამად საქართველოში ვერ ხედავს სეპარატიზმის რაიმე სერიოზულ გამოვლინებას. შეიძლება ასე იყოს ახლა, თუმცა ეს აზრი სადავოა, მაგრამ შემდგომ „ისტორიულ-ეთნიკურ“ ტერიტორიებზე, რომელთაც „ეთნიკურ ქარგას მორგებული მმართველობა“ ექნებათ, კუთხური ნიშან-თვისებები გაღრმავდება და სეპარატიზმი სერიოზულ სახეს მიიღებს.

მსოფლიო ინტეგრაციის გზით მიდის. ცხადია, საქართველოც ვერ აცდება ამას, ეს გამოიწვევს საქართველოში არსებული „ეთნიკური ტერიტორიების“ (თუ ასეთნი შეიქმნებიან) შერწყმა-გაერთიანების პირობების შექმნას, „ეთნიკურ

ქარგას მორგებულ მმართველობას“ გარკვეული ხნის შემდეგ დაემუქრება გაქრობა, მაგრამ „ეთნიკურ-ჩინოვნიკური ნომენკლატურა“ თავისი სავარძლების გაუქმებას ასე ადვილად ვერ შეელევა. ისინი წააქეზებენ რეგიონის მოსახლეობას სეპარატიზმისაკენ, ჩანერგავენ კუთხულ პატრიოტიზმს. მაგალითებისათვის შორს წასვლა არ დაგვჭირდება. რომ არ ყოფილიყო ე. წ. „სამხრეთ-ოსეთის“ ეთნიკური ადმინისტრაცია, ჩვენ არ გვექნებოდა ქართულ-ოსური კონფლიქტი, რამეთუ ქართველებსა და ოსებს შორის შესანიშნავი ურთიერთდამოკიდებულება არსებობდა. სეპარატიზმისაკენ საქართველოს ოსური მოსახლეობა „ეთნიკურმა ადმინისტრაციამ“ წააქეზა. ასევე იყო აფხაზეთში, შეიძლება ასევე მოხდეს სხვა კუთხეშიც, რაც, ჩანს, აწუხებს ავტორს. თუ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ქართველთა ჯგუფები მიიღებენ ეთნიკურ ტერიტორიებს“, განა უფრო მეტი უფლება არ ექნებათ საქართველოში კომპაქტურად დასახლებულ არაქართველებს მსგავსი „ეთნოტერიტორიების“ მოთხოვნისა? ეს კი საქართველოს სიკეთეს არ მოუტანს.

საბოლოოდ, როგორც ერთი ამომრჩეველი, მამაშვილურად ვთხოვ პარლამენტის წევრებს - უცვლელად დატოვონ საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის არსებული სახე, ნუ დაანაწევრებენ საქართველოს „ისტორიულ-ეთნიკურ“ რეგიონებად.

„საქართველოს რესპუბლიკა“ 29.V.1993

ეკლესიის ისტორია

მოციქულთა გზა

„საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ საქართველოს რესპუბლიკის ყოველი მოქალაქე მოვალეა თავის ქვეყნის წარსული იცოდეს“ - წერდა დიდი ივანე ჯავახიშვილი 1919 წელს (იხ. „დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის“, გვ. 1).

ჩვენი ქვეყნის წარსულს ვერ გავიაზრებთ ქართული ეკლესიის მონაწილეობის გარეშე და, პირიქით, ისტორია ქართული ეკლესიისა არის ისტორია ქართველი ქრისტიანი ერისა. მართალია, ქართველ ხალხს ეროვნული ერთიანობის შეგნება უკვე ქრისტეშობამდე დიდი ხნით ადრე ჰქონდა და ფარნავაზ მეფის მიერ საფუძველჩაყრილ დასავლეთ-აღმოსავლეთ საქართველოს მომცველ ერთიან სახელმწიფოში უხდებოდათ მოღვაწეობა ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს მოციქულებს, მაგრამ, იმის შემდეგ რაც ქრისტიანული სარწმუნოება მიიღო და გაითავისა ყველა ქართველმა, ერის ისტორია ქართული ეკლესიის გარეშე წარმოუდგენელია.

საზოგადოდ ქრისტიანული ეკლესია და ქართველი ხალხი ურთიერთშეთავსებულ, ურთიერთშერწყმულ მთლიანობად იქცა. ვითარცა სული და სხეული შეადგენენ ერთ მთელს და სხეულში განფენილი სული იღვწის მისთვის, ასევე ქართული ეკლესია - ერისათვის.

საგანგებოდ აღსანიშნავია, რომ ჩვენი ერი მსოფლიოს იმ მცირერიცხოვან ერთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელთაც დამოუკიდებელი ეროვნული ეკლესია აქვთ. მსოფლიოს სულ რამდენიმე ათეულ ერსა აქვს ეროვნული („ადგილობრივი“) ეკლესია. მათი მეტი წილი XX საუკუნეში ჩამოყალიბდა. ქართული ეკლესია კი, თანახმად გიორგი მთაწმინდელისა, მოციქულთა მიერაა დაარსებული ამ ორი ათასი წლის წინ. ჩვენ იმდენად შევეჩვიეთ ამ ფაქტს, რომ ვეღარც კი ვაფასებთ მის დიდებულებას.

„ძველ საქართველოში უეჭველ ჭეშმარიტებად იყო აღიარებული წმიდა ანდრიასა და სხვა მოციქულების ჩვენში მოღვაწეობა და ქადაგება. ახალ დროში, განსაკუთრებით XX ს. დასაწყისში, წმიდა ანდრიას საქართველოში ქადაგება ლეგენდად გამოცხადდა. უარმყოფელებს ერთ თავის არგუმენტად ისიც მიაჩნდათ, რომ იბერია უმნიშვნელო ქვეყანა იყო, რომელსაც არ შეეძლო მოციქულთა ყურადღების მიპყრობაო. სინამდვილეში, მოციქულთა ეპოქაში, I ს. 30-იანი წლებიდან II ს. 60-იანი წლების ჩათვლით იბერია იყო ძლიერი სახელმწიფო, რომელიც ფაქტიურად მოიცავდა ამიერკავკასიას. I-II საუკუნეების საქართველოს სიდიადითა და სიძლიერით მხოლოდ დავით აღმაშენებლისა და თამარის გაერთიანებული საქართველო თუ შეედრება. მოციქულთა ეპოქის იბერია სახელგანთქმული და ცნობილი ქვეყანა იყო მთელს მაშინდელ მსოფლიოში, ამიტომაც რომაელი ისტორიკოსები ტაციტუსი, დიონ კასიუსი და სხვები სიამოვნებით უთმობდნენ თავიანთ თხზულებებში ადგილს იბერიის სისხლსავსე ცხოვრების აღწერას და შუა საუკუნეთა ევროპელები ანტიკური დროის იბერიას

უკეთ იცნობდნენ, ვიდრე თავიანთი დროის საქართველოს (იხ. ა. ჯაფარიძე, „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, ტ. I, 1988, გვ. 11-12).

ჩვენთვის სასახელოა, რომ იმპერატორმა ავგუსტმა, რომლის დროსაც წმიდა სახარების თანახმად დაიბადა უფალი იესო ქრისტე (ლუკა 2,1) საფუძველი დაუდო მეგობრულ ურთიერთობას რომის იმპერიასა და იბერიის სახელმწიფოს შორის. რომთან ურთიერთობის წყალობით, იბერიის სახელმწიფოს საზღვრები გაფართოვდა, ამ დროისათვის ალბანეთი მისი გავლენის სფეროში შედიოდა, ხოლო სომხეთს ზოგჯერ იბერიის სამეფო ოჯახის წევრები მართავდნენ (მაგალითად, ფარსმან მეფის ძე რადამისტი, იბერიის მეფის ძმა მითრიდატე) I ს-ის შუა წლებში, ხოლო I ს-ის 70-იან წლებში, როგორც ამას 1940 წელს აღმოჩენილი წარწერა უჩვენებს, ფარსმან მეფის ძე მითრიდატემ სომხეთში დიდი გამარჯვება იზეიმა. იბერიის სახელმწიფოს საზღვრები შავი ზღვის პირზე რომ გადადიოდა, მოწმობს არიანე (II ს-ის დასაწყისში), ამიტომაც რომი იბერიას დიდი პატივისცემით ეკიდებოდა. იმპერატორ ანტონიუს პიუსის (133-161) დროს იბერიის მეფე ფარსმან II-ს საზეიმო შეხვედრა მოუწყეს რომში და მსოფლიოს დედაქალაქში მისი ცხენოსანი ქანდაკებაც აღმართეს, როგორც ეს საყოველთაოდაა ცნობილი, დიონ კასიუსის თანახმად, იმპერატორს „გაუფართოებია მისი სამფლობელო. „ჩანს არა მარტო ცნო იბერიის უკვე არსებული საზღვრები, არამედ დაუმატა კიდეც სხვა მიწები შავიზღვისპირეთსა და სომხეთში“ (იქვე, გვ. 26). რომთან მეგობრობისა და საგარეო ომებში წარმატებების გამო საქართველოში დიდი სიმდიდრე დაგროვილა - „ძველ ისტორიკოსთა ცნობებს იბერიის შესახებ ადასტურებენ არქეოლოგები, რომელნიც რწმუნდებიან, რომ ქართველ ერს ასეთი მდიდარი და ბრწყინვალე სახელმწიფო არასოდეს ჰქონია, თუ არ ჩავთვლით თამარის ეპოქას (გვ. 13). ცნობილია, არმაზის არქეოლოგიური განძის სიმდიდრემ ივ. ჯავახიშვილს ათქმევინა, რომ ხელახლა იყო დასაწერი საქართველოს ისტორიის ეს მონაკვეთი.

სწორედ იბერიის ძლიერების აღნიშნული პერიოდი I ს-ის 30-იანი წლებიდან II ს-ის 60-იანი წლების ჩათვლით იწოდება მოციქულთა ეპოქად. ამ დროს ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს მოციქულები (ათთორმეტნი და სამოცდაათთაგანნი) ქადაგებდნენ მთელს მსოფლიოში, დააარსეს პირველი ადგილობრივი ეკლესიები და საფუძველი დაუდეს მსოფლიო ქრისტიანობას. ამ დროს კი, როგორც არაერთხელ აღინიშნა, იბერია უბრწყინვალესი სახელმწიფო იყო - ამიერკავკასიის ჰეგემონი. მაშ რატომ უნდა აექციათ გვერდი მოციქულებს იბერიისათვის?

რუსეთსა და უცხოეთში დასტამბული ახალი აღთქმის ყველა სერიოზულ გამოცემაში დასახელებულია მსოფლიოს მრავალი ქვეყანა, სადაც მოციქულებს უქადაგნიათ ანდა მოწამეობრივად აღსრულებულან, კერძოდ, რომის იმპერია, სკვითია, ეგვიპტე, ეთიოპია, სპარსეთი, ასია, ფრიგია, აფრიკა თუ ინდოეთი. სამწუხაროდ, მათში არაფერია ნათქვამი მოციქულების საქართველოში მოღვაწეობის შესახებ.

ცნობილია, რომ ბერძენი და რომაელი ავტორები სკვითიას უწოდებენ შავი ზღვის გარშემო გადაშლილ ვრცელ ქვეყანას, რომლის ერთი ნაწილი შემდგომ რუსეთის სახელმწიფომ დაიჭირა: ამის გამო ძველ რუსულ (სლავურ) საეკლესიო ისტორიოგრაფიაში გაჩნდა თხზულებანი, რომელთა თანახმადაც ანდრია პირველწოდებულმა დნეპრის გზით მიაღწია იმ ადგილებამდე, სადაც შემდგომ აღმოცენდა კიევის ქალაქი. ანდრია მოციქულმა აქ „აკურთხა კიევის გორები“, სლავურ საეკლესიო ისტორიოგრაფიაზე დაყრდნობით, რუსული ეკლესია

გამოცხადებულია წმიდა ანდრია პირველწოდებულის მიერ დაფუძნებულად. რუსეთის საპატრიარქოს მიერ გამოცემული ნათლისღების ათასი წლისთავისადმი მიძღვნილი წიგნი - „რუსსკაია პრავოსლავნაია ცერკოვ“ ამას აღნიშნავს და დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ამ ფაქტს. ახლახან დაიბეჭდა ა. ნიკიტინის გამოკვლევა „მოციქულ ანდრიას ნაკვალევზე“, რომელშიც მრავალ წყაროზე დაყრდნობით გარკვეულია ანდრია მოციქულის მიერ ჩრდილო დასავლეთ შავიზღვისპირეთში განვლილი გზა (იხ. ა. ნიკიტინ, „პო სლედამ აპოსტოლა ანდრეია“, 1990), რომლის თანახმადაც, მოციქული ანდრია შავიზღვისპირეთიდან რომში ჩასულა მდინარე დუნაიზე იმ დროისათვის არსებული საერთაშორისო გზით.

ასე რომ, მსოფლიოში უდიდესი და ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი რუსეთის ეკლესია, მისი მკვლევარი ისტორიკოსები, თავიანთი ეროვნულ-ეკლესიური საჭიროებისათვის შეუზღუდავად იყენებენ წმიდა ანდრიას შესახებ არსებულ ცნობებს. ჩვენში კი, რატომღაც სიფრთხილეს იჩენენ ყოველთვის. არა თუ ანდრია პირველწოდებულის, თვით წმიდა ნინოს მოღვაწეობაც კი თავის დროზე ლეგენდად გამოცხადდა, უფრო მეტიც, ისტორიულ ჭეშმარიტებად იყო მიჩნეული აზრი, რომ ქართველებმა წმიდა ნინოს მოღვაწეობის შესახებ ლეგენდა ჩაიწერეს IX-X საუკუნეებში, და ამიტომაც ჩვენამდე მოღწეული წმ. ნინოს ცხოვრების ვრცელი რედაქცია - „არ უნდა იყოს IX ს-ზე ადრინდელი ძეგლიო“.

„წმიდა ნინოს ცხოვრების“ თანამედროვე მკვლევარი - მეცნიერი მ. ჩხარტიშვილი ქართული წყაროების მიმართ ამგვარ დამოკიდებულებას „ჰიპერკრიტიკულს“ უწოდებს. ის წერს: „ზემოთქმულიც აშკარას ხდის, რომ ქართული წყაროების მიმართ ჰიპერკრიტიკული დამოკიდებულების პირობებში „ნინოს ცხოვრების“ ვრცელი რედაქციის გვიანი საუკუნეებით დათარიღება ხდებოდა ფაქტებზე ძალდატანებით... დღეს სპეციალისტთა ნაწილის მიერ ვრცელი „ნინოს ცხოვრების“ გვიანხანაში შექმნის შესახებ თვალსაზრისის გაზიარება ემყარება მხოლოდ და მხოლოდ დასახელებულ მკვლევართა ავტორიტეტს და არა რაიმე განმტკიცებულ საბუთს“. მ. ჩხარტიშვილი წერს: „შეუძლებელია ვაღიარებდეთ იმას, რომ ქართლში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას IV ს-ში ჰქონდა ადგილი და ამავე დროს ვამტკიცებდეთ, რომ ცნობები ამ ფაქტის შესახებ მხოლოდ IX ს-ში ჩაიწერეს. ესეც რომ არა, როგორ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, „რომ V ს-ში „რიგით“ წმინდანს შუშანიკს საქართველოში ეძღვნებოდა სპეციალური თხზულება, ქართველთა განმანათლებლის „მოციქულთასწორის“ ნინოს ცხოვრება კი აღწერილი არ იყო!“. მარინე ჩხარტიშვილმა თავისი კვლევის მეშვეობით დაადასტურა ძველ ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიღებული, ხოლო ახალ ქართულში უარყოფილი, ფაქტი იმისა, რომ წმიდა ნინოს ცხოვრება IV საუკუნეში დაიწერა. ამის აღიარება გარკვეულწილად სარისკო იყო, რამეთუ ქართულ წყაროთა მიმართ ჰიპერკრიტიკული დამოკიდებულება დოგმად იყო ქცეული. ჩანს ამის გამო უყურებდნენ ქართულ წყაროებს მომეტებული ეჭვის თვალით. „ჩანს, მაშინ, როცა ეს სტრიქონები იწერებოდა, მართლაც აუცილებელი იყო ქართულ წყაროთა მიმართ ჰიპერკრიტიკული დამოკიდებულება, თორემ სხვაგვარად წარმოუდგენელია ამგვარი პრეტენზია წაეყენოს ნაწარმოებს“ (მ. ჩხარტიშვილი „ქართული ჰაგიოგრაფიის წყაროთმცოდნეობითი შესწავლის პრობლემები“, 1987, გვ. 80).

ძველ ქართულ წყაროთა და ქრონიკათა მიმართ ჰიპერკრიტიკული დამოკიდებულების რეციდივები ამჟამადაც არსებობს. მაგალითად, ანდრია

პირველწოდებულმა, ძველ ცნობათა თანახმად, საქართველოში შემოასვენა ღვთისმშობლის ცნობილი - აწყურის სასწაულმოქმედი ხატი, მაშასადამე, ეს ხატი I საუკუნისაა, ასევე პირველ საუკუნისად თარიღდება აწყურის ხატი ყოველწლიურ რუსულ საეკლესიო კალენდრებში, ხოლო ჩვენში ეს ხატი XVI-XVII საუკუნეებით თარიღდება მოჭედილობის მიხედვით; ასევე ჩვენი წყაროები წერენ, რომ ანდრია პირველწოდებულმა საქართველოში არათუ „გორები აკურთხა“, არამედ პირველი საეპისკოპოსოც კი დააარსა აწყურში („ქართლის ცხოვრების“ თანახმად) თავის სამღვდელოებით, ასევე სამღვდელოება დაუდგინა დიდაჭარის გაქრისტიანებულ მრევლს. ეს ცნობებიც დაუფასებელია.

ანდრია პირველწოდებულის მიერ საქართველოში განვლილი გზის განსაზღვრა შესაძლებელია ძველი ქართული წყაროებისა და ძველი რუკების შეჯერებით, ჩვენ ამის შესახებ ვწერდით 1988 წელს ზემოთ აღნიშნულ წიგნში. წმ. ანდრიას შესახებ ყველაზე ადრეულ ცნობებს იძლევა ევსევი კესარიელი მეოთხე საუკუნის დასაწყისში. როგორც ცნობილია, უფლის ამაღლების შემდეგ დედა ღვთისმშობელსა და მოციქულებს წილად ხვდათ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეებში ქადაგება, სადაც უნდა ექადაგნათ ქრისტიანობა. ევსევი კესარიელის თანახმად, ანდრია გაემგზავრა სკვითიაში, რომელიც იმდროინდელი განსაზღვრებით მოიცავდა შავი ზღვის დასავლეთით, ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთით მდებარე მიწებს. ანდრიას ასევე მოუვლია ანატოლიის ჩრდილოეთი, კავკასია, აზოვისპირეთი, ყირიმი, ბიზანტია, ელადა (ვ. გ. ვასილევსკი, შრომები, ტ. II, 1909, გვ. 214).

ძველი მწერლობის ცნობებს ანდრიასა და სხვა მოციქულების სკვითიაში მოგზაურობის შესახებ დიდი ყურადღება მიაპყრეს ჩვენმა დიდმა მთაწმინდელმა წმიდა მამებმა X ს-ის ბოლოსა და XI ს-ის დასაწყისში. მათ ამ ათასი წლის წინ გადმოგვცეს იბერიაში მოციქულების მიერ განვლილი გზა, რამაც ასახვა ჰპოვა „ქართლის ცხოვრების“ ჩანართებში. მათ შეამჩნიეს, რომ ძველი ავტორები სკვითიასა და სკვითური ტომების ქვეშ ხშირად გულისხმობდნენ კოლხეთსა და დასავლურ ქართულ ტომებს. მართლაც, ძველი ავტორები სკვითიას კასპიისა და შავ ზღვას შორის მოქცეულ ტერიტორიასაც უწოდებდნენ, რაც უფლებას აძლევს ივ. ჯავახიშვილს „ძვ. წ. აღ. პირველ ათასეულში მცხოვრებ სკვით-სარმატებში ძირითადად ქართველთა მონათესავე ჩრდილო-კავკასიის მოსახლეობა იგულისხმოს“ (გ. ახვლედიანი, ივ. ჯავახიშვილი ეპიკური... ლიტ. ძიებანი, III, 1989, გვ. 455). ძველქართველი ისტორიკოსები კი ამჩნევდნენ, რომ დას. საქართველოში მოსახლე ტომები, რომელთაც ძველი ავტორები ზოგჯერ „სკვითებს“ უწოდებდნენ, იყვნენ დასავლეთ საქართველოში ანდრიას მიერ დამოძღვრილი ქართული ტომები.

აქ თანდართულ რუკაზე გადმოცემულია ანდრიას საქართველოში მოგზაურობის გზა, შედგენილი ძველ ცნობებზე დაყრდნობით. აღსანიშნავია, რომ ძველქართველ ისტორიკოსთა მიერ გადმოცემული ანდრია მოციქულის მარშრუტი - ტრაპიზონი, აფსარი (გონიო), დიდაჭარა, ოძრხე, აწყური, დასავლეთი საქართველო, ცხუმი (სებასტოპოლისი), ნიკოფსია - თითქმის ემთხვევა ძველ რომაულ IV საუკუნის საგზაო რუკას - „ტაბულა პეუტინგერიანის“, რომელზეც საერთაშორისო სავაჭრო გზებია დატანილი; მართალია, ეს რუკა IV საუკუნისაა „მაგრამ მნიშვნელოვანწილად უფრო ძველ I-II სს. მასალას ემყარება (იხ. საქ. ისტ. ნარკ. I. გვ. 535). წმ. ანდრიას საქართველოში რამდენჯერმე უმოგზაურია, პირველად ის მარტო ჩამოსულა, ხოლო შემდეგ სხვა მოციქულებთან, კერძოდ, სიმონ კანანელსა და მატათა მოციქულთან ერთად. ჩვენს მიერ გარკვეულია, რომ პირველად წმ. ანდრიას

საქართველოში უმოგზაურია 30-35 წლებში (იხ. ა. ჯაფარიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 38) და ასევე ისიც, რომ მოციქული მატათა განისვენებს საქართველოში (იქვე, გვ. 39), ძველ აფსარში (გონიოში). ხოლო სიმონ კანანელის საფლავის შესახებ ნიკოფსიაში მიუთითებდა ჯერ კიდევ გიორგი მთაწმინდელი.

ამჟამად, კი სიმონ კანანელის განსასვენებელია, მდინარე ფსირცხას ხეობაში, ახალ ათონთან ახლოს (იხ. „საქ. მართლმადიდებელი ეკლესია“, რუსულ ენაზე, მ. 1983, გვ. 3). ჩანს, მოციქულის წმიდა ნაწილები ნიკოფსიიდან გადმოასვენეს XVI-XVII საუკუნეებში, აფხაზეთში მომხდარ ეთნიკურ ცვლილებებთან დაკავშირებით შექმნილი დაძაბული პოლიტიკური ვითარების გამო.

აღნიშნულ კუთხეთა გარდა ანდრიას უმოგზაურია ტაოში, ასევე სვანეთში. საიდანაც ის გადასულა „ოსეთში“, იქედან კი აფხაზეთის გავლით დაბრუნებულა ცხუმში (სავარაუდო გზა ასახულია რუკაზე). „ოსეთი“ იმ დროისათვის, როგორც ცნობილია მდებარეობდა სწორედ სვანეთ-აფხაზეთის ჩრდილოეთით, ჩანს ამის გამოც აფხაზეთის ერთ ჩრდილო კუთხეს „ალანია“ ერქვა.

ასევე მნიშვნელოვანია ჩვენთვის წმიდა ნინოს მიერ განვლილი გზა. „წმიდა ნინოს გზა ქართული ეკლესიის სიწმინდეა სიმონ კანანელისა და მატათა მოციქულის საფლავებთან და ანდრია მოციქულის მიერ განვლილ გზასთან ერთად“, ჩვენი მემატიანეების მიერ გადმოცემული წმიდა ნინოს მარშრუტის შესახებ მასში აღნიშნულია - „მემატიანეების თანახმად, წმიდა ნინო ფარავნის და მტკვრის ხეობას გაჰყოლია ურბნისამდე. ამჟამადაც ჯავახეთიდან სამცხემდე და შემდგომ ხაშურამდე გზა ამ ხეობას გასდევს. ეს ერთადერთი საგზაო ადგილია, სხვაგან გზის გაყვანა მოუხერხებელია“. ამ ხუთი წლის წინ ამ წინადადების გამო ჩემი აზრით „ჰიპერკრიტიკულად“ განწყობილმა მკვლევარმა საყვედური გამოთქვა. მან განაცხადა, რომ წმიდა ნინო გაჰყვებოდა არა ფარავნის ტბიდან გამდინარე მდინარეს, არამედ ფარავნიდან ურბნისში მიმავალ თრიალეთის ქედზე გამავალ საქარავნო გზას. მართლაც სულ ახლახან დასტამბული „შიდაქართლის“ V ს-ის რუკა (იხ. საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა, №5, 1990, გვ. 17) უჩვენებს, რომ ფარავნიდან მართლაც გადადიოდა პირდაპირი გზა თრიალეთის გავლით რუისსა და ურბნისში, იქვე დართული წინა საუკუნეთა რუკაც ასევე უჩვენებს ფარავნის ტბიდან ქართლში შემავალ მოკლე გზებს, მაგრამ მე ვფიქრობ, ჩვენ უნდა ვენდოთ მემატიანეს, ძველ წყაროს, მითუმეტეს, რომ ჯავახეთსა და სამცხეში არსებობენ მტკვრის პირას ტაძრები წმიდა ნინოს სახელობისა, არც ისაა შემთხვევითი, რომ სამცხეში, ურავლის ხეობაში, სოფელს ეწოდება „ანდრიაწმიდა“, რაც ამ კუთხეში ანდრიას მოღვაწეობის დამადასტურებელ ნიშნად მიიჩნევა.

წმიდა ნინოსთან დაკავშირებით უნდა გავიხსენოთ ცნობილი სომეხი ისტორიკოსის მოვსეს ხორენაცის მიერ გადმოცემული ცნობა, რომ წმიდა ნინომ იქადაგა „კლარჯეთიდან მასქუთებამდე“ (იხ. სომხეთის ისტორია, 1984, გვ. 172). მასქუთები კასპიის ზღვის პირზე ცხოვრობდნენ, იბერიიდან მასქუთებისაკენ მიმავალი ყველაზე მოხერხებული გზა გადიოდა ახლანდელ საინგილოს, ანუ ძველი აღმოსავლეთ კახეთის გავლით. ხორენაცის ცნობით წმიდა ნინოს გაცილებით მეტ არეალზე უქადაგნია, ვიდრე ამას „ქართლის ცხოვრება“ გვამცნობს. თანდართულ რუკაზე გადმოცემულია წმიდა ნინოს გზა „ქართლის ცხოვრებისა“ და სავარაუდო გზა - ხორენაცის მიხედვით.

იბერიის I-V საუკუნეების რუკა შედგენილია ძველ წყაროთა მიხედვით. „ქართლის ცხოვრება“, ისევე, როგორც სხვა ქრონიკები თანმიმდევრულად გვამცნობენ, რომ (განსაკუთრებით „მოქცევაი ქართლისაი“) ქართლის, ანუ იბერიის სამეფოს საზღვარი ჩრდილო-დასავლეთით გადიოდა ეგრისწყალზე მეფე ფარნავაზიდან ვიდრე მეფე ვახტანგ გორგასლამდე. ვახტანგის დროს იბერიასა და ბიზანტიას შორის საზღვარი გავლებული იქნა მდინარე კლისურაზე, რაც აღნიშნულია რუკაზე.

გაზ. „ერი“, 21. VIII. 1991 წ.

ქრისტიანობა ანდრია მოციქულიდან წმიდა ნინომდე

ქრისტიანობა საქართველოში გაავრცელეს თვით წმიდა მოციქულებმა თანახმად ქართული ეკლესიის წმიდა მამებისა; ამასთანავე ჩვენ ვიცით, რომ ქართველთა განმანათლებელია ღირსი დედა ნინო. შეიძლება დაისვას კითხვა: თუ ქართველი ხალხი მოაქციეს (გააქრისტიანეს) წმიდა მოციქულებმა, რაღა საჭირო იყო წმიდა ნინოს ქადაგება. ამ კითხვაზე პასუხი ძველთაგანვე არსებობდა, რამაც ასახვა ჰპოვა რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერაში (1103), სადაც კერძოდ ნათქვამია - „ანდრია პირველწოდებული, ძმა მოციქულთა თავისა პეტრესი, ჩვენამდეც მოვიდა, სახარება იქადაგა საქართველოს ყოველ კუთხეში (დედანშია - „ყოველსა ქვეყანასა საქართველოსასა“), ხალხის ურიცხვი რაოდენობა განაშორა ეშმაკს, ასწავლა ერთი ღმერთის, ქრისტესა და მათი თანაარსის სულიწმიდის თაყვანისცემა, მაგრამ ქართლის (ე. ი. საქართველოს) ერის უმრავლესობამ დიდი დროის განმავლობაში დაივიწყა მოციქულის ქადაგება და კერპთა საცდურს დაუბრუნდა... გავიდა 300 წელი კონსტანტინეს გამეფებამდე. კონსტანტინე გახდა პირველი ქრისტიანი მეფეთა შორის... ამავე დროს მაღლით გამოგვხედა ჩვენ აღმოსავალმა, ვინმე ტყვე დედაკაცმა, რომელსაც ნუნნა კაპადოკიელს უწოდებენ, ჩვენში არსებული საეკლესიო მოთხრობები, მიიზიდა ქართველთა სრული მოდგმა“.[1]

ანდრია მოციქულის მიერ ქართული ეკლესიის დაარსების შესახებ XI ს-ის დასაწყისში განუცხადა გიორგი მთაწმინდელმა ანტიოქიის პატრიარქს - „წმიდაო მეუფეო, შენ იტყვი, ვითარმედ თავსა მის მოციქულთაისა პეტრეს საყდარსა ვზიო: ხოლო ჩვენ პირველწოდებულისა და ძმისა თვისასა მწოდებელისა ნაწილი ვართ და სამწყსონი და მის მიერ მოქცეულნი და განათლებულნი: და ერთი წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთაგანი - სიმონს ვიტყვი კანანელსა, ქვეყანა ჩვენსა დამარხულ არს აფხაზეთს, რომელსა ნიკოფსი ეწოდების. ამათ წმიდათა მოციქულთა განათლებულნი ვართ და ვინაითგან ერთი ღმერთი გვიცნობიეს აღარა უარ გვიყოფიეს“.[2]

გიორგი მთაწმინდელის აზრს იმის თაობაზე, რომ ქრისტიანობა ჩვენში უწყვეტად არსებობდა, არქეოლოგია და წერილობითი წყაროებიც ადასტურებს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბოლო წლების არქეოლოგიური აღმოჩენები. საქართველოს მრავალ კუთხეში აღმოჩნდა I-II-III საუკუნეთა სამარხები, რომლებშიც მიცვალებულები დაკრძალულნი არიან ქრისტიანული წესით (გულაღმა გაშოტილი თავით დასავლეთისაკენ).

I-II საუკუნეებს განეკუთვნება 1978 წელს მცხეთაში არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ მიკვლეული სამარხი. „დაკრძალულთა პოზა, დამხრობა, ნივთიერი მასალის სიმცირე, სანეკე ბეჭედი, სარდიონის თვალ-ინტილიოთი - ერთ მხარეს მიმართული ორი თევზისა და ღუზის გამოსახულებით, მიგვანიშნებს, რომ სამარხი ქრისტიანისათვის გაუმართავთ“.[3]

მიცვალებულთა ქრისტიანული წესით დაკრძალვის ნიშნები აღმოჩნდა დიდი მცხეთის სხვა სამაროვანზეც - „კერძოდ, ქრისტიანული სამკვდრო წესების მეტ-ნაკლები დაცვით გაუპატიოსნებიათ მიცვალებულები სამთავროს სამაროვანზე, 1938-1940 და 1976-1983 წლებში გათხრილი სამარხების ერთ ნაწილზე“.[4]

თ. ბიბილურის თანახმად მცხეთა-ქალაქში, სვეტიცხოვლის მიდამოებში შესწავლილი სამარხების ერთ ჯგუფში, რომელნიც ზოგადად II-III საუკუნეებს განეკუთვნება, მიცვალებულები მეტ-ნაკლებად ქრისტიანული წესების დაცვით არიან დაკრძალულნი.[5]

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ I-III საუკუნეების ქრისტიანული წესების დაცვით დაკრძალული მიცვალებულების სამარხები აღმოჩნდა არა მარტო დიდი მცხეთის ტერიტორიაზე, არამედ, საერთოდ, საქართველოს ცენტრალურ პროვინციებში - მცხეთიდან ვიდრე მოდინახესა და რგანამდე (დასავლეთ საქართველოს სოფლებამდე).

„ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადებამდე საქართველოში ქრისტეს სჯულის მიმდევართა არსებობაზე მიგვითითებს იოანე საბანისძე თავის „აბო თბილელის წამებაში“. IV საუკუნემდე ქართლში ქრისტიანთა არსებობას ვარაუდრობდნენ ი. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია, გ. ლომთათიძე, პ. ინგოროყვა, გ. გოზალიშვილი, ა. ბოგვერაძე. ვფიქრობთ ამ ვარაუდს მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიაზე მთელ რიგ რაიონებში (მცხეთა, ერწო, ახალი ჟინვალი, არაგვისპირი, ზღუდერი, მოდინახე) ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი ქრისტიანული სამარხები, რომლებიც II-III საუკუნეებით თარიღდება“.[6]

როგორც აღინიშნა, II-III საუკუნეებში, თანახმად არქეოლოგიური აღმოჩენებისა, ქრისტიანები ცხოვრობდნენ არა მარტო აღმოსავლეთ, არამედ დასავლეთ საქართველოშიც. ზემო იმერეთში მომუშავე არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ დააფიქსირა II-III საუკუნეთა ქრისტიანული სამარხები, სამაროვანზე წარმართების გვერდით ქრისტიანებსაც კრძალავდნენ - „დაკრძალვის წესიც მეტ-ნაკლებად წარმართულია - მიცვალებულები მარცხენა ან მარჯვენა გვერდზე წვანან მოკრუნჩხულ პოზაში... ზოგიერთ სამარხში ქრისტიანული დაკრძალვის წესიც დაფიქსირდა, ეს დიდმნიშვნელოვანი ფაქტია“.[7]

არა თუ ქრისტიანული სამარხები, არქეოლოგებმა აღმოაჩინეს II-III საუკუნეთა ქრისტიანული ეკლესიის ნაშთი სოფელ ნასტაკისში.

ჩვენი ეროვნული ეკლესიის ისტორიისათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობისაა არქეოლოგთა მიერ II-III საუკუნეების საეკლესიო შენობის საფუძვლის აღმოჩენა ნასტაკისის ნაქალაქარზე - „ნასტაკისის ველზე უფრო ძლიერი დასახლებაც ყოფილა შუა საუკუნეებში, რასაც ნაქალაქარის ტერიტორიაზე გათხრილ ნაგებობათა ნაშთები მოწმობს. საცხოვრებელი ნაგებობანი მრავალი ოთახისა და ერთი დიდი დარბაზისაგან შედგებოდა. ამგვარ ნაგებობაში ერთი ოთახი მცირე ეკლესიას წარმოადგენდა, მკვეთრად გამოყვანილი აბსიდითა და ნართექსით. ამ პერიოდში ქრისტიანობა ჯერ კიდევ არ არის გამოცხადებული ოფიციალურ სახელმწიფო სარწმუნოებად, არალეგალურ მდგომარეობაშია და თავშეფარებული ჩანს საცხოვრებელ ნაგებობაში. ამ ფაქტს კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართლის სამეფოში ქრისტიანული რელიგიის ისტორიის შესასწავლად“.[8]

არქეოლოგიურმა აღმოჩენებმა დაადასტურა ძველქართულ წყაროთა მტკიცებანი იმის შესახებ, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება საქართველოში იქადაგებოდა I საუკუნიდანვე.

ქართული წყაროების მიხედვით ანდრია პირველწოდებული საქართველოში შემოსულა მეფე ადერკის დროს, რომელიც თანახმად გ. მელიქიშვილისა, მეფობდა „ჩვენი ერის I ს-ის დასაწყისში, 30-იანი წლების შუამდე“ საქართველოში შემდგომი მოგზაურობის დროს წმიდა ანდრიას თან შემოყოლია მოციქულები მატათა და სიმონ კანანელი, რომელნიც საქართველოშივე გარდაცვლილან და აქვე არიან დაკრძალულნი, თანახმად ბერძნული წყაროებისა.

ეპიფანე კონსტანტინეპოლელის (VIII ს.) თანახმად, რომელიც იყენებდა ძველ წყაროებს, მოციქული სიმონ კანანელი დაკრძალულია ნიკოფსიაში, ხოლო

ეპიფანე კვიპროსელის (IV ს.) თანახმად, საქართველოში მეორე მოციქულიცაა დაკრძალული - მატათა ანუ მატათია, რომელიც მოციქულად არჩეული იქნა ნაცვლად იუდა ისკარიოტელისა - „მატათიამ... იქადაგა სახარება მეორე ეთიოპიაში (კოლხეთში, სადაც არის აფსარის ციხე-სიმაგრე და სვისის ნავსადგური... იგი გარდაიცვალა და დამარხულია (გონიოში) დღემდე“.[9]

აფსარი, რომელსაც დღეს ეწოდება გონიო (ბათუმის ახლოს), წარმოადგენდა მნიშვნელოვან პუნქტს, სადაც რომაელთა დიდი გარნიზონი, ხუთი კოჰორტა იდგა.

ქართულ წყაროთა თანახმად ანდრიასა და სხვა მოციქულებს არა მარტო ხალხი გაუქრისტიანებიათ, საფუძველი ჩაუყრიათ ქართული საეკლესიო ორგანიზაციისათვის, კერძოდ, მათ დაუარსებიათ საქართველოში პირველი საეპისკოპოსო იმდროისათვის დიდ ქალაქ აწყურში („ქართ. ცხოვ.“ I, გვ. 41). უკურთხებიათ სასულიერო პირები - დიაკვნები, მღვდლები და ეპისკოპოსი (იქვე).

აღნიშნულთა გარდა, სხვა მოციქულებსაც უქადაგნიათ საქართველოში. ეფრემ მცირე ბერძნულ წყაროებზე დაყრდნობით წერდა, რომ საქართველოში სხვებთან ერთად იქადაგა მოციქულმა ბართლომემ. არქანჯელო ლამბერტიც, ჩანს, ლათინურ წყაროებზე დაყრდნობით წერდა - „დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ ორი მოციქულის (ანდრია პირველწოდებულისა და ბართლომეს) ქადაგებით დაინერგა სარწმუნოება ამ ქვეყანაში“.[10]

XVI ს. სლავური წყაროს თანახმად - „ადგილი მოციქულ თომასი არის ივერიის საყდარი“.[11]

ჩვენი ეკლესიის ისტორიის მკვლევარების მ. კელენჯერიძისა და ც. ნიკოლაძის თანახმად, მცირე აზიასა და კაპადოკიაში მცხოვრებ ქართველთა შორის, უქადაგნიათ მოციქულებს - პეტრეს, პავლესა და იოანეს.

არა მარტო 12 მოციქულთაგან, 70 მოციქულთაგანაც ყოფილან იბერიაში და უქადაგნიათ.

„მ. თამარაშვილმა შეისწავლა და დაამუშავა მანამდე სხვათათვის ხელმიუწვდომელი დიდძალი მასალა ლათინურ, იტალიურ, ფრანგულ ენებზე, მკითხველს გააცნო რამდენიმე ქართველი მოღვაწე... ასეთებია ევაგრე, მარკიონი, ორენტიუსი, ჰეროისი, ფარნაციო, ფირმანი, ფირმა, კირიაკე და ლონგინი. ისინი ქართველი მეომრები იყვნენ და იმპერატორ მაქსიმილიანეს ემსახურებოდნენ I საუკუნეში. შემდგომში ისინი გაიტაცა ქრისტიანულმა მოძრაობამ, რისთვისაც იმპერატორმა თავიანთ ქვეყანაში, კოლხიდაში გააძევა. ეს ქართველები თავ-თავიანთ სოფლებში დასახლდნენ ცალ-ცალკე... ერთობ საინტერესოა, რომ პირველი ათეისტი, რომელიც მსოფლიო ისტორიაში შევიდა და საქვეყნოდ გახდა ცნობილი, ქართველი ყოფილა, მისი სახელია მარკიონი. ის ჩვ. წ. I საუკუნეში ცხოვრობდა, თითქმის ქრისტეს თანამედროვე იყო. განათლებით სასულიერო პირი ყოფილა - კოლხეთის ეპისკოპოსი. მამამისიც პალმოსიც ეპისკოპოსი იყო... პალმოსმა ურწმუნო თეორიის ქადაგებისათვის საჯაროდ დაწყევლა შვილი და ეკლესია წაართვა. მარკიონი კოლხიდიდან საგანგებოდ წავიდა რომის პაპთან ანიკიტესთან შესავედრებლად, მაგრამ მან უარი უთხრა, რადგან მამის წყევლის მოხსნა არ შეეძლო... რომაელი ავტორის ირენეიოსის ცნობით ეპისკოპოსმა პალმოსმა და მისმა მეგობრებმა კოლხიდაში 70 ეკლესია-მონასტერი ააშენა“.[12]

ერთი ცნობა ასეთია - „იბერიის იმ ნაწილმა, რომელიც პონტოს ზღვასთან მდებარეობს და კოლხიდად იწოდება, სახარება ჯერ კიდევ იმპერატორ ტრაიანეს დროს მქადაგებელი პაპის წმიდა კლიმენტის შემწეობით მიიღო. წმ. კლიმენტი იმ მხარეში იყო გადასახლებული“.[13]

როგორც ზემოთ მოყვანილიდან ჩანს, I-II საუკუნეებში საქართველოში ორი საეპისკოპოსო ყოფილა, რომელთაგან ერთი მესხეთში (აწყურში) მდებარეობდა, მეორე კი კოლხეთში იყო. აქ ეპისკოპოსად პალმოსი იყო გამორჩეული.

ჩვენმა დიდმა კათოლიკოს-პატრიარქმა ანტონ პირველმა ძველი მასალების გადამუშავების შედეგად აღწერა II ს-ის დასაწყისში წამებული ქართველი ქრისტიანების ცხოვრება.

თანახმად ანტონისა, II საუკუნეში წამებული 19 ქართველი ქრისტიანის ხსენებას ჩვენი ეკლესია აღნიშნავდა საუკუნეთა მანძილზე. ის წერს - „მამათგან გაჩენილი იგი ხსენებაი: თქმულთა მოწამეთა სათანადო იქმნა ჩვენდა არა დატოვებად“, ვინაიდან წერილ არს - „ნუ სცვალებ საზღვარსა, რომელი დამტკიცეს მამათა შენთა“.[14]

ანტონი ასე აღწერს ამ ამბავს - „ძმა უფლისა“ მოციქული იუდა ედესის სამთავროში შეხვდა საბერძნეთიდან გამოგზავნილ ხრისოსა და მის თანმხლებთ, დაიმოწაფა ისინი. ხრისოს მღვდლად კურთხევის შემდგომ იუდა მოციქული აღესრულა. ხრისო და მისი უკვე ნათელღებული თანმხლებნი დაემკვიდრნენ - „მარტოებით“ ევფრატის სათავეებში. აღსანიშნავია, რომ ევფრატის სათავეები წარმოადგენდა ქართველთა ისტორიულ საცხოვრისს. თვით XVII საუკუნეშიც კი ევფრატის სათავეებში ანტიოქიელი პატრიარქის მაკარიოსის ცნობით ქართველი მართლმადიდებლები ცხოვრობდნენ. ხრისოს და მის „მოყვასთ“ მალე დაუწყიათ ქადაგება, მათ ევფრატშივე მოუნათლავთ სომხეთის სამეფო კარზე სტუმრად მყოფი „ალვანელი აზნაურნი“ - „ამათ, რომელთაცა ნათელ იღეს, იხილეს ქრისტე ბორცვსა ზედა“, ისინიც იქვე დაემკვიდრნენ და 44 წელი „მძოვარნი“ მოღვაწეობდნენ განდეგილნი. ამ ხნის მანძილზე კანი გაუუხეშდათ და ექცათ ტყავად, რომელიც თმით დაეფარათ, რასაც ისინი დაუცავს სხეულის სნეულებათაგან. მათი სახელები ყოფილა - სუქიოს, ლუკანოს, პოლიევქტოს, კონდრატოს, ივქირირიონ, მიმიანოს, ფოკა, ნერანგიოს, დომენტიოს, ანდრიანოს, ზოსიმოს, ვიკტარიოს, თალალოს, იორდანოს, ანასტასიოს, იაკობოს, თეოდორიტოს. მათი სამშობლოში დაბრუნება ვითარც წარჩინებულებისა და აზნაურებისა მოუთხოვია „ალვანის“ მეფეს, ასევე მოუთხოვია მათგან ქრისტიანობის უარყოფა, რაზედაც უარი მიიღო. რის გამოც მეფის მიერ გაგზავნილებმა წამებით დახოცეს ქრისტიანობის დამცველნი. მათი განუხრწნელი გვამები 230 წლის შემდეგ მოციქულთა სწორ იმპერატორ კონსტანტინე დიდის (გარდ. 337 წ.) დროს უნახავთ. მაშასადამე, მესუკაველებს მოღვაწეობა ევფრატის სათავეებში დაუწყიათ 67 წელს, ხოლო აღსრულებანი, როგორც აღინიშნა, 44 წლის შემდეგ ანუ 107 წელს. ქართული საეკლესიო ისტორიოგრაფიის თანახმად ისინი იყვნენ „ქართველნი მოწამენი“.[15]

უნდა დავასკვნათ, რომ მოციქულთა ქადაგებას საქართველოში უნაყოფოდ არ ჩაუვლია.

ირინეოსი თვლიდა, რომ ქართველებმა (იბერებმა), რომლებიც იწოდებიან კოლხებად (გეოგრაფიული ადგილის მიხედვით) ქრისტიანობა ჯერ კიდევ რომის იმპერატორ ტრაიანნემდე (98-117) მიიღეს. იმავე ცნობით იმ ქართველებმა, რომლებიც კასპიის ზღვისაკენ კავკასიის მთებთან ცხოვრობენ (იგულისხმება აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობა) ქრისტიანული სარწმუნოება უფრო გვიან მიიღეს. ეს ცნობა სრულებით ეთანხმება „ქართლის ცხოვრებას“, რომლის მონაცემებითაც ქართველთაგან ქრისტიანობა პირველებმა მიიღეს მეგრელებმა (კოლხებმა) და კლარჯებმა (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობა).

საქართველოში ქრისტიანობას საზოგადოების მორალსა და ზნეობაზე მოუხდენია თავისი დადებითი გავლენა II-III საუკუნეებში, როგორც ამას

უჩვენებს მეფე რევ მართალის (გარდ. 213) რეფორმა. ამ ქართველ მეფეს ჰქონია „სიყვარული ქრისტესი“ - „ესე რევ მეფე დაღაცათუ იყო წარმართი, არამედ იყო მოწყალე და შემწე ყოველთა ჭირვეულთა: რამეთუ სმენილ იყო მისდა მცირედ რამე სახარება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი და აქუნდა სიყვარული ქრისტესი. მან აღარავის უტევა ქართლსა შინა ყრმათა კვლავ, რომელსა ამისა უწინარეს და პირველ კერპთა მიმართ შესწირავდეს მსხვერპლად ყრმათა და ვიდრე იგი იყო მეფედ, არღარავინ კლავდა ყრმათა კერპთათვის, არამედ ცხვრისა და ზროხისა შეწირვა განუწესა, ამისათვის ეწოდა მას რევ მართალი“ (ქ. ცხ. I. გვ. 58).

„თავისთავად ცხადია, რომ ასეთ რადიკალურ რეფორმას მეფე ვერ მოახდენდა, თუ რომ წარმართულ სარწმუნოებას ძველი გავლენა და მნიშვნელობა საკმაოდ შერყეული არა ჰქონოდა, თუკი უწინდელი მსოფლმხედველობის მიმართ კრიტიკულ დამოკიდებულებას საზოგადოებაში ფეხი არ ჰქონოდა მოკიდებული... ქართული საისტორიო წყაროს მითითება იმაზე, რომ რევი იცნობდა ქრისტეს სახარებას, მაინცდამაინც მერმინდელ ჩანართად არ უნდა მივიჩნიოთ, სრულიად ბუნებრივად შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ქრისტიანობა, როგორც ახალი მსოფლმხედველობითი მოძღვრება, როგორც ახალი რელიგიურ-ზნეობრივი სისტემა, ჯერ არა როგორც სახელმწიფოებრივ-სარწმუნოებრივი სისტემა, ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეებში ცნობილი იყო საქართველოში, არა მხოლოდ მეფეთა და წარჩინებულთათვის, არამედ მოსახლეობის ნაწილისათვისაც“.[16]

„იბერიას ძალზე მჭიდრო კავშირი ჰქონდა იმდროინდელ კულტურულ მსოფლიოსთან. რომისა და შემდეგ ბიზანტიის იმპერიები მისი უშუალო მეზობლები იყვნენ. საქართველოს ერთი ნაწილი მცირე აზიის გეოგრაფიულ რეგიონში მდებარეობდა. მცირე აზია და სირია უკვე II-III საუკუნეებში ქრისტიანულ რეგიონს წარმოადგენდა ქრისტიანთა სიმრავლის გამო. III საუკუნესა და IV ს-ის დასაწყისში რომის იმპერიის აღმოსავლეთი მხარე განსაკუთრებით კი მცირე აზია - მჭიდროდ იყო დასახლებული ქრისტიანებით“.[17]

საქართველოში IV ს-ის დასაწყისში ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად ქცევა ყოფილა არა მოულოდნელი, შემოტანილი ანდა თავსმოხვეული აქტი, არამედ ეფუძნებოდა ქრისტიანობის ადგილობრივ საუკუნოვან ტრადიციას - „შეუძლებელია ლაპარაკი ამა თუ იმ ქვეყანაში ქრისტიანობის უბრალო შემოღებაზე, განსაკუთრებით უსაფუძვლოა აზრი, რომელიმე სახელმწიფოში ქრისტიანობის შეტანისა და მის იქ გაბატონებაზე. ქრისტიანობის გავრცელება მხოლოდ მისი პროპაგანდის, ქადაგების შედეგი არ შეიძლება იყოს, რასაკვირველია, პროპაგანდის, ქადაგების როლის უარყოფა არ შეიძლება. ქრისტიანობის ქადაგება რომის იმპერიაში საუკუნეების მანძილზე წარმოებდა“ (იქვე, გვ. 21).

ზემოთ მოყვანილიდან ჩანს, წმიდა ნინო ვერ შეძლებდა მთელი ქართველი ხალხის გაქრისტიანებას, საქართველოში წმიდა მოციქულებსა და მქადაგებლებს ქართველი ხალხი შემზადებული რომ არ ჰყოლოდა ქრისტიანობის საჯარო აღიარებისათვის. ამ თვალსაზრისმა ასახვა ჰპოვა კიდეც წმიდა ნინოს „ცხოვრებაში“, სადაც უფალი უცხადებს წმიდა ნინოს - რომ საქართველოში „სამკალი ფრიად არს, ხოლო მუშაკი მცირე“, ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში მოციქულთა მიერ დათესილ სახარების მარცვალს ნაყოფი გამოუღია - ხალხი მოუმზადებია საერთო სახალხო - მონათვლისათვის.

წმიდა ნინო საქართველოში შემოსულა დიოკლეტიანეს მიერ ატეხილი დევნის დროს - „303“ წელს, როგორც ეს გაარკვია ვ. გოილაძემ: წმ. ნინოს

თანამგზავრები სომხეთის მეფე თრდატმა დიოკლეტიანეს მითითებით სიკვდილით დასაჯა. მალე 305 წ. 1 მაისს, დიოკლეტიანეს გადადგომის შემდეგ, ქრისტიანთა დევნა შეწყდა (კერძოდ, იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში გალერიუსის მიერ 311 წლის 30 აპრილს ნიკომიდიაში გამოცემული ედიქტით).

303-306 წლებში წმ. ნინო ფარულად ლოცულობდა - „სამ წელ“. წმიდა ნინოს შემოსვლიდან 14-15 წლის შემდეგ ქართლი მოუქცევია. ე. ი. 317-318 წლებში. „ქართლის სამეფო კარის მიერ (ასევე სომხეთის) ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად აღიარება 318 წლით უნდა დათარიღდეს“.[18]

„ერთი საქმეა მოქცევა, გაქრისტიანება ხალხისა... სხვა საქმეა მონათვლა უკვე მოქცეული ხალხისა, რიტუალის შესრულება“ (კ. კეკელიძე)... „ასეთი აქტისათვის მხოლოდ 324 წელს, კონსტანტინეს მიერ გამოცემული ედიქტის შემდეგ, შეიქმნა ხელსაყრელი პირობები... ნიკეის მსოფლიო საეკლესიო კრების წინა 324 წლის ბოლო თვეები ყველაზე ხელსაყრელი იყო სომხეთისა და ქართველის ეკლესიათა მეთაურების ოფიციალური კურთხევისათვის“ (იქვე).

უძველესი წყარო, რომელიც მოგვითხრობს ქართლის მოქცევის შესახებ, არის „მოქცევაი ქართლისაი“. მასში შედის საკითხავი წმიდა ნინოს ცხოვრებისა, ავტორია სალომე უჯარმელი, მოწაფე წმიდა ნინოსი. ამ ცნობის სისწორე დაადასტურა მ. ჩხარტიშვილმა თავისი კვლევის შედეგად. სალომე ყოფილა ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფის მირიანის ძის ცოლი. მას თავის თხრობის ნაწილი უშუალოდ წმიდა ნინოს კარნახით დაუწერია (ე. ი. 320-იან წლებში).

„IV ს-ის II ნახევარში ბიზანტიაში იმყოფებოდა სალომეს შვილიშვილი, მაშინ ჯერ კიდევ უფლისწული, შემდგომში ქართლის მეფე ბაკურ თრდატის ძე. მან ცნობილ ბიზანტიელ ისტორიკოსებს - გელასი კესარიელსა და რუფინუსს უამბო ქართველთა გაქრისტიანების ისტორია“.[19]

მ. ჩხარტიშვილის აზრით ბაკურის ნაამბობს გელასისა და რუფინუსისადმი საფუძვლად ედო წერილობითი წყარო - „დიდედა სალომეს ჩანაწერი წმიდა ნინოს მიერ ქართველთა გაქრისტიანების შესახებ“ (იქვე).

უნდა დავასკვნათ, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება მეტ-ნაკლები სიძლიერით უწყვეტად არსებობდა საქართველოში ანდრია მოციქულიდან წმიდა ნინომდე, მაგრამ სახელმწიფო სარწმუნოებად ის მხოლოდ წმიდა ნინოს მოღვაწეობის შედეგად იქცა.

1. „დიდი სჯულისკანონი“, 1975, გვ. 545, იხ. „ეკლ. კალენდარი“, 1987, გვ. 464.

2. გიორგი მცირე, ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა, ძველი ქართ. ლიტ. ძეგლები, 1978, გვ. 310.

3. თ. სურგულაძე, თ. ბიბილური, მ. ძნელაძე, ადრეული ქრისტიანობის სიმბოლო მცხეთიდან. საქ. მეცნ. აკადემიის მოამბე, ტ. 101, გვ. 741-742.

4. თ. ბიბილური, საინტერესო სამარხეული კომპლექსი მცხეთიდან, ძეგლის მეგობარი №62, 1983, გვ. 94.

5. თ. ბიბილური, ქრისტიანული რელიგიის საწყისები საქართველოში „მნათობი“, 1987, №6, გვ. 142.

6. ი. მგალობლიშვილი, ქრისტიანული ქართლი IV-V სს-ში, მაცნე, ენისა და ლიტ. სერია, 1988, №1, გვ. 105.

7. ჯურხა ნადირაძე, რგანის საგანძური, გაზ. „კომ.“ 22. XII. 1989, №293.

8. ა. ბოჩხაძე, ძალისი და ნახტაკისი, გაზ. „კომ.“ 1988, 28. VIII.

9. ვ. ვასილევსკი, „მოციქულ ანდრიას მიმოსვლა“, 1909, იხ. პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე.

10. ი. ტაბაღუა, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1984; ტ. I. გვ. 56.
11. კ. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტორია, 1978, ტ. I, გვ. 40.
12. ნათელა ფოფხაძე, მ. თამარაშვილის არქივის იტალიური ფონდის სიახლეები, „ცისკარი“, №11, 1988, გვ. 149.
13. ი. ტაბაღუა, დასახ. ნაშრ. გვ. 17.
14. მ. საბინინი, საქ. სამოთხე, 1882, გვ. 622.
15. მ. საბინინი, საქართველოს სამოთხე, გვ. 621-629.
16. გ. გოზალიშვილი, ქართლის მოქცევის პრობლემა და ბაკური, 1975, გვ. 39.
17. გ. გოზალიშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 25.
18. ვ. გოილაძე, „წმიდა ნინოს“... მნათობი, №2, 1986 წ. გვ. 153.
19. მ. ჩხარტიშვილი, „წმიდა ნინოს ცხოვრების“... ქართ. ჰაგიოგრაფია. 1987, გვ. 149.

გაზ. „მადლი“, 1991. 27. IX.

წმიდა ნინოს ტროპარი

ქართული მხატვრული სიტყვის ნამდვილი მარგალიტებია წმიდათა ტროპარები. ტროპართა ყოველი სიტყვა დამუხტულია პოეზიითა და სულიერებით, ყოველი სიტყვა და ფრაზა ძალზე ტევადია და გაოცებას იწვევს მაღალმხატვრული ოსტატობით. ერთ-ერთი ასეთი არის წმიდა ნინოს ტროპარი:

„სიტყვისა ღვთისა მსახურთა თანა-მოსაგრეო, და ანდრიას ქადაგებისა წარმართებაო, ქართველთა განმანათლებელო, და სულისა წმიდისა ქნარო ნინო, ევედრე ქრისტესა შეწყალებად სულთა ჩვენთათვის“.

ტროპარის ავტორის ოსტატობის უკეთ შეცნობისათვის დავყოთ ეს ტროპარი მუხლებად და განვიხილოთ თითოეული მუხლი ცალ-ცალკე.

პირველი მუხლი: „სიტყვისა ღვთისა მსახურთა თანამოსაგრეო“... თანამედროვე ქართულით გამოითქმება ასე: „-ღვთის სიტყვის მსახურების თანამოსაგრევ...“

„სიტყვა“ ანუ „ღვთის სიტყვა“ არის მაცხოვარი, თანაარსი წმიდა სამებისა, ძე ღვთისა, ჭეშმარიტი ღმერთი იესო ქრისტე.

რატომ უწოდებს ტროპარის ავტორი მაცხოვარს ღვთის სიტყვას? „ცათა და ქვეყნისა, ხილულთა ყოველთა და არახილულთა“ შემოქმედმა ღმერთმა, თავის ხატად და მსგავსად შექმნა ადამიანი. შემდგომში ადამიანმა დაკარგა მფარველობა ღვთისა, რადგანაც ცოდვით დაეცა. ადამის შთამომავლობა საუკუნეთა განმავლობაში ცოდვებში ცხოვრობდა.

ღვთის შემწეობის გარეშე, თავისი ძალებით, ადამიანთა მოდგმამ ვერ შესძლო თავის დაღწევა ცოდვებისაგან, თუმცა ამას ძლიერ ცდილობდა.

კაცობრიობის გადარჩენისათვის აუცილებელი აღმოჩნდა ღვთის დახმარება.

ღმერთმა - წმიდა სამებამ, იმდენად შეიყვარა თავის მიერვე შექმნილი კაცობრიობა, თავის მიერ შექმნილი ადამიანი, რომ გადაწყვიტა ადამიანთა ხსნისათვის წმიდა სამების ერთ-ერთი პირი - ძე ღვთისა მოევლინა ქვეყნად ადამიანის სახით. მართლაც ჩვენი ცხოვრებისათვის - ე. ი. ცოდვებისაგან დახსნისა და ადამიანთა სულის გაუკვდავებისათვის ძე ღვთისა „გარდამოხდა ზეცით და ხორცი შეისხა და განკაცდა“, შემდეგში თავისი ვნებით და ჯვარცმით „ერთ გზის თავი თვისი შესწირა, ვითარცა მსხვერპლი თვისისა მამისა... (ზიარების ლოცვა, სძლისპირი 9).

ე. ი. კაცობრიობის ცოდვების დასახსნელად, ცოდვების მისატევებლად ძე ღვთისამ თავისი თავი მსხვერპლად შესწირა. ამით მან აღადგინა ცოდვით დაცემული კაცობრიობა, უკვდავება მოანიჭა ადამიანს.

აღსრულდა ნება ღვთისა. წმიდა სამების გადაწყვეტილება აღასრულა ძე ღვთისამ. უფალი იესო ქრისტე წმიდა სამების ნების გამომხატველი და აღმასრულებელია, ამიტომაც არის ის ღვთის სიტყვა, ანუ სიტყვა. სწორედ მის გამო თქვა იოანე მახარებელმა: „პირველითგან იყო სიტყვაი და სიტყვაი იგი იყო ღვთისა თანა, და ღმერთი იყო სიტყვაი იგი“ (იო. I,I). ე. ი. წმიდა ნინოს ტროპარის პირველ მუხლში: „სიტყვისა ღვთისა მსახურთა თანა-მოსაგრეო...“ „სიტყვისა ღვთისა“ შეგვიძლია შევცვალოთ სიტყვებით „იესო ქრისტე“, და მაშინ მივიღებთ

- იესო ქრისტეს მსახურთა თანამოსაგრევ ანუ
- იესო ქრისტეს მსახურების თანამოსაგრევ...

ვინ იყვნენ იესო ქრისტეს მსახურები? პირველ რიგში მისი მოწაფეები, მისი მოციქულები, მიმდევრები, ღვთის სიტყვის შემსრულებლები, სახარების მცნებათა აღმასრულებლები. აქ იგულისხმება მამამთავრები, ღირსი მამები.

თანამოსაგრე ნიშნავს თანამებრძოლს, თანამოაზრეს, ერთი მიზნისათვის მებრძოლებს.

მაგალითად, დიდი ილია ჭავჭავაძის თანამოსაგრე იყო აკაკი. წმიდა კეთილმსახური მეფის დავით აღმაშენებლისა - კი გიორგი ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი. თანამოსაგრენი შეიძლება იყვნენ არა მარტო თანამედროვე, არამედ სხვადასხვა ეპოქაში და სხვადასხვა დროს, მაგრამ ერთი იდეისათვის მებრძოლი ადამიანები. მაგალითად, ერთიანი საქართველოს პირველი მეფის, ფარნაოზის თანამოსაგრე იყო გიორგი V ბრწყინვალე. მათ აერთიანებდა ერთი დიდი მიზანი - ქართველ ერს ჰქონოდა საკუთარი, ძლიერი სახელმწიფო.

ე. ი. „სიტყვისა ღვთისა მსახურთა თანა-მოსაგრეო“-ში თუ ჩავსვამთ შესაბამის თანამედროვე სიტყვებს - იქნება ასე „იესო ქრისტეს მიმდევრების თანამებრძოლი“ - ასეთი იქნება პირველი მუხლი.

მეორე მუხლი: „ანდრიას ქადაგებისა წარმართებაო“. წმიდა ანდრია მოციქული იყო იესო ქრისტეს პირველი მიმდევარი - პირველწოდებული.

„იყო ანდრია, ძმაი სიმონ-პეტრესი, ერთი ორთაგანი, რომელთა ესმა იოანესაგან, და მისდევს მას.

პოვა ამან პირველად ძმაი თვისი სიმონ და ჰრქუა მას: ვპოვეთ მესია, რომელ არს თარგმანებით:. „ქრისტე“...

ამან მოიყვანა იგი იესუსა“ (იო. II,40-41-42).

უფალ იესო ქრისტეს ამაღლების შემდეგ მოციქულებს დაევალათ წარმართების მოქცევა: „წარვედით ყოველსა სოფელსა და უქადაგეთ სახარებაი ესე ყოველთა დაბადებულთა“ (მარკ. 16,15). მოციქულები და მასთან ერთად ღვთისმშობელი შეიკრიბნენ, რათა წილი ეყარათ, თუ ვის რომელი ქვეყანა და რომელი ერი მოექცია ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე. წილის ყრის დროს ღვთის განგებით ღვთისმშობელს შეხვდა „ივერია“ ე. ი. ღვთისმშობელს საქართველოში უნდა ექადაგა სარწმუნოება. ღვთისმშობელი ემზადებოდა საქართველოში გამოსამგზავრებლად, როცა ეცნობა ნება ღვთისა მისი მიძინების შესახებ. ამის გამო ღვთისმშობელმა დაავალა საქართველოში სახარების ქადაგება ანდრია პირველწოდებულს. „პირველად ქრისტიანობამ, იქ სამცხე-კლარჯეთში მოიკიდა ფეხი ანდრია მოციქულის მოძღვრებითა, მაშინ, როდესაც ქართლ-კახეთში ჯერ კიდევ კერპმსახურება სუფევდა. ქრისტეს აქეთ პირველ საუკუნეში ადერკი მეფეს (60 წ.) უნდოდა კერპთ-თაყვანების სარწმუნოება მოეფინა და ამისათვის საშინელი ბრძოლა აუტეხა სამცხე-კლარჯეთს, მაგრამ სამცხე-კლარჯეთში ქრისტიანობა არამც თუ მოისპო, პირიქით უფრო გავრცელდა და დამკვიდრდა ჯერ კიდევ წმიდა ნინოს მოსვლამდე“[1]. მართლაც, ანდრია პირველწოდებულმა და მოციქულმა სიმონ კანანელმა იქადაგეს საქართველოში ქრისტიანობა. წმ. ანდრიამ მოიტანა საქართველოში ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატი. ანდრიას ქადაგებათა კვალი დღესაც ატყვია საქართველოს. ხალხში დღესაც ცოცხალია გადმოცემები საქართველოში მისი მოღვაწეობის შესახებ. ანდრია არის ქართველი ერის უპირველესი განმანათლებელი. მან დააყენა ქართველი ერის ერთი ნაწილი ჭეშმარიტების გზაზე, მაგრამ შემდეგ II-III საუკუნეებში წარმართობამ იმძლავრა საქართველოში. საჭირო იყო განმტკიცება ქრისტიანობისა, მისი სახელმწიფოებრივ დონეზე აყვანა. საჭირო იყო, როგორც ქვეყნის მმართველს, ასევე უბრალო მიწის მუშასაც ერთნაირად ჰყვარებოდა ქრისტე. მართლაც, ღვთის მადლით, ქრისტიანობა იქადაგა და სამეფო კარიც

ქრისტეს მიმდევრად აქცია წმიდა ნინომ. წმიდა ნინოს შემდეგ ქართველი ერი ათეულ საუკუნეთა მანძილზე სიყვარულით ატარებს ქრისტეს ტკბილ უღელს. ე. ი. ქრისტიანობა საქართველოში პირველად იქადაგა ანდრიამ, ხოლო შემდეგ, ანდრიას მიზანი საბოლოოდ აღასრულა მისმა თანამოსაგრემ წმიდა ნინომ. ამიტომაც უწოდებს ტროპარის ავტორი წმიდა ნინოს ანდრიას ქადაგებათა წარმმართველს. წმიდა ნინომ ანდრიას საქმე გააგრძელა, წარმართა, მიიყვანა საბოლოო გამარჯვებამდე - ამიტომაც ითქვა - „ანდრიას ქადაგებათა წარმართებაო“.

მესამე მუხლი: „ქართველთა განმანათლებელო“. როგორ უბრალოდ და მარტივად გვესმის ჩვენ დღეს ეს სიტყვა. ქართველთა განმანათლებელი არის ის ადამიანი, რომელმაც მთელ ქართველ ერს ასწავლა ჭეშმარიტების გზა - ქრისტიანობა, განანათლა მთელი ერი ე. ი. გამოიყვანა წარმართობის უვიცობიდან და ცოდვით სიკვდილისაგან. მაგრამ არც თუ ისე შორეულ წარსულში, XVI საუკუნიდან XIX საუკუნემდე, „ქართველის“ ქვეშ გულისხმობდნენ არა მთელ ქართველ ერს, არამედ მის ერთ ნაწილს - ქართლელებს:

„განვთითეულდით, ცალ-ცალკე დავიშალენით. ასო-ასოდ დავიჭერით... დიდებული ქართველობის აზრი, ის საყოველთაო სახელი გონებიდამ გამოგვეცალა - სახელი ჩვენის ხალხობისა ხუთ, თუ ექვს ნაჭრად დავყავით... ქართველს, რომელსაც საზოგადო მნიშვნელობა ჰქონდა, კერძოობითი მნიშვნელობა მიეცა...

იმერელი, გურული, მეგრელი, ქართლელი, კახელი - ეს ცალ-ცალკე მითვისებული კერძოებითად მიღებული განმყოფელი სახელები ჩემის ზემოხსენებულის სიტყვის ცხადი მაგალითებია“[2].

წმიდა ნინოს ტროპარის ავტორი, ისევე, როგორც საერთოდ ნებისმიერი ძველი ქართული ეკლესიის მამა და მწერალი ყოველთვის სიტყვა „ქართველის“ ქვეშ გულისხმობდა მთელ ქართველ ერს და არა მის რომელიმე კუთხის შვილს. ეს იმიტომ, რომ ქართული ქრისტიანული მწერლობის ჩამოყალიბების დროს და საქართველოში ქრისტიანობის ჩასახვის პერიოდში ქართველი ერი ერთიანი იყო და მთლიანი. ამას ამტკიცებს მთელი ძველი ქართული მწერლობა. XVI საუკუნის შემდეგ საქართველო იშლება ცალკეულ ნაწილებად. ამან ხელი შეუწყო კუთხობრივ სეპარატიზმს, კუთხობრივ პატრიოტიზმს, ერის ტომებად დაშლას, ამიტომაც გამოჩნდნენ იმერლები, გურულები, მეგრელები, კახელები, მესხები და სხვ. ძველად ეს ასე რომ არ იყო, და კუთხობრიობას ძალზე მცირე ანდა არავითარი მნიშვნელობა რომ არ ენიჭებოდა, ამას ადასტურებს XV-XVI საუკუნემდელი მამათა ცხოვრებანი, ქართული საისტორიო, საეკლესიო და საერო მწერლობა.

მაგალითისათვის საკმარისია თვალი გადავავლოთ მხოლოდ გიორგი მთაწმინდელის „იოანესა და ეფთვიმეს ცხოვრებას“, რომ თვალნათლივ დავრწმუნდეთ ამაში.

იოანე მთაწმინდელი მესხი იყო. მას რომ ეცხოვრა XV-XVI საუკუნის შემდეგ, აუცილებლად აღნიშნავდნენ მის მესხობას, მაგრამ გიორგი მთაწმინდელს საერთოდ არ აღუნიშნავს მისი კუთხური წარმომავლობა. ის წერს: „იოანე იყო ნათესავით ქართველი“,[3] იმიტომ რომ „მესხი“ - ტომობრივი ერთეული, იმ დროს არ არსებობდა. არსებობდა „მესხეთი“, მაგრამ მკვიდრი მესხეთისა იყო ქართველი, ასევე იყო საქართველოს ნებისმიერ კუთხეში.

მაგალითად „განითქვა სახელი მისი და პატივსა უყოფდეს ბერძენნი და ქართველნი“[4]. აქ ქართველში იგულისხმება საქართველოს ნებისმიერი კუთხის შვილი.

ექვთიმე „გამოჩნდა სამკაულად ნათესავისა ჩვენისა“: „ჩვენი ნათესავი“ - ეს ტერმინი ძველად, ერის დაყოფამდე, აღნიშნავდა უბრალოდ ქართველ ერს.

იოანემ „ქართველთა განსვენებისათვის... თავს იდვა ამისი ხელყოფა“ - ე. ი. მონასტრისა.

„იწყეს მიერითგან ქართველთა მოსვლად და განმრავლებად“ (მონასტერში).

„კაცნი ვართ სახელოვანი და ქართველნი მოგვმართებენ“ (ე. ი. იოანესა და ექვთიმეს).

„ინება, რათა ქართველნი ოდენ იყვნენ მონასტრისა ამის მკვიდრნი ყოველნი“ - ე. ი. რომ ივერთა მონასტრის ყოველი მკვიდრი ყოფილიყო ქართველი. „ქართველში“ იგულისხმება ქართველი - დღევანდელი გაგებით, მაშინ როცა XVII-XVIII და XIX საუკუნის დასაწყისის მკითხველი ამ „ქართველის“ ქვეშ იგულისხმებდა „ქართლელს“.

„ილტვოდა სპანიად... რამეთუ ასმიოდა ვითარმედ ქართველნი არა მცირედნი ნათესავნი და ერნი მკვიდრნ არიან მუნ“. ე. ი. ესპანეთში უნდოდა გამგზავრება, რადგანაც გაგონილი ჰქონდა თითქოსდა იქ მრავალრიცხოვნად მკვიდრობენ ქართველები.

ივერონში იმ დროს მოღვაწეობდა არსენი ნინოწმინდელი და იოანე ხახულელი. ნინოწმიდა კახეთშია, არსენიც კახელი იყო წარმოშობით, მაგრამ მისი კახელობა, ისევე როგორც იოანე ხახულელის მესხობა, არასოდეს არსად არ აღინიშნება. სამაგიეროდ, საქართველოსა და ერის დაშლის შემდეგ, XVI-XVII სს-ში, ათონის მთაზე ერთ-ერთი მონასტერი „ფილოთეო“ აღადგინეს კახეთის მეფეებმა ლევანმა და ალექსანდრემ. ისინი გამოხატული არიან ამ მონასტრის სატრაპეზოში და მათ ფრესკას აქვს ასეთი წარწერა: „ალექსანდრე და ლევანი კახეთის მეფეები“. ამიტომაც ახლა საჭიროა აქაური ბერების დარწმუნება, რომ კახელი იგივე ქართველია. მათ რომ ეცხოვრათ XV საუკუნემდე, სიტყვა კახელს საერთოდ არ იხმარდნენ.

იოანემ ექვთიმეს „პირველად ქართული სწავლა ასწავლა და მერე ბერძნულად გაასწავა“.

ექვთიმე უყვება იოანეს: „აწღა წარმომიდგა ვინმე დიდებული დედოფალი და მრქვა ქართულითა ენითა რაი არს, რაი გელმის ექვთიმე?“ „არარაი არს ვნება შენ თანა, აღსდეგ ნუ გეშინიან და ქართულად ხსნილად უბნობდი“.

იმ დრომდე „ძნიად უბნობდა ქართულად“, „ხოლო მიერითაგან დაუყენებლად ვითარცა წყარო აღმოდინ უწმიდეს ყოველთა ქართველთასა“.

მიაქციეთ ყურადღება „ყოველთა ქართველთასა“; - მშვენიერი ტერმინია. საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრილი ქვეყანაა, ის ქართველი ერის მფარველია, ქართული ენაც - მისი საყვარელი ენაა, ამიტომაც აღუდგინა ქართული მეტყველება ღვთისმშობელმა ექვთიმეს. ამიტომაც „ეგევითარი თარგმანი... არღა გამოჩინებულ არს ენასა ჩვენსა“ „დაატკბო ენა ჩვენი“ - ასე ამბობდა ნებისმიერი კუთხის ქართველი საუკუნეთა მანძილზე.

მერე საქართველო დაიშალა. გაჩნდნენ სამეფოები, სამთავროები და არა მარტო ქვეყნის, ერის სულიერი მეთაურის, საქართველოს საპატრიარქოს ერთიანობაც დაიშალა. შეიქმნა დასავლეთ საქართველოს (აფხაზეთის) საკათალიკოსო, დედა ეკლესიას გამოეყო სამხრეთ საქართველოს - მესხეთის ეკლესიაც. ირღვევა ერთიანობა ერისა. ჩნდება იმერლობა და ამერლობა. XV ს-ის მეორე ნახევრამდე არის ნიშნები ერის დაშლისა ტომებად და კუთხეებად...

„ქართველი ჩვენის ტომის საერთო სახელი აღარ არის, აღარც შინა და აღარც გარეთ, არც მახლობლისათვის და არც უცხოსათვის. იმერელი - იმერელია, გურული - გურულია, მეგრელი - მეგრელია, ქართლელი - ქართლელია, და სულ ყველანი კი ერთად ქართველები არ არიან:

ვაი იმ ხალხს, რომელსაც საერთო ძარღვი გაუწყდა... „განვთითეულდით, ცალ-ცალკე დავიშალენით, ასო-ასოდ დავიჭერით... დიდებული ქართველობის აზრი, ის საყოველთაო სახელი გონებიდამ გამოგვეცალა... სახელი მთელის ჩვენის ხალხობისა ხუთ, თუ ექვს ნაჭრად დავყავით... ქართველს, რომელსაც საზოგადო მნიშვნელობა ჰქონდა, კერძოობითი მნიშვნელობა მიეცა...“ ჰგოდებდა დიდი ილია[5].

„აბა დაიძახე ქართველი-თქო, თუ შავის ზღვიდამ მოყოლებული კასპიის ზღვამდე მარტო ღიპ-გადმობრუნებულის ქართლელის მეტმა (ე. ი. გორის მაზრაში მცხოვრებელმა) შემოგხედოს ვინმემ და თუ გაჭირდა, იქნება კახელმაც თავისი სხვილი კისერი შენსკენ მოიღრიჯოს, სხვანი კი ყურსაც არ გათხოვებენ, თითქო ამათ არ ეძახიო, თითქო ისინი კი ქართველები არ არიანო.

ის შემკრებლობითი, დიდებული ერთიანი აზრი, რომელსაც ყოველი ჩვენგანი ქართველობაში უნდა ხედავდეს, ის სახელი ყველას გვერქვა, დაირღვა, ჩვენის გონებიდამ ამოშრა, და ქართველი ეხლა ერთის კუნჭულის მცხოვრებთა საკუთარი კერძოობითი სახელიღა გახდა და არა საერთო, საყოველთაო მთელის იმ ხალხისა, რომელიც ერთად ტანჯულა...[6].

ამ საშინელი კრიზისის დროს ერის გამაერთიანებლად გამოდის ქართული ენა და ქრისტიანული სარწმუნოება. ერის სულიერი საზრდო ძველთაგანვე ქართულ ენაზე შექმნილი ქრისტიანული ლიტერატურაა.

წმიდა ნინოს ტროპარიც ამ საქმეს ემსახურება, ეროვნული თვითშეგნების გრძნობის, ერის გადარჩენისათვის იბრძვის. და ვინაიდან საეკლესიო ტიპიკონი საქართველოს ყოველ კუთხეში აბსოლუტურად ერთნაირი იყო, ამიტომ ყველგან ერთნაირად ითქმოდა წმიდა ნინოს ტროპარი: „წმიდაო ნინო... ქართველთა განმანათლებელო“. საქართველოს ყოველ კუთხეში წმიდა ნინო მიაჩნდათ ქართველთა განმანათლებლად. მართალია ამ დროს „კახეთში კახელობდნენ, იმერეთში იმერლობდნენ, სვანეთში სვანობდნენ, სამეგრელოში მეგრელობდნენ“, მაგრამ ყველგან, ყოველ კუთხეში ერთნაირად ამბობდნენ და ევედრებოდნენ „წმიდაო ნინო, ქართველთა განმანათლებელო“. ქართველის ქვეშ, ცხადია, ყოველ კუთხეში თავის თავს გულისხმობდნენ. ასე იყო საუკუნეთა მანძილზე. წმიდა ნინო ეროვნულ თვითშეგნებას აღვივებდა და ამიტომაც ის სულიერად აერთიანებდა საქართველოს ყოველ კუთხეს; აერთ-მთლიანებდა ქართველ ერს; აღვიძებდა ეროვნულ გრძნობას ყოველ ქართველში.

მეოთხე მუხლია საოცრად პოეტური ფრაზა: „სულისა წმიდისა ქნარო“ - რას ნიშნავს ეს?

მრწამსში გვაქვს: და სულიწმიდა, უფალი და ცხოველ-მყოფელი... რომელი იტყოდა წინასწარმეტყველთა მიერ“. წინასწარმეტყველები მოვლენილნი იყვნენ ღვთისაგან, ასწავლიდნენ ხალხს ღვთის სიტყვას. ისინი თავიანთი გონებით, თავისი აზრით კი არ ქადაგებდნენ, არამედ ქადაგებისა და წინასწარმეტყველების დროს მათი პირით იტყოდა, წინასწარმეტყველებდა სული წმიდა.

ასევე წმიდა ნინო თავით თვისით კი არ ქადაგებდა, არამედ წინასწარმეტყველებდა სულიწმიდის მიერ. წინასწარმეტყველებზე ნათქვამია, რომ ისინი იტყოდნენ სულიწმიდის მიერ, ხოლო წმიდა ნინო კი არ იტყოდა, უბრალოდ კი არ ამბობდა და მეტყველებდა, არამედ ის გალობდა, მღეროდა. იგი

სული წმიდის უბრალო გამომთქმელი კი არ იყო, არამედ იყო სულიწმიდის ქნარი. წმიდა ნინოს საშუალებით სულიწმიდა გალობდა. ის, ავტორის შედარებით, ემსგავსა მუსიკალურ ინსტრუმენტს, რომელზედაც უკრავდა ღმერთი - სულიწმიდა. წმიდა ნინო იყო ქნარი სულიწმიდისა. ასე მაღალია ტროპარის ავტორის პოეტური ოსტატობა.

მეხუთე მუხლი: „ევედრე ქრისტესა ღმერთსა შეწყალებად სულთა ჩვენთათვის“. წმიდა ნინომ თავისი ამქვეყნიური ცხოვრებით დაიმსახურა მოწყალე ღმერთისაგან ის, რომ მისი სული იმყოფება ღვთის ნათელში, ღმერთთან ახლოს. მას შეუძლია ღმერთს შეავედროს ჩვენი ცოდვილი სულები, შეუძლია ევედროს, რათა ღმერთმა შეგვიწყალოს ჩვენ. წმიდა ნინო ავედრებს ღმერთს მისგან მოქცეულ ქართველ ერს.

1. ი. ჭავჭავაძე, რჩეული, I, 1975, გვ. 150.
2. იქვე, გვ. 142.
3. ძველი ქართ. ლიტერატურის ძეგლები, გვ. 225.
4. იქვე, გვ. 226.
5. ი. ჭავჭავაძე, იქვე, გვ. 142.
6. იქვე, გვ. 141.

„საღვთისმეტყველო კრებული“ 1, 1984.

მირონის კურთხევის შესახებ

ახალ ქართულ მეცნიერებაში დამკვიდრდა აზრი იმის შესახებ, რომ ქართულმა ეკლესიამ მირონის კურთხევის უფლება მიიღო IX საუკუნეში, მართლაც გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში წერია, რომ მირონის კურთხევის ნება იერუსალიმის პატრიარქს გამოსთხოვა ეფრემმაო.

ძველ ქართულ მწერლობაში კი სხვაგვარი აზრი იყო დამკვიდრებული, კერძოდ, მირონის კურთხევის ნება ქართულმა ეკლესიამ მიიღო ქალკედონის კრების - 451 წლის შემდეგო.

ძველადვე, ეკურთხებოდა თუ არა ქართულ ეკლესიაში მირონი? ამ საკითხის გარკვევისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ როგორი მდგომარეობა იყო ამ მხრივ მეზობელ სომხეთსა და ალბანეთში, ეკურთხებოდა თუ არა ჩვენს უშუალო მეზობელ ეკლესიებში მირონი ძველთაგანვე.

სომხურ ისტორიოგრაფიაში შემონახული ცნობების თანახმად ქართველი ხალხი და სამღვდელოება ქართული ეკლესიის ღირსებას უფრო მაღლა აყენებდა, ვიდრე ალბანური ეკლესიის ღირსებას, ამიტომაც როდესაც რაღაც მიზეზის გამო სომხეთის პატრიარქმა ალბანეთის ეკლესიას უპირატესობა მისცა ქართულ ეკლესიასთან შედარებით და ალბანური ეკლესია ქართულ ეკლესიაზე წინ დააყენა, ეს ქართველმა მამამთავარმა იუკადრისა და უხტანესის მიერ შეგროვილი ცნობების თანახმად სრულებით გაწყვიტა კავშირი სომხურ ეკლესიასთან. ამის შესახებ ალბანელი ისტორიკოსი მოსე კალანკატუელი წერს, რომ სომხეთის „...მთავარმა საეკლესიო მოღვაწეებმა, სომხეთის ამპარტავანი ხასიათის მიხედვით, თვითნებული სურვილით განაწესეს აბრაამი პატრიარქად, ალბანელი - არქიეპიკოპოსად, ქართველი - მიტროპოლიტად, აღშფოთდა ქართველი, რომელსაც კირიონი ერქვა და საწინააღმდეგო კამათი დაიწყო. ხოლო წმიდა მამამთავარი აბრაამი ამბობდა, რომ ალბანელები ქართველებზე ადრე იყვნენ ქრისტიანები და მთავარეპისკოპოსობა მათ შეეფერებათო (უხტანესი, ისტორია გამოყოფისა სომეხთაგან ქართველთა. კომენტარი გვ. 365).

ქართული ეკლესიის პატივისა და ღირსების დამცირებად მიიჩნიაო ქართულმა ეკლესიამ ალბანეთის ეკლესიაზე უფრო დაბალ საფეხურზე დაყენება. ასეთი თვალსაზრისი არა მარტო მოსე კალანკატუელს, არამედ ძველ სომეხ ისტორიკოსებსაც ჰქონდათ, ამას ზოგიერთ წრეში საეკლესიო განხეთქილების მიზეზად მიიჩნევდნენ. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქართულ ეკლესიას თავისი ღირსება და პატივი ალბანურ ეკლესიაზე ნაკლებად არ მიაჩნდა, ქართულ ეკლესიას თავისი ღირსება არც სომხურ ეკლესიაზე ნაკლებად მიაჩნდა, ამიტომაც თუკი სომხურ, ანდა ალბანურ ეკლესიებში მირონს აკურთხებდნენ, მაშინ აუცილებლად ქართულ ეკლესიაშიც აკურთხებდნენ მირონს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობა სრული არ იქნებოდა და ვეღარც შეედრებოდა თავისი პატივითა და ღირსებით იმ ეკლესიებს (ამ შემთხვევაში ალბანეთისა და სომხეთისას), რომელთაც მირონის კურთხევის უფლება ჰქონდათ მოპოვებული.

ალბანეთის ეკლესიას, მოსე კალენკატუელის თანახმად, მირონის კურთხევის უფლება არა თუ IX საუკუნემდე ჰქონია, არამედ VI საუკუნეშიც. უფრო მეტიც, ამ დროს ალბანეთის ეკლესია სივნიეთის ეკლესიასაც კი აძლევდა მირონს. მოსე კალანკატუელი თავისი „ალბანეთის ისტორიის“ 48-ე თავს ასე ასათაურებს „...სივნიელთა მოქცევა სომეხთაგან ალბანეთისაკენ და ხელდასხმა და ზეთის მათგან მიღება“ (იქვე, გვ. 361).

უხტანესი ამ მდგომარეობას ასე ხსნის: „...სომხეთი სპარსელებსა და ბერძნებს ჰქონდათ ერთმანეთში გაყოფილი... გაყოფილი საპატრიარქო საყდარი უარყვეს სივნიეთის უფლებმა და წინააღმდეგობის გამო არ დათანხმდნენ რომელიმეს დამორჩილებოდნენ პეტრე ეპისკოპოსის ბრძანებით, რომელმაც... უბრძანა თავის სამწყსოს ხელდასხმა, მირონის კურთხევა ალბანელთაგან მიეღოთ, სანამ წმიდა გრიგორის საპატრიარქო საყდარი გაერთიანდებოდა. ამ დროიდან აქამდე ხელდასხმასა და მირონს სივნიელები ალბანელთაგან იღებდნენ...“ (იქვე, გვ. 187).

აქედან ჩანს, რომ როგორც ალბანელი მოსე კალანკატუელის, ისე სომეხი უხტანესის მიხედვით ალბანეთის ეკლესია თვითვე აკურთხებდა მირონს ჯერ კიდევ სომხეთის საკათალიკოსოს ორად გაყოფამდე. სომხეთის საკათალიკოსო ორად გაიყო VI საუკუნის დასასრულს. იოანე კოგოვიტელი, გაყოფის დროინდელი სომეხი ქალკედონიტი კათალიკოსი 590-611 წლებში ზეობდა. ალბანეთის ეკლესია VI საუკუნეში მირონს აკურთხებდა, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში კი მირონს სხვა ეკლესიასაც აწოდებდა.

ზ. ალექსიძე წერს: „მოსე კალანკატუელის გადმოცემით, როცა სომხეთის საკათალიკოსო ორად გაიყო VI-VII სს-ის მიჯნაზე იოანესა (ქალკედონიტი) და მოსეს (მონოფიზიტი) შორის სივნიეთის მმართველებმა არც ერთი აღარა სცნეს და ხელდასმისათვის ალბანელთა კათალიკოსებს მიმართავდნენ ხოლმე. ალბანეთიდანვე იღებდნენ მირონს, სანამ აბრაამმა არ გააერთიანა ორივე საყდარი“. (არსენი საფარელი, განყოფისათვის სომეხთა და ქართველთა, გვ. 124). აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ თუ ალბანეთის ეკლესიას მირონის კურთხევა VI საუკუნეშიც შეეძლო, ქართულ ეკლესიასაც ასეთივე უფლება ექნებოდა, რადგანაც ქართულ ეკლესიას ალბანურ ეკლესიაზე ღირსეულად და მეტი პატივის მქონედ მიაჩნდა თავი.

სომხეთის კათალიკოსისადმი კირიონ ქართველთა კათალიკოსის მიერ გაგზავნილი წერილებიდან ჩანს, რომ ქართულ ეკლესიას თავისი თავი სომხური ეკლესიის თანასწორ და თანატოლ ეკლესიად მიაჩნდა.

ჰქონდა თუ არა სომხურ ეკლესიას მირონის კურთხევის უფლება?

ჰქონდა, რადგანაც VII საუკუნის დასაწყისში, საპატრიარქო ტახტზე ასვლისთანავე კათალიკოსმა აბრაამმა მირონი აკურთხა. უხტანესი აღწერს კიდეც თუ რა არის მირონი და როგორი წესით აკურთხებენ მას.

სომეხმა იერარქებმა - წერს უხტანესი - კრების დამთავრების შემდეგ „...ისიც კანონიერად მიიჩნიეს, რომ შევედრებოდნენ თავიანთ მამამთავარს, ეკურთხა და მათთვის მიეცა საცხებელი ზეთი, ესე იგი მირონი, რომლითაც სცხებენ და ნათლავენ... რადგანაც მოსეს შემდეგ არავის უკურთხებია საცხებელი ზეთი... შეუდგა მწუხრის მსახურებას ფსალმუნებით, კურთხევითა და სულიერი გალობით დღის საიდუმლოს შესაფერისად კითხვით გაათიეს ღამე და მთელი დღე მღვიძარედ ღმერთისსა მიმართ ლოცვაში, ვიდრე აღსრულდებოდა ყველა საიდუმლო ღმერთის სადიდებლად. ხოლო მეორე დღეს გაუნაწილა მამამთავარმა კურთხევის ზეთი...“ (უხტანესი, გვ. 113).

უხტანესი წერს, რომ VI საუკუნის ბოლოს, კათალიკოსმა მოსემ (574-604) აკურთხა მირონი, ხოლო მეშვიდე საუკუნის დასაწყისში აბრაამმა.

როგორც ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, საქართველოს მეზობელი ეკლესიები სომხეთი და ალბანეთი მირონს აკურთხებდნენ VI-VII საუკუნეებში და ალბათ V საუკუნეშიც, ამიტომაც მათი თანატოლი - თანაფარდი, მათთან საეკლესიო კავშირში მყოფი ქართული ეკლესიაც მირონს აკურთხებდა VI-VII საუკუნეებში. თუ თანაბარი ღირსების სამი ავტოკეფალური ეკლესიიდან, რომელნიც

„საეკლესიო ერთობას“ ჰქმნიდნენ, ორი მირონს აკურთხებდა, მაშინ მესამეც აკურთხებდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ქართული ეკლესია ნაკლები ღირსებისა და პატივისა იქნებოდა და არც არავითარი პატივი ექნებოდა ალბანურ ეკლესიასთან შედარებით.

ქართული წყაროების მიხედვით ქართული ეკლესია V საუკუნეშივე მირონს აკურთხებდა. მოღწეულია კიდეც, როგორც ჩანს იმ დროის მირონის კურთხევის ტექსტი, რომელიც შევსებულია შემდგომ საუკუნეებში, მასში ჩამატებულია ახალ საუკუნეთა ატრიბუტები, ამიტომაც ახალი დროის დოკუმენტად მიიჩნევა. ასევე ეფრემ მცირე თავის შრომაში წერს, რომ მირონის კურთხევის ნება ქართულ ეკლესიას მიენიჭა V საუკუნეშიო, ის აღწერს თუ როგორ და რა დროს მიენიჭა ქართულ ეკლესიას მირონის კურთხევის ნება.

ეფრემ მცირე ასე აღწერს ამ პროცესს: წმიდა ნინოს დროსო ქართული ეკლესია დაამყარა ევსტათი ანტიოქიელმა პატრიარქმა. გადაწყდა, რომ მირონი ქართულ ეკლესიას მიეღო ანტიოქიის საპატრიარქოდან, იმის გამო რომ იმ დროს, IV საუკუნეში, მირონს მხოლოდ ანტიოქიის საპატრიარქო ამზადებდა და აკურთხებდა, მირონის შესასყიდად ქართველებს ანტიოქიისათვის უნდა ეძლიათ ათასი კომლის გადასახადი, მცირე ხნის შემდეგ ანტიოქიამ ათასი კომლის გადასახადის ნაცვლად ითხოვა ათასი დრაჰკანი ყოველწლიურად. მალე ანტიოქიამ ბერძენთა მეფის შუამავლობით ქართველთა ათასი დრაჰკანი გადასცა იერუსალიმის საპატრიარქოს. ახლა უკვე მირონის შესასყიდი თანხა ქართველებს იერუსალიმისათვის უნდა ეძლიათ.

ზემომოყვანილი აღწერის შემდეგ ეფრემ მცირე წერს: „აქა დაგვიშთა საძიებელი კურთხევა მიჰრონისა და ამისდა ცნობად... ვპოვე საზოგადოდ ყოველთათვის ვითარმედ ქალკიდონისა კრებასა ესმა, რომელ სიძვირისათვის ფასით ჰყიდდეს მიჰრონსა, ამისთვის ბრძანეს წმიდათა მამათა, რაითა არა ხოლო ანტიოქიას, არამედ სხვათაცა ეკლესიათა შინა წმიდა იქმნებოდეს მიჰრონი. ხოლო თვისაგან ქართველთა საგონებელ არს ვითარმედ სიშორისათვის გზისა და რომელ ფრიად საშიშ არს უცხო თესლთა შორის ხმელით ანტიოქიით ქართლს წარღება წმიდისა მიჰრონისა, ამისათვის თვით ადგილსა დაწესებულ არს მათდა კურთხევა მიჰრონისა“ (ეფრემ მცირე, „უწყება მიზეზსა ქართველთა“... გვ. 10, 1959 წ.).

ეფრემ მცირეს აზრით, მირონის საქართველოშივე კურთხევის გზა ასეთი ყოფილა - IV საუკუნეში მირონს ანტიოქიიდან ვყიდულობდით. შემდეგ მალევე IV საუკუნის ბოლოს ან V საუკუნის დასაწყისში მირონის საყიდელ თანხას იერუსალიმს ვუხდიდით, V საუკუნეშივე 451 წლის ქალკედონის კრების შემდეგ ყველა ეკლესიას და მათ შორის ქართულ ეკლესიასაც ნება მიეცა ადგილზე მირონის კურთხევისა, ასეც რომ არ ყოფილიყო, სიშორისა და გზის სიძნელის გამო მირონის ტრანსპორტირება ძალზე ძნელი იყო. ასე რომ, ეფრემის თანახმად, საქართველოში მირონი V საუკუნიდანვე ეკურთხება.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ძველთაგანვე დამკვიდრებული იყო ტრადიციული გადმოცემა, რომლის თანახმადაც მირონი გადმოედინებოდა სვეტიცხოვლიდან ანუ ცხოველმყოფელი ხის გადანაჭრიდან მცხეთაში. ამიტომაც, როცა არსენი იყალთოელი იმეორებს ეფრემის ცნობას „...სასყიდლად ნივთთა წმიდისა მიჰრონისათა ეკლესიასა ანტიოქიისასა... დრაჰკანი ათასი“ (ძვ. ქართ. ლიტ. ძეგლები, გვ. 393) ამ დროს არსენი დარწმუნებულია, რომ არა თვით მირონს ყიდულობენ ქართველები, არამედ მირონის შემზადებისათვის საჭირო სურნელოვან, არომატულ ნივთიერებას, ხოლო თვით მირონის შეზავება-კურთხევა და დამზადება საქართველოში ხდება, აღნიშნულ ძველ სლავურ

ანტიოქური ქრონოგრაფის თარგმანშიც წერია „წმიდა მირონის არომატის შესაძენად“ და არა წმიდა მირონის შესაძენად (ეფრემ მცირე - „უწყება...“ გვ. 10). ქართველები თითქოსდა მირონის შეზავებისათვის საჭირო ნივთიერებას, არომატს ყიდულობდნენ, სინამდვილეში კი ესეც „არასრული ავტოკეფალიის“ მომხრე ბერძენთა შეთხზული თეორიაა.

მირონის კურთხევის წესი ასეთი ყოფილა: „ოდეს მეფე, ათაბაგი, ქართლისა ერისთავი, სპასალარი და ყოველნი ერისთავნი და ყოველნი მღვდელმოძღვარნი შემოკრბენ მცხეთას დიდსა ხუთშაბათსა - დიდისა სომხეთისა მიტროპოლიტსა მართებს ნივთთა ზედა დგომად. და ქვაბნი საკურთხეველთად გამოიხვნენ და მიტროპოლიტსა და ქადაგსა ეტვირთნენ კეტი ქვაბთანი. წინათა კეტთა მიტროპოლიტი შეუდგეს და უკანათა ქადაგი. თუ მწირველი იყოს თეთრითა შესამოსლითა შემოსილ იყოს თუ მწირველი არა იყოს, თეთრისა ატლასისა ჩაჩი თავსა ეხუროს მოყუნტუზვილი და მეორეთა ქვაბთა მთავარ-ეპისკოპოზი ქვეშა უდგეს და წინა მივიდოდეს და უკანათა კეტთა მაწყვერელი და უკანა მთავარეპისკოპოსი მიჰყვებოდეს. და რაჟამს განაზავებენ ტაკუკსა, ტაკუკი მაწყვერლსა ეტვირთოს და რაჟამს განაზაონ, ტაკუკი ქადაგისა ხელითა დაიბეჭდვიდეს. და ყოველთა ეპისკოპოსთა თითო კოკა მირონისა ეტვირთოს...“ (ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, გვ. 47.).

ამავე დოკუმენტში მოხსენებულია მეფე არჩილი და კათალიკოსი მიქაელი, მეფე არჩილი დავალებას აძლევს საეკლესიო პირს მიქაელს, შეადგინოს მირონის კურთხევის განგება, რასაც გარკვეული დროის შემდეგ ასრულებს მიქაელი, ის იძიებს, ირკვევს მირონის კურთხევის წესს და ადგენს განგებას მირონის კურთხევის ძველი „ნიშნის“ შესაბამისად, ხოლო დოკუმენტის გამოცემის დროს ის უკვე კათალიკოსია.

„დიდნი შფოთნი და ამბოხნი იქმნებოდეს ეფისკოპოსთა ცოლობისაგან და ღმერთივ-გვირგვინოსანმან მეფემან არჩილ არა სათნო იჩინა ამათ შფოთთა ქმნად და გვიბრძანა გაჩენად, ვითა ნიშანთა შეეტყვებოდა და ხელვყავით მე, გლახაკმან მიქაელ ქართლისა კათალიკოზმან და ვაკურთხეთ წმიდა მირონი...“ („კურთხევა მირონისა“ ქართული სამართლის ძეგლები, II, 1965, გვ. 47).

ჩანს, რომ ეს დოკუმენტი მირონის კურთხევისა შედგენილია IX საუკუნემდე. ამიტომ აზრს, რომ ქართულმა ეკლესიამ მირონის კურთხევის ნება მიიღო IX საუკუნეში, ეს დოკუმენტი აბათილებს. არსებობს მოსაზრება, რომ ეს დოკუმენტი არის „ნატყუარი“, უნდა ითქვას, რომ „ნატყუარი“ სიგელი ანდა დოკუმენტი შეიძლებოდა შეედგინათ რამე კერძო მცირე ადგილ-მამულის და მსგავსთა თაობაზე, რომლის შემოწმება საერთო-სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივი ინტერესს არ წარმოადგენდა, მაგრამ მირონის კურთხევის საერთო სახალხო-სახელმწიფო მნიშვნელობის ცერემონიალში მონაწილეობდნენ სახელმწიფოს მეთაური - მეფე, ქვეყნის ყველა პროვინციათა მმართველი ერისთავები, კათალიკოს-ეპისკოპოსები, მუშაობდა მთელი სახელმწიფო და საეკლესიო აპარატი, იმართებოდა საგანგებო დარბაზობა, ამ დარბაზობაზე ერისთავები და ეპისკოპოსები სხდებოდნენ მტკიცედ განსაზღვრული წესით და რიგით და ნუთუ ისინი „ნატყუარ“ დოკუმენტს იჭერდნენ ხელში და იმის მიხედვითა აკურთხებდნენ მირონს, დარბაზობაზე კი დგებოდნენ და სხდებოდნენ? „ხელმწიფის კარის გარიგებიდან“ სრულებით აშკარად ჩანს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ასეთი სახელმწიფოებრივი ცერემონიის დროს საგანგებო წესების დაცვას. ასეთივე სახის დოკუმენტია „კურთხევა მირონისა“.

ამ დოკუმენტიდან ჩანს, რომ მირონის კურთხევას ეძღვნებოდა საგანგებო დარბაზობა და ამ დარბაზობაზე ეპისკოპოსები სხდებოდნენ დადგენილი წესით,

რომლის რღვევა და შეცვლა მხოლოდ მეფისა და კათალიკოსის ჩარევით შეიძლებოდა. „მირონის კურთხევის“ აღნიშნული დოკუმენტი ხელთ ჰქონიათ ერეკლე II-სა და ანტონ კათალიკოსს და მის მიხედვით განუსაზღვრავთ ნინოწმიდელი ეპისკოპოსის პატივი და ადგილი დარბაზობის დროს. ეს დოკუმენტი ერეკლე II-სა და ანტონ I მიაჩნდათ იმ დროის შედგენილად, როცა ქალაქი ტფილისი არ იყო სამეფო ანუ სატახტო ქალაქი. ამ დოკუმენტის შედგენის დროს სამეფო ქალაქი ყოფილა ნისანი და ქუთაისი, ამის გამო, წერენ ისინი, თბილელი ეპისკოპოსის პატივი და ღირსება შედარებით მცირეა და ის დგას ეპისკოპოსთა რიგის ბოლოშიო.

„ტფილელი უკვე განჩინებასა მას შინა სამეფოსა ფრიად ქვემეორე დგებოდის და ჯდებოდის კრებასა შინა, ამისათვის რომელ სამეფო ქალაქი არ იყო ტფილისი დროთა მის შინა, არამედ ნისანი და ქუთაისი“. - (ქართული სამართლის ძეგლები, II. გვ. 401).

ანტონ I-სა და ერეკლე II-ის მიხედვით მირონის კურთხევის დოკუმენტი შედგენილი ყოფილა VI-XI საუკუნეებში, რადგანაც მცხეთა დედაქალაქად არაა მოხსენიებული, ხოლო XII საუკუნის შემდეგ თბილისი დედაქალაქია. მათ ასეთ მტკიცებას ისიც ეთანხმება, რომ მირონის კურთხევის დოკუმენტში 35 საეპისკოპოსოა ჩამოთვლილი, ასევე ცნობილია, რომ VI საუკუნის დასაწყისში საქართველოს საკათალიკოსო შედგებოდა 35 საეპისკოპოსოსაგან, შეიძლება დაგვეშვა, რომ V საუკუნის ბოლოსა და VI საუკუნის დასაწყისის მირონის კურთხევის დოკუმენტში ჩამოთვლილი ეპისკოპოსთა რიცხვი შემდეგ საუკუნეთა გადამწერ-შემავსებელ-შემცვლელებმა არ შეცვალეს, თუმცა ამის გამო უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდნენ. მათ ახალ სიაში გამოუტოვებიათ რამდენიმე საეპისკოპოსო, რაც შემდგომ არშიებზე მიუწერიათ.

საბუთი „კურთხევა მირონისა და განგება დარბაზობისა“ - ...პირველად თ. ჟორდანიამ გამოაქვეყნა. იგი ფიქრობდა, რომ საბუთში მოხსენიებული „მეფე არჩილი“ უნდა იყოს პირველი (გარდაიცვალა 434 წ.) და არა მეორე (გარდ. 718), რადგანაც უკანასკნელ დროს მიქელ კათალიკოსი არა ჩანს და არც დასაჯერებელია, რომ VII-VIII საუკუნეების არევდარევის დროს ამისთანა კითხვაზე მოცლა შესაძლებელი ყოფილიყოს, არც დიდი „სომხეთის მიტროპოლიტი“ ყოფილა VIII საუკუნეში, მაგრამ რადგან ათაბაგი არის მოხსენიებული „დარბაზობაში“ და სხვა რამდენიმე არჩილ I დროის წინააღმდგომნი წესწყობილებანი, ამით საფუძველი გვეძლევა ვიფიქროთ, რომ „დარბაზობაში“ დროთა მიხედვით სხვადასხვა ცვლილებები უნდა შემოეღოთ“ (იქვე, გვ. 596).

მირონის კურთხევის უფლება ქართულ ეკლესიას IX საუკუნემდე რომ ჰქონია, ამის შესახებ წერს „ქართლის ცხოვრებაც“, საიდანაც ჩანს, რომ ქართული ეკლესიის ძველთაგანვე V საუკუნიდან არსებული უფლება მირონის კურთხევისა VII საუკუნეში დაუდასტურებია მსოფლიო საეკლესიო კრებას: „...იქმნა კრება მეექვსე. ამ კრებისა მიერ ბრძანეს ესრეთ წმინდისა ეკლესიისა საქართველოსთვის, რომ არს წმინდა მცხეთა, რათა იყოს სწორ პატივითა ვითარცა წმიდანი სამოციქულო კათოლიკე ეკლესიანი, საპატრიარქონი და იყოს კათალიკოსი ქართლისა სწორი პატრიარქთა თანა... ამ კრებისა მიერ დაგვიმტკიცებია პატრიარქად... ხოლო ოდესცა ენებოს შემზადება და კურთხევა მიჰრონისა აკურთხოს თვისსა ეკლესიასა“ (ქ. ცხ. I, გვ. 232).

აქედან ჩანს, რომ 681 წლის კრებას დაუდასტურებია, რომ ქართულ ეკლესიას უფლება აქვს - „ოდესცა ენებოს შემზადება და კურთხევა მიჰრონისა აკურთხოს თვისსა ეკლესიასა“.

მართლაც, ამიერკავკასიის ყველა ავტოკეფალურ ეკლესიას VI-VII საუკუნეებში (იგულისხმება სომხეთისა და ალბანეთის ეკლესიები) უფლება ჰქონდათ მირონის კურთხევისა და აკურთხებდნენ კიდეც, ქართული ეკლესია არ შეიძლება გამონაკლისი ყოფილიყო, რადგანაც სწორედ სომხური წყაროებიდან ჩანს, რომ იმ დროისათვის ქართული ეკლესია ისეთივე რანგის ავტოკეფალური ეკლესიაა, როგორც სომხური და ალბანური ეკლესიები.

ამიტომაცაა, რომ ეფრემ მცირეს თანახმად, რომელსაც ყველა ქართული წყარო ეთანხმება, ქართველები მირონს უკვე V საუკუნიდანვე აკურთხებდნენ.

ჩვენს მეცნიერებაში ამჟამად დამკვიდრებულია თვალსაზრისი, თითქოსდა მირონის დამზადების უფლება ქართულმა ეკლესიამ „...მხოლოდ IX საუკუნის 40-იანი წლებიდან მიიღო, მისი დამზადების უფლება იერუსალიმის პატრიარქისაგან, რისი ინიციატორი და საქმის მომგვარებელი იყო აწყურის ეპისკოპოსი ეფრემი...“ (საღვთისმეტყველო კრებული, 1981 წ. №12, გვ. 88).

ასეთი თვალსაზრისი არ არის მისაღები, რადგანაც გიორგი მერჩულეს ცნობის არასწორ გაშიფრვაზეა დამოკიდებული. გიორგი მერჩულე წერს - „რამეთუ პირველად ა-სა კათალიკოსთა მიჰრონი იერუსალიმით მოჰყვანდა, ხოლო ეფრემ ქრისტესმიერითა ბრძანებითა მიჰრონის კურთხევა ქართლს განაწესა იერუსალიმის პატრიარქისა განწესებითა და წამებითა სიხარულით, არამედ ქართლად ფრიადი ქვეყანა აღირაცხების, რომელსაც შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვა ყოველი აღესრულების...“ (ძვ. ქართ. აგიოგრ. ლიტ. ძეგლ. 1978, გვ. 182).

გიორგი მერჩულეს ამ ცნობაში შემდეგდროინდელ გადამწერს სწორად ვერ გაუხსნია ქარაგმა „ა-სა“; ქარაგმა - „ა-სა“ კონტექსტის მიხედვით უნდა გაიხსნას „აფხაზეთისა“, მაშინ აზრი ნათელი და სრულიად გასაგები გახდება - მწერალი წერს. თავიდან აფხაზეთის კათოლიკოსებს მირონი იერუსალიმიდან მიჰქონდათ, ეფრემის შემწეობით კი აფხაზეთისათვის საჭირო მირონის კურთხევა გადაწყდა ქართლში, რადგანაც აფხაზეთი ანუ დასავლეთ საქართველოც ქართლია, ქართული ეკლესიის ნაწილი, რადგანაც წირვა-ლოცვა აქ ქართულ ენაზე სწარმოებსო. აზრი სრულიად ნათელი და გასაგებია.

ამჟამად კი, როცა ნაცვლად აფხაზეთისა კითხულობენ „აღმოსავალისა“, ქარაგმის არასწორი გახსნის გამო აზრი დაბნელებული, უშინაარსო და არასწორია - თითქოსდა აღმოსავლეთის ქვეყნების საკათალიკოსოებს თავდაპირველად მირონი იერუსალიმიდან მიჰქონდათ, ეს სრულებით მრუდე აზრი არ შეიძლება იყოს გიორგი მერჩულეს დაწერილი, რადგანაც გიორგი მერჩულე არის სრულებით სანდო, განათლებული, მოაზროვნე მოღვაწე. საქმე ისაა, რომ I საუკუნის 70-იან წლებში იერუსალიმი სრულებით დაანგრიეს და მის ადგილზე ერთი მცირე სოფელიღა აღმოცენდა საუკუნის შემდეგ. IV საუკუნეში ელენემ და კონსტანტინემ, რომის იმპერატორმა, ეს ქალაქი აღადგინა, მაგრამ მისი ეპისკოპოსი იმ დროს ექვემდებარებოდა ხან ანტიოქიის ეპისკოპოსს, ხან კი - კესარია-პალესტინისას. მხოლოდ V საუკუნეში ქალკედონის კრების შემდეგ გამოვიდა იერუსალიმის ეპისკოპოსი კესარია - პალესტინის ეპისკოპოსის დაქვემდებარებისაგან და გადაიქცა საპატრიარქო ეკლესიად.

ამიტომაც, I-V საუკუნეებში აღმოსავლეთის ქვეყნების საკათალიკოსოები მირონს იერუსალიმიდან ვერ წაიღებდნენ. I საუკუნის 70-იან წლებამდე, როცა ქალაქი იერუსალიმი არსებობდა, აღმოსავლეთის საკათალიკოსოები არ არსებობდნენ, ხოლო შემდეგ საუკუნეებში იერუსალიმი არ იყო არც საეკლესიო და არც საერთაშორისო მნიშვნელობის ქრისტიანული ცენტრი. ასეთი იყო მთელი აღმოსავლეთისათვის მხოლოდ ანტიოქია, ამიტომაც შეიძლება მართალია

როცა ეფრემ მცირე წერს, რომ ანტიოქიის საპატრიარქოში ეკურთხებოდა მირონი და სხვაგან არსადო.

თუ აღმოსავლისას ქვეშ ვიგულისხმებთ ქართლის კათალიკოსებს, მაშინ სწორედ „ქართლისა“ უნდა დაეწერა კიდეც ავტორს, მითუმეტეს, რომ რამდენიმე სიტყვის შემდეგ ნახსენებია სიტყვა ქართლი. მაგრამ კონტექსტიდან ჩანს, რომ ამ ცნობაში ლაპარაკია ახლად შექმნილ აფხაზეთის საკათალიკოსოს მიერ მირონის მიღების შესახებ, კერძოდ თავიდან აფხაზეთის კათალიკოსს მირონი იერუსალიმიდან მიჰქონდა, ხოლო შემდეგ განეწესა, რომ აფხაზეთის საკათალიკოსოს მირონი მიეღო არა იერუსალიმიდან, არამედ ქართლის საკათალიკოსოდან, რადგანაც აფხაზეთის ქვეყანა (ე. ი. დას. საქართველო) ქართლის ქვეყნის ნაწილია, ხოლო აფხაზეთის საკათალიკოსო ქართლის საკათალიკოსოს ანუ ერთიანი ქართული ეკლესიის ნაწილია რადგანაც „...ქართლად ფრიადი ქვეყანა აღირიცხების რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვა ყოველი აღესრულების“.

გიორგი მერჩულეს ახალი არაფერი არ უთქვამს, რადგანაც დასავლეთ საქართველოს უკვე მეფე ფარნავაზის დროიდანვე უწოდებდნენ ქართლს - მდინარე ეგრისწყლის აღმოსავლეთით მიმდებარე ქვეყანას, ვიდრე ალბანეთის საზღვრამდე.

გიორგი მერჩულეს ცნობიდან ასეთი დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ, რომ აფხაზეთის საკათალიკოსო დაარსების შემდეგ, ე. ი. 720 წლიდან მირონს იღებდა იერუსალიმის საპატრიარქოდან, ხოლო 840-იან წლებში მირონს იღებდა უკვე მცხეთიდან - მსოფლიო მართლმადიდებლობის დასტურით.

მართლაც აფხაზეთის საკათალიკოსო 830 წელს სცნო ქართლის (ტაო-კლარჯეთის) სამეფო კარმა და ალბათ ქართლის (მცხეთის) საპატრიარქომაც, მალევე ამ ცნობის შემდეგ ის მირონს მცხეთიდან იღებს - ე. ი. აფხაზეთის საკათალიკოსოში მირონი არ ეკურთხებოდა, დასავლეთ საქართველოში მირონი მცხეთიდან მიჰქონდათ.

ხოლო რაც შეეხება მცხეთას - აქ მირონი V საუკუნიდანვე ეკურთხებოდა.

ისმის ასეთი კითხვა - რატომ მიჰქონდა აფხაზეთს მირონი იერუსალიმიდან IX საუკუნიის 40-იან წლებამდე? როცა დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთის აბაზგიის საარქიეპისკოპოსოს და ლაზიკის სამიტროპოლიტოს გაერთიანების შემდეგ წარმოქმნილმა ეკლესიამ ხატმებრძოლური ერესის გამო გაწყვიტა კავშირი კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოსთან - ამ ეკლესიას ჯერ კიდევ არ ეწოდებოდა აფხაზეთის საკათალიკოსო. ამ ახალმა ეკლესიამ კონსტანტინეპოლთან კავშირის გაწყვეტის შემდეგ ჩანს კავშირი დაამყარა იერუსალიმის საპატრიარქოსთან.

არსებობს მსგავსი მაგალითიც - როცა VIII საუკუნის I ნახევარში კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოში წარმოქმნილი ხატმებრძოლური ერესის გამო კავშირი გაწყვიტა კონსტანტინეპოლთან, გოთეთის მთავარეპისკოპოსი იერუსალიმში ჩავიდა კურთხევისათვის და იქ სამი წელი ელოდა კურთხევას (იხ. „ცხოვრება იოანე გოთელისა“).

იოანე გოთელი ანტიოქიის საპატრიარქოში არ მივიდა იმ მიზეზის გამო, რომ ანტიოქიელი პატრიარქები არაბთა შემოსევების გამო არა ანტიოქიაში, არამედ კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდნენ იმ დროს.

ასევე, როცა აბაზგიის საარქიეპისკოპოსოსა და ლაზიკის სამიტროპოლიტოს გაერთიანებით შექმნილმა ახალმა ეკლესიამ (რომელსაც შემდგომ აფხაზეთის საკათალიკოსო ეწოდა) VIII საუკუნის I ნახევარში ხატმებრძოლობის გამო

კავშირი გაწყვიტა კონსტანტინეპოლთან, მას კავშირი დაუმყარებია იერუსალიმის საპატრიარქოსთან.

აღსანიშნავია და ყურადღება უნდა მიექცეს იმასაც, რომ იერუსალიმის საპატრიარქოში გოთეთის ეპისკოპოსი არ აკურთხეს და ქართლში (იბერიაში, მცხეთაში) ეკურთხა ქართლის კათალიკოსის ხელით. იოანე გოთელის მცხეთაში კურთხევის შესახებ ბერძნული წყაროებიც მიუთითებენ, ასევე სრულებით მსგავსია და ეთანხმება აღნიშნულ ფაქტს ის, რომ აფხაზეთის ეკლესიის შესახებაც ასევე მოქცეულა იერუსალიმის საპატრიარქო.

მსგავსად გოთეთის დამოუკიდებელი ეკლესიისა, აფხაზეთის ეკლესიაც იბერიის - ქართლის ეკლესიისათვის დაუქვემდებარებია იერუსალიმის საპატრიარქოს.

ჩანს, იერუსალიმსა და ქართულ ეკლესიას შორის იმ დროს კარგი ურთიერთობა იყო.

ცნობა იოანე გოთელისა და აფხაზეთის მცხეთაზე დამოკიდებულების შესახებ ერთმანეთის მსგავსია. იერუსალიმის საპატრიარქოს ნებით აფხაზეთისათვის საჭირო მირონი მცხეთას (ქართლში) ეკურთხება, იერუსალიმის საპატრიარქოდან მოსული იოანე გოთელიც მცხეთაში ეკურთხება.

უნდა დავასკვნათ, რომ მირონი მცხეთაში V საუკუნიდანვე ეკურთხება. ხოლო დაახლოებით 720-830 წლებში დასავლეთ საქართველოს ის ნაწილი, რომელიც უფრო ადრე კონსტანტინეპოლზე იყო დამოკიდებული, მირონს იერუსალიმიდან იღებდა, ხოლო ამის შემდეგ მცხეთიდან.

გაზ. „მადლი“, 1992 წ. 7. IV.

საქართველოს საპატრიარქოს ადგილი მართლმადიდებლურ დიპტიხში

მეათე და მეთერთმეტე საუკუნეთა მიჯნაზე საქართველო გაერთიანდა, რისთვისაც საუკუნეთა მანძილზე იღვწოდა იბერიის ეკლესია. სხვადასხვა ქართული პოლიტიკური ერთეულების გაერთიანებამ ერთიან მძლავ სახელმწიფოდ გამოიწვია საქართველოს ჰეგემონობა მთელ კავკასიაში. აღმოსავლეთის ეკლესია განსაკუთრებით სავალდებულოდ ხდიდა სამოქალაქო-საერო დაყოფის გადაღებას საეკლესიოში, ასე რომ, ყოველ ცვლილებას საეროში შესაბამისი ცვლილებები უნდა მოჰყოლოდა საეკლესიოში. ამიტომაც სახელმწიფოს გაერთიანებას თან მოჰყვა ქართული ეკლესიის გაერთიანება. აქამდე აფხაზეთის სამეფოში არსებობდა „აფხაზეთის საკათალიკოსო“, ქართლის სამეფოში კი - „ქართლის საკათალიკოსო“. სამეფოთა გაერთიანების შემდეგ გაერთიანდა ეკლესიებიც და ერთიან ქართულ სახელმწიფოში წარმოიქმნა ერთიანი ეკლესია საქართველოს საპატრიარქოს სახელწოდებით. საქართველოს საპატრიარქო, გარდა აფხაზეთისა და ქართლის საკათალიკოსოებისა, შეიცავდა აგრეთვე საქართველოს სახელმწიფოს გავლენის სფეროში შემავალ ჩრდილო კავკასიის ქრისტიანებს, აგრეთვე სომხეთისა და ყოფილი ალბანეთის მართლმადიდებელ მოსახლეობას. ჩრდილო კავკასიის ქრისტიანები უშუალოდ საქართველოს პატრიარქს ექვემდებარებოდნენ, რასაც მოწმობს ეპიგრაფიკული მასალა, ხოლო XV საუკუნისათვის ჩრდილო კავკასიის აღმოსავლეთით შექმნილი იყო ხუნძეთის საკათალიკოსო, რომელიც ჩვენს საპატრიარქოში შედიოდა. საქართველოს საპატრიარქოში შევიდა სომხეთის სამიტროპოლიტო, რომელიც ისტორიული საქართველოს საზღვრებს გარეთ მდებარეობდა - სომხეთის (ანისის) ყოფილ სამეფოში. საქართველოს საპატრიარქოს შექმნის შემდეგ საკათალიკოსოები არ გაუქმებულან, ისინი არსებობას განაგრძობდნენ, ისე როგორც ბიზანტიურ საპატრიარქოში არსებობდნენ სამიტროპოლიტოები. როგორც წესი, პატრიარქი იმავე დროს მცხეთის ანუ ქართლის კათალიკოსიც იყო, მას სვეტიცხოვლის პატრიარქიც ეწოდებოდა სასაყდრო ტაძრის მიხედვით.

საქართველოს საპატრიარქო კავკასიის მასშტაბით ძალზე დიდი ეკლესია იყო. ის მოიცავდა არა მარტო კავკასიის მართლმადიდებლობას, არამედ ძალზე სცილდებოდა კავკასიის საზღვრებს ჩრდილოეთისა და სამხრეთის მიმართულებით. სამხრეთით საქართველოს საპატრიარქოს ესაზღვრებოდა ვანის ტბა და ტერიტორიები, რომელიც დავით კურაპალატმა შეიყვანა ქართველთა სამეფოში. აქაურ მოსახლეობაში ქართველები მრავლად იყვნენ. კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობით „...მდინარე არაქსის (ანუ ფასისის) მარცხენა მხარე იბერიისაკენ მიპყრობილი ეპყრათ იბერებს...“, XI საუკუნისათვის საქართველოს საპატრიარქოს თავისი საეპისკოპოსო მდინარე არეზის (რახსის) სამხრეთითან (მარჯვენა მხარესაც) ჰქონდა - ვალაშკერტში. მდინარე არეზის აქეთა მხარესა და არზრუმის მიდამოებს დიდხანს შემორჩა ქართული მოსახლეობა. XVII ს. არზრუმის მიდამოებში გამოვლილმა არქანჯელო ლამბერტიმ რამდენიმე ქართული სოფელი ნახა, რომელთაც არზრუმელად წოდებული ქართველი მწყემსმთავარი ეჯდათ არზრუმში. XVII ს. ანტიოქიელი პატრიარქი მაკარიც, რომელმაც თითქმის მთელი მესხეთი ფეხით მოიარა, ადასტურებს, რომ ადრე საქართველოს სამხრეთი საზღვარი იყო მდინარე ევფრატი და ევფრატის აქეთა ტერიტორიები სულ საქართველოდ ითვლებოდა, რომ საქართველოს საზღვარი

ევფრატამდე ჩადიოდა, ამას მოწმობს ჩელებიც (შ. ლომსაძე, სამცხე-ჯავახეთი, 1975, გვ. 257).

XVIII საუკუნის შუა წლებში ტ. გაბაშვილმა გიუმიშხანეში დაადასტურა არა მარტო ქართული ეკლესიის არსებობა, არამედ მოსახლეობაში შემორჩენილი ხსოვნაც, რომ ადრე იგი საქართველოდ ითვლებოდა.

საქართველოს საპატრიარქოს დაარსებისთანავე XI საუკუნეში თავისი მრევლი და საეპისკოპოსოები ჰქონდა ყოფილი პონტოს დიოცეზის მარჯვენა მხარეს. საპატრიარქოში შესული იყო ისტორიული ქართული მიწები: მტკვრისა და ჭოროხის აუზი მთლიანად, ამას გარდა „მესხეთის ძირეულ ნაწილს შეადგენდა მცირე მოცულობის სექტორები მეზობელი არაქსისა და დასავლეთ ევფრატის ხეობებისა“ (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე. გვ. 297). ეს ტერიტორიები პონტოს დიოცეზის საკმაო ნაწილს წარმოადგენდა, პონტოს დიოცეზი კი თავისი „ბარბაროსებით“ ქალკედონის მსოფლიო კრების 28-ე კანონით კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ეკუთვნოდა. ამიტომაც კონსტანტინეპოლის საპატრიარქო და საერთოდ, ბიზანტიური საპატრიარქოები არ აპატიებდნენ საქართველოს საპატრიარქოს თავისი კანონიერი იურისდიქციის გავრცელებას ქართულ მიწაზე. მართლაც, XI საუკუნეში საქართველოს საპატრიარქოს დაარსების შემდეგ, ბიზანტიის იმპერიაში დაიწყო ქართული ეკლესიისა და ქართველი ბერების ტოტალური დევნა და რბევა. მითუმეტეს, რომ საქართველოს საპატრიარქომ თავისი იურისდიქცია არა მარტო „პონტოს დიოცეზის“ ერთ ნაწილზე, არამედ პონტოს დიოცეზის იურისდიქციაში შემავალ „ბარბაროსებზეც“ „სკვითიაზე და ალანიაზე“ განახორციელა ჩრდილო კავკასიაში. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთსა და ჩრდილოეთით ყოფილი პონტოს დიოცეზის კესარია - კაპადოკიელი მისიონერების მიერ მოქცეული ქრისტიანები „ბარბაროსები“ კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს პონტოს დიოცეზში შემავლად მიაჩნდა და მასზე იურისდიქციას ახორციელებდა. ჩრდილო კავკასიელი ქრისტიანები კი თვით ხერსონესამდე და კაფამდე საქართველოს საპატრიარქოში შედიოდა. XV საუკუნეშიც კი ქართული ეკლესიის იურისდიქციის ჩრდილო საზღვარი კაფამდე (ხერსონესთან) და რუსეთამდე აღწევდა. XVI საუკუნით დათარიღებულ „ბიჭვინთის იადგარშია“ - აფხაზეთის (ქვემო იბერიის) „კათალიკოზის საკურთხი არის, სამწყსო - ლიხსა და კაფას შუა და რუსეთის სამზღვარსა და ჭანეთს შუა“ (ქართ. სამართლ. ძეგლ. II. გვ. 180). კაფა ჰქვია ნავსადგურსა და ნახევარკუნძულს ხერსონესთან, ეს არის ისტორიულ სკვითიაში. არქანჯელო ლამბერტის თანახმად, ხერსონესი 500 მილით იყო დაშორებული კოლხეთიდან. XVI საუკუნისათვის რუსეთი ჯერ კიდევ არ აღწევდა კავკასიამდე და დაახლოებით ასეთი მანძილით იყო დაშორებული საქართველოდან. ისტორიული „ალანია“, ჩერქეზეთ-ოსეთ-ჩეჩნეთ-ინგუშეთ-დაღესტანი საქართველოს საპატრიარქოს იურისდიქციაში შევიდა. ამას მოწმობს როგორც ჩრდილო კავკასიაში აღმოჩენილი და შესწავლილი მრავალრიცხოვანი ეკლესიები ქართული წარწერებითა და კედლის მხატვრობით, აგრეთვე წერილობითი მონაცემებიც. 1310 წლის ერთ-ერთი სახარების მინაწერიდან ჩანს, რომ საქართველოს საპატრიარქოს თავისი საეპისკოპოსოები ჰქონდა კასპიის ზღვის სიახლოვეს, როგორც ამიერკავკასიაში, ისე იმიერკავკასიაში (ხუნძახის, ანწუხისა და წახურისა). ამასვე მოწმობს სინას მთის ერთ-ერთი ხელნაწერი, ხოლო ჩრდილო კავკასიაში მდებარე იმიერკავკასიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ქრისტიანულ ძეგლზე - ტყობა-იერდის ეკლესიაზე არის მოხსენიება, რომელშიც საქართველოს პატრიარქს მელქისედეკ I-ს (XI ს.) ეწოდება „აღმოსავლეთის პატრიარქი“.

საქართველოს საზღვრებს გარეთ აღმოჩენილი მასალა, რომელიც ადასტურებს, რომ საქართველოს პატრიარქს უწოდებენ არა საქართველოს ანდა კავკასიის პატრიარქს, არამედ საერთოდ აღმოსავლეთის პატრიარქს, ადასტურებს, რომ აღმოსავლეთის ქრისტიან-მართლმადიდებლებისათვის ქართული ეკლესია წარმოადგენდა ძალზე მაღალი ავტორიტეტის მქონე ეკლესიას, რომლის მეთაურსაც მთელ აღმოსავლეთზე ჰქონდა გავლენა.

საქართველოს საპატრიარქოს წარმოშობამდე არ არსებობდა ქართული ეკლესიის მეთაურის ღირსების ბიზანტიელ იერარქების ღირსებასთან შედარების საჭიროება, ამიტომაც ალბათ ქართულ ეკლესიაში დიპტიხი არ გამოიყენებოდა, ვითარება შეიცვალა საპატრიარქოს შექმნის შემდეგ. ახალმა მდგომარეობამ წარმოშვა საკითხი თუ პატრიარქთა რიგში რომელ ადგილზე უნდა დაეყენებინათ, ანდა რომელი პატრიარქის შემდეგ უნდა ეხსენებინათ ახალი პატრიარქი - ქართული ეკლესიის მეთაური. მართალია, იმ დროს ზოგიერთი არამართლმადიდებლური ეკლესიის მეთაურს ჰქონდა პატრიარქის ტიტული, მაგრამ მსოფლიო მართლმადიდებლურ ეკლესიაში მხოლოდ ხუთი პატრიარქი არსებობდა, რასაც მსოფლიო საეკლესიო კრებებიც ადასტურებდა. იმ დროს გადახედეს არსებული პატრიარქების რიგს და დაადგინეს, რომ ახალი ქართველი პატრიარქი იყო მეექვსე პატრიარქი - რომის პაპის, კონსტანტინეპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიის და იერუსალიმის პატრიარქების შემდეგ. ასე შესდგა ქართული ეკლესიის დიპტიხი. ქართული ეკლესიის დიპტიხი უკვე არსებობდა საეკლესიო განყოფამდე რომსა და კონსტანტინეპოლს შორის და ამიტომაც ამ განყოფამდე უკვე არსებული დიპტიხი საუკუნეების მანძილზე უცვლელად გადადიოდა საბუთიდან საბუთში. XIII საუკუნის დოკუმენტშიც ასეთი დიპტიხია დაცული: „...ჩვენცა, გლახაკი ქრისტეს მიერ, შემდგომად ხუთთა პატრიარქთა და უპირველეს მათსა... სვეტიცხოვლის მეექვსისა პატრიარქისა და ქრისტეს მიერ ყოვლისა საქართველოისა კათალიკოზი ნიკოლოზ ვამტკიცებ და წარვწერ...“ (ქართ. სამართლ. ძეგლ. II, გვ. 66).

აქედან ჩანს, რომ ქართული ეკლესიის მეთაურს დიპტიხის პატრიარქთა რიგში მეექვსე ადგილი უჭირავს, მაგრამ მას თავისი ღირსება არც ერთი პატრიარქის ღირსებაზე ნაკლებად არ მიაჩნია.

დიპტიხში ქართველ პატრიარქს VI ადგილზე XI საუკუნის დასაწყისშივე რომ აყენებდნენ, ეს შემდეგიდან ჩანს: საქართველოს საპატრიარქო შეიქმნა მსოფლიო ქრისტიანობის კათოლიკებად და მართლმადიდებლებად გაყოფამდე, რაც 1054 წელს მოხდა, ამის შემდეგ ქართული ეკლესია მარად მართლმადიდებელთა დიდი ოჯახის წევრი იყო, ამიტომაც გაყოფის შემდგომ შედგენილ ქართულ საბუთებში რომის პაპი აღარ იხსენიებოდა მართლმადიდებლობასთან და მართლმადიდებელ პატრიარქებთან კავშირში. გამონაკლისია ქართული ეკლესიის დიპტიხი, მასში რომის პაპის სხვა აღმოსავლელი პატრიარქების გვერდით დაყენება მიუთითებს იმაზე, რომ ქართული ეკლესიის დიპტიხი შედგენილია საეკლესიო განხეთქილებამდე, ხოლო შემდგომი საუკუნეების საბუთებში დიპტიხის შეუცვლელად გადატანა მიუთითებს საეკლესიო ტრადიციულობაზე, რომელიც განსაკუთრებით იყო დაცული ქართულ ეკლესიაში. გარდა ამისა, ქართული ეკლესია მუდამჟამს ერთგული იყო საეკლესიო კრებათა კანონებისა, განსაკუთრებით კი ქალკედონის კრებისა. ქალკედონის კრებამ კი თავის 28-ე კანონში დაადგინა, რომ კონსტანტინეპოლის პატრიარქი უნდა მდგარიყო არა პირველ ადგილზე, არამედ მეორე ადგილზე. პირველი ადგილი რომის პატრიარქს უნდა დაეკავებინა, კონსტანტინეპოლი „...მეორე იყო შემდგომად მისა...“ (დიდი სჯულისკანონი, გვ.

275). იგივე დაადასტურა იუსტინიანემ თავის 131-ე ნოველაში, კერძოდ, - „საეკლესიო კანონების განსაზღვრების თანახმად უწმიდესი პაპი ძველი რომისა იყო პირველი ყველა მღვდელმთავართა შორის. ახალი რომისას კი ექნება მეორე ადგილი ძველი რომის წმიდა სამოციქულო საყდრის შემდეგ, მაგრამ ადგილს დაიჭერს სხვა საყდრების მაღლა“ (დას კორპუს იურის ცივილის..., ნოვ ელემ, ლეიპციგ, 1833. ს. 648-649). ტრულის საეკლესიო კრების 36-ე კანონმაც გაიმეორა ძველი კანონები და საპატრიარქოთა ადგილები ასე განსაზღვრა - „...განვასაზღვრებთ რაითა საყდარსა კონსტანტინეპოლისასა სწორი პატივი აქუნდეს ძველი რომისა საყდრისა და ვითარცა-იგი განდიდნების საეკლესიოთა შინა საქმეთა მეორე იყოს შემდგომად მისსა, რომლისა შემდგომად იყავნ ალექსანდრიელთა დიდისა ქალაქისაი და შემდგომად მისსა იერუსალიმელთა ქალაქისაი“ (დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 386). ტრულის კრებამ, გაიმეორა რა კონსტანტინეპოლის საყდართან დაკავშირებით მეორე მსოფლიო კრების მე-3 კანონი და 28-ე კანონი მეოთხე მსოფლიო კრებისა, განსაზღვრა, რომ პირველი ყოფილიყო რომის საყდარი, მეორე კონსტანტინეპოლისა, მესამე - ალექსანდრიისა, მეოთხე - ანტიოქიისა და მეხუთე იერუსალიმისა.

მცხეთის (საქართველოს) საპატრიარქო საყდარი დადგა იერუსალიმის საყდრის შემდეგ. ქართული დიპტიხის შედგენისას გათვალისწინებული იქნა მეორე მსოფლიო კრების მესამე, ქალკედონის 28-ე, ტრულის 36-ე კანონები და მიიღო ასეთი სახე:

1. რომის საყდარი,
2. კონსტანტინეპოლის საყდარი,
3. ალექსანდრიის საყდარი,
4. ანტიოქიის საყდარი,
5. იერუსალიმის საყდარი,
6. მცხეთის (სვეტიცხოვლის) საყდარი.

ქართული დიპტიხის მიხედვით, საქართველოს ეკლესიის მეთაურს სხვა ავტოკეფალური ეკლესიების მეთაურთა რიგში ეჭირა მე-6 ადგილი.

ქართული ეკლესიის მეთაურის მე-6 ადგილზე მოხსენიებას ქართულ ეკლესიაში საუკუნეების მანძილზე ჰქონდა ისტორიულ-ტრადიციული მნიშვნელობა და ისევე შეუცვლელად ითვლებოდა, როგორც საეკლესიო კრებათა და მამათა კანონები.

დიპტიხის ზემოთ მოყვანილი სახე მიუთითებს იმაზე, რომ ის შედგენილია საეკლესიო განყოფამდე.

ბიზანტიის იმპერიაში გაბატონებული იყო „პენტარხიის თეორია“, მსოფლიოში ხუთი ავტოკეფალური ეკლესიის არსებობის შესახებ. ეს თეორია იყო გამონაგონი ბიზანტიური საიმპერატორო და საპატრიარქო კარისა. თვით იმპერიაშივე არსებობდა მეექვსე ავტოკეფალური ეკლესია კვიპროსისა, ხოლო იუსტინიანემ დააარსა ახალი ავტოკეფალური ეკლესია „პირველი იუსტინიანეს“ სახელწოდებით, ხოლო იმპერიის გარეთ ძველთაგანვე იბერიის (საქართველოს) ავტოკეფალური ეკლესია არსებობდა, მიუხედავად ამისა, აღმოსავლეთის ეკლესიებში და მათ შორის საქართველოშიც იცნობდნენ პენტარხიის თეორიას და მასში კორექტივიც შეჰქონდათ. ქართული წყაროების თანახმად, ქართველი პატრიარქი იდგა „ხუთ“ მსოფლიო პატრიარქის შემდგომ.

საქართველოში გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, ხუთი მსოფლიო პატრიარქის შემდგომ იდგა საქართველოს ანუ მცხეთის კათალიკოს-პატრიარქი.

საქართველოს საპატრიარქოს დაარსებიდან მცირე ხნის შემდეგ 1057 წელს მეფე ბაგრატ IV-ის შეწირულების სიგელს შიომღვიმისადმი აქვს მინაწერი ქართული ეკლესიის მეთაურისა, რომლის თანახმადაც ის დგას მეექვსე ადგილზე მსოფლიოს ხუთი პატრიარქის შემდეგ. ვინც ეს სიგელი დაარღვიოსო, წერს ის - „...კრულმცა არიან... ხუთთა პატრიარქთა ჯვარითა... და ჩემ გლახაკისა ჯვარითა“ (ქართ. სამართლ. ძეგლ. გვ. 28).

1245-1250 წლების დაწერილს შიომღვიმისადმი აქვს მინაწერი - „...ხუთთა პატრიარქთა ჯვარითა. წმიდისა და სამოციქულოისა კათოლიკე ეკლესიისა მადლითა და რაოდენი მას შინა წმიდანი ქართლისა კათალიკოზნი სხდომილ არიან და დასხდებიან მათ ყოვლითა ჯვარითა“ (იქვე, გვ. 41). წმიდა კათოლიკე სამოციქულო ეკლესია იყო ქართული ეკლესიის სახელწოდება, და ყოველთვის ამ ფორმულით მოიხსენიებოდა ის. ეს სიგელიც ხუთი მსოფლიო საპატრიარქო საყდრის შემდეგ ქართულ ეკლესიას ასახელებს.

1259 წლის შეწირულების დაწერილს რკონის მონასტრისადმი ამტკიცებს საქართველოს ეკლესიის მეთაური - „...ჩვენცა შემდგომად ხუთთა პატრიარქთა... მეექვსისა პატრიარქისა... ვამტკიცებ...“ (იქვე, გვ. 66).

ზემოთ მოყვანილიდან ჩანს, რომ უკვე მეთერთმეტე საუკუნეშივე, საქართველოს საპატრიარქოს ჩამოყალიბებისთანავე, საქართველოს პატრიარქს მართლმადიდებლურ დიპტიხში ეჭირა მეექვსე ადგილი ხუთი პატრიარქის შემდეგ.

მართალია, ქართული ეკლესიის დიპტიხში ქართველ პატრიარქს ეჭირა მეექვსე ადგილი, მაგრამ სცნობდნენ თუ არა ამას მსოფლიოს სხვა საპატრიარქოები, აღიარებდნენ თუ არა ისინი ქართველი მამამთავრის საყდარს მეექვსე ადგილზე? ჩვენ დაბეჯითებით უნდა ვთქვათ, რომ როგორც რომის პაპები, ისე აღმოსავლეთის ოთხი პატრიარქი სცნობდნენ იბერიის ეკლესიის ადგილს მეექვსე ადგილზე იერუსალიმის საპატრიარქოს შემდეგ. ამას მიუთითებს ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების დიპტიხი. ამ კრებაზე ქართულ ეკლესიას ეჭირა VI ადგილი რომის, კონსტანტინეპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიისა და იერუსალიმის საყდრების შემდეგ. ეს რომ შემთხვევითი არ იყო და ეკლესიათა ადგილების განაწილებას ამ კრებაზე ისე, როგორც „XII მსოფლიო“ კრებაზე, საგანგებო ყურადღება ექცეოდა, იქიდანაც ჩანს, რომ ფლორენციის კრებამ 1438 წელს უნიის შესახებ დეკრეტში დაადგინა: „კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იქნება მეორე წმიდა რომის პაპის შემდეგ, ალექსანდრიელი მესამე, შემდეგ მეოთხე ანტიოქიელი და მეხუთე - იერუსალიმელი...“ (ა. კარტაშევი, მსოფლიო კრებები, 1963, გვ. 425). მართალია, ამ კრებას არ გამოუცია დოკუმენტი თუ როგორ უნდა განაწილებულიყო შემდეგი ადგილები, რადგანაც კრება ეხებოდა არა დიპტიხის საკითხს, არამედ სარწმუნოების საკითხს, მაგრამ საერთოდ ეკლესიათა (კათედრათა) ადგილების განაწილებას ძალზე დიდი ყურადღება რომ ექცეოდა, ზემოთ მოყვანილი დადგენილებიდანაც ჩანს.

ქართული ანუ იბერიის ეკლესიის წარმომადგენელს ამ წარმომადგენლობით კრებაზე ეჭირა VI ადგილი. 1438 წლის 5 თებერვალს ფერარაში გახსნილ და ფლორენციაში გაგრძელებულ „მსოფლიო“ საეკლესიო კრებას, სადაც ერთმანეთს შეხვდნენ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის წარმომადგენლები და რომლის აქტებსაც აღმოსავლეთის საპატრიარქოებმა ხელი მოაწერეს, - „თანაბარი უფლებით ესწრებოდა იბერიის მიტროპოლიტი“ (ჰეინრიხ., სტორია გენერალე დელლე მისსიონიკატოლიშე... ტორინო, 1846, პ. 13; წიგნიდან ი. ტაბაღუა, საქართველო ევროპის წიგნსაცავებსა და არქივებში, I, გვ. 101).

„იბერიის მიტროპოლიტი იჯდა მართლმადიდებელთა მხარეს მეხუთე ადგილზე კონსტანტინეპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიისა და იერუსალიმის წარმომადგენლების შემდეგ. - „პირველი კარდინალის პირდაპირ იდგა პატრიარქის სავარძელი... პატრიარქის შემდეგ ოთხ სკამზე განლაგებულნი იყვნენ... იერუსალიმის პატრიარქის წარმომადგენელი მენზიის არქიეპისკოპოსი და იბერიის მეფის წარმომადგენელი იბერიის მიტროპოლიტი“ (იქვე, გვ. 102).

კრების მონაწილენი ისხდნენ შემდეგი რიგის მიხედვით: ცენტრიდან თანაბარ მანძილზე იდგა ორი ტახტი - რომის იმპერატორისა და ბერძენთა იმპერატორისა. სასულიერო პირები განლაგებულნი იყვნენ შემდეგი რიგის მიხედვით: ერთ მხარეს ისხდნენ ლათინთა წარმომადგენლები, მეორე მხარეს ისხდნენ მართლმადიდებელთა წარმომადგენლები. ჩვენთვის საინტერესო მართლმადიდებელთა რიგი იყო შემდეგი სახისა: მართლმადიდებელთა რიგში პირველად იდგა - 1. კონსტანტინეპოლის პატრიარქის სავარძელი (პატრიარქი ამ სხდომას არ ესწრებოდა); პატრიარქის შემდეგ ოთხ სკამზე განლაგებულნი იყვნენ: - 2. ალექსანდრიის პატრიარქის წარმომადგენელი - არქიეპისკოპოსი; 3. ანტიოქიის პატრიარქის წარმომადგენელი - არქიეპისკოპოსი; 4. იერუსალიმის პატრიარქის წარმომადგენელი - არქიეპისკოპოსი; 5. იბერიის პატრიარქის (დოკუმენტშია - „მეფის“) წარმომადგენელი - მიტროპოლიტი. ამის შემდეგ დიპტიხის მიხედვით ისხდნენ სხვა მართლმადიდებელი ეპისკოპოსები.

„ნაწყვეტი ფლორენციის წმიდა მსოფლიო საეკლესიო კრების ოქმიდან... სასულიერო პირების განლაგების შესახებ... პირველი კარდინალის პირდაპირ იდგა პატრიარქის სავარძელი (პატრიარქი, შეუძლოდ ყოფნის გამო, იმ დღეს კრებას ვერ ესწრებოდა)... პატრიარქის შემდეგ ოთხ სკამზე განლაგებულნი იყვნენ - ჰერაკლიის არქიეპისკოპოსი, რომელსაც ალექსანდრიის პატრიარქის კანონიერი მანდატი ჰქონდა და მისი ადგილი ეკავა; ანტიოქიის პატრიარქის მიერ გამოგზავნილი ეფესიის არქიეპისკოპოსი; იერუსალიმის პატრიარქის წარმოგზავნილი მენზიის არქიეპისკოპოსი და იბერიის მეფის წარმომადგენელი - იბერიის მიტროპოლიტი; ამათ შემდეგ ისხდნენ ტრაპეზუნტის, რიზეს, ნიკეის... არქიეპისკოპოსები... მიტროპოლიტები... ბერები, თავიანთი წესის მიხედვით“ (იქვე, გვ. 214; ლათინური ტექსტი, გვ. 280).

ფლორენციის კრებაზე არა მარტო ეკლესიათა წარმომადგენელი სასულიერო პირები ისხდნენ „წესის“ ანუ დიპტიხის მიხედვით, არამედ საერო პირებიც ასევე „წესის“ მიხედვით ისხდნენ.

ფერარა-ფლორენციის „მსოფლიო“ საეკლესიო კრებიდან ჩანს, რომ ქართული ეკლესიის მეექვსე ადგილი მსოფლიო ეკლესიათა რიგში, ხოლო მეხუთე ადგილი მართლმადიდებელთა რიგში აღიარებული და ცნობილი იყო როგორც რომის პაპის, ასევე მსოფლიო (კონსტანტინეპოლის) პატრიარქის და სხვა აღმოსავლეთის პატრიარქების მიერ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისეთ, თავისი დროისათვის ძალზე მნიშვნელოვან კრებაზე, რომელიც მსოფლიო ეკლესიის გაერთიანებას ისახავდა მიზნად, რომისა და აღმოსავლეთის ქრისტიანები ერთმანეთთან უთანხმოებაში არ შევიდოდნენ იბერიის ეკლესიის ადგილის ძიებისათვის. იბერიის ეკლესიის ადგილი დიპტიხში ძველთაგანვე ცნობილი იყო, ამიტომაც მან ამ „მსოფლიო“ კრებაზე ყოველგვარი დავის გარეშე თავისი ადგილი დაიჭირა.

მეთხუთმეტე საუკუნის I ნახევრის დიპტიხი, დაცული ფერარა-ფლორენციის კრებაზე, ასეთია: 1. რომის პაპი, 2. მსოფლიო (კონსტანტინეპოლის) პატრიარქი, 3. ალექსანდრიის, 4. ანტიოქიის, 5. იერუსალიმის, 6. იბერიის, 7. ტრაპეზუნტის, 8. რიზეს, 9. ნიკეის, 10. ლაკედემონიის, 11. ნიკომედიის, 12. ტრივონიის, 13.

ამასიის, 14. მიტილენის, 15. ტოლოზინოს, 16. სტავროპოლის, 17. ტუსტრიცის, 18. გარინის, 19. მელენტინის, 20. აქილის, 21. მულდულის პატრიარქები და არქიეპისკოპოსები (იქვე, გვ. 214-215; ლათინური ტექსტი, გვ. 280).

მართალია, ამ კრებაზე ასე ისხდნენ ეკლესიის იერარქები, მაგრამ მათგან ავტოკეფალურ ეკლესიად მიიჩნეოდა მხოლოდ ხუთი ეკლესია: კონსტანტინეპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიის, იერუსალიმისა და იბერიისა, ამიტომაც ამ ავტოკეფალურ ეკლესიათა წარმომადგენლებს ამ კრებაზე ეჭირათ განსაკუთრებული, სხვებისაგან განსხვავებული სკამები კრების მონაწილეთა პირველ რიგში. ხოლო იბერიის მეფის ელჩი, რომელსაც აგრეთვე ტრაპეზუნტის იმპერატორის მანდატი ჰქონდა, პაპის თანმხლები პირის პირდაპირ იჯდა (იქვე, გვ. 215).

ასეთი სახის დიპტიხი იყო „მსოფლიო“ ეკლესიის დიპტიხი. მართლმადიდებლური დიპტიხიდან კი გავიდა რომის პაპის მოხსენიება, მაგრამ ამას არავითარი გავლენა არ მოუხდენია ქართული ეკლესიისათვის კანონიკურად მიჩნეულ მე-6 ადგილზე. კერძოდ, მართალია, მართლმადიდებლური დიპტიხიდან გავიდა რომის პაპის მოხსენიება, რამაც ვაკანტური ადგილი წარმოშვა ადგილობრივი ეკლესიების მეთაურთა ექვსეულში, მაგრამ მალე ვაკანტური ადგილი დაიჭირა რუსეთის ეკლესიამ მსოფლიო საპატრიარქოსა და სხვა საპატრიარქოთა გადაწყვეტილებით, რაც სცნო ქართულმა ეკლესიამ.

„კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა გენადი სხოლარიმ (1453-1460) სხვა აღმოსავლელ პატრიარქებთან ერთად სცნო რუსული ეკლესიის დამოუკიდებელი არსებობა და განსაზღვრა ჩათვლილიყო ავტოკეფალური რუსული მიტროპოლია თავისი ღირსებით იერუსალიმის საპატრიარქოს შემდეგ, ესე იგი მეხუთე ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიათა დიპტიხში“ (Православний церковний календарь, 1985, გვ. 3).

აქამდე ქართულ ეკლესიას დიპტიხში ადგილი იერუსალიმის პატრიარქის შემდეგ ეჭირა, ამის შემდეგ კი მან თავისი ტრადიციული VI ადგილი დაიჭირა რუსეთის ეკლესიის შემდეგ.

1589 წელს რუსეთის საპატრიარქოს დაარსების შემდეგ მისმა პატრიარქმა დიპტიხში მაღალი ადგილი დაიკავა. „როცა დიდმა კრებამ 1593 წელს განსაზღვრა მოსკოვის საპატრიარქოს მდგომარეობა, მას გამოეყო უფრო მაღალი ადგილი, ვიდრე მაშინ არსებულ არქიეპისკოპოსებს ავტოკეფალურ და თვითმმართველ ეკლესიებისა - არხიდიისას, კვიპროსისას, ივერიისას და პეკიისას, მაგრამ არა ალექსანდრიის პატრიარქის შემდეგ, როგორც სურდა რუსეთის მეფეს, არამედ მხოლოდ იერუსალიმის პატრიარქის შემდეგ, იმასთან დაკავშირებით, რომ კრების მამებმა შესაბამის მიმართვაში განაცხადეს წმიდა მამათა კანონების შეუცვლელობა“ (Вклад вселенского патриархата в разработке теми „диптихи“, გვ. 11).

რუსეთის მეფეს სურდა და აღმოსავლეთის საპატრიარქოებიც არ იყვნენ წინააღმდეგნი, რუსეთის პატრიარქს დიპტიხში დაეჭირა ადგილი ალექსანდრიის პატრიარქის შემდეგ, მაგრამ რადგანაც წინა საუკუნეებში წმიდა მამათა მიერ დადგენილი იყო დიპტიხში ალექსანდრიის საპატრიარქოს შემდეგ ანტიოქიისა და იერუსალიმის პატრიარქთა ხსენება, რაც დადასტურებული იყო ტრულის კრების კანონით, ამიტომაც აღმოსავლეთის პატრიარქებმა გადაწყვიტეს რუსეთის პატრიარქის ადგილი მართლმადიდებლურ დიპტიხში ყოფილიყო იერუსალიმის პატრიარქის შემდეგ. ეს ადგილი რუსეთის საპატრიარქომ მიიღო თავისი არა მარტო სიდიდისა და ეკონომიური სიძლიერის გამო, არამედ იმიტომაც, რომ იმ დროს მაჰმადიანურ ქვეყნებში არსებული აღმოსავლეთის ყველა პატრიარქი

რუსეთის ქრისტიანულ სახელმწიფოს იმედის თვალით შესცქეროდა. ასევე იყო საქართველოშიც, ამიტომაც ქართულმა ეკლესიამ სცნო და აღიარა რუსეთის საპატრიარქოს ადგილი იერუსალიმის საპატრიარქოს შემდეგ. მაგრამ დიპტიხში VI ადგილზე კვლავ ქართული ეკლესია უნდა ყოფილიყო.

ქართულმა ეკლესიამ რუსეთის პატრიარქის ადგილი იერუსალიმის პატრიარქის შემდეგ რომ აღიარა, ამას მიუთითებს საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ანტონის მიმართვა რუსეთის იმპერატრიცა ელისაბედისადმი. 1757 წელს ანტონ I, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი წერდა: - „...ყოველსა, რასაცა აღიარებს და დაამტკიცებს, შეიწყნარებს და მიიღებს დღეს წმ. ეკლესია აღმოსავლეთისა, რომელ არს კონსტანტინეპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმისა და ყოვლისა რუსეთისა - მეცა აღვიარებ...“ (ევ. ნიკოლაძე, საქართველოს ეკლესიის ისტორია, 1918, გვ. 188). აქედან ჩანს, რომ უკვე XVII საუკუნის შემდგომ ქართული ეკლესიის დიპტიხი ასეთი იყო: 1. კონსტანტინეპოლის მსოფლიო საპატრიარქო, 2. ალექსანდრიის, 3. ანტიოქიის, 4. იერუსალიმის, 5. რუსეთის საპატრიარქოები, 6. საქართველოს საპატრიარქო.

ამჟამადაც მართლმადიდებლურ დიპტიხში ქართულ ეკლესიას უჭირავს ისტორიულ-ტრადიციული VI ადგილი, რაც სრულებით კანონიერია.

„ჯვარი ვაზისა“ №1, 1993.

მუხრანელ ბაგრატიონთა დიდი ოჯახის მამულიშვილობა

ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს დაშლისა და განსაკუთრებით ქართლში როსტომ-ხანის გამეფების შემდეგ აღმოსავლეთ საქართველოში ქართველი ერის მოღვაწეობის ყოველი სფერო სპარსეთის წამლეკავი გავლენის ქვეშ მოექცა, გაუკუღმართდა, ეროვნულ სახეს უცხოელთა დაღი დაესვა, ჩვენი ქვეყანა სულიერ-კულტურული დაღუპვის გზას დაადგა. „ქართველი ერი ამ დროს მართლაც უაღრეს განსაცდელში იყო ჩავარდნილი. მისი მომავალი სახეიროს არას მოასწავებდა, თუ რომ ის მთელს თავის სულიერ ძალას არ მოიკრებდა და ეროვნული განსაცდელის თავიდან აცილებას არ ეცდებოდა. საბედნიეროდ მან ეს შეძლო, ამ საშინელ გასაჭირში მან მართლაც მთელი თავისი ენერგია და შემოქმედებითი ნიჭი მოიკრიფა და გამანადგურებელ მიმართულებას წინააღუდგა“ (ივ. ჯავახიშვილი, დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის, 1919, გვ. 3).

ქართული კულტურის უაღრესი დაკნინების დროს, ეროვნული თვითშემეცნების გამოღვიძებისა და გაღვივებისათვის განსაკუთრებით იღვაწა მუხრანელი ბაგრატიონების იმ შტომ, რომელსაც სათავეში ედგა ვახტანგ V - შაჰნავაზი. ამ ოჯახის წევრები ანდა მასთან დაახლოებული პირები იყვნენ ის უდიდესი მოღვაწენი, რომელთაც ინტენსიური ეროვნულ-პატრიოტული, კულტურულ-მეცნიერული შემოქმედებით შეძლეს ღვთისმეტყველების, ისტორიული მეცნიერების, მედიცინის, ქიმიის, მათემატიკა-ასტრონომიის, ფილოსოფიის, პედაგოგიკის, ბუნებისმეტყველების, გეოგრაფიის, სამხედრო საქმის არა თუ აღორძინება, არამედ ეროვნულ ნიადაგზე გადაყვანაც. აღორძინდა რუსთველოლოგია, დიდაქტიკა, დაიბეჭდა წმიდა წერილი-ბიბლია, წიგნები საეკლესიო საჭიროებისათვის. არ იყო არც ერთი დარგი, არც ერთი სახე ეროვნულ-კულტურული მიმართულებისა, რომელსაც სათავეში არ ჰყოლია მუხრან-ბატონთა აღნიშნული ოჯახის რომელიმე წევრი ანდა მათთან დაახლოებული პირი, არჩილ მეფე, გიორგი XI, ვახტანგ VI თუ ვახუშტი, მათივე ოჯახის უახლოესი პირი სულხან-საბა ორბელიანი თუ სხვები.

მუხრანელ ბაგრატიონთა შტოს
გენეალოგია ასეთია:

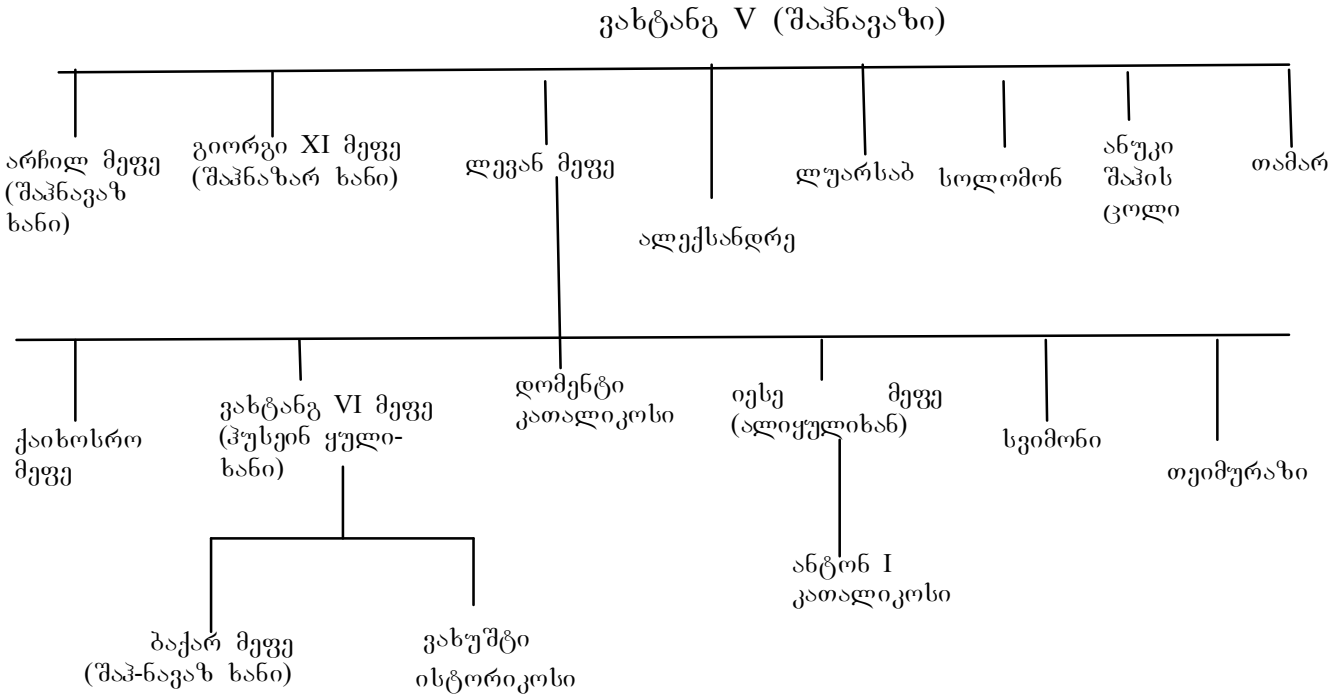

საფიქრებელია, რომ მუხრანელ ბაგრატიონთა ოჯახისა და მათ ირგვლივ შემოკრებილი მოღვაწეების ეროვნულ-პატრიოტულ სულისკვეთებას საფუძველი დაუდო ამ ოჯახის პირმშომ (ვახტანგ V-ის უფროსმა ვაჟმა) არჩილ II-მ, მაგრამ მრავალმხრივობითა და ნაყოფიერებით ვახტანგ VI-ს ვერავინ შეედრება (აქ იგულისხმება თეიმურაზ მეორემდელი ეპოქა).

არჩილი იმ დროს ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა, როცა ქართველ ერს განსაკუთრებით უჭირდა. საქართველოში მაჰმადიანთა გავლენა იგრძნობოდა არა მარტო სახელმწიფოებრივ, არამედ კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სულიერ სფეროშიც. ქვეყანა სისხლისაგან იცლებოდა, ნახევარი კახეთი ტყვეებად გარეკეს საუკუნის (XVII) დასაწყისში, ქართლში ქართველად ყოფნა გაუსაძლისი გახდა, შეძლებული და გავლენიანი დიდებულებიც კი, ვისაც ქრისტიანად დარჩენა სურდა, საქართველოდან რუსეთში გადადიოდა საცხოვრებლად. დაბალი ფენების ნაწილი, შეჭირვებულნი მაჰმადიანთა და ლეკთაგან, თავდაცვის მიზნით გრიგორიანდებოდა (სომხებს შაჰ-აბასის შემდეგ ირანში არა თუ დევნიდნენ, სახელმწიფოებრივ დონეზე შეღავათებსა და უპირატესობებს ანიჭებდნენ, ქართულ ქალაქებში კი ირანის გარნიზონები იდგა, მაჰმადიანი მმართველები ბატონობდნენ. ისინი გრიგორიანებს („სომხებს“) ამ მიზეზის გამო პატრონობდნენ).

დასავლეთ საქართველოში ტყვეთა სყიდვა მძვინვარებდა, ხშირად ტყვედ გასაყიდად გამზადებული ქალები და კაცები თავებს იმახინჯებდნენ და თავსაც იკლავდნენ, იყო შემთხვევები, როცა დედები ტყვეებად გამზადებულ ბავშვებს თავიანთი ხელით ჰკლავდნენ (იცოდნენ, რომ გათათრება არ ასცდებოდათ) და სხვა მრავალი მსგავსი მოვლენა იყო გაბატონებული.

ქართულ მწერლობასა და ლიტერატურაში ისეთი თემები ჭარბობდა და ბატონობდა, რომ თუ არა ევროპელი მისიონერების ჩანაწერები და შემდეგდროინდელი ქართველ ისტორიკოსთა შრომები, ადამიანი იფიქრებდა თითქოსდა საქართველო უმშვენიერეს საუკუნეში ცხოვრობდა. ქართული ისტორიოგრაფია საერთოდ დუმდა და არ აღწერდა არსებულ ვითარებას, ქვეყანაში გაბატონებული იყო სიყვარული პოეზიისა, ძველი პროზაული ნაწარმოებებიც კი პოემებად გადააკეთეს. რაც შეეხება თემებს, პოპულარული იყო არა ეროვნულ-პატრიოტული ანდა ისტორიული ხასიათის ლექსები და პოემები (პროზა საერთოდ არ უყვარდათ იმ დროს, როგორც ითქვა), არამედ მსუბუქი, გასართობი, რომანტიკულ-არარეალური, სადევგმირო თემები. ყვავილების, ხილთა, ანბანის და მსგავსთა ქება. ქართველთა (დიდებულთა) დიდმა ნაწილმა კარგად იცოდა სპარსული ენა (ურევდნენ კიდეც სპარსულსა და ქართულ სიტყვებს ერთმანეთში). სწორედ სპარსული პოეზია იყო სულიერი საზრდო ქართველობისა, იმდენად, რომ არა თუ დიდებულები, თვით დაბალი ფენებიც კი იზეპირებდნენ „როსტომიანის“ (შაჰ-ნამეს) პასაჟებს და მისი გმირების სახელებს ქართველები თავიანთ ბავშვებს არქმევდნენ. ერი უცხოურ (და თანაც დამპყრობლის) სულიერ კულტურას დაეწაფა, თუმცა კი მშვენივრად თარგმნილსა და გალექსილს.

„როსტომიანი“ გაულექსავს 16 მარცვლოვანი შაირით XVI საუკუნის I ნახევრის პოეტს, იმავე საუკუნეში მისი შრომა მეორე პოეტს გაუგრძელებია. „ირანულ ლიტერატურაში ფირდოუსის „შაჰნამეს“ ბევრი მიმბაძველი ჰყავდა... ამ სახის ნაშრომები ქართულადაც გადმოუკეთებიათ. ასეთებია „უთრუთიან-საამიანი“, „ზაქიანი“ და სხვები“ (საქ. ისტ. ნარკვ. IV, გვ. 365).

მარტო სპარსული ზღაპრებით არ კმაყოფილდებოდნენ, ქართული „ამირან-დარეჯანიანიც“ - გაულექსავთ მოსე ხონელისა (თავისთავად მშვენიერი რომანი, მაგრამ ამ ეპოქის სულიერი საჭიროებისათვის გამოუსადეგარი). „ზღაპრული პროზის შესანიშნავი ნაწარმოებია „რუსუდანიანი“, ერთმანეთთან შინაარსობრივად და იდეურად დაკავშირებული 12 ზღაპრის კრებული“ (იქვე, გვ. 365) თუმცა, როგორც ჩანს, ესენიც საჭირონი იყვნენ: „ნაწარმოებში გამოხატულია ოპტიმისტური შეხედულება ცხოვრებაზე: დაბრკოლებები, გასაჭირი, განსაცდელი, ბოლოს და ბოლოს დაძლეული იქნა და ჭირი ლხინით შეიცვალა“ (იქვე, გვ. 365).

თვით თეიმურაზ I-იც კი, რომელმაც სათავე დაუდო ქართულ მწერლობაში ეროვნული მოტივების აღორძინებას თავისი პოემით „წამება ქეთევან დედოფლისა“, სპარსელი თემატიკის წამლეკავ გავლენასაა აყოლილი, თარგმნის „ლეილმეჯნუნიანს“, „იოსებზილიხანიანს“, „ვარდბულბულიანს“, „შამიფარვანიანს“, მაგრამ ის განსხვავდება სხვა მოლექსეებისაგან იმით, რომ „უცხოურ ფაბულაში ქართულ ეროვნულ სულისკვეთებას აქსოვს“ (იქვე, გვ. 366), თუმცა კი ამით საერთო სურათი არ იცვლება - სპარსული გავლენა წამლეკავია.

არც ქართველი ერის ისტორია იწერება ამ უმძიმეს ეპოქაში. „არავის უნდა სახარება, არცა წიგნი მოციქულთაო“ - წერდა თეიმურაზი. „საღმრთო წიგნი ბევრი წახდა უყდოთა და უბუდობითო“ - წუხს არჩილი. ამ ეპოქის დაბალსულიერებასა და ზნედაცემულობას სწორედ ის აპირობებდა, რომ დავიწყებული იყო ქართულ-ეროვნულ-პატრიოტული თემები, დავიწყებული იყო ქართველთა ეროვნული სარწმუნოების უმთავრესი საღმრთო წიგნები, სახარება თუ სამოციქულო. თვით „ვეფხისტყაოსნის“ მაღალსულიერების გაგებაც გაძნელებულიყო. ის, როგორც ჩანს, სპარსული პოეზიის რანგის ნაწარმოებად მიაჩნდათ, და როსტომიანისა თუ ზაქიანისა დარად პატივს სცემდნენ (შემდგომ

ვახტნაგ VI-ს საგანგებო მსჯელობა დასჭირდა იმის დასამტკიცებლად, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ სპარსული პოეზიის რკალში მოქცეული პოემა კი არა, არამედ ეროვნულ-ქრისტიანულია).

საბედნიეროდ პირველმა არჩილმა აუღო ალღო ამ უბედურებას (სულიერ დაკნინებას, უიდეობას, სპარსოფილობას მწერლობაში) და საფუძველი დაუდო მუხრან-ბატონების დიდ ოჯახთან ერთად (სამეფო ოჯახი მაგალითის მიმცემი და ორიენტირი ყოფილა ქართველთათვის) - ეროვნულობას, იდეურობას, პატრიოტული სულისკვეთების ლიტერატურას, სიტყვაკაზმულ მწერლობასა თუ მეცნიერებას.

„ფიზიკურ საშუალებათა გვერდით - წერს ნ. ბერძენიშვილი - თანდათან შემუშავდა აგრესიის წინააღმდეგ იდეური ბრძოლის საშუალებანი, თანდათან ჩამოყალიბდა იდეურ-პოლიტიკურ მოღვაწეთა ძლიერი დასი: პოეტ-ლიტერატორები, მეცნიერ-პოლიტიკოსები, სახელმწიფო და საეკლესიო მოღვაწენი. სათანადო მებრძოლი მოტივები გაჩნდა პოეზიაში (არჩილი, იოსებ თბილელი), საამისოდ „გაიმართა“ ისტორიაც („ახალი ქართლის ცხოვრება“), გაჩნდა მაჰმადიანობის წინააღმდეგ პროპაგანდა (გიორგი XI, იაკობ შემოქმედელი), დაიწყო ქრისტიანობის აღდგენისაკენ მიმართული ენერგიული მოქმედება (არჩილი, ვახტანგ VI)“. (ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, IV, 1967, გვ. 296).

„მიჩნეულია, რომ არჩილმა ქართულ მწერლობაში ახალი ეტაპი დაიწყო; მთელი „სკოლაც“ შექმნა იმხანად საქართველოში მოძალებულ სპარსოფილურ ტენდენციათა აღსაკვეთად. ამ „სკოლის“ უმთავრესი პრინციპები შემდეგნაირად წარმოისახება: მწერლობამ უნდა ასახოს დროსა და სივრცეში რეალურად მომხდარი ფაქტი, კონკრეტული ისტორიული სინამდვილე, რაც ისტორიულად არ ყოფილა, ის მონაჭორია, ზღაპარია „ტყუილად გასაგონარი“. ასახვა უნდა მოხდეს „მართლის თქმის“ პრინციპით, ავისა და კარგის წარმოჩენით..., „სპარსთა ნაჭორით“, ე. ი. უცხოური წარმოშობის ფაბულით გატაცებას არჩილი უპირისპირებს „ეროვნულ“ თემატიკას: მწერალი უნდა ასახავდეს საქართველოს წარსულს თუ აწმყოს. მწერალი უნდა წერდეს გამართული ქართული ენით („ქართული მწერლობა“, I, 1984 წ. გვ. 27).

არჩილი ერთმანეთთან აკავშირებდა ეროვნულსა და ქრისტიანულს. „თავისი მსოფლმხედველობით იგი უშუალოდ დაკავშირებულია ქრისტიანულ რელიგიასთან: „ვინცა მოკვდეს სჯულისათვის, დაიჯერე, ესე ცხონდეს“ (იქვე, გვ. 26). ამიტომაც „მან დასაბეჭდად მოამზადა ბიბლია, რისთვისაც ერთმანეთს შეუდარა სხვადასხვა ნუსხა და სლავური ტექსტი“ (საქ. ისტ. ნარკვევი IV, გვ. 368), 1705 წელს მოსკოვში დაარსდა ქართული სტამბა, სადაც საეკლესიო წიგნი - დავითნი დაიბეჭდა. აქვე სურდა ბიბლიის დაბეჭდვა, რაც შემდეგ ბაქარ ბატონიშვილმა შეძლო.

არჩილი იმდენად იყო მოწადინებული ქართულ ლიტერატურაში ეროვნულ-პატრიოტული მიმართულების დამკვიდრებისა და პატრიოტული გრძნობების გაღვივებით, რომ თვით რუსთაველსა და თეიმურაზს „...უსაყვედურებს, რომ ისინი თავიანთ ნაწარმოებებს საფუძვლად უდებენ სპარსულ ნაჭორ და ზღაპრულ ამბებს. უცხოური ფაბულის უარისმყოფელი პოეტი მოითხოვდა ქართული ეროვნული შინაარსის ფაბულის დამუშავებას, არჩილმა პირველმა აიმაღლა ხმა ენის სიწმინდის დასაცავად“ (იქვე, გვ. 368).

არჩილს, ვითარცა უფროს ვაჟს ეკუთვნოდა ტახტი ქართლისა, მაგრამ ანტიირანული ორიენტაციის გამო, ის არა თუ „გურჯისტანის ვალად“ დაამტკიცა ირანმა, არამედ ეძებდა, რათა შეეპყრო და დაესაჯა, თუმცა კი მამის

სიცოცხლეში ვახტანგ VI-ის დროს ის გამეფდა ჯერ იმერეთში და შემდეგ კახეთში, იმერეთის ტახტზე ის კიდევ 4-ჯერ ავიდა, შემდეგ კი გაძევებული რუსეთში გადასახლდა.

არჩილის შემდგომ ქართლის ტახტის მემკვიდრე იყო მისი მომდევნო ძმა გიორგი XI, რომელიც გამეფდა კიდეც. სულხან-საბა ორბელიანი ბაგრატიონთა კარზე იზრდებოდა, აქვე მიუდია მას არა მარტო სასულიერო და საერო განათლება, არამედ ის იდეურ-პოლიტიკური გზნება, რომელსაც მთელი ცხოვრების მანძილზე აღვივებდა. ამაში უდიდესი წვლილი შეუტანია გიორგი XI-ს, რომელიც ყოფილა აღმზრდელი და „სულიერი მოძღვარი“ სულხან-საბასი. თავის მხრივ სულხანი იყო აღმზრდელი გიორგის ძმისწულისა ვახტანგ VI-ისა.

„ცნობილია მარიამ დედოფლის ღვაწლი „ქართლის ცხოვრების“ კრებულის გავრცელების საქმეში, აგრეთვე გიორგი XI-ის ზრუნვა ხელნაწერთა დაცვა-გამრავლებაზე, უკანასკნელის დავალებით დაამზადა 1680 წელს მდივანმა ბეგთაბეგ თანიაშვილმა „ვეფხისტყაოსნის“ ძვირფასი ხელნაწერი. მისივე დავალებით გალექსა იაკობ დუმბაძემ ბაგრატ ბატონიშვილის პოლემიკური ნაშრომი მაჰმადიანთა წინააღმდეგ. გიორგი XI-მ შეუკვეთა სულხან-საბა ორბელიანს ქართული განმარტებითი ლექსიკონის შედგენა“ (საქ. ისტ. ნარკ., IV, გვ. 300). ასეთივე ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთების მქონე იყო გიორგი XI-ის მომდევნო ძმა - ლევანი, რომელიც „იყო ბრძენი და მეცნიერი, შორს დამნახავი საქმისა და განსწავლული სამეცნიერო წიგნითა“ ... ლევანმა გაზარდა ისტორიკოსი სეხნია ჩხეიძე, რომელიც შემდეგ გიორგის კარზე მოღვაწეობდა და დაწერა „ცხოვრება მეფეთა“. ცნობილი პოეტი იოსებ თბილელი (სააკაძე) გიორგი XI-ის ერთგული მოკავშირე იყო. მას დიდი ღვაწლი მიუძღვის თბილელის წიგნსაცავის დაარსების საქმეში“ (იქვე, გვ. 360).

ერთი შეხედვით შეიძლება სრულიად ბუნებრივად მოგვეჩვენოს საქართველოს სახელმწიფოს მმართველთა მამულიშვილობა და განსაკუთრებული არაფერი დავინახოთ მათ ეროვნულ-ქრისტიანულ ღვაწლში, მაგრამ ერეკლე I-ის (კახ. ბაგრატიონთა შტოდან) და იესე-ალიყული ხანის (თვით მუხრანელ ბაგრატიონ - ვახტანგ VI-ისა და დომენტი კათალიკოსის ძმისა) მეფობა მიუთითებს, რომ არა ირანის ყმობაში მყოფი ქართული სახელმწიფოებრიობა აპირობებდა მმართველთა ეროვნულ პატრიოტულ მიდრეკილებებს, არამედ მათი პირადი მეობა, ზნეობა და ხასიათი.

„ეროვნული თვითშემეცნების გამოღვიძებისა და გაღვივებისათვის, განსაკუთრებით კი განმტკიცებისათვის, წარსულის ცოდნას აქვს დიდი მნიშვნელობა: ისტორია ადამიანის მსოფლმხედველობას და იმავე დროს საჭირო სიღრმესა და საფუძვლიანობას ანიჭებს. ეს კარგად ესმოდა საქართველოს დიდებულ მეფეს ვახტანგ VI-ს (1703-1714, 1719-1724), რომლის მრავალმხრივი, დაუღალავი მოღვაწეობა ჩვენი ისტორიის ერთ-ერთ საუკეთესო ფურცელს შეადგენს“ (ივ. ჯავახიშვილი, დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის, 1919, გვ. 3). ამ დროისათვის „ქართლის ცხოვრება“ მხოლოდ მე-14 საუკუნემდე ყოფილა მოყვანილი. ვახტანგმა საგანგებოდ შედგენილ სწავლულ ისტორიკოსთა კომისია მოიწვია, რომელთაც გააგრძელეს და დაწერეს „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება მე-14 საუკუნიდან მე-18 საუკუნის დამდეგამდის. „ამ გარემოებამ ქართული საისტორიო მწერლობა კვლავ გამოაღვიძა და გააცხოველა“ (იქვე, გვ. 4). „ქართული მოწინავე წრეები ისტორიული თავგადასავლებითა და თემებით იყვნენ გატაცებულნი... პოეტებმა განსაკუთრებული საისტორიო პოემების წერას მიჰყვეს ხელი, ქართული

მხატვრული მწერლობის სხვა დარგებსაც ეროვნული სიმთა ჟღერა დაეტყო“ (იქვე, გვ. 5).

ვახტანგმა განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო ქრისტიანობის განმტკიცებას. ქრისტიანობა ქართველობის ტოლფასი კატეგორია იყო და ქრისტიანობაზე ზრუნვა ქართველობის შენარჩუნებაზე ზრუნვას უდრიდა. ირანის ურთიერთობის ხასიათი აიძულებდა ქვეყნის მეთაურს მაჰმადიანობა მიეღო. საქართველოში მცხოვრები მაჰმადიანები ირანის მფარველობით სარგებლობდნენ. ეს ზრდიდა გამაჰმადიანების საფრთხეს. კულტურის ყველა დარგი იქნა ჩაყენებული ქრისტიანობის შენარჩუნებისა და გაძლიერების სამსახურში. ქართული სტამბის დაარსებაც ამ ინტერესით იყო ნაკარნახევი. სტამბაში უმთავრესად სასულიერო წიგნები იბეჭდებოდა (1709 წლიდან 1722 წლამდე დაიბეჭდა 17 დასახელების სასულიერო წიგნი).

„ვეფხისტყაოსნის“ დაბეჭდვის დროსაც კი ვახტანგი სარწმუნოების ინტერესებს იშველიებდა და შოთას ამ უკვდავ ქმნილებას ქრისტიანულ წიგნად აღიარებდა. ამ ხანებში ახლდება ქრისტიანობისათვის წამებულთა ცხოვრების აღწერა. მაგალითად დაიწერა შიო ახლისა და გარეჯელთა მარტვილობა (ბესარიონ კათალიკოსისა) და სხვა“ (შ. ხანთაძე, ქართული ისტორიოგრაფია, 1985, გვ. 18).

საქართველოს ისტორიის წყაროთა წრეში შემოტანილი იქნა „ცხოვრებანი“, რითაც თვალსაჩინოდ გაფართოვდა ეს წრე. ამ საქმის ინიციატორი და პირველი აღმასრულებელნი ვახტანგ VI და მისი სწავლულ კაცთა კომისია იყო. ეს ისტორიოგრაფიული ფაქტი აიხსნება საეკლესიო საქმის მძიმე მდგომარეობით ვახტანგ VI-ის ხანაში. „მაჰმადიანური ირანის მესვეურთა შემოტევა, ქრისტიანობის შეზღუდვა-შევიწროება ამ ხანაში აიძულებდა მეფეს ეზრუნა ქართველთა ეროვნული სარწმუნოების განმტკიცებაზე, ქრისტიანობის დაცვაზე, საეკლესიო საქმეების მოწესრიგებაზე. ამ საერთო პოლიტიკის ერთ-ერთი რგოლი იყო ქართველ საეკლესიო მოღვაწეთა დამსახურების ხაზგასმა, მათ შესახებ ცნობების შეტანა ქართლის ცხოვრების წიგნში... მათში ყურადღება გამახვილებულია ქრისტიანობის, ქართული ქრისტიანული ეკლესიისათვის თავდადების ფაქტებზე“ (იქვე, გვ. 31).

ვახტანგმა დიდი სამუშაოები ჩაატარა სამართლისა და სახელმწიფო წესწყობილების მოსაწესრიგებლად, შექმნა სახელმწიფო კანონების წიგნი დასტურლამალი, შეადგინა სამართლის წიგნი, რისთვისაც ჯერ ქართული სამართლის ყველა ძეგლი შეაგროვა, რომელსაც თან დაერთო სხვა ერების კანონმდებლობიდან გამორჩეული სამართლის წიგნები. ვახტანგის სამართალი ლმობიერებითა და ჰუმანურობით გამოირჩევა.

„ვახტანგ VI-ის ინტენსიურმა კულტურულ-მეცნიერულმა მოღვაწეობამ, აღორძინებაში მისმა წვლილმა, სასტამბო საქმიანობამ, რუსთაველოლოგიური ხასიათის კვლევამ, მათემატიკურ-ასტრონომიული ტრაქტატების თარგმანებმა, მედიცინისა და ქიმიის სახელმძღვანელოების გავრცელება-შედგენამ, ფილოსოფიურ-დიდაქტიკურ თხზულებათა შესწავლა-დამუშავებამ მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავეს ქართული კულტურის საგანძურში“ (მ. ქიქოძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 4).

მუხრანელ ბაგრატიონთა შტოს ეკუთვნოდა ვახუშტი ბატონიშვილი, რომლის ღვაწლი საყოველთაოდაა ცნობილი, ვახუშტის კარგად შეუმჩნევია, რომ ტრადიციულად წმიდა ნინოს დროიდან ერთიანი ქართული ეკლესია სათავეში ედგა ყოველგვარ ეროვნულ-მამულიშვილურ სულიერ საქმეს, ასე იყო საუკუნეთა მანძილზე. საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ, როცა

მაჰმადიანთა შემოსევებს ხალხმა ვეღარ გაუძლო და საქართველო მოეშვა, კვლავ ეკლესიამ ითავა გამხნევება ერისა. ის წერს - „არამედ ეპისკოპოსთა სვლა ლაშქართა, ნადირობათა და ბრძოლათა შინა ამის მიერ ჩვეულება იქმნა: რაჟამს უწყეს მაჰმადიანთა შემდგომად დავით მეფისა (დავით მეათე. 1505-1525 წწ.) დაუცხრომელი ბრძოლა და კირთება, და იხილეს ღაფლობა უღონობა ქვეყნისა ერთა ეპისკოპოსთა, მაშინ ეტყოდიან ეპისკოპოსნი: „ნუ მოდაფლდებით და ნუ მოუღონოვდებით ბრძოლად მათდა, და ნუ დაუტევებთ სარწმუნოებასა, რჯულსა და ჩვეულებას თქვენსა, და ჩვენ ვიქნებით წინამბრძოლნი თქვენი“ (ქ. ც. IV, გვ. 37).

ქართული ეკლესიისა და მისი ეპისკოპოსების ზემოთ აღნიშნულ მოწოდებას ერთგულად ასრულებდა მუხრანელ ბაგრატიონთა დიდი ოჯახი, მათთან დაახლოებული მოღვაწენი, იცავდნენ სარწმუნოებას, რჯულსა და ქართულ ეროვნულ ჩვეულებებს.

თავის მხრივ ძველებური მოღვაწეობა გრძელდებოდა ქართულ საეპისკოპოსოებსა და სამრევლოებში.

გაზ. „მადლი“. 1992. 10. III.

აფხაზეთის ღია ჭრილობა

თამარ დედოფლის ვაჟის სახელი

მრავალ ადამიანს აღუძრავს ცნობისწადილს თამარ მეფის ძის სახელი: ლაშა-გიორგი.

„ქართლის ცხოვრებაში“ ნათქვამია, თამარ მეფის ვაჟის დაბადებისას ქართულმა მხედრიონმა ახალშობილს მიუძღვნა ერთ-ერთი ლაშქრობა - „ბედსა და სვესა ზედა ლაშასა, რომელი განმანათლებლად სოფლისა ითარგმნა აფსართა ენითა“ (ქ. ცხ. ტომი 2, 1959 წ. გვ. 58). მაშასადამე, ლაშა აფსარული სიტყვაა და ქართულად განმანათლებელს ნიშნავს.

ვინ იყვნენ და სად ცხოვრობდნენ „აფსარები“, რომელთა ენიდანაც ეწოდა სახელი მეფის ვაჟს? „აფსნი“ და „აფსუა“ - თანამედროვე აფხაზეთსა და აფხაზებს ეწოდებათ აფხაზურ ენაზე, ასევე „ა-ლაშა-რა“ ჩირაღდანს (განმანათლებელს) ჰქვია თანამედროვე აფხაზურად, მაშასადამე „ლაშა“ აფხაზური სიტყვაა, მაგრამ რატომ მიიჩნიეს ჩვენმა მემატიანეებმა „ლაშა“ არა აფხაზთა, არამედ აფსართა სიტყვად?

ჩვენი ძველი მემატიანენი და მეისტორიენი კარგად ცნობდნენ აფხაზებსა და აფხაზეთს, „ლაშა“ მათ დროს აფხაზური სიტყვა რომ ყოფილიყო აფსარულ სიტყვად არ მიიჩნევდნენ.

საქმე იმაშია, რომ ძველ დროს აფხაზებს სხვა ხალხს უწოდებდნენ, ხოლო აფსარებს სხვას. აფხაზებს უწოდებდნენ აფხაზეთის მკვიდრ ქართველურ ტომს, ხოლო აფსარებს მის მეზობლად კავკასიაში დამკვიდრებულ ჩერქეზულ-ადიღეურ ენაზე მოლაპარაკე ტომს.

ჩრდილო კავკასიის დასავლეთი ნაწილი დასახლებული იყო ჩერქეზული ტომებით. იმ დროს ჩერქეზთა საერთო რიცხოვნება თურმე დიდი ყოფილა. ჩერქეზული იყო აფსართა, აბაზთა, ადიღეთა, ყაბარდოელთა, უბიხთა და სხვა ტომები. ყველანი ისინი ენათა ერთ ჯგუფს განეკუთვნებოდნენ და მათი საერთო სახელი ჩერქეზი იყო.

იმ დროისათვის სულ სხვა ენათა ჯგუფს განეკუთვნებოდა აფხაზური ენა. პავლე ინგოროყვამ გამოარკვია, რომ თანამედროვე აფხაზეთში აფსარული ანუ ჩერქეზული ტომების დამკვიდრებამდე ცხოვრობდა აბასხების ქართულენოვანი ტომი, აღსანიშნავია, რომ აბასხების ტომი აგრეთვე სამხრეთ საქართველოშიც - ბასიანშიც მკვიდრობდა. მართლაც, ბერძენი მეისტორიენი წერენ, რომ ჰენიოხების ტომი იმ დროს მკვიდრობდა აფხაზეთსა და სამხრეთ საქართველოში (იხ. პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ. 1954 წ.). ჰენიოხებს ქართულად აბასხები ეწოდებოდათ, საიდანაც მომდინარეობს ბერძნული ტერმინი - აბაზგია (აფხაზეთი) და ქართული ტერმინი - ბასიანი. აბასხიდან არის ნაწარმოები (ბგერათა გადანაცვლების გზით) - აფხაზი. პ. ინგოროყვამ დამაჯერებლად გამოარკვია უძველესი ქართული და უცხოური წყაროების მოშველიებით, რომ აფხაზთა ეს ტომი ქართულენოვანი ყოფილა. ამას სხვა მონაცემებთან ერთად უჩვენებს აფხაზეთის უძველესი ტოპონიმებიც (დაფიქსირებული უცხოურ რუკებსა და წყაროებში), რომელთაც მხოლოდ ქართულენოვანი ახსნა აქვთ.

მართლაც, ზოგიერთი ტოპონიმის ჟღერადობა თანამედროვე მკითხველისთვისაც კი გასაგებია. მაგალითად, ბიჭვინთასთან ახლოს გამდინარე მდინარე კაპოეტისწყლის ხეობას „ბზების“ - (ბზიფის - ბზა მრავლობით რიცხვში მეგრული ფორმით) - უწოდებდნენ, ამჟამად ამ მდინარესაც ბზიფი ეწოდება, მისი უძველესი სახელი კაპოეტისწყალი ნაწარმოებია თევზის - კაპოეტის სახელისაგან. საერთოდ, აფხაზეთის ტოპონიმიკა ადასტურებს, რომ ძველქართული აბასხების ტომი თაყვანს სცემდა მცენარეებს. მაგალითად: ისევე როგორც ბზიფი ბზით დაფარულ ხეობას ეწოდა, ასევე სოჭი (ამჟამად ქალაქის სახელწოდება) სოჭნარს - სოჭიან ადგილს, ბიჭვინთა - ფიჭვნარს (ძველქართულად ფიჭვს - ბიჭვი ერქვა), ხოლო ცხუმი - (ცხემლნარს - ცხომელა, რცხილა) ერქვა; ტოპონიმი ცხუმარი სვანეთსა და ქართლშიც (ლიახვის ხეობაში) დასტურდება. ასევე ქართულენოვანი ახსნა აქვს აფხაზეთის უამრავ უძველეს ტოპონიმს - მაგალითად „ეგრისწყალი“ - დღევანდელი ერისწყალი, „კლისურა“ (კელასური), კოდორი (ეს ტოპონიმი კახეთშიც დასტურდება). ქართული დაბოლოებითაა ნაწარმოები ძველი ტოპონიმები - ბედია, ილორი, მოქვი, დრანდა, წებელდა, ანაკოფია და სხვა.

აბასხები ანუ აფხაზები ქართული ტომი რომ იყო იქიდან ჩანს, რომ სწორედ ამ ტომმა დაუდო საფუძველი ერთიანი ქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას, დაშლილი საქართველოს შეკრებასა და გაერთიანებას VIII-X საუკუნეებში (ცხადია, ქართული სახელმწიფოს შექმნა არაქართულ ტომს ისევე არ შეეძლო, როგორც ინდოელებს ჩინური სახელმწიფოს შექმნა არ შეეძლოთ; სლავებს - გერმანიისა და ფრანგებს ინგლისის სახელმწიფოებისა). ყოველი ერი თვითვე ქმნის თავის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ ერთეულს. აბასხები ანუ აფხაზები არაქართული ტომი რომ ყოფილიყო, ის არა ქართულ ეროვნულ სახელმწიფოს შექმნიდა, არამედ საკუთარს.

ძველი აფხაზების ქართველობას ისიც მიუთითებს, რომ, ამ ტომმა ეროვნული სახელმწიფოს შექმნისთანავე თავისი ქვეყნის მიწა-წყალზე აკრძალა ბერძნულენოვანი (ე. ი. მშობლიურენოვანი) ღვთისმსახურება. ცხადია, აფხაზების დედა-ენა თუკი აფხაზური იყო, მათ ბერძნულის ნაცვლად აფხაზურენოვანი წირვა-ლოცვა უნდა დაეყენებინათ. წინაადმდეგ შემთხვევაში რაღა აზრი ექნებოდა ერთი უცხო - ბერძნული ენის მეორე უცხო - ქართული ენით შეცვლას, მაგრამ ქართული ენა აფხაზებისათვის იყო არა უცხო, არამედ მშობლიური ენა. სწორედ ამიტომ გაიმარჯვა ამ ენამ „აფხაზეთის სამეფოში“. აქ ქართული ენა იყო ერთადერთი ენა კულტურისა, მწერლობისა და ადმინისტრაციისა, ის ხალხის ენა იყო. ბიჭვინთაში თითქმის ათასი წელი იჯდა დასავლეთ საქართველოს ქართული ეკლესიის მეთაური აფხაზეთის კათალიკოსის ტიტულით. აქ მერვე საუკუნიდან მეჩვიდმეტე საუკუნემდე მთიელი წარმართი ჩერქეზული ტომების შემოსვლამდე მხოლოდ და მხოლოდ ქართულენოვანი წირვა-ლოცვა და საგალობლები გაისმოდა. „აფხაზეთის საკათალიკოსოს - დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს დაარსებას ზოგი მკვლევარი VIII საუკუნეს, ზოგი კი X ს-ის II ნახევარს მიაკუთვნებს. აფხაზეთის საკათალიკოსო განასახიერებდა ქართულ ეროვნულ და ცენტრალიზებულ ეკლესიას, რომლის პოლიტიკურ საფუძველს ქართული სახელმწიფო - „აფხაზეთის სამეფო“ (დასავლეთ საქართველო) წარმოადგენდა“ (ქსე ტ. 2, გვ. 31).

ისმის კითხვა, აქვთ თუ არა ძველ აფხაზებთან (ქართველურ ტომთან) გენეტიკური მემკვიდრეობითი კავშირი თანამედროვე აფხაზებს (აფსარულ-ჩერქეზულ ტომს). ამ კითხვას სხვადასხვაგვარად პასუხობენ მეცნიერები, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ერთმანეთისადმი დაპირისპირებულ მოსაზრებათა შორის საშუალოა აზრი ცნობილი მეცნიერის დ. მუსხელიშვილისა: „...მოვლენა,

რომელსაც ადგილი ჰქონდა გვიან საუკუნეებში მთელი კავკასიის მასშტაბით, არის კავკასიის მთის მოსახლეობის მოძალება და თანდათანობით ჩამოსახლება პოლიტიკურად დასუსტებულ (ზოგან აყრილ-აოხრებულ) ბარში. ასე იყო კახეთში ასე იყო ქართლში, ასე იყო აფხაზეთში. აწინდელი აფხაზი მოსახლეობა ზემოხსენებულ მთიელთა და აბორიგენთა შერევის შედეგია (გაზ. „კომუნისტი“, 5 აპრილი, 1989).

ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ, XVI-XVIII საუკუნეებში ჩვენი ქვეყნის მთიანეთში თანდათანობით ესახლება ჩრდილო კავკასიელი ტომები. აღმოსავლეთ კახეთში (თანამედროვე საინგილოში) ლეკები და დაღესტნელები ჩასახლდნენ, იმიერკავკასიიდან ქსნისა და ლიახვის ხეობებისაკენ გადაინაცვლეს ალანურმა ტომებმა, აფხაზეთში თანდათანობით ჩასახლდნენ ჩერქეზული ტომები, ინგუშური ტომების (ქისტების) მცდელობა საქართველოში დამკვიდრებისა აღკვეთეს ხევსურებმა და სხვა ქართველმა ტომებმა, ასევე ყაბარდოელები სვანებმა შეაკავეს.

ჩერქეზების (ანუ აფსარების) მიერ აფხაზეთის დაკავება გაგრძელდა თითქმის სამი საუკუნე (XVI-XVIII სს.). სამეგრელოს სამთავრო მედგარ წინააღმდეგობას უწევდა ამ პროცესს. მაგრამ იმის გამო, რომ იმ დროისათვის ჩერქეზები ჩრდილო კავკასიის ყველაზე მრავალრიცხოვანი ხალხი იყო, მათი შეკავება შეუძლებელი გახდა. იმერეთის სამეფოსა და სამეგრელოს სამთავროს გაერთიანებულმა ძალებმაც კი ვერ შეძლეს შეეკავებინათ ჩერქეზების (აფსარების) აფხაზეთში ჩამოსახლება ამ საუკუნეებში. ასევე ვერ შეძლეს ქართლ-კახეთის გაერთიანებულმა ძალებმა დაღესტნური ტომების შეკავება და ამიტომაც მოახერხეს ლეკებმა კახეთის დიდი ნაწილის დაჭერა - თვით კახეთის სამეფოს დედაქალაქებიც კი - ძეგამი და ბაზარ-ქალაქი დაღესტნური ტომების ხელში აღმოჩნდა (დღევანდელი საინგილო).

ჩრდილოკავკასიელ ტომთა აფხაზეთში დამკვიდრების შემდეგ ადგილობრივმა ქართველურმა მოსახლეობამ (ე. ი. აფხაზებმა) თანდათან ასიმილაცია განიცადა ჩერქეზებთან (აფსარებთან), მიუხედავად ამისა, ამ ახალ ეთნოჯგუფს ქართველებმა აფხაზური უწოდეს, ხოლო თვით ეს ხალხი კი თავის თავს არასოდეს არ უწოდებდა აფხაზებს, არამედ აფსუებს ანდა ჩერქეზებს. ამჟამადაც კი ჩერქეზებად მიიჩნევენ თავიანთ თავს აფხაზეთიდან XIX ს-ში გადასახლებული „აფხაზები“.

1866 წლის აჯანყების შემდეგ თურქეთსა და სირიაში გადასახლებული იქნა იმ მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელთაც ჩვენ ამჟამად ვუწოდებთ აფხაზებს. აღსანიშნავია, რომ ისინი და მათი შთამომავლები თავიანთ თავს არ უწოდებდნენ არც აფხაზებს და არც აფსარებს, არამედ ჩერქეზებს. ისინი არც არასდროს მიიჩნევდნენ თავიანთ თავს აფხაზებად.

ერთ პერიოდში როგორც ჩერქეზეთი, ისე აფხაზეთი თურქეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა შავი და აზოვის ზღვისპირეთთან ერთად. თურქებს აქ თავიანთი წარმომადგენლები, სამხედრო ნაწილები, ნავსადგურები და ქალაქები ჰქონდათ, სწორედ თურქებმა შეუწყვეს ხელი ჩერქეზების აფხაზეთში ჩამოსახლებას. თურქები აფხაზეთის იმ მოსახლეობას, რომელსაც ჩვენ ამჟამად აფხაზებს ვუწოდებთ - ჩერქეზებს უწოდებდნენ. ამიტომაც, თურქეთში იქნა გადასახლებული 1866 წ. აფხაზეთიდან თურქების მოტრფიალე ანტირუსულად განწყობილი მეამბოხენი.

თურქეთის ოფიციალური სტატისტიკით ისინი აღირაცხნენ არა აფხაზებად, არამედ ჩერქეზებად. მოსკოვში დაბეჭდილი ეთნოდემოგრაფიული ცნობარი „ნასელენიე მირა“ საერთოდ არ ასახელებს თურქეთში ამჟამად მცხოვრებ

აფხაზურ-ადიღეურ ხალხთა შორის აფხაზებს, სამაგიეროდ ასახელებს ჩერქეზებსა და აბაზებს. თურქეთში ცხოვრობს 150 000 ჩერქეზი და 100 000 აბაზი („აბაზინი“), (ს. ბრუკ. „ნასელენიე მირა“ მ. 1981, გვ. 526). ცნობილია, რომ ამ 150 000 ჩერქეზიდან 100 000 აფხაზეთიდან გადასახლებულთა შთამომავალნი არიან. მხოლოდ ქართველები უწოდებენ აფხაზეთიდან თურქეთში გადასახლებულთ - აფხაზებს. თურქეთში მცხოვრებ ამ აფხაზების რიცხვს ქართული ენციკლოპედია 100 000-ით საზღვრავს (ქსე ტ. 2, სტატია - აფხაზები). მაშინ როცა მსოფლიოს არც ერთი ქვეყნის სტატისტიკით (მათ შორის მოსკოვში დაბეჭდილი „ნასელენიე მირა“) აფხაზეთიდან თურქეთში გადასახლებული მოსახლეობა „აფხაზებად“ არ აღირიცხება, ყველგან მათ ნამდვილი სატომო სახელი „ჩერქეზები“ ეწოდებათ. მსგავსად თურქეთისა, სირიაში აფხაზეთიდან გადასახლებულ მოსახლეობას „ჩერქეზები“ ეწოდებათ. იქ 35 000 ჩერქეზი ცხოვრობს. საერთოდ მრავალი გაუგებრობისა და უხერხულობის წყაროა ის, რომ ქართველები აფხაზეთში დამკვიდრებულ მოსახლეობას თავიანთ ეთნოსახელს აფსუებს, აფსარებს ანდა ჩერქეზებს არ უწოდებენ. ამ საკითხს კი სიცხადით აღრიცხავს აზიისა და მსოფლიო სხვა ქვეყნების ეთნოსტატისტიკა.

ძველქართულად სიტყვა „აფხაზი“ წარმოადგენდა მაჩვენებელს მოსახლეობის კუთვნილებისა განსაზღვრულ ისტორიულ-გეოგრაფიული ოლქისადმი (ე. ი. აფხაზეთისადმი) და ისეთივე მნიშვნელობით გამოიყენებოდა როგორც კახელი, ქართლელი, იმერელი, მესხი და სხვ. ამიტომ ქართველებმა ქართულ ისტორიულ-გეოგრაფიულ ოლქში - აფხაზეთში დამკვიდრებულ ჩერქეზებს (აფსარებს) „აფხაზები“ უწოდეს. როგორც აღინიშნა, დღევანდელი აფხაზებიც თავიანთ თავს უწოდებენ არა „აფხაზებს“, არამედ „აფსუებს“, რასაც შეესიტყვება ქართული „აფსარი“. თანამედროვე „აფხაზებს“ (ანუ ჩერქეზ-აფსარებს) არაფერი არა აქვთ საერთო ძველქართულ ტომ აფხაზებთან.

ძველქართული ტომის აფხაზების ეთნოსაზღვარი ისტორიულად ანაკოფიასთან გადიოდა (ახლა გუდაუთის რაიონში მდებარეობს ისტორიული ანაკოფია). თვით ლეონ - აფხაზთა მეფის დროსაც კი VIII საუკუნეში, აფხაზეთის საერისთავოში არ შედიოდა ცხუმი და ბედია, მათ თავიანთი ერისთავები ჰყავდათ. „ხოლო დაჯდა რა ესე ეგრისი აწ აფხაზეთი რვა საერისთაოდ: დასვა აფხაზთა და მისცა აფხაზეთი, ჯიქეთი... 2. დასვა ცხომს და მისცა ეგრის-იქითი ანაკოფია ალანითურთ. 3. დასვა ბედიას და მისცა ეგრისის აღმოსავლეთი ცხენის წყლამდე...“ (ქ. ც. ტ. 4, გვ. 796). ვახუშტის დროსაც ე. ი. XVIII საუკუნეში საზღვარი ოდიშსა და აფხაზეთს შორის კლისურასთან გადიოდა. „ანაკოფია... საზღვარი ოდიშისა და აფხაზეთისა. ამ ანაკოფიის აღმოსავლეთ ზღვიდან მთამდე შეავლო ზღუდე დიდი ლევან დადიანმან, აფხაზთა გამოუსვლელობისათვის, გარნა აწ უქმ. არს. ხოლო სიგრძე ოდიშისა არს კავკასიის თხემიდან ზღვადმდევე და მეორე - ეგრისის წყლიდამ ანაკოფიამდე“ (იქვე, გვ. 782). აქედან ჩანს, რომ ოდიში ვიწრო მნიშვნელობით ეწოდებოდა ტერიტორიას ეგრისწყლიდან ახალ ათონამდე (თანამედროვე აფხაზეთის დიდი ნაწილი ისტორიული ოდიშია). ფართო მნიშვნელობით კი ოდიში ეწოდებოდა ტერიტორიას ანაკოფიიდან ცხენისწყლამდე.

აფხაზეთი, როგორც ვთქვით, ანაკოფიის დასავლეთით მოქცეულ ტერიტორიას ერქვა - „ხოლო ანაკოფიის დასავლეთი არს აფხაზეთი, პირველად წოდებული ეგრისი, რამეთუ ვინაითგან წილი ეგრისისა არს ზღვამდე, მის გამო ეწოდა ეგრივე“ (იქვე, გვ. 784). მაშასადამე, ანაკოფიისა და დასავლეთით მოქცეულ ტერიტორიას აფხაზეთი კი ეწოდება, მაგრამ ის ეგროსის წილია - ეგრისი ანუ ეგრია. რას ნიშნავს ეს? „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად,

ქართლოსი, კახოსი, ეგროსი (და ასე შემდეგ) ეწოდებოდათ ქართველური ტომების ეთნარქებს. „ქართლის ცხოვრება“ მათ იმ ტერიტორიებს უსაზღვრავდა, რომელზეც შესაბამისი ტომები იყვნენ დასახლებულნი. მაშასადამე, ეგროსს მიკუთვნებული აქვს ის ტერიტორია, სადაც მეგრელების ტომი იყო დასახლებული; და რადგანაც ეგროსს აღნიშნული წყაროს თანახმად, მიკუთვნებული აქვს ტერიტორია ანაკოფიის დასავლეთითაც ისტორიულად ეს მიწა-წყალიც ქართველთა (მეგრელთა) სამკვიდრებლად მიიჩნევა, ანუ „ქართლის ცხოვრება“ მიიჩნევს, რომ ისტორიულად აფხაზთა ტომი ქართველური ტომია - ის ეგროსის შთამომავალია, ეგროსი მათი ეთნარქია.

როგორც ჩანს, თვით თავად-აზნაურები უწყობდნენ ხელს ჩერქეზ-აფსარების თავიანთ მამულებში ჩასახლებას. ცნობილია, რომ XVI-XVIII საუკუნეებში შინაური აშლილობის დროს ქართული სამეფოები, სამთავროები და სათავადოები აქტიურად იყენებდნენ უცხოელთა დაქირავებულ რაზმებს. მრავალ მაგალითთა შორის ერთ-ერთია თავად ჩხეიძისა, რომელმაც ოსმალთა ძალით ქართველებს ქუთაისის ციხე წაართვა და შემდეგ კი ოსმალებს გადასცა. „მოიყვანა სპანი ოსმალთა, მოიპარა ციხე ქუთაისისა და შეაყენა ოსმალნი 1666 წელს“ (იქვე, გვ. 838). სამეგრელოს მთავარი მთიელ ტომთა ძალას იყენებდა (ლევან დადიანი): „ემეგობრებოდა აფხაზთა, ჯიქთა და სვანთა... მოვიდა ლევან დადიანიცა სპითა ოდიშარ-აფხაზ ჯიქთა. იქმნა ბრძოლა ძლიერი. იძლია მეფე გიორგი“ (გვ. 826. იმერეთის მეფე, 1621 წ.). ჩერქეზების ჩამოსახლებას არ შეეძლო მთლიანად შეეცვალა სახე აფხაზეთის ეთნიკისათვის. აქ მრავლად დარჩნენ ადგილობრივი ქართველები, თუმცა მრავალი ჩერქეზული ელემენტი შეითვისეს. ქართული სახე შერჩა აფხაზეთის თავადაზნაურთა ძირითად ნაწილს. პირველ რიგში ეს იყო მათი ქრისტიანობა, ქართული ენის ცოდნა და, რაც მთავარია, თავიანთი თავის მიკუთვნება ქართულ კულტურისა და ეთნოსისადმი, ამის დამამტკიცებელი მაგალითის მოტანამდე, უნდა ითქვას, რომ მართალია ჩერქეზ-აფსარებს უჭირდათ თავიანთი თავადების გრძელი ქართული გვარების წარმოთქმა და თავიანთი ენის ბუნების შესაბამისად ამოკლებდნენ, მაგრამ თავად-აზნაურებმა ბოლომდე შემოინახეს თავიანთი ქართული გვარები: შერვაშიძე (აფსარულად შემოკლებული - ჩაჩბა), მარშანია, ანჩაბაძე (აჩბა), ემუხვარი (ემხაა), ჩხოტუა, მარღანია და სხვა. თავადობის ინსტიტუტის ქართველეობას აფხაზეთში ადასტურებს ისიც, რომ აფხაზურად (აფსარულად) თავადს - ათაუდ-ქართული სიტყვა ერქვა.

არა მარტო თავად-აზნაურობას, არამედ აფხაზეთის წარჩინებულებსაც დიდხანს შეუნარჩუნებიათ ქართული ენის ცოდნა. ვახუშტი წერდა თავისი დროის აფხაზების შესახებ: „ენა საკუთარი თავისი აქვსო, არამედ უწყიან წარჩინებულთა ქართული“ (ქ. ც. ტ. 4, გვ. 786).

როგორც ჩანს, აფხაზეთის თავად-აზნაურობა სულ ბოლო დრომდე (ე. ი. რევოლუციის მიერ მათ განადგურებამდე) თავიანთ თავს ქართველებად მიიჩნევდნენ. ასეთი იყო მაგალითად აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის ძე - გიორგი შერვაშიძე. არ შეიძლება ის მივიჩნიოთ გამონაკლისად, რადგანაც ის იყო მთავრის ძე და იცოდა, თუ რა საპასუხისმგებლო იყო მისი ყოველი გამოსვლა, სიტყვა თუ საქმე. ფაქტიურად ის გამოხატავდა თავის სამთავრო ოჯახში დაცულ საუკუნოვან ტრადიციებს და აგრეთვე აფხაზეთის წარჩინებულთა იდეებსაც. გიორგი შერვაშიძე საქართველოს „ჩვენს სამშობლოს“ უწოდებს (ს. ჯანაშია, ტ. VI, 1988, გვ. 18), ქართულ ენას უწოდებს „სამშობლო ენას“ (იქვე, გვ. 20), „ჩვენს ენას“ (გვ. 21), „ქართულ მუსიკალურ ენას“ (გვ. 19), ქართულ კულტურას უწოდებს „ჩვენს კულტურას“ (გვ. 18). ის ზრუნავს „ივერთა

დაკუწული ხალხის“ ერთობისათვის, „უკუღმართად დატრიალებული ერის არსება“ მისი ზრუნვის საგანია. „...ეკამათება იმათ, ვინც ეწინააღმდეგება საქართველოს ავტონომიის იდეას, „ბრწყინვალე მზეს ერის განთავისუფლებისა, გამოცოცხლებისა“. ეს შეგნება არის გიორგის მოქალაქეობრივი პიროვნების საძირკველი“ (იქვე, გვ. 19).

მსგავსი იდეები გააჩნდათ აფხაზეთის წარჩინებულებსაც. სწორედ ამიტომ იცოდნენ მათ ქართული ენა, ჰქონდათ ქართული გვარები, უფრო მეტიც, მათ არა თუ იცოდნენ ქართული ენა, არამედ სწორედ ქართული ენა იყო მათი მშობლიური ენა, დედაენა. ისინი დედის ძუძუსთან ერთად ითვისებდნენ ქართულ ენას. თვით ჩვენს საუკუნეშიც კი აფხაზი თავადაზნაურების ოჯახებში ბავშვი დედას ქართულად მიმართავდა. რუსი მკვლევარი სელეზნევი, რომელიც 1841 წ. იყო აფხაზეთში, წერს, რომ ამ წრის წარმომადგენელმა ბევრმა იცის ქართული და ოსმალური წერა-კითხვა.

აფხაზეთი აფსარ-ჩერქეზული ტომების შემოსვლის შემდგომ XVI-XVIII საუკუნეებში კულტურული თვალსაზრისით დაშორდა ქართულ კულტურას, გაუქმდა ქართული კულტურის მძლავრი კერები - ბიჭვინთის საკათალიკოსო, დრანდისა და მოქვის საეპისკოპოსოები, მრავალი სხვა ქართული ეკლესია-მონასტერი, ქართველი მოსახლეობა აფხაზეთისა მოექცა აფსარულ-ჩერქეზული ენობრივი დაფენების ქვეშ. ამ დროსაც კი ქართული ენის ცოდნა შეინარჩუნეს არა მარტო აფხაზეთის თავადაზნაურულ ოჯახებში, არამედ თვით აფხაზეთის (ე. ი. ქართველური ტომის) დაბალ ფენებშიც. ამის მაგალითი სულხან-საბა ორბელიანმა აღწერა. მან 1714 წ. კუნძულ მალტაზე (ხმელთაშუა ზღვაში) საქართველოდან დიდი ხნის წინათ გატაცებულ სხვა ტყვეთა შორის აფხაზიც ნახა და გაკვირვებით აღნიშნა: „აფხაზმა რატომ იცოდა ის გამიკვირდა ქართული“ (იქვე, გვ. 27). ს. ჯანაშია წერს „ქართული ენის ცოდნა, სჩანს საერთოდ გავრცელებული ყოფილა აფხაზეთში...“ (იქვე, გვ. 27).

მალე ქართული ენის ადგილი აფხაზეთში ძირითადად ჩერქეზულ-ადიღეურმა (აფსარულმა) ენამ და მისმა დიალექტმა დაიჭირეს, მაგრამ ამ დროსაც ქართულ ენას თავისი ღირსეული ადგილი არ დაუკარგავს. „თვით XIX ს-ში, როგორც ეს ქვემოთ უფრო დაწვრილებით იქნება წარმოდგენილი, აფხაზეთის მთავრის კანცელარია ქართულად მუშაობს, რუსული ოფიციალური ცნობებითაც, უკანასკნელი მთავარი მიხეილი კავკასიის მმართველობასა და მის წარმომადგენლებს ჩვეულებრივად ქართულად მიმართავს (იქვე, გვ. 26). „...ამ პერიოდშიც ქართული ენა კულტურის მთავარი ენაა, როგორც სამთავროსათვის, ისე თვით მიხეილისათვის. ამას მოწმობს, მაგალითად, საკმაო რაოდენობით მოღწეული ქართული მემორიალური წარწერები... ოფიციალური მიწერ-მოწერა რუსული ხელისუფლების ორგანოებთან და მის წარმომადგენლებთან ქართულად წარმოებს... ყურადღებას იქცევს ის, რომ მთავრის სამდივანმწიგნობროს მიერ დამზადებული ქართული დოკუმენტები მართლწერის გარკვეულ სისტემას მისდევენ...“ (იქვე, გვ. 33). „მთავრის ოჯახის წევრების მიწერ-მოწერის ენაც ქართულია“ (გვ. 34). ასე იყო არა მარტო XIX საუკუნეში, არამედ ყოველთვის. „მაგალითად, ყვაპუ შარვაშიძისა და მისი ძმის ქერექმის დოკუმენტი XVII ს. მეორე ნახევრისა... სოლომონ, არზაყან, საუსტან შარვაშიძეების მინაწერები ბიჭვინთის ერთ ხელნაწერზე და სხვა. აგრეთვე ლუხუნის (ლიხნის) წარწერა მხედრული ვერცხლის ფეშხუმზე, რომელიც იხსენიებს სოლომონ შარვაშიძეს და მის შვილს არზაყანს“ (იქვე, გვ. 26, შენიშვნა). აქედან ჩანს, რომ, მართალია, აფხაზეთის ქართველ თავად-აზნაურთა მამულებში მათივე ნებით ჩასახლდნენ ჩერქეზ-აფსარები, რომელთაც იყენებდნენ

როგორც მეომრებს, მაგრამ ამით თავად-აზნაურებს არ დაუკარგავთ ეროვნულ-ქართული თვითშემეცნება და არ გაუწყვეტიათ კულტურული კავშირი ქართველობასთან. თუმცა რევოლუციის შემდეგ ყველაფერი შეიცვალა. სწორედ ამით იყო გამოწვეული ის, რომ ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში ქართველი საზოგადოება აფხაზებს ეროვნებით ქართველებად მიიჩნევდა. ანტონ კათალიკოსი ვახუშტიზე წერდა: „ამან დაწერა ქართველთ ისტორია - კახთ, მესხთ, აფხაზთა, მეგრელთა, სვან, კავკასთა აღწერა...“ (გვ. 55).

ვითარება იცვლება XIX ს-ის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნეში. ამ დროს აფხაზეთში ყალიბდება ახალი ერთიანი ეთნიკური ერთობა - „აფხაზი ხალხი“. ახლა უკვე ეს ხალხი არის არა ქართველური ტომი, არამედ ჩერქეზ-აფსარული ტომი, რადგანაც მისი საფუძველი გახდა აქ XVI-XVIII საუკუნეში ჩასახლებული ჩერქეზ-აფსარები და გააფსარებული ადგილობრივი - ქართველური მოსახლეობა (როგორც თავად-აზნაურობა, ისე დაბალი ფენები).

არსებობს მოსაზრება, თითქოსდა დასავლეთ საქართველოში უხსოვარი დროიდან სახლობდნენ ჩერქეზულ-აფსარული ტომები. არსებობს თუ არა ამის დამამტკიცებელი წყაროები, ან მატერიალური ძეგლები?

ძველ ავტორთა მიერ მოხსენიებული აფსილები, აბაზგები და სანიგები ჩერქეზული ტომები იყვნენ თუ ქართველური?

ამჟამად ოფიციალური წრეების მიერ მიღებულია თვალსაზრისი, რომ აფშილები იყვნენ აფხაზური (გულისხმობენ ჩერქეზულს) ტომი. გააჩნდათ მხოლოდ ერთადერთი მამტკიცებელი საბუთი, ეს იყო ის, რომ სახელწოდება „აფშილ“ და თანამედროვე აფხაზების თვითსახელწოდება „აფსუა“ თითქმის იდენტურია. „აფშილისა“ და „აფსუა“ სახელების გარეგნული მსგავსების გარდა არავითარი სხვა საბუთი არ არსებობს ამ ტომების იდენტურობისა. ამის საპასუხოდ უნდა ითქვას, რომ მრავალ, აბსოლუტურად სხვადასხვა წარმოშობის ერს და ტომს მსგავსი სახელები ჰქონდათ. მაგალითად, „პრუსები“ და „რუსები“ და ა. შ.

სახელების მსგავსება დამამტკიცებელი საბუთი არ არის. არიანე, რომელიც მოგვითხრობს დასავლეთ საქართველოში მცხოვრებ ლაზების, აფსილების, აბაზგების შესახებ, აფსილებს მოიხსენიებს ლაზებთან კავშირში, ლაზების დაქვემდებარების ქვეშ და, რაც მთავარია, ის არ წერს, რომ აფსილებს საკუთარი ენა აქვთო, მაშინ როცა ლაპარაკობს ენების შესახებ. ის მიიჩნევდა, რომ აფსილების ენა არის ლაზური, მნიშვნელოვან მამტკიცებელ საბუთად მიაჩნიათ ის, რომ დასავლეთ საქართველოს მრავალი ტოპონიმის ფუძეში გვხვდება თანხმოვნები „ფს“, „ფშ“. აღსანიშნავია, რომ ჩერქეზულ ენას მართლაც ახასიათებს ამ თანხმოვნების სიჭარბე, მაგრამ ისიცაა აღსანიშნავი, რომ თვით ჩერქეზული ენა არის არა განყენებული ენა, არამედ შედის იბერიულ-კავკასიური ენების ოჯახში და „ფს“, „ფშ“ თანხმოვნები ქართველური ენებისთვისაც არის დამახასიათებელი. უფრო მეტიც, სავარაუდოა, რომ ფუძექართულ ენაში (ე. ი. ქართულ-ლაზურ-სვანურ ენობრივი ერთობის დროს) „თანხმოვან „ფშ“, „ფს“-თი, აღინიშნებოდა ყოველი გამომდინარე წყალი, ჭაობი, ამ ადგილების ღმერთები და სულები. ახლაც კი პატარა მდინარეს „ფშა“ ჰქვია, გუბე (გურ. დიალ.) - „ფსორი“, „ფსლ“ აღნიშნავს დისიმილაციას პროდუქტთან დაკავშირებულს და ა. შ. „აფსათი“ სვანურ მითოლოგიაში ნადირთა და ფრინველთა ღვთაებაა. „ფსიტის ციხე“ კახეთში მდინარის ნაპირზე მდგარ ერთ ციხეს ჰქვია. „ფშატი“ მცენარის სახელია და ა. შ. ბერძნული მითის გმირის მედეას ძმას - აფსირტე ერქვა. „აფსირტე“ ღრმა სულიერ კავშირს ამყარებს სვანურ ღვთაება „აფსართთან“, ხოლო ჩერქეზულ თანხმოვნებთან „ფს“, „ფშა“-

სთან მხოლოდ გარეგნული მსგავსება აქვს და ა. შ. ქართულ ეთნოჯგუფ „ფშავლების“ დაკავშირებაც შეიძლება „აფშილებთან“.

ასე რომ, დასავლეთ საქართველოში XVI საუკუნემდე ჩერქეზული ტომების ცხოვრების არავითარი დამამტკიცებელი საბუთი არ არსებობს.

ცნობილია, რომ VIII საუკუნემდე აბაზგიაში ბერძნული ეკლესია ახორციელებდა თავის იურისდიქციას და აქ ბერძნულენოვანი წირვა-ლოცვა იყო. თუკი ეს მხარეები მართლაც ჩერქეზ-აფსარებით იყო დასახლებული, მათ ენაში ჭარბად უნდა დამკვიდრებულიყო ბერძნული ქრისტიანული ტერმინოლოგია, როგორც, ვთქვათ, მეგრულში დამკვიდრდა, მაგრამ არავითარი მსგავსი მოვლენა თანამედროვე აფხაზურში არ აღინიშნება. ა. ბაქრაძე წერს: „ვორონოვი, თუ იგი ჭეშმარიტი მეცნიერია, მოვალეა საბუთების მოშველიებით ლოგიკურად აუხსნას მკითხველს როგორ მოხდა, რომ ხალხმა, რომელმაც მე-6 საუკუნეში ბიჭვინთა ააშენა, მე-10-11 საუკუნეებში მოქვი, ბედია და ა. შ. პირველი წიგნი მშობლიურ ენაზე მხოლოდ XX ს. დასაწყისში დაწერა? როგორ მოხდა, რომ ბიჭვინთის კათედრალის შემქმნელს მშობლიურ ენაში არ მოეპოვება მღვდლის შესატყვისი და ან ქართულ „მამას“ (მამადან) ხმარობს ან - „ა-პაპს“ ბერძნულიდან მეგრეულ მეტყველებაში დარჩენილი „პაპ“-დან? საერთო გავრცელებული ბერძნული წარმომავლობის ეპისკოპოსის მაგიერ მეგრულ „ჭყონდარს“ (ჭყონდიდელიდან) იყენებს, საკმეველს ეძახის „ა-საკუმალს“, ბერს, მონაზონს - „ა-ბერს“, ზარს „ა-სარკიალს“ (სარეკელიდან), ჯვარს - „ა-ჯარს“ და ა. შ.

ძველმა ქართველებმა კარგად იცოდნენ, რომ „აფხაზი“ ქართული ტომის სახელი იყო, ხოლო მის მეზობელ ჩერქეზულ ტომს „აფსარები“ ერქვათ. აღსანიშნავია, რომ ჩერქეზული ტომების თვით სახელწოდებები ძალზე წააგავდნენ ქართველური ტომის „აფხაზის“ სახელს. მაგალითად - „აბძახ“, „აბაზხა“, ერქვა ჩერქეზული ტომის ერთ ჯგუფს (აბაძახებს ანუ აბძახებს ს. ჯანაშია, დასახ. ნაშრ. გვ. 277). უთუოდ სახელების ამ მსგავსებით იყო გამოწვეული ის, რომ აფხაზეთში დასახლებულ ჩერქეზულ ტომებსაც ქართველებმა აფხაზები უწოდეს, მაგრამ საჭიროების შემთხვევაში მათ ერთმანეთისაგან კარგად არჩევდნენ... მემატიანეს დასჭირდა ეხმარა ეთნიკური ტერმინი, რომელიც საკუთრივ „აფხაზურ“ (ამ სიტყვის დღევანდელი გაგებით) ე. ი. ჩერქეზულ-ადიღურ ტომს აღნიშნავს: მას დასჭირდა აესახა, რას ნიშნავს თამარის ვაჟის გიორგის ზედასახელი „ლაშა“. ...ავტორი წერს, რომ ეს სახელი - ...განმანათლებლად სოფლისა ითარგმნება აფსართა ენითა... „მან არ დაწერა „აფხაზთა ენითა“, რადგან მაშინდელი ქართველი მკითხველისათვის ეთნონიმი „აფხაზი“ არსებითად მაინც უფრო ქართველს ნიშნავდა და გაუგებარი იქნებოდა რა ენაზე ნიშნავს სიტყვა „ლაშა“ - „განმანათლებელს სოფლისა“ (ნ. ლომოური, „როგორ უნდა გვესმოდეს ეთნონიმი აფხაზი“, გაზ. „ლიტ. საქ.“). მაშასადამე, „აფხაზი“ სხვაა, „აფსარი“ სხვა. აფხაზი - ქართველის სინონიმია, აფსარი კი - ჩერქეზ-ადიღეელის. სწორედ ამის გამო უწოდებდნენ ჩვენი მეზობელი ხალხები თავისი დროის ცნობილ ქართველ მეფეებსა და მოღვაწეებს „აფხაზს“, ცხადია გიორგი მთაწმინდელის „აფხაზობა“ არ ნიშნავს მის „აფსარობას“, გიორგი ქართველია, ქართველს კი მის საუკუნეში - „აფხაზსაც“ უწოდებდნენ და ა. შ.

აფსარები (ჩერქეზები) თამარის დროს ჩრდილო კავკასიაში ცხოვრობდნენ ოსების მეზობლად, ამიტომ, როცა ოსთა მეფეს დავით სოსლანს ვაჟი შეეძინა - გიორგი თამარის ძე, სამეფო კარმა ჩანს გადაწყვიტა ოსთა მეზობლად მცხოვრები ჩრდილო კავკასიის უდიდესი ხალხი აფსარები დაემოყვრებინა და მეფის ძის მამაძუძე აფსარ წარჩინებულთა შორის გამოერჩიათ. ჩანს მამაძუძემ

უწოდა კიდეც სახელი ლაშა თამარის ვაჟს. ქართველთა და ჩერქეზ-აფსართა შორის ამით საუკუნოვანი სიყვარულის ხიდი გაიდო.

„ჯვარი ვაზისა“, №4, 1989.

ᲣᲐᲛᲗᲐᲐᲦᲛᲬᲔᲠᲚᲝᲑᲐ ᲭᲔᲨᲛᲐᲠᲘᲢᲘᲡ ᲛᲔᲢᲧᲕᲔᲚᲔᲑᲐ ᲐᲠᲡ!

ᲞᲝᲚᲔᲛᲘᲙᲐ

„უამთააღმწერლობა ჭეშმარიტის მეტყველება არს და არა თვალ-ახმა ვისთვისმე“ - წერს ჩვენი მემატიანე და აქვე აღნიშნავს „გულისწყრომამან კაცისამან სიმართლე ღმრთისა არა ყვის“ („ქართლის ცხ.“ I, გვ. 199). მართლაც რომ ასეა. ვფიქრობ ეს სიტყვები ეხება ბატონებს თ. გვანცელაძესა და მ. ჩუხუას, რომელთაც გაზეთ „სახალხო განათლებაში“ გულისწყრომით გასცეს პასუხი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს ალ. ონიანს. ბატონმა ალექსანდრემ გაბედა და საჯაროდ თქვა ის სიმართლე, რომელიც, რაც უნდა ვმალოთ, მაინც ითქმება ხვალ თუ არა, ათეული წლების შემდეგ.

მაინც რა სიმართლეა ეს? ბატონებო, ცხონებული და ნეტარხსენებული პავლე ინგოროყვას თვალსაზრისი ახალი აფხაზებისა და ძველი აფხაზების სხვადასხვა ეთნიკური წარმოშობის შესახებ, გარკვეული მიზეზების გამო ოფიციალურმა ისტორიოგრაფიამ განუკითხავად უარყო (50-იან 60-იან წლებში). მაშინვე ინტენსიურად დაიწყო საპირისპირო გამაბათილებელი იდეების წამოყენება. ზოგიერთი ქართველი ისტორიკოსი თუ ენათმეცნიერი აქვეყნებდა შრომებს აწინდელი აფხაზების დასავლეთ საქართველოში უხსოვარი დროიდან ცხოვრების შესახებ. ამჟამად ცნობილია, თუ როგორ იყენებენ ამ შრომებს.

ა. ონიანს მოჰყავს ქართველ მეცნიერთა ზოგიერთი დებულება: ა. ჩიქობავა: არსებობს სერიოზული საფუძველი ვივარაუდოთ, რომ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ქართველურ ტომებს წინ უსწრებდენ აფხაზურ-ადიღეური ტომები...“ ქ. ლომთათიძე: „აფხაზურ ენაზე მეტყველ ტომებს ქართველ ტომებთან უძველესი დროიდან ჰქონდათ მტკიცე კავშირი, ამ ურთიერთობის შედეგია აფხაზური ენის უდავო გავლენა ქართულზე და არა მხოლოდ ლექსიკის სფეროში, არამედ აგრეთვე მორფოლოგიის გარკვეულ სფეროებშიც...“ (იხ. გაზ. „სახ. გან.“ 3. 1. 1990) და სხვა.

ფაქტობრივად სწორედ მსგავსი მოსაზრებანი სხვადასხვა ქართული მეცნიერებისა გაიმეორა ჯორჯ ჰიუიტმა თავის ცნობილ წერილში: - „უნდა ვიკითხოთ მეგრელები ისე კარგად როდისღა ფლობდნენ აფხაზურს, რომ ესესხათ აფხაზურისათვის დამახასიათებელი სინტაქსი და (თუ ჯანაშიას აზრი სწორია) მორფოლოგიაც? ჩემი აზრით, ისტორიაში უნდა ვეძებოთ დრო... ასეთი დრო ხომ არ იქნება ზემოთ ხსენებული „აფხაზეთის სამეფო“ (იხ. გაზ. „ლიტ. საქ.“ 21. VI). ჰიუიტს იმის თქმა სურს, რომ აწინდელი აფხაზები არამარტო ცხოვრობდნენ დასავლეთ საქართველოში, არამედ „აფხაზთა სამეფოც“ შექმნეს, აქედან გამომდინარე ყველა შედეგით, ანუ დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობა ერთ დროს აფხაზურენოვანი იყო. აქედან შემორჩა მეტყველებაში ენობრივი ნაშთი, კულტურა დას. საქართველოსი წარმოშობით აფხაზურია და ა. შ. (ე. ი. შეფარვით ნათქვამია, რომ ბაგრატისა და მარტვილის ტაძრები, იოანე პეტრიწი თუ სხვა მოღვაწენი აფხაზური კულტურის სფეროს განეკუთვნებიან).

ცნობილია თუ როგორი მძაფრი კრიტიკით შეხვდა ქართული საზოგადოება ჰიუიტის არამეგობრულ წერილს, მაგრამ მან ხომ ის აზრები გაიმეორა, რაც პ. ინგოროყვას ცნობილი წიგნის „გიორგი მერჩულეს“ გამოსვლის შემდეგ მის განსაქიქებლად გაისმოდა მეცნიერთა ოფიციალურ წრეებში, რომელთა მოწაფეც ჰიუიტი იყო საკმაო ხნის მანძილზე?

ოფიციალური ისტორიოგრაფები ინგოროყვას ისტორიკოს-სპეციალისტად არ თვლიდნენ. დაცინვითაც კი იღებდნენ მის დიდტანიან ისტორიულ თხზულებებს (სამწუხაროდ, არც ახლა ისწავლება უნივერსიტეტსა და ინსტიტუტებში ინგოროყვას შრომები).

თ. გვანცელაძესა და მ. ჩუხუას არ ეპარებათ ეჭვი აწინდელი აფხაზების (აფსუების) დასავლეთ საქართველოში უხსოვარ დროიდან ცხოვრებაში და აფსუებსა და ძველ აფხაზებს ერთმანეთთან აიგივებენ. კერძოდ, წერენ: "ვთქვათ საბოლოო ჭეშმარიტებად მივიღეთ ა. ონიანის მიერ ავტორის დაუსახელებლად გამეორებული სხვისი შეხედულება იმის შესახებ, რომ ამჟამინდელი აფხაზები XVIII საუკუნეში არიან მოსულნი მათი ახლანდელი განსახლების ადგილას. ნუთუ ონიანს ჰგონია, რომ ამით დღევანდელ თუ თავისუფალ საქართველოს ეხსნება პასუხისმგებლობა თავის მოქალაქეთა წინაშე!" (გაზ. „სახ. განგ." 8.III.90). უცნაური ლოგიკაა, არა თუ ა. ონიანისათვისაც, არამედ ბავშვისთვისაც ცნობილია, რომ აქ საქმე ეხება ქართული კულტურისა და საქართველოს ტერიტორიის სხვა ერის მიერ მითვისება-მიტაცების მცდელობას და არა „მოქალაქეთა წინაშე პასუხისმგებლობას". შემდეგ წერენ ა. ონიანის შესახებ - „როცა გადაჭრით უარყოფს ეთნონიმ „აფსუას" კავშირს ეთნონიმ „აფხაზთან" იცის კი, რომ ეს ეთნონიმი ერთმანეთს ჯერ კიდევ 1912 წელს დაუკავშირა უკვე მრავალგზის ნახსენებმა მარმა?"

ვითომ ამ საკითხში ნიკო მარი ავტორიტეტია? ის, თანახმად ივანე ჯავახიშვილისა, არა თუ აფხაზებს, მეგრელებს და სვანებსაც კი არაქართველებად მიიჩნევდა. მას ვენდოთ? დიდი ივანე წერდა - „აკად. ნ. მარი მისაყვედურებს, რომ მეგრელებს, სვანებს და აფხაზებს მე ქართველებს ვუწოდებ და პონტოსა და ფრიგიის ერები თითქოს ქართველებადაც კი მიქცევია. აფხაზებს მე ქართველთა მონათესავედ ვთვლი, მაგრამ ქართველებს არ ვუწოდებ, რაც შეეხება მეგრელებს და სვანებს და დავუმატებ ჭანებსაც, მათ მართლაც ქართველ ტომებად ვთვლი და ვუწოდებ..." (ივ. ჯავახიშვილი, ტ. I, გვ. 152).

„სვანურის ნარევობის თეორია ნ. მარის შექმნილია" - წერენ თ. გვანცელაძე და მ. ჩუხუა. ხოლო ამ თეორიის შესახებ ონიანი წერს - „სვანურის ნარევობის მცდარი თეზისი აფხაზი მოსახლეობის საქართველოს მიწა-წყალზე (სვანეთის მეზობლად) „ათასწლეულთა განმავლობაში" ცხოვრების საბუთად გადაიქცაო".

ასე აქცია ნ. მარმა დასავლეთ საქართველოს ქართველები არაქართველებად, მაგრამ მისი ყურადღება არც აღმოსავლეთ საქართველოს ასცდა. მისი თეორიის თანახმად, ფშავ-ხევსურები ჩეჩნური ტომები ყოფილან - შემდეგ გაქართველებულნი. ამ თეორიას ზოგიერთი ქართველი მკვლევარი არა ქართულ, არამედ რუსულ ენაზე დაბეჭდილ წიგნებში ამრავლებს, მაგალითად, 1983 წელს ზ. ანჩაბიძის რედაქტორობით დაბეჭდილ წიგნში „Культурные взаимосвязи народов Грузии и центр Предкавказия" ნათქვამია ნ. მარის შესახებ - В своем труде „К истории передвижения яфетических народов", он пишет следующее: „Не скрою, что грузинские горцы, в числе их хевсуры и пшавы, мне сейчас представляются такими же грузинизированными племенами чеченского народа" (გვ. 33). ნ. მარს სხვა შრომაშიც ასეთივე აზრი გამოუთქვამს, რომ ფშავ-ხევსურები ჩეჩენი ხალხის ტომები არიან - В своем труде „Племенной состав населения Кавказа" Н. Марр особо выделил чечено-ингушские племена, отнеся их к восточной группе яфетических народов Кавказа, в которую входят пшавы, хевсуры и цова тушины или бацбы" (იქვე, გვ. 82). ნ. მარის აზრით, მხოლოდ X საუკუნის შემდეგ გაქართველებულა ჩეჩნების ერთი ნაწილი (ფშავ-ხევსურები მისი აზრით), ხოლო მეორე ნაწილი კი ჩრდილო კავკასიაში გადასულა (იხ. ზ. დიდებულიძის დასახ. ნაშრ. გვ. 34). მარის ეს თეორია,

რომელიც შეიძლება იმავე ეპითეტით შევამკოთ, რომლითაც ჰიუიტმა პ. ინგოროყვას შრომა, ცნობილი მეცნიერების მხარდაჭერით სარგებლობს.

რა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს ასეთი აბსურდული თეორიის უკრიტიკოდ მიღებას და გაღრმავებას, განსაკუთრებით რუსულად გამოცემულ წიგნებში? სავალალო! თუ რაიმე დიდი პოლიტიკური კატასტროფის გამო ჩრდილო კავკასიიდან ჩეჩნების ტომი საქართველოში გადმოსახლდა (ახლაც ცხოვრობს ახმეტის რაიონში, ქისტების ერთი ჯგუფი). ისინი ნ. მარის თეორიაზე დაყრდნობით აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთს თავის ისტორიულ სამშობლოდ გამოაცხადებენ. განა უმაგალითოა ასეთი ვარაუდი? ასევე არ იქცევიან აფსუები და სხვანი?

ახლა ვნახოთ რას წერდა ნ. მარი სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობის შესახებ - „ნ. მარის დასკვნით, თუმცა, კლარჯეთი, ტაოსთან ერთად შემოერთებულ იქნაო საქართველოსთან მე-8-9 საუკუნეებში, მაგრამ მოსახლეობის შემადგენლობით იგი, ვითომც, ამის შემდეგაც სომხური დარჩა. კლარჯეთი, ისე როგორც ტაო, დასახლებული იყოო სომხებით, რომლებიც სარწმუნოებით ქალკედონიტები (ე. ი. მართლმადიდებლები) იყვნენო. ამრიგად, ნ. მარის მტკიცებით, კლარჯეთის და ტაოს მოსახლეობა თვით შემდგომ ხანაშიც კი, ეს იყვნენ არა ქართველები, არამედ ძირითადში გაქართველებული სომხები“ (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, 1954, გვ. 404).

შედეგი სამხრეთ საქართველოს „მკვიდრი“ სომხების გაქართველების თეორიისა? სხვა ერს (ისევე როგორც აფსუებს) უჩნდება პრეტენზიები ქართულ კულტურაზე, სამხრეთ საქართველოს მატერიალურ თუ სულიერ ძეგლებზე, მიწა-წყალზე. საქმე იქამდეც მიდის, რომ არათუ პეტრიწონის მაშენებელი ძმები ბაკურიანისძენი გამოაცხადეს სომხებად, არამედ ათონის ივერთა მონასტრის ბერებიც კი, და კიდევ უფრო უარესია მოსალოდნელი, რამეთუ სომეხთა „გაქალკედონიტების“ ანუ „გაქართველების“ თეორიას ჩვენს „საბჭოთა“ ისტორიოგრაფიაში მყარი ფესვები აქვს გადგმული.

კიდევ უფრო მეტიც, თურმე ნუ იტყვით, და კახეთ-ჰერეთიც გაქართველებული (!) მხარეები ყოფილა - „ამ ათიოდე დღის წინათ, რუსულ ენაზე გამოვიდა კიდევ ერთი წიგნი „აზერბაიჯანის ისტორიული გეოგრაფია“, რომელსაც 1987 წ. თარიღი უზის... ამ წიგნში გატარებულია აზრი, რომ ალბანელები აზერბაიჯანელთა უშუალო წინაპრები არიან, ხოლო ინგილოები - გაქართველებული ალბანელები... ასევე „გაქართველებულია“ კახეთის დიდი ნაწილი, ჰერეთი და ა. შ. ხომ ხედავთ, სადამდის მიდის საქმე?“ (რ. მიმინოშვილი, „დღეს ან არასოდეს“, „ლიტ. საქ.“ 24. VI. 1988). საცა სამართალია, უნდა ითქვას, რომ ისტორიული გეოგრაფია, როგორც სამეცნიერო დარგი, აზერბაიჯანში ახალფეხადგმულია და აღნიშნული წიგნი პირველი ნაბიჯია, ამიტომაც აზერბაიჯანელმა ისტორიკოსებმა ჰერეთის გაქართველების თეორია საბჭოთა ქართველი ისტორიკოსებისაგან გადაიღეს. ჩვენი მეცნიერები, შეიძლება ითქვას, ინტენსიურად წერენ ჰერეთისა და ალბანეთის ერთი ნაწილის „გაქართველების“ შესახებ. „ჰერეთი ეთნიკურ-ისტორიული მნიშვნელობით მოიცავდა გვიანი ხანის შიგნით კახეთსა და გაღმამხრის ტერიტორიას (მდ. ალაზნის ველი). საინგილოს ჩათვლით“ (ქსე, ტ. II, გვ. 628), ამიტომაც ჰერეთი თუ „გაქართველდა“, კახეთსაც ეს საქმე დამართნია და რაღას ვერჩით აზერბაიჯანელ მეცნიერებს, რომლებმაც ჩვენი ისტორიკოსებისაგან გადაიღეს თავიანთი აზრი?

როგორც ვხედავთ, თურმე ნუ იტყვით და „გაქართველებულა“ დასავლეთი საქართველო, აღმოსავლეთის მთა-ბარი, სამხრეთი საქართველო, მაშ, სადღა იყო

საქართველო, სად ცხოვრობდა ქართველი ხალხი? ჩვენი მეცნიერი ა. აბდალაძეც ამ კითხვას სვამს სომხურ ენციკლოპედიაში დაბეჭდილ რ. ხონელიას სტატიის განხილვის შემდგომ: „რ. ხონელიას რომ კაცმა ყური უგდოს (ვაი, რომ ჰყავს მას საკმაოდ მრავალრიცხოვანი აუდიტორია), ქართის ელემენტი X საუკუნეში, არამც თუ დასავლეთ, აღმოსავლეთ საქართველოშიც არ ყოფილა, ძალიან მაინტერესებს რ. ხონელიას აზრით, როდის და საიდან გაჩნდნენ ქართველები?“ (ა. აბდალაძე „ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ერთეულთა...“ 1988, გვ. 182).

თუ ვინმე ფიქრობს, რომ გაქართველების თეორია მხოლოდ ჩვენს მეზობლებს აძლევს უფლებას პრეტენზიები განაცხადონ ქართველი ერის მემკვიდრეობაზე და თვით ქართველების ეროვნულ თვითშეგნებაზე არავითარ გავლენას არ ახდენს, ვფიქრობ, რომ ცდებიან, სწორედ ამ თეორიის წყალობით ქართველთა შორის გაჩენილა რაღაც ეჭვები. აი რას წერს მკვლევარი: „კაცი, რომელსაც ეროვნული თვითშეგნება არ გააჩნია, საცოდავი კაცია, არარაობა და ასეთი არსებისაგან როდესაც ვისმენ: მესხები და ინგილოები ქართველები არ არიან და არც ყოფილანო, გული მიკვდება, მეცოდება ამის მთქმელი და ბრაზით ვივსები: რატომ უნდა წასულიყო ჩვენი საქმე ამგვარად...? (ტ. ფუტკარაძე „საწუხ არს ესე“ „ახალგ. კომ.“ 29.X.1988).

მაინც ვინ მოიფიქრა ეს უცნაური გაქართველების თეორია (მოდი და ამის შემდეგ გაგიკვირდეს საქართველოსათვის „იმპერიის“ წოდება)? ამ თეორიას საფუძველი დაუდო ნ. მარმა და მისმა მიმდევრებმა გააღრმავეს: „ქრისტიანობის გავრცელება აღმ. საქართველოს მთიანეთში მათ ქართიზაციას განაპირობებდა, რაც შეეხება დას. საქართვველოს... დას. საქართველოში გაბატონდა ქართული ეკლესია და მღვდელმსახურებაც ქართულ ენაზე სრულდებოდა, რამაც დიდად შეუწყო ხელი დას. საქართველოს ქართიზაციის პროცესს“, - წერს ჩვენი ენციკლოპედია (იხ. ტ. „საქ. სსრ“. გვ. 61). მარისგან მომდინარეობს იდეა აღმ. საქართველოს მთიანეთის, ჰერეთის, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობის „ქართიზაციის“ ანუ გაქართველების შესახებ. ხელოვნურია ტერმინი და იდეაც ასეთივეა. სინამდვილეში კი ძველი ქართული წყაროების თანახმად, მთიანეთის, კახეთ-ჰერეთის, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობას „ქართიზაცია“ არ ესაჭიროებოდა, რადგანაც ძველთაგანვე (და ფარნავაზ მეფის დროსაც) აღნიშნულ კუთხეთა მცხოვრებნი, როგორც მთიელები, ისე ეგრისელები (მესხებსა და ჰერ-კახელებზე რომ არაფერი ვთქვათ) ქართველი ხალხის ძირითად ნაწილად განიხილებოდნენ. ეს ასე ესმის „ქართლის ცხოვრებას“, ძველ ქრონიკებსა და ძველ ავტორებს. უძველესი საისტორიო წყარო „მოქცევაი ქართლისაისას“ თანახმად, ქრისტეშობამდე საუკუნეებით ადრე ქართველი ხალხი განსახლებული იყო შემდეგ საზღვრებში - დასავლეთის საზღვარს წარმოადგენდა მდინარე ეგრისწყალი, ხოლო ჰერეთი და მესხეთი მის საცხოვრის არეალს განეკუთვნებოდა. ქართული ენა ამ კუთხეებში „ქართული ეკლესიის გაბატონების“ გამო კი არ „გავრცელდა“, და ამის გამო, მათი „ქართიზაცია“ კი არ მოხდა, როგორც წერს ჩვენი ენციკლოპედია, არამედ ჯერ კიდევ ქრისტიანობამდე, წარმართობის დროს კულტმსახურების ენა ქართული იყო, ყველა აღნიშნულ კუთხეში.

დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა გამოიკვლია, რომ ქრისტიანობამდე ყველა ქართულ ტომთათვის (სამეგრელოსა და სვანეთშიც) კულტმსახურების ენა იყო ქართული ენა და არსებობდა მთელი ქართველი ხალხის მომცველი საერთო სარწმუნოება (წარმართული). „ცხადი ხდება, რომ არამცთუ საზოგადოდ ყველა ქართველ ტომთათვის, მათ შორის, მეგრელთა და სვანთათვის, საერთო

წარმართობა არსებობდა, არამედ, წარმართობის საერთო ტერმინოლოგიაც, საერთო ენაც ქართული ჰქონდა“ („საქ. ისტორიის ნარკვევები“, ტ. I. გვ. 662).

ქრისტეშობამდე დიდი ხნით ადრე, ეს ყველა ტომთათვის საერთო ქართული ენა, მეფე ფარნავაზმა დააფიქსირა სრულიად საქართველოში, როგორც ერთადერთი სავალდებულო სახელმწიფო ენა, და საერთოდ, პირველი ერთიანი ქართული სახელმწიფო წარმოიქმნა ფუძე ქართული (ანუ საერთო ქართული) ენის სხვადასხვა დიალექტებად დაშლის დაწყებიდან სულ რაღაც 300-400 წლის შემდეგ - „ქართულ-ზანური ენობრივი ერთობის დაშლის დასაწყისი ძვ. წ. VIII საუკუნით უნდა დათარიღდეს“ (იქვე, გვ. 338), ხოლო IV-III საუკუნეებში უკვე შეიქმნა ერთიანი ქართული სახელმწიფო სავალდებულო ქართული ენით. ამ დროს მეგრული და ქართული ენები ძლიერ ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან და ერთმანეთის მიმართ დიალექტებს წარმოადგენდნენ, ანუ სახელმწიფო ქართული ენა სრულიად გასაგები იყო ეგრისის მოსახლეობისათვის, ის მის დედაენას წარმოადგენდა, თუმცა კი, თანდათან ყალიბდებოდა და ვითარდებოდა ახალი დიალექტი, „რა თქმა უნდა, ენობრივი და სხვა სახის განსხვავება ამ დროს ბევრად ნაკლები უნდა ყოფილიყო, ვიდრე შემდეგში“ (იქვე, გვ. 442).

ეს იმას ნიშნავს, რომ ფარნავაზმა ყველა ქართულ ტომთათვის გასაგები ენა გამოაცხადა სახელმწიფო ენად. ეს ენა ქრისტიანობის შემოსვლისთანავე იქცა ქართულ ტომთათვის ერთადერთ სამწერლობო, კულტურის ენად, რომლის შექმნა-შემუშავებაშიც მეგრელებსა და სვანებსაც თავიანთი წვლილი აქვთ შეტანილი - წერს ივანე ჯავახიშვილი. „ქართველ ერს თავისი მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი და სამწერლო ენაც ჰქონდა და აბადია ეხლაც, რომელიც, როგორც ეს თვით აკად. ნ. მარსაც კარგად მოეხსენება, და თვითონაც არა ერთხელ დაუდასტურებია, მეგრელებისა და სვანებისთვისაც ერთადერთი სამწერლო და კულტურის ენა იყო და არის ეხლაც, რომლის შექმნა-შემუშავებაშიც მეგრელებსაც და სვანებსაც თავიანთი წვლილი აქვთ შეტანილი“ (ივ. ჯავახ. ტ. I, გვ. 154).

ეს ის ქართული ენაა, რომელიც არა თუ ქრისტიანობის დროს, არამედ წარმართობის დროსაც საერთო ენას წარმოადგენდა ყველა ქართული ტომისათვის, და საერთო წარმართულ კულტმსახურებასაც ამ ენაზე აღასრულებდნენ (იხ. იქვე).

თუკი ეს ასეა, მაშინ არაა სწორი ჩვენი ენციკლოპედია, რომელიც, როგორც აღინიშნა, წერს, რომ - „დას. საქართველოში გაბატონდა ქართული ეკლესია და მღვდელმსახურებაც ქართულ ენაზე სრულდებოდა, რამაც დიდად შეუწყო ხელი დას. საქართველოს ქართიზაციის პროცესს“. ჯერ ერთი, ქართული ეკლესია დასავლეთ საქართველოში არ „გაბატონებულა“, არამედ დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველომ ერთდროულად მიიღო ქრისტიანობა I-IV საუკუნეებში, რასაც დაბეჯითებით მიუთითებენ ძველქართული წყაროები და დაადასტურა არქეოლოგიამ (იხ. პ. ზაქარაიას „ნოქალაქევი-არქეოპოლისი“). მეორეც, ქართული ენა დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანობის დროს კი არ გავრცელდა, არამედ ჯერ კიდევ წარმართული ღვთის მსახურება აქ ქართულად აღესრულებოდა ქრისტიანობის გავრცელებამდე, უფრო მეტიც, ლიტერატურულ ანუ საეკლესიო ენის შექმნა-შემუშავებაში თვითვე ჰქონდათ მეგრელებსა და სვანებს უშუალო მონაწილეობა მიღებული - თანახმად ი. ჯავახიშვილისა, მაშასადამე, არავითარი „ქართიზაცია“ ამ ტომებს არ ესაჭიროებოდათ, „მეგრელებსა და სვანებს და დავუმატებთ ჭანებსაც, მათ მართლაც ქართველ ტომებად ვთვლი და ვუწოდებ“ - „ქართველ ტომებს“ კი არ უწოდებდა, არამედ „ქართულს“.

ამჟამად არსებული თვალსაზრისი ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების დროის შესახებ ფაქტიურად ნ. მარის „გაქართველების“ თეორიას ეფუძნება, რომელიც დაახლოებით ასეთია - ერთიანი ქართველი ხალხი, როგორც ეთნიკური ერთობა, მხოლოდ IX-X საუკუნეების შემდეგ ჩამოყალიბდა, რადგანაც ამ საუკუნეებში „ქართების“ ტომმა გაავრცელა ქართულენოვანი მღვდელმსახურობა ჰერეთსა, მესხეთსა და დას. საქართველოში, მთიანეთში, რის შემდეგაც გაქართდნენ აღნიშნულ კუთხეთა მცხოვრებნი - ჩამოყალიბდა ქართველი ხალხი. ამიტომაც საქართველო, როგორც კულტურულ-ეთნიკური მთლიანობა მხოლოდ XI საუკუნისათვის ჩამოყალიბდაო. ეს თეორია აბსოლუტურად ეწინააღმდეგება ი. ჭავჭავაძის და (ნ. მარამდელი) ქართული ისტორიოგრაფიის შეხედულებას ქართველი ერის ჩამოყალიბების დროის შესახებ. დიდი ილია მართალი წერდა: „ჩვენს ერს ორი ათასი წელიწადი უცხოვრია ისტორიულის ცხოვრებით“ („ერი და ისტორია“). ილია ხშირად წერდა ორიათასწლოვანი ერთიანი ქართველი ერის შესახებ. ასეთივე თვალსაზრისი გააჩნდათ ილიას გარშემო შემოკრებილ დიდებულ ისტორიკოსებს (ამჟამად მივიწყებულია დ. ბაქრაძის, ალ. ცაგარელის, თ. ჟორდანიას, ილიას სხვა თანამოსაგრეთა, ასევე ძველქართველ ისტორიკოსთა, ლ. მროველის, ჯუანშერისა თუ ვახუშტის მტკიცებანი).

მართალია, ძველთაგანვე არსებობდა ქართველი ხალხის სხვადასხვა ეთნოჯგუფები მაგრამ ილიას თქმით, ისინი წარმოქმნილან ერთიანი ორიათასწლოვანი ქართველი ხალხის წიაღში საუკუნეთა მანძილზე - „ის შემკრებლობითი, დიდებული, ერთიანი აზრი, რომელსაც ყოველი ჩვენგანი ქართველობაში უნდა ხედავდეს, ის სახელი, რომელიც ყველას გვერქვა, დაირღვა, ჩვენის გონებიდამ ამოშრა, და ქართველი ეხლა ერთის კუნჭულის მცხოვრებთა საკუთარი სახელი, კერძოობითი სახელიღა გახდა და არა საერთო, საყოველთაო მთელის იმ ხალხისა, რომელიც ერთად ტანჯულა... ქართველი ჩვენის ტომის საერთო სახელი აღარ არის აღარც გარეთ, არც მახლობლისათვის და აღარც უცხოსათვის, იმერელი - იმერელია, მეგრელი - მეგრელია, ქართლელი - ქართლელია და სულ ყველანი კი ერთად ქართველები არ არიან... რაკი ის დიდებული ქართველობის აზრი, ის საყოველთაო სახელი გონებიდან გამოგვეცალა, ჩვენი გონება დაიფუყა, სულით და ხორცით დავკუწმაწდით...“ (ტ. III, გვ. 77), თუმცა, კი „უეჭველია, რომ ჩვენ ხალხს ორი ათასი წელიწადი უცხოვრია თავისი ცხოვრებითა და თვითმოქმედებითა“ (ტ. IV, გვ. 176), მაშასადამე, ორიათასწლოვანი ქართველი ერი შემდგომში „დაკუწმაწდა“ სხვადასვა ეთნიკურ ჯგუფებად (ე. წ. ქართველურ ტომებად და დიალექტმატარებლებად), რომელთა კვლავ ერთიან ერად შეკავშირებისათვისაც იღვწოდა ილია. მისი რწმენით, ერთიანი ქართველი ხალხი უკვე ჩამოყალიბებული იყო ქრისტეშობამდე დიდი ხნით ადრე. მის წიაღში არსებული სხვადასხვა ეთნოჯგუფების არსებობა შედეგია ერთიანი ერის ნაწილობრივი დაშლისა, რადგანაც ყოველი ერი დაპყრობისა და თავისუფლების დაკარგვის დროს განიცდის დენაციონალიზაციას, ხოლო ხელსაყრელი მომენტის დადგომისთანავე კი კონსოლიდაციას (განსაკუთრებით თავისუფლების აღდგენის შემდეგ). ილიამ იმ დროისათვის შესაძლებლობის ფარგლებში გარკვეულწილად შეაგნებინა ჟამთა ვითარების გამო „დაკუწმაწებულ“ ქართველობას კონსოლიდაციის აუცილებლობა.

ძველქართულ ისტორიოგრაფიას ქართველი და სომეხი ხალხები ერთ დროს ჩამოყალიბებულად მიაჩნდა (ქართლოსისა და ჰაოსის ძმობა). ჩვენი ენციკლოპედია წერს - „სომეხი ხალხის ჩამოყალიბების ბოლო ეტაპი თანხვდება

ძვ. წ. VI ს-ში სომხეთის სახელმწიფოს შექმნას. მან ურარტუს სახელმწიფო დაიკავა“ (ქსე, ტ. 9, გვ. 463). ასეთივე აზრისაა „Советский энциклопедический словарь“, რომელიც წერს: „Во второй пол. I тыс. до н.э. в осн. сложилась арм. народность“ (გვ. 78). ახლა ვნახოთ, რას წერს იგივე ენციკლოპედია ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების შესახებ - ეს მომხდარა სომეხი ხალხის ჩამოყალიბებიდან თითქმის 1500 წლის შემდეგ - „В VI-X вв. в осн. сложилась груз. народность“ (იქვე, გვ. 349).

ახლა კი ვნახოთ იმავე წიგნის აზრი აფხაზი ხალხის ჩამოყალიბების დროის შესახებ:

„К VIII в. сложились абх. народность“ (იქვე, СЭС, 1980, გვ. 11). მას ბანს აძლევს ჩვენი ენციკლოპედია „...VIII ს-თვის ძირითადად დასრულდა აფხაზი ხალხის ჩამოყალიბება“ (ქსე, ტ. 2, გვ. 29). რა გამოდის? ქართველი ხალხის ჩამოყალიბება დასრულებულა X-XI საუკუნეებისათვის აფხაზი ხალხის ჩამოყალიბებიდან 2-3 საუკუნის შემდეგ! რა პრაქტიკული შედეგი შეიძლება მოჰყვეს ამგვარ თეორიას, მით უმეტეს, რომ არსებობს შემხვედრი თეორია IX-X საუკუნეებში დას. საქართველოს „გაქართებისა“? - აი, ასეთ „აკადემიურ“ და მეცნიერულ თვალსაზრისს ეფუძნება ჯ. ჰიუიტისა და სეპარატისთა რიხი. სინამდვილეში კი აღნიშნულ საუკუნეებში აფხაზები წარმოადგენდნენ ქართველი ხალხის ნაწილს. ნ. მარი აიგივებდა აფსუებსა და აფხაზებს: „Абхазский народ заслуживает однако, самого серьезного внимания“ (იხ. შ. ხიდაშელის სტატია, გაზ. „სახ. გან.“), მაშინ, როცა, როგორც ვახუშტი, ისე ევროპელი მისიონერები სრულიად გარკვეულად წერენ თანამედროვე აფხაზების წინაპრების ჩრდილო კავკასიიდან XVI-XVIII საუკუნეებში ჩამოსახლებასა და ისტორიულ აფხაზეთში ჩასახლების შესახებ, რომელსაც თან სდევდა სწორედ ქრისტიანული (ქართულენოვანი!) კერების განადგურება. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ქართულმა ისტორიოგრაფიამ მიიღო და შემდეგ საყოველთაოდ გაავრცელა ნ. მარის თვალსაზრისი აფხაზეთის შესახებ. ათასწლოვანი ამოუცნობიც ამოხსნა, მაგალითად, I საუკუნეში პლინიუსის მიერ აღწერილი აფსილები „ერთ-ერთ უძველეს აფხაზურ ტომად“ გამოაცხადა, რომელთა ქვეყანა აფსილეთი „თავდაპირველად მოიცავდა ახლანდელი გალის რაიონს“ (ქსე, ტ. 2. გვ. 28). შედეგი? ცნობილია!

ნ. მარის იდეები საყოველთაოდ დამკვიდრდა, რადგანაც, მისი კრიტიკა სასტიკად იყო აკრძალული საბჭოთა ხელისუფლების მიერ. აი რას გვიამბობს აფხაზოლოგი, ცნობილი მეცნიერი აკადემიკოსი ქეთევან ლომთათიძე - „მე რომ ვსწავლობდი, თავიდან ყველაფერი რიგიანად მიდიოდა, მაგრამ ოცდაათიან წლებში ინტელეგენციის დარბევა დაიწყო... ვიჯექი აუდიტორიაში და მესმოდა: „გაეთრიოს ეს პროფესორი“... არა, ვერ გეტყვით, ვერ აღვწერ იმ სცენებს. ასპირანტურაში ვიყავი და რიცხავდნენ იმათ, ვინც ნიკო მარის თეორიებს არ იზიარებდა, მომხრეებს საქმე კარგად მისდიოდათ, ძნელად გადავურჩი ამ პერიოდს“ (გაზ. „ახალგ. კომ.“ №124, 15. X. 1988). ნ. მარის მოწინააღმდეგე ისტორიკოს-ენათმეცნიერები გააძევეს, ხოლო მომხრეებმა აღზარდეს ახალი თაობა ნ. მარის თეორიების ერთგულნი, ცხადია, მათ პ. ინგოროყვას თეორიები არამეცნიერულად მიიღეს.

როგორც აღინიშნა, ნ. მარის „გაქართველების“ თეორიის აღიარებამ ფაქტიურად ჩიხში შეიყვანა ქართული ისტორიოგრაფია (ქართული ისტორიოგრაფიის ფაქტიური მდგომარეობის შესახებ, იხილეთ პროფ. გურამ ყორანაშვილის წერილები).

ამ თეორიის გაბატონებას ხელი შეუწყო იმან, რომ რევოლუციამდე საქართველოში არ არსებობდა ქართველთა ისტორიის შემსწავლელი არც ერთი სამეცნიერო ცენტრი (უნივერსიტეტი, ინსტიტუტი). ჩვენი უნივერსიტეტის დაფუძნების შემდეგ, მოსალოდნელი იყო ჩვენი მეცნიერები უარყოფდნენ ე. წ. „გაქართველების“ (გაქართების) თეორიას, მაგრამ მოხდა სრულებით მოულოდნელი რამ - ნ. მარის თეორიების კრიტიკა სასტიკად აიკრძალა, ნ. მარის თეორიების უბრალო კრიტიკისთვისაც კი არა მარტო აძევებდნენ უნივერსიტეტიდან და სხვა დაწესებულებებიდან, არამედ სჯიდნენ და ასახლებდნენ კიდეც. ამ დროისათვის ნ. მარმა ისტორიკოს-ფილოლოგმა ე. წ. მარქსისტულ ენათმეცნიერებას დაუდო საფუძველი, ის გახდა მთავრობისა და პარტიის უმაღლესი ორგანოების წევრი. მარის თეორიების საპირისპირო მსჯელობა განიხილებოდა როგორც „ბურჟუაზიული“, „მავნე“, „არამარქსისტული“, „იდეალისტური“ - წერს მ. გორბანოვსკი. „Академик Императорской Академии Наук стал и академиком АН СССР, практически главой советской лингвистики, но и того изменившим науке (трагический парадокс?). Особенно „результативным“ был для Марра 1930 год. В этом году он беспартийный получает право произнести приветственное слово XVI съезду ВКП(б) от имени всесоюзной ассоциации работников науки и техники. Его внимательно слушает Сталин. Марр немедленно получает партийный билет (что ему очень развязало руки), а затем - орден Ленина. В 1931 году академик Марр избирается членом ВЦИК... Иные суждения противоречащие марризма начали рассматриваться как „немарсистские“, „идеалистические“ „буржуазные“, „вредные“... после окончания войны новый (чут не ставший решаюшим) этап борьбы последователей Марра за „чистоту“ умов и кадров...“ (М. Горбановский, „Конспект по корифею“ „Литературная газета“ 25 мая, 1988 г. №21, стр. 12).

ამ სტატიაში ნათქვამია, რომ როგორც ომამდე, ისე ომის შემდეგ, მრავალი ჭეშმარიტი, დიდი მეცნიერის სიცოცხლე შეიწირა „მარიზმმა“ - ასე უწოდებს ავტორი ნ. მარის სამეცნიერო მიმდინარეობას და მის სკოლას.

საფიქრებელია, რომ სტალინის ყურადღება ნ. მარმა მიიპყრო არა 1930 წელს, როგორც წერს მ. გორბანოვსკი, არამედ ადრე, რევოლუციამდე, როცა ორთავე მათ მოძღვრებასა და შეხედულებებს საკადრის პასუხს სცემდა ილია. ნ. ჟორდანიასადმი პასუხებმა დაარწმუნა ქართველი სოციალ-დემოკრატები, რომ მათებური „მარქსიზმი“ საქართველოში ვერ გავრცელდებოდა, თუკი ილიას ავტორიტეტი დიდი იქნებოდა ქართველთა შორის. ახალგაზრდა სტალინი ამ მიზეზის გამო, უთუოდ აპყრობდა თავის ყურადღებას ილიას ყველა იდეურ მოწინააღმდეგეს, ერთ-ერთი ასეთი იყო ნ. მარი, რომელიც განსაკუთრებით მტრულად განეწყო ილიას მიმართ, „ქვათა ღაღადის“ გამოქვეყნების შემდეგ. ნ. მარი, ჯერ კიდევ ადრე იყო ილიას მიერ სასტიკად გაკრიტიკებული, ხოლო „ქვათა ღაღადმა“, რომელიც ამხელდა მიკერძოებულ მეცნიერთა „ოინებს“, კიდევ უფრო გაზარდა ილიასადმი, შეიძლება ითქვას, სიძულვილი, რადგანაც ნ. მარი და მისი მოძღვრება ქარცეცხლში იყვნენ გატარებულნი. „ქვათა ღაღადი“ სენსაციასავით მიიღო იმ დროის საზოგადოებამ და არა მარტო სამაგიდო წიგნად იყო ქცეული ათეული წლის მანძილზე, არამედ - დიდი მეცნიერული ავტორიტეტის მქონე ნაშრომადაც. ნ. მარის საპირისპირო თეორიის გავრცელებამდე (ილიას თეორიით, არა თუ სამხრეთი და დასავლეთ საქართველოა უძველესი დროიდანვე ქართველებით დასახლებული, არამედ ურარტუელები და აღმოსავლეთის სხვა ცივილიზაციათა შემქმნელი ხალხები ქართული წარმომავლობისანი იყვნენ, მარის თეორიით კი, არა თუ ურარტუელები და სხვა ხალხები იყვნენ ქართული წარმომავლობისანი, არამედ

თვით აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგიერთი ტომი, სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობა არაქართული წარმოშობისანი იყვნენ). ახალგაზრდა სტალინი, ალბათ, ყურადღებით ადევნებდა თვალს ილიასა და მარის კამათს. როგორც ტიციანი (ტაბიძე) ამბობს „სული სულს როგორ დაემალებაო“, ქართველთა საკითხშიც სტალინისა და მარის პოზიციებიც ერთმანეთს თანხვდებოდა. ერთს პოლიტიკური მოსაზრებებით, ხოლო მეორეს, ალბათ, სუბიექტური (მარს) მიზეზებით ქართული „ნაციონალიზმისათვის“ იდეოლოგიური საფუძვლის გამოცვლა ეწადათ. სტალინის ცნობილი თეორიაც ერების შესახებ, სადაც დასავლურ-ქართულ ტომებს ქართველებად არ მოიხსენიებს, ნ. მარის გავლენით უნდა იყოს შემუშავებული. სტალინს, ჩანს, ადრევე მოსწონდა მარის თეორიები, თანაუგრძნობდა, ხოლო ძალაუფლების ხელში აღების შემდეგ, მის თეორიებს დოგმის მნიშვნელობა მიანიჭა.

სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის შესახებ ილია წერდა: „...ქართველთა ნათესაობას სჭერია მთელი სივრცე ღალისის მდინარითგან მცირე აზიაში შავი ზღვის პირამდე და მთელი აღმოსავლეთი მხარე ამ ზღვისა და აგრეთვე იგი ადგილები, რომელნიც მტკვარსა და არაქსს შუა მდებარეობენ. აშკარაა, ვისაც ამ ადგილებში დაჩემება რამ უნდა, ან ქართველის კუთვნილების გაუქმება მოუნდება, დაამტკიცოს, რომ ზემო დასახელებულნი ერნი (გულისხმობს ჰეროდოტეს, სტრაბონის და სხვათა მიერ დასახელებულ ბიბლიაში მოხსენებულ ქართულ ტომებს, ეპ. ა. ჯ.) ქართველთა ნათესაობის არც იყვნენ და არც არიან. სწორედ ასე მოიქცა ჩვენი გულადი პროფესორი და გვეფიცება, რომ „მოსხები და კოლხები“ ქართველის ნათესაობის არ არიანო და არავითარს საბუთს ამისას არ იძლევა ეს საოცარი „მოფიცარი“, „მე პატკანოვის შეგირდი ვარო, იძახის თავმომწონებით ბ-ნი მარი... ბ-ნი მარი, თუმცა პატკანოვისაებრ ოინებში ჯერ თავი არ უჩენია... სხვაფრივ კი, იმის გზაზე დამდგარა“ (ი. ჭავჭავაძე, თხზ. 1984, გვ. 734, 735). რა სურდა ნ. მარის მასწავლებელსა და მოძღვარს პატკანოვს (პატკანიანს), რომელიც ცნობილი მეცნიერი და კავკასიოლოგი იყო პეტერბურგში? თავისი ერისათვის დაემკვიდრებინა სამხრეთ საქართველო, ამიტომაც წერდა ილია მასზე: „...ხელს იწვდის ტაოსკარზე, ეხლანდელ ჭოროხის ხეობაზე“ (იქვე, გვ. 734). პატკანოვის აღზრდილ ნ. მარს, მართალია „ქვათა ღაღადის“ დაწერის დროს პატკანოვისამებრ ოინებში ჯერ თავი არ ეჩინა, მაგრამ მალე, მანაც „ხელი გაიწოდა“ და თავი გამოიჩინა.

ნ. მარის დასკვნით, თუმცა კლარჯეთი, ტაოსთან ერთად შემოერთებულ იქნაო საქართველოსთან მე-8-9 საუკუნეებში, მაგრამ მოსახლეობის შემადგენლობით იგი ვითომც, ამის შემდეგ სომხური დარჩა“ - წერდა ილიას ჭეშმარიტი შეგირდი და ამიტომაც მთავრობის მიერ დევნილი პ. ინგოროყვა. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ სტალინ-მარის (და მათი მოძღვრების) ანტიქართული ეროვნული იდეები განსაზღვრული იყო არა მარტო პირადი სიმპათია-ანტიპათიებით, არამედ გლობალური იმპერიული პოლიტიკით (ცარიზმიც ასევე იქცეოდა) „...რუსიფიკატორული პოლიტიკა საგანგებოდ ითვალისწინებდა რუსეთის განაპირა მხარეების ეროვნულ-უფლებრივი ინტერესების შელახვას, ათანაბრებდა ეთნოგრაფიულ და ეროვნულ ნიშნებს და ამ გზით ცდილობდა დაენაწევრებინა ერთიანი ეროვნული სხეული, წინ აღდგომოდა ჩაგრული ხალხების თვითშეგნების გამოღვიძებას, ყოველმხრივ შეეფერხებინა ერის კონსოლიდაცია“ (ვ. ჯაოშვილი „საქართველოს მოსახლეობა...“, 1984, გვ. 111).

ცხადია იმპერია მხარს უჭერდა ყველა თეორიას, რომელიც ქართველი ერის კონსოლიდაციას აფერხებდა. სწორედ ასეთი იყო მარის „გაქართველების“ თეორია.

როგორც ითქვა, საბჭოთა ხელისუფლების დროს, ნ. მარის თეორიების კრიტიკა სასტიკად აიკრძალა, შეიძლებოდა მხოლოდ და მხოლოდ გაღრმავება ამ თეორიებისა, მაგალითად, 1937 წელს ი. აბულაძემ საჯარო სხდომაზე წაიკითხა მოხსენება, რომელშიც გააღრმავა აღნიშნული შეხედულებანი - თითქოსდა ქართული ეკლესია შეიჭრა სომხურ მიწა-წყალზე ტაო-კლარჯეთში და იქ სომხური ეკლესიების ნგრევით, ჯვართა დაწვით მიაღწია საწადელს - „გააქართველა“ ეს მხარე - „ეკლესიათა ნგრევა და ჯვართა წვა კიდევ იმას უნდა მოასწავებდეს, რომ ერთი ეკლესია იჭრება მეორეში და მათ გვერდით და მათ ნაამაგარზე თავისას აფუძნებს. ესეც არაა უცხო ამბავი იმ დროისათვის. სომხეთის მიწა-წყალზე არა ერთი და ორი „ქართველთა“ სავანე იხსნება ამ დროს. ტერმინი „ქართველი“, როგორც აკად. ნ. მარმა დაამტკიცა, დიოფიზიტურს ნიშნავს ამ დროისათვის და იქმნება იგი მარტოდენ ქართველთა და სომეხთა ელემენტებისაგან“ (ი. აბულაძე, შრომები, IV, 1985, გვ. 10). ეს ი. აბულაძემ საჯაროდ წარმოთქვა 1937 წლის 17 დეკემბერს. მან, ცხადია ამ წლის მწარე გაკვეთილით იცოდა რისი თქმა შეიძლებოდა ამ დროს და რისი არა. თქვა ის, რაც მოსაწონი იყო იმ დროისათვის, კერძოდ, გააღრმავა ნ. მარის თეორია. ტაო-კლარჯეთი „სომხეთის მიწა-წყლად“ გამოაცხადა, ხოლო თურმე ნუ იტყვით და, „ქართველი ეთნიკურად ქართველს კი არ ნიშნავს, არამედ ისეთ მოსახლეობას, რომელიც „ქართველთა და სომეხთა ელემენტებისაგან შედგება“. სინამდვილეში არავითარი სომხების „გაქართველება“ არ ხდებოდა ტაო-კლარჯეთში, ეს მხარე ქრისტეშობამდეს ქართველებით იყო დასახლებული, მაგრამ VI-VII საუკუნეებში, პოლიტიკური მიზეზების გამო, მოექცა სომხური ეკლესიის იურისდიქციის სფეროში, რამაც აქ ხელი შეუწყო საეკლესიო სომხურენოვანი წირვა-ლოცვის დანერგვას, მაგრამ VIII საუკუნის შემდეგ ტაო-კლარჯეთი კვლავ დედა ქართული ეკლესიის წიაღში დაბრუნდა, ამიტომაც, ცხადია, ეკლესიებში კვლავინდებურად აღსდგა ქართულენოვანი მსახურება. ესაა და ეს. აქ მოხდა არა „სომხების გაქალკედონიტება“, არამედ ქართველი მოსახლეობა დაუბრუნდა დედა ეკლესიას. ასევე ითქმის დასავლეთ საქართველოს შესახებაც. აქაც ქართული მოსახლეობის ერთი ნაწილი, სწორედ აღნიშნულ დროს (ძირითადად VII ს. 20-იანი წლებიდან, ერეკლე კეისრის ლაშქრობის შემდეგ) მოექცა ბერძნულ საეკლესიო სფეროში და ეს მხარეც თანდათან VIII-IX საუკუნეებში დაუბრუნდა დედა ქართულ ეკლესიას, რომლის წიაღშიც ის შედიოდა IV საუკუნიდანვე, რასაც ქართულ-უცხოური წყაროები მიუთითებენ. ბერძნულ-ლათინურ წყაროთა თანახმად, დასავლეთ საქართველოს აღმოსავლეთ საქართველოსთან ერთად მიუღია ქრისტიანობა, წმიდა ნინოს ქართული წყაროები სრულიად საქართველოს განმანათლებელს უწოდებენ. ქართლის ცხოვრება წერს - მირიან მეფემ ნათელი სცა ყოველთა ივერიელთაო, ივერიას კი ჩვენი წყაროები საქართველოს უწოდებდნენ. მირიანის დროს მისი დასავლეთი საზღვარი შავი ზღვის სანაპიროსა და მდინარე ეგრისწყალზე გადიოდა. თანახმად ჩვენი მეცნიერის დ. მუსხელიშვილისა, მეხუთე საუკუნეში დასავლეთ საქართველოს მნიშვნელოვან ნაწილში, მაინც წირვა-ლოცვის ენა ქართული იყო. თანახმად ვახუშტისა, ხონის საეპისკოპოსო აღნიშნულ დროს მცხეთელ მთავარეპისკოპოსს ექვემდებარებოდა, სომხურ წყაროთა თანახმად მცხეთელი კათალიკოსი კირიონი „წინანდელ წესთა თანახმად“ ეგრისის არქიეპისკოპოსიც იყო, ნოქალაქევისა და მარტვილის ტაძრების არქიტექტურა მიუთითებს ამ

მხარის ქართული ეკლესიის სფეროში ყოფნის შესახებ, ყოველივე ამის მიუხედავად, გ. მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ არსებული ერთი ქარაგმის არასწორი გახსნის წყალობით, მიღებულია ისეთი კარდინალური დასკვნები, როგორიცაა - „პირველად IX-X საუკუნეებში ეწოდა დასავლეთ საქართველოს „ქართლი“. აღნიშნულ თხზულებაში არსებული ქარაგმა „ა-სა“ გადამწერს გაუხსნია არასწორედ, კერძოდ, უნდა გახსნილიყო როგორც „აფხაზეთისა“ და გახსნილია ასე - „აღმოსავალისა“, აღმოსავლეთისა. წინადადება ასეთია - „რამეთუ პირველად ა-სა კათალიკოსთა (ე. ი. აფხაზეთის კათალიკოსებს და არა აღმოსავლეთის კათალიკოსებს - ეპ. ა. ჯაფარიძე) მიჰრონი იერუსალიმით მოჰყვანდა, ხოლო ეფრემ ქრისტესმიერითა ბრძანებითა მიჰრონის კურთხევა ქართლს განეწესა იერუსალიმის პატრიარქის განწესებითა და წამებითა სიხარულითა, არამედ ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების“ (ძვ. ქართ. აგიოგრ. ლიტ. ძეგლ. 1978, გვ. 182). მთელი წინადადება ნათელი და გასაგები გახდა ქარაგმის სწორად გახსნის შემდეგ. აფხაზეთის საკათალიკოსო, როგორც ძველქართულ, ისე უცხოურ წყაროთა (იხ. მიტრ. მაქსიმე „ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია“, თეოლოგია. ათენი, 1966), თანახმად, დაარსდა VIII საუკუნის I ნახევარში (იხ. ვ. გოილაძის შრომები), დაარსებისთანავე ის ქართულენოვანი იყო. ამან მოიცვა ლაზიკისა და აბაზგიის ყოფილი ეკლესიები, რომელნიც აქამდე კონსტანტინეპოლს ექვემდებარებოდნენ, ამიტომაც, ცხადია, მირონი იქიდან მოჰქონდათ. ამ ეპოქაში, კონსტანტინეპოლში მწვალებლობა-ხატმებრძოლობა გავრცელდა, ამიტომაც ახლადშექმნილ აფხაზეთის საკათალიკოსოს მირონის წამოღება იერუსალიმის საპატრიარქოდან დაუწყია, აღსანიშნავია, რომ მსგავსადვე აღნიშნული მიზეზების გამო, გოთეთის ეკლესია ჩამოსცილდა კონსტანტინეპოლს და დაუკავშირდა იერუსალიმს. IX საუკუნეში ეფრემ აწყურელის მეცადინეობით, იერუსალიმის საპატრიარქოს გადაუწყვეტია აფხაზეთის საკათალიკოსოს მირონი მიეღო არა იერუსალიმიდან, არამედ მცხეთიდან (ქართლიდან), რატომ? იმიტომ, რომ „ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების“. მაშასადამე, იმის გამო, რომ აფხაზეთში წირვა-ლოცვა ქართულია, ეს ქვეყანა (ეკლესია) ქართლის ქვეყნის (ანუ ერთიანი ქართული ეკლესიის) ნაწილია. ამიტომაც, მირონი ქართლიდან (ე. ი. მცხეთიდან) უნდა მიიღოსო. აი, ესაა აზრი გ. მერჩულეს აღნიშნული წინადადებისა. აქ არსად არ წერია - პირველად ამ დროს, IX საუკუნეში ეწოდა აფხაზეთს ქართლიო, არამედ, ახსნილია წმიდა საეკლესიო საკითხი, არავითარ ეთნო-პოლიტიკურ საკითხს არ გვიხსნის გიორგი მერჩულე. ამიტომაც, ის არ არის რაიმე წინააღმდეგობაში ძველ ქართულ წყაროებთან („მოქცევაი ქართლისაი“, „ქართლის ცხოვრება“ და სხვა), რომელნიც დაბეჯითებით ამტკიცებენ დასავლეთ საქართველოს ქართლის სამეფოს შიგნით არსებობას, ეს სამეფო კი, თანახმად წყაროებისა, ქრისტეშობამდე დიდი ხნით ადრე ჩამოყალიბდა, მდგრადი პოლიტიკური ერთეული იყო და მისი დასავლეთი საზღვარი მდინარე ეგრისწყალისა და მდ. კლისურაზე (V ს-დან) გადიოდა.

იერუსალიმთან დაკავშირებით, ეს ცნობა რომ სწორია, იქიდანაც ჩანს, რომ იმავე IX საუკუნეში იერუსალიმის საპატრიარქოს ნებართვით, იოანე გუთელი ეპისკოპოსი ქართლში აკურთხეს. მაშასადამე, ამ დროს ქართლისა და იერუსალიმის ეკლესიებს შორის კარგი ურთიერთობაა და კონსტანტინეპოლმა ხატმებრძოლური მწვალებლობის გამო, კონსტანტინეპოლის საეკლესიო სფეროში მყოფი ზოგიერთი ეკლესია, ქართულ ეკლესიას გადაეცა, ამგვარ

ფონზე გასაგებია, თუ რატომ დართო იერუსალიმმა ქართულენოვან აფხაზეთის საკათალიკოსოს ნება, მირონის მცხეთიდან მიღებისა.

აღნიშნული წინადადება გ. მერჩულისა, ამჟამად IX-X საუკუნეებში დას. საქართველოს „გაქართება“ ქართველების მომხრეებს, დიდ საყრდენად მიაჩნიათ, მაგრამ აღნიშნული ქარაგმის სწორად გახსნა, ალბათ, მათ მიდგომას შეცვლის.

ისიც სათქმელია, რომ „აღმოსავალის“ - აღმოსავლეთის კათალიკოსებს მირონი იერუსალიმიდან არ მიჰქონდათ. ჯერ კიდევ ეფრემ მცირემ განაცხადა თავის შრომაში, რომ ქალკედონის კრების შემდეგ, ყველა ავტოკეფალურ ეკლესიას ნება მიეცა, მირონი თვითვე ეკურთხებინა, აქედან გამომდინარე, ქართულ ეკლესიაში მირონის კურთხევა დაწესდა V საუკუნეში, ამას ისიც ადასტურებს, რომ ჩვენს მეზობელ ალბანეთისა და სომხეთის ეკლესიებში VI-VII საუკუნეებში მირონს აკურთხებდნენ (უხტანესი, „ისტორია გამოყოფისა ქართველთა სომეხთაგან“, გვ. 361, გვ. 187). VII საუკუნეშიც, VI მსოფლიო კრებამ, დაადასტურა ქართული ეკლესიის პრაქტიკა, მირონის კურთხევის უფლებისა - „ხოლო ოდესცა ენებოს შემზადება და კურთხევა მიჰრონისა აკურთხოს თვისსა ეკლესიასა“ (ქართ. ცხ. გვ. 232).

ზემოთ აღნიშნულის გამო, ჩვენ არ ვიზიარებთ აზრს, ქართულ ეკლესიაში მირონის კურთხევის IX საუკუნიდან დაწესების შესახებ (თუმცა ეს სხვა საკითხია).

„გაქართველების“ თეორიის წარმოშობა, თავის დროზე გამოიწვია იმპერიის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მცდელობამ, ამჟამად, ეს თეორია, როგორც უსაფუძვლო, უარყოფილ უნდა იქნეს. ეს მიიღწევა იმით, თუკი ჩვენი ეროვნული ისტორიოგრაფია გაჰყვება ილია ჭავჭავაძის გზას. ილია დიდებული ისტორიკოსი იყო. ის ღირსია იმისა, რომ მისი ისტორიოგრაფიული გამოკვლევები ისტორიის ფაკულტეტზე (როგორც საგანი) მაინც ისწავლებოდეს. ილია ძველქართულ ისტორიოგრაფიას ავითარებდა, ხოლო ნ. მარი - პატკანოვის სკოლის იდეებს, ანუ, როგორც ივანე ჯავახიშვილის მამა ალექსანდრე ამბობდა, ნ. მარი „ყოველივე ქართულის საწინააღმდეგო მიმართულებას“ ავითარებდა (იხ. ს. ჯორბენაძე, „ცხოვრება და ღვაწლი ივანე ჯავახიშვილისა“, 1984).

უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის ნ. მარს ქართველოლოგიის წინაშე. ამ მეცნიერების უღელს სხვა დიდ მეცნიერებთან ერთად ეზიდებოდა, ამით ის უკვდავია, ცოცხალი, მის აზრს, იდეას თუ ნაფიქრალს მგზნებარება არ დაუკარგავს, მართალია, მისი ენათმეცნიერული იდეები ფაქტიურად უარყოფილია (სტალინმა „ძველი გვარდიის“ სხვა წევრების მსგავსად, ნ. მარი გაანადგურა სიკვდილიდან თითქმის 20 წლის შემდეგ), მაგრამ მარს, როგორც კავკასიოლოგსა და ქართველოლოგს, არავინ შეხებია, ამიტომაც, მისი იდეები, ამ სფეროში, კვლავაც მოქმედია. (სხვათაშორის, თვით სტალინმაც კი აღიარა, რომ მარისტული სკოლა, მეცნიერებაში ამყარებდა უსასტიკეს რეჟიმს - მოწინააღმდეგისადმი დაუნდობელი მოპყრობით. სტალინი წერს: „დისკუსიამ გვიჩვენა, რომ ენათმეცნიერების ორგანოებში, როგორც ცენტრში, ისე რესპუბლიკებში, მეფობდა მეცნიერებისათვის დაუშვებელი რეჟიმი... დისკუსია სასარგებლო აღმოჩნდა. უპირველეს ყოვლისა იმიტომ, რომ მან მზის სინათლეზე გამოიტანა ეს არაკჩევული რეჟიმი და იგი ნამსხვრევებად აქცია“ (იხ. „ცისკარი“ 1990 წ. №3, გვ. 159).

ისმის კითხვა - აქვს თუ არა ვინმეს უფლება, ეჭვის თვალით შეხედოს ნ. მარს, როგორც ისტორიკოსს? ეს ჩვენში სრულიად მიუღებელია, მას ცუდ დღეში ჩააგდებენ. მსგავსად პროფ. ა. ონიანისა (რომლის დასაცავადაც დაიწერა ეს წერილი) უკადრისს აკადრებენ. მაგრამ, ასე მხოლოდ საქართველოში

შეიძლება მოხდეს, თავისუფალ ქვეყანაში კი საქმე პირიქითაა. იქ საქმე ისეა, როგორც ჯ. ელიაშვილი წერს - „თავისუფალ ადამიანს შეუძლია ეჭვი მიიტანოს ნებისმიერ საყოველთაოდ აღიარებულ კონცეფციაზე და შეეცადოს შეცვალოს იგი“ (გაზ. „სახ. გან.“ 29. III. 1990) ტოტალიტარულ საზოგადოებაში (ე. ი. ჩვენში) კი ისეა, როგორც ა. სულაკაური წერს: „...საქართველო არის ის ქვეყანა, სადაც მეცნიერული აზრი არ ძველდება, მით უმეტეს, თუ მას პატრონი ჰყავს. ჩვენი მეცნიერები ერთხელ ოდესღაც გამოთქმულ აზრს ხშირად ვერ ელევიან, არადა, წესით ყველა მეცნიერული აზრი არ შეიძლება იყოს მარადიული, ზოგი უნდა ძველდებოდეს, რადგან აზრი თუ არ მოძველდა, არც პროგრესი იქნება. ყოველ შემთხვევაში, განსხვავებულ აზრს მაინც უნდა მივცეთ არსებობის უფლება“ (გაზ. „კომუნისტი“ 26. X. 1987 წ.).

„გაქართველების“ თეორიაც მოძველებულია, მაგრამ, ვაი მას, ვინც ამის თქმას გაბედავს, არც მე ველი შექებას ამ თეორიის „პატრონებისაგან“, მაგრამ, ღვთის იმედი მაქვს, რომელმაც ადამიანი თავისუფალი ნებისყოფით შექმნა, როგორც III მსოფლიო საეკლესიო კრების მამები ამბობენ - თავისუფლება თვისითა სისხლითა მოგვანიჭა ჩვენ იესო ქრისტემან (დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 267), როგორც ჩვენი უწმიდესი პატრიარქი ილია II იმეორებს სახარების სიტყვებს - სცანით ჭეშმარიტება და ჭეშმარიტება განგათავისუფლებთ თქვენ. ღმერთმა დაგლოცოთ.

გაზ. „სახ. გან.“ 17. V. 1990 წ.

„რაი არს ჭეშმარიტება“

პოლემიკა

„შვილო, როგორც მამა გირჩევ, შენი საკუთარი და ჭეშმარიტი კრიტიკულის თვალით შეხედო ყველაფერს და არა მიეპყრო მარის ქართულის საწინააღმდეგო მიმართულებას“ - ასე არიგებდა შვილს მამა გასული საუკუნის მიწურულს...

ჩვენს სასტიკ ეპოქაში გაზრდილ თაობებს სწორედ ჩვენი საკუთარი და ჭეშმარიტი კრიტიკული თვალით ხედვის უნარი არ გაგვაჩნია.

ჩვენი მხცოვანი მოღვაწე, ბატონი იოსებ მეგრელიძე, რომელსაც მე უდიდეს პატივს ვცემ, წერს: „ა. ჯაფარიძე აცხადებს ივანე ჯავახიშვილის მამა ალექსანდრე ამბობდა ნ. მარი „ყოველივე ქართულის საწინააღმდეგო მიმართულებას ავითარებდა“. წიგნს, რომელსაც საძიებელი აქვს ალ. ჯავახიშვილის სახელთან ეგ სიტყვები არ ჩანს“ (იხ. „ერთი წერილის გამო“, გაზ. „ერი“, 7.11.91).

ჩემს წინა წერილში სიდიდის გამო არ შემეძლო ვრცელი ამონაწერის მოტანა, რადგანაც საჭიროება ითხოვს - ინებეთ: „...სამღვდელოება კიდევ აიტანდა ამ მკრეხელურ გამოთქმებს, მაგრამ მათთვის პირდაპირ აღმაშფოთებელი იყო ის, რომ მეცნიერ-დებიუტანტი საერთოდ უარყოფდა ათასი წლის ხანდაზმულობის მქონე საეკლესიო ჭეშმარიტებად ქცეულ მოვლენებს, მტკივნეული აფორიაქებით ხვდებიან ამას ივ. ჯავახიშვილის ახლობლები. თვითონ ალექსანდრე ჯავახიშვილს არწმუნებენ, რომ ნიკო მარის ზეგავლენით ივ. ჯავახიშვილი ანტიპატრიოტულ პოზიციებზე დგას, 1898 წლის 22 ოქტომბერს აფორიაქებული მამა სწერდა „შვილო, როგორც მამა გირჩევ, შენი საკუთარი და ჭეშმარიტის კრიტიკულის თვალით შეხედო ყველაფერს და არა მიეპყრო მარის ქართულის საწინააღმდეგო მიმართულებას“. 1898 წელს დედა სწერდა „ამ გაზეთებმა ლამის გამაგიჟოს, რას არ წერენო“. თვითონ ივანე ჯავახიშვილი გრძნობდა იმ უხერხულობას, რაც მის მტკიცებას ახლდა მორწმუნეთათვის“ (ს. ჯორბენაძე, ცხოვრება და ღვაწლი ივანე ჯავახიშვილისა, 1984, გვ. 48). რა შეიძლება აქედან დავასკვნათ? გასული საუკუნის მიწურულსაც კი ქართული საზოგადოება ნ. მარის პატრიოტიზმს არა თუ ეჭვის თვალით უმზერდა, არამედ მის სამეცნიერო მიმართულებას ყოველივე ქართულის საწინააღმდეგოდ მიიჩნევდა, რასაც ასახვა უპოვია ქართულ პრესაში და აგრეთვე ჩვენი ერის უდიდესი და უსაყვარლესი მეცნიერის ივანე ჯავახიშვილის მშობელთა წერილებშიც. რა შუაში ვართ აქ ჩვენ, ან მე ან ბატონი მოპასუხე? ჩვენს წერილში მხოლოდ მასალა აისახა.

იქნებ უსაფუძვლოდ ებრძოდა ჩვენი დიდი ილია, ქართული ერის ჭეშმარიტი მამა ნ. მარს და მის „მოძღვრებას“ (როგორც თავად უწოდებს)? ილია ებრძოდა არა ნიკო მარის პიროვნებას, არამედ მის აზრებს, თეორიებს, რომელთაგანაც ის მოელოდა რაღაც ეროვნულ საფრთხეს. დიდ ილიას ალღომ არ უმტყუნა! ის მართალი იყო, როგორც ყოველთვის.

აი, თითქმის ასი წლის შემდეგ, დღევანდელი უდიდესი ეროვნული განსაცდელის ჟამს, როცა ყოველი კუთხიდან სისხლისღვრითა და უსასტიკესი გაბოროტებით გვედავებიან საქართველოს მიწა-წყალს, ჩვენი მოწინააღმდეგე სეპარატისტები თავიანთ პრეტენზიებს ხშირად და ძალზე ხშირად აფუძნებენ ნ. მარის თეორიებზეც.

რომელი ერთი მაგალითი მოვიყვანოთ. ჩვენი წერილი, რომელსაც პასუხი გასცა ბატონმა ი. მეგრელიძემ, ძირითადად ხომ ამ საკითხს მიეძღვნა: „სვანურის ნარევობის თეორია ნ. მარის შექმნილია“ - წერდნენ ბატონ ალექსანდრე ონიანის ოპონენტები; ამ თეორიის შესახებ კი ონიანი წერდა: „სვანურის ნარევობის თეორია აფხაზი მოსახლეობის საქართველოს მიწა-წყალზე (სვანების მეზობლად) „ათასწლეულთა განმავლობაში „ცხოვრების საბუთად გადაიქცა“ (იხ. გაზ. „სახ. გან.“ 17. V. 90).

ეს იმ თეორიის შემადგენელი ნაწილია, რომლის თანახმადაც არა მარტო აფხაზეთი, არამედ დასავლეთ საქართველოს ვრცელი ტერიტორია არა ქართველთა, არამედ აფხაზთა პირველ სამშობლოდ ითვლება, რაც, თავის მხრივ, ზოგიერთ მეცნიერს აღუძრავს აზრს, რომ დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის ნაწილი გაქართველებული აფხაზები არიან, რომ ამის გამო დარჩა ამ კუთხის ენებში აფხაზური ენობრივი დანალექები და რომ აფხაზები XVII საუკუნეშიც კი (თითქოსდა ევლია ჩელების ცნობის თანახმად) მდინარე რიონთან ცხოვრობდნენ.

იქნებ მე მოვიფიქრე და არ არსებობს ნ. მარის თეორია, რომლის თანახმადაც მთელი სამხრეთი საქართველო არა ქართველების, არამედ სომეხთა მიწა-წყლად მიიჩნევა, ხოლო იქაური ქართველობა - გაქართველებულ სომხებად?!

„ნ. მარის დასკვნით, თუმცა კლარჯეთი ტაოსთან ერთად შემოერთებული იქნაო საქართველოსთან მე-8-9 საუკუნეებში, მაგრამ მოსახლეობის შემადგენლობით იგი ვითომც ამის შემდეგაც სომხური დარჩა. კლარჯეთი, ისე როგორც ტაო, დასახლებული იყოო სომხებით, რომლებიც სარწმუნოებით ქალკედონიტები იყვნენო. ამრიგად, ნ. მარის მტკიცებით, კლარჯეთის და ტაოს მოსახლეობა თვით შემდგომ ხანაშიც კი ეს იყვნენ არა ქართველები, არამედ ძირითადში გაქართველებული სომხები“ - წერდა პ. ინგოროყვა (იხ. იქვე, გვ. 12). შედეგი, რა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს მესხეთის „მკვიდრი“ სომხების გაქართველების თეორიას? წინა წერილშიც აღინიშნა, რომ სხვა ერს უჩნდება არა მარტო პრეტენზიები ტაო-კლარჯეთის დიდ ქართულ კულტურაზე, მატერიალურ და სულიერ ძეგლებზე, არამედ მიწა-წყალზეც! ეს პრეტენზიები მომისმენია საკუთარი ყურით და პრეტენდენტები მიხილავს საკუთარი თვალით. ვითარცა მესხეთის ეპისკოპოსს მქონია მათთან შეხვედრის საშუალება და ყველაზე განათლებულნი მათ შორის, როგორც წესი, თავიანთი პრეტენზიების საფუძვლად აცხადებენ მარის აღნიშნულ თეორიას.

იქნებ მე მოვიგონე და არ არსებობს ნ. მარის თეორია აღმ. საქართველოს მთიანეთის გაქართველების შესახებ, ხევსურები და თუშები ჩეჩნურ-ინგუშურ ტომებად მიიჩნევა: ნ. მარს თავის შრომაში „იაფეტური ხალხების გადაადგილების ისტორია“ დაუწერია შემდეგი: „არ დავფარავ, რომ ქართველი მთიელები, მათ რიცხვში ხევსურები და ფშავები მე ახლა წარმომიდგებიან ჩეჩენი ხალხის გაქართველებულ ტომებად“ (იქვე, გვ. 12), ხოლო სხვა შრომაში „კავკასიის ტომობრივი შემადგენლობა“ ფშავები, ხევსურები და წოვა თუშები მიაკუთვნა ჩეჩნურ-ინგუშურ ტომს.

უფრო მეტიც, სადავო გახდა არა მარტო ჭეშმარიტი ქართველების (თუშ-ფშავ-ხევსურების) ეთნიკური კუთვნილება, არამედ საქართველოს მიწა-წყალიც. აღნიშნული თეორიის თანახმად, მეათე საუკუნემდე აღმ. საქართველოს მთიანეთში მცხოვრები ჩეჩნების ტომი ჩრდილო კავკასიაში გადასახლდა, მაგრამ მათი ერთი ნაწილი გაქართველდა და მათ ეწოდათ ფშავები და ხევსურები. რა შედეგს უნდა ველოდოთ ამ თეორიიდან? ჯერ ერთი, ეს საშინელი თეორია

საფუძველს უთხრის ქართველი ერის ეთნიკურ, პოლიტიკურ, კულტურულ ერთობას, ე. ი. ეროვნულადაა საშიში. მეორე მხრივ, უფლებას აძლევს ჩრდილო კავკასიელ ტომებს აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთი თავიანთ ისტორიულ სამშობლოდ გამოაცხადონ.

ვერიდები მკითხველის გადაღლას, მაგრამ პატ. ოპონენტს მსურს ვკითხო, განა მარი არ საყვედურობდა ივანე ჯავახიშვილს, მეგრელებსა და სვანებს ქართველებს რატომ უწოდებო? განა მეგრელთა და სვანთა არაქართველებად გამოცხადებით საფუძველი არ ეთხრება ქართველი ერის ერთობას?! დიდი ივანე იძულებული იყო თავი დაეცვა აკადემიკოსის შემოტევისაგან: „აკად. ნ. მარი მისაყვედურებს, რომ მეგრელებსა და სვანებს და აფხაზებს მე ქართველებს ვუწოდებ და პონტოსა და ფრიგიის ერები თითქოს ქართველებადაც კი მიქცევია. აფხაზებს მე ქართველთ მონათესავედ ვთვლი, მაგრამ ქართველებს არ ვუწოდებ, რაც შეეხება მეგრელებსა და სვანებს და დავუმატებ ჭანებსაც, მათ მართლაც ქართულ ტომებად ვთვლი და ვუწოდებ“.

მე სრულებითაც არ ვარ განწყობილი ნ. მარის პიროვნების წინააღმდეგ; მე კარგად მესმის რომ ის იყო დიდი მეცნიერი, და ვწერდი კიდეც მის შესახებ - „უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის ნ. მარს ქართველოლოგიის წინაშე, ამით ის უკვდავია, ცოცხალი, მის აზრს, იდეას თუ ნაფიქრალს მგზნებარება არ დაუკარგავს“, მე მხიბლავს მისი პიროვნება, მაგრამ მაშფოთებს ე. წ. „გაქართველების“ თეორია, რომელიც უდიდესი საფრთხის მომტანია ქართველობისათვის; საბედნიეროდ, ის არაა დოგმა და არ არის ერთადერთი თეორია, არამედ არის ერთ-ერთი თეორია, რომელიც დროთა ვითარებაში შეიძლება შეიცვალოს კიდეც, თუნდაც მისი ავტორი „ტიტანი“ იყოს.

თუ არა შიში აღძრული ე. წ. „გაქართველების“ თეორიით და დღევანდელი სეპარატისტების მიერ ამ თეორიის მარჯვე გამოყენებით, გარწმუნებთ სიტყვასაც არასოდეს დავძრავდი ნ. მარის შესახებ.

მაინც რაში მდგომარეობს გაქართველების თეორია? თუმცა ჯერ განვაგრძოთ გაქართველების ამბები. სწორედ ამჟამად ოსი სეპარატისტები პრეტენზიას აცხადებენ შიდა ქართლის ტერიტორიაზე, იმ მოტივით, რომ ის ძველთაგანვე დვალების ოსური ტომით იყო დასახლებული. მაგრამ განა დვალები ეთნიკური წარმომავლობით ოსები იყვნენ? ეს კითხვა ასეთი ინტონაციით ამჟამად, გაჭირვების ჟამს ისმება, აქამდე ჩვენი ისტორიოგრაფია მხოლოდ და მხოლოდ დვალების „გაქართველების“ მტკიცებით იყო დაკავებული, რომელმაც ასახვა ჰპოვა შესაბამის შრომებში.

ჩვენი ენციკლოპედიის თანახმად, ქართული ეკლესიის მოღვაწე ნიკოლოზ დვალი ოსი ყოფილა ეროვნებით: „ნიკოლოზი იყო დვალი (ოსი), სოფელ წაიდან. 12 წლისა ბერად აღკვეცილა კლარჯეთში, შემდეგ იერუსალიმში დამკვიდრებულა. მისი ღვაწლის აღმწერი თხზულება ცნობებს გვაწვდის XIII-XIV სს-ებში აღმ. ქვეყნებში ქართველთა მდგომარეობისა და ოსების გაქრისტიანების შესახებ (ქსე, VII, გვ. 433). სინამდვილეში კი ნიკოლოზ დვალის აღმწერი თხზულება არავითარ ცნობებს არ შეიცავს „ოსების გაქრისტიანების ისტორიის შესახებ“. აი რას მოგვითხრობს ეს თხზულება ნიკოლოზის წარმოშობის შესახებ - „ესე სანატრელი ქრისტეს მოწამე ნიკოლოზ იყო ნათესავად დვალი, სოფლისაგან რომელსა ეწოდების წაი, შვილი მორწმუნეთა და მოსავთა წმინდისა ნათლისმცემელისათა, რომლისა საშოითგან დედისაით შესწირეს, და რაი ათორმეტის წლისა იქმნა, მონაზონ იქმნა...“ (ძვ. ქართ. ქრესტ. I. 1946, გვ. 255). მაშასადამე, წმინდა ნიკოლოზი იყო არა ოსი, არამედ დვალი. ამ დროისათვის დვალები არ იყვნენ გაოსებულნი, ენციკლოპედიის აღნიშნული

განცხადება მომდინარეობს ჩვენი ერთი მეცნიერის ასეთი თვალსაზრისიდან - „ნიკოლოზის სოფელს ერქვა წაი, მართალია, თერგის ოლქში ცნობილია ზემო და ქვემო წაი, მაგრამ საეჭვოა აქ თერგის ოლქი იგულისხმებოდეს, მით უმეტეს, რომ ნიკოლოზი იყო დვალი, ესე იგი დვალეთიდან. დიდი ლიახვის ხეობიდან ოსეთიდან, ყოველ შემთხვევაში ეს ძეგლი საინტერესოა იმით, რომ ცნობებს გვაწვდის ოსების ქრისტიანიზაციის და ქართიზაციის შესახებ“ (ტ. I. გვ. 542. ავტორის გვარის დასახელებას ვერიდები, შესაძლო არასწორად გაიგონ ციტირება).

როგორც ითქვა, ნიკოლოზის „ცხოვრება“ არ შეეხება ოსების გაქრისტიანებას, მაგრამ ზოგიერთი მკვლევარი გულისხმობს, რომ დიდი ლიახვის ხეობა XIII-XIV საუკუნეებში ოსებით იყო დასახლებული და ამ ოსებს სატომო სახელი დვალები ერქვათ და თითქოსდა ხდებოდა მათი გაქრისტიანება. ჩვენი მეცნიერის აზრი მხოლოდ მაშინ ხდება გასაგები, როცა ის ლაპარაკობს „ოსების ქრისტიანიზაციისა და ქართიზაციის“ შესახებ, ე. ი. მაშინ, როცა ის იყენებს ნ. მარის მიერ შემუშავებულ სქემებს კავკასიის ტომების გაქართველების შესახებ. ამ სქემით „ადვილი ასახსნელი“ ხდება სხვადასხვა პრობლემა. ასე დაემართა ნიკ. დვალსაც. ის მთიელი იყო, მაშასადამე - არაქართველი, ქრისტიანი იყო, მაშასადამე გაქართველებული დვალი იყო, მაშასადამე ოსი. თხზულება დვალებს, ანუ ოსებს შეეხება, მაშასადამე აქ გვაქვს ცნობა ოსების გაქრისტიანების შესახებ. ეს სქემა მცდარია - სინამდვილის უკუღმა წარმომდგენი. სინამდვილეში დვალები იყვნენ არა ოსები, არამედ ქართულ-ქართველური ტომი და, რაც მთავარია, ისინი XIII საუკუნეში ღრმადმორწმუნე ქრისტიანები იყვნენ. აღნიშნული „ცხოვრების“ გამო წერენ - „თხზულებაში შემონახული ცნობებიდან მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ამ დროს მიმდინარეობს მთის ერთ-ერთი ტომის - დვალების ქრისტიანიზაცია-ქართველიზაცია...“ (საქ. ისტ. ნარკვ. III. 1979, გვ. 845).

წმინდა ნიკოლოზის ცხოვრებაში მსგავსი არაფერი წერია. წმინდა ნიკოლოზის მშობლები ღრმადმორწმუნე ქრისტიანენი იყვნენ, იმდენად, რომ შვილი დედის წიაღშივე ღმერთს შესწირეს, 12 წლის ასაკში ბერად აღკვეცეს და ეკლესიას მიაბარეს, თავის მხრივ შვილმა თავი გასწირა ქრისტეს სიყვარულისათვის, ხოლო ნიკოლოზის მშობელთა გარდა არც ერთი სხვა „დვალი“ პერსონაჟი თხზულებაში არ გვხვდება; ასე, რომ, ამ თხზულებაში დვალები არც ქრისტიანდებიან და არც ქართველდებიან, თუნდაც იმ მიზეზის გამო, რომ ისინი აღნიშნული თხზულების დაწერამდე საუკუნეებით ადრე უკვე იყვნენ ქრისტიანები და წინა საუკუნეებში მოღვაწე მრავალი დვალი ქრისტიანის სახელია ცნობილი. ისინი იერუსალიმში, სინას მთაზე, უცხოეთის სხვადასხვა ქართულ მონასტრებშიც კი მოღვაწეობდნენ (ამიერკავკასიაში ოსების გამოჩენამდე გაცილებით ადრე). მაგალითად, იოანე დვალი (დვალი აქ გვარი კი არაა, არამედ სადაურობის აღმნიშვნელია) ცხოვრობდა XI ს-ში, მას თვენი გადაუწერია. 1055 წელს კი - წმინდა ბასილის ცხოვრება. მიქელ დვალს ჟამნი გადაუწერია, სტეფანე დვალს - ჟამისწირვის კრებული, გიორგი დვალს - ლაბეჭინის ოთხთავი, რომელსაც XIII ს. მიაკუთვნებენ (ქსე III გვ. 490); საიდან ჩანს, რომ იმ ტომს, რომელმაც ქართულ ეკლესიას ამდენი მოღვაწე მისცა (ოსების ჩვენს მთებში გამოჩენამდე) გაქართველება ესაჭიროებოდა. დვალებს XIII-XIV საუკუნეებში არც გაქრისტიანება ესაჭიროებოდათ და არც გაქართველება. ისინი ერთსაც და მეორესაც წარმოადგენდნენ, მაშასადამე არც „ნიკოლოზ დვალის ცხოვრებას“ შეუძლია დვალების გაქრისტიანების ცნობები მოგვაწოდოს, მით უმეტეს ეს ძეგლი არ გვაწვდის ცნობებს „ოსების

ქრისტიანიზაციის და ქართიზაციის შესახებ“ - ვინც აღნიშნულ „ცხოვრებას“ წაიკითხავს ამაში დარწმუნდება, ცხადია, თუკი ნ. მარის თეორიების ტყვეობაში არ იქნება მოქცეული.

მაგრამ, უმთავრესია, რა ზოგადი დასკვნა კეთდება ზემოთ მოყვანილი თხზულების ანალიზიდან - ოსები ანუ დვალები XIII-XIV საუკუნეებში ცხოვრობენ შიდა ქართლში (კერძოდ ლიახვის ხეობაში) და ისინი განიცდიან გაქართველების პროცესს! ყველაფერი უკუღმა! მართალია, ჩრდილო კავკასიის ველებიდან ლტოლვილ ოს მოლაშქრეებს მონგოლები თავიანთი საჭიროებისათვის იყენებდნენ საქართველოში XIII-XIV საუკუნეებში, მაგრამ ისინი დვალეთში როდი ცხოვრობდნენ. ოს მოლაშქრეთა გარნიზონები იდგა ჩვენი სამეფოს სხვადასხვა კუთხეებში; ხოლო მონგოლთა დამარცხების შემდეგ გიორგი ბრწყინვალემ ისინი გააძევა საქართველოდან, მაგრამ ვახუშტის თანახმად, შემდეგ, განსაკუთრებით კი თემურ ლენგის დროს, ოსთა მეორე ტალღა აღწევს კავკასიის მთებში, კერძოდ კი დვალეთში, რომელიც იმ დროს ნარ-მამისონის ქვაბულს მოიცავდა ჩრდილო კავკასიაში. XV საუკუნის შემდგომ თანდათან დვალების ქართული ტომი იწყებს გაოსებას, შემდგომ დვალები და გაოსებული დვალები გადმოდიან აქეთ, აღწევენ ქართლის მთიანეთში, შემდეგ კი XVII ს. ბოლოს და XVIII ს-ში თანდათან ჩამოყვნენ ლიახვისა და ქსნის ხეობებს, XIX ს-ში უახლოვდებიან შიდა ქართლის ვაკეს, რომელსაც იჭერენ კიდეც (ე. ი. ცხინვალის სანახებს) - XX საუკუნეში. ამ დროს მიმდინარეობდა არა ოსების „გაქართველება“, არამედ, გერმანელი მეცნიერისა და აღმწერის გიულდენშტედტის თანახმად ქართველები, ოსურ გარემოში მოქცეულნი, ოსდებოდნენ. ის წერს: - „განსაკუთრებით ლეკებსა და ოსებში არიან ბევრი ქართველები, რომელთაც რელიგიასთან ერთად, ენაც დაივიწყეს“ („გიულდენშტედტი. „მოგზაურობა საქართველოში“ ტ. I. 1962, გვ. 185).

თუ ყოველივე ზემოთ ნათქვამს ნაწილობრივ შევაჯამებთ, აღმოჩნდება, რომ, გაქართველების თეორიის თანახმად, გაქართველდნენ საქართველოს მთიანეთში მცხოვრები თუშები, ხევსურები, ფშავლები, დვალები, სვანები, გაქართველდა მთელი დასავლეთი საქართველო, მთელი სამხრეთი საქართველო, იქნებ აღმოსავლეთ საქართველოც გაქართველდა? დიახ, არსებობს თეორია ჰერეთისა და კახეთის დიდი ნაწილის გაქართველების შესახებ.

ყოველ აღნიშნულ კუთხეთა გაქართველების თეორია არსებობს ვითარცა უკანასკნელი და ღრმა მეცნიერული სიტყვა.

მაშ სადღა იყო საქართველო, სად ცხოვრობდა ქართველი ხალხი? ვსვამდი კითხვას წინა წერილში და განვაგრძობდი: „მაინც ვინ მოიფიქრა ეს უცნაური გაქართველების თეორია (მოდი და ამის შემდეგ გაგიკვირდეს საქართველოსათვის „იმპერიის“ წოდება)? ამ თეორიას საფუძველი დაუდო ნ. მარმა და მისმა მიმდევრებმა გააღრმავეს: „ქრისტიანობის გავრცელება აღმ. საქართველოს მთიანეთში მათ ქართიზაციას განაპირობებდა, რაც შეეხება დას. საქართველოს... დას. საქართველოში გაბატონდა ქართული ეკლესია და მღვდელმსახურებაც ქართულ ენაზე სრულდებოდა, რამაც დიდად შეუწყო ხელი დას. საქართველოს ქართიზაციის პროცესს“ - წერს ჩვენი ენციკლოპედია (იხ. ტ. „საქ. სსრ“. გვ. 61). მარისაგან მომდინარეობს იდეა აღმ. საქართველოს მთიანეთის, ჰერეთის, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობის „ქართიზაციის“ ანუ გაქართველების შესახებ. ხელოვნურია ტერმინი და იდეაც ასეთივეა“. შემდეგ განვაგრძობდი, რომ საქართველოს არც ერთ დასახლებულ კუთხეს არავითარი „ქართიზაცია“ - გაქართველება არ ესაჭიროებოდა, რადგანაც ისინი ქართული მხარეები იყვნენ ძველქართულ წყაროთა, ძველი

ქართული ისტორიოგრაფიის თანახმად. უძველესი წყაროს „მოქცევაი ქართლისაის“ მიხედვით ქრისტეშობამდე საუკუნეებით ადრე, თვით პირველი ერთიანი აზონ-ფარნავაზის სახელმწიფოს შექმნამდე ქართველი ხალხის განსახლების დასავლეთ საზღვარს მდინარე ეგრის-წყალი და შავი ზღვა წარმოადგენდა, ხოლო მესხეთი მის არეალს განეკუთვნებოდა. ქართული ენა ამ კუთხეებში „ქართული ეკლესიის გაბატონების გამო“ კი არ გავრცელდა (ეს „ქართიზაციის“ პირობად ითვლება), არამედ ქრისტიანობამდე დიდი ხნით ადრე წარმართობის დროს კულტმსახურების ენას ქართული წარმოადგენდა საქართველოს ყოველ კუთხეში. დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა გამოიკვლია, რომ ქრისტიანობამდე ყველა ქართულ ტომთათვის (სამეგრელოსა და სვანეთშიც) კულტმსახურების ენა იყო ქართული ენა და არსებობდა მთელი ქართველი ხალხის მომცველი საერთო სარწმუნოება (წარმართული). „ცხადი ხდება, რომ არამცთუ საზოგადო ქართული ყველა ტომთათვის, მათ შორის მეგრელთა და სვანთათვის, საერთო წარმართობა არსებობდა, არამედ, რომ წარმართობის საერთო ტერმინოლოგიაც, საერთო ენაც ქართული ჰქონდა“ (საქ. ისტორიის ნარკვევები, ტ. I. გვ. 662) ქრისტეშობამდე დიდი ხნით ადრე; ეს ყველა ტომთათვის საერთო ქართული ენა, მეფე ფარნავაზმა დააფიქსირა სრულიად საქართველოში, როგორც ერთადერთი სავალდებულო სახელმწიფო ენა. ეს მოხდა ფუძე ქართული ანუ საერთო ქართული ენის სხვადასხვა დიალექტებად დაშლიდან სულ რაღაც 300-400 წლის შემდეგ - „ქართულ-ზანური ენობრივი ერთობის დაშლის დასაწყისი ძვ. წ. VIII საუკუნით უნდა დათარიღდეს“ (იქვე, გვ. 338), ხოლო IV-III საუკუნეებში უკვე შეიქმნა ერთიანი ქართული სახელმწიფო, სავალდებულო ქართული ენით. ამ დროს მეგრული და ქართული ენები ძლიერ ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან და ერთმანეთის მიმართ დიალექტებს წარმოადგენდნენ, ანუ სახელმწიფო ქართული ენა სრულიად გასაგები იყო ეგრისის მოსახლეობისათვის, ის მის დედაენას წარმოადგენდა, თუმცა კი თანდათან ვითარდებოდა და ყალიბდებოდა ახალი დიალექტი. „რა თქმა უნდა ენობრივი და სხვა სახის განსხვავება ამ დროს ბევრად ნაკლები უნდა ყოფილიყო, ვიდრე შემდეგში (იქვე, გვ. 442). ეს იმას ნიშნავს, რომ ფარნავაზმა ყველა ქართული ტომისთვის გასაგები ენა გამოაცხადა სახელმწიფო ენად. ეს ენა ქრისტიანობის შემოსვლისთანავე იქცა ქართულ ტომთათვის ერთადერთი სამწერლობო, კულტურის ენად, რომლის შექმნა-შემუშავებაშიც მეგრელებსა და სვანებსაც თავიანთი წვლილი აქვთ შეტანილი, - წერს ივანე ჯავახიშვილი.“ ქართველ ერს თავისი მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი და სამწერლო ენაც ჰქონდა და აბადია ეხლაც, რომელიც როგორც ეს თვით აკად. ნ. მარსაც კარგად მოეხსენება, და თვითონაც არაერთხელ დაუდასტურებია მეგრელებსა და სვანებისთვისაც ერთადერთი სამწერლო და კულტურის ენა იყო და არის ეხლაც, რომლის შექმნა-შემუშავებაშიც თავიანთი წვლილი აქვთ შეტანილი (ივ. ჯავახ. I. გვ. 154). ქართული ენა, როგორც სამწერლო ენა, ჩამოყალიბდა როგორც მიიჩნევენ, ქრისტიანობის შემოსვლის შემდგომ, IV-V საუკუნეებში, ასევე ცხადია კულტურის ენაც. თუ ამ დროს დასავლეთ საქართველო არ შედიოდა ქართულ ეროვნულ ორბიტაში, სვანები და მეგრელები როგორღა შეიტანდნენ წვილს მის „შექმნა-შემუშავებაში“? მაგრამ, რადგანაც ქრისტიანობის შემოსვლამდეც კი საერთო ქართული წარმართული კულტმსახურება სამეგრელოსა და სვანეთში თანახმად ივანე ჯავახიშვილსა, არა სხვა, არამედ ქართულ ენაზე აღესრულებოდა, IV-V საუკუნეებში დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანობის შესვლისთანავე ქრისტიანულ კულტმსახურების ენად დარჩა ენა ძველი წარმართული სარწმუნოებისა. მხოლოდ ამ შემთხვევაში

შეეძლოთ „სამწერლო და კულტურის ენის შექმნა-შემუშავებაში“ თავიანთი წვლილის შეტანა დასავლელ ქართველებს. მით უმეტეს, რომ დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველომ ერთდროულად მიიღო ქრისტიანობა I-IV საუკუნეებში, როგორც ეს არქეოლოგიამ დაადასტურა, და არა VI საუკუნეში როგორც აქამდე დას. საქართველოსთვის იყო მიღებული; აქედან გამომდინარე, ალბათ გადასახედია ენციკლოპედიის ის დასკვნა, რომლის თანახმადაც IX-X საუკუნეებში „დას. საქართველოში გაბატონდა ქართული ეკლესია და მღვდელმსახურებაც ქართულ ენაზე სრულდებოდა, რამაც დიდად შეუწყო ხელი დას. საქართველოს ქართიზაციის პროცესს“. როგორც ითქვა, ქართული ენა დასავლეთ საქართველოში ღვთისმსახურების ენას წარმოადგენდა არა თუ IX-X საუკუნეებში, არამედ ათასი წლით ადრე - წარმართობის დროსაც. და იგივე ენა აქ, ამავე დროს, სახელმწიფო ენას წარმოადგენდა ფარნავაზის კანონის ძალით. ამიტომაც ქრისტიანობამაც იქ შესვლისთანავე I-IV საუკუნეებში ღვთის დიდება ხალხისათვის საერთო-სახალხოდ ქცეულ ქართულ ენაზე დაიწყო. აქაურ ტომებს IX-X საუკუნეებში არავითარი ქართიზაცია-გაქართველება არ ესაჭიროებოდა, აქ ქართული სული ტრიალებდა და ისინი ქართველები იყვნენ. სხვა საკითხია ის, თუ დასავლეთ საქართველოს ერთ ნაწილზე როდის გაავრცელა ბერძნულმა ეკლესიამ თავისი იურისდიქცია - ბერძნული საეკლესიო ენის გამოყენებით. საფიქრებელია, რომ ეს მოხდა VII საუკუნის დასაწყისში იმპერატორ ჰერაკლეს მიერ დასავლეთ საქართველოს ერთი ნაწილის ანექსიის შემდეგ. IX-X საუკუნეებში ამ მიწებზე ქართულმა ეკლესიამ აღადგინა თავისი ძველი უფლებები.

როგორც აღნიშნული იყო, ამჟამად არსებული თვალსაზრისი ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების დროის შესახებ ფაქტიურად ნ. მარის „გაქართველების“ თეორიას ეფუძნება, რომლის ძალითაც ერთიანი ქართველი ხალხი, როგორც ეთნიკურ-კულტურული ერთობა IX-X საუკუნეების შემდეგ ჩამოყალიბდა, რადგანაც ამ საუკუნეებში „ქართების“ ტომმა გაავრცელა ქართულენოვანი ღვთისმსახურება დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში, მთიანეთსა თუ ჰერეთში, რის შემდეგაც გაქართდნენ ანუ გაქართველდნენ აღნიშნულ კუთხეთა მცხოვრებნი - რამაც ჩამოაყალიბა ქართველი ხალხი და XI საუკუნისათვის „საქართველო“ როგორც კულტურულ-ეთნიკური მთლიანობაო, აღნიშნული იყო ისიც, რომ ეს თეორია აბსოლუტურად ეწინააღმდეგება ი. ჭავჭავაძისა და ნ. მარამდელი ქართული ისტორიოგრაფიის შეხედულებებს ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების დროის შესახებ.

ვთქვათ, დავეთანხმოთ ჩვენ ენციკლოპედიას, რომლის თანახმადაც „VIII ს-თვის ძირითადად დასრულდა აფხაზი ხალხის ჩამოყალიბება“ (ქსე. II. გვ. 29). ამავე დროს, ამავე ენციკლოპედიის თანახმად, აფხაზები ცხოვრობდნენ დასავლეთ საქართველოში სხვა ჯერ კიდევ „გაუქართებელ“ ტომებთან ერთად, რამეთუ მთელ დასავლეთ საქართველოს „აფხაზეთი“ ეწოდებოდა. IX-X საუკუნეებში მიმდინარეობს დას. საქართველოს მოსახლეობის „ქართიზაცია“ და X-XI საუკუნეებისათვის ყალიბდება ერთიანი ქართული ეროვნება, რომელმაც ამ დროისათვის უკვე მოიცვა ადრე აფხაზებით „ნაწილობრივ“ დასახლებული აფხაზეთის სამეფო, სახეზეა რა? ასიმილაცია? ერთი ხალხის (აფხაზების) მეორე ხალხად ქცევა? მაშ როგორია ჭეშმარიტება, როგორ ვიხსნათ თავი ამ აბსურდისაგან?

ალბათ იმით, რომ ჩვენი ისტორიოგრაფია უნდა დაუბრუნდეს „ძველ ნადინებს“, ანუ აღდგეს ძველქართული ისტორიოგრაფია ახალ, თანამედროვე მიღწევათა საკადრისად, ხოლო მარის ხელდებულ ახალ საბჭოურ (უღრმესად

ვითხოვ საწყენად ნუ მიიღებენ ამ სიტყვას, გვსურს თუ არა - ესაა ფაქტი) ისტორიოგრაფიას მოუწევს გადახედოს ზოგიერთ თავის თეორიას, კერძოდ, უნდა აღიაროს, რომ ერთიანი ქართველი ხალხი პირველი ერთიანი ქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ეპოქაში უკვე არსებობდა, ანუ ქრისტეშობამდე 400-300 წლით ადრე. დაახლოებით ამ ეპოქით თარიღდება სომეხი ერის ჩამოყალიბება, რასაც შენიშნავს ჩვენი ენციკლოპედია - ,სომეხი ხალხის ჩამოყალიბების ბოლო ეტაპი თანხვდება ძვ. წ. VI ს-ში სომხეთის სახელმწიფოს შექმნას, მან ურარტუს სახელმწიფო დაიკავა“ (ქსე, IX, გვ. 463) (ვაშა, თქვენ, სომეხო ისტორიკოსებო!). ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების „ბოლო ეტაპი“ რატომ არ უნდა თანხვდებოდეს ერთიანი აზონ-ფარნავაზის ქართული სახელმწიფოს შექმნას? მით უმეტეს, რომ ძველ წყაროთა თანახმად, ამ დროს ქართველ ხალხს ჰქონია არამარტო ერთიანი სახელმწიფო, არამედ ერთიანი სახელმწიფო ენა, ერთიანი წარმართული სარწმუნოება, ერთიანი კულტმსახურება ქართული ენით, როგორც ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავდა.

ვინ იცის, იქნებ არც ღირდა გამოპასუხება, და სათქმელიც ბევრია, მაგრამ გასათვალისწინებელია ბატონ იოსების რამდენიმე შენიშვნა. ის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ სავარაუდო ქარაგმა „ა-სა“-ს შესახებ ამბობს: „წერილის ავტორი ვერ დაგვისახელებს VIII-IX ან შემდეგდროინდელ ძველ ხელნაწერს, სადაც ასეთი ქარაგმა არსებობდეს“ (იხ. მისი წერილი. 7. II. 91). მართლაც, ეს შეუძლებელია, რამეთუ VIII-IX საუკუნეებში „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ ხელნაწერი არ არსებობდა, ის გიორგი მერჩულემ მეათე საუკუნეში დაწერა, სადაც აღინიშნა, რომ „ა-სა“ ანუ აფხაზეთის კათალიკოსებს მირონი ქართლიდან მიჰყვანდათ IX საუკუნიდან. ამით ხაზგასმულია ქართული ეკლესიის ერთიანობა. რომ ახალი საკათალიკოსოც ქართულ-ეროვნულია, რადგანაც წირვა-ლოცვა ქართულია, ის ერთიანი ქართლის ქვეყნის ნაწილს წარმოადგენსო. არის სხვა შენიშვნაც, თითქოსდა მე ერთი ჩვენი მეცნიერი „მარისტად“ გამოვაცხადე, რაც არასწორია, მე მხოლოდ მივუთითე ციტატა მისი ნაშრომიდან, სადაც აღნიშნული მეცნიერი უთითებს ნ. მარს და ასახელებს მას.

აღნიშნულმა წერილმა მე ვერ დამარწმუნა, რომ მარის კრიტიკა აკრძალული არ იყო საბჭოთა (ბოლშევიკური) ხელისუფლების მიერ. ამის შესახებ წერენ ცნობილი მეცნიერები. თუ „გაქართველების“ თეორია არ ეკუთვნის ნ. მარს, მაშინ შენდობას ვითხოვ მისი ნათელი ხსოვნის წინაშე, ხოლო თუ ეს თეორია მარის დაფუძნებულია, მაშინ საბოდიშო არაფერია. იმის გამო, რომ როგორც ბ-ნი იოსები წერს, „ნ. მარი თვითონ იყო თავისი ნაშრომების უსასტიკესი კრიტიკოსი, და ამიტომაც იცვლიდა აზრებს, არც სხვას უშლიდა მის გაკრიტიკებას... სტუდენტი ვწერდი: „დიდ ადამიანებს ხშირად დიდი შეცდომა მოსდით... ნ. მარსაც აქვს შეცდომები“. თუკი ბატონ იოსებს სტუდენტობის წლებში ჰქონდა ნ. მარის შეცდომებზე წერის უფლება, რატომ გვეკრძალება ეს ჩვენ სიბერის ჟამსაც კი? იქვე ბატონი იოსები აღწერს თავის ბიოგრაფიას, თავის დევნას; რადგანაც სიტყვა ჩამოვარდა, ვიტყვი, რომ სსრკ-ში იდევნებოდნენ არა მარტო მარის მოწაფენი, არამედ ყოველი ადამიანი, მშვიდად თავს არავინ გრძნობდა; ხოლო რაც შეეხება ეკლესიისა და სამღვდელოების დევნას - არა თუ ძველად, უკანასკნელ ათწლეულებშიც კი პირადად უსასტიკესად ვიდევნებოდი...

მაგრამ რა წუხილი შეედრება სამშობლოს უბედურების განცდას, რომელი პირადი განსაცდელი აგონებდა ამ დროს ადამიანს.

ჩვენს სამშობლოს ნაწილებად ჰგლეჯენ (ნ. მარის თეორიების მოშველიებითაც), მე კი ვგოდებ დედა მტკვრის პირას, რომლის მარჯვენა

სანაპირო აღნიშნულმა თეორიებმა თითქმის სომხეთს მიაკუთვნეს, ხოლო მარცხენა - ოსეთს...

ნუ იყოფინ!!!

წმინდა მეფე დავითი ამბობს: „ყოველი თესლები გარე მომადგეს მე და სახელითა უფლისათა ვერეოდი მათ“. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველო უფლის სახელით სძლევს გარე მომდგარ ყოველ მტერს.

უფალი არს მწე ჩემდა, არა შემეშინოს, რაი მიყოს მე კაცმან?“

უფლის მარჯვენა აღამაღლებს საქართველოს, ამინ.

„ერი“, 27. II. 1991.

მეგრელთა სისხლი სწყუროდათ...

აწ გარდაცვლილი ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი დავითი თავისი ეპარქიის ყოველ მორწმუნეს, გვარ-ტომების მიუხედავად, იღებდა ვითარცა სულიერ შვილს. აფხაზებს მომეტებული ყურადღებით ეპყრობოდა, მაგრამ აფხაზ-აფსუათა მიერ გაგრა-ლესელიძის დალაშქვრისას ქართველთა მიმართ ჩადენილმა სისასტიკემ სულიერად შეძრა მეუფე. ამასთან დაკავშირებით საგანგებოდ შეხვდა უცხოელ კორესპონდენტებს, ჩამოვიდა თბილისში და საჯაროდ ამხილა ფაქტები, კერძოდ ისიც, თუ როგორ გადაუხსნეს ძარღვები ქართველ ჭაბუკებს აფხაზ-მთიელებმა, როგორ აავსეს სისხლით ჭიქა და დალიეს. გაოგნების, ელდისა და მომეტებული მწუხარებისაგან გარდაიცვალა კიდეც ამ დღეებში მღვდელმთავარი.

ჭიქით ქართველთა სისხლის სმის ამბის მოსმენისას უნებლიედ გვახსენდება ბესიკი, ჩვენი მგოსანი, რომელიც ასევე აღწერდა აფხაზეთში ქართველთა სისხლის სმას, ოღონდ არა ჭიქით, არამედ გობით, ეს ასე ყოფილა: აფხაზეთის მთავარს ქართველთა წინააღმდეგ საომრად მოუწვევია ჩრდილოკავკასიური ტომები, ყირიმელი თათრები, ჯიქელნი, ადიღები, ყივჩაღები (ბესიკის დროს „ყივჩაღებს“ უწოდებდნენ კავკასიურ თურქულენოვან ტომებს), სწორედ მათ აფხაზებთან ერთად გადაუწყვეტიათ ქართველთა სისხლის სმა, თუმცა პოეტს მოვუსმინოთ:

„ყირიმელთ, ჯიქელთ, ალანელთ, კერმუგელთ ამცნეს ცნობითა,
ყივჩაღთა შემოიწევდნენ, ინდობდნენ სჯულის ძმობითა,
აფხაზნი შეეფიცოდნენ ქრთამით და აგრევ ძღვნობითა,
და მეგრელთა სისხლი სწყუროდათ, თუმცა შეესვათ გობითა“.

ნაცნობი სურათია. აფხაზები ამ ჩრდილოკავკასიელ ტომებს მაშინაც, როგორც ახლა, იწვევდნენ შეპირებითა და ფიცით, რომ ომში მონაწილეობისათვის მიართმევდნენ „ქრთამს“ ანუ ფულსა და „ძღვენს“ (ალბათ ქართველთა ქონებასა და სახლ-კარს ზღვის სანაპიროზე), „ყივჩაღებს“ კი (გენეტიკურად არამონათესავეთ) იწვევდნენ „სჯულის ძმობით“, ანუ ვითარცა მაჰმადიან თანამოძმეებს ქრისტიანთა წინააღმდეგ ომში. სრული თანამედროვე სურათია, ოღონდ გადმოცემული XVIII საუკუნის პოეტის მიერ, რამეთუ იმ დროსაც აფხაზეთში იდენტური პროცესი მიმდინარეობდა (ჩრდილოკავკასიელთა ჩამოსახლება საქართველოს მთისწინეთში), ბესიკი იქვე თავის პოემა „რუხის ომში“ წერს, რომ ჩვენს მიწა-წყალს მისეული ეს ინტერვენტები იყვნენ „ექვსნი გვარისანი“ და ისინი „ექვს ენითა ერთხმაობდნენ ბევრის ბევრად“ (ახლაც თითქმის „ექვსი გვარის“ ტომები ესევიან საქართველოს - რუსკაზაკები, თურქი მოქალაქენი, ჩეჩნები, ადიღები, ყაბარდოელები, ოსები, თუ არას ვიტყვით აფხაზებზე).

ასე რომ, ისტორია სრული სახით მეორდება, ოღონდ ჯერ-ჯერობით, როგორც ჩანს, გობი არ უხმარიათ ქართველთა სისხლის სასმელად.

თუ ვინმე ამბობს, რომ კავკასიელთა და აფხაზ მეთაურთა ომი საქართველოს წინააღმდეგ 1992 წელს დაიწყო, ვფიქრობ ცდება. თუ ასეა, მაშინ როგორ ავხსნათ „ქართლის ცხოვრების“ მემატიანეების, ვახუშტისა და სხვათა მონაცემები იმის შესახებ, რომ დასავლეთ საქართველოში XVII საუკუნის 40-

იანი წლებიდან, ვიდრე XIX საუკუნის შუა წლებამდე ჩრდილოკავკასიელთა განუწყვეტელი ომი წარმოებდა პირველ რიგში სამეგრელო-ოდიშის წინააღმდეგ?

ისტორიული საზღვარი აფხაზეთსა და ოდიშს შორის, თანახმად ვახუშტისა, იწყებოდა ანაკოფიასთან (დღევანდელ ახალ ათონთან). ამ ქალაქის შესახებ ის წერდა XVIII ს-ში „...აწ ოხერ არს და საზღვარი ოდიშისა და აფხაზეთისა. ამ ანაკოფიის აღმოსავლეთ ზღვიდამ მთამდე შევლო ზღუდე დიდი ლევან დადიანმან აფხაზთა გამოუსვლელობისათვის“. ცნობილი „აფხაზეთის კედელი“ თვით „სახელოვან“ ი. ვორონოვის თქმითაც კი სამეგრელოს მთავარს აუგია. ის წერს: „როგორც გამოირკვა კელასურის კედლის თავდაცვის ხაზის საერთო სიგრძე ასი კილომეტრია. მტერს ჩრდილო-დასავლეთიდან ელოდნენ. ნაგებობა მრავალ ადგილას დიდი სისწრაფითაა აგებული, ზოგჯერ კოშკებს უსაძირკვლოდ, პირდაპირ ბალახზე ან ნახევრადგადამწვარ ბუჩქნარზე დგამდნენ. თავისი მმართველობის ბოლო პერიოდში ლევანი იძულებული გახდა გადასულიყო თავისი სამფლობელოს ორგანიზებულ თავდაცვაზე, რომელიც გამოიხატა აფხაზეთის საზღვართან საფორტიფიკაციო ნაგებობების აგებითა და გამაგრებით. არქანჯელო ლამბერტი იძლევა ცნობას, რომ სამეგრელოს მფლობელებმა „ძალზე დიდი დანახარჯებით ააგეს კედელი 60 ათასი ნაბიჯის სიგრძისა“, ხოლო მეორე იტალიელი მისიონერის კასტელის რუკაზე კელასურის კედლის გამოსახულებას აქვს წარწერა - „კედელი 60 ათასი ნაბიჯია. განსაზღვრულია აფხაზთა შესაკავებლად“. (ი. ვორონოვი; „ვ. მირე არხიტეკტურნიხ პამიატნიკოვ აბხაზიი“, 1978, გვ. 104).

XVII ს. 40-50-იან წლებში აგებული ეს კედელი იცავდა სოხუმის, გულრიფშის, ოჩამჩირის, გალისა და ნაწილობრივ ზუგდიდის რაიონების ზღვისპირა, უხვმოსავლიან, სამიწათმოქმედო მხარეებს, რომელსაც მაშინ ოდიში ეწოდებოდა.

რატომ აიგო აღნიშნული გალავანი, რომელსაც ოდიშის თავადების გარდა ეპისკოპოსთა ჯარებიც იცავდნენ? რატომ იყო დაინტერესებული თვით ეკლესიაც კი ამ კედლის დაცვით, ვის ელოდნენ ჩრდილო-დასავლეთიდან?

ამ მხარეში XVII საუკუნეში მოხდა გასაოცარი მოვლენა, აფხაზეთის ახლადწარმოქმნილმა პატარა სამთავრომ, ორიოდე ათეულ წელიწადში გაცილებით უფრო ძლიერ და დიდ სამეგრელოს სამთავროს ჩამოაჭრა მნიშვნელოვანი აყვავებული ტერიტორიები ისე, რომ საზღვარი ანაკოფიიდან გადატანილ იქნა ქვეყნის შუაგულში, სამთავროს დედაქალაქ ზუგდიდამდე.

ეკონომიკურად, კულტურულად და საზოგადოებრივი ყოფით აფხაზეთის სამთავროს მცხოვრებნი ი. ვორონოვის მიერ ნახსენები უცხოელი მისიონერების აღწერით უკიდურესად ჩამორჩენილნი იყვნენ, მიწათმოქმედებასაც არ ეწეოდნენ, არ ჰქონდათ ქალაქები და სოფლებიც კი ჩვეულებრივი გაგებით, ამ პატარა ქვეყნის მოსახლეობაც მცირერიცხოვანი იყო, ხოლო სამეგრელო განვითარებული მიწათმოქმედების, ინტენსიური სოფლის მეურნეობის ქვეყანას წარმოადგენდა, აფხაზეთთან შედარებით მრავალრიცხოვანს, როგორც შეიარაღებით, ასევე სამხედრო ტექნიკით მოწინავეს. მაშ როგორ მოხდა, რომ პატარა სამთავრომ დაამარცხა შეუდარებლად დიდი სამთავრო?

არა აფხაზეთმა დაამარცხა ოდიში და ჩამოაჭრა ყველაზე აყვავებული მიწა-წყალი კელასურიდან ენგურამდე, არამედ ჩრდილოკავკასიურმა მრავალრიცხოვანმა ტომებმა, რომელთაც წინ აფხაზეთის მთავრები მიუძღოდნენ. არც ოდიშსა და არც მთელ დასავლეთ საქართველოს ძალა არ შესწევდა წინ აღდგომოდნენ კავკასიაში იმ დროისათვის ყველაზე მრავალრიცხოვან ეთნოსს - ადიღე-ჩერქეზებს. XVII საუკუნის 40-იან წლებში ლევან II დადიანის დროს

ისინი გრიგალივით შეიჭრნენ სამეგრელოში აფხაზეთის გზით. მტრის შეჩერება ვერ შეძლეს სასწაფოდ აგებული უგრძესი ე. წ. „აფხაზეთის კედლით“ და 60-იან წლებში მათ უკვე ეჭირათ სამეგრელოს ტერიტორია კოდორიდან ეგრისწყალამდე (ღალიძგამდე), ხოლო 80-იან წლებში ენგურამდე.

XVII-XVIII საუკუნეებში აღნიშნული მდგომარეობის გამო დაპყრობილ მიწა-წყალზე მოხდა დიდი ეთნიკური ცვლილება, გაჰქრნენ ძველი აფხაზები, ქართველური ტომი, ისტორიულ-კულტურული სახით ქართველები, მათი ადგილი თანდათანობით დაიჭირა ახალმა ეთნოსმა, რომელიც XVII-XVIII საუკუნეებში საკუთარ ტომობრივ-ეთნიკური სახით ჩამოყალიბდა. ის უკვე არა ქართველური, არამედ ადიღე-ჩერქეზული წარმომავლობისა და სახისა იყო. ეს საკითხი გამოწვლილვითა აქვს გამოკვლეული ნიკო ბერძენიშვილს. სამწუხაროა, რომ მისი მშვენიერი წიგნი, რომელმაც როგორღაც იხილა მზის სინათლე 1990 წელს, ფაქტობრივად მიუწვდომელია მოსახლეობისათვის.

ნ. ბერძენიშვილმა მეცნიერული სიღრმით უარყო მოსაზრება, რომ ძველი და ახალი აფხაზები ერთი ეთნიკური წარმოშობის ხალხია. ის წერს, რომ შუა საუკუნეებში აფხაზეთში მოხდა „მთის ჩამოწოლა“, ანუ მთის ეთნოსის ჩასახლება აფხაზეთის ბარში. აფხაზი თავადაზნაურობა, რომელმაც ბოლო დრომდე შეინარჩუნა თავისი ქართული და ქრისტიანული სახე, შეურიგდა მომხვდურებს და მოლაშქრეებად გამოიყენა ისინი განუწყვეტელ ფეოდალურ ომებში. სამწუხაროდ, აფხაზეთის მკვიდრი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი - დაბალი ფენები მოისპო, ტყვედ დაიყიდა ან მონებად აქციეს. მონებს „აგირუა“ ერქვათ, რაც გურულს ან მეგრელს ნიშნავს. ახლად ჩამოსახლებულებსაც - „აფხაზები“ უწოდეს ქართველებმა ისტორიულ-გეოგრაფიული კუთხის „აფხაზეთის“ სახელის მიხედვით. ნ. ბერძენიშვილი ძველ აფხაზებზე წერდა - „როგორც ფეოდალური ქვეყანა, აფხაზეთი ისეთივე საქართველო იყო და აფხაზი ისეთივე ქართველი იყო, როგორც ეგრისი და მეგრელი, როგორც ჰერეთი და ჰერნი, როგორც ქართლი და ქართლელი“. ახალი აფხაზები კი, როგორც ითქვა, უკვე არაქართული ტომები იყო, აფხაზობა უკვე არაქართველობაა. გააფხაზება - ეროვნების დაკარგვის ტოლფასია. მეცნიერი წერს: „აფხაზი თავად-აზნაურობა შეურიგდა შექმნილ ვითარებას და დაიწყო „გააფხაზება“ (დასახ. ნაშრ. გვ. 610). აფხაზეთში მთის ტომის მიერ შემოტანილი პრიმიტიული საზოგადოებრივი ყოფა, ახალი აფხაზების სოციალური უპირატესობა მიმზიდველი ჩანდა ბატონყმურ უღელქვეშ მყოფ საქართველოს სხვა კუთხეთა გლეხებისათვის - „ბატონყმობაში სულამოხდილი გლეხობა (არა მარტო ზღვისპირეთის) მიეტანა აფხაზობას, აფხაზეთი ყველა ბატონყმობის წინააღმდეგ მებრძოლი ქართველი გლეხების თავშესაფარი გახდა. და შეიქმნა ახალი აფხაზეთი“ (იქვე, გვ. 610). „აფხაზეთში გაბატონებული ახალი ყოფა რომ სასურველი იყო ფეოდალურ უღელში ჩაბმულ საზოგადოებისათვის, კარგად ჩანს იქიდან, რომ XIX საუკუნეში სამეგრელოს მოსახლეობა მნიშვნელოვანი რაოდენობით გადადის აფხაზეთში და იქ „აფხაზდება“ მხოლოდ იმიტომ, რომ მას ეს სოციალურად ათავისუფლებს“ (გვ. 616).

დამონებასა და დატყვევებას გადარჩენილმა მკვიდრებმა იმის შემდეგ, რაც ქვეყანას ახალი პატრონი მოევლინა, გააფხაზება დაიწყო. ერთი მიზეზი ისიც უნდა ყოფილიყო, რომ ჩრდილოკავკასიელთა მიერ დაპრყობილ ვრცელ ტერიტორიაზე მთებიდან ენგურამდე მცხოვრები მკვიდრნი უაღრესად შეშინებული და თავზარდაცემულნი იყვნენ, მომხდურთა გასაოცარი სისასტიკით. მათგან თავდაცვის ყველაზე უკეთესი გზა - მათ თანამეტომედ თავის გამოცხადება, მათი ენისა, რელიგიისა და წეს-ჩვეულებების გათავისება იყო.

შემოსეულთა სისასტიკეს ადასტურებენ ევროპელი მისიონერები და მოგზაურები. ჟან შარდენის ცნობით, სამეგრელოს 40 000-იანი მოსახლეობა 1640-იანი წლებიდან სულ რაღაც 30 წლის განმავლობაში განახევრებულა და ოცი ათასამდე შემცირებულა. ვახუშტი წერს - „იყო ჭირი ოდიშს, ვითარცა აღვწერეთ უმეტეს აფხაზთაგან, რამეთუ მოვიდოდიან ნავებითა და ხმელით, სტყვევნიდიან, დაიპყრეს ეგრისის მდინარემდე და დაეშენებოდნენ თვით აფხაზნი და არღარა იყო დრანდას ეპისკოპოსნი“... „ოდიშის ჭირი“ არანაკლები იყო „ქართლის ჭირზე“ - „კვლითა და ყიდვითა ტყვისათა უმეტეს აფხაზთაგან, რამეთუ მოვიდოდიან ლაშქრად და აოხრებდიან ქვეყანათა ავაზაკობითა და ცხადად“ (ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, გვ. 354). ევროპელი მისიონერი წერდა: „სამეგრელო სამეგრელო აღარ არის, დაქცეული და აოხრებულია, კაცს აღარ შეუძლია უშიშრად იყოს, მუდამ აფხაზეთის შიშია“. ოდიში გაუდაბურდა.

საკუთრივ აფხაზებს ადიღური ტომები უფრო ადრე შემოესივნენ. 1533 წლის იანვარში აფხაზეთში შემოჭრილ ჯიქებს შეებრძოლნენ მამია გურიელი და მამია დადიანი ეპისკოპოსებთან ერთად. სამწუხაროდ, გაგრასთან ომში 31 იანვარს ქართველები დამარცხდნენ. გაგრის მარცხის შემდეგ მტერს გზა გაეხსნა ბიჭვინთისაკენ, რომელიც იმ დროისათვის დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო ცენტრს წარმოადგენდა. აქ უკვე VIII საუკუნიდან ქართული წირვა-ლოცვა იყო გაჩაღებული. შემოსევის გამო საკათალიკოსო ტახტი გელათში იქნა გადატანილი, ხოლო საეკლესიო განძი, ნაგროვები ათასი წლის მანძილზე, მთიელებმა დაიტაცეს. XVII საუკუნეში შემოჭრილმა მთიელი ტომების ტალღამ უმოწყალოდ მოსპო ქართულენოვანი საეპისკოპოსოები დრანდისა, მოქვისა, ბედიისა და სხვა ეკლესია-მონასტრები. აი, რას წერს ერთი თანამედროვე მკვლევარი ამ მთიელი ტომების ეთნიკური კუთვნილების შესახებ - „აფხაზებს შემორჩათ ბუნდოვანი წარმოდგენები მათი წინაპრების ამ მიწაზე საიდანღაც (ეტყობა დღევანდელი ადიღედან) მოსვლის შესახებ... იმათი მნიშვნელოვანი ნაწილი, ვინც თავის თავსა აფხაზებს უწოდებს, უნდა მივიჩნიოთ ამ სულ ცოტა ხნის წინანდელი ჩრდილოელი დამპყრობლების შთამომავლებად“ (რ. ევდოკიმოვ-ვოლგაკი „აფხაზეთის...“გაზ. „სახ. განმ.“ 29. XI. 89).

ყველა უცხოელი მეცნიერი XIX ს. მიწურულამდე იმ ხალხს, რომელსაც ქართველები „აფხაზებად“ იხსენებენ - ჩერქეზებს ანდა აბაზებს უწოდებს, მხოლოდ ქართველები უწოდებდნენ მთებიდან აფხაზეთში ჩამოსახლებულ სხვადასხვა ტომებს (ჯიქებს, ჩერქეზებს, აბაზებს, აფსარებს ანუ აფსუებს) - აფხაზებს. მაგალითად, ქათიბ ჩელების ცნობით - „ჩერქეზების საზღვარი სამეგრელოა“ მისი აზრით „აბაზა“ და „ჩერქეზი“ ერთი ხალხია. ის წერს - „აბაზა არაა ქართველი, მეგრელი და დადიანი კი ნამდვილი ქართველია“. მას გაუგონია გადმოცემები აბაზების უცხო მხრიდან მოსვლის შესახებ, მოჰყავს შესაბამისი ლეგენდა და ასკვნის - „ჩერქეზები და აბაზები ამ სამი ტომიდან გავრცელდნენ“ („ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ“, 1978, გვ. 132).

ახალი აფხაზების ეთნიკური კუთვნილების შესახებ წერენ ევროპელებიც: სპანსერი მათ პირდაპირ „ჩერქეზებს“ უწოდებს. მის დროს ბიჭვინთა უკვე მათ მიერ იყო დაჭერილი. ბამბორი - ლიხნი, მისი აზრით, ჩერქეზეთის შუაგულია, შერვაშიძე - ჩერქეზების ტომის მთავარია“. 1866 წ. აჯანყების შემდეგ რუსეთის მთავრობამ ეს ახალი აფხაზები თურქეთში გაასახლა. აღსანიშნავია, რომ გასახლებულნი და მათი შთამომავალნი თავიანთ თავს არა „აფხაზებს“, არამედ „ჩერქეზებს“ უწოდებდნენ. თურქეთის ოფიციალური სტატისტიკითაც ისინი აღირიცხნენ არა აფხაზებად, არამედ ჩერქეზებად. მხოლოდ ქართველები უწოდებდნენ აფხაზეთის ახალ მოსახლეთ „აფხაზებს“, როგორც ეს უკვე

აღინიშნა, სწორედ ქართველების გავლენით უწოდეს მათ რუსებმა „აფხაზები“, რუსების გავლენით კი ევროპელებმაც. აფხაზების ნამდვილი ეთნიკური კუთვნილების შესახებ შესანიშნავად იციან ჩრდილოკავკასიურმა ტომებმა. სწორედ ამიტომ ეხმარებიან ამჟამად ისინი აფხაზებს, ვითარცა თანამეტომეებსა და თანამორწმუნეებს, გამომდინარე აქედან, აფხაზთა, ანუ აფსუა-აფსართა და ჩრდილოკავკასიელთა ქმედება აფხაზეთში მიზანმიმართულია, წინასწარდასახული და დაგეგმილი. მათი შორსგამიზნული სტრატეგია ითვალისწინებს იმ დანაკლისის ანაზღაურებას, რომელიც ადიღურ-ჩერქეზულ ტომებს კავკასიაში რუსების დამკვიდრების გამო მოუვიდათ. როგორც ცნობილია, კავკასიის ეს უდიდესი ტომი რუსეთის იმპერიამ თითქმის განადგურებამდე მიიყვანა. ამჟამად ჩრდილოკავკასიაში, ისტორიულ სამშობლოში მათი რიცხვი უმნიშვნელოა და იქ ამჟამად რუს-კაზაკები არიან დასახლებულნი (კრასნოდარისა და სტავროპოლის მხარეები). ამ მიზეზების გამო ჩერქეზების სახელმწიფოს აღდგენა ჩრდილო კავკასიაში ჯერჯერობით შეუძლებელია, სამაგიეროდ საქართველოს სუსტი სახელმწიფოს ნაწილ - აფხაზეთში მათ ეს შესაძლებლად მიაჩნიათ. მათი აზრით, საქართველო ვერ გაუძლებს თურქეთში მცხოვრები ასეული ათასი ჩერქეზის, მათი ჩრდილოკავკასიელი თანამეტომეების აფხაზეთში შესევას, მათ კაზაკებიც სიამოვნებით დაუჭერენ მხარს, რადგანაც აფხაზეთში ჩერქეზული სახელმწიფოს წარმოქმნის შემდეგ სტავროპოლისა და კრასნოდარის მხარეებში მცხოვრები მცირერიცხოვანი ადიღე-ჩერქეზები აფხაზეთში გადასახლდებიან. ეს კი კაზაკების ოცნებაა. რაც შეეხება აფხაზეთში მცხოვრებ ქართველებს, აფხაზთა მეთაურების ფიქრით ისინი აფხაზებად ჩაეწერებიან, როგორც ეს პროცესი ადრეც მოხდა ქართველთა გააფხაზების სახით.

ზემოთ მოყვანილიდან და აფხაზეთში ამჟამად შექმნილი ვითარებიდან კარგად ჩანს, თუ ვინ არიან ინტერვენტები და ქვეყნის დამპყრობნი, მაგრამ უცხოეთის მასობრივი ინფორმაციის საშუალებანი სხვაგვარად სახავენ ვითარებას. ცხადია, ამჟამად არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, აფხაზების წინაპრები მკვიდრნი არიან თუ ჩამოსახლებულნი, მათ აქვთ და ყოველთვის ექნებათ ყოველგვარი სამოქალაქო უფლებები, თანაბრად საქართველოს ამ კუთხის სხვა მოსახლეებისა, მაგრამ მათ სწორედ ეს გათანაბრება არ სურთ.

მოსკოვის რადიო შარშან, 26 ოქტომბერს ასე გადმოსცემდა აფხაზეთში არსებულ ვითარებას - „მართალია, ქართველებს აქვთ რიცხობრივი უპირატესობა და ტექნიკის სიჭარბე, მაგრამ აფხაზთა მხარესაა მორალური უპირატესობა თავისი მიწისათვის მებრძოლი ჯარისკაცისა, რომელთაც ჩრდილოკავკასიელებიც ეთანხმებიან სამართლიან ომში“. მაშასადამე, ქართველები არიან სხვისი მიწის დამპყრობნი, უსამართლო ომის გამჩაღებლები და ამის გამო მორალურადაც დაცემულნი.

ამ საკითხში, მართლაც, საჭიროა მეტი სიცხადის შეტანა. ომის სამართლიანობის საკითხში ჯარისკაცს უნდა ჰქონდეს სრული სიცხადე. რაიმე ეჭვი დამღუპველია. არათუ ახლა, არამედ XII საუკუნეშიც კი თავისი სახელმწიფოს უდიდესი სიძლიერის დროს ქართველ ჯარისკაცს ხმალი არ დაუძრავს სხვისი მიწის დასაპყრობად. ასეა ახლაც.

ხშირად გამოუთქვამთ წუხილი იმის შესახებ, რომ ინფორმაციულ ომში ქართული მხარე დამარცხდა, რუსეთსა და უცხოეთში საინფორმაციო საშუალებები აფხაზებს უჭერენ მხარს. ამაში ბრალი არა აქვთ ქართველ ჟურნალისტებს. ინფორმაციული ომი არა ახლა, შარშან და წელს წავაგეთ, არამედ მაშინ, წინა წლებში, როცა არ გავიზიარეთ სიმართლე, გამოთქმული

პ. ინგოროყვასა და ნ. ბერძენიშვილის მიერ აფხაზთა ეთნიკური წარმომავალობის შესახებ.

„ლეონის ორდენი“, რომელიც არძინბას დაუწესებია, როგორც „აფხაზეთის სახელმწიფოს“ უმაღლესი ჯილდო, პირველ რიგში ეკუთვნით იმ ქართველთ, რომელნიც წერენ VIII საუკუნეში „აფხაზი ეროვნების“ არსებობისა და მისი არაქართველობის შესახებ, ცხადია, მათი აზრით VIII საუკუნეში მოღვაწე აფხაზთა მეფეები ლეონ I და ლეონ II არაქართველები იყვნენ, სწორედ ამგვარ მეცნიერულ საფუძვლებზე დგას არძინბას იდეოლოგიური სიცრუის მანქანა.

გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 17. III. 1992 წ.

ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის სიტყვა წარმოთქმული სამგლოვიარო მიტინგზე ქ. ბორჯომში 1992 წლის 9 ოქტომბერს

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, ქრისტეს მიერ საყვარელო შვილებო, ჩვენი სამშობლოს მთლიანობა შებღალულია. საქართველო, მართალია, თავდაცვით, მაგრამ მაინც ომშია ჩათრეული. როგორც ყოველთვის ქართველობა იბრძვის არა მარტო სამშობლოსათვის, არამედ ქრისტიანობისთვისაც, რამეთუ მაჰმადიანური ფუნდამენტალიზმისათვის ქრისტიანული სარწმუნოების წმინდა კერის - საქართველოს მთლიანობა მოუთმენელია. გაგრა, განთიადი და ლესელიძე დატოვეს ჩვენმა ჯარებმა. ქისტები, ჩეჩნები და სხვა მუსულმანები მაჯებს უხსნიან დატყვევებულ ქართველ ყმაწვილებს და მათ სისხლს სვამენ. ტელევიზიით ვიხილეთ თათრების კავკასიური ცეკვა-თამაში. ვაი, ჩვენი სამშობლოს უძლურებავ.

XV საუკუნეში გამაჰმადიანდა ჩრდილოეთი კავკასია, ამის შემდეგ კავკასიელი მთიელები ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე განუწყვეტლივ ეომებოდნენ საქართველოს. ახლაც კავკასიურმა კონფედერაციამ მიიღო გადაწყვეტილება მაჰმადიანური საღვთო ომისა. რა ომია ეს? როგორც წინათ, ესაა კავკასიური მაჰმადიანური ტომების ომი ქართველობის, ქრისტიანობის წინააღმდეგ. ეს არაა ახალი, ახლად დაწყებული ომი. ესაა საუკუნეთა მანძილზე მიმდინარე ომი, რომელიც დროებით შეწყდა XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX ს-ში რუსეთის მძლავრი სახელმწიფოს გავლენით, მაგრამ ამ შემაკავებელი უზარმაზარი ძალის შესუსტების თანავე მთიელთა საყოველთაო შემოტევა საქართველოზე განახლდა. ეს შეტევა, როგორც აღინიშნა, XV საუკუნიდან დაიწყო, განსაკუთრებით გამძაფრდა XVII-XVIII საუკუნეებში, როცა ჩერქეზულმა ტომებმა (აფსარ-აფსუებმა) დაიპყრეს აფხაზეთი და ოდიშის ნაწილი, წალეკეს დასავლეთი საქართველო... ამ დროს იმძლავრეს ოს-ალანებმა, შემოვიდნენ შიდა ქართლში და მასობრივი ასიმილაცია მოახდინეს მთიელი ქართველებისა, ხოლო აღმოსავლეთ კახეთის ყველაზე უნაყოფიერესი მიწები, დღეს საინგილოდ წოდებული, - დაღესტნელებმა - ლეკებმა - დაიპყრეს. მათვე გაავერანეს ქვემო ქართლი და მოსპეს იქ ქართველთა გასაგისი, და აი, თითქმის ერთ საუკუნოვანი შესვენების შემდეგ, კვლავ დაიწყო ჩრდილო კავკასიელი ტომების შემოსევა საქართველოზე. მათ ისევე, როგორც წინა საუკუნეებში, აერთიანებთ ერთი სარწმუნოება - მაჰმადიანობა. როგორც ითქვა, დღევანდელი ომი განახლებული, ძველი ომია, ომი, რომელშიც კავკასიელი ტომები ძველადაც მოგებულნი დარჩნენ დიდ ისლამურ სახელმწიფოთა ხელშეწყობით. მათ ფაქტიურად დაიჭირეს საქართველოს ზოგიერთი კუთხე, კავკასიის მთიანეთის ხრიოკებიდან, უნაყოფო ადგილებიდან ჩასახლდნენ სამაჩაბლოში, აფხაზეთსა და საინგილოში. დღეს, ქართული, ერთიანი სახელმწიფოს აღდგენამ ძალზე შეაშფოთა ისინი. იგრძნეს, რომ მთავრდება მათი ბატონობა ქართულ მიწებზე, თუმცა კი ჩვენ სრულ თანასწორუფლებიანობას ვთავაზობთ, ამიტომაც საშველად მოუხმეს ჩრდილოკავკასიელ თანამოძმეებს, თანაც შეპირდნენ, რომ თუკი ერთობლივი ძალით კვლავ, ისევე როგორც საუკუნეთა წინ შეძლებენ ერთიანი ქართული სახელმწიფოს სამთავროებად დაშლას, არამარტო შავიზღვისპირეთში, საქართველოს მზიან ველებზეც ჩაასახლებენ თანატომელებს. მთიელებს საქართველო თავიანთ სამოსახლოდ, თავიანთი შვილებისა და შთამომავლებისათვის სურთ.

ასეთია ზოგადი მდგომარეობა. ეს ყველამ იცის. მაგრამ სამწუხაროდ, ყველას არა აქვს გაცნობიერებული. ჩვენმა ვერაგმა მტერმა დროებით, მაგრამ მაინც მოიპოვა გამარჯვება. მიუხედავად ამისა, ჩვენი ხალხის თითოეულ წევრს ეს უბედურება ვერ გაუთავისებია, ვერ შეუგრძნია, ვერ გაუგია.

ძველად, ყოველი ოჯახი, ყოველი ქართველი დედა შვილებს მამულისათვის ზრდიდა. როგორც ჩანს, დღეს, ოჯახების ერთი ნაწილი შვილებს სათავისოდ, პირადი კეთილდღეობისთვის ზრდის.

სამწუხაროდ, მოწმენი ვართ, რომ დედა, რომელიც „უწინ მამულსა უზრდიდა შვილსა“, დღეს მამულის გასაჭირის ჟამს შვილს მალავს, არ უშვებს ქართულ ჯარში და ეს მაშინ, როცა სამშობლოს მთლიანობა დარღვეულია, მტრები მშვიდობიან ქართველ მოქალაქეებს ხვრეტენ და წვავენ!

ყველას კარგად გვახსოვს ოთხი-ხუთი წლის წინ ქართველი დედები უხმოდ, ყოველგვარი წინააღმდეგობისა და პროტესტის გარეშე უშვებდნენ შვილებს ავღანეთის ომში, ციმბირის ყინულეთში და სხვაგან „სამხედრო სავალდებულო სამსახურში“ ანუ „სამხედრო ბეგარის მოსახდელად“. უცხოელთა, ჩვენი ბუნებითი მტრების არმიებში ერთგულად, და შეიძლება ითქვას, გმირულად იბრძოდნენ ქართველები. „შენი რაა რომ ამშვენებ შენს დამღუპველ ჩრდილოეთსაო“ - ამბობდა ილია მათ შესახებ. დღეს, როცა აღდგენილია ქართული სახელმწიფოებრიობა, განა შეიძლება დედამ შვილი არ გაუშვას სამშობლოს დასაცავად, თვით დედისავე დასაცავად? მით უმეტეს, შეიძლება თვით ახალგაზრდას მოუვიდეს ფიქრად თავის არიდება დედა-სამშობლოს დასაცავად? ნუთუ მონის სული ჩაუდგეს ქართველ ყმაწვილებს?

როგორ უნდა შეფასდეს ამგვარი ქმედება? იმპერიის მონობაში ყოფნისას ქართველები უხმოდ მიდიოდნენ მტრის ჯარში სამსახურისათვის, ძირითადად სახელმწიფო სადამსჯელო ორგანოების შიშის გამო, ახლა ვითარება შეიცვალა, ჩვენ გვაქვს ჩვენი ეროვნული სახელმწიფო, ჩვენი ფსიქოლოგია კი არ შეცვლილა. არ შეგვწევს უნარი ვიქცეთ მოქალაქეებად, შევიმეცნოთ, რომ ეს სახელმწიფო ჩვენია, რომ ყოველი მოქალაქის, ყოველი ოჯახის შინაგანი მოვალეობაა დაიცვას თავისი ქვეყანა, თავისი სახელმწიფო, ეს საკუთარი თავის, ცოლ-შვილის, სანათესაოს, თვისტომის დაცვაა. ეს ღირსების საქმეა. მართალია, მონას ღირსების გრძნობა არ გააჩნია, მაგრამ ჩვენ მონები არა ვართ, ჩვენ ჩვენი თავისუფალი მამული გვაქვს და ვართ მისი მეპატრონენი - მოქალაქეები.

ჩვენში არსებული ფსიქოლოგია სარკესავითაა არეკლილი ჩვენს არმიაში. მე გუშინ შემხვდა აქაური მებრძოლი, რომელიც გაგრაში იბრძოდა. ის მონაწილეა ჩვენი დროებითი მარცხისა ჩრდილოეთის ჭიშკართან აფხაზეთში. გადმოგცემთ მის სიტყვებს: ჩვენს საჯარისო დანაყოფებში ფაქტიურად დაბალია საბრძოლო სულისკვეთება. იგრძნობა უსულგულობა, ზერელობა. ზოგიერთების სხვის ქონებაზე დახარბებამ დასცა მეომრული შემართება, ამის შედეგია უდისციპლინობა. მეომრები ბოლომდე არ არიან ჩახედულნი საქმის არსში. თითქოსდა ბოლომდე ვერ გარკვეულან სამართლიანია თუ არა მათი ბრძოლა (იგულისხმება 1992 წლის ზაფხული), ეს მაშინ, როცა გადამთიელი კავკასიელები შინაგანად აღვსილნი არიან საბრძოლო სულისკვეთებით, თვალსაზრისით, რომ ისინი იცავენ და ეშველებიან თვისტომს, თანამორწმუნეს, აკეთებენ კეთილ საქმეს და არიან გმირები.

აზროვნების გამრუდებასა და მიზნის დაუსახველობაში თავისი წვლილი მიუძღვის საზოგადოებას, რომელიც ამტკიცებს დღევანდელი და ძველი აფხაზების იგივეობას. მაშინ როცა ძველი აფხაზები ქართული წარმოშობისანი იყვნენ, ხოლო აწინდელი აფხაზები ჩერქეზულ-ადიღეური წარმოშობისანი არიან.

როგორც ყველაფრიდან ჩანს, ეს კარგად იციან ჩრდილოკავკასიელმა ადიღეველებმა, ჩერქეზული წარმოშობის ყაბარდოელებმა და სხვებმა, რომლებიც გვერდით უდგანან თავიანთ თანამეტომე დღევანდელ აფხაზებს, ერთიანი ძალით ებრძვიან ქართველებს. ყველა უცხოელი ისტორიული მეზობელი, ქართველთა გარდა, აფხაზებს თავიანთ ნამდვილ სახელს ჩერქეზებს უწოდებს, მაგალითად, XIX საუკუნეში მუჰაჯირობის დროს აფხაზეთიდან თურქეთში გადასახლებული დღევანდელი აფხაზების თანამეტომენი ცნობილნი არიან არა აფხაზების არამედ ჩერქეზების სახელით. ჩერქეზების, ანუ ადიღეველების ნაწილად მიაჩნიათ თავიანთი თავი დღევანდელ აფხაზებსაც, სწორედ ამიტომ არ აშინებთ მათ პოლიტიკურ მეთაურებს მათი სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხი, მათი თვალსაზრისით დღევანდელი აფხაზების რაოდენობრივი დანაკლისის ანაზღაურება ადვილად შეიძლება თურქეთში მცხოვრები თუ ჩრდილო-კავკასიელი ჩერქეზებით, ამით მათი ტომობრივი სახე არ შეიცვლება. ასევე ხედავენ ჩრდილოკავკასიელებიც თანამედროვე აფხაზებში თავიანთ თანამეტომეებს და იბრძვიან არა სხვისთვის, არამედ თავიანთთვის.

არა თუ ჩრდილოკავკასიელები, ვერც ერთი არმია ვერ დაამარცხებს თავისი სამშობლოსათვის მებრძოლ ერს, ისევე როგორც ავღანელები ვერ დაამარცხეს შეიარაღებულმა რუსებმა, ყოველი სახლი ციხე-სიმაგრედ იქცევა, ყოველი ეზო ბრძოლის არენად. იმ დროებით მარცხში, რომელიც ჩვენ ვიწვნიეთ მთიელ მაჰმადიანებთან ომისას აფხაზეთში, ლომის წილი მიუძღვის ჩვენში არსებულ ლუარსაბობის, გულგრილობის, უადგილო ზვიადობის სინდრომს. თუ ჩვენი ერი შეიმეცნებს თავის თავს, თავის სამშობლოს, თავის სახელმწიფოებრიობას, წინ წაიმძღვარებს ქრისტიანობას, არა თუ კავკასიური ტომები, არმიებიც ვერას დააკლებს, მით უმეტეს, რომ მაჰმადიანთა წინააღმდეგ ქართველთა წინამბრძოლი წმიდა გიორგია, ზეციური მფარველი კი - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი. შევთხოვოთ მას მეოხება.

9. X. 1992.

აფხაზეთში მიმდინარე ე. წ. „გამეგრელების“ იძულებითი პროცესის ნამდვილი არსი

ჩვენი ერის უსაშინელესი გენოციდის შემდეგ აფხაზეთში ჩარჩენილ ქართველებს აფხაზი პოლიტიკოსები მეგრელებად ჩაწერას აიძულებდნენ, რის შესახებც რადიოთი გადმოცემული განცხადებით გვაცნობა საქართველოს რესპუბლიკის ვიცე-პრემიერმა ბატონმა ნადარეიშვილმა (6. VII. 94).

ცნობილი აფხაზი მეცნიერი გ. ძიძარია წიგნში „1866 წლის აჯანყება აფხაზეთში“ (1953 წ. სოხუმი) მიიჩნევს, რომ „სახალხო რისხვის მომენტის დამაჩქარებელს წარმოადგენდა აფხაზეთში 1851 წლიდან დაწყებული მისიონერული მოღვაწეობა მოსახლეობაში ქრისტიანობის აღდგენის მიზნით, ეკლესიის მსახურთა მიერ მიღებულმა იძულებითმა მეთოდებმა ითამაშეს კატალიზატორის როლი“. აფხაზეთი ძველ ქრისტიანულ ქვეყანას წარმოადგენდა, სამწყსოს ქართული ეკლესიისა, ამიტომაც ცხადია მე-19 ს-ის 60-70-იან წლებში აქ კვლავ ძლიერი საფუძველი გააჩნდა ქრისტიანობას მკვიდრთა შორის. შესაძლოა რუსულ ეკლესიას, რომელიც ამ დროისათვის აქ ქრისტიანობის აღსადგენად იღვწოდა, წარმატებაც ჰქონოდა, რომ არა ცნობილი აჯანყება. რაც შეეხება ქართულ ეკლესიას, ამ დროისათვის მას არ შეეძლო მონაწილეობის მიღება აღნიშნულ პროცესში, რამეთუ ამ დროისათვის დამოუკიდებლობა დაკარგული ჰქონდა. ამჟამად აფხაზეთის ზოგიერთ წრეებში მიიჩნევენ, რომ 1866 წლის აჯანყებამდე და რუსეთ-ოსმალეთის ომის (1877-1878 წ.) დაწყებამდე, რომელსაც შედეგად რუსული ადმინისტრაციის ჩარევით მოსახლეობის ერთი ნაწილის ოსმალეთის იმპერიაში გადასახლება მოჰყვა, აფხაზეთის ეთნიკური შედგენილობა ერთგვაროვანი იყო და იქ მხოლოდ და მხოლოდ აფხაზები ცხოვრობდნენ. თითქოსდა, ქართული მოსახლეობა აფხაზეთში მე-19 საუკუნის ბოლოს ამ აჯანყებისა და ომის შედეგად გაჩნდა. აფხაზ პოლიტიკოსებს, როგორც ცნობილია, სურთ აფხაზების XIX ს. 70-იან წლებამდე არსებული დემოგრაფიული სურათი „აღადგინონ“, როცა იქ, მათი აზრით, ქართველები არ ცხოვრობდნენ და ქვეყანა მხოლოდ აფხაზებით იყო დასახლებული. რამდენად შეესაბამება ეს მოსაზრება გასული საუკუნის 70-იან წლებამდე არსებულ ვითარებას, მართლა არ ცხოვრობდნენ ქართველები აფხაზეთში?

ქართველთა აფხაზეთში ცხოვრების შესახებ მოგვითხრობს არა მხოლოდ უცხოური წყაროები და სხვა ზღვა ისტორიული მასალა, არამედ თვით აფხაზ მეცნიერთა დამუშავებული თემებიც. მათი ნაშრომებიდან ჩანს, რომ აფხაზეთის მოსახლეობის ერთ, თანაც არც თუ უმნიშვნელო ნაწილს, 1866 წლის აჯანყებამდეც ქართველები შეადგენდნენ.

გლეხობა აფხაზეთში კატეგორიებად იყო დაყოფილი, რომელთა ერთი მნიშვნელოვანი ფენა, როგორც აფხაზ მეცნიერთა მტკიცებით, ისე სხვა მრავალი წყაროს მონაცემებით, ქართული იყო. აქვე უნდა ითქვას, რომ ძველი აფხაზეთის თავადაზნაურობის უმეტესობას და სამღვდელოებას, გამონაკლისის გარეშე, ქართული ეროვნული თვითშემეცნება ჰქონდა და თავის თავს ქართველად მიიჩნევდა, ამის დასტურია გიორგი შერვაშიძის ავტობიოგრაფიული თხზულებები, სხვადასხვა პირთა განცხადებები და აფხაზეთის კათოლიკოსებისა და ეპისკოპოსების მიერ დატოვებული საბუთები და ცნობები.

XVII ს. შემდეგ აფხაზეთში გლეხობა სამ უმთავრეს კატეგორიად იყოფოდა - ანხაიუ, ახოიუ და ახაშვალა. ამათგან ორს ახოიუს და ახაშვალას კატეგორიის გლეხებს სხვა სახელიც ჰქონდათ - „აგირუა“, რაც აფხაზურად მეგრელს

ნიშნავს. „ახოიუ“ ანუ „აგირუა“ აფხაზეთის მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდა. ტერმინი „ახოიუ“ საჭმლის მომმზადებელს“ (მოსამსახურეს) ეწოდება, ამ ტერმინს აგრეთვე „მუშის“ ან „მზარეულის“ მნიშვნელობითაც თარგმნიან. მასში ასახულია მისი თავდაპირველი და მთავარი მოვალეობა, რომელიც შემდგომ მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ახოიუს ზოგჯერ უწოდებენ „აგირუას“ (მეგრელს) ან კიდევ „აგურს“ (გურულს) - (საქ. ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV. გვ. 200).

როგორც მისი ნაშრომიდან ჩანს, ბ-ნი გ. ძიძარია მიიჩნევს, რომ ახოიუს „აგირუას“ (მეგრელს) არა მხოლოდ ზოგჯერ, არამედ საერთოდ უწოდებდნენ. სიტყვებს „ახოიუსა“ და „აგირუას“ სინონიმური მნიშვნელობებიც ჰქონდა. ფ. ტორნაუს შრომის განხილვისას გ. ძიძარია წერს: „აგირუა“ ამ გლეხების („ახოიუ“) მეორე სახელია (იხ. გ. ძიძარია „ახაშვალა - ყველაზე დაბალი სოციალური კატეგორია ფეოდალურ აფხაზეთში XIX ს-ში“, აფხაზეთის ისტორიის ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტის შრომები, XVIII, 1957, გვ. 41).

ახოიუ ბეგარის გადამხდელი გლეხია, მებეგრეა, ახოიუ - მებეგრეს პირადი თავისუფლება დაკარგული აქვს და უფრო მძიმე უღელი ადევს, ვიდრე ამაზურაცკუს, მათი რიგების შევსება ხდებოდა ტყვე და ნაყიდი გლეხების მიწაზე მიმაგრებით (მ. რეხვიაშვილი. იმერეთის სამეფო, გვ. 178). ი. ანთელავა ახოიუს ნამდვილ ყმა-გლეხად მიიჩნევს (აფხაზეთის ისტორიისა და ენის ინსტიტუტის დასახ. შრომები, გვ. 477).

„აგირუა“ აფხაზურ აზროვნებაში არა მხოლოდ მეზობელ ეთნოსს, არამედ აფხაზური საზოგადოების დაბალ, მშრომელ, დაქვემდებარებულ ფენას ეწოდებოდა, რომელსაც მრავალი უფლება ჰქონდა ჩამორთმეული. ამჟამად „გამეგრელების“ ანუ აფხაზეთის ქართული მოსახლეობის „აგირუად“ ჩაწერის პროცესი მრავალ სიღრმისეულ ქვენა მოსაზრებას შეიცავს.

ეს თემა უფრო გამოწვლილვით განვიხილოთ. გვიანი დროის, XVII-XVIII სს. აფხაზეთში, ამ სიტყვის ჩვეულებრივი გაგებით, ფეოდალური საზოგადოება არ არსებობდა. აქ გვაროვნულ-პატრიარქალური ურთიერთობა იყო გაბატონებული. უმაღლეს წოდებასთან („ათავად“) ერთად არსებობდნენ თავისუფალი მეთემენიც („ანხაიუ“) და მონებიც („ახაშვალა“); მათ გლეხებს მხოლოდ პირობითად თუ ვუწოდებთ, არსებობდა ასევე „ახოიუ“ - მიწაზე მიმაგრებული ყოფილი მონა.

ანხაიუებს (ე. ი. თავისუფალ მეთემეებს) შეეძლოთ თავიანთი უფლებების დაცვა სასამართლოში, შეეძლოთ გაეცათ ან გაეყიდათ მიწა. ახოიუები არ იყვნენ მიწის მეპატრონენი, პატრონი მათი მებატონე იყო, რომელსაც პირდაპირი უფლება ჰქონდა მის პიროვნებაზე, მაგრამ მათ ჰქონდათ მემკვიდრეობითი უფლება მიწაზე. „ახაშვალებს“ - ჩამორთმეული ჰქონდათ ყოველგვარი ქონებრივი და იურიდიული უფლება. მათი მიწაზე მიმაგრებით ივსებოდა ახოიუების რიგები. გ. ძიძარია წერს, რომ ტერმინი „ახაშვალა“ მოიაზრება როგორც „მოგება“, „ის, რაც შეგხვდა“ და ა. შ. მას უწოდებენ აგრეთვე სახლის კაცს ანუ მონას. აღსანიშნავია, რომ აბაზინებში (ე. ი. ქართულად „აბაზებში“) მონა იწოდებოდა მსგავსადვე - „სახლის კაცი“ - იუნაიუ (იქვე, გვ. 37) გ. ძიძარიას აზრით, ახაშვალა მონაა და მისი გათანაბრება ყმასთან (რუსული ბატონყმობა) ანდა მოჯალაბესთან (იმერეთ-სამეგრელო) - არასწორია. ახაშვალას უფრო ადიღეური (ჩერქეზული) - უნაუტი, კერძოდ, ყაბარდოული „Безобрядные унауты“ ეთანადება, რომელთაც ყაბარდოული ფეოდალური ადათით ყოველგვარი ადამიანური უფლება წართმეული ჰქონდათ. მსგავსი მდგომარეობა ჰქონდათ ყუბანში უნაუტებს (ცხადია ჩერქეზთა შორის) - მათ დაოჯახება არ შეეძლოთ („Кубанские войсковые ведомости“, 1867, №15 тамже, стр. 45).

როგორც აღვნიშნეთ, ახაშვალებს უმეტესწილად ტყვეები წარმოადგენდნენ. მონებს აფხაზეთში სიმაღლის მიხედვით ყიდდნენ და ყიდულობდნენ; ბავშვები და მოზრდილებიც იზომებოდნენ და ფასდებოდნენ. ბიჭები 30-40 ძროხად, 8-10 წლის გოგონები 25-60 ძროხად და ა. შ. (იქვე, გვ. 39-40).

როგორც ამას ივ. ავერკიევი და სხვა საარქივო წყაროები გვაუწყებენ (იხ. გაზ. „Кавказ“, 1866 №74, „С северо-восточного прибережья Черного моря“, ЦГИАГ Ф. 416, ОН 1876 г. д. 403 №1. იქვე გ. ძიძარიას მითითება, გვ. 41), ყველა კატეგორიის ახაშვალების მეორე სახელი - აგირუა იყო.

გ. ძიძარია ნაწილობრივ არ ეთანხმება ივ. ავერკიევს, ასევე სხვა წყაროებს და მიიჩნევს, რომ აფხაზეთში „აგირუა“ არა ყველა კატეგორიის ახაშვალებს ეწოდებოდა, არამედ ყმა-გლეხთა ერთ-ერთ კატეგორიას, კერძოდ, „ახოიუს“ (გვ. 41) და ასევე ახაშვალების იმ ჯგუფს, რომელნიც წარმოშობით სამეგრელოდან და გურიიდან იყვნენ (გვ. 40). მაშასადამე, თვით გ. ძიძარიას თვალსაზრისით, აფხაზეთში „აგირუა“ ყველაზე დაბალ (მაგრამ მრავალრიცხოვან) სოციალურ ფენას, ყმა გლეხებისა და მონების ერთ უდიდეს ნაწილს ეწოდებოდა.

„აგირუას“ შესახებ ზემოთ ვისაუბრეთ. ამ ტერმინის გვერდით არსებობს და მისი სინონიმური მნიშვნელობით იხმარება აგრეთვე „აგურუა“, „აგრუა“. ა. ჩერეპოვი წერდა - „ბზიფელები ყვებიან, რომ წარსულ წლებში მათ ჰქონდათ გალერები, რომლითაც დაცურავდნენ შავი ზღვის სანაპიროზე და თავს ესხმოდნენ მეზობლებს, უმეტესად მეგრელებს და გურულებს, რომელთაც აფხაზურად აგირუა და აგურუა ეწოდებათ. ძარცვა-ყაჩაღობით მოპოვებულ ტყვეებს საკუთარ სახელსაც არ არქმევდნენ, არამედ სამშობლოს სახელის მიხედვით სატომო სახელს აგირუას და აგურუას უტოვებდნენ“ (იქვე, გვ. 40). უფრო საფიქრებელია, რომ „აფხაზეთის „აგირუები“ არა მხოლოდ ომებში დატყვევებულ და ძარცვა-ყაჩაღობით მოპოვებულ ადამიანებს, არამედ აფხაზეთის ძველ მკვიდრ მოსახლეობას წარმოადგენდნენ, რომელნიც XVII ს-ში მასობრივად ჩამოსახლებულმა და გამრავლებულმა ჩრდილოკავკასიელმა ტომებმა (ადიღე-ჩერქეზ-აბაზებმა) მონებად აქციეს. შემდგომში ისინი გარკვეული ვალდებულებებით მიამაგრეს მიწაზე და მონიდან ყმა-გლეხების კატეგორიაში გადაიყვანეს (სხვათა შორის, მსგავს პროცესს ადგილი ჰქონდა აღმოსავლეთ კახეთში (საინგილოში). ამ კუთხის სპარსთა მიერ საქართველოდან ჩამოშორების შემდგომ ჩამოსახლებულმა ჩრდილო კავკასიელებმა (ლეკებმა) მკვიდრი მოსახლეობის ერთი ნაწილი ყმებად და მონებად აქციეს). ფ. ტორნაუ XIX ს. 30-იან წლებში აღნიშნავდა, რომ აფხაზეთში მონები ორი სახისა იყვნენ. მათგან პირველ ჯგუფს შეადგენდა „მკვიდრნი... დაბადებულნი ამ მხარეში“, ხოლო მეორეს - „ახალნი, ძარცვა-ყაჩაღობით და ომებში მოპოვებულნი“. პირველ ჯგუფს, ტორნაუს მიხედვით, აფხაზები „აგირუას“, ხოლო მეორე ჯგუფს კი „ახაშვალას“ უწოდებდნენ (Ф. Ф. Торнау, Воспоминания кавказского офицера, 1835 г. ч. I м, 1864, стр. 58, также стр. 41).

ფ. ტორნაუს დაკვირვება ჩვენ გვიმტკიცებს თვალსაზრისს, რომ აფხაზეთში „აგირუები“ ადიღე-ჩერქეზ-აფსარების მიერ XVII-XVIII საუკუნეებში დამონებულ და დატყვევებულ აფხაზეთის მკვიდრ მოსახლეობას - მეგრელებს ეწოდებოდათ, ხოლო „ახაშვალები“ აფხაზთა მიერ მეზობელ მხარეებში წარმოებული თავდასხმებისა და ყაჩაღობების შემდეგ მოპოვებულ ტყვე-მონებს. როგორც ცნობილია, ძველი და ახალი აფხაზები სხვადასხვა ეთნიკური წარმოშობის ხალხია.

საზღვარი საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შემდგომ წარმოშობილ აფხაზეთისა და სამეგრელოს სამთავროთა შორის ახალ ათონთან

და კელასურთან გადიოდა. ვახუშტი ახალი ათონის სამხრეთით მიმდებარე ქვეყანას ვიდრე ენგურამდე ოდიშს უწოდებდა. ეს ტერიტორია ე. ი. შემდეგდროინდელი სოხუმის, გულრიფშის, ოჩამჩირის და გალის რაიონების ტერიტორიები, თვით აფხაზეთის სამთავროს წარმოქმნის დროსაც მეგრელებით იყო დასახლებული. მხოლოდ იმის შემდეგ, რაც ლევან II დადიანისაგან შეურაცხყოფილმა აფხაზეთის მთავრებმა და თავადაზნაურებმა სამეგრელოს სამთავროში სალაშქროდ ჩრდილო-კავკასიელი მეომარი ტომები (აფსუა-აფსარ-აბაზები) მოიწვიეს, აფხაზთა სამთავრო დაპყრობილი სამეგრელოს ტერიტორიის ხარჯზე გაფართოვდა. კერძოდ, მე-17 საუკუნის 40-80-იან წლებში აფხაზეთმა დაიპყრო და სამეგრელომ დაკარგა დღევანდელი სოხუმის, გულრიფშის, ოჩამჩირის და გალის რაიონები, ისე რომ, საზღვარი თითქმის სამეგრელოს დედაქალაქამდე - ზუგდიდამდე იქნა მიტანილი, როგორც უცხოელი მისიონერების მასალები, ისე ქართული და სხვა წყაროები ერთხმად გვიდასტურებენ, რომ აღნიშნული რაიონების მოსახლეობა მეგრულენოვანი იყო. დამპყრობელმა აფსუა-აბაზ-ადიღელებმა (რომელთაც ინერციით სახელად კვლავ - აფხაზები მიიღეს) ომებს გადარჩენილ მოსახლეობას (ანუ ოდიშის მკვიდრ მეგრელებს) - „აგირუები“ უწოდეს, რომელნიც შემდეგ ყმა-გლეხების კატეგორიაში აღმოჩნდნენ, რაც აფხაზურ ენაშიც აისახა.

როგორც აღინიშნა, გ. ძიძარიას აზრით, აგირუა არა მხოლოდ დატყვევებული მონების ნაწილს, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ყმა-გლეხების ერთ უმთავრეს კატეგორიას ეწოდებოდა, ზემოთ მოყვანილი ტორნაუს ცნობა კი ადასტურებს იმ აზრს, რომ აფხაზეთში სოციალურად ყველაზე დაბალ, თუმცა კი მრავალრიცხოვან ფენას „მეგრელებს“ უწოდებდნენ (თითქოსდა სამურზაყანოს მეგრული ნაღვლიანი სიმღერებიც ამას მოგვითხრობენ). ძიძარიას აზრით, ტორნაუმ ზოგიერთი დამახასიათებელი თვისება ახოიუებისა მონების პირველ კატეგორიას, ანუ აფხაზეთის მკვიდრ და არა ახალდატყვევებულ ნაწილს მიაწერა. ტორნაუ პირველ კატეგორიას (ანუ მკვიდრ მონებს) მონა-აგირუას („რაბ-აგირუა“) უწოდებს. ეს აგირუა-მონები მისი აზრით ვალდებულნი იყვნენ კვირაში სამი დღე პატრონის სასარგებლოდ ემუშავნათ, ხოლო დანარჩენი დრო შეეძლოთ თავიანთ სასარგებლოდ გამოეყენებინათ, მათ ოჯახებიც ჰქონდათ. მეორე კატეგორიის მონებს კი საკუთრივ ახაშვალა ეწოდებოდათ და უცოლშვილონი, მხოლოდ მფლობელს ემსახურებოდნენ. იმავეს წერდა აფხაზეთში მონათა ორი ჯგუფის არსებობის შესახებ ნ. დუბროვინიც. გ. ძიძარიას თქმით კი, სინამდვილეში ისინი, რომელთაც ნ. დუბროვინი და სხვები მონათა I ჯგუფს უწოდებდნენ, ახოიეუები იყვნენ, მონათა მეორე ჯგუფი კი - ახაშვალები.

ვინ იყვნენ ეთნიკურად აფხაზეთის სოციალურად ყველაზე დაბალ საფეხურზე მდგომნი, შეიძლებოდა თუ არა ეთნიკური წარმომავლობით აფხაზის დამონება? ამის შესახებ ვედენსკი წერდა - რომ ეთნიკური აფხაზის დამონება უძნელეს საქმეს წარმოადგენდა და ვერ იკადრებდა აფხაზეთის მთავარიც კი, რადგან „ყველაზე ღატაკი გლეხიც კი გაუსწორდებოდა მიხაილ-ბეის (მიხეილ შერვაშიძეს), თუკი ის მისი მახლობლის მონად გაყიდვას გაბედავდა (იქვე, გვ. 42.). აქედანაც ჩანს, რომ აფხაზეთში მონებად არა აფხაზები, არამედ აფხაზეთის ძველი მკვიდრი მოსახლეობა, ძირითადად მეგრელები იყიდებოდნენ (თუმცა შესაძლოა აქ გამონაკლისიც იყო). ა. ლავრენტიევიც მონებს ორ კატეგორიად ყოფდა, რომელთაგან პირველ ჯგუფს მფლობელის სასარგებლოდ სამი დღე უნდა ემუშავნა, მეორე ჯგუფს კი სრული მონები წარმოადგენდნენ.

რუსეთის მფლობელობის დამყარების შემდეგ ე. ი. XIX ს. 60-80-იანი წლებიდან, აფხაზებს მოესპოთ საშუალება სამეგრელოსა და საქართველოს სხვა კუთხეების ძარცვა-გლეჯისა, ამიტომაც II ჯგუფის მონების ანუ ახაშვალების წყარო შეწყდა - ქართველებს ვეღარ ატყვევებდნენ. ამის გამო ახაშვალების ფენამ დაიწყო შემცირება, ის წყვეტდა თავის არსებობას, მით უმეტეს, რომ რუსული კანონების თანახმად მაჰმადიან მფლობელს უფლება არ ეძლეოდა ქრისტიანები მონებად და ყმებად ჰყოლოდა. ამიტომ რუსეთის სახელმწიფოში მცხოვრებმა აფხაზებმა უმჯობესად მიიჩნიეს ახაშვალები ახოიუს კატეგორიაში გადაეყვანათ, ე. ი. მონებს უფლება მიეცათ გლეხებად გადაქცევისა (ეს პროცესი უფრო მდორედ ადრეც მიმდინარეობდა), მისცეს მათ დაოჯახების ნება, აძლევდნენ მიწის ნაკვეთს (ერთ ძროხად შეფასებულს), ხბოს ანდა ხარს და სხვა წვრილმანს, სამაგიეროდ გლეხი უკვე დაინტერესებული იყო შრომით და მეპატრონეს მისგან მეტი მოგება რჩებოდა (გვ. 47). ამ პერიოდში უხილავს დ. ბაქრაძეს აფხაზეთში ქართველთა ასეთი გაუსაძლისი ყოფა. ახაშვალას იგი მოჯალაბეს უწოდებს. დ. ბაქრაძე წერდა: „მოჯალაბე აფხაზეთში არის არც მეტი არც ნაკლები მონა... საკმარისია ერთხელ შეავლო თვალი მოჯალაბეს, რომ დარწმუნდე თუ რა ტანჯვა დაითმინა მან, მას დაკარგული აქვს ადამიანური სახე, ეს ნამდვილი იდიოტია ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. მას დაკარგული აქვს მეტყველების უნარი. რაღაც უმნიშვნელო შემთხვევის გამოც კი უბედური შიშით კანკალებს, რომ არ გაამათრახონ. საოცარი იქნებოდა, რომ ასეთ მდგომარეობამდე მისულს, რომელიმე მათგანს გაქცევა ეცადა. მე მითხრეს, რომ ესეთი რამ იშვიათად თუ მომხდარა, მემამულის სახლში ყველა შავ სამუშაოს მოჯალაბე ასრულებს. თუ შინ არაფერია გასაკეთებელი, მათ მინდორში ერეკებიან. კაცები, ქალები, ბავშვებიც კი იძულებულნი არიან დილიდან საღამომდე იმუშაონ - შეუძლიათ მათ ეს თუ არა. მათ კვებავენ ისე როგორც ცხოველებს, უმრავლესობას ძლივს უფარავს სხეულს ძონძები. ამ შავი მუშა-ხელის გასამრავლებლად მათ უსათუოდ დააქორწინებენ, რა თქმა უნდა, მოჯალაბური წარმოშობის ქალიშვილზე. ყველაზე საწყალი და გაღატაკებული პიოში ანუ პარეში ვერ გაბედავს მოჯალაბესთან დამოყვრებას. ეს უკანასკნელი საყოველთაო სიძულვილის საგანს წარმოადგენს. აღარაფერს ვამბობ იმაზე, რომ მფლობელი უფლებამოსილია გააჩუქოს, გაყიდოს და დააგირავოს მოჯალაბე. ეს საქონელი აქ ძალზე ძვირად ფასობს - ორასიდან სამას მანეთამდე. ახალგაზრდა მოჯალაბე ხნიერზე მეტი ღირს, ვაჭრობის დროს მის ღირებულებას მოჯალაბის სიმაღლის დადგენილი ნორმა განაპირობებს. თვითგამოსყიდვის შემთხვევები მოჯალაბის მხრიდან ძალზე იშვიათია, რადგან არც ერთ მათგანს არ ძალუძს გადაიხადოს თუნდაც კაპიკი საკუთარი თავის გამოსასყიდად“ (იქვე, გვ. 49).

ძნელი დასაშვებია, მაგრამ მაინც საფიქრებელია, აფხაზურმა მხარემ ახლანდელ ომში უგზო-უკვლოდ დაკარგული ჩვენი ბიჭები (დაახლოებით 1000-მდე კაცი) ახაშვალა მონებად ხომ არ აქცია? ცხადია ეს კითხვა არ დაგვებადებოდა ომის მსვლელობისას მეორე მხარეს რომ მშვიდობიანი მოსახლეობის მიმართ შუა საუკუნეებშიც კი მიუღებელი ხერხები - ჭიქით სისხლის სმა, ყურების დაჭრა, მოჭრილი თავებით ბურთაობა, ცეცხლწაკიდებული საბურავებით ქალებისა და ბავშვების ცოცხლად დაწვა, ბავშვების სარებზე ჩამოცმა და სხვა არ გამოეყენებინა. სხვათა შორის ქართულმა მხარემ უდრტვინველად მიიღო მის თავზე მოწეული გენოციდი, ხოლო გენოციდის კომისიას, როგორც ცნობილია, თითქმის არაფერი გამოუქვეყნებია.

საბოლოოდ უნდა ითქვას შემდეგი: როგორც დავინახეთ, XVII ს-დან მთიელ აფსუა-ადიღელთა გაბატონების შემდეგ, აფხაზურ საზოგადოებაში დაბალი ფენის წარმომადგენლებს შეეძლოთ სოციალური კიბის უფრო მაღალ საფეხურზე ასულიყვნენ, მაგალითად, ახაშვალები ახოიუს კატეგორიაში გადიოდნენ. რუსთა მიერ გატარებული საგლეხო რეფორმის შემდეგ, ცხადია, ახოიუებიც - ანხაიუებად ე. ი. თავისუფალ მიწათმოქმედებად გადაიქცნენ. რევოლუციის შემდეგ კი მეოცე საუკუნეში, ყველანი გათანაბრდნენ - კოლმეურნე გლეხებად იქცნენ. ჩვენთვის აქ საინტერესოა ის, რომ სოციალური კიბის ერთი საფეხურიდან მეორე, უფრო მაღალ საფეხურზე გადასვლა ფაქტიურად ერთი ეთნიკური წარმოშობის ადამიანების სხვა ეთნოჯგუფში გადასვლას წარმოადგენდა. კერძოდ, აფხაზეთში ამ სოციალური საშუალებით ქართველების ანუ აგირუების გააფხაზება, ანუ აფხაზეთის საზოგადოების სრულუფლებიან წევრად გადაქცევა ხდებოდა. თავისუფალ გლეხებად გადაქცევის შემდეგ ისინი აფხაზდებოდნენ, რამეთუ ამ ქვეყანაში აგირუობა სათაკილო იყო (ვითარცა საზოგადოების ყველაზე დაბალ საფეხურზე ყოფნა), აფსუობა კი სასახელო. აქ მხოლოდ თავისუფალ და სრულუფლებიან ადამიანს ეწოდებოდა აფხაზი (აფსუა). ყველა აგირუას, ანუ დაბალი კასტის წარმომადგენელს უფლებათა მოპოვება, ანუ საზოგადოების უფრო მაღალ საფეხურზე ასვლა-გააფსუება და მოპოვებულის შენარჩუნება-აღიარება სურდა.

აგირუების გააფხაზება (გააფსუება) ძველთაგანვე მასიური მოვლენა ყოფილა. ჩვენთვის გასაოცარი აფხაზური თვითშემეცნება აფხაზეთში მცხოვრები ჭავჭავაძეებისა, აბაშიძეებისა და სხვათა ამ გარემოებით უნდა იყოს გამოწვეული. მათი წინაპრები ალბად ტყვეებად ჩავარდნილი ახაშვალები იყვნენ, რომელნიც დროთა ვითარებაში გააფხაზდნენ, ხოლო ისეთი ცნობილი გააფხაზებული გვარების წინაპრები, როგორებიც არიან კოღონიები, კვიწინიები, ლაბახუები, პაპასკირები, გულიები, ჯონუები, ფაჩალიები, ლასურიები და სხვები, ალბათ ამჟამად აფხაზეთის საზღვრებში მოქცეული ოდიშის მკვიდრი მოსახლეობა იყო, რომლებიც ჩრდილო კავკასიელმა აფსუებმა XVII ს-ის შემდგომ ჯერ თავიანთ ყმებად ანუ, ახოიუ-აგირუებად აქციეს, ხოლო შემდეგ გააფსუეს. აფხაზეთის აბორიგენი მოსახლეობის - მეგრელების გააფხაზებამ თავისი კვალი დაამჩნია აფხაზურ ენასაც. ამჟამად სალიტერატურო აფხაზურს, რომელიც აბჟუურ დიალექტს ეფუძნება, გადაჭარბებული მეგრელიზმები, ე. ი. მეგრული წარმოშობის სიტყვების სიმრავლე ახასიათებს (А. Н. Генко, „Фонетические взаимоотношения абхазского и абазинского языков“, Труды Абхазского института языка литературы и истории XVIII, 1957 г. стр. 187).

ამჟამადაც, ჩვენი აზრით, აფხაზეთში დარჩენილი ქართველების „მეგრელებად“ ე. ი. „აგირუებად“ ჩაწერა იმ მოსაზრებით სურთ, რომ დროთა ვითარებაში, როგორც ეს ისტორიულადაა ცნობილი, აგირუები შეითვისებენ რა ბატონების ენასა და ზნე-ჩვეულებებს, აფხაზებად გადაიქცევიან. სწორედ ეს უნდა იყოს ნამდვილი არსი ამ პროცესისა, ამდენად „აგირუად“ ჩაწერა არა მხოლოდ აფხაზური საზოგადოების უმდაბლეს სოციალურ საფეხურზე ყოფნას ნიშნავს, არამედ ქართველობის დაკარგვასაც და გააფსუებასაც.

„მადლი“, 27. IX. 1994.

ნათლისცემის ძველქართული ტერმინოლოგია და წყალთან დაკავშირებული ზოგიერთი ტოპონიმი

(აფხაზურად მიჩნეულ ტოპონიმ „ყვას“ შესახებ)

ნათლისცემის საიდუმლოს აღსანიშნავად ძველ ბერძნულ ენაში დაკანონდა ტერმინები, რომელნიც წყალთან, წყლით განბანვასთან არიან დაკავშირებულნი. მათგან მთავარია „ბაპტისმა“ - ნათლობა („ბაპტიძო“ ნიშნავს წყალში ჩაძირვას, წყალში ამოვლებას). ბერძნულიდან გადაღებული ეს ტერმინები მრავალ ენაში ან წყალთანაა დაკავშირებული (სირიულში, ებრაულში), ან ნათლისცემის საიდუმლოს წესის კომპონენტებთან (მაგალითად რუსულში - ჯვართან და სხვ.). როგორც პროფ. კ. დანელიამ გაარკვია „ნათელი“, მხოლოდ ქართული ტერმინის საფუძველია, რასაც პარალელი არ ეძებნება არცერთ იმ ხალხის ენაში, რომლებთანაც ქართველებს პოლიტიკურ-კულტურული ურთიერთობა ჰქონია I-IV საუკუნეებში (იგულისხმება ბერძნული, სომხური, სირიული ენები).

ძველქართული ტერმინი „ნათლისცემა“ ნათლობის საიდუმლოს უმთავრეს სულიერ არსს გადმოგვცემს. ეს ტერმინი თარგმანია ბერძნული სიტყვისა „ფოტისმა“ - ნათლობა. „ფოტიძო“ ძველ ბერძნულში ნიშნავს „ვანათებ“, „ვაბრწყინებ“, გადატანით - „გონების თვალს ვუხსნი“, „ვაშუქებ“. მომდინარეობს სიტყვიდან „ფოს“ - ნათელი, დღის სინათლე, მზის შუქი. ამავე ფუძით ნაწარმოები სახელებია - ფოტისმა (ტო) - ნათება, ბრწყინვა და იმავე მნიშვნელობის ფოტისმოს (ჰო) - ნათება, ნათელი. მაშასადამე, ერთის მხრივ, გვაქვს ბაპტიძო, ბაპტისმა, ბაპტისმოს და მეორე მხრივ - ფოტიძო, ფოტისმა, ფოტისმოს. ორივე რიგი ამ ტერმინებისა ზოგადი ქრისტიანული არსით ნათლისცემას გულისხმობს, მაგრამ ამასთანავე თითოეულს აქვს თავისი ვიწრო, კონკრეტული შინაარსიც“ (ნ. მახარაძე, ტერმინი „ნათლისცემა“ და მისი „ბერძნული შესატყვისი“, თსუ შრომები, 1984, გვ. 428).

ლუკა მახარებელი წერს - „მიუგო ყოველთა იოანე და ეტყოდა: მე ნათელგცემ თქვენ წყლითა, ხოლო მოვალს უძლიერესი ჩემსა. მან ნათელ-გცეს თქვენ სულითა წმიდითა და ცეცხლითა“ (3,16), ხოლო სულიწმიდითა და ცეცხლით ნათელს ცემს ის, ვინც - „იყო ნათელი ჭეშმარიტი, რომელი განანათლებს ყოველსა კაცსა, მომავალსა სოფლად“ (იოანე, 1,9). მაშასადამე იოანე ნათლისმცემლისაგან ნათელს იღებდნენ „წყლით“, ხოლო იესო ქრისტესაგან ნათელს იღებენ სულიწმიდითა და ცეცხლით. ეს კი აუცილებელია, რადგან ადამიანი ორი ნაწილისაგან შედგება - სხეულისა და სულისაგან, ღმერთმა ორივეს განწმენდა მოგვცა - წყლითა და სულიწმიდითა - განმარტავს იოანე დამასკელი.

აქედან გამომდინარე, მკვლევარის განმარტებით, ნათლისცემის რიტუალი საფეხურებრივია და თანდათან მიემართება ზემოთ. იოანესეული ნათლისცემა არის ერთგვარი წინასაფეხური ქრისტესმიერი ნათლისცემისათვის. მან უნდა მოამზადოს ქრისტიანობის გზაზე შემდგარი პირი უფრო მაღალი აქტის წინაშე წარსადგომად, გახადოს შემძლე ქრისტესმიერი ნათლის მიღებისა, სულიწმიდით მონათლვისა. ეს საფეხურები რამდენიმეა. მთელ ამ სისტემაში ყველაზე თვალნათლივ მაინც I და II საფეხურები გამოიყოფა - „ბაპტიძო“ და „ფოტიძო“. ორივე ტერმინი ნათლისცემას გულისხმობს, მაგრამ თითოეულს აქვს კონკრეტული შინაარსი. იოანე ოქროპირი წერს, რომ ერეტიკოსებს აქვთ განბანვა (ბაპტისმა) და არა ნათლისცემა (ფოტისმა), განიბანებიან სხეულით,

სულით კი არ ნათლდებიან. ქრისტიანობაში კი ისინი ერთდებიან. ნათლობის წესის აღსრულების დროს მღვდელი ლოცვისას მრავალგზის ახსენებს ერთად სიტყვა „ნათელსა“ და სიტყვა „წყალს“. მაგალითად - „ჰსთქუას მღუდელმან დიდითა ხმითა ესე ლოცვაი: დიდ ხარ შენ უფალო... შენგან ჰსძრწიან ყოველნი უხილავნი ძალნი ნათლისანი, შენ გიგალობს მზე... შენ გერჩის ნათელი... შენ დაამტკიცე ქვეყანა წყალთა ზედა, შენ შეზღუდე ზღუა... შენ იორდანისა წყალნი განჰსწმიდენ, ზეცით გარდამოავლინე წმიდა სული შენი“. და შემდეგ ეკვედრება - „მოგვივლინე ჩუენ ზეგარდმო შობაი წყლითა და სულითა“. განსაკუთრებულია წყლის საკურთხეველი ლოცვა, სადაც სიტყვა ნათელს ხაზი აქვს გასმული - „კურთხეულ არს ღმერთი, რომელი განანათლებს და წმიდა ჰყოფს კაცსა მომავალსა სოფლად“. ნათლობის შემდეგ შემოსვისას ამბობენ: „მომეც მე სამოსელი ბრწყინვალე, რომელმან შეიმოსე ნათელი სამოსელად... „გრიგოლ ნაზიანზელთან (IV ს.) „ფოტიზეინ“ გამოხატავს „ნათლისცემის წყლით გაბრწყინებას“, ასევე გრიგოლ ნოსელთან - „ტო ბაპტისმა - ტი ფოტიზესთუ“ ნიშნავს ნათლისცემით (წყლით) ნათელღებას (ნათლით). მიუხედავად აღნიშნულ ტერმინთა თითქოსდა ერთი შეხედვით დაპირისპირებისა, მათი დიფერენცირებისათვის, მკვეთრი საფუძველი არ არსებობდა, რადგანაც ერთი მათგანი (ბაპტიძო) რიტუალით საყოველთაოდ ხილულ აზრს გადმოსცემდა, ხოლო მეორე (ფოტიძო) - ზოგად, საიდუმლო, მიღმიერ შინაარსს, მაგრამ თითოეული ცალკე აღებული ამავე დროს მთლიანად მოიცავდა ქრისტიანული საიდუმლოს მთელ არსს, ამიტომ ისინი ერთმანეთს ხშირად ენაცვლებოდნენ (იქვე, გვ. 429), შემდგომ კი ბერძნულში ხმარებიდან ამოვარდა მეორე და დარჩა მხოლოდ პირველი, როგორც ჩანს ქართული ტერმინი „ნათლისცემა“ იმ დროს დამკვიდრდა, როცა ბერძნულში ქრისტიანული ნათლობის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა სიტყვა „ფოტისმა“. ქართულ სინამდვილეს შეუნარჩუნებია სახარების ქართულად გადმოღებამდე (IV-V სს.) გავრცელებული ქრისტიანული ტერმინოლოგია - „ნათლისცემა“, „ნათლისღება“, „ნათლისმცემელი“. მათი მიმართება ბერძნულიდან შესაძლოა ზეპირ ტრადიციაზეც იყოს დაფუძნებული (იქვე, გვ. 435). აქედან ჩანს, რომ ქრისტიანული ტერმინოლოგია ქართულში შემოვიდა და საფუძვლიანად დამკვიდრდა I-IV საუკუნეებში (არსებობს სხვა მამტკიცებელი მონაცემებიც), ჩვენში ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადებამდე, რაც კიდევ ერთი მითითებაა იმისა, რომ I-IV საუკუნეებში საქართველოში არსებობდა ქრისტიანული თემები, მრავალი ქართველი, როგორც არქეოლოგიური მასალაც უჩვენებს, ინათლებოდა და ქრისტიანული ცხოვრებით ცხოვრობდა. წმიდა ანდრიასა და სხვა მოციქულების ქადაგებას ჩვენში უნაყოფოდ არ ჩაუვლია. ამით კიდევ ერთხელ მართლდება ძველ წყაროთა და მამათა ჩვენებანი, რომ საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია ჭეშმარიტად სამოციქულოა - თვით ქრისტეს მოციქულთა მიერ დაარსებული - და იგი უწყვეტად არსებობდა მოციქულებიდან წმიდა მირიან მეფემდე, რომელმაც წმიდა ნინოს ღვაწლით, ქრისტიანობა სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოაცხადა.

როგორც აღვნიშნეთ, წყალთან დაკავშირებული ბერძნული ტერმინები „ბაპტიძო“ და „ბაპტისმა“ ქართულად გადმოღებული არ ყოფილა და შესაბამისი ქართული ტერმინი დაკავშირებულია არა წყალთან, არამედ ნათელთან. სპეციალისტები აღნიშნავენ, რომ ძველქართულ ტექსტებში წყალთან დაკავშირებული ნათლისცემის ტერმინი ჯერჯერობით აღმოჩენილი არ არის. ამ მხრივ ჩვენი ყურადღება XV საუკუნის ერთმა საბუთმა მიიპყრო, სადაც ნათლისცემის აღსანიშნავად ქართული სიტყვა - „ყურჭუმია“ გამოყენებული.

როგორც აღინიშნა, ბერძნული „ბაპტიძო“ ნიშნავს წყალში ფლობას, წყალში ჩაძირვას, წყლით გადაფარვას. როგორც ჩანს, ამ პროცესს ძველქართულში გადმოცემდნენ სიტყვით - „ყურჭუმი“.

ეს სიტყვა გვხვდება დოკუმენტში, რომელიც აშკარად ბერძნულიდანაა თარგმნილი. საქმე ისაა, რომ XV საუკუნეში სეპარატისტი ათაბაგი მზეჭაბუკი მესხეთისათვის პოლიტიკური და ეკლესიური თავისუფლების მოპოვებას ცდილობდა. ცხადია, როგორც სახელმწიფოებრივად, ისე ეკლესიურად მესხეთი საქართველოს მეფესა და პატრიარქს ექვემდებარებოდა. სწორედ მათგან გათავისუფლება სურდა მზეჭაბუკს, სამწუხაროდ, ამ საქმეში მას ხელს უწყობდნენ მაჰმადიანთა მოძალების გამო ფინანსურად გაჭირვებული ანტიოქიელ-იერუსალიმელ-კონსტანტინეპოლელი იერარქები. ერთმა ასეთმა ბერძენმა იერარქმა მზეჭაბუკს მისცა დოკუმენტი, რომელშიც ათაბაგი ჭეშმარიტ, რჩეულ ქრისტიანადაა მოხსენიებული, კერძოდ, მის შესახებ ნათქვამია: „რამეთუ მათგან ოდენ იყურჭუმა ჭეშმარიტად ემბაზსა შინა ნათლისღებისასა“ (ქრონიკები II, გვ. 317). ე. ი. ამ დოკუმენტის მიხედვით მზეჭაბუკი არათუ განდგომილი და ეკლესიაში განხეთქილების ჩამომგდებია, არამედ ჭეშმარიტი ქრისტიანია, ისე, რომ თუ ამ ქვეყნად ვინმე ნათელღებულია, ეგ მათ შორის სწორედ რომ პირველიაო - მხოლოდ მაგან იყურჭუმა ნათლისღების ემბაზშიო. როგორც აქედან ჩანს, ბერძნული სიტყვა „ბაპტისმა“ ქართულად პირდაპირი მნიშვნელობითაა თარგმნილი - წყალში ფლობით ანუ „ყურჭუმით“.

მაშასადამე - წყალში ფლობა და წყალში ჩაძირვა ქართულად გადმოიცემოდა, როგორც ყურჭუმი, ჩაყურყუმალება (ყურყუმალი).

ჩვენ, ქართულში მართლაც გვაქვს წყალთან დაკავშირებული გამონათქვამები, ყურჭვა, ყურჭუმალი, ყვინთვა და სხვა. „ჭყურტი“ ხალხური მეტყველებით წყლის ავადმყოფობას - წყალმანკს ეწოდება. საბას განმარტებით - „წყურტი სნეულებაა - მრავალ წყალს ასმევს კაცსა“. ჭყურტვა - დაწაფებით სმა (ი. მაისურაძე), ჭყუმპალაობა - ბავშვების ბანაობა, წკუმპლი - წვეთია, კურცხალი - ცრემლი. აღნიშნულ სიტყვებში ფუძეებია: „ყურ“, „ყვინ“, „ჭყურ“, „წკურ“, „წკუ“, „კურ“. აქედან გამომდინარე, საფიქრებელია რომ, აღნიშნული ფუძეები ქართულში წყალთანაა დაკავშირებული. მართლაც, ძველქართულში გვაქვს - „მ-წყურ-ის“, „წყურ-იელი“, ახალში - „წყურ-ია“, „წყურ-ვილი“, „წყურ-ოდა“. ე. ი. გვაქვს ფუძე - წყურ, რომლის გამარტივებით მიიღება ყურ (ყურჭვა, ყურყუმალი), აღნიშნული ფუძის სახეცვლილებებია - ჭყურ, წყურ, წკუ, ყვინ(თვა) და სხვა. ბაყაყის ძველქართული სახელი - „მ-ყვა-რიც“, როგორც მისი ფუძე „ყვა“ მიუთითებს, ასევე წყალს უკავშირდება.

რითაა წყლის აღმნიშვნელი ფუძეები „ყურ“, „ყვი“, „ყვა“ ჩვენთვის საინტერესო? საქმე ისაა, რომ სწორედ აღნიშნული ფუძე „ყვა“ ისტორიკოსთა მიერ არა ქართულ, არამედ ჩერქეზულ (აფხაზურ) სამყაროს დაუკავშირდა. „ს. ჯანაშიას მტკიცებით ყვა-ზე (მდ. აგიდაყვა, მდ. აჭყვა, მდ. მალთაყვა, ბოყვა, აბუყვა და სხვა) და ფსა-ზე (სუფსა და სხვა) დაბოლოებული გეოგრაფიული სახელები ჩერქეზული წარმოშობისა არიან“ (შ. მესხია, „სიმონ ჯანაშია“, 1950, გვ. 45).

დასავლეთ საქართველოში მრავალი მდინარის სახელი ბოლოვდება „ყვა“-ზე, რაც ერთ-ერთ უძლიერეს დამამტკიცებელ საბუთად მიიჩნევა იმ თეორიისა, რომლის თანახმადაც დასავლეთ საქართველო უძველეს დროს არა ქართულ, არამედ ჩერქეზული (აფსარული) ტომებით იყო დასახლებული და რომ დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთში (აჭარა-გურია-ოდიშ-აფხაზეთამდე) ქართველები მხოლოდ შემდგომ საუკუნეებში დამკვიდრდნენ. როგორც პავლე

ინგოროყვამ დაამტკიცა, ფსა-ზე დაბოლოებული გეოგრაფიული სახელები ქართული წარმოშობისაა და ამ ფუძით წყალი გადმოიცემა. რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, ს. ჯანაშიას მტკიცება, რომ ყვა-ზე დაბოლოებული გეოგრაფიული სახელები ჩერქეზული წარმოშობისაა, ჩვენს მეცნიერებაში ჯერჯერობით დაძლეული არ არის. ჩვენი აზრით, როგორც ჩანს, ყვა, ისევე როგორც ფსა უძველეს ქართულში (ან ფუძე ქართულში) აღნიშნავდა წყალს, მდინარეს, უფრო ზუსტად „ყვა“ წარმოადგენდა ნაშთს ერთი ფუძისას, რომლის განხილვამდეც უნდა ითქვას, რომ ქართველურ ენებს ახასიათებს „ო“ ხმოვნის გადასვლა ვა-ში ან უ-ში, ანდა პირიქით, ვა-ო-უ. მაგალითად ძველქართული ცხოვარი, მეგრულში - შხური, დიალექტ.-ცხორი, ძველქართ.-ჯუარი, იხ. ქართ. - ჯვარი, დიალექტ.-ჯორი. მკვახე - მკუხე (დიალექტ), წვიმა-წუმა (დიალექტ), თვალი-თოლი (დიალექტ), ყვავი - ყოვი და სხვა.

ზემოაღნიშნულ ფუძეებს - წყურ(ყურ) შესაძლოა მიეღოთ ფორმა - წყორ-წყვა-წყუ, მართლაც, მეგრული დიალექტი „წყუ“ - ნიშნავს წყალს, წყაროს (ჩხოროწყუ-ცხრაწყარო, წყურგილი - გრილი წყარო, წყუზამელა - მდინარის სახელია) - ფუძე სიტყვა წყუ - ნიშნავს წყალს - წყაროს - წერს პ. ინგოროყვა.

ფუძე ყურ (ზოგჯერ „წ“ თავსართი, ზოგჯერ უმისოდ) წყლის აღმნიშვნელად გამოიყენებოდა, ზოგჯერ მას ბოლოსართი „რ“ შორდებოდა. მესხეთში ბევრი ტოპონიმი და ჰიდრონიმი უკავშირდება მას, მაგ.: წყურთი, აწყური, წყორძა, აწყვეტა, ყვიბისი, ტაბაწყური და სხვა. (ყველა სოფლის სახელია). ამ ფუძის „წ“ თავსართი ზოგჯერ გადადიოდა „ს“-ში, ხოლო „ყ“ - „კ“-ში. აქედან - წყურ სკურ, საერთოდ ყ-ს გადასვლა კ-ში ქართულში შესაძლებელია (მაგ. ძველქართული ყურდგელი - ახალშია კურდღელი, ყურ-კურ). საზოგადოდ სიტყვა სკური საქართველოში წყალთან ყოფილა დაკავშირებული და მის მიხედვით შექმნილან ტოპონიმები. არიან სოფლები სახელწოდებით - სკურია, სკური, სკურდიდი, სკურდი - ხობის, წალენჯიხის, ბათუმის, ქობულეთის, სენაკის რაიონებში. მდინარე სკურჩა ბათუმსა და აფხაზეთის მხარეებში, მდინარე წყუზამელას ასევე რქმევია სკურჩაც და ასევე მარმარის წყალიც. თბილისთან არსებობს წალასკური. „ქუასკური - ოჩამჩირის რაიონის სოფელ აქუასკეს ძველი სახელწოდებაა, სიტყვის მნიშვნელობაა - ქვის წყარო“. „ქუა“ ძვ. ქართ. ქვა. სკურდიდი მდინარე აჭარაში, ხელვაჩაურის რაიონში. ყურდიდი - მდინარე იქვე, მაჭახელას წყლის შენაკადი“ (გ. ფიფია „აფხაზეთის ტოპონიმიკის საკითხებისათვის“, გაზ. „სახალხო განათლება“ 8. III. 1990 წ.). ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, რომ წყურ-წყარ-სკურ-ყურ სინონიმურ მნიშვნელობებს იძენდნენ და წყალს აღნიშნავდნენ. ყურე - წყალს, გუბეს აღნიშნავდა - „ყუა ანუ ყურე - ნავმისადგომის, ნავმისაბმელის სინონიმია“ (გ. რუხაია, ორი ტოპონიმი, გაზ. „სახალხო განათლება“ X, 1989 წ.). აკუა - სოხუმის სახელი არის იგივე - აყუა, რაც ქართულად წყლის ყურეს ნიშნავს. ამას ამტკიცებს მე-18 ს. სოხუმის რუკა. მასზე ნაჩვენებია „ნავსაყუდელი“, ქალაქის ციხეები და სხვა შენობები. ამ ციხის გეგმაში მოთავსებულია განმარტებითი სახის წარწერა - „ცხუმის ციხე, ქართულად აყუ ჰქვიან, ორთუღიანი ფაშა ზის 1723...“ (იხ. ა. ჯაფარიძე, „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, IV, გვ. 32). ე. ი. ქალაქ ცხუმის ერთ-ერთ ციხეს და, ჩანს, უბანსაც ქართულად „აყუ“ რქმევია. ეს სიტყვა, რუკის შემდგენელთა აზრით - ქართულია. მაშასადამე, ერთი მხრივ, გვაქვს ფუძეების ასეთი განვითარება - წყურ-ყურ-ყუ, წყურ-წყუ-წყვა-ყვა, მეორე მხრივ, წყურ-სყურ-სკურ-კურ, ყველა ისინი წყალს აღნიშნავენ. ეს ბოლო ფუძე „კურ“ აღსანიშნავია იმით, რომ ჩვენი დედა მდინარეც სწორედ სიტყვა „კურ“-ით მოიხსენიება უცხოელთა მიერ, როგორც ძველ, ისე ახალ დროში და ეს ფუძე

თავისი წარმოშობით ქართულია. მაგალითად, მდინარე მტკვრის ძველბერძნული სახელია „კუროს“, სტრაბონი წერს: მდინარე მტკვარს (ე. ი. კუროსს) - „უწინ ეწოდებოდა კოროსი („კოროს“ სტრაბონი XI. III. 2). არაბები და საქართველოს სამხრეთით მცხოვრები მაჰმადიანები მდინარე მტკვარს უწოდებდნენ - „კურ“, „კორ“. ამ ფუძით კი, როგორც აღინიშნა, ქართველები გადმოსცემდნენ წყლის სახელს. მაშასადამე, ძველი ქართველები თავიანთ დედა მდინარეს უბრალოდ „წყალს“ უწოდებდნენ და ფუძით „კურ“ და მისგან მიღებული „კვარ“-ით აღნიშნავდნენ, რომელთაც ასახვა უპოვნიათ სიტყვაში - „მტკვარი“. მაშასადამე, კვარ-კვა-ყვა“ - ფუძეებით არა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოში იწოდებოდნენ მდინარეები, წყლები, არამედ საზოგადოდ, ქართულში და ეს ფუძე წყალთან დაკავშირებულ მრავალ სიტყვაში დღესაც იხმარება.

უნდა დავასკვნათ, რომ სიტყვები „ყურჭუმი“, „ყურყუმალი“ ნამდვილად დაკავშირებულია წყალთან და მათი გამოყენება შეიძლება შესაბამისი წესების შესრულებისას საეკლესიო მსახურების დროსაც, მაგრამ ამ ტერმინთა ნაცვლად ღვთისმსახურებისას ჩვენში დაინერგა სულიერი შინაარსით უფრო მეტად დატვირთული სიტყვა - ნათლისცემა.

„მადლი“ №5, 1994.

აფხაზების საცხოვრისი ჩრდილო კავკასიაში

ლენინგრადელი პროფესორი ა. ნ. გენკო (1896-1941) წლების მანძილზე იკვლევდა აფხაზურ და აბაზურ ენებს, ავტორია მრავალი გამოქვეყნებული ნაშრომისა და ითვლება აფხაზურ-აბაზური ენების ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ სპეციალისტად. ის თავის ნაშრომში „აფხაზური და აბაზური ენების ფონეტიკური ურთიერთდამოკიდებულება“ ეხება აღნიშნული ენების და კილო-თქმების გავრცელების გეოგრაფიულ არეალსაც. კერძოდ ა. გენკო აღნიშნავს, რომ თანამედროვე აფხაზური ენა გავრცელებულია არა მხოლოდ საქართველოში (აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში), არამედ მისგან შორს, ჩრდილო კავკასიის დაბლობებში, ჩერქეზეთისა და ადიღეს ავტონომიურ ოლქებსა და მათ მიმდებარე ტერიტორიაზე. ამ ტერიტორიაზე ერთმანეთის გვერდითაა გავრცელებული 1. აფხაზური ენა. 2. აბაზური ენა. 3. ყაბარდოული ენა. 4. ადიღეური ენა.

ჩრდილო კავკასიაში გავრცელებული აფხაზური ენის შესახებ ა. გენკო წერს: „ჩრდილო-აფხაზური ანუ შკარავა, ჩვენს მიერ სახელდებულია აფხაზური ენის ზელენჩუკურ კილოდ. მას მიეკუთვნება მოსახლეობა სამი აულისა: აფსუა (ყოფ. შახგირიევსკიი), სტაროკუვინსკი და ნოვოკუვინსკი (А. Н. Генко, Фонетические взаимоотношения абхазского и абазинского языков. Труды Абхазского института языка, литературы и истории. XVIII, 1957, Сухуми. стр. 188).

აფხაზური ენის ზელენჩუკური კილოს გავრცელების არეალს ა. გენკო ამატებს ჩრდილო კავკასიის „დენაციონალიზებულ“ აულებს - აბაზაკატსა და იულაბს (იქვე გვ. 189). საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ა. გენკო აფხაზურ და აბაზურ ენებს არ ურევს ერთმანეთში, თუმცა კი ცნობილია ამ ენებისა და მათი კილოების დიდი სიახლოვე. ის ეხება ჩრდილო კავკასიაში როგორც აფხაზური, ისე აბაზური ენების გავრცელების არეალებს.

აღნიშნულ ენათა კილო-თქმეს ის ასე ანაწილებს:

აფხაზური ენა (აფსუა ბიზშვა)

1. კოდორის კილო (საქართველოში)
   ა. აბჟივური თქმა (აბჟიუაა. მას ეფუძნება აფხაზური სალიტერატურო ენა;
   ბ. სამურზაყანოს თქმა
2. ბზიფური კილო (აბზიპკვა, საქართველოში)
3. ზელენჩუკური კილო (ე. წ. აფსუა ბიზშვა, რუსეთში)
   ა. შახგირევსკის თქმა (ჩაგრიია)
   ბ. კუვური თქმა (ხვიჟვი)
   გ. ეგიბოკოვსკის თქმა (გაბაკვაი)
   დ. ულიაბური თქმა (უილაბ)

აბაზური ენა (ტაპანტა ბიზშვა)

1. დუდარუკო - ბიბერდოვსკის თქმა.
2. კუბა-ზელენჩუკ-ლოოვსკის თქმა.
3. კუმსკო-ლოოვსკის თქმა (გვ. 189).

ა. გენკო წერს, რომ ჩრდილოკავკასიაში აღნიშნულთა გარდა სხვა მრავალი აულის მცხოვრებნი წარმოშობით აფხაზები არიან, გარკვეული ზომით შენახულიცა აქვთ მშობლიური ენა, მაგრამ თავიანთი არჩევანით იყენებენ ყაბარდოულ ანდა ადიღეურ ენებს. ასეთი აულებია საუიჩადშა (ყოფ. კლიჩევსკი), აბაზაკატი (ჩერქეზეთის ავტონ. ოლქი), აული უილაბი (ადიღეს ავტ. ოლქი), ხუმარინსკი, კოშელაბი და სხვა აულების მოსახლეობის ერთი ნაწილი (იქვე, გვ. 188).

ა. გენკომ თავისი ნაშრომი დაწერა 1935-1940 წლებში; პავლე ინგოროყვას ცნობილი შრომის გამოქვეყნებამდე გაცილებით ადრე. როგორც ცნობილია, პ. ინგოროყვამ წამოაყენა თეორია, რომლის მიხედვითაც ძველი და ახალი აფხაზები სხვადასხვა წარმოშობის ხალხია. პირველნი საქართველოს მკვიდრი ქართველები არიან, მეორენი კი საქართველოში მე-16-17 საუკუნეთა შემდგომ ჩამოსახლებული ადიღეურ-ჩერქეზული წარმოშობის აფსუები (ე. ი. აბაზები), რომელთაც აფხაზები ეწოდათ საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული კუთხის - აფხაზეთის სახელის მიხედვით. როგორც ცნობილია, პ. ინგოროყვას ეს თეორია აფხაზი (აფსუა) მეცნიერებისათვის სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა, ამიტომაც მათ საერთოდ უარყვეს თვალსაზრისი ჩრდილო კავკასიაში აფხაზების (ე. ი. აფსუების) ცხოვრების შესახებ. ა. გენკოსათვის აღნიშნული დავა უცნობი იყო. მან კეთილსინდისიერად გამოიკვლია აფხაზური ენის გავრცელების არეალი ჩრდილო კავკასიაში, დაასახელა რაიონები და სოფლები ჩრდილო კავკასიის მკვიდრი „აფხაზებისა“ (აფსუებისა).

აფხაზების ჩრდილო კავკასიაში ცხოვრების შესახებ გამოჩენილი მეცნიერებიც იძლევიან ცნობებს: კლაპორტი წერს: „აფხაზები ცხოვრობენ არა მხოლოდ ზღვის სანაპიროზე, არამედ მათი ზოგიერთი ტომი ცხოვრობს კავკასიის მთავარი ქედის ჩრდილოეთით“ (იულიუს კლაპორტი, მოგზაურობა კავკასიასა და საქართველოში, პარიზი, 1823, გვ. 411. იხ. აფხაზეთის ენისა და ისტორიის ინსტიტუტის დასახ. შრომები, გვ. 370). ხოლო ლ. ი. ლიულიე წერს: „აფხაზურ ენაზე (აზეგა) ლაპარაკობს ყველა აფხაზური ტომი კავკასიის ქედის როგორც ჩრდილოეთით, ისე სამხრეთ ფერდობებზე (იქვე, გვ. 373). ჩრდილო კავკასიის დაბლობებში აფხაზთა გარდა ცხოვრობენ აბაზები. მრავალი მეცნიერი ორივე ამ ტომს მიიჩნევს ერთი წარმოშობის ხალხად. აბაზები ძირითადად ჩერქეზეთის ავტონომიურ ოლქსა და მის მომიჯნავე მხარეებში ცხოვრობენ, მდინარეების - ყუბანის, ყუმის, დიდი და პატარა ზელენჩუკის ველებზე. „ძველ დროს აფხაზები და აბაზები შეადგენდნენ ერთ ეთნიკურ ჯგუფს, ერთიან კოლექტივს, ენობრივადაც - ერთიან ენაზე მოლაპარაკეთ, რომელთაც ჰქონდათ დიალექტური სხვაობა... ჩვენს დროშიც აფხაზურ-აბაზური კილოები რჩებიან ახლომყოფებად. მათ შეინარჩუნეს გრამატიკული წყობისა და ძირითადი სიტყვიერი ფონდის ერთიანობა. ამ ორი დიალექტის წარმომადგენლებს ერთმანეთისათვის გაგებინება შეუძლიათ“ - წერს ხ. ბღაჟბა (იხ. მისი „Бзыбский диалект абхазского языка“, იქვე, გვ. 868) ა. გენკოც მათ ერთი წარმოშობის ხალხად მიიჩნევდა (გვ. 370).

აღნიშნულის გამოა ალბათ, რომ თვით ჩერქეზებიც კი, აბაზ-აფხაზების საუკეთესო მცოდნენი, იმ ხალხს, რომელსაც ჩვენ აფხაზებს ვუწოდებთ, უწოდებენ აბაზებს, მაგრამ მათთან უშუალო მეზობლად მცხოვრები აბაზებისაგან განსასხვავებლად უწოდებენ „პირიქითა აბაზებს“ - „კუშ-კაბისი აბაზი“ (ე. ი. „აბაზები, რომლებიც ცხოვრობენ მთების იქით“ (იქვე, გვ. 370).

ცნობილია, რომ იმ ჩრდილო კავკასიელ მთიელ ხალხს, რომელნიც მე-16-17 საუკუნეთა შემდგომ შემოიჭრნენ საქართველოს შავიზღვისპირეთში და

დაიპყრეს აფხაზეთი, ქართველებმა მათ იქ დამკვიდრების გამო „აფხაზები“ უწოდეს. როგორც თურქი, ისე ევროპელი მოგზაურები და მეცნიერები კი ამ ტომებს არა აფხაზებს, არამედ „აბაზებსა“ და „ჩერქეზებს“ უწოდებდნენ. აფხაზეთში დამკვიდრებულ ჩრდილო კავკასიურ ტომებს ქართველთა გავლენით სხვებმა აფხაზები უწოდეს. რუსებმაც ქართველებისაგან შეითვისეს ეს სახელი და აფხაზეთის აბაზურ-ადიღეური წარმოშობის ტომებს აფხაზები უწოდეს (ისევე, როგორც რუსებმა ქართველებისაგან შეითვისეს ისეთი სახელები, როგორიცაა „ოსეტინი“, „ინგუშეტი“ და სხვა).

ევლია ჩელები აფხაზებს „აბაზებს“ უწოდებს და არა აფხაზებს. „აბაზებს“ უწოდებდნენ ჩვენს მიერ აფხაზებად წოდებულ ხალხს აკადემიკოსი გიულდენშტედტი, პალასი, კლაპორტი (გვ. 369); იაკობ რეინეგსიც, ქართველთა გავლენით, აფხაზეთში ჩასახლებულ აბაზას ტომებს „აფხაზებს უწოდებს და, რადგანაც აბაზების დიდი რაოდენობა ცხოვრობდა ჩრდილო კავკასიაში, წერს ორი - დიდი და მცირე აფხაზეთის არსებობის შესახებ. იგი მცირე აფხაზეთს უწოდებს ჩრდილო კავკასიაში აფხაზ-აბაზების საცხოვრისს, დიდ აფხაზეთს კი საქართველოს შავიზღვისპირეთში მდებარე ისტორიულ აფხაზეთს. მისი თქმით, დიდი და მცირე აფხაზეთის მოსახლე მთიელი ტომები ლაპარაკობენ „ერთი ენით და განსხვავდებიან მხოლოდ დიალექტით, აქვთ ერთნაირი ზნე-ჩვეულებები“ (გვ. 370).

სხვა წყაროებიც ადასტურებენ, რომ აბაზები და თანამედროვე აფხაზები ერთი ხალხია, განეკუთვნებიან ერთ ეთნიკურ ჯგუფს - წერს ბღაუბა (იქვე, გვ. 371).

ლავროვის აზრით, მე - 19 საუკუნემდე აბაზები იყვნენ კავკასიის დიდი და ძლიერი ხალხი (იქვე, გვ. 372).

როგორც ვთქვით, აბაზებსა და თანამედროვე აფხაზებს განიხილავენ ერთ ეთნიკურ ჯგუფად, ამიტომაც ჩრდილო კავკასიაში მცხოვრებ აბაზებს - ტაპანტელებსა და აშხარუელებს - აფხაზურ ტომებს მიაკუთვნებენ. ისინი წარმოადგენენ მცირე ტომებს, ცხოვრობენ ჩრდილო კავკასიის ველებზე. ტერმინი „ტაპანტა“ ა. გენკოს აზრით, ირანული (ოსური) წარმოშობისაა და „დაბლობის მცხოვრებს“ ნიშნავს. აშხარუა ნიშნავს მთიელს (იქვე, გვ. 374-375). მიიჩნევა, რომ აშხარუელები ჩასახლებულან ჩრდილო კავკასიის მთებიდან ველებზე. ძველად ყველა აფხაზური ტომის დიალექტები და სამხრეთ-აფხაზური დიალექტები ქმნიდნენ ერთ ენას - წერს გენკო.

სწორედ ამიტომ, იმ ხალხს, რომელსაც გვიან საუკუნეებში ქართველებმა აფხაზები უწოდეს, ყოფენ სამ ტომად: 1. აფსუები, 2. საძები (ჯიქები, Джигеты) და 3. აბაზები (ესაა დუბროვინის თვალსაზრისი, გვ. 374).

აფსუები, ანუ აფხაზები, როგორც აღვნიშნეთ, ცხოვრობენ არა მხოლოდ საქართველოს შავი ზღვის ნაპირზე, აფხაზეთში, არამედ ჩრდილო კავკასიაშიც. საძები, ანუ ჯიქები გადაასახლეს თურქეთში მე-19 ს-ში, აბაზები ამჟამად ცხოვრობენ ჩრდილო კავკასიაში. როგორც ვთქვით, ყველა ისინი აფხაზურ ტომებად აღირიცხებიან.

თავის მხრივ, როგორც ჩრდილოკავკასიის, ისე ჩვენში დამკვიდრებული აფხაზური ტომები მიეკუთვნებიან ხალხთა უფრო დიდ ოჯახს - ქერქეზულს ანუ ადიღურს. დიუბუას აზრით, ჩერქეზი ხალხის ტომებია: 1. ადიღები, 2. ყაბარდოელები, 3. აბაზები, 4. აფხაზები. „ენები, რომლითაც ლაპარაკობენ ხალხები ამ ოთხი მთავარი განშტოებისა, მეტ-ნაკლებად ერთმანეთის მსგავსია, აქვთ საერთო ფორმები და ძირები. ყაბარდოული ენა ძალზე მცირედ განსხვავდება საკუთრივ ჩერქეზულისაგან, ხოლო აბაზურსა და აფხაზურს

კიდევ უფრო ახლო მსგავსება აქვთ, მაგრამ აფხაზურ-აბაზური კი საკმაოდ განსხვავებულია საკუთრივ ჩერქეზულისაგან“ (იქვე, გვ. 371).

როგორც ღრმა შესწავლით ირკვევა, თანამედროვე აფხაზები ადიღე-ჩერქეზული ტომია. ადიღე-ჩერქეზი ხალხის ძირითადი და უმთავრესი მასა მოსახლეობდა ჩრდილო კავკასიაში და მის წინამდებარე ველებზე. ბუნებრივი იქნებოდა, თუკი მკვლევარი მივიდოდა დასკვნამდე, რომ ჩერქეზი ხალხის ძირითად მასას გამოეყვნენ თანამედროვე აფხაზების წინაპრები და დამკვიდრდნენ საქართველოს შავიზღვისპირეთში. მართლაც, მთიელები თანამედროვე აფხაზებს უწოდებენ „აძეგე“-ს. ტერმინი აძეგე ამოდის ადიღეური სიტყვიდან „აძიგე“, რაც შეიძლება გაიშიფროს როგორც „წასულნი“, „ჩვენგან განშორებულნი“. ადიღელები დღესაც კი აფხაზებს უწოდებენ სიტყვას „აძიგე“, რომელიც, თუ მისი ეტიმოლოგიით ვიმსჯელებთ, უკავშირდება აფხაზურ-ადიღეური ერთობის მოგონებებს (იქვე, გვ. 374. ბღაჟბას შენიშვნა 85).

ერთ დროს მთიან აფხაზურ-ადიღეურ ერთობას გამოყოფიან თანამედროვე აფხაზების წინაპრები და დამკვიდრებულან საქართველოს ზღვისპირეთში. როდის შეიძლებოდა ეს მომხდარიყო? აფხაზთა გადასახლების შესახებ თვით თანამედროვე აფხაზი მეცნიერებიც წერენ. ისინი ჩრდილო კავკასიაში აფხაზურენოვანი ტომების ცხოვრებას ხსნიან იმით, თითქოსდა ისინი შავიზღვისპირეთიდან გადასახლდნენ ჩრდილოკავკასიაში დაახლოებით მე-17 ს-ში.

სწორედ მე-17 და მასთან ახლო წინამყოფი საუკუნეები უნდა იყოს ჩრდილო კავკასიაში არსებული ერთიანი ადიღე-ჩერქეზული ხალხის მასიდან აფსუა-აბაზების გამოყოფისა და საქართველოს ზღვისპირეთში დასახლების ხანა. რამდენად რეალურია არსებობა თეორიისა, რომლის მიხედვითაც ჩრილო კავკასიაში აფხაზური ტომები მე-17 ს-ის ახლო ხანაში დამკვიდრდნენ? საქმე ისაა, რომ ე. წ. „აფხაზურ-ადიღეური“ ერთობა ანუ თანამედროვე აფხაზების მონათესავე ხალხის უმთავრესი მასა კომპაქტურად ცხოვრობს ჩრდილო კავკასიაში. ეს მხარე ითვლება ადიღე-ჩერქეზული ტომების სამშობლოდ. მათი თანამედროვე რომელიმე ჯგუფის სხვაგან ცხოვრება შეიძლება მხოლოდ ძირითადი მასისაგან მოწყვეტით და გადასახლებით აიხსნას და არა პირიქით. სხვაგვარად ახსნა შეუძლებელია.

საქართველოს ჩრდილოეთით, იმიერკავკასიის მიწა-წყალზე, როგორც ჩანს, თურქული და მონგოლური ტომების (პაჭანიკების, ყივჩაღების, ოქროს ურდოს ძალების) გამოჩენის შემდგომ შევიწროებული ალანების ადგილი დაიჭირეს ჩერქეზულმა (ადიღე-ყაბარდო-აბაზურმა) და თურქულმა (ყარაჩაელებმა, ბალყარელმა) ტომებმა (როგორც მიიჩნევენ, მე-13-14 საუკუნეებამდე და შემდგომ, ჩრდილო კავკასიაში ქართველებსა და ქართველურ ტომებს მნიშვნელოვანი რაოდენობრივი წილი ეჭირათ). საქართველოს სახელმწიფოს დაშლა-დაქუცმაცების შემდგომ (მე-15-16 სს.) ჩრდილო კავკასიური ადიღე-ჩერქეზული ტომები კიდევ უფრო გაძლიერდნენ და შეუდგნენ ჯერ საქართველოს საზღვრის მიღმა (თანამედროვე სოჭისა, ტუაფსისა) და ჩრდილოეთით მდებარე შავიზღვისპირეთის დაპყრობას (ამას უნდა დავუკავშიროთ შავიზღვისპირეთში ადიღე-ჩერქეზ-აბაზურად მოსაუბრე ტომების - უბიხებისა, საძებისა და სხვათა გამოჩენა), ხოლო შემდგომ თანდათან შეიჭრნენ საქართველოს მიწა-წყალზე და გაბატონდნენ ისტორიულ აფხაზეთში (ისტორიულ აფხაზეთსა და ოდიშს შორის საზღვარი გადიოდა ახალ ათონთან და კელასურთან, ვახუშტის თანახმად), მე-17 ს-ის შემდგომ კი შეუტიეს ოდიშს, დაიპყრეს სამეგრელოს მიწა-წყალი (იგულისხმება თანამედროვე სოხუმის, გულრიფშის, ოჩამჩირისა და გალის რაიონები) და მივიდნენ მდინარე ენგურამდე. ისტორიული ფაქტია ის, რომ

აფხაზეთის სამთავრო მე-17 ს-ში გაფართოვდა სამეგრელოს ტერიტორიის ხარჯზე და მას ჩამოაჭრა ზემოთ აღნიშნული მიწა-წყალი. მხოლოდ ასეთი ერთიანი სურათის ფონზე შეიძლება აიხსნას ჩრდილო კავკასიის ველებზე აფხაზეთიდან, ძალზე შორს, აფხაზურენოვანი ტომების არსებობა და არა იმით, რომ აფხაზები ზღვისპირეთიდან ასახლდნენ და საცხოვრებლად გადავიდნენ ჩრდილო კავკასიაში. ასეთი მოსაზრება უმოტივო თეორიაა.

ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებას, ჩვენი აზრით, აძლიერებს ის, რომ როგორც ჩანს, ჯიქები, რომელნიც ისტორიულად ძველთაგანვე მკვიდრნი არიან შავიზღვისპირეთისა, დაპყრობილ და დამორჩილებულ იქნენ ადიღე-აფსარების მიერ. ამას მიუთითებს ის, რომ ჯიქები გვიან (მე-18-19) საუკუნეებშიც კი ოფიციალურად და საჯაროდ აფხაზურ ენაზე საუბრობდნენ, ხოლო დამალვითა და შიშით - საკუთარ ენაზე, რომელსაც აფხაზები უწოდებენ „ასაძიპსუას“.

რუსი გენერალი ი. ფილიპსონი, რომელიც დიდხანს მსახურობდა კავკასიის არმიაში და კარგად იცნობდა ჯიქებს, წერს - „ამ ხალხს, რომელიც სუფთა აფხაზურ ენაზე ლაპარაკობს, აქვს თავისი საკუთარი ენა - ასაძიპსუა, რომელიც არ ჰგავს არც აფხაზურს და არც ადიღეურს, ის თანდათან ეძლევა დავიწყებას, იმით ხანდახან მხოლოდ დაბალი ფენის წარმომადგენლები საუბრობენ და ისიც თითქოსდა მოპარვით, სხვა ხალხისგან დამალულად“ (იქვე, გვ. 374).

ბღაჟბა ვარაუდობს, რომ ასაძიპსუა თითქოსდა აფხაზური ენის დიალექტი იყო, მაგრამ თვით ავტორი ცნობისა - ფილიპსონი, კარგი მცოდნე ჯიქებისა, გარკვევით წერს, რომ ასაძიპსუა არ წააგავდა არც აფხაზურს და არც ადიღეურს.

ჯიქების არააფხაზური ენის არსებობა ამტკიცებს იმ აზრს, რომ ეს ტომი არ იყო წარმომავლობით აფხაზური და ის ასეთი გახდა მხოლოდ ადიღე-ჩერქეზული დაპყრობის შედეგად. გააფხაზების შემდგომ ამ ტომს „საძები“ ეწოდა. ჯიქეთის დაპყრობის შემდგომ ადიღეურმა ტომებმა დაიპყრეს საკუთრივ აფხაზეთი, შემდგომ კი შეუტიეს ოდიშს, ჩამოაჭრეს მას აყვავებული მიწა-წყალი ენგურამდე. ამ დაპყრობის შესახებ უწყვეტლივ ლაპარაკობდნენ მოგზაურები და მისიონერები მე-19 ს-მდე (ლამბერტიდან შარდენამდე). აბაზების შესაკავებლად ლევან II დადიანმა და ეპისკოპოსებმა ააგეს დიდი კედელი (ე. წ. აფხაზეთისა), მაგრამ ჩერქეზ-აბაზების შემოტევა ვერ შეაჩერეს. აბაზების გაბატონების შემდგომ ახლა უკვე ადგილობრივი მეგრული ენა გახდა დამალულად და დაფარულად მოსახმარი, რამეთუ ქვეყნის მკვიდრი მეგრელები ყმებად და მონებად აქციეს და „აგირუები“ უწოდეს. მე-19 ს-ის დასაწყისში მთელ შავიზღვისპირეთში, თანამედროვე სოჭი-ტუაფსის რაიონებშიც, ახალი ომებისა და დაპყრობების კვალი აშკარა იყო. ი. ლუკიისკი წერდა - „и в настоящее время разноплеменность и следы недавнего завоевания очень заметны в этом участке“ (იქვე, გვ. 374).

აფხაზეთში გაბატონების შემდგომ, როგორც საერთოდ ეს ხდება, დაპყრობათა შემდგომ წარმოშობილ ახალ მოსახლეობასაც „აფხაზები“ უწოდეს (ისე როგორც ძველი ეგვიპტელების ქვეყანაში მცხოვრებ არაბებს ამჟამად „ეგვიპტელები“ ეწოდებათ, ხოლო ძველი ასირიელი ხალხის ქვეყანაში მცხოვრებ არაბებს კი - „სირიელები“ და ა. შ.), მაგრამ ნამდვილი სამშობლო ახალი ე. წ. „აფხაზებისა“, ანუ აფსუებისა, ჩრდილო კავკასიის ველებია, სადაც ამჟამადაც მცხოვრები აფხაზების ენას აფსუა ბიზშვა ეწოდება.

„ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის ბიულეტენი“, 1994.

მებრძოლი ეკლესია

(ვუძღვნი ეკლესიისათვის თავდადებული დედის, აფხაზთა მიერ მოკლულ თამრიკო პარუნაშვილ-გობეჩიას ხსოვნას).

„თქვენ კი ხართ ჩემს განსაცდელში ჩემს გვერდით მყოფნი“ (ლუკა, 22,28).

ღვთისმეტყველთა განმარტებით ეკლესია ორ ნაწილად განიყოფა: ერთია ქრისტეს რწმენით, ურთიერთ სიყვარულით, საღვთო სჯულით, იერარქიითა და წმინდა საიდუმლოებით შეკრულ-გაერთიანებულ ადამიანთა ერთობა - ხილული (ქვეყნიური) ანუ მებრძოლი ეკლესია, ხოლო მეორეში - მიცვალებულნი და ანგელოზები იმყოფებიან, მას ზეციური ანუ მედღესასწაულეთა ეკლესია ეწოდება.

განმარტებათა თანახმად, ქვეყნიურ ეკლესიას მებრძოლი იმ მიზეზის გამო ეწოდება, რომ დაუცხრომლად ებრძვის სარწმუნოების მტრებს, იღვწის და შრომობს თავის შვილთა აღსაზრდელად.

ეკლესია სარწმუნოების მტრებს მუდამ თავდადებით ებრძოდა, სიტყვითაც და სამხედრო ძალითაც. IV საუკუნიდან, ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად აღიარებიდან მოყოლებული თითქმის XIX საუკუნემდე არ ყოფილა არც ერთი დღე სარწმუნოების მტრებთან უბრძოლველად. ქრისტიანული ბიზანტია, საქართველო და სომხეთი დაუღალავად იცავდნენ თავს ჯერ ცეცხლთაყვანისმცემლური სპარსეთის შემოტევებისაგან, შემდეგ კი მხნედ იგერიებდნენ მაჰმადიანებს.

მაჰმადიანურ სახელმწიფოებთან მრავალსაუკუნოვან ომში დაემხნენ ბიზანტია და სომხეთი, საქართველომ კი ბოლომდე გაუძლო. საყოველთაოდ არის ცნობილი, რომ კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ, ვიდრე XIX ს-მდე, აქეთ ქართლ-კახეთის, იქით კი იმერეთის სამეფოები მაჰმადიანურ ოკეანეში არა მხოლოდ არსებობას ინარჩუნებდნენ, არამედ მედგრად იბრძოდნენ მომხდურ ურჯულოების წინააღმდეგ. ქართველები ძლიერნი იყვნენ სარწმუნოებითაც და ხმლითაც. ქრისტიანობის მტრებთან სასტიკ ომში თავის ძეს, თავდადებულ მეომარს, მეფე თეიმურაზ პირველს, სიმამაცით არ ჩამორჩა მისი დედა, წმინდა დიდმოწამე ქეთევანი, რომელმაც ურჯულონი რწმენით დაამარცხა.

არც XIX ს-ში ყოფილან ქართველები უქმად, ერთმორწმუნე რუსეთთან ერთად გაათავისუფლეს და დედა-სამშობლოს საკუთარი სიცოცხლის ფასად შემოუერთეს დაკარგული ისტორიული მიწა-წყალი - აჭარა-კლარჯეთი, სამცხე-ჯავახეთი, ზღვისპირეთი და საინგილო. ამავე საუკუნეში ქართველებმა ერთმორწმუნე რუსებთან ერთად დაამარცხეს მძვინვარედ მღელვარე მაჰმადიანური ზღვა ჩრდილო კავკასიასა და დაღესტანში, რომელიც საქართველოს წალეკვით ემუქრებოდა. ასევე ნეტარხსენებული უწმიდესი პატრიარქის ამბროსის დროს ქართულმა ეკლესიამ პირველმა აღიმაღლა ხმა წითელი რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ საქართველოს გათავისუფლების მოთხოვნით (როგორც ვიცით, ამ იმპერიამ თავისი მშობლიური ეკლესიაცა და ქრისტიანობაც უარყო). ვერც ამჟამად ხვდება ეკლესია გულმშვიდად ურჯულო მტრის მიერ აფხაზეთის დაპყრობას, ხალხის ტანჯვას, ქალების, ბავშვებისა და მოხუცების მასობრივ მკვლელობას, ქართველთა გენოციდს.

ჩრდილოკავკასიური ტომების მიერ აფხაზეთის დაპყრობას შედეგად ქვეყნის არა მხოლოდ მატერიალური განადგურება, არამედ სულიერი წარწყმედაც მოჰყვება, რადგანაც მტერი ქრისტიანობის წილ უცხო სარწმუნოებას დანერგავს, რითაც დაღუპავს ცოცხლად დარჩენილ ადამიანთა სულებს, ხოლო ქართველთა ახალ თაობას ანტიქართული, ანტიეროვნული სულისკვეთებით აღზრდის, გადაარჯულებს და ჩვენგან განაშორებს.

ქრისტიანი მოვალეა თავისი სული დადოს მეგობრისათვის, მოკვდეს, მაგრამ მოყვასი კი გადაარჩინოს. მოყვასი და მეგობარი ქრისტიანისათვის ყველა ქრისტიანია, განურჩევლად წარმოშობისა და ეროვნებისა, მით უმეტეს, იგი ორმაგად ვალდებულია თანამემამულეთა წინაშე, რჯულის მტრებს უნდა შეაკვდეს, საქრისტიანო კი გადაარჩინოს.

ბრძოლის ველზე დაცემულ ვაჟკაცს სასუფეველი, ქრისტეში განსვენება, მარადი ნეტარება და სამოთხეში დღესასწაული მოელის, რადგანაც ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე ბრძანებს: - „თქვენ კი ხართ ჩემს განსაცდელში ჩემს გვერდით მყოფნი და მე აღგითქვამთ თქვენ, როგორც მე აღმითქვა მამამ ჩემმა - სასუფეველი“! (ლუკა, 22,29).

ქრისტიანთა ყველაზე დიდი განსაცდელი ურჯულოთა მიერ სამშობლოს დაპყრობაა. ვინც ქრისტეს ერთგულია, ქრისტეს გვერდით უნდა დადგეს ქრისტიანთა განსაცდელის ჟამს, მის მტერს შეებრძოლოს და არ გაამარჯვებინოს.

ნეტარია მტერთან ბრძოლაში მკვდარი შვილის დედა, რადგანაც მას მისი ძე სამოთხის ნათელში შეეგებება და ქრისტეს წინაშე დედის სულის საოხად იშუამდგომლებს, ხოლო გამარჯვებით დაბრუნებული ვაჟკაცის ცოლ-შვილი ბედნიერია, რადგანაც ოჯახის მეთაური სამშობლოსა და ქრისტეს ერთგული გმირია. აფხაზეთში მზაკვრულად შემოჭრილ ჩრდილოკავკასიელებსა და ურწმუნო სეპარატისტებთან ომში დაღუპულმა ქრისტეს ერთგულებმა აღთქმული სასუფეველი დაიმკვიდრეს, ხოლო ჩვენი გული სავსეა ცრემლითა და მწუხარებით, რადგანაც ურჯულო მტერმა ჩვენი სამშობლოს უმშვენიერესი კუთხე დაიპყრო, ქართველთა შრომით, ჯაფითა და ოფლით სამოთხის ბაღივით აშენებულ-აყვავებული საქრისტიანო ქვეყანა მოსპო, ადამიანები, ჩვენი სისხლი და ხორცი, ჩვენი დები და ძმები უმოწყალოდ დახოცა, ცოცხლად დაწვა, თავები დააჭრა, დაუნდობლად ტანჯა და გვემა, სიკვდილს გადარჩენილები კი დღესაც მთებსა და ხევებს, საკუთარი ხელებით გაშენებულ პლანტაციებს აფარებენ თავს. ჩვენი მარცხი მხოლოდ ჩვენი, მთელი ხალხის გულგრილობისა და რწმენის დაცემის შედეგია. სამშობლოს, საქრისტიანოს სატანჯველი ვერ გაითავისა ყოველმა კაცმა.

ვახტანგ გორგასლის ბავშვობის დროს, როგორც მემატიანე გადმოგვცემს, ქართული სახელმწიფოს სისუსტის გამო საქართველოს ზღვისპირეთი მტერმა მიიტაცა. სამშობლოს ერთი კუთხის დაკარგვას დიდად აუღელვებია ყოველი ოჯახი, ყოველი ქალი და კაცი, მწუხარებდა და იგლოვდა ყოველი ადამიანი არა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოში, არამედ აღმოსავლეთსა და სამხრეთშიც. მემატიანე წერს: „იმ დროს შემოვიდნენ ბერძნები აფხაზეთიდან, რამეთუ ბერძნებს ეჭირათ ეგრისწყალის ქვემო ქვეყანა და დაიპყრეს ბერძნებმა ეგრისწყლიდან ვიდრე ციხე-გოჯამდე. მაშინ შეიქმნა გლოვა და წუხილი ყოველთა ქართველთა და იტყოდნენ: „განვამრავლეთ ცოდვა ღვთის მიმართ და არა კეთილად ვიპყარით სჯული ქრისტესი. სამართლიანად მოაწია ღმერთმა ეს რისხვა ჩვენზე, რამეთუ მიგვცა ჩვენ წარსატყვევნელად უცხო ერს და ჩვენი საზღვარი მიიტაცა... ეს არა ჩვენი მეფეების ცოდვისაგან იქმნა, არამედ ერის

ცოდვისაგან“. ვახტანგ გორგასლის სიყმაწვილის ჟამს, როგორც აღვნიშნეთ აფხაზეთის მიმდებარე მიწა-წყლის დაკარგვას მთელი ერი („ყოველი ქართველი“) იგლოვდა, ამიტომაც შემდგომ მთელი ერი ერთ ძალად შეიკრა, ჭაბუკ მეფეს მხარში ამოუდგა, ჩრდილო კავკასიელები დაამარცხებინა და აფხაზეთი დედა-სამშობლოს დაუბრუნა. უდიდესი ეროვნული დანაკარგის დღევანდელი სახალხო განცდა და გლოვა, ხვალ უკანვე დაგვიბრუნებს და, პირიქით, წართმეულის არად ჩაგდება საუკუნოდ დაგვაკარგვინებს მას.

ადრეც მომხდარა, განსაკუთრებით საქართველოს სახელმწიფოს ერთიანობის მოშლის (XVI ს.) შემდეგ, ყოველი მხრიდან შემოსეული ჩრდილოკავკასიელებისა და მაჰმადიანების წინააღმდეგ ბრძოლაში ქართველები დაღლილან, დაუძლურებულან, დამარცხებულან და იმდენად დამფრთხალან, რომ ერთი თათარი მრავალ ქართველ ვაჟკაცს ამარცხებდა, ათი - ათასს, ხოლო ათასი მთელ კუთხეს იპყრობდა. უკაცობით კი არა, სილაჩრით, სულიერი სიძაბუნით იღუპებოდა საქართველო, ე. ი. საქრისტიანო ქვეყანა. ეს რომ დაინახესო, წერს ვახუშტი, შეწუხდნენ ქართველი ეპისკოპოსები, თუმცა კი წესი არ იყო და არც ეკადრებოდათ - ხელში ხმალი აიღეს, აბჯარი აისხეს, შეუძახეს ქრისტიანებს, სამალავებიდან გამოიყვანეს ვაჟკაცები, საბრძოლველად გაწვრთნეს და გაამხნევეს სიტყვებით - „ნუ მოღაფლდებით, ნუ მოუღონოვდებით“ (ნუ მოეშვებით, ღონეს ნუ დაკარგავთ), წინ გაუძღვნენ ლაშქარს, მრავალ ბრძოლაში გაამარჯვებინეს და მტერი დაამარცხებინესო. კახეთში (რომელიც ჩრდილოკავკასიელ დაღესტნელი ლეკებისაგან იყო შეწუხებული), მამულის დასაცავად მებრძოლებს ეპისკოპოსები მეთაურობდნენ; კერძოდ, რუსთაველი ეპისკოპოსი (რეზიდენცია მარტყოფში ჰქონდა) თავის სადროშოში მრავალ სათავადოსა და სააზნაუროს აერთიანებდა და თავის ჯარში ისეთი მტკიცე წესრიგი ჰქონდა, რომ მთელი სპარსეთის იმპერიაში ქართველ ლაშქარზე უფრო დარაზმული არცერთი ჯარი არ არისო, - წერდნენ მოგზაურები. მემატიანე იტყობინება, რომ მწყობრში დაგვიანებისათვის დიდგვაროვანსაც კი ჯოხით სცემდნენ, ანდა დიდ გადასახადს ადებდნენ. რუსთაველი ეპისკოპოსის საბრძოლო დროშა ჭიჭინაძეების საგვარეულოს ჰქონდა ჩაბარებული. დროშის გამოსვენების შემდეგ, განსაკუთრებით კი ბრძოლაში, იგი გვარში უხუცესს ეჭირა, ხოლო მთელი საგვარეულო გუნდივით გარს ეხვია მას. დროშის ძირს დასვენება არ შეიძლებოდა, მედროშის დაჭრის ან მოკვლის შემთხვევაში იგი ხელიდან ხელში უნდა გადასულიყო. მრავალ ომში გაიმარჯვეს ქართველებმა ამ დროშით...

ამ ბოლო წლებში აღარც კი ვიცით რა არის ბრძოლის ველზე გამარჯვება. ისტორია ჭეშმარიტად მეორდება. ძველებურად კვლავ შემოგვესივნენ ჩრდილოკავკასიელები, ჩვენ კვლავ ვმარცხდებით, ვაი, რომ ერთი თათარი თუ წარმართი ათ ქართველს ამარცხებს, ათასი კი მთელი რაიონის დასაპყრობად საკმარისია. ამის მაგალითია ბოლო დღეებში გალის რაიონი, სადაც თებერვლის დამდეგს შესულმა ათასმა აფსუამ და ჩრდილოკავკასიელმა რაიონში იმ დროისათვის დარჩენილი 15-20 ათასამდე ადამიანი აწამა, ტანჯა, სამალავებში შერეკა, სახლ-კარი გადაუწვა, ცოცხლად მრავალი დაწვა, 20-25 კაცი ერთმანეთზე ჯაჭვებით გადაბმული „ბეტეერით“ ათრია, თოვლსა და ყინვაში ლტოლვილებად აქცია. რამდენიმე ხნით ადრე გალის რაიონი, როგორც წერენ, სულ 500 „ბოევიკს“ აუღია, თუნდაც სამი ათასი ყოფილიყო, ამ რაიონში ამ დროისათვის სულ მცირე 30-40 ათასი კაცი მაინც ცხოვრობდა. ჯარისკაცებს აღარ ვანგარიშობთ. სოხუმის უმთავრესი სტრატეგიული სიმაღლე ჩვენებს უბრძოლველად მიუტოვებიათ და სხვა მსგავს მაგალითებსაც ჰყვებიან.

დიახ, უფლის მადლით იყო თავდადება, ვაჟკაცობა და ერთგულება ჩვენი ერის ყველაზე საუკეთესო შვილებისა, მაგრამ როგორც შედეგი უჩვენებს, უფრო მეტი ყოფილა შიში, ლაჩრობა, უდისციპლინობა, ღალატი, იარაღის ხელში ჩასაგდებად თანამოძმეთა ხოცვა და მაროდიორობა. მაროდიორობის ქვეშ ამ შემთხვევაში იგულისხმება საკუთარი ხალხის ძარცვა, საკუთარის!.. სანაცვლოდ დაიკარგა ფასდაუდებელი სიმდიდრე - სამშობლოს ერთი ნაწილი, შეიბღალა ჩვენი სახელი, პრესტიჟი, დასაცინი და თითით საჩვენებელი გავხდით მეზობლებისა და მტრებისათვის. მოყვარენი კი სინანულით თავებს აქნევენ და დუმან. უფრო დიდი უბედურება ის არის, რომ ჩვენ ხალხს მსჯელობაც კი არ სურს თავისი დამარცხების შესახებ, გაგონებაც არ უნდა, არა თუ ანალიზი და გამოწვლილვითი ძიება საკუთარი მარცხის მიზეზებისა, თითქოსდა ეს დამარცხება მისი კი არ იყოს. არამედ ვიღაც სხვისა, ვინმე მეზობლისა, ცალკეული პიროვნებებისა, მთავრობისა, ყველასი, გარდა საკუთარი თავისა.

ისტორიულად ვინ არ დამარცხებულა, მაგრამ თუ დამარცხებული თავის დამარცხებას არ განიცდის, არ გრძნობს, წამოდგომასა და წელის წამოწევას არ ცდილობს და მომავალი ბრძოლისათვის არ ემზადება, ცოცხალიღა ეთქმის ასეთ კაცს, ერს?

ჩვენ უთუოდ უნდა გავაანალიზოთ, გამოვიკვლიოთ თუ როგორ მოხდა, რომ რაოდენობრივად მცირე 80-100 ათას კაცს ფაქტობრივად იარაღის ხელში აუღებლად ჩაბარდა 250-300 ათასი აფხაზეთში მცხოვრები ქართველი და მასთან ერთად სასტიკად დამარცხდა მის უკან მდგომი სამი მილიონი კაცი. სეპარპატისტები ომისათვის საგანგებოდ ემზადებოდნენ. აღსანიშნავია, რომ მათ იდეოლოგიურადაც ყოველმხრივ დაამარცხეს ქართველები. ჩვენი მხრიდან აკრძალული იყო აფხაზეთის შესახებ სიმართლის თქმა როგორც კომუნისტების, ისე გამსახურდიას დროს. ომის დაწყების შემდეგ კი საინფორმაციო საშუალებანი სასხვათაშორისოდ, უსულგულოდ, ნაძალადევად, თითქოსდა სხვისი დავალებით, მოუწადინებლად აშუქებდნენ ომის მოვლენებს, გამარჯვებებსა და დამარცხებებს.

საერთოდ, ეს ომი, რომელიც აფხაზებს საიდუმლოდ ადრევე დაუწყიათ, ჩვენთვის დიდი მოულოდნელობა აღმოჩნდა, გონს გვიან მოვედით და იძულებით ჩავებით მასში. სხვა გამოსავალი აღარ იყო, ან ჩვენი ჯარისკაცები უნდა შესულიყვნენ აფხაზეთში, ანდა უბრძოლველად ჩაგვებარებინა ის მტრისათვის. შედეგი კი უარესი იქნებოდა - აფხაზები ქართველების უმეტეს ნაწილს ისე მოსპობდნენ, მცირე ნაწილს კი მონებად აქცევდნენ, მსოფლიო ვერაფერს შეიტყობდა.

შემთხვევით არ ვახსენეთ აქ სიტყვა „მონა“. ტრადიციულად XVII-XVIII საუკუნეებში, და შემდგომაც, ქართველები აფხაზეთში აფსუების მონები იყვნენ ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, სწორედ ამიტომ არის საჭირო ისტორიის გაანალიზება, რაც ჩვენში უგულებელყოფილი იყო. თუმც კი ზოგიერთისათვის დაუჯერებელია, მაგრამ, როგორც ცნობილია, ქართულ ქვეყანას, საქართველოს ნაწილს, ქართველებით დასახლებულ აფხაზეთს XVII-XVIII საუკუნეებში ჩრდილოკავკასიელი ადიღე-ჩერქეზული ტომები, მათ შორის აფსუა-აფსარები, აბაზები, აბაძეხები და სხვები შემოესივნენ. ამ ჩერქეზულმა ტომებმა დაიპყრეს აფხაზეთი ვიდრე მდინარე ენგურამდე, მკვიდრი მოსახლეობა მოსპეს, მონებად დაყიდეს, ნაწილი კი მონებად დაიტოვეს. აფხაზურ ენაში დღემდე შემორჩა ამის კვალი, მონას აფხაზურად „მეგრელი“ (აგირუა), „გურული“ (აგური), საერთოდ ქართველი ჰქვია. 1870 წლის 23 მარტს აფხაზმა თავადებმა გენერალ სვიატოპოლკ-მირსკის სახელზე გაგზავნილ მოხსენებით ბარათში აღნიშნეს, რომ

აფხაზეთში არსებობს თავისებური კლასი უუფლებო მონებისა საერთო სახელწოდებით „აგირუა“ (მეგრელი). მათი მოვალეობა, უპირველეს ყოვლისა, აფხაზის ოჯახისათვის საჭმლის მომზადება, საშინაო და ყოველგვარ საქმეში მომსახურება იყო. ამ მონებს აფხაზები თავიანთ მეზობლად აცხოვრებდნენ ცალკე სახლებსა და სამზადებში. სამურზაყანოში მათ დოლმახარე ერქვათ, ჩვეულებრივ ისინი აფხაზეთის ძველქართული აბორიგენული მოსახლეობის ნაშთი ანუ მეგრელები იყვნენ. ოდიში ხომ, როგორც ვახუშტი გადმოგვცემს, ვრცელ ტერიტორიას ერქვა ვიდრე ახალ ათონამდე, სხვაგვარად ექცეოდნენ აფხაზები სამხედრო ტყვეებს, ზოგადად მათაც „მეგრელს“ უწოდებდნენ, მაგრამ კერძო სახელიც ჰქონდათ - „ახაშვალა“. სამხედრო ტყვეს გამრავლების, ე. ი. ოჯახის შექმნის უფლებას არ აძლევდნენ და ყოველგვარ საქმეში იყენებდნენ.

ახლახან შევხვდი ჩემს სოხუმელ ნათესავს, რომელიც რამდენიმე თვე დაკარგული იყო და მკვდარი გვეგონა. მან მიამბო ამჟამად აფხაზეთში დარჩენილი მცირერიცხოვანი ქართველების მდგომარეობის შესახებ - „შედიან აფხაზები ქართველის ოჯახში და ეუბნებიან 15 წუთში გამზადებული საჭმელი დაგვახვედრეთ, თორემ ამოგხოცავთო, ამზადებენ შეშინებულები“. აფხაზებს სურთ აღადგინონ ძველი მონათმფლობელური საზოგადოება, როცა ერთ გაბატონებულ ფენას აფსუა მოლაშქრეები შეადგენდნენ, რომელთა ძირითადი საქმიანობა მეკობრეობა და სხვისი ძარცვა-გლეჯა იყო, მეორე დამორჩილებულ ნაწილს კი მეგრელები, რომლებიც ამუშავებდნენ მიწას, მოჰყავდათ მოსავალი, ბატონებს სადილსაც უმზადებდნენ. დროთა განმავლობაში ყოფილი მონები აფხაზებად იქცნენ, მათი ენა და ზნე-ჩვეულება შეითვისეს. თუკი მშვიდად შეეგუებიან თავიანთ „ტრადიციულ“ მოვალეობას, ალბათ, ახლად დამონებულებსაც ჰპირდებიან პერსპექტივაში გააფხაზებას.

ჩვენს იდეოლოგებს უნდა სცოდნოდათ, რომ აფხაზეთის „დამოუკიდებელი“ სახელმწიფოს შექმნა წარმოადგენს ერთ ნაწილს დიდი გეგმისა, რომელსაც „დიდი ჩერქეზეთის“ აღდგენა ეწოდება. აფხაზები ჩერქეზი ხალხის ნაწილია, ამაზე ის ფაქტიც მეტყველებს, რომ XIX ს-ში თურქეთში გადასახლებულ აფხაზებს ამჟამადაც ჩერქეზებს უწოდებენ. ამ ხალხს „აფხაზები“ ჩვენ შევარქვით და ჩვენს მონათესავეებად ჩავთვალეთ, როცა თვითონ ძალიან კარგად იციან თავიანთი წარმომავლობა და ეროვნული ერთობა ადიღე-ჩერქეზებთან. ისინი თავიანთ თავს არა დამოუკიდებელ ერად, არამედ ადიღე-ჩერქეზების ნაწილად მიიჩნევენ. ამიტომაც არც ომში „გენოფონდის“ მოსპობის შიში აქვთ, რამეთუ ადიღე-ჩერქეზების საერთო რიცხვი, ქართველთა საერთო რიცხვს დიდად არ ჩამორჩება. ჩვენ, ჩვენი ბუნების შესაბამისად, აფხაზებს მხოლოდ ერთ რამეს ვევედრებოდით, ჩვენთან ერთად ეცხოვრათ თანაბარი სამოქალაქო უფლებებით, მაგრამ როგორც ბატონი ვერ შეეგუება მონასთან სამოქალაქო უფლებების გათანაბრებას, ისე აფხაზები ვერ შეეგუებიან ყოფილ მონებთან უფლებრივ გათანასწორებას. ეს ხომ მათი პარაზიტული ცხოვრების ფესვებს გაახმობს, იმ ფესვებს, რომელნიც ქართველთა ოფლითა და ჯაფით ასაზრდოებენ აფხაზურ მაღალ ფენებს. სამოქალაქო უფლებათა გათანაბრება „აფხაზობის“ როგორც სოციალური მოვლენის მოსპობას ნიშნავს, რადგანაც არა თუ ადრე, არამედ კომუნისტების დროსაც, ყოველი მაღალი თუ შემოსავლიანი თანამდებობა აფხაზი ეროვნების ადამიანებს ეჭირათ; ასეთი ურთიერთდამოკიდებულების მოსპობა - ტრადიციული ყოფის, ჩამოყალიბებული სოციალური ინსტიტუტების მოსპობას ნიშნავს, რაც მათი ეროვნული მოშლის ტოლფასია. ამჟამად აფხაზები კმაყოფილი უნდა იყვნენ, რომ ჩაახშეს

ქართველთა, ანუ მონათა აჯანყება. ისინი, როგორც ბატონები, დაუნდობელი არიან აჯანყებული მონების მიმართ.

ქართველები კი თამაშით, სილაღით შევიდნენ ამ სასტიკ ომში და ძალზე დაიბნენ მოულოდნელობისაგან. მათ უსაშინლესი სივერაგე იხილეს იმ მხარისა, რომლის „გენოფონდის“ დაცვასაც მთელ გადაცემებს უძღვნიდნენ თბილისის საინფორმაციო საშუალებანი. არტისტული ბუნების ჩვენი ბიჭების (როგორც საერთოდ ყოველი ქართველის) თავდადება სატელევიზიო გადაცემებშიც კი ვერ ასახეს ისე, როგორც საჭიროა. მათი გმირობა, ვაჟკაცობა, შემართება და სიკისკასე ჩვენმა ხალხმა ვერ იხილა, მხოლოდ მათი ფოტოსურათები გვიჩვენეს.

ალბათ, უნდა მივხვდეთ, რომ არ შეიძლება სარწმუნოების მტრებთან თამაში. საქართველოს სახელმწიფო სიძლიერეს ჩრდილოკავკასიელებმა მოუღეს ბოლო, კავკასიის კედელი საქართველოს თემურ-ლენგმა მოურღვია, როცა მთიელ ტომებს ისლამი ძალით მიაღებინა. მანამდე ჩვენი უერთგულესი მეგობრები - უბოროტეს მტრებად გადაგვექცნენ, საქართველოსკენ დაიძრნენ და დაიპყრეს მისი მიწები აფხაზეთში, დვალეთში, საინგილოში - კავკასიის მთელ სიგრძეზე, შეეკვრნენ თავიანთ თანამორწმუნეებს ოსმალ-სპარსელებს და საქართველო ოთხსაუკუნოვან ალყაში მოაქციეს. სიტყვა „ლეკის“ გაგონებისას ცახცახებდნენ ჩვენი ბავშვები აღმოსავლეთ საქართველოში, დასავლეთ საქართველოში კი - „აფხაზის“ გაგონებისას.

აფხაზეთის ტრაგედია დაიწყო არა ჩვენი საუკუნის 90-იან წლებში, არამედ XVII საუკუნეში, როცა აფსუებმა, აბაზებმა და სხვა ტომებმა, როგორც ევროპელი და თურქი ისტორიკოსები წერენ, მოსპეს და „უდაბნოდ აქციეს“ იმ დროისათვის სამეგრელოს კუთვნილი მიწა-წყალი კელასურიდან ენგურამდე. XIX ს-შიც, ვიდრე 70-80-იან წლებამდე, სამურზაყანო ჭაობად და გაუვალ ტყედ იყო ქცეული აფხაზთა წყალობით (აფხაზები თარეშობდნენ, ხალხს მუშაობის საშუალებას არ აძლევდნენ, ხოცავდნენ და ატყვევებდნენ), მხოლოდ საუკუნის დამლევსა და ჩვენს საუკუნეში რუსების მიერ დამყარებული მშვიდობის მეოხებით, მკვიდრი და სამეგრელოდან გადასული ქართველების წყალობით, მათი ჯაფით, შრომითა და ოფლით კვლავ აყვავდა, ბაღებითა და პლანტაციებით დაიფარა სამურზაყანო, სოხუმის, გაგრისა და სხვა რაიონები. აფხაზეთი ქართველთა შრომის ნაყოფია, ქართველებმა ააშენეს და ააყვავეს ეს მხარე, ამ სიტყვის სრული გაგებით.

XVII საუკუნემდეც აფხაზეთი მხოლოდ და მხოლოდ ქართული კულტურის მხარე იყო. კოხის, სპენსერის, სხვა მოგზაურთა და მეცნიერთა მითითებანი „აფხაზებად“ სახელდებული ტომის (ისინი ამ ტომს ჩერქეზებს, აბაზებს და სხვა სახელებს უწოდებდნენ) მიერ აფხაზეთის XVII-XVIII საუკუნეებში მოსპობის შესახებ ჩვენს მიერ უყურადღებოდ არის დატოვებული, მაშინ, როცა აფხაზებმა მთელ მსოფლიოს, განსაკუთრებით კი რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის დამუშავების მიზნით, შექმნეს მძლავრი იდეოლოგიური სიცრუის მანქანა, მოსკოვსა და სხვა ქალაქებში ანტიქართულ წიგნებსა და ბროშურებს სტამბავენ აფხაზეთის ისტორიისა და ყოფის შესახებ. ჩვენ კი არა თუ უცხოელები, ჩვენი ერიც კი ვერ დაგვირწმუნებია ჩვენს სიმართლეში. სწორედ ამიტომ არ გაითავისა ჩვენმა ხალხმა აფხაზეთის ომი; ძირითადად ამიტომ დავკარგეთ აფხაზეთი. არა თუ მთელ საქართველოს, სამეგრელოსაც კი შეეძლო აფხაზეთის გადარჩენა, მაგრამ სამეგრელოც, ისევე როგორც მთელი საქართველო, იდეოლოგიურად მოუმზადებელი იყო. არავინ იცოდა სიმართლე არც წარსულისა და არც აწმყოს შესახებ. თუ ჩვენ ახალგაზრდებს არ დავარწმუნებთ ჩვენს სიმართლეში, სამშობლოს ამ კუთხის გათავისუფლება გაჭირდება.

მაჰმადიანთა ბატონობისაგან აფხაზეთის გათავისუფლებას წინ უნდა უძღოდეს დიდი იდეოლოგიური სამზადისი, ჩვენმა ხალხმა უნდა უწყოდეს მტრის სიბოროტისა და სისასტიკის შესახებ. სამწუხაროდ, აფხაზეთის ტრაგედია ჩვენი ხალხისათვის უცნობია. მართალია, გვაქვს ზოგადი სურათი. მაგრამ გაგრელთა, გულრიფშელთა, სოხუმელთა, გალელთა და სხვაგან მცხოვრებ მოქალაქეთა პიროვნული ტრაგედიის შესახებ არაფერი ვიცით. გაზეთებში განუწყვეტლივ უნდა იბეჭდებოდეს დაზარალებულთა მიერ პირადად განცდილი, თავისი თვალით ნანახი, გაგონილი უბედურების ამბები. ტელევიზიით უნდა გადაიცემოდეს ლტოლვილთა პირადი ტანჯვა, იქმნებოდეს ფილმები, წიგნები. თითოეულმა დაზარალებულმა უნდა აღწეროს განცდილ საშინელებათა ისტორია, რათა მათმა შთამომავლებმა ისევე არ დაივიწყონ მტრის სისასტიკე, როგორც იმავე მიწაზე XVII-XVIII საუკუნეებში დახოცილთა შთამომავლებმა, რის გამოც არ გაფრთხილდნენ და გენოციდის მსხვერპლნი გახდნენ. ამისათვის საჭიროა, აფხაზეთიდან გამოსულმა თითოეულმა პირმა აღწეროს თავისი საკუთარი ნათესავებისა თუ მეზობლების თავგადასავალი. ეს აღწერილობა შინ უნდა შეინახონ, უფრო მეტიც, შთამომავლებს უანდერძონ, რომ მომავალში, წელიწადის ერთ რომელიმე არჩეულ დღეს გადმოიღონ და ხმამაღლა წაუკითხონ ოჯახის წევრებს წინაპართა ხსოვნის აღსანიშნავად, შვილების, შვილიშვილებისა და შთამომავლების საჯანმრთელოდ, რათა ისინი გაფრთხილდნენ და ახალი გენოციდის მსხვერპლნი არ გახდნენ.

აფხაზეთის ტრაგედიის ერთი უპირველესი მიზეზია ჩვენი საზოგადოების პასიურობა, სასიცოცხლო პულსის მოდუნება, საზოგადოებრივი ინტერესებისადმი გულგრილობა, საყოველთაო ინერტულობა, საერთოდ, ალბათ, ეს არის ძირითადი მიზეზი საქართველოს ამჟამინდელი სავალალო მდგომარეობისა, სიღატაკისა, შიმშილისა და სიცივისა. საზოგადოება გარედან ელის შველას, როცა სასიცოცხლო ძალა თვით მასშია, მხოლოდ მისი ამოძრავება და ამოქმედებაა საჭირო, მაგრამ როგორ? როგორ ავამოქმედოთ ჩვენში არსებული სასიცოცხლო ძალები? ამის ცოდნა არა გვაქვს, ცოდნის მიღებას დრო, მონდომება, შრომა და მოთმინება ესაჭიროება. თუ ამ გასაჭირს მოვითმენთ და მისგან თავის დაღწევას მოვინდომებთ, მსოფლიო უთუოდ დაგვეხმარება. ეკლესია, როგორც წარსულში, მზად არის აქტიურად ჩაებას საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში, გადააქციოს ყოველი ადამიანი საზოგადოების აქტიურად მოღვაწე მუშაკად, ხელი შეუწყოს სასიცოცხლო ძალების ამოქმედებას, რაც უპირველესად მოყვასისადმი სიყვარულით, მცნებათა აღსრულებით, რჯულის კანონთა დაცვით, ეროვნული სულისკვეთების აღორძინებით, ანუ ახალი მორწმუნე თაობის აღზრდით, მასში საკუთარი ღირსებისა და სამშობლოს წინაშე მოვალეობის გრძნობის ჩანერგვით მიიღწევა.

„ნუ მოღაფლდებით და ნუ მოუღონოვდებით ბრძოლად მათდა და ნუ დაუტევებთ სარწმუნოებას, რჯულსა და ჩვეულებას თქვენსა, და ჩვენ ვიქმნებით წინამბრძოლნი თქვენი“, - ამ სიტყვებით ამხნევებდნენ ერთ დროს სასიცოცხლო პულსს მოკლებულ ქართველებს საეკლესიო მოღვაწენი და იქვე ამატებდნენ: - „დღეს ბრძოლა არის სარწმუნოებისა და ქრისტეს მცნებისა, იმისთვის არა ვყო უწინარეს თქვენსა არა დავთხიო სისხლი ჩემი მახვილის ამღებმან“. ამინ, ღმერთმა ინებოს!

გაზ. „მადლი“, 1994. №4.
უფრო ადრე დაიბეჭდა გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკაში“.
სათაურით - „რწმენა უნდა იბრძოდეს“. 2. IV. 1994 წ. №52.

საბრძოლო დროშა

„კურთხეულ არს უფალი, ბურჯი ჩემი, რომელმაც
ასწავლა ჩემს ხელებს ბრძოლა და ჩემს თითებს ომი“
(ფს. 143.1)

ყოველი ერი მტკივნეულად განიცდის თავის დევნას, ძველი კულტუროსანი ერებისათვის გლოვა, მგლოვიარე სახის ჩვენება ნიშნეულია, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ გენოციდი აქვთ გამოვლილი. ებრაელი ერი ყველგან და ყოველთვის ხაზგასმით აღნიშნავს საკუთარი ერის გენოციდს საუკუნეთა მანძილზე. ასევე, ჩვენი მეზობელი სომეხი ერი მუდმივად მოიხსენებს თავის გენოციდს XX საუკუნის დასაწყისში. ერევანთან ახლოს ერთ მთაზე გენოციდის მემორიალ-მუზეუმი აქვთ მოწყობილი, სადაც ერთ საგანგებო დღეს ათეულ-ათასობით სომეხი მწუხარებითა და გლოვით იხსენიებს ამ თავის ეროვნულ უბედურებას. ვის არ სმენია იერუსალიმში არსებული „გოდების კედლის“ შესახებ, სადაც პირით ქვისკენ მიქცეულები მუდმივად, ყოველდღიურად, დღეღამის ყოველ წუთს დგანან მგლოვიარე ებრაელი მამაკაცები, მგლოვიარენი არა პირადი ანდა ოჯახური უბედურებით, არამედ ეროვნულით. ისინი ამ მიზნით საგანგებოდ ჩადიან იერუსალიმში მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან. როგორც ებრაელები, ისე სომხები და სხვა ძველი ერები ხაზგასმით, ყველგან, ყველა ქვეყნის პრესით, რადიოთი თუ ტელევიზიით მუდამ საუბრობენ მათ ძველ და ახალ დევნათა შესახებ, მსოფლიოს ყველა ხალხი მათ ამის გამო თანაგრძნობით უყურებს, ხოლო ახალი თაობა იზრდება ეროვნული ერთობის, მთლიანობის, თავის ერის შვილთა მიმართ თანაგრძნობის, თანალმობის სულისკვეთებით, იმ მტკიცე რწმენით, რომ მომავალში თავის ერისკაცებს აღარავის დააჩაგვრინებს.

იშვიათად თუ რომელიმე ერს განუცდია ისეთი საშინელი გენოციდი, როგორიც თავს დაატყდა ჩვენს ერს აფხაზეთში. წარმოუდგენელი, ენით აუწერელი მასობრივი მკვლელობები ქართველებისა, მშვიდობიანი მოქალაქეებით სავსე ქალაქების უმოწყალო დაბომბვა, ტყვედჩავარდნილი ქართველების სისხლის სმა ჭიქით, თავების მოჭრა და ბურთაობა, ასოთა მოჭრა, ყურების დათლა ცოცხალი ყმაწვილებისა, ქალების დაწვა ავტომობილების საბურავების ცეცხლით, ბავშვების სარებზე ჩამოცმა, ჩვენი ჯარის აფხაზეთიდან გამოსვლის შემდეგ იქ დარჩენილი მშვიდობიანი ქართველი მამაკაცებისათვის ყელების გამოჭრა რაღაც განსაკუთრებული წესით (ე. წ. „კოლუმბიური გალსტუკი“), სხვა და სხვა, ენით უთქმელი... ასეულ ათასობით ქართველის გამოქცევა საკუთარი სახლ-კარიდან, მიწა-წყლიდან, დედ-მამის სამშობლოდან... ვაი ჩვენს მოსწრებას... ამისდა მიუხედავად ჩვენში არავინ ლაპარაკობს (იგულისხმება ოჯახები, კერძო პირების პირადული განცდა).

ჩვენი ერის გენოციდის შესახებ, თითქოსდა ასეთი რამ არც მომხდარიყოს, მხოლოდ ოფიციალურ წრეებში ისმის შესაბამის დროს ერთი-ორი სიტყვა. რამ ჩაკლა ასე ეროვნული სულისკვეთება, რამ დაბადა ნიჰილისტური სული, ძველად როგორ იყო?

ჩვენს ქრისტესმოყვარე ერს მრავალი მტერი ჰყოლია ათასწლეულთა მანძილზე, მაგრამ ღვთის შემწეობითა და დახმარებით ჩვენს მამა-პაპას მრავლად დაუმარცხებია ისინი. საუკეთესო მამულიშვილები, ეკლესიის მამები

წინ უძღოდნენ ჩვენს გულად ვაჟკაცებს მტერთან შერკინების ჟამს, ამხნევებდნენ, ბრძოლისკენ მოუწოდებდნენ, ხოლო თუ მტერი ძლიერდებოდა, ჩვენს არმიას კი ძალა არ ჰყოფნიდა, ელოდებოდნენ შესაფერის დროს, ლაშქარს კი წვრთნიდნენ, ამზადებდნენ ბრძოლისათვის, ანთებდნენ მათში შურისძიების წადილს, თავის დროზე უტევდნენ და იმარჯვებდნენ.

სამშობლოს საზღვრების დაცვა ჩვენს მეფეთა უპირველეს მოვალეობას შეადგენდა. აღსანიშნავია, რომ ხალხი, უბრალო ადამიანები, ოჯახები ძალზე მტკივნეულად განიცდიდნენ ქვეყნის მთლიანობის ყოველგვარ შებღალვას, ამ მხრივ აღსანიშნავია ერთი მომენტი ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებიდან - ვახტანგის ყრმობისას მეზობელმა ქვეყანამ ისარგებლა 10 წლის უფლისწულის დაობლებით, თავს დაესხა საქართველოს და მიიტაცა აფხაზეთი. იქამდე კი ჩრდილოკავკასიელმა ტომებმა (ოს-ალანებმა) ილაშქრეს შიდა ქართლში და მოიტაცეს ვახტანგის მცირეწლოვანი და, ძალზე ნიშანდობლივად გადმოგვცემს მემატიანე ხალხის დამოკიდებულებას ქვეყნის ამ უბედურების მიმართ, კერძოდ ბერძენთა მიერ აფხაზეთის ტერიტორიის მიტაცებას განიცდიდა ყოველი ადამიანი საქართველოს ყოველ კუთხეში. მწუხარებდა და იგლოვდაო ყოველი ქართველი და ამბობდა: „ეს უბედურება ჩვენს ქვეყანას დაემართა არა მეფეთა ცოდვების გამო, არამედ ერის, ხალხის ცოდვების გამო, რამეთუ მტკიცედ არ გვიჭირავს რჯული ქრისტესი. ახლა კი საჭიროა დალოდება, რათა მეფე წამოიზარდოს, ჩვენ კი მოვემზადოთ, გავიწვრთნათ ომისათვის, შევიდეთ კავკასიაში, დავამარცხოთ ალან-ოსები და მერე აფხაზეთი გავათავისუფლოთო“.

აქედან ჩანს, რომ ძველ დროს ქვეყნის მთლიანობის დარღვევას პირად უბედურებად მიიჩნევდა ყოველი ქართველი და საქართველოს ყოფილი მოქალაქე. თუ იმ მომენტში ერს ძალა არ შესწევდა მტრის დასამარცხებლად, არჩევდნენ დალოდებას, შესაფერისი მომენტის შერჩევას, ამასობაში ემზადებოდნენ, ძლიერდებოდნენ შინაგანი ერთობით, არმიას ომისათვის ამზადებდნენ, შემდგომ კი ათავისუფლებდნენ ქვეყანას მტრისაგან. მაშასადამე, ქვეყნის უბედურების შინაგანი განცდა და ამავე დროს სულის სიმხნევე დამახასიათებელი იყო ძველი ქართველებისათვის და არა გულგრილობა, თვითკმაყოფილება, უდანაშაულობის განცდა, ომში დამარცხების მთავრობისა და მხედრობისათვის გადაბრალება.

სარწმუნოებისა და ქვეყნის დაცვა, მტერთან ბრძოლის წინ წვრთნა და მზადება, მტრის დამარცხება - აი, უპირველესი საქმე და მოვალეობა ჭეშმარიტი ვაჟკაცისა და საერთოდ მოქალაქისა.

სამწუხაროდ, დღეს უცნაური დამოკიდებულება არსებობს ჩვენში მტრის მიმართ. კითხვებიც კი გაისმოდა საქართველოს წმიდა კუთხის აფხაზეთის დაცვისათვის ომის დროს - „ვითომო თუ არა? ომში კაცის კვლა განა ცოდვა არ არის? ჩემს შვილს ომში რად გავუშვებ, სხვებმა იომონ“ და სხვა მსგავსი, მაშინ, როცა არ დარჩა ჩრდილოკავკასიელთა რჯული და ტომი, უცხო ერის შვილები, რომელთაც ჩვენს წინააღმდეგ იარაღი არ აღემართოთ აფხაზეთში. თუ საკუთარი მიწის დაცვა ჩვენთვის ცოდვაა, სხვისათვის რად ჩაითვალა მადლად ჩვენს მიწა-წყალზე ჩვენს წინააღმდეგ ომი?.. საქმე ისაა, რომ, ისინი, მაჰმადიანები, ქრისტიანული ქვეყნის წინააღმდეგ იბძროდნენ, თავიანთი სარწმუნოების „მტრებთან“ და „ურჯულოთა“ დახოცვა მადლად მიაჩნდათ, ჩვენ კი ჩვენი ეროვნული სარწმუნოებისადმი გულგრილობის გამო, აღარც სარწმუნოების მტრები მივიჩნიეთ ნამდვილ მტრებად. შედეგი კი ასეთია: ჩვენი ქვეყნის ერთი კუთხე ოკუპირებული და დაპყრობილია ჩრდილოკავკასიელი ტომების მიერ. ამის განცდა კი ჩვენში არ არსებობს. ამით ძველი და ახალი

ქართველები ერთმანეთისაგან განვსხვავდებით, როგორც ვახტანგ გორგასლის ცხოვრება გვიჩვენებს, რამეთუ ვახტანგის სიყმაწვილის დროს მტრებმა საქართველო დაამარცხეს, აფხაზეთი წაგვართვეს, მაგრამ ხალხი არ გატყდა, 5-6 წლის განმავლობაში იარაღდებოდა, იწვრთნებოდა, არმიას აყალიბებდა, საომრად ემზადებოდა. ამასობაში ვახტანგიც წამოიზარდა, ერი მხარში ამოუდგა, შევიდა კავკასიაში და როგორც ხალხურ ლექსშია ნათქვამი: „იალუბზზე ფეხი შედგა, დიდმა მთებმა იწყეს დრეკა“, დაამარცხა ოსები, ჩრდილოკავკასიის გზით შევიდა აფხაზეთში, გაათავისუფლა იგი და გამარჯვებული თბილისს დაბრუნდა.

როგორ უყურებს წმიდა ეკლესია სარწმუნოებისათვის თავდადებას, ქრისტიანული ქვეყნის დაცვისათვის ომს? ასეთ ომში მოწინააღმდეგის მოკვლა წმიდა ეკლესიას არ მიაჩნია ცოდვად, რამეთუ თვით მაცხოვარი ბრძანებს: - „თქვენ კი ისინი ხართ, რომელნიც ჩემს გვერდით დარჩით ჩემს განსაცდელში, მეც აღგითქვამთ - სასუფეველს“. არ არსებობს უფრო მეტი განსაცდელი ქრისტიანული ერისათვის, ვიდრე ქრისტიანების მასობრივი დახოცვა, ჭეშმარიტის ნაცვლად - ურჯულოთა სარწმუნოების გავრცელება. თუ საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა, განა ღვთისმშობლის ქვეყნის დაცვა სარწმუნოების დაცვა არაა თავისთავად? გარდა ამისა, როგორც უფალი ბრძანებს, მოყვასის, საკუთარი ერის, საკუთარი ხალხის, საქრისტიანოს დაცვა იგივე არ არის, რასაც მეგობრისათვის თავდადებას უწოდებს წმიდა მოციქული, როცა გადმოცემს ქრისტეს სიტყვებს - „ესაა ჩემი მცნება: გიყვარდეთ ერთმანეთი, როგორც მე შეგიყვარეთ თქვენ, იმაზე დიდი სიყვარული არ არსებობს, როცა ვინმე თავის სულს სწირავს თავის მეგობრისათვის“, მაშასადამე, ის, ვინც ქვეყნისა და ქრისტიანობის დაცვისათვის თავის სულს გასწირავს, ანუ თავის სიცოცხლეს დათმობს, საუკუნოდ იარსებებს ქრისტეს სიყვარულში - საუკუნო ნათელში. საქართველოს წმიდა მიწისთვის ომში თავდადება სასუფეველს დაუმკვიდრებს ადამიანის სულს.

სწორედ ამ სულისკვეთებით იბრძოდნენ ჩვენი წინაპრები. ჩვენი მებრძოლები ბრძოლის წინ, როგორც წესი ეზიარებონენ ხოლმე. ცნობილია, რომ ზიარების შემდგომ სიკვდილი, ანუ სიკვდილი ცოდვების გარეშე სასუფეველს დაუმკვიდრებს ადამიანის სულს, ამასთანავე მებრძოლებმა იცოდნენ, რომ სარწმუნოების მტრებთან ბრძოლაც ეკლესიის მიერ კურთხეული იყო. მაშასადამე, ბრძოლაში შესული ნაზიარები მებრძოლი თავის საკუთარი სულის საცხოვნებლად ორმაგ ქრისტიანულ საქმეს აკეთებდა: პირველი ეს იყო სიკვდილი ქრისტესთვის, ანუ ქრისტეს მტრების წინააღმდეგ თავდადება და მეორე - სიკვდილი ზიარებისთანავე ე. ი. უცოდველად - ეკლესიის მიერ ნაკურთხი საქმის კეთებისას. ერთი ასეთი ძველი ამბავია შემორჩენილი - ერთი ბრძოლის წინ ლაშქარს თვითონ ეპისკოპოსი აზიარებდა - მოლაშქრეებმა მას უთხრეს: „ყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო, თუ შენ დღეს ჩვენთან ერთად აპირებ ქრისტეს მტრებთან ომში შესვლას და ხმლის ხელში აღებას, მაშინ უბრძანე, რომ სხვამ გვაზიაროს, ხოლო თუ შენ ბრძოლას არ აპირებ, მაშინ გვაზიარეო“ - აქედან ჩანს, რომ ცხადია ლაშქარს კაცის კვლა საზარელ საქმედ მიაჩნია, მაგრამ თუ სხვა გზა არ არის და ლაშქრის უკან დგას სამშობლო, მშვიდობიანი მოსახლეობა, ოჯახები და ბავშვები, მაშინ ხმლით ხელში წმიდა ზიარების შემდგომ მზადაა ქრისტეს მამულისა და ქრისტეს რწმენისათვის სული დადოს - ანუ უკვდავება მოიპოვოს სასუფეველში.

ჩვენი დიდი ისტორიკოსი ვახუშტი ბაგრატიონი გადმოგვცემს, რომ სანამ საქართველო ერთიანი, განუყოფელი და მთლიანი იყო, ძლიერი ლაშქარიც

ჰყავდა და ქართველი სამღვდელოებაც ომში მონაწილეობას არ იღებდა, მაგრამ საქართველოს სამეფო-სამთავროებად დაყოფის შემდგომ იმდენად დაუძლურდა ქართველობა, რომ ერთი ურჯულო თათარი ათ ქართველს ჰკლავა, ხოლო ასი კი ათასს, როცა ქართველთა ასეთი უღონობა, ქვეყნის უძლურება, მოსახლეობის სულიერი დაძაბუნება იხილეს ჩვენმა ეპისკოპოსებმაო - წერს ვახუშტი, ხალხს შეუძახეს: „ნუ მოღაფლდებით, ნუ მოუღონოვდებით“ ე. ი. ნუ დაძაბუნდებით, ღონე არ დაკარგოთო, შეაგულიანეს ხალხი, შეაიარაღეს, გაწვრთნეს ახალგაზრდები თუ ჭარმაგები, თვითონვე ჩაუდგნენ ლაშქარს სათავეში და თვითონვე იბრძოლეს ურჯულო მტრის წინააღმდეგ. ასე გადაარჩინა ჩვენმა წმიდა სამღვდელოებამ ჩვენი ქვეყანა და საქრისტიანო გათათრებას.

ძველი საქართველო დაყოფილი იყო სამხედრო ოლქებად ანუ სადროშოებად, რომელთაც ევალებოდათ მტრის წინააღმდეგ ლაშქრის გამოყვანა. საქართველოს დაშლის შემდგომ კახეთის სამეფოში ოთხი ასეთი სადროშო არსებობდა, რომელთაც სათავეში ედგნენ არა დიდგვაროვანი ფეოდალები, არამედ ეპისკოპოსები, რომელთაც ემორჩილებოდა ძლიერი, გაწვრთნილი ჯარი. შეიძლება ამიტომაც იყო კახეთის სამეფო სხვა ქართულ სამეფოებთან შედარებით ერთ-ერთი უძლიერესი თვით XIX ს. დასაწყისამდე.

ტერმინი „სადროშო“ მიუთითებს, რომ ეს სამხედრო ოლქი და მასში შემავალი ჯარისკაცები გაერთიანებულნი იყვნენ საბძოლო დროშის ირგვლივ. საბრძოლო დროშას გააჩნდა უდიდესი სულიერი ძალა. „დროშის კურთხევის“ წესი გადმოგვცემს:

საკურთხევლად გამზადებულ დროშას დადგამდნენ ეკლესიაში ამბიონზე გაშლილი სახით, წმიდა ტრაპეზის წინ ლოცვას აღავლენდა მღვდელმთავარი, რომელიც სამღვდელოებასთან ერთად ევედრებოდა უფალს - „რათა აკურთხოს დროშა ესე სამხედრო ზეციერითა კურთხევითა თვისითა, საშინელ და შესაძრწუნებელ ყოველთა მტერთა ჰყოს ესე“.

აი, თურმე რა ძალა ენიჭებოდა სამხედრო დროშას კურთხევის შემდგომ: თუ ამ დროშას უყურებდა მორწმუნე მხედრობა, მას ენიჭებოდა სიმტკიცე და სითამამე, რათა შეემუსრა და დაეთრგუნა თავისი მტრები, თუ ამ დროშას უყურებდა მტრის ჯარი, მათი სითამამე შიშად შეიცვლებოდა, ძალა კი უძლურებად, სიმხნე - სულმოკლეობად.

ძველქართულით ასე გადმოიცემა დროშის კურთხევის ლოცვა:

- „რათა ყოველთა მტერთა ჩვენთა ზედა შიშითა ამათ ზედა მზირთა შეუცვალნეს კადნიერება - მოშიშებად, ძალი - უძლურებად, სიმხნე - სულმოკლეობად და ლტოლვად... მკლავნი მათნი შემუსრნეს და ქვეშე ფერხთა მორწმუნეთა თვისთა დაამორჩილნეს.

- რათა სირცხვილითა და უპატიობითა აღივსნეს პირნი წინააღმდგომთა ჩვენთანი, ხოლო გული მათი შიშითა და ძრწოლითა და ანგელოზი უფლისა ექმნეს მდევნელ და დამთრგუნველ მათდა.

- რათა ჩვენი მწუხარება და ურვა შეიცვალნეს შვებად და სიხარულად, მტკიცედ მშვიდობად“.

ასეთი სულიერი ძალის მატარებელი იყო ქართული საბრძოლო დროშა, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე თავის გარშემო აერთიანებდა ასეულობით და ათასეულობით ქართველ ქრისტესმოყვარე მხედარს, იცავდა მამულს.

აკურთხევდნენ ასევე სამხედრო იარაღსაც. საჭურველს აწყობდნენ ამბიონის წინ მდგარ მაგიდაზე და ამბობდნენ ლოცვას: „უფლო ამათ ზედა კურთხევა შენი ზეციერი გარდამოავლინე და მონასა ამას ზედა (სახელი) ტვირთად ამისა განსამტკიცებელად და შესაწევნელად წმიდისა ეკლესიისა ქვრივთა და

ობოლთა, ქვეყანასა ზედა მყოფთა, წმიდისა სამკვიდრებელისა შენისა კეთილმორწმუნეთა ძალი და ძლიერება მოანიჭე, მტერთა ბანაკებისა მქადებელ და მაშინებელ ჰქმენ ესე და მარადის ძლევაშემოსილად გამოაჩინე სადიდებელად შენდა“.

ჩვენი მებრძოლები ჩვენი ქვეყნის უძლურებისა, ჩვენი ხალხის ურწმუნოებისა და ჩვენ ცოდვათა გამო აფხაზეთში დამარცხდნენ. ქართველობამ აფსუა-სეპარატისტებისაგან განიცადა უსაშინელესი გენოციდი, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ეს სასტიკი მარცხი და ეროვნული უბედურება ჩვენი საზოგადოების მიერ სათანადოდ არ ანალიზდება. სხვათა შორის, ასევე იყო წარსულშიც და ჩვენი არცთუ შორეული წინაპრების მიამიტობა („ერი ლიტონი და გულმარტივი“ - ამბობდა მემატიანე), ალბათ ერთ-ერთი მიზეზი იყო ჩვენი დღევანდელი უბედურებისა. კერძოდ, აი, რა: ჩრდილოკავკასიური ჩერქეზული ტომები, მათ შორის აფსუები, აბაზები და სხვა ადიღეველები საქართველოს (კერძოდ, კი აფხაზეთს) შემოესივნენ XVI-XVII საუკუნეებში. როგორც ევროპელი მისიონერები, მოგზაურები და ჩვენი ძველი ისტორიკოსები წერენ - სასტიკი იყო აფსუა-აბაზ-ჩერქეზების ანუ დღეს „აფხაზებად“ სახელდებული ტომების წინაპრების თავდასხმები აფხაზეთში. მათ XVII-XVIII საუკუნეებში აფხაზეთის სამთავროს მიწა-წყალზე დახოცეს, დაატყვევეს, ამოჟლიტეს მკვიდრი ქართული მოსახლეობა, ანუ „ძველი აფხაზები“, დაესახლნენ აოხრებულ ტერიტორიაზე და თვითონ მიისაკუთრეს არა მხოლოდ ტერიტორია, არამედ სახელიც ძველი აფხაზებისა. დამპყრობლები აფხაზეთისა „აფხაზებად“ იწოდნენ, რამეთუ უკვე თვითონ გახდნენ ბატონები ახლად დამორჩილებული კუთხისა.

ოდიშის ანუ სამეგრელოს სამთავროს საზღვარი ძველად იწყებოდა ანაკოფიასთან ანუ ახალ ათონთან (როგორც ვახუშტი გვამცნობს). აფსუებმა ახლა უკვე აფხაზებად სახელდებულმა ტომმა XVII-XVIII საუკუნეებში დღევანდელი სოხუმის, გულრიფშის, ოჩამჩირისა და გალის რაიონებში (ე. ი. ისტორიული ოდიშის მიწაზე) განუწყვეტლივ ლაშქრობათა შედეგად ახლა უკვე აქ მოსპეს, დაიმონეს და ტყვეებად დაყიდეს მკვიდრი ქართული მოსახლეობა (ოდიშელები ანუ მეგრელები). ლევან II დადიანმა და ეპისკოპოსებმა ამ შემოსეული მთიელი ტომების შესაკავებლად ააგეს უზარმაზარი თავდაცვითი ნაგებობა, რომელიც გადაჭიმული იყო კელასურიდან ვიდრე მდინარე ენგურამდე, თითქმის 100 კილომეტრის მანძილზე (ე. წ. აფხაზეთის დიდი კედელი) მაგრამ, მაშინ, როგორც აღინიშნა, ქართველები დამარცხდნენ, „აფხაზებად“ სახელდებულმა აფსუებმა გაიმარჯვეს, მასობრივად დახოცეს მკვიდრი ქართული მოსახლეობა და ერთ დროს აყვავებული ოდიშის ეს დაპყრობილი მხარე უდაბნოდ (უპატრონო, უკაცოდ მიგდებულ, დაუსახლებელ, გატყევებულ ადგილად) აქციეს, როგორც ამას წერენ უცხოელი მოგზაურები ლამბერტიდან ვიდრე კოხამდე და სპენსერამდე. წყაროთა თანახმად ცნობილია, რომ ე. წ. აფხაზებმა გადარჩენილი მკვიდრი ქართული მოსახლეობა მონებად გადააქციეს, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, მათ რიგებს ასევე ავსებდნენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში დატყვევებული, აფხაზეთში ჩაყვანილი ადამიანების დამონებით.

საქმე ისაა, რომ ამ ახალი აფხაზების საზოგადოებისათვის უცნობი იყო ფეოდალური წყობილება და ისინი იმყოფებოდნენ თავიანთი განვითარების პატრიარქალურ-გვაროვნულ საფეხურზე. ამ საზოგადოებაში არსებობდა შემდეგი ფენები: 1. „ათავად“ ანუ მმართველი ფენა; 2. „ანხაიუ“ - სრულიად თავისუფალი ფენა; 3. „ახოიუ“ - მონები, რომელნიც შედარებით თავისუფლად გრძნობდნენ თავს იმით, რომ ოჯახის შექმნა შეეძლოთ და მიწის ნაკვეთსაც აძლევდნენ

დროებით სარგებლობაში დასამუშავებლად და 4. „ახაშვალები“ - სრული მონები. მათ დაოჯახების უფლება არ ჰქონდათ, ხშირად ყოფილ ტყვეებს წარმოადგენდნენ. ეს ორი ბოლო ფენა ასეც იწოდებოდა - „აგირუა“, „აგურუა“ რაც, საერთოდ, ქართველს ნიშნავს, კერძოდ კი მეგრელს ან გურულს. ასე რომ, აფხაზეთისა და სამეგრელოს ერთი ნაწილის (ოდიშის) დაპყრობის შემდეგ XVII-XVIII საუკუნეებში გენოციდგამოვლილი და შემთხვევით ცოცხლად გადარჩენილი მკვიდრი ქართული მოსახლეობა აფხაზებმა თავიანთ მონებად გაიხადეს, - „აგირუა“ უწოდეს. უბედურება ისაა რომ თითქმის ორი საუკუნის შემდგომ იგივე განმეორდა, იმიტომ რომ თავის დროზე XVII-XVIII საუკუნეების ამ გენოციდს ანალიზი არ გაუკეთდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ ეს უბედურება არ იქნა მიტანილი მთელი ქართველი ერის გულამდე, ხალხის მეხსიერებამ კი გამოვლილი გენოციდი ადვილად დაივიწყა (მხოლოდ ჩრდილო-დასავლეთ სამეგრელოს სამურზაყანოს ნაღვლიანმა და გულსაკლავმა სიმღერებმა შემოგვინახა იგი).

ძველი გენოციდი რომ გაანალიზებულიყო, XIX-XX საუკუნეებში, იმავე უბედურებას აფსუა სეპარატისტები თავს ვეღარ დაგვატეხავდნენ, რამეთუ აღარც ჩვენი ახალგაზრდობა და ხალხი დასვამდა კითხვას - „ღირს თუ არა აფხაზეთში ბრძოლა, რატომაა აფხაზეთში ომი?“ ისტორია განმეორდა, რადგან მტერი სათანადოდ ვერ შევაფასეთ მიუხედავად ძველი ისტორიული გაკვეთილებისა.

ზემონათქვამიდან გამომდინარე რა დღეში არიან ახლა აფხაზეთში მცხოვრები ქართველები, როგორ ეპყრობიან მათ აფხაზები, ისევე როგორც ძველ დროს თუ უკეთ?

წმიდა მოციქული პეტრე ბრძანებს: - „რომლისაგანაცა ვინ ძლეულ არნ მიზდაცა დამონებულ არნ“ (II. პეტრე, 2,19), ანუ „ვინც ვისგანაა ძლეული, მისივე მონაა. ცხადია, გამარჯვებული არათუ ველური და ბარბაროსი, არამედ კულტურულიც კი ომში დამარცხებულ მოსახლეობას სასტიკად ეპყრობა, მით უმეტეს, რა ითქმის აფხაზთა შესახებ, ისინი აიძულებენ აფხაზეთში დარჩენილ ქართველებს ჩაეწერონ მეგრელებად ანუ „აგირუებად“ ამ სახელს კი ისტორიულად უწოდებდნენ მონებს, რომელთაც აყენებდნენ საზოგადოების ყველაზე უმდაბლეს საფეხურზე, არ ანიჭებდნენ არავითარ სამოქალაქო უფლებებს, არამედ ამუშავებდნენ თავიანთ სასარგებლოდ. ამიტომაც უნდა შევეკითხოთ იმ ქართველებს, რომელნიც უნებართვოდ გადადიან მდინარე ენგურზე, გული მიუწევთ თავიანთი ყანა-პლანტაციისაკენ, ბაღ-ვენახისაკენ, სახლ-კარისაკენ, გული მიუწევთ პაპისპაპეული მამულის, მიტოვებული საფლავების მოსავლელად - სად მიდიხარ? „სი ქოულ ბატა?“ - ნუ შეცდებით, იქ თქვენ გელით მართალთა შრომა, მაგრამ შრომა არა თავისუფალი მოქალაქისა, არამედ მონისა, მსახურად გადაქცევა იმ დროებით გამარჯვებულისა, რომელსაც მალე დაამარცხებს ღვთის სამართალი, შენ კი იმ შენი მტრის დამარცხების დროს შენი ბატონი აფხაზი ტყვიის წინ საფრად დაგიყენებს. ნუ უღალატებ რჯულს, წინაპრებს, სამშობლოს, ხალხს, დროებით გასაჭირში ყოფნა სჯობს მოღალატის მონურ, ხანმოკლე სიცოცხლეს.

მსოფლიო ქრისტიანობის ბურჯის კონსტანტინეპოლის დაცემას (1453) თან მოჰყვა ჩვენი მეგობარი, მოკავშირე, მართლმადიდებელი ბიზანტიის ადგილზე ოსმალეთის იმპერიის წარმოშობა. საქართველო მოექცა ურჯულოთა რკალში. განსაკუთრებით სახიფათო და საშიში გახდა ჩვენთვის ჩრდილო-კავკასიური მაჰმადიანური ტომები, რომლებიც, ისლამის ფანატიზმით აღტაცებულნი, თავს ესხმოდნენ იმ დროისათვის დაშლა-დანაწევრების პირას მისულ საქართველოს

კუთხეებს, აოხრებნენ მათ, ატყვევებდნენ მოსახლეობას - ქრისტიანებს. ლეკებმა, ქისტებმა, დიდოელებმა, ოსებმა მოსპეს და ააოხრეს აღმოსავლეთი საქართველო, დასავლეთი კი ჩერქეზულ-აფხაზურმა ტომებმა. როგორც წარსულში, ისე ახლა, ამ ტომებს სურთ (მათი ეს სურვილი ქვეცნობიერად დევს მთელ მათ შეგნებაში), ხელთ იგდონ საქართველოს მზიანი ველები, აყვავებული მიწა-წყალი, ამას ბოლო დროს დაემატა სურვილი, როგორმე საქართველოს გზით დაუკავშირდნენ შავ ზღვას, ისლამურ სამყაროსა და მსოფლიოს. ჩვენი მეფეები რუსეთის ხელმწიფეებს სწერდნენ, რომ ქართველებს შეეძლოთ პირდაპირ ომში სპარსეთისა და ოსმალეთის არმიების მოგერიება, მაგრამ ვერაფერს უხერხებდნენ ჩრდილო-კავკასიელ მოთარეშე ტომებს, რომელთა მცირერიცხოვანი რაზმები განუწყვეტლივ, ქურდული მიპარვით, წელიწადში მრავალგზის თავს ესხმოდნენ საქართველოს ყველა კუთხეს. ლეკებმა დაიპყრეს აღმოსავლეთი კახეთი, დღეს საინგილოდ წოდებული, რომელიც თავის დროზე წარმოადგენდა კახეთის სამეფოს ყველაზე უხვმოსავლიან მიწა-წყალს, რომელზეც მდებარეობდა ამ სამეფოს დედა-ქალაქები - ძეგამი და ბაზარქალაქი. შემდეგ კი ლეკებმა სრულებით ააოხრეს ქვემოქართლი, ამოწყვიტეს იქაური ქართული მოსახლეობა და ამით ხელი შეუწყვეს დღევანდელი ბოლნისის, დმანისის, მარნეულისა და გარდაბნის რაიონებში არაქართული მოსახლეობის გამრავლებას. ქისტების ანუ ჩეჩენ-ინგუშების შემოტევები ხევსურებმა შეაჩერეს, მაგრამ ვერ გაუძლო მთიელი ქართველების იმ ტომმა, რომელსაც - დვალები ერქვა. დვალები ჩრდილოეთიდან შემოსულ ოსებთან ომში დამარცხდნენ და ამის გამო დვალების ტომი თვითონვე გაოსდა - დამპყრობლებმა გააოსეს, მათი საცხოვრისი (შიდა ქართლის მთიანეთი) ამის შემდგომ ოსებით დასახლებული აღმოჩნდა. სვანებმა და რაჭველებმა შეაჩერეს ყაბარდოული და ბალყარული ტომები, ხოლო ძველაფხაზების ქართული ტომი დამარცხდა ჩრდილო-კავკასიურ ადიღე-ჩერქეზებთან ომში, რის გამოც, როგორც ითქვა, აფხაზეთში ჩამოსახლდნენ აბაზები და აფსუები, რომლებიც ამის შემდგომ უკვე აფხაზეთის მკვიდრებად იქცნენ, შეუტიეს ოდიშს, დაამარცხეს და აყვავებული მიწა-წყალი ჩამოაჭრეს ვიდრე ენგურამდე.

ჩრდილო-კავკასია ისტორიულად მუდამ სახიფათო მხარეს წარმოადგენდა არა მხოლოდ საქართველოსათვის. რომის იმპერიაც კი, თუ არას ვიტყვით სპარსეთსა და შემდეგდროინდელ ბიზანტიაზე, მუდამ შიშით უყურებდა ათასგვარი ტომებით დასახლებულ კავკასიის გადაღმა მხარეს. საქართველომ იმის შემდგომ მოისვენა, რაც ვახტანგ გორგასლის მიერ დამარცხებულ ამ მხარეში ქრისტიანობა გავრცელდა. ქრისტეს ეკლესიამ ეს მხარე წმიდა სარწმუნოების მეშვეობით უხიფათო ზონად აქცია საქართველოს სახელმწიფოსათვის, მაგრამ თემურ ლენგის ლაშქრობათა შემდგომ, რაც კოჭლმა დესპოტმა იქ მაჰმადიანობა გაავრცელა, საქართველომ მოსვენება დაკარგა. არა ერთი და ორი წლის, არამედ ისტორიულ საბუთთა თანახმად, საუკუნეთა მანძილზე ქართველი მეფეები ცდილობდნენ შეეჩერებინათ ჩრდილო-კავკასიელთა თავდასხმები საქართველოზე.

ჩვენი წინაპრები XVII-XVIII საუკუნეებში, თხოვდნენ რუსეთს იურიდიულად ეცნო თავისუფალი საქართველოს სახელმწიფო თავის მეგობარ, თანასწორუფლებიან და ერთგულ ქვეყნად. საოცარია, რომ ასეთი, ძველად ნანატრი მდგომარეობა ჩვენს სახელმწიფოთა, ანუ რუსეთსა და საქართველოს შორის - დღეისათვის უკვე არსებობს - რისთვისაც დიდება უნდა აღვუვლინოთ უფალს, ყველაფერი დანარჩენი - საქართველოს გამთლიანება სახელმწიფოს

გაძლიერება და აყვავება ჩვენს პირად ღვაწლსა და თავდაცვით ბრძოლაზეა დამოკიდებული.

უნდა ჩამოვაყალიბოთ მაღალი ზნეობრივი იდეალების მქონე არმია (წინააღმდეგ შემთხვევაში, უზნეო ჯარი, არა მხოლოდ ვერ გაიმარჯვებს მტერზე, არამედ ზიანს მიაყენებს საკუთარ ხალხსაც). როგორც მეფე დავითი ბრძანებს - რათა „უკუიქცეს მტერი ჩემი მართლუკუნ, მოუძლურდენ და წარწყმდენ პირისაგან ღვთისა"; რათა „მტერისა მახვილი მოაკლდეს სრულიად და ქალაქნი აღაოხრდნენ, წარწყმდა სახსენებელი მათი ღაღადებითურთ" № (ფს. 2-3,6), რათა „მტერი ჩემი მომცენ მე მეოტად და მოძულენი ჩემნი მოსრენ" (ფს. 17,40) და „ვდევნო მტერი ჩემი, დავეწიო მათ და არა მოვაქციო, ვიდრე არა მოესრულენ" (17,17). როგორც ქართველი გლეხი კაცი მღეროდა - „ნუმცა უხარის ჩემზედა მტერსა ჩემთა უსამართლოდ, რომელთა მომიძულეს მე ცუდად" (ფს. 34,19), შევთხოვოთ უფალს „წყალობითა შენითა მოსრნე მტერნი ჩემი და წარწყმიდე ყოველნი მაჭირვებელი სულისა ჩემისანი, რამეთუ მონაი შენი ვარ" (142,12). ვითარცა უგალობდა უფალს მოსე თავის ერის ეგვიპტიდან გამოყვანის შემდგომ - „მარჯვენე შენი უფალო დიდებულ არს ძალით შენითა, მარჯვენემან ხელმან შენმან მოსრნა მტერნი და სიმრავლითა მით დიდებისა შენისათა შემუსრა მხდომნი იგი" (გალობა I მოსესი). ჩვენ კი დავლოცოთ ჩვენი ახლადაღორძინებული არმია: „მხნე იყავნ და გაძლიერდინ გული შენი და სძლიე მტერსა შენსა და ესევდი უფალსა სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა, ამინ".

3. I. 95. მანგლისი. გაზ. „მადლი", III, 1995.

საქართველოს შვილები

ჩვენგან გავაუცხოოთ ჩვენი სისხლი და ხორცი?

ჩვენს უფალსა და მაცხოვარს იესო ქრისტეს წმიდა სახარებაში ნაბრძანები აქვს იგავი კეთილი მწყემსის შესახებ, რომელსაც თავისი ასი ცხვრიდან ერთი დაეკარგა. მწყემსმა მიატოვა მინდორზე 99 ცხვარი და წავიდა ერთადერთი ცხვრის საძებნელად. როცა იპოვა, გაიხარა და შეუერთა მიტოვებულთ. ეს იგავი ჩვენ დღევანდელ ყოფასაც შეეხება. მე ვგულისხმობ იმ დამოკიდებულებას, რომელიც შეიქმნა ქართველთა და ოსთა შორის.

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, განა დღემდე ჩვენი საყვარელი საქართველოს ქართული თუ ოსური ნაწილი ჩვენს საეკლესიო სამწყსოში არ შემოდიოდა და შემოდის დღესაც? მაშ, როგორ უნდა მოიქცეს კეთილი მწყემსი, როცა სამწყსოს ერთი ნაწილი დანარჩენისაგან ჩამორჩენას აპირებს, მიატოვოს ეს და სხვა ცხვარნი წინ გაირეკოს? სად უნდა იყოს კეთილი მწყემსი ამ დროს?

მცნება, სიყვარული ქრისტესი, გვავალებს სიყვარულით, პატივისცემით და გაგებით მოვეკიდოთ ჩვენში მცხოვრებ ოსებს. მწყემსმა კეთილმა ისინი თავის სამწყსოს უნდა დაუბრუნოს, მთელი თავისი ყურადღება იმ ერთადერთს, სამწყსოდან ჩამორჩენილს უნდა მიაპყროს. ამიტომაც უნდა ითქვას - ოსები საქართველოს შვილები არიან. უფრო მეტიც, ისინი არა ფორმალურად შემოდიან ჩვენი ეკლესიის სამწყსოში, არამედ რეალურად. საერთოდ, საქართველოს ეკლესიაში შემოდიან არა მარტო ქართველები, არამედ საქართველოში მცხოვრები ყველა ქრისტიანი - რუსები იქნებიან თუ უკრაინელები. ოსი ქრისტიანები ჩვენი სამწყსოს ნაწილია. და ახლა, ამ გასაჭირის დროს, ჩვენ მათთან ვართ ჩვენ მათ გვერდში ვიქნებით, არ დავანებებთ მგელს ანუ საქართველოს მტერს, წაგვართვას ნაწილი ჩვენი სამწყსოსი, სადაც ყველა დაცული და კურთხეული უნდა იყოს.

მე მხედველობაში მაქვს, პირველ რიგში, ჩვენი ეპარქია, რომელშიც შედის ბორჯომის რაიონი. აქ მრავალი ოსი ცხოვრობს, კეთილი ქრისტიანები, კეთილმორწმუნენი. ჩვენ ყოველთვის დავიცავთ ამ ქრისტიანების ინტერესებს.

და თქვენ, ჩვენო საყვარელო საქართველოს შვილებო - ოსებო, იყავით გულდინჯნი და გულმშვიდნი, ერთი წუთითაც არ დაეჭვდეთ თქვენს მიმართ ქართველების ძმობასა და მეგობრობაში. განა დღემდე საუკუნეთა მანძილზე ჩვენ ერთობა, სიყვარული, ძმობა, ნათელმირონობა, ნათლიმამობა არ გვქონდა და გვაქვს ერთმანეთში, განა ცოტაა ჩვენი ერთ ოჯახში, ერთ ჭერქვეშ მცხოვრები ქართველები და ოსები? ჩვენ ხომ არა მარტო სულიერი ერთობა გვაკავშირებს, არამედ ერთ სისხლად და ხორცად ვართ ქცეულნი. განა ასე არ იყო საუკუნეთა მანძილზე? ახლა ყველამ ერთად ვეცადოთ, ცხვარი მგლად არ იქცეს, როგორც ეს ალან ჩოჩიევს სურს.

მე წავიკითხე ოსი მოქალაქის წერილი რესპუბლიკურ გაზეთში, სადაც ის ჩოჩიევს პირად მტერს უწოდებს და ეს ასეა მართლაც, ამ კაცს და მის ჯგუფს თავის ხალხის დაღუპვა სურს. ჩვენ ჩვენს სამწყსოს მარად დავიცავთ, როგორც ჩოჩიევების მსგავსთაგან, ისე იმ ქართველთაგანაც, რომლებმაც არ იციან მტრობის გაღვივებით რას უმზადებენ ქართველ ხალხს.

ქართველო ქრისტიანო, შენ უზარმაზარი პოლიტიკური კულტურის მემკვიდრე ხარ, როგორ ფიქრობ, ასეთი მიდგომა რომ ჰქონოდა ჩვენს ერს სხვა ეროვნების შვილებთან, ჩვენი სახელმწიფო იარსებებდა ორიათას ექვსასი წელი? ჩვენ მუდამ გვქონდა ჩვენი სახელმწიფო, მაგრამ ჩვენს წინაპრებს, ყველაფერთან ერთად, ქრისტიანული სიყვარული და პოლიტიკური მოთმინება ჰქონდათ. სიყვარული და არა ამპარტავნული თავის აღერება, მოთმინება და არა მოუთმენლობა. „იყვარებოდეთ ურთიერთას“ - გვასწავლის უფალი, „შეიყვარე მოყვასი შენი - ვითარცა თავი შენი“ - „იყავით სრული, ვითარცა მამა ღმერთი“ - იმეორებს დიდი ილია მართალი. ნუ გავხდით ცილისწამებას პოლიტიკურ იარაღად, ცილისწამება სიმდაბლეა, ცილისწამება იგმობა უფლის იმ ათ მცნებაში, რომელიც მოსე წინასწარმეტყველს მისცა თვით ღმერთმა: - „არა ცილი სწამო მოყვასსა შენსა წამებითა ცრუითა“.

როგორც გაირკვა, ქართველების ერთ ნაწილს არაქართველებად მიიჩნევენ მათი „ოსური“ გვარების გამო. ასეთი მიგომა არასწორია და მცდარი. არსებობს მეცნიერული ნაშრომები, ძველი საბუთები, საიდანაც ნათლად მტკიცდება, რომ ამ გვარების ნაწილი ქართული წარმოშობისაა.

მე აქ შევეხები მხოლოდ რამდენიმე გვარს, ჩვენს რაიონში გავრცელებულთ, მაგალითად, თედიაშვილების გვარი საერთოდ ბორჯომული წარმოშობისაა. დიდი მეცნიერი ვახუშტი ბაგრატიონი, რომელიც ასევე ცნობილი გეოგრაფი იყო, XVIII საუკუნის დასაწყისში, დღევანდელი ბორჯომის რაიონში ასახელებს „თედიანთ-უბანს“ ანუ თედიაშვილების სოფელს. ეს ის დროა, როცა, იმავე ვახუშტის გადმოცემით, ჩრდილო კავკასიიდან ქართლის მიდამოებში თანდათან ესახლებიან ოს-დვალები (იხ. ქართლის ცხოვრება, ტ. 4, გვ. 634-650). ვახუშტი ასახელებს ყოველ ხევს, ყოველ ადგილს, სადაც კი ოს-დვალები სახლობენ ამ დროს. მათი დასახლების არეალი საქართველოში იმ დროს მხოლოდ ქართლის მთიანეთს მოიცავდა და არავითარი ოსური მოსახლეობა ან ოსური გვარი დღევანდელ ბორჯომის რაიონში ვახუშტის დროს არ ცხოვრობდა. მაგრამ იქ, როგორც აღვნიშნეთ, თედიაშვილების სოფელი იყო. თედიანთ-უბანი, ს. მაკალათიას მიხედვით წაღვერთან მდებარებოდა (ბორჯომის ხეობა, 1957, გვ. 26). თედიაშვილები იმ დროს იყვნენ ავალიშვილების ყმები. ცნობილია, რომ ვახუშტის შემდეგ მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს ავალიშვილები თავიანთი ყმებით ბორჯომის ხეობიდან გადასახლდნენ შიდა ქართლში. ცხადია, მათ შორის იყვნენ, თედიაშვილებიც. აქ ისინი მეცხრამეტე საუკუნეში მოექცნენ ოსურ გარემოში და ამ გვარის ზოგიერთი წევრი გაოსდა. მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში ავალიშვილები კვლავ დაბრუნდნენ ბორჯომის ხეობაში, მათ შორის იყვნენ თედიაშვილებიც.

ქართველების გაოსების შესახებ ჩვენ გვაქვს მეცნიერ ეთნოგრაფთა უამრავი მონაცემები. გ. ჯიბლაძე წერს: „თუ ქართველთა და გაქართველებულ დვალთა გაოსება წინა საუკუნეში მხოლოდ მაღალმთიან ხეობას მოიცავდა, მეოცე საუკუნეში პროცესმა გადმოინაცვლა დაბალმთიანი გარდამავალი ზოლისაკენ“ (ეთნიკური პროცესები შიდა ქართლში, კრებული შიდა ქართლი, 1987, გვ. 17-18), ხოლო რაც შეეხება ქართველთა გაოსებას მაღალ მთიანეთში, ამის შესახებ წერდა მეთვრამეტე საუკუნის დიდი გერმანელი მეცნიერი გიულდენშტედტიც. ეს მეცნიერი გერმანიიდან კავკასიაში, კერძოდ, საქართველოში მოგზაურობდა. ის წერს „კავკასიელ მთიელთა შორის, განსაკუთრებით ლეკებსა და ოსებში, არის ბევრი ქართველი, რომელთაც რელიგიასთან ერთად ენაც დაივიწყეს“ (გიულდენშტედტი, მოგზაურობა საქართველოში, ტ. I. გვ. 185). მისი

დაკვირვებით, ქართლის მთიანეთში ოსთა შორის მცხოვრები ქართველები კარგავდნენ ქართულ ენასა და სარწმუნოებას, რის გამოც ისინი ოსდებოდნენ.

ვახუშტის დროს ქართლის მთიანეთში ოს-დვალები არცთუ დიდი ხნის შემოსულები იყვნენ. ამიტომაც მაღრან-დვალეთში (საქართველოში ოსთა განსახლების ძირითად ტერიტორიაზე, რომელიც მოიცავდა დღევანდელი ჯავის რაიონის ერთ ნაწილს), ოსებთან ერთად ჯერ კიდევ ცხოვრობდა ქართული მოსახლეობის მნიშვნელოვანი რაოდენობა (იხ. დასახ. ნაშრ. ტ. I, გვ. 101; ტ. II, გვ. 91). სწორედ ისინი განიცდიდნენ იმ დროს გაოსებას და ეს პროცესი შემდეგ, მეცხრამეტე საუკუნეში გავრცელდა ქართლის ბარში, მთიელების ბარში ხიზნებად ჩამოსახლებასთან ერთად.

ამ პროცესს თვით ხალხი უკვირდებოდა და აფიქსირებდა თავის მახსოვრობაში. აი, რას წერს მეცნიერი: „საინტერესოა ეთნოგრაფიული მასალა ოდიშვილების შესახებ. ძირ-გვარი ყოფილა ცეცხლაძე. თავიდან მეჯუდის ხეობის სოფელ სარდისში უცხოვრიათ. მანდ ყოფილან სამნი ძმანი ცეცხლაძეები (აღსანიშნავია, რომ ცეცხლაძეები 1744 წლის აღწერის თანახმად, ჭურთის ხევის მკვიდრნი არიან, იხ. ჯავახიშვილი, გვ. 184). ერთს ერქვა ბედო, მეორეს - მელა, მესამეს - ოდი. ესენი ჩამოსულან და დაუკარგავთ ნამდვილი გვარი ცეცხლაძე და გადაკეთებულან სამ გვარად - ოდიშვილად, ბედოშვილად და მელაძედ. მელაძის წინაპარი დასახლდა ჭურთაში, ოდიშვილისა - ზოდეხში, ბედოშვილისა - საფარშეთში. მელაძეები და ბედოშვილები გაოსდნენ. ხევშიც არიან ოდიშვილები, პაპაჩემის გადმოცემით ისინი გოდეხში მიდიოდნენ სალოცავად“ (რ. თოფჩიშვილი, ქსნის ხეობის ზოგიერთი ეთნო-ისტორიული საკითხები, მაცნე, ისტორიის სერია, 1987, 4, გვ. 35).

არის სხვა საგვარეულო დაკვირვებაც ხარხელების, ჯაბაურების და ფსუტურების გაოსების შესახებ - „ჩვენი მოგვარენი ყოფილან აგრეთვე ქოლოთში მოსახლე ხარხელები და ფსუტურები, ზოგი ნახიდში ცხოვრობენ. ნახიდში ბევრი გაოსდა და ფსუტურები თვითონ უფრო ოსურად ლაპარაკობდნენ“ (იქვე, გვ. 39). ასევე არის ბიტიევების შესახებაც. „ძელყორაშვილების ძირგვარი გუთნიაშვილი ყოფილა, ძელყორაშვილების გვარს კი შედარებით გვიან (XIX ს-ის პირველ ნახევარში) გამოყოფიან ბეკარაშვილები და ბიტიაშვილების გვარი“ (იქვე, გვ. 39). ბიტიაშვილები ანუ ბიტიაანთ რუსული ადმინისტრაციის გავლენით XIX საუკუნეში თავიანთ გვარს უმატებენ გვარწარმომქმნელ რუსულ სუფიქსს „ევ“ და ბიტიაშვილების ნაცვლად ფორმდება გვარი ბიტიევი.

დასახელებულ ნაშრომში აღწერილია, აგრეთვე, მსგავსი პროცესები - მაგალითად, თუ როგორ შევიდა ილურიძეების ოჯახში ოსური ენა და წეს-ჩვეულებები; ისინი ოსურ გარემოში, ერთ-ერთი მთის ხეობაში ცხოვრობდნენ: „ცნობილია, რომ ქალი იშვიათად თხოვდებოდა ბარიდან მთაში, ძირითადად პირიქით მოვლენას აქვს ხოლმე ადგილი. ასეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ილურიძეებიც: მათ ქვემოდან მოსახლე ქართველთაგან ზემოთ არავინ თხოვდებოდა. ილურიძეების ზემოთ კი ოსები მკვიდრობდნენ. XIX ს-ში ილურიძეებმა მასობრივად დაიწყეს ოსის ქალებთან დაქორწინება. ქალებმა კი, რომლებიც ილურიძეთა ოჯახების დედები და რძლები გახდნენ, გვარში შემოიტანეს ოსური ენა, ყოფა და რიგი წეს-ჩვეულებები. ილურიძეები დღეს ფაქტიურად ორენოვანნი არიან. XVIII ს-ის აღწერის მასალებით ილურიძეების ქართველობა არავითარ ეჭვს არ იწვევს“ (იქვე, გვ. 35). ასევე ითქმის გვარ ელოევის შესახებ. გ. ჩიქოვანის მიერ ჩაწერილი მასალით, ქარჩოხში ხევიდან მოსულან გიგაურები, რომელთა მემკვიდრენი არიან ქსნის ხეველი

პავლიაშვილები. „პავლიაშვილების განაყრებად ითვლებიან ელოშვილები. ახალი გვარ-სახელის გამოყოფა შედარებით გვიან, XVIII ს-ის მეორე ნახევარში მომხდარა. ამ გვარისათვის საფუძველი დიდი ოჯახის უფროსს ელო პავლიაშვილს მიუცია. 1774 წლის აღწერის დავთარში ასეთი პიროვნება მართლაც გვხვდება“ (იქვე, გვ. 32). ასევე ითქმის სიუკაევების შესახებაც, „1774 წ. სოფ. უკანა მხარში, ძირითადად მკვიდრობენ შიუკაშვილები, ოღაძეები, 1873 წლის კამერალური აღწერის მიხედვით, აქ ჩანან მანჯიკაშვილები, ეთნოგრაფიული მასალით ოღაძეთა გვარიდან არიან გამოსული პაპიაშვილები“ (იქვე, გვ. 33). ჯიკაევების (მანჯიკაევი) და პაპიაევების მსგავსად, ქოქოშვილების ანუ ქოქოევების განაყოფი ყოფილან კაჭიაურები. „გავაზში მკვიდრობენ კაჭიაურებიც. მათი ძირი გვარი ქოქოშვილი ყოფილა“ (იქვე, გვ. 36). „ჭოჭალების (ჩოჩელები) ძირი გვარია ქარუმიძე“ (იქვე, გვ. 37). მთის გვარ ჩოჩელებისაგან ნაწარმოებია გვარი ჩოჩიშვილებისა.

ქართველთა გაოსებით განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო გასულ საუკუნეში ცარისტული ადმინისტრაცია. მეფის ჩინოვნიკები აღწერის მასალებში განგებ იქცეოდნენ შემდეგნაირად: მიუხედავად იმისა, რომ 1886 წლის საოჯახო სიების აღწერის მასალებში თრუსოს ხეობის სოფელ ოქროყანაში, აღწერის თანახმად, მკვიდრობდნენ ეროვნებით ქართველები, აღმწერმა ისინი რუსული სუფიქსით „ევ“ ჩაწერა: გუდიევები, ბიბილოვები, არჯინოვები, ბიდაგოვები, ზაგალოვები, კაკაევები (რ. თოფჩიშვილი, XIX ს-ის მოსახლეობის აღწერის მასალები, მნათობი, 1987, №12, გვ. 160-161). მიუხედავად იმისა, რომ სოფ. თოლგოთის მკვიდრი ფიტაროვების და თაყაევების საოჯახო ენა ქართული იყო. აღმწერმა ისინი ოსებად ჩაწერა. არსებობს ძველი ქართული მასალები, საიდანაც ჩანს, რომ ის გვარები, რომლებიც დღეს ოსურად მიიჩნევა, ძველად ნამდვილად ქართულს წარმოადგენდა. მაგალითად, ხარებაშვილების ანუ დღევანდელი ხარებოვების წინაპრებს ქართული სამართლის ძეგლები ჯერ კიდევ მეთვრამეტე საუკუნეში მოიხსენიებენ როგორც მღვდლებს. ცნობილია, რომ ოსები იმ დროს არა თუ მღვდლებად, არამედ ქრისტიანებადაც კი ნაკლებად მიიჩნეოდნენ, მათ გაქრისტიანებას ჩრდილო კავკასიაში, ანუ ოსთა განსახლების ძირითად ტერიტორიაზე ეწეოდა რუსული ხელისუფლება. ამიტომაც, შუაგულ საქართველოში, რუისსა და შინდისში ოსი მღვდლად ვერ გამწესდებოდა. ქვემოთ მოყვანილი დოკუმენტიდან ჩანს, აღნიშნული მღვდელი ოსი რომ ყოფილიყო, ამის შესახებ უთუოდ მიუთითებდა მისი მომჩივანი ეპისკოპოსი. 1793 წლის 16 თებერვალს რუისელი ეპისკოპოსი ჩივის ვახტანგ ბატონიშვილთან იმის შესახებ, რომ „ხარებაშვილს გიორგი მღვდელს აბისი სოფელი მივაბარე სანახევროდ, რაც ეშოვა შუაზე უნდა გაეყო“ (ქართ. სამართ. ძეგლები, ტ. VIII, გვ. 196), მაგრამ იმ მღვდელ ხარებაშვილს არ გაუყვია და შინდისში გადასულა. ასევე ითქმის მარგიშვილების, ახლანდელი მარგიევების შესახებ. ისინი კიდევ უფრო ადრე, XVIII საუკუნიდან მოიხსენებიან წერილობით საბუთებში (იქვე, ტ. VII, გვ. 690-691). მარგიშვილების ერთ შტოს ჯავახეთთანაც აქვს კავშირი. ისინი თუმანიშვილების ყმები ყოფილან (ტ. VIII, გვ. 90). შიდა ქართლში არა მარტო ყმა გლეხები (ხიზნები) გაოსებულან, არამედ თავადების და აზნაურების ნაწილიც კი. მაგალითად, ბორტიევების წინაპარი ბორტიშვილები მაჩაბლების ერთ-ერთ შტოს წარმოადგენდნენ. „მაჩაბლების გვარი თავადურ სახელებად დაიყო: ზაალიშვილებად, გიორგიშვილებად, რევაზიშვილებად და ბორტიშვილებად“ (ქსე ტ. 6, გვ. 509). რევაზოვებიც (რევაზიშვილები) გაოსდნენ. ახლანდელი დიაკონოვების წინაპარი დიაკვნისშვილები XVI საუკუნიდანვე იხსენიება, „გორელმა ვაჭარმა

დიაკვნისშვილმა სტამბოლში გარდაცვლილი სიმონ მეფის ნეშტი საქართველოში წამოასვენა“ (ისტორიული წყაროთმცოდნეობითი ნარკვევები, 1988, გვ. 28).

აღსანიშნავია, რომ ქართველთა გაოსების ზემოთ აღნიშნულ პროცესს განსაკუთრებული მეთოდებით ავითარებდა ცარისტული ხელისუფლება. მაგალითად, საქართველოში ბატონყმობის გაუქმებამდე რვა წლით ადრე ხელისუფლებამ ქართველი ბატონებისაგან გაათავისუფლა მათი ყმების ოსური ნაწილი. ეს მოხდა 1852 წლის 8 ივნისს იმპერატორის რეზოლუციის შედეგად, რომელიც მან დაადო მეფისნაცვალ ვორონცოვის შესაბამის წარდგინებას. რუსეთის სენატის გადაწყვეტილება შეეხებოდა ქართველ მებატონეთაგან ყმების ოსური ნაწილის გათავისუფლების მოთხოვნას. მეფის ნაცვალი იძულებული გახდა ახალი გზები ეძია ყმების ოსური ნაწილის გათავისუფლებისათვის, კერძოდ, მაჩაბლებს დაუნიშნა ყოველწლიური პენსია ხუთი ათასი მანეთის ოდენობით: ოღონდ მათ უნდა გაეთავისუფლებინათ თავიანთი ყმების ოსური ნაწილი (სამხრეთ ოსეთის ისტორიის ნარკვევების, ტ. I, გვ. 186, ქ. ს. ე. საქ. სსრ, 1981, გვ. 338). ამის გამო, ბატონყმობის გადავარდნამდე დიდი ხნით ადრე, 1852 წელს ოსები გამოვიდნენ ყმობის უღლისაგან. ისინი იქცნენ თავისუფალ სახელმწიფო გლეხებად და შეეძლოთ დასახლება სახაზინო მიწებზე, აგრეთვე, ქართველ მემამულეთა მიწებზეც. ოღონდ არა როგორც ყმებს, არამედ როგორც ხიზნებს - თავისუფალ მიწათმოქმედებს, ეს იყო ძალზედ დიდი პრივილეგია, რომელიც მიენიჭა შიდა ქართლის მოსახლეობის მხოლოდ ოსურ ნაწილს. ამის გამო მრავალი ქართველი ყმა გლეხისათვის „ოსობა“ სანატრელი იყო და ესენიც ცდილობდნენ ჩაწერილიყვნენ ოსებად ყოველი მომდევნო აღწერის დროს. ხოლო უფრო ადრე, XIX საუკუნის დასაწყისში, ქართველების გაოსებას განსაკუთრებით შეუწყო ხელი საეკლესიო პოლიტიკამ, რომელსაც რუსული საეგზარხოსო ეწოდა, ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ. ამ დროს მრავალი ქართული საეპისკოპოსო გააუქმეს და მათ ნაცვლად დააარსეს სულ სამი ეპარქია: ქართლისა, ოსეთისა და სიღნაღისა. ე. წ. „ოსეთის ეპარქიის“ შექმნით რუსულმა საეკლესიო ხელისუფლებამ გადაწყვიტა „აღედგინა“ ქრისტიანობა საქართველოს მთიანეთში. ამ დროს აღსდგა ოსეთის სასულიერო კომისიაც, რომელიც თითქოსდა „აქრისტიანებდა“ ქართლის მთიანეთის მოსახლეობას, ამ დროს აქ მოინათლა მოსახლეობის დიდი რაოდენობა. „1815 წელს უკვე მონათლული იყო 11446 ოსი, ხოლო 1820 წლის პირველი ივლისისათვის მონათლული ოსების რიცხვმა 31997 კაცს მიაღწია“ (სამხრეთ ოსეთის ისტ. ნარკვევები, გვ. 245). მონათლულთაგან ყველა ოსი არ იყო. ქართველი მთიელებიც ინათლებოდნენ, მაგრამ იმის გამო, რომ რუსული საეკლესიო ხელისუფლება მონათვლის საფასურად მხოლოდ ოსებს ათავისუფლებდა ბატონყმური ურთიერთობისაგან და, აგრეთვე, აძლევდა ფულად ჯილდოს, ქართლელი მთიელებიც, სახაზინო გლეხების კატეგორიაში გადაყვანის მიზნით, ოსებად აცხადებდნენ თავს და „ინათლებოდნენ“. ხელისუფლებამ მიზნად დაისახა როგორმე აღმოეფხვრა ქართლის მთიანეთში ქართული საეკლესიო მსახურება, ქართული წირვა-ლოცვა, რელიგიური წესების ქართული რიგით აღსრულება. მთიელების ქართველთაგან გაუცხოების მიზნით მრავალი ღონისძიება გატარდა.

აღსანიშნავია, რომ ჩრდილო კავკასიაშიც მთელი ტომების გაქრისტიანებულ წევრებს რუსეთის ხელისუფლება ასახლებდა, დაბლობში აძლევდა მიწას და გარკვეული ოდენობით თანხას (მ. გონიკაშვილი, საადგილმამულო რეფორმა, 1984, გვ. 72-74). გარდა პოლიტიკური, სოციალური და რელიგიური მიზეზებისა,

არსებობდა ქართველთა გაოსების სხვა მიზეზებიც. უპირველეს ყოვლისა, ეს იყო ქართველი მოსახლეობის ეთნიკური თვითშემეცნების უაღრესად დაბალი დონე, რომელიც განსაკუთრებით გაღრმავდა XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმების გამო. ეროვნული თვითშემეცნება იმდენად დაბალ დონეზე იდგა, რომ თვით ილია ჭავჭავაძის ფიგურალური შეფასებით ქართველად თავის თავს თვლიდა ძირითადად მხოლოდ ქართლელი, ბარელი და კახეთის მოსახლეობის შეგნებული ნაწილი (იხ. ი. ჭავჭავაძე. ტ. III, გვ. 72-73). ამ დროს თვითშემეცნების დაბალ დონეს რელიგიური მომენტიც აღრმავებდა, ქართველად მხოლოდ ქართველ მართლმადიდებლებს თვლიდნენ, ქართველ კათოლიკებს უწოდებდნენ ფრანგებს, ქართველ გრიგორიანებს - სომხებს, ქართველ მაჰმადიანებს - თათრებს. როგორც ვთქვით, ქართველობა დაკავშირებული იყო მტკიცე მართლმადიდებლურ სარწმუნოებასთან, ამიტომაც იყო ტენდენციები იმისა, რომ ბარში მასობრივად ჩამოსახლებული მთიელების მოუნათლაობის გამო ბარელები დაეჭვებულიყვნენ მთიელთა მართლმადიდებლობაში, ანუ რაც იგივეა მათ „ქართველობაში“. არსებობს ამის დამამტკიცებელი მრავალი ფაქტი. მაგალითად, ბესტავაშვილები ძველთაგანვე ქართველებად მიიჩნეოდნენ, ჯერ კიდევ ოსების საქართველოს მთიანეთში ჩამოსახლებამდე. მიუხედავად ამისა, ქართლის მთიანეთის „ბესტავაანთ სოფლიდან“ ბარში გადმოსახლებული ბესტავაშვილების ნაწილი ოსებად მიიჩნიეს ბარელებმა, მათი არამართლმადიდებლობის ანუ არაეკლესიურობის გამო. მაგალითად, XVIII საუკუნის სამოცდაათიანი წლების აღწერის მასალებიდან ჩანს, რომ ბესტავაშვილების სოფელში, ანუ „ბესტაავანთ სოფელში“ სულ ოთხი კომლი ოსი ცხოვრობდა (ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ფ. ჰდ. დოკ. 5421). თითქმის ერთი საუკუნის შემდეგ, 1870 წელს ამ სოფელში ადმინისტრაციამ „გახსნა“ ეკლესია; ეს ნიშნავდა ქართველი მთიელების ოსებად ჩაწერას. ქართველი მთიელები (ოსები) ბატონყმური უფლისაგან (მაჩაბლებისაგან) გათავისუფლების შემდეგ (1852 წლიდან) მრავლად ესახლებიან საფალავანდოში ანუ დღევანდელ ზნაურის რაიონში. აქ ისინი, როგორც თავისუფალი გლეხები, მემამულისაგან დასამუშავებლად იღებენ მიწას 10 დესეტინამდე. ისინი იყვნენ არა ყმები, არამედ ხიზნები. მალე ისინი გამდიდრდნენ და ქართველ მოსახლეობასაც აღუძრეს სურვილი მსგავსი წესით მიეღოთ მიწა-წყალი. მაგრამ ამ დროს საქართველოში ჯერ კიდევ არსებობდა ბატონყმობა, ხოლო ყმობისგან მხოლოდ ოსები იყვნენ გათავისუფლებულნი. ამიტომ „ოსობა“ იქცა სოციალურ კატეგორიად. „ოსობამ“ თავისუფალ მიწათმოქმედად აქცია ყმა-გლეხი და ეს დიდ გავლენას ახდენდა ქართველებზე. „ნ. მარი და შემდეგ უფრო საფუძვლიანად ვ. აბაევი ამტკიცებს, რომ ოსები რომელიღაც მოსული ირანული ტომის უბრალო გაგრძელება არ არიან. მათ დამხვდური მცხოვრებნი არც გაუჟლეტიათ და არც გაწყვეტილან, არამედ შეხამებიან, მოხდა ასიმილაცია და ამის შედეგად წარმოიშვა ახლანდელი ოსური ტიპი“ (ი. მეგრელიძე, სიძველენი ლიახვის ხეობაში, 1984, გვ. 7). მართალია, ეს შეეხება კავკასიის მთიანეთს, სადაც მოხდა მოსული ირანული ტომისა და დამხვდური იბერიული ტომების ურთიერთშერევა რამაც, აბაევის თანახმად, ხელი შეუწყო „ახლანდელი ოსური ტიპის ჩამოყალიბებას“. მაგრამ ეს ხსნის ქართველთა ოსებში ასიმილაციის პროცესსაც, რადგანაც ქართველები იბერიულ-კავკასიური ტომია, მსგავსად დვალებისა, რომელნიც, თანახმად ვახუშტისა, საფუძვლად უდევს თანამედროვე სამხრეთელი ოსების ეთნოსს. „სწორედ ამიტომ ზოგი ავტორი საეჭვოდ მიიჩნევს ჩრდილოელი და სამხრეთელი ოსების ერთიან წარმომავლობას.“ (იოსებ მეგრელიძე, სიძველეები ლიახვის

ხეობაში, 1984, გვ. 10). ხოლო „ენობრივი მონაცემებით ვ. აბაევი თვლის, რომ ჩრდილოოსური ენა უკანაკნელი ორასი წლის მიხედვით უფრო რუსული ენის გავლენას გვიჩვენებს, ხოლო სამხრეთ ოსური - ქართული ენისა“ (იქვე, გვ. 11). თუმცა ისიცაა აღსანიშნავი, რომ ამ საკითხზე სხვაგვარი თვალსაზრისიც არსებობს.

როგორც აღინიშნა, საფალავანდოსა (ზნაურის რაიონი) და ქსნის საერისთაოში (ლენინგორის რაიონი) მცხოვრებლებზე ქართული ზეგავლენა სრულიად აშკარაა. თვით სამაჩაბლოსა და მაღრან დვალეთის (ცხინვალისა და ჯავის რაიონების) ეპიგრაფიკული მასალა მსგავს ზეგავლენაზე გვანიშნებს. ჯერ კიდევ გიულდენშტედტი მიუთითებდა, დიდი ლიახვის ხეობაში და მის ზემოწელზე მრავალი ქართული სოფელი არსებობდა. XVIII საუკუნის ბოლოს ისინი ოსურ გარემოში მოხვედრილან, ანუ როგორც მეცნიერები უწოდებენ - „ოსური დაფენების“ ქვეშ. არსებობს ქართველთა გაოსების ეპიგრაფიკული სურათიც, კერძოდ, აქ იგულისხმება წარწერები საფლავის ქვებსა და სხვ. აქედან ჩანს: თუკი მამა-პაპა ქართული გვარის მატარებელია თვით XIX ს. I ნახევარში, შვილს უკვე „ოსურ“ ყაიდაზე - რუსული დაბოლოებით მოუწყვია თავისი გვარი. მაგალითები უამრავია, მათ მოყვანამდე უნდა ითქვას, რომ გვართან ერთად აქაური ქართველები ენასაც კარგავდნენ, თვით XX ს-ის დასაწყისშიც კი, თუკი მამა-პაპებმა ქართული ენა იცოდნენ, შვილებმა უკვე აღარ იციან, „ადგილობრივ ოსთა უფროსი თაობის დიდი უმრავლესობა ორენოვანია, ისინი მშობლიური ოსური ენის გარდა ქართულ ენაზეც მეტყველებენ“ (იქვე, გვ. 230). სოფ. გუფთელი ჯიოევებისა და თიგიშვილების წინაპრების საფლავის ქვებს აწერია: „ჯიოშვილი („ტატო ჯიოშვილი“, „ქალამანა“, „არჯევანა“, „სოსიკო ჯიოშვილის მეუღლე“ და სხვ.), ხოლო ახალ დროში - „ჯიოევი“. ასევე აწერია ძველი დროის საფლავის ქვებს მშვენიერი ქართული ენით დაწერილი ლექსი - ეპიტაფიები, წარწერები: „თიგიშვილი“, „გასიშვილი“, „ფილიშვილი“, ახლა - თიგიევი, გასიევი, პლიევი (იქვე, გვ. 234-235). „ფილიევების ზოგი ოჯახი ბიჭიკაშვილად იხსენიება. მაშასადამე, მათ წინაპარს ბიჭიკა რქმევია“ (იქვე, გვ. 236). უძველეს დროს ერთი ჯიოშვილი მღვდელი ყოფილა და სიონშიც უმსახურია. „ყოფილა მორგოელი ჯივაშვილი ანუ ჯიოევი, რომელიც შემდეგ თბილისში სიონში მსახურობდაო“ (იქვე, გვ. 237), სოფ. ჯრიაში არის ქოთოლაშვილების ეპიტაფიები და შემდეგ ქოთოლოვოვებისა (გვ. 238). სოფ. ნინოში 1894 წ. ქვაზე აწერია ქარსანაშვილი, რამდენიმე ხნის შემდეგ - ქარსანოვი (გვ. 239). თუკი სოფ. მსხლებში 1880 წლის ეპიტაფიაზე მშვენიერი ქართულით არის ცხოვრებაშვილის ეპიტაფია, რამდენიმე ხნის შემდეგ უკვე ჩნდება „ცხოვრებაევისა“ (გვ. 242). საინტერესოა ცნობა ცაბაევის შესახებ: „ვასილ ცაბაევის მეტრიკულ ამონაწერში ჩაბაშვილი წერია. ვასილს ვეკითხები, ჩაბაევი და ცაბაევი განა ერთი და იგივეა? მისი პასუხია: ასე იყო, ჩაბაშვილს გვიწოდებდნენ, აგერ 50 წელიწადია ცაბაევს (ცაბათი) გვეძახიანო“ (გვ. 246). ჯავაში არის 1870 წელს მშვენიერი ქართულით დაწერილი ეპიტაფია ბათო სანაყოშვილისა, რამდენიმე ხნის შემდეგ კი ახალი საფლავის ქვაზე სანაყოევი წაუწერიათ. ძველ წარწერებში კი ყველგან ქართული ფორმებია. ერთი ამ გვარისა თანამდებობის პირი ყოფილა. „თანამდებობის პირებს უფრო ადრე დაუწყიათ გვარების გარუსულება“ (გვ. 249). გვხვდება გვარები თავდაპირველი ფორმით: ბაბაშვილი, თანდილაშვილი თიბილაშვილი, ქვაბაძე, ხარებაშვილი, ფარასტაშვილი (შემდეგ ფარასტაევი), გათოკოშვილი, შემდეგ გათოკოევი, რელგურაძე, ქოქოშვილი, დედაშვილი-ვალიშვილი, ბაღაშვილი და არა ბაგიევი (იხ. იქვე, გვ. 249-291). აქვე, ამ მოსახლეობაში არსებობდა მრავალი

ქართული ლეგენდა, თქმულება, ხატ-ჯვრებისა თუ ეკლესიების სახელები და მათი საგვარეულო თაყვანისცემის წეს-ჩვეულება. „სამხრეთ-ოსეთის განსაკუთრებით ჯავის რაიონის მცხოვრებთა ზეპირსიტყვიერებაში ვხვდებით ქართულის მსგავს თქმულებებსა და ლეგენდებს“ (გვ. 251). არსებობს ასევე გვარები ტოპონიმური წარმოშობისა, მაგალითად „სავახტანგო“ ეწოდებოდა ერთ ვრცელ კუთხეს შიდა ქართლში, სამაჩაბლოსა და ქსნის ხეობის საზღვარზე. აქაურების გვარი - ვახტანგიშვილი, შემდეგ ვახტანგოვებად გარდაიქმნა, თუმცა იმერეთში გვხვდება გვარი ვახტანგაძე, აჭარაში - ვახტანგური, ქართლში - ვახტანგიშვილი. დვალეთში იყო ტოპონიმი „ბობალეთი“, ამიტომაც ამ ხეობის მკვიდრთ ერქვათ - ბიბილურები (ძეგლი ერისთავთა, ქართ. სამართლის ძეგლ. II, 1965, გვ. 102). საერთოდ, ზემოთ მოყვანილის განსამტკიცებლად არსებობს უამრავი უძველესი წერილობითი წყარო: მოსახლეობის აღწერები, ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, ეპიგრაფიული მასალა თუ სამართლებრივი საბუთები. საჭიროა მხოლოდ მათი თავმოყრა.

ყოველივე ზემოაღნიშნული სრულ უფლებას იძლევა ითქვას, რომ ქართველი და ოსი ხალხების ძმობას არა მხოლოდ სულიერი, არამედ ხორციელი, ეთნიკური საფუძველიც გააჩნია. განხეთქილებას ამ ორ მოძმე ხალხს შორის უფალი არ დაუშვებს.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ზემოთ მოყვანილი მასალა ჩვენ გადმოვეცით არა ვისმე ეროვნული გრძნობების დასათრგუნად, არამედ იმის საჩვენებლად, რომ ერთი წარმოშობის ორი გვარი ერთმანეთს არ დაუპირისპირდეს. მაგალითად, თიბილაშვილი, რომელსაც პასპორტში ქართველი უწერია, სისხლისმიერი ნათესავია თიბილოვისა, ცხოვრებაშვილი - ცხოვრებოვისა, ბაღაშვილი - ბაგაევისა და ასე შემდეგ. ჩვენ ყველანი საქართველოს შვილები ვართ, წევრები უფლის ერთი სამწყსოსი და ჩვენს შორის განხეთქილება მხოლოდ უფლის მტრებს გაახარებს. შევთხოვ უფალ ღმერთს, დაამკვიდროს მშვიდობა თქვენს გულებში. ნაბრძანებია - დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება.

იარეთ უფლის გზით.

„ჯვარი ვაზისა“, №1, 1990.

„საქართველო, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“

ზოგჯერ ისმის კითხვა საჭიროა თუ არა წერა ქართველთა გაოსების შესახებ და საერთოდ არსებობს თუ არა ასეთი პრობლემა. ქართველთა გაოსების საკითხი ჩვენ ძალზე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია და ამასთანავე სასწრაფოდ გადასაჭრელ პრობლემად. როგორც ცნობილია ოსებსა და ქართველებს ძალზე ხშირად აქვთ ერთიდაიგივე გვარები. სხვადასხვა კუთხის ქართულ მოსახლეობას საკითხის არსში გაურკვევლობის გამო „ოსური“ გვარის მატარებელი ადამიანი, როგორც წესი, ოსური ეროვნების მქონედ მიაჩნია. ეს თაობათა მანძილზე ოსურ თვითშემეცნებასაც კი უყალიბებს „ოსური“ გვარის მატარებელ ქართველს, ზოგჯერ კი მძიმე ფსიქოლოგიურ შედეგსაც იწვევს.

მაგალითად, თბილისთან ახლო სოფელ დიდ ლილოში ცხოვრობენ „ოსური“ გვარის მატარებელი ქართველები - ცხოვრებაშვილები, თიგიშვილები და სხვანი. ისინი თავის დროზე სამაჩაბლოდან გადასახლებულან ლილოში. ისინი „ოსური“ გვარის მატარებელნი კი არ არიან, არამედ პირიქით, სამაჩაბლოში დარჩენილი მათი მოგვარეები - გაოსდნენ, მთებიდან ოსების ქართლში ჩამოსახლების შემდგომ, ოსურ გარემოში მოქცევის შედეგად. ამიტომაც ლილოელთა პრობლემა (კერძოდ ის, რომ მათ ოსებად მიიჩნევენ), გამოწვეულია საკითხში მათი მეზობლების გაუცნობიერებლობით. გულნაკლული რ. თიგიშვილი, ჩვენი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი თბილისელი მოღვაწე, წერს - „წინაპართა გადმოცემით დიდი ლილოელთა ჯილაგი და მოდგმა წმიდა ქართულია, ასეთივე აზრია დამკვიდრებული სამაჩაბლოს ქართულ მოსახლეობის ნაწილში (ე. ი. მათში, რომელთაც „ოსური“ გვარები აქვთ)... ბუნებრივია, იბადება კითხვა: მაინც როდემდე უნდა იყოს დიდი ლილოს მკვიდრი მოსახლეობა ხალხში გაბატონებული მცდარი შეხედულებით მონათლული? ჩვენ კარგად გვესმის, რომ ყოველივე ამის გასარკვევად დიდ ლილოელთა ეტიმოლოგიით დაინტერესებულ ისტორიკოსთა ავტორიტეტული დასკვნებია საჭირო, ამიტომაც მოთმინებით ველით იმის საჯაროდ გამოცხადებას და აღიარებას, რაც ჩვენთვის დიდი ხანია ცხადზე უცხადესია. საყურადღებოა ერთი გარემოება - ძველი გადმოცემების მიხედვით, თაობიდან თაობის ხსოვნას შემორჩა ლილოელთათვის უცილობელი ჭეშმარიტება: ჩვენი წინაპრები ქართველები იყვნენ და სამაჩაბლოს დროშის ქვეშ იცავდნენ სამშობლოს“ (რ. თიგიშვილი, დიდი ლილოს ჭეშმარიტი სული, გაზ. „მამული“, №15, VIII, 1990 წ.).

მიუხედავად დიდ ლილოელთა ასეთი ეროვნული სულისკვეთებისა, მეზობლები მათ თავდაჯერებით - ოსებს უწოდებენ, ამიტომაც კითხულობს ავტორი - „აბა მაშ რა გამართლება უნდა მოვუძებნოთ ისეთ აბსურდულობამდე თავდაჯერებული ადამიანების ახირებას, რომლებიც სისხლით, სულით-ხორცამდე ქართველებს არაქართველებად აცხადებენ?“ (იქვე, გვ. 4).

მართლაც, უცოდინარობა და სიმართლის გაგების უსურველობა წარმოშობით ქართველს არაქართველად აცხადებს საქართველოშივე. მადლობა ღმერთს, სამაჩაბლოს ზემოთ აღნიშნული მკვიდრნი არ გაოსებულან, მაგრამ მათი მოგვარეების და თანამეტომეების ნაწილი ხომ „ოსებად“ ჩაეწერა, სხვა ავტორები წერენ - „მრავალი ქართველი, რომელნიც ცხოვრობდნენ ქსნის, ლიახვის, მეჯუდას, ჭარებუდას და ელტურას ხეობებში, ისტორიულ სამაჩაბლოსა და ქსნის საერისთაოში - ილურიძეები, ელბაქიძეები, მარიამიძეები, შევარდნაძეები, ჯირკვალიძეები და სხვები, მთიდან მოწოლილი ოსური მოსახლეობის ისეთ იზოლაციაში მოხვდნენ, რომ ნაწილობრივ დაკარგეს

მშობლიური ენა, თვითშემეცნება და ბევრჯერ ჩვენ თვითონ დაგვიდასტურებია, როცა ერთი ძმა ქართველად იწერება, ხოლო მეორე ოსად“ (ელ. ნადირაძე, ნ. შოშიტაშვილი „კვიცი გვარზე ხტის“ გაზ. „ახ. ივერიელი“, 26. VI. 1990 წ.).

წარმოუდგენელია ერის უფრო მეტად დაცემა, თვით სამშობლოშივე დენაციონალიზაცია! და თანაც თვალხილულად, იმდენად, რომ მაგალითად ქართული წარმომავლობის ორი ძმიდან ერთი ოსად იწერება და მეორე ქართველად! უფრო მეტიც, ჩანს, ერთ-ორ „ოსად“ ჩაწერილ ქართველს მოუწადინებია მამაპაპეული ეროვნების აღდგენა, მაგრამ მას დიდ წინააღმდეგობას უწევენ, ამიტომაც ზემოთ ხსენებული ავტორები ეკითხებიან მსგავს მოწინააღმდეგეს - „ამხ. ბერელიძევ, როგორ ფიქრობთ, ასეთ ხალხს უარი უნდა ეთქვას თავისი ნამდვილი გვარის აღდგენაზე თუ ყველაფერი მოსკოვს უნდა შეეკითხოთ?“ (იქვე, გვ. 3).

ავტორთა მიერ ნახსენებ „ამხ. ბერელიძის“ მსგავს ადამიანზე იტყვიან ხოლმე - „თავისი თავი რომის პაპზე უფრო მეტ კათოლიკედ მოაქვსო“, გადაჭარბებას, ყალბ თუ ნამდვილ ემოციურობას სიკეთე არავისთვის მოუტანია, რამეთუ „რომლითა საწყაულითა მოუწყოთ - მოგეწყოთ თქვენ“, - ბრძანებს ჩვენი უფალი იესო ქრისტე, რომელსაც ასე ვევედრებით - „ისევე მოგვიტევე ჩვენ ჩვენი ცოდვები, როგორც ჩვენ მივუტევებთ ჩვენს მიმართ შემცოდეთ“, მიუტევე და მოგეტევება, შეუნდე და შეგინდობენ, ვინაა შეუცდომელი? დიახ, შეცდნენ ის ქართველები; ვინც თავის დროზე „ოსად“ ჩაეწერა, მაგრამ მათ შვილებს და შთამომავლებს რატომ არ უნდა მიეცეთ წინაპართა შეცდომის გამოსწორების ნება?

უთუოდ გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ისტორიულ სამაჩაბლოში მცხოვრები ქართველები იძულებულნი იყვნენ ოსებად ჩაწერილიყვნენ XIX საუკუნეში, რუსთა მპყრობელობის დროს, რუსეთის ხელისუფლების მიერ საგანგებოდ გატარებული და დაგეგმილი პოლიტიკის შედეგად, რუსულმა ადმინისტრაციამ შექმნა ისეთი სოციალური გარემო, რომ ქართველად ყოფნა გაუსაძლისი გახდა შიდა ქართლში, ხოლო ოსებისა და „ოსებად“ ჩაწერილ ქართველებს დიდი შეღავათები და უპირატესობანი ეძლეოდათ, ამის შესახებ არსებობს ვრცელი სამეცნიერო ლიტერატურა. შიდა ქართლში მსგავსი ანტიქართული პოლიტიკა ტარდებოდა XX საუკუნეშიც, ე. ი. XX საუკუნეშიც ქართლში მცხოვრები ქართველები იძულებულნი იყვნენ ოსებად ჩაწერილიყვნენ. XX ს. 20-30-იან წლებში მსგავსი იძულების გამომწვევი პირობები კარგად აქვს გადმოცემული მიუდგომელ მეცნიერ-მკვლევარს გ. ბოჭორიძეს, რომელიც ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის აო“-ში მოყოლილი 4129 ქართველი კომლის ანუ 23460 ქართველის შესახებ 20-იან წლებში წერდა: „ოსეთში მოყოლილი ქართველები ყოველმხრივ საშინლად შევიწროებულნი არიან, ისინი აშკარა ტყვეებად გრძნობენ თავს... ქართული ენა იდევნებოდა ქართულ სოფლებში. მიწერ-მოწერა და სხვა ჯერ რუსულად სწარმოებდა, ხოლო ახლა ოსურად, ქართული კი განდევნილია. სამართალი მიდგომითია. ყველაფერში აშკარა გადახრა არის ოსების მხარეს, თვალში ამოღებული კაცისათვის სამართალი არ არსებობს... ადგილ-მამულის მფლობელობის საქმეში უპირატესობა ოსებს ეძლევა (ძირითადად ამ მიზეზის გამო ეწერებოდნენ ქართველები ოსებად - ა. ჯაფარიძე). გადასახადს პირველ ხანებში მარტო ქართველებს ახდევინებდნენ, ხოლო შემდეგ აშკარად ქართველ გლეხებს სტვირთავდნენ. სკოლებს უხსნიან ოსებს, ქართველებს კი იშვიათად... „თუ გინდათ ოსურ სკოლაში ატარეთ შვილები, თუ არა და თქვენთვის სკოლას ვერ გავხსნითო... მოსამსახურეებად მილიციიდან დაწყებული სულ ოსებს იღებენ.

სომხებს უფრო აძლევენ ადგილს ვიდრე ქართველებს“ (ლ. ფრუიძე, გ. ბოჭორიძე „მნათობი“ №9, 1990, გვ. 136).

გ. ბოჭორიძის მიერ მოყვანილი ფაქტები სხვა მასალებითაც დასტურდება. მაგ. 1923 წელს „სამხრეთ ოსეთის ცაკის“ დადგენილებით საქართველოს ისტორიულ ნაწილში - სამაჩაბლოში, საერთოდ უკუგდებული იქნა ქართული ენა და ოსური სავალდებულო ენად იქცა (ა. თოთაძე, ოსები ქართულ მიწაზე, გაზ. „სოფ. ცხოვრება“ 9. II, 1991 წ.). სამაჩაბლოში ანტიქართული ისტერია უფრო ადრეც - 1917-1920 წლებშიც მიმდინარეობდა. 1918 წლის 29 მარტს გაზეთი „ალიონი“ წერდა - „გაბოლშევიკებულმა ჯარისკაცებმა უთხრეს გლეხებს: ხომ ხედავთ მიწას არ გაძლევთ გასწყვიტეთ თავადაზნაურობა და წაიღეთ მიწებიო, გლეხებიც ასე მოიქცნენ. თავადებსა და მათ ბავშვებს ჰხოცდა ბრბო შეუბრალებლად“ - ქართული მოსახლეობის სასტიკი დევნის შესახებ წერს ლევან თოიძე (მაცნე, ისტორიის სერია №3, 1990).

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ რევოლუციამდეც ოსი მოსახლეობა, რომელიც მაშინ ხიზნების სახელით ცხოვრობდა შიდა ქართლში, ქართველ მოსახლეობაზე მეტი უპირატესობითა და შეღავათებით სარგებლობდა სოციალურ სფეროებში (იქვე, გვ. 33).

ოსებს ქართველებთან შედარებით დიდ უპირატესობას ანიჭებდა რუსეთის ხელისუფლება XIX საუკუნეში, რაც წინასწარ იყო გამიზნული იმპერიის ინტერესებიდან გამომდინარე. განსაზღვრული იყო შიდა ქართლში უზარმაზარი სამხედრო პოლიგონის მოწყობა, იქედან ქართველების აყრა და ოსების ჩასახლება, საბედნიეროდ იმპერია დაემხო და გეგმა განუხორციელებელი დარჩა.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული იწვევდა ქართველების სოციალურ-ეროვნულ შეზღუდვას ოს ხალხთან შედარებით, რაც დაედო კიდეც საფუძვლად ქართველების გაოსებას საქართველოშივე. ამ მიზეზის გამო ჩაეწერა „ოსად“ ქართველობა.

„ქართველთა ისტორიული ბედუკუღმართობის ბრალია ყოველივე ეს თორემ ჩვენს ქვეყანაში რატომ უნდა გაოსებულიყო, გასომხებულიყო, გათათრებულიყო, გაფრანგებულიყო, გალეკებულიყო, გააფხაზებულიყო ჩვენი სისხლი და ხორცი?“ - წერს როლანდ თოფჩიშვილი (ისტორიის გამყალბებლებთან კამათს აზრი აქვს? გაზ. „ლიტ. საქ.“ 18. I. 1991 წ.).

დიახ, ქართველები გაოსდნენ. საბედნიეროდ ხშირად გაოსება იმით გამოიხატება, რომ - „ოსად“ ჩაწერილ ქართველს უყალიბდება ოსური თვითშემეცნება (ე. ი. ოსად მიიჩნევს თავის თავს). სხვა მხრივ ის აბსოლუტურად ინარჩუნებს ქართულ წეს-ჩვეულებებს, ქართულ ენას, ქართულ ტრადიციებსა და ქართულ გვარსაც კი. „გაოსებულის“ ქართული ფორმის მქონე გვარი - უკვე აღარ მიიჩნევა ქართულად. ეროვნული თვითშემეცნება სხვა ყველა თვისებას ფარავს. ასე იქცევა ხოლმე სისხლ-ხორცით, მამა-პაპით ქართველი ოსად.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულს დოკუმენტურად ადასტურებს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი, რომელიც საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიასთან არსებობს.

მაგალითად გვარი თომაევი, ერთი შეხედვით, ოსურია, მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე არ არის, აი, რას წერს აღნიშნული ინსტიტუტი - „თომაევები წარმოშობით არიან გუჯარეთიდან. აქ გადმოსახლებული არიან შიდა ქართლის მთიანეთიდან (სოფლები ქვემო კაბუეთი, როკა). გვარი ნაწარმოებია რუსული სუფიქსით და მისი მატარებელნი მიკუთვნებულნი არიან ოსური ეროვნებისადმი, მაგრამ, როგორც საისტორიო საბუთებითა და ეთნოგრაფიული მონაცემებით

ირკვევა, თომაევები წარმომავლობით არიან ქართველები და მათი ადრინდელი ქართული გვარი იყო თომაშვილი. თომაშვილების თომაევებად და ოსად ჩაწერა მოხდა იმიტომ, რომ გვიან ფეოდალურ პერიოდში შიდა ქართლში განსახლებულნი მოყვნენ ოსურ ეთნიკურ გარემოში. შიდა ქართლის მთიანეთი (ლიახვის, ლეხურას, მეჯუდას ხეობების ზემო წელი) XVI საუკუნემდე მთლიანად ქართველებით იყო დასახლებული. ქართველი მთიელების ბარში ჯგუფურმა გადმოსახლებამ, შიდა ქართლის მთიანეთში გამოიწვია ჩრდილო კავკასიის მთიანეთიდან ოსთა გადმოსახლება, რომელთაც აქ დახვდათ მცირე რაოდენობით ქართული მოსახლეობა. უმცირესობაში აღმოჩენილი ქართველი მთიელები, მოხვდნენ რა ოსურ გარემოცვაში, გაოსდნენ, მათ შორის არიან თომაშვილები, სხვათაშორის 1886 წლის საოჯახო სიებში კოშკებში მცხოვრები თომაშვილები ქართველებად არიან ჩაწერილი (სცსსა ფ. 254 ან. 3 საქ. №1682). ასევე ქართველებად არიან ჩაწერილი 1814 წლის აღწერაში (სცსსა. ფ. 254. ან. I. საქ. №367). ამავე აღწერიდან ისიც ირკვევა, რომ უფრო ადრე თომაშვილებს თომაურის გვარი უტარებიათ. თომაშვილების თომაევად ჩაწერა მოხდა XX ს-ის დასაწყისში. ამრიგად თომაევები წარმომავლობით არიან ქართველები. რომელთა ადრინდელი ქართული გვარი იყო თომაშვილი. თომაშვილების ოსებად და თომაევებად ჩაწერა (გაოსება) მოხდა იმიტომ, რომ ისინი მოხვდნენ ოსურ გარემოში. თომაევების მიერ თავდაპირველი ქართული გვარისა (თომაშვილი) და ქართული ეროვნების აღდგენა მეცნიერულად გამართლებული და სასურველია". ხელს აწერენ - ინსტიტუტის დირექტორი აკად. გ. მელიქიშვილი, სწავლული მდივანი თ. თოდრია, წამყვანი მეცნიერი რ. თოფჩიშვილი. ინსტიტუტის მიერ საბუთი გაცემულია 19. 04. 90 წ. №06. 01662.

ვაი სირცხვილო ჩვენი ერის დაცემავ და განუკითხაობავ, ქართველი თავის სამშობლოში - საქართველოშივე ჰკარგავს ეროვნებას, გვარს, თვითშემეცნებას, ხოლო ჩვენ გართული ვართ წვრილმანი ამბიციური საყოფაცხოვრებო, საოჯახო თუ სამეზობლო მოვლენებით. ჩვენს გვერდით მცხოვრები ქართველი ეროვნებას ჰკარგავს, ჩვენგან უცხოვდება, გვეთიშება. თუმცა სიტყვით ხშირად ვამბობთ პათეტიკით - „საქართველო, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი!", საქმით? ქართველი გვეკარგება, ჩვენ კი მივძახით - გზაც იქით გქონიაო! საით? არ ვიცით, რომ რაც არ უნდა ეწეროს პასპორტში ქართველს, ის მაინც უკანვე საქართველოში დაბრუნდება და დაბრუნდება უკვე არა მოყვარედ, არამედ მტრად.

აი, რას წერს აღნიშნული ინსტიტუტი გვარ თურმანოვის შესახებ - „გაცნობებთ შემდეგს: თურმანოვი წარმოშობით არის შიდა ქართლის მთიანეთიდან, ისინი წარმომავლობით არიან ქართველები, რომლებიც შიდა ქართლის მთისწინეთსა და ბარის სხვადასხვა სოფლებში იყვნენ განსახლებული. გვარი ნაწარმოებია რუსული სუფიქსით და მისი მატარებელნი მიკუთვნებულნი არიან ოსური ეროვნებისადმი, მაგრამ როგორც საისტორიო საბუთებითა და ეთნოგრაფიული მონაცემებით ირკვევა, თურმანოვები წარმომავლობით არიან ქართველები და მათი ადრინდელი ქართული გვარი იყო - თურმანიძე. თურმანიძეების ოსებად და თურმანოვებად ჩაწერა მოხდა იმიტომ, რომ ისინი მოხვდნენ ოსურ ეთნიკურ გარემოში... თურმანოვების წინაპარი თურმანიძეები სწორედ საქართველოს ერთ-ერთი ისტორიული პროვინციიდან - დვალეთიდან არიან. თურმანიძეების ადრინდელი ქართული ეროვნება ფიქსირებულია 1814 წლის აღწერაში (სცსსა ფ. 254. ან. I, საქ. №367)... თავდაპირველი ქართული გვარისა (თურმანიძე) და ქართული ეროვნების აღდგენა მეცნიერულად გამართლებული და სასურველია. ინსტიტუტის

დირექტორი აკად. გ. მელიქიშვილი, სწავლული მდივანი თ. თოდრია, წამყვანი მეცნიერი რ. თოფჩიშვილი“ საბუთი გაცემულია ინსტიტუტის მიერ 24. II. 1989 წ. №0601662.

ხეთაგუროვი - ცნობილი გვარია. გვარის დაბოლოება „ოვ“ რუსული სუფიქსია და რუსმა ჩინოვნიკებმა დაუმატეს ჩვენებურთა გვარებს, რუსული სუფიქსის ჩამოცლის შემდეგ დარჩენილი „ურ“ სუფიქსი (ხეთაგური) - ქართულია და ჩვენ მთიელთა შორის გავრცელებული (ზვიადაური, ალუდაური და სხვა). აი, რას წერს ამ გვარის შესახებ ინსტიტუტი - „...საინტერესო საბუთებითა და ეთნოგრაფიული მონაცემებით ირკვევა, ხეთაგურები წარმომავლობით არიან ქართველები... 1814 წლის აღწერაში ხეთაგურები ქართველებად არიან ჩაწერილი (სცსსა. ფ. 254, ან. I, ქ. №367). გაოსებულ ხეთაგურთა ზოგიერთი ნაწილი ხეთაგუროვებად ჩაწერეს. ამრიგად, ხეთაგურები წარმომავლობით არიან ქართველები, რომელთა ოსებად ჩაწერა მოხდა იმიტომ, რომ ისინი აღმოჩნდნენ ოსურ ეთნიკურ - ენობრივ გარემოში. ხეთაგურების მიერ ქართული ეროვნების აღდგენა მეცნიერულად გამართლებული და სასურველია“. საბუთი გაცემულია ინსტიტუტის მიერ 27. 04. 1990, №0617007.

ბუძიშვილი - საკმაოდ გავრცელებული გვარია (აქედანაა - ბუძიევი). სულ რამდენიმე ათეული წლის ბუძიშვილები - იწერებოდნენ როგორც ბუჯიშვილები (ამას ადასტურებს გიორგი ალექსის ძე ბუჯიშვილის (დაბ. 1908 წ.) ქორწინების მოწმობა (გაცემული 31. X. 90 წ. ქორწინება 8. VII. 1926 მისი შთამომავლები ბუძიშვილებად იწერებიან ამჟამად).

აღნიშნული ინსტიტუტი საისტორიო საბუთებზე დაყრდნობით ასკვნის - „...ბუძიშვილები წარმომავლობით არიან ქართველები და მათი ადრინდელი ქართული გვარი იყო - ბუჯიაშვილი... 1886 წლის საოჯახო სიებში ბუძიშვილები - ბუჯიაშვილებად და ქართველებად არიან ჩაწერილი (სცსსა, ფ. 254, ან. I საქ. №367). შიდა ქართლის მთაში განსახლებული ბუძიშვილების (ბუჯიაშვილების) წინაპრები ბუჯიძის გვარს ატარებდნენ, ამრიგად, ბუძიშვილები წარმომავლობით არიან ქართველები, მათი ოსებად ჩაწერა (გაოსება) მოხდა იმიტომ, რომ ისინი მოხვდნენ ოსურ ეთნიკურ გარემოში. ბუძიშვილების მიერ თავდაპირველი ქართული გვარისა (ბუჯიაშვილი) და ქართული ეროვნების აღდგენა მეცნიერულად გამართლებული და სასურველია“. საბუთი გაცემულია 15. 10. 1990, №0601662.

ქართველთა გაოსების შესახებ ჩვენ გვაქვს მეცნიერ ეთნოგრაფთა უამრავი მონაცემი. გ. ჯალაბაძე წერს - რომ ქართველთა გაოსების პროცესი ჯერ დაიწყო ქართლის მთიანეთში და „მხოლოდ მაღალმთიან ხეობას მოიცავდა, მეოცე საუკუნეში პროცესმა გადმოინაცვლა დაბალმთიანი გარდამავალი ზოლისაკენ“ (ეთნიკური პროცესები შიდა ქართლში 1987, გვ. 17-18), ე. ი. თუ ქართველები XIX და წინა საუკუნეებში ოსდებოდნენ მხოლოდ ქართლის მთიანეთში, XX საუკუნეში, ქართველები უკვე ოსდებოდნენ ბარში - სოფლებსა და ქალაქებში. ქართველთა გაოსების პროცესი შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ საქართველოში შემოსულ უცხოელ მეცნიერებს. მაგალითად XVIII ს-ის დიდი გერმანელი მეცნიერი გიულდენშტედტი წერს - „კავკასიელ მთიელთა შორის, განსაკუთრებით ლეკებსა და ოსებში, არის ბევრი ქართველი, რომელთაც რელიგიასთან ერთად ენაც დაივიწყეს“ (გიულდენშტედტი, მოგზაურობა საქართველოში, ტ. I, გვ. 185).

ვახუშტის დროს ქართლის მთიანეთში ოს-დვალები არცთუ დიდი ხნის შემოსულები იყვნენ, ამიტომაც მაღრან-დვალეთში (ჯავის რაიონში) ოსებთან ერთად ჯერ კიდევ ცხოვრობდა ქართველების დიდი რაოდენობა, რის შესახებც

წერს გიულდენშტედტიც. მალე ქართველები - ოსურ გარემოში მოქცეულნი გაოსდნენ ანდა ბარში ჩამოსახლდნენ. ბარელები ამ მხარეებიდან ჩამოსულ ქართველებს - ოსებს უწოდებდნენ. აღსანიშნავია, რომ დვალები - ქართველები იყვნენ, რომელნიც კიდევ უფრო ადრე გაოსდნენ, მათი გაოსების პროცესს გამოწვლილვით აღწერს ვახუშტი.

აღსანიშნავია, რომ ქართველთა გაოსების პროცესი არც უბრალო ხალხისათვის ყოფილა შეუმჩნეველი. გაოსების შესახებ ეთნოგრაფიული მასალები მოკრებილია მეცნიერთა მიერ. მაგალითად ბედოშვილებს, ოდიშვილებს და მელაძეებს ერთი წინაპარი ჰყოლიათ. გვარად ცეცხლაძე, მეჯუდის ხეობელი. ამ ძირ გვარ ცეცხლაძედან, სამი ძმის გაყოფის შემდეგ წარმოშობილან აღნიშნული გვარები. შემდეგ გამრავლებულან, ბარში ჩამოსულან „დაუკარგავთ ნამდვილი გვარი, ცეცხლაძე და გადაკეთებულან სამ გვარად - ოდიშვილად, ბედოშვილად და მელაძედ. მელაძეები და ბედოშვილები გაოსდნენ“ (რ. თოფჩიშვილი, ქსნის ხეობის ზოგიერთი ეთნო-ისტორიული საკითხები, მაცნე, ისტორიის სერია, 1987, №4, გვ. 35).

ხარხელები, ჯაბაურები და ფსუტურებიც გაოსებული ქართველები არიან - „ჩვენი მოგვარეები ყოფილან აგრეთვე ქოლოთში მოსახლე ხარხელები და ფსუტურები, ზოგი ნახიდში ცხოვრობდა. ნახიდში ბევრი გაოსდა და ფსუტურები თვითონ უფრო ოსურად ლაპარაკობენ“ (იქვე, გვ. 39). ასევე ითქმის ბიტიევების ანუ პიტიევების შესახებ. მათი წინაპრები ყოფილან გუთნიაშვილები, გუთნიაშვილების ერთ-ერთ შტოსათვის ძელყორაშვილების გვარი მიუციათ. მათი ნამრავლი ორ შტოდ გაყოფილა - ბეკარაშვილებად და ბიტიაშვილებად. ბიტიაშვილები გაოსებულან. „ძელყორაშვილების ძირგვარი გუთნიაშვილი ყოფილა. ძელყორაშვილების გვარს კი შედარებით გვიან - XIX ს-ის პირველ ნახევარში - გამოყოფიან ბეკარაშვილებისა და ბიტიაშვილების გვარი“ (იქვე, გვ. 39). ბიტიაშვილები ანუ ბიტიაანთი რუსული ადმინისტრაციის გავლენით გვარს უმატებენ გვარწარმომქმნელ რუსულ სუფიქსს „ევ“ და ბიტიაშვილების ნაცვლად ფორმირდება გვარი - ბიტიევი.

ქართველები არიან აგრეთვე ილურიძეები, თუმცა მათ პასპორტში ეროვნება - ოსი აქვთ ჩაწერილი და ოსურიც იციან. ილურიძეების გაოსების მეცნიერული სურათი იქვეა მოცემული. წარმოშოით ქართველებია ელოევები. მათი წინაპარი მოხევე გიგაური ყოფილა, რომელიც ქარჩოხში დასახლებულა, მათი მემკვიდრენი არიან ქსნის ხეობელი პავლიაშვილები - „პავლიაშვილების განაყრებად ითვლებიან ელოშვილები. ამ გვარისათვის საფუძველი დიდი ოჯახის უფროსს ელო პავლიაშვილს მიუცია. 1774 წლის აღწერის დავთარში ასეთი პიროვნება მართლაც გვხვდება“ (იქვე, გვ. 32).

სიუკაევების ანუ შიუკაევების წინაპრები ყოფილან - შიუკაშვილები - აღწერის მასალებიდან ჩანს, რომ ჯიკაევების ანუ მანჯიკაევების წინაპრები - მანჯიკაშვილები ყოფილან, არა უხსოვარ დროს, არამედ ამ ასიოდე წლის წინ, მაშასადამე, ისინი უკანასკნელ ათწლეულებში გაოსდნენ. კაჭიური - სუფთად ქართული გვარია მაგრამ ის განაყოფია ქოქიაშვილებისა ანუ ქოქოევებისა, მაშასადამე, ორი ძმიდან ერთი - ქართველია (კაჭიური), მეორე კი „ოსი“ - ქოქოევი. თვითონ ჩოჩიევებიც კი ქართული წარმოშობისანი არიან, მათი ძირ გვარი - ქარუმიძე ყოფილა. „1774 წ. სოფ. უკანა მხარში ძირითადად მკვიდრობენ შიუკაშვილები, ოღაძეები. 1873 წლის კამერალური აღწერის მიხედვით აქ ჩანან მანჯიკაშვილები, ეთნოგრაფიული მასალით ოღაძეთა გვარიდან არიან გამოსული პაპიაშვილები... გავაზში მკვიდრობენ კაჭიურებიც, მათი ძირი გვარი

ქოქოშვილი ყოფილა... ჭოჭალების (ჩოჩელები) ძირი გვარი ქარუმიძე (იქვე, გვ. 33, 36, 37). მთის გვარ ჩოჩელებისაგან ნაწარმოებია გვარი ჩოჩიშვილებისა.

აი, რას წერს იკოშვილების გვარის შესახებ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტი - „იკოშვილი წარმოშობით არის შიდა ქართლის მთიანეთიდან. ისინი წარმომავლობით არიან ქართველები... გვარი ნაწარმოებია ქართული სუფიქსით და მისი მატარებლები მიკუთვნებული არიან ოსური ეროვნებისადმი, მაგრამ, როგორც საისტორიო საბუთებითა და ეთნოგრაფიული მონაცემებით ირკვევა, იკოშვილები წარმომავლობით არიან ქართველები. იკოშვილების ოსებად ჩაწერა მოხდა იმიტომ, რომ ისინი მოხვდნენ ოსურ ეთნიკურ გარემოში. XVI საუკუნიდან შიდა ქართლის მთიანეთიდან ქართველი გლეხები მასიურად აიყარნენ და მტრისაგან გავერანებულ ბარში დასახლდნენ, ქართველთა ნასოფლარებზე კი ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთიდან გადმოსახლებული ოსები დაფუძნდნენ. ოსთა მრავალრიცხოვან გარემოცვაში მცირერიცხოვანი ქართველი მთიელები გაოსდნენ... იკოშვილების ქართველობა ფიქსირებულია 1814 წლის აღწერაში, სადაც ქართველებად არიან ჩაწერილი (სცსსა ფ. 254, ან. I, საქ. №369). ქართველებად არიან ჩაწერილი იკოშვილები 1873 წლის აღწერაში ქართლის კამერალურ აღწერაშიც (სცსსა. ფ. 254, ან. 3, საქ. №146, გვ. 211). ამრიგად, იკოშვილები, წარმომავლობით არიან ქართველები, რომელთა ოსებად ჩაწერა მოხდა იმიტომ, რომ ისინი აღმოჩნდნენ ოსურ ეროვნულ გარემოში. იკოშვილების მიერ ქართული ეროვნების აღდგენა მეცნიერულად გამართლებულია და სასურველია“. საბუთი გაცემულია ინსტიტუტის მიერ 27. 11. 1990, №06. 01. 622.

ჩვენი აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტი მრავალგზის აღნიშნავს, ქართლის მთიანეთში ქართველთა გაოსების ხელშემწყობ მთავარ მიზეზს, კერძოდ, XVI-XVII საუკუნეებში ქართველი მთიელების ერთი ნაწილი ჩამოსახლდა ქართლის ბარში, ხოლო მთიანეთში კავკასიიდან შემოსული ოსები დამკვიდრდნენ. ისინი უფრო მეტნი იყვნენ, ვიდრე მთის სოფლებში დარჩენილი მკვიდრი ქართველობა. ამიტომაც ქართველები მოჰყვნენ ოსურ გარემოცვაში და თანდათან გაოსდნენ, ხოლო ბარელებმა ამ გაოსებულთა უკვე ბარში მცხოვრები მოგვარეები და ნათესავებიც ოსებად მიიჩნიეს. მაგალითად ძველთაგანვე ცნობილი ქართული გვარია ბესტავაშვილი. ისინი საქართველოს მთიანეთში ცხოვრობდნენ ჯერ კიდევ საქართველოს მთებში ოსების შემოსვლამდე. არსებობდა კიდეც სოფელი სახელწოდებით „ბესტაავაანთ სოფელი“, მალე აქედან და მთის სოფელ გუდისიდან ბესტავაშვილები თანდათან ბარში ჩამოსახლდნენ. ხოლო მათ სოფლებში თანდათანობით ჩასახლდნენ ოსები, მაგალითად XVIII საუკუნის სამოცდაათიან წლებში „ბესტავაანთ სოფელში“ სულ ოთხი კომლი ოსი ცხოვრობდა (ხელნაწერთა ინსტიტუტი ფ. „ჰაშ. დე“ დოკ. 5421). მალე ოსების რიცხვი გამრავლდა, ბესტავაშვილები კი ოსურ გარემოში მოექცნენ, მართალია მაშინ მათ მიიღეს ზოგიერთი ოსური ჩვეულება, მაგრამ როგორც ეთნოგრაფიული მასალა უჩვენებს - არ გაოსებულან. ბესტავაშვილების ერთი ნაწილი გაოსდა არა მთაში, არამედ უკვე ქართლის ბარში. ეთნოგრაფიული მასალიდან ჩანს, რომ მთიდან ჩამოსახლებული ბესტავაშვილები ქართველობდნენ და დასახლებულან ძამის ხეობაში (ახლანდელი ქარელის რაიონი), ზღუდერში (ფანასკერტელების მამულში), ოსური არც ცოდნიათ, და გვარში ერთი ცნობილი მღვდელიც ჰყოლიათ (ცნობილია იმ დროისათვის ოსები წარმართები იყვნენ და მათგან მღვდლად არავის აკურთხებდნენ). აქედან ისინი გაყოფილან და სხვადასხვა კუთხეებში გადასახლებულან. მაგალითად გორში, ატენში, გორსა და სხვაგან დამკვიდრებული ბესტავაშვილები ქართველები

არიან, მათგანაა გამოსული ინგლისში გადასახლებული ცნობილი მეცნიერი სელექციონერი ბესტავაშვილი, სოფელ ტყემლანაში გადასახლებულ ბესტავაშვილებს ოსური შეუსწავლიათ, ხოლო აქედან აფნისში გადასახლების შემდეგ უკვე „ოსებად“ ჩაწერილან. ასე რომ, ბესტავაშვილების დიდ ნაწილს პასპორტში „ქართველი“ უწერია, თავისი ნამდვილი ეროვნება, ხოლო მცირე ნაწილს - „ოსი“. ასევეა გიკაშვილებიც. გიკაშვილების დიდ ნაწილს პასპორტში „ქართველი“ უწერია და წარმოშობითაც ქართველები არიან, ქართველი გიკაშვილები ცხოვრობენ ქარელის რაიონის სოფ. ზემო და ქვემო შაქშაქეთში, არადეთში, აგარაში, ხოლო მათი განაყოფების ანუ როგორც უწოდებენ „ერთი ძმის შვილების“, აფნისში და ლექეთში მცხოვრები გიკაშვილების ეროვნება - „ოსია“. ერთი ძმა ქართველია, მეორე ოსი, ორივენი კი წარმოშობით ჩვენი სისხლი და ხორცია.

ჩვენი დაუდევრობის გამო უკვე სადავოდაა ქცეული თაყაიშვილების, ბარათაშვილების, სააკაძეების, ერისთავების, ხერხეულიძეების, გუდიაშვილების, თარხნიშვილების და სხვათა ეროვნება, ისინი ოსებად ცხადდებიან. როგორ მოეწონებოდა ექვთიმე თაყაიშვილს, მიქელ თარხნიშვილს, ნიკოლოზ ბარათაშვილს, გიორგი სააკაძეს, თორნიკე ერისთავს, ცხრა ძმა ხერხეულიძეს, ლადო გუდიაშვილს და სხვებს მათი და მათი მოგვარეების ოსებად გამოცხადება, არადა მათი მოგვარეების ერთი ნაწილი მართლაც ჩაეწერა ოსად, ზემოაღნიშნული იძულების გამო, არა ისინი არიან „გაქართველებულნი“, არამედ ჭეშმარიტი მათი მოგვარეები „ოსებად“ იქცნენ (ბ. ჯორბენაძე, „ახ. კომ.“ 10. X. 1989 წ.).

ჩვენს შრომაში „ჩვენგან გავაუცხოვოთ ჩვენი სისხლი და ხორცი“ (იხ. „ჯვარი ვაზისა“, 1990, №1, გვ. 54), გადმოცემული გვქონდა თუ როგორ ჩაწერა 1886 წელს რუსმა აღმწერმა თრუსოს ხეობის სოფელ ოქროყანაში მცხოვრები ქართველი გუდიაშვილები, ბიბილურები, არჯინაშვილები, ბიდაგიშვილები, ზაგალიშვილები, კაკაშვილები - გუდიევებად, ბიბილოვებად, არჯინოვებად, ბიდაგოვებად, ზაგილოვებად, კაკაევებად, მიუხედავად იმისა, რომ სოფ. თოლგოთის მკვიდრი თაყაიშვილებისა და ფიტარიშვილების საოჯახო ენა ქართული იყო, აღმწერმა ისინი ოსებად „ფიტაროვებად“ და „თაყაევებად“ ჩაწერა. იქვე გვქონდა გადმოცემული თუ როგორ იკარგება ქართველი გვარები თანდათან, თანახმად მოღწეული ეპიგრაფიკული მასალისა. როგორ იცვლება ქართული მამა-პაპეული გვარები რუსული „ევ“ სუფიქსის დართვით - „ოსურად“. ასე იქცნენ თანდათან გუფთელი ჯიოშვილები და თიგიშვილები - ჯიოევებად და ტიგიევებად (იხ. იქვე, გვ. 56). ფილიშვილები და გასიშვილები. ფილიევებად, პლიევებად, გასიევებად. „ფილიევების ზოგი ოჯახი ბიჭიკაშვილებად იხსენიება“ (იხ. იქვე, გვ. 56). ჯიოშვილი მღვდელი ყოფილა და სიონში უმსახურია, იმ დროს ოს-წარმართს მღვდლად არავინ აკურთხებდა. სოფელ ჯრიელი ქოთოლაშვილები - ქოთოლოვებად იქცნენ, სოფ. ნინოელი ქარსანაშვილები - ქარსანოვები, სოფ. მსხლებელი ცხოვრებაშვილები - ცხოვრებოვებად (ე. ი. ეპიგრაფიკული მასალიდან ქვაზე წარწერებიდან) ჩანს, რომ ძველი ძირ გვარია - ქართული დაბოლოების მქონე, ხოლო ახალია რუსული „ევ“ დაბოლოების მქონე. ამასვე უჩვენებს წარწერა - ძველი - სანაყოშვილებისა, შემდეგ იქცნენ - სანაკოევებად (გვ. 56). ძველქართული გვარებია სამაჩაბლოს მთიანეთსა - ბაბაშვილი, თანდილაშვილი, თიბილაშვილი (და არა თიბილოვი), ქვაბაძე, ხარებაშვილი, ფარასტაშვილი (და არა ფარასტაევი), გათოკაშვილი, რელგურიძე, ქოქოშვილი, დედაშვილი-ვალიშვილი, ბალიაშვილი და არა ბაგიევი (იქვე, გვ. 57). ვახტანგაძე ან ვახტანგური და არა ვახტანგოვი, ჩაბაშვილი და არა ცაბაევი (გვ. 56).

ხარებაშვილები საერთოდ ოსების ჩვენს მთებში შემოსვლამდე მოღვაწე ქართველი მღვდლები იყვნენ (ქართ. სამართლის ძეგლ. ტ. VII, გვ. 196). ასევე ოსების ჩვენში შემოსვლამდე მარგიშვილები (მარღიშვილები) - ჯავახეთშიც კი ცხოვრობდნენ (იქვე, გვ. 90). აღსანიშნავია, რომ გაოსებულან არა მარტო ქართველი ყმა-გლეხები, არამედ აზნაურები და თავადებიც კი. მაგალითად, ბორტიევების წინაპარი ბორტიშვილები მაჩაბლების ერთ-ერთ შტოს წარმოადგენდნენ. „მაჩაბლების გვარი თავადურ სახლებად დაიყო: ზაალიშვილებად, გიორგიშვილებად, რევაზიშვილებად და ბორტიშვილებად“. რევაზიშვილები - რევაზოვებად იქცნენ და გაოსდნენ. გაოსდნენ ქართველი ვაჭრები - დიაკვნისშვილები (დიაკონოვებად ჩაეწერნენ). გაოსებულ ქართველთა რიცხვი საკმაოდ დიდია, აღსანიშნავია, რომ მათ ფაქტიურად არ იციან ოსური ენა, არა აქვთ ოსური წეს-ჩვეულებები, ისინი ქართულ ენაზე ზრდიან შვილებს, ქართულ სკოლებში ქართული ადათ-წესებითა და ჩვეულებით, მათი „ოსობა“ მხოლოდ იმით გამოიხატება, რომ პასპორტში რუსულ-ბოლშევიკური ხელისუფლების წყალობით „ოსი“ უწერიათ, სხვა მხრივ, როგორც წარმოშობით, ისე თვითშემეცნებით ისინი ქართველები არიან. თუმცა შეიძლება იყოს გამონაკლისი. მათ ერთმანეთს შორის სიყვარული და პატივისცემა უნდა ჰქონდეთ, ხოლო ჩვენ ვილოცოთ ყველა ქრისტიანისათვის.

გაზ. „ერი“. 4. V. 1991 წელი.

ახალი თაობის აღსაზრდელად

ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის ქადაგება ახალციხის სასულიერო სასწავლებლის გახსნისას

ბოლო წლებამდე საქართველოში ერთადერთი სასულიერო სემინარია არსებობდა მცხეთაში, რომელიც შემდგომ თბილისში იქნა გადატანილი და გაფართოებული.

დედაქალაქის გარეთ, საქართველოს კუთხეთა შორის, მესხეთი იყო პირველი, სადაც 1990 წელს დაარსდა სასულიერო სასწავლებელი.

ესაა უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენა სამცხე-ჯავახეთის ეპარქიისათვის. საქართველოს თითქმის ყველა კუთხიდან - იმერეთიდან, ქართლ-კახეთიდან და თბილისიდანაც კი აქ შემოკრებილი სტუდენტები უნდა აღიზარდნონ საეკლესიო მოღვაწეებად, რომელთაც სულიერად უნდა გააძლიერონ ჩვენი მამული.

ღვთის ამ დიდი მოწყალების სამადლობელი საზეიმო წირვის შემდეგ 1990 წ. 30 სექტემბერს სამცხე-ჯავახეთის ეპისკოპოსმა ანანია ჯაფარიძემ სასწავლებლის პირველმა რექტორმა, სიტყვით მიმართა მორწმუნეებსა და საზოგადოებას.

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო!

უპირველესად ყოვლისა, ვმადლობდეთ უფალ ღმერთს, რომელმაც თავისი დიდი მოწყალებით მოხედა ჩვენს დავრდომილ კუთხეს - მესხეთს და ინება აქ დაარსება სასულიერო სასწავლებლისა.

ღვთივკურთხეულ საქართველოში სწავლისა და ცოდნის მოყვარულ ქართველ ერს მრავალი სხვადასხვა ტიპის სასწავლებელი გააჩნია, მიუხედავად ამისა, ახლის გახსნა ყოველთვის სიხარულის მომტანია საზოგადოებისათვის, მით უმეტეს, განსაკუთრებულად მნიშვნელოვან მოვლენად უნდა ჩაითვალოს სასულიერო სასწავლებლის გახსნა, რამეთუ ჩვენში სულ რამდენიმე სასულიერო სკოლა არსებობს.

სასულიერო სასწავლებლის დანიშნულებაა აღზარდოს საეკლესიო მოღვაწენი, რომელთაც სულიერად უნდა გააძლიერონ საქართველო, მხოლოდ სულიერად ძლიერ ერს შეუძლია ზნეობრივი გაწმენდა და ამაღლება, თავისუფლების მოპოვება და მისი დაცვა.

ქართველი ერის სულიერი გაძლიერება ყოველთვის აშინებდა ჩვენს დამპყრობლებს, ამიტომაც მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისშივე ცარისტულმა ხელისუფლებამ მოსპო ქართული სასულიერო სემინარიები, რომელნიც არსებობდნენ თელავსა და თბილისში, მათ ნაცვლად მოგვიანებით დააარსეს რუსულენოვანი სემინარიები. ამან დიდად ავნო სარწმუნოების საქმეს საქართველოში. ქართველთა სახელგანთქმული ქრისტიანული რწმენა თანდათან მინელდა. თანდათან ქართველობა სარწმუნოების მიმართ გაგულგრილდა. ფაქტიურად სწორედ რუსულენოვან სემინარიებში აღიზარდნენ საქართველოს ისტორიისა და ქართული კულტურის მიმართ ნიჰილისტურად განწყობილი ახალგაზრდები, რომელთა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა შემდგომ საერთოდ უარყო სარწმუნოება და ათეისტ რევოლუციონერებად მოევლინნენ საქართველოს. მათ კიდევ უფრო გააცივეს ხალხის გული ქრისტიანობის მიმართ. 1921 წელს

საქართველოს ანექსიის შემდეგ ძირითადად რუსულენოვანი განათლების მქონე მამა-პაპური ზნე-ჩვეულებების უარმყოფელი ქართველი ათეისტები ჩაუდგნენ სათავეში ქართული ეკლესია-მონასტრების დანგრევა-გაუქმების საშინელ საქმეს. დაბადეს უღმერთოება, აღზარდეს თავისი მსგავსი თაობა.

დაეცა ზნეობა, გადაგვარდა ხალხი, უბედურება ის კი არაა, რომ ათეისტების მიერ აღზრდილი ჩვენი ხალხი ზნეობრივადაა დაცემული, არამედ ის, რომ მან არ იცის ამის შესახებ, ვერ გრძნობს თავის სულიერ დაქვეითებას, დაცემას.

ჩვენს ერს სჭირდება მოძღვრები, ზნეობისა და სულიერების მასწავლებლები, მათ წმინდა წერილის უწმინდეს სარკეში უნდა ჩაახედონ ჩვენი ხალხი, ერი, დაანახონ თავისი სულიერი სახე. წმიდა წერილი, სიტყვა ღვთისა, კვლავ ძველებურადვე აღადგენს ჩვენს ერს, ააღორძინებს მას, დაუბრუნებს ძველ დიდებას, მიანიჭებს სულიერ სიმაღლეს, გაათავისუფლებს, განუახლებს ეროვნულ სახლს - სახელმწიფოს. მხოლოდ ზნეობრივად ამაღლებული ერი გაიმარჯვებს. ზნეობა კი ღრმა ქრისტიანობით მოიპოვება, და როგორც ითქვა, სწორედ ამიტომ აშინებდა ერის სულიერი გაძლიერება ჩვენს დამპყრობლებს.

აღნიშნულ მიზეზთა გამო ჩვენს ერს ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე ქართულენოვანი სასულიერო სასწავლებელი თითქმის არ ჰქონია, როგორც ითქვა, მეცხრამეტე საუკუნეში ისინი ცარიზმმა გააუქმა, ხოლო მეოცე საუკუნეში - ათეისტებმა. მხოლოდ ჩვენი საუკუნის 60-იან წლებში აღსდგა მთელ საქართველოში ერთადერთი სასულიერო სემინარია, ამჟამად კი ჩვენი უწმინდესი პატრიარქის ილია მეორის ღვაწლით აკადემიაც გაიხსნა.

მნიშვნელოვანი საქმეა მესხეთში სასულიერო სასწავლებლის გახსნა. მოგეხსენებათ, მესხეთში უჭირს ქართველობასა და, ცხადია, ქართულ ქრისტიანობას - მართლმადიდებლობას. ჩვენი კუთხე, ისტორიული ტაო-კლარჯეთი, სამცხე-ჯავახეთი, წარმოადგენდა აკვანს ქართული ქრისტიანობისა, ამიტომაც აქაურ სოფლებში მრავლადაა შემორჩენილი ეკლესია-მონასტრები, ამჟამად გაუქმებულ-დადუმებული. ღვთის შეწევნით ჩვენ მრავლად გადმოგვეცა ასეთი ეკლესიები, ახლა ნება გვაქვს აქ წირვა-ლოცვისა, მაგრამ ყველაფრის ახლიდან დაწყებაა საჭირო. სოფლელებმა ძირითადად აღარ იციან რაა წირვა, ლოცვა, აღსარება, ზიარება, სინანული, ხალხი წარმართობის გზაზეა დამდგარი, ამასთანავე არა გვყავს მოძღვრები სოფლებში გასაგზავნად, ამიტომაც ჩვენ მრავლად გვესაჭიროება მღვდლები, დიაკვნები, მედავითნეები, მგალობლები, ეკლესიური ადამიანები, მორწმუნეები, მორჩილები, გვესაჭიროება მქადაგებლები, ღვთის სიტყვის გამავრცელებლები, ქრისტესათვის თავდადებულნი მოღვაწენი.

თუ ღმერთი ინებებს, და ჩვენც ვლოცულობთ ამისათვის, ჩვენი სასწავლებლის დანიშნულებაც ესაა - აღზარდოს საეკლესიო მოღვაწენი. ლოცვითა და მონდომებით შესაძლებელია ყოველივეს მიღწევა. „ირეკდეთ და განგეღოთ თქვენ, ეძიებდეთ და ჰპოვოთ“ - ნაბრძანებია წმინდა სახარებაში. რწმენით კლდესაც კი გადააბრუნებთ. ცოდნის შეძენა მოითხოვს უზომო შრომისმოყვარეობას, მონდომებასა და საქმის სიყვარულს. მოსწავლე უნდა გაუფრთხილდეს დროს და ყოველი წუთი ცოდნის შეძენას მოახმაროს.

უფალმა ღმერთმა სამყაროსთან ერთად შექმნა დრო. ქვეყნიერება მარად ახლდება, ამიტომაც დრო მარად წინ მიდის და არავის შეუძლია მისი შეჩერება, ანდა უკან დაბრუნება. ამის გამოცაა ყველაფერი წარმავალი ამქვეყნად, ყველაფერი დროებითია. ეს კი ადამიანს ავალებს დრო უქმად არ დაკარგოს, დროზე გააკეთოს კეთილი საქმე. მაქსიმალურად ისარგებლოს სიცოცხლის იმ მომენტით, რომელიც დროის გარკვეულ ჩარჩოებშია მოქცეული, მაგრამ

რომელია ყველაზე სასიკეთო, ყველაზე მარადიული და წარუშლელი საქმე? სიმდიდრის დაგროვება, ქვეყნების დაპყრობა, ქალაქებისა და სოფლების გაშენება, განცხრომითა და მოსვენებით ცხოვრება? - არც ერთი ამათგანი არ იძლევა მარადიულ ნაყოფს, ყველაფერი ეს „წარვალს და არა დაადგრების ერთსა საუკუნისად“.

მხოლოდ სწავლა, მხოლოდ ცოდნა არის „ნაყოფი კეთილი“, რომელსაც უდიდესი სიკეთე მოაქვს. ვახუშტი ბაგრატიონი, ჩვენი დიდი ისტორიკოსი წერს - „სწავლა განაბრძნობს, თავისუფალ ჰყოფს, აცნობებს ღმერთსა და შიშსა მისსა დანერგავს. განდევნის ბოროტსა, შეაყვარებს მოყვასსა, შემოიყვანს კეთილსა, მატებს ქვეყანასა, აღაშენებს და დაამშვენებს, მტერთა დაამდაბლებს, თავისთა აამაღლებს და აკადნიერებს“.

სწავლა და ცოდნა ყოველგვარი ამქვეყნიერი სიკეთის ფუძე ყოფილა, ამიტომაც უთქვამს ბრძენს - „ყოველი ჟამი ჩაივლის ფუჭად, რომელსაც ცოდნის შესაძენად არ გამოვიყენებთ“, სწავლა და ცოდნა არა მარტო სამყაროს შეცნობისათვის ყოფილა საჭირო, არამედ სიბრძნისა და თავისუფლების მოპოვებისათვის, ზნეობრივი განწმედისათვის, სულგრძელობისა და ურთიერთპატივისცემის დანერგვისათვის.

მაგრამ თანახმად ვახუშტისა, ცოდნა წარმავალი ყოფილა, ადამიანთა მეხსიერებას მხოლოდ სამი-ოთხი თაობის მანძილზე შესძლებია დაგროვილი ცოდნის შენახვა, შემდეგ იგი ქრება. რა გზა, რა საშუალება არსებობს ამის თავიდან ასაცილებლად?

ერთადერთი საშუალება ცოდნისა და სიბრძნის შესანახად და მის დასაუნჯებლად ყოფილა ჩანაწერი, რომელიც „არა წარწყმედის, არამედ ჰგიეს უკუნისამდე“. წიგნი უზრუნველყოფს ცოდნასა და სიბრძნის შენახვას, მის მარადიულობას. ვახუშტი იმოწმებს წმიდა იოანე დამასკელის ნათქვამს, რომ სასარგებლოა ნებისმიერი სახის წიგნი, პირველ რიგში კი სასულიერო წიგნები. კარგი მკითხველისათვის უსარგებლო წიგნი არ არსებობს.

ახალგაზრდამ უნდა შეიყვაროს წიგნი, მასში დაუნჯებული ცოდნა. ცოდნით კი, როგორც ითქვა, მივიღებთ სიბრძნესა და თავისუფლებას, განვიწმინდებით ზნეობრივად, ვისწავლით სიკეთის ქმნას, ჩაგვენერგება სული შემოქმედებისა, მშვიდობისმოყვარეობისა და სიყვარულისა.

სწორედ ამიტომაა ქრისტიანობის უპირველესი განძი წიგნი, რომელსაც ეწოდება წმინდა სახარება, ანუ წმინდა ოთხთავი. ჩვენს სასწავლებელში უპირველეს ყოვლისა ეს წიგნი - სიბრძნის ოკეანე უნდა შეისწავლოთ. ორი დიდი წიგნის, წმინდა წერილისა და „ქართლის ცხოვრების“ - ანუ ეროვნული ისტორიის შესწავლა, ჩვენს წინაპრებს უდიდეს საქმედ მიაჩნიათ. ეს წმინდა წიგნები მათ ეხმარებოდათ განესხვავებინათ კეთილი ბოროტისაგან.

ჩვენი წინაპარნი ისტორიას პატრიოტულ მეცნიერებად მიიჩნევდნენ, რამდენადაც ის ადამიანს აცნობდა ვინაობას, წარმომავლობას, აყვარებდა თავის თვისტომს, თავის მამა-პაპათა სარწმუნოებას - ანუ ქრისტიანობას, უერთგულებდა თავის ქვეყანას. ეს ასეა ახლაც. ამიტომაც ჩვენს სასწავლებელში წმინდა წერილის გვერდით უნდა იდოს „ქართლის ცხოვრება“ და ჩვენი ეკლესიის ისტორიისადმი მიძღვნილი წიგნები.

მესხეთი საქართველოს განსაკუთრებული ისტორიული მხარეა. აქ შემოდგეს ფეხი პირველად წმიდა ანდრია პირველწოდებულმა და წმინდა ნინომ. აქედან განათლდა საქართველო, მრავალი საუკუნის შემდგომაც არაბთაგან განადგურებული საქართველოს აღდგენაც აქედან დაიწყო, კერძოდ, ჩვენი დიდი ღირსი მამა გრიგოლ ხანძთელი ქართლიდან გადავიდა მესხეთში, ააღორძინა აქ

სამონასტრო ცხოვრება, მესხეთში აღორძინებული სულიერება კი საფუძვლად დაედო საქართველოს განახლებას.

ვილოცოთ იმისათვის, რათა თქვენ, ჩვენი სასწავლებლის სტუდენტები, ახალი თაობა, ქალები და ვაჟები მომავალში გადაიქცეთ მამა გრიგოლისა და დედა თებრონიას ღვაწლის მემკვიდრეებად. თქვენ უნდა აღადგინოთ დაცემული საქართველო, თქვენ უნდა გახდეთ დვრიტა მესხეთის სულიერი ცხოვრებისა, ჩვენი მამულის აღორძინებისა, შევთხოვოთ უფალ ღმერთს და ვილოცოთ ამისათვის. არა ურთიერთქიშპი და გაუტანლობა, არამედ სიმშვიდე, სიყვარული, ცოდნის მიღების წყურვილი უნდა იყოს თქვენი მამოძრავებელი. თქვენ მუდამ უნდა იმეორებდეთ ეფრემ ასურის სიტყვებს - „უფალო და მეუფეო ცხოვრებისა ჩემისა, სულსა უქმობისასა და ცუდადმეტყველებისასა ნუ მომცემ მე, ხოლო სული სიწმიდისა, სიმშვიდისა, მოთმინებისა, და სიყვარულისა მომმადლე მე მონასა შენსა, მომანიჭე მე განცდა თვისთა ცოდვათა და არა განკითხვა ძმისა ჩემისა“, ამავე ლოცვაში იხსენიება აგრეთვე სიტყვები - „მიმომწვლილველობა“ - რაც წვრილმანი, არამთავარი საქმეების მოყვარულობას ნიშნავს და „მთავრობისმოყვარეობა“, რაც უფროსობის, განდიდების მოსურნეობას ნიშნავს, რაც დაგმობილია.

უსაქმურობა, ცუდადმეტყველება, განდიდებისა და უფროსობის სურვილი შორს უნდა იყოს ჩვენი სასწავლებლის მოსწავლეებისაგან, აქ უნდა მეფობდეს სიმშვიდე, სიყვარული, სიმდაბლე, კიდევ ერთხელ გილოცავთ, შევთხოვ უფალ ღმერთს თქვენსა და სრულიად საქართველოს გაძლიერებას. ღმერთმა დაგლოცოთ.

გაზ. „მესხეთი“, 27. IV. 1992.

ვასწავლოთ თუ არა საქართველოს ეკლესიის ისტორია სკოლაში

უცხოეთში გასული ქართველობა ხდება მრევლი არაქართული ეკლესიებისა. ქართველობა არ ქმნის ეროვნულ-სარწმუნოებრივ სამრევლოებს, ეროვნულ ეკლესიებს, ეს მაშინ, როცა თითქმის ყველა მართლმადიდებელ ერს უცხოეთში საეპისკოპოსოებიც გააჩნიათ მსოფლიოს თითქმის ყველა დიდ ქალაქში. მაგალითად, ნიუ-იორკში რეზიდენცია აქვს მართლმადიდებელი და „აღმოსავლური" ეკლესიების ათ ეპისკოპოსს, მათ შორის კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ჰყავს - 4 ეპისკოპოსი, რუსულ ეკლესიას - 2, სომხებს - 4 ეპისკოპოსი. პარიზში ზის რუმინული ეკლესიის 2 ეპისკოპოსი, კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს - 3 ეპისკოპოსი, სომხური ეკლესიის - 2 ეპისკოპოსი. ლონდონში რუსულ ეკლესიას ჰყავს ერთი ეპისკოპოსი, კონსტანტინეპოლს - 5, სომხებს ერთი ეპისკოპოსი. იერუსალიმშია კოპტური ეკლესიის ერთი ეპისკოპოსი, სომხური ეკლესიის 6 ეპისკოპოსი, ეთიოპიის - 2, სირიის ეკლესიის ერთი ეპისკოპოსი, ბეირუთში სომხებს ჰყავთ 5 ეპისკოპოსი, ანტიოქიის საპატრიარქოს - 3, სირიის ეკლესიას ერთი (ცნობები ამოღებულია წიგნიდან „ORTHODOXIA, 1982, ostkirchliches Institut, Regensburg, გვ. 134, 135, 137, 138, 139).

ეს მაშინ, როცა არა თუ საეპისკოპოსოები, ქართველებს უცხოეთში დამოუკიდებელი ეკლესიებიც კი არ გააჩნიათ (პარიზის წმ. ნინოს ეკლესია არა ქართულ საეკლესიო ცენტრს, არამედ კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ექვემდებარება).

მაინც რაა მიზეზი ქართველების საოცარი სულიერ-საეკლესიო ნაკლოვანებისა საერთაშორისო ასპარეზზე?

მიზეზი ალბათ არის შემდეგი: - ყველა ჩვენს მეზობელ მართლმადიდებელ ერს აქვს ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშემეცნება. რაოდენ უცნაურადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს, ეს თვისება დღევანდელ ქართველობას თითქმის არ გააჩნია. უცხოეთში გასული ქართველი, როგორც წესი, ხდება მრევლი სხვა რომელიმე, უფრო ხშირად რუსული, ანდა ბერძნული ეკლესიისა, მაშინ, როცა რუმინელი, სერბი, რუსი თუ ბერძენი მართლმადიდებელი ქრისტიანები უცხოეთში არ იქცევიან მრევლად სხვა ერის მართლმადიდებლური ეკლესიისა. ისინი მხოლოდ ეროვნულ-მართლმადიდებლურ ეკლესიებს აყალიბებენ უცხოეთშივე (ე. ი. უცხოეთში ქრისტიანები ქმნიან საეკლესიო სამრევლოებს ეროვნული ნიშნის მიხედვით, ხსნიან ეროვნულ ეკლესიებს, ხოლო შემდეგ კი - საეპისკოპოსოებსაც).

რევოლუციის შემდეგ უცხოეთში გასულმა რუსმა მოსახლეობამ შექმნა რუსული სამრევლოები, რის საფუძველზეც შეიქმნა უცხოეთის რუსული საეპისკოპოსოები. მაგალითად, მოსკოვის საპატრიარქოს უცხოეთში აქვს ეპარქიები და ჰყავს ეპისკოპოსები - სამხრეთ ამერიკაში (არგენტინაში), გერმანიაში (ბავარიასა და ბერლინში), ბელგიაში, ავსტრიაში, ნიდერლანდებში და სხვაგან (იხ. Православный церковный Календарь, 1991).

ხოლო ე. წ. „სინოდალურ" რუსულ ეკლესიას, რომელიც მოსკოვის საპატრიარქოსგან დამოუკიდებლად არსებობს, საეპისკოპოსო ეპარქიები აქვს აშშ-ში (ნიუ-იორკში, ბოსტონში, ჩიკაგოში, სან-ფრანცისკოში - 2), კანადაში, არგენტინაში, ვენესუელაში, ბრაზილიაში, გერმანიაში (მიუნხენში - 2),

ავსტრალიაში. უცხოეთშივე აქვს მონასტრებიც. (იხ. Russich-Octhoxe im Ecxil“. ORTHODOXIA. გვ. 90-92).

ჩვენმა მეზობელმა სომხებმა უცხოეთში მრავალი ეპარქია და საეპისკოპოსო დააარსეს, მათ შორის, როგორც აღინიშნა, პარიზში, მარსელში, ლონდონში, ბუქარესტში, ნიუ-იორკში, ლოს-ანჟელესში, მონრეალში, ბუენოს-აირესში, იერუსალიმში, კაიროში, ბეირუთში, სტამბულში, სირიაში, ათენში, ნიქოზიაში, თეირანში, ჯულფაში, სან-ფრანცისკოში (იხ. ORTHODOXIA. გვ. 13-17).

ბულგარელმა მოსახლეობამ ორი საეპისკოპოსო დააარსა ამერიკაში - დასავლეთ ევროპაში. იუგოსლავიის სერბიელმა მოსახლეობამ სამი საეპისკოპოსო დააარსა ამერიკაში, ერთი ავსტრალიაში, ერთი დას. ევროპაში, ხოლო მაკედონიელებმა ეროვნული საეპისკოპოსოები დააარსეს კანადასა და ავსტრალიაში (იხ. იქვე, გვ. 70, გვ. 96). უცხოეთში გასულმა რუმინელებმა საეპისკოპოსოები დააარსეს ამერიკასა და საფრანგეთში (იხ. იქვე, გვ. 79). ცნობილია, რომ ბერძნულენოვან მართლმადიდებლებს მსოფლიოში რამდენიმე ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ეკლესია გააჩნიათ (კონსტანტინეპოლის, ალექსანდრიის, იერუსალიმის საპატრიარქოები, ელადისა და კვიპროსის ეკლესიები) და ერთ მათგანს „მსოფლიო“ (ეკუმენური) საპატრიარქოც კი ეწოდა და მაინც მათ თავიანთი ეკლესიების ფარგლებს გარეთ სამრევლოები და საეპისკოპოსოები აქვთ. ანტიოქიის საპატრიარქოს საეპისკოპოსოები აქვს არგენტინაში, ჩრდილოეთ ამერიკაში, მექსიკაში, ავსტრალიაში, ბრაზილიაში (იხ. იქვე, გვ. 10-11) ელადის ეკლესიას - ამერიკაში. თვით უცხოეთში მცხოვრებმა უკრაინელებმა დააარსეს დამოუკიდებელი ეკლესია საეპისკოპოსოებით აშშ, დას. ევროპასა და კანადაში (Ukrainion Autocephalous ortodox church im Exile).

მაშასადამე, უცხოეთში მცხოვრები მართლმადიდებლები არ ხდებიან მრევლი სხვა ერის თუნდაც მართლმადიდებლური ეკლესიისა. ისინი თავიანთ ეროვნულ ეკლესიებს აარსებენ. ჩვენი ქართველები კი, არა თუ უცხოეთში გასულნი, თვით საქართველოშივეც კი გაუცნობიერებელნი არიან, არ იციან, არის თუ არა საჭირო ეკლესიათა მსგავსი შერჩევა, უფრო მეტიც, მეტმა ნაწილმა არ იცის, რას წარმოადგენს ეპარქია, საეპისკოპოსო, სამრევლო და თვით საპატრიარქოც კი, აქედან გამომდინარე, არც ის იცის, საერთოდ საჭიროა თუ არა ერთგულება ნაციონალური ეკლესიისა. ე. ი. არა აქვს ეკლესიური თვითშემეცნება. ეს რომ არ ჰქონდეს ჩვენს მეზობელ ერებს, ცხადია, ისინი უცხოეთში საეპისკოპოსოებს ვერ დააარსებდნენ. როგორ ინერგება მათში ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშეგნება? ცხადია ოჯახის, სკოლის მეშვეობით, ეკლესიური აღზრდით. სკოლის როლი ამ სფეროში წარმმართველია. სკოლას კი მხოლოდ მშობლიური ეკლესიის ისტორიის შესწავლით თუ შეუძლია ყმაწვილში აღძრას ნაციონალური ეკლესიისადმი ერთგულება.

და მაინც, რა საჭიროა ნაციონალური ეკლესიისადმი ერთგულება? ხშირად ვხედავთ ჩვენი თვალით: არა თუ უცხოეთში, რუსეთში გასული ქართველი ხშირად უკვე მესამე - მეოთხე თაობის შემდეგ კარგავს ქართველობას და რუსდება. XVIII საუკუნეში ვახტანგ VI-ს მრავალრიცხოვანი ინტელიგენციისა და დიდებულების ნაღები გაჰყვა რუსეთში. არა თუ დღეს, ერთი საუკუნის წინათაც კი მათი შთამომავლები გარუსებულნი იყვნენ. XIX და XX საუკუნეებში მრავალი ქართველი გადასახლდა რუსეთში. დღეს ძირითადად ისინი განშორებულნი არიან ჩვენი ერისაგან. უცხოეთში გასული სხვა ერის ადამიანები ათასი წლობითაც კი ინარჩუნებდნენ ეროვნებას, მაგალითად, არც თუ დიდი ხნის წინ აღინიშნა ბალკანეთში (რუმინეთსა თუ ბულგარეთში) სომეხთა დასახლების ათასი წლისთავი. ცნობილია, რომ იქ მცხოვრებმა

სომხებმა ამ ათასი წლის მანძილზე შეძლეს ეროვნების შენარჩუნება, ასევეა სხვა ერებიც. მაინც როგორ ხდება ეს? როგორც აღინიშნა ეროვნულ-ეკლესიური თემების შექმნით, ეროვნულ-სარწმუნოებრივი სამრევლოების დაარსებით. მაგალითად, ბაქოში, თბილისში, მოსკოვში, როსტოვში თუ სხვა ქალაქებში მცხოვრებ სომხებს აქვთ საკუთარი ეკლესიები, სკოლები, საზოგადოებანი და ეროვნული სასაფლაოებიც. ეს იმით მიიღწევა, რომ ამ უცხო ქალაქებში მათ ეროვნულ-სარწმუნოებრივი სამრევლოები შექმნეს. მის გარშემო გაერთიანდნენ არა ფორმალურად, არამედ მთელი არსებით. სწორედ იქ გამოხატავენ ღვთისადმი თავიანთ სიყვარულს. ეკლესია მათი ნაციონალური სიწმინდეც და საყრდენიც არის. თავის მხრივ ნაციონალურმა ეკლესიამ მრავალრიცხოვანი საშუალებებით დაიცვა თავისი ერი. მსგავსადვე იყო ძველ საქართველოშიც, ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს არსებობისას (XV-XVI საუკუნეებამდე). ძალზედ მაღალი იყო მაშინ ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშემეცნება, რომელიც განსაკუთრებით დაკნინდა XVII-XVIII საუკუნეებში, ხოლო XIX საუკუნეში ქართული ეკლესიის თავისთავადობის გაუქმებამ და ქართველ ქრისტიანთა სულებზე რუსული ეკლესიის გაბატონებამ სასტიკად დასცა ქართველთა ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშემეცნება. არა თუ უცხოეთში, თვით საქართველოშივე ქართველები გაუუცხოვდნენ მშობლიურ ეკლესიას, ხოლო რუსულ-ბოლშევიკური ბატონობისას ამ ბოლო 70 წლის მანძილზე ჩვენი ეროვნულ-ეკლესიური თვითშემეცნების დონე შემზარავია.

არა და ისტორიულად, ბოლო საუკუნეთა მანძილზე, „ქართველს“ სწორედ საქართველოს სამოციქულო (მართმალიდებლური) ეკლესიის წევრს უწოდებდნენ. XVII-XVIII საუკუნეებში, ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაშლის, საქართველოს სპარსეთისა და ოსმალეთის გავლენის სფეროში მოქცევის შემდგომ, ქართველთა შორის გავრცელება დაიწყო არაეროვნულმა სარწმუნოებებმა. ქართველი მართლმადიდებლები იძულებული გახდნენ მიეღოთ მაჰმადიანობა, გრიგორიანობა, კათოლიკობა. ხალხში ამ სარწმუნოებათა მიღების შემდგომ მხოლოდ და მხოლოდ ქართველ მართლმადიდებლებს უწოდებდნენ „ქართველს“, ქართველ მაჰმადიანებს - „მუსულმანებს“, ქართველ კათოლიკეებს - „ფრანგებს“, ქართველ გრიგორიანებს კი - „სომხებს“.

უცხო ეკლესიათა მრევლად გადაქცევისა და ეროვნულ-ქართული ეკლესიისაგან განდგომის შემდგომ მრავალი ქართველი განშორდა ჩვენს ერს, დაკარგეს ეროვნული თვითშემეცნება, შეემატნენ „თათრებსა“ თუ „სომხებს“ (ქართველი კათოლიკებიც მრავლად გასომხდნენ), უფრო მეტიც, საქართველოს მთიანი კუთხეების ქართველები (აღმოსავლეთ კახეთში (დღევანდელ საინგილოში), შიდა ქართლის მთიანეთსა და აფხაზეთში) ჩრდილო კავკასიელი ტომების - ლეკების, ოსებისა და აფსარების ჩამოსახლების შემდგომ მოწყდნენ ქართულ ეკლესიას, გაწარმართდნენ ან გამაჰმადიანდნენ, ამის შედეგად კი ეროვნულადაც გადაგვარდნენ, ნაწილობრივ აღნიშნული სარწმუნოებრივი მომენტითაც აიხსნება მეცნიერთა მიერ დადასტურებული ქართველთა გაოსების, გააფხაზებისა და გალეკების პროცესი. ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ სამხრეთ საქართველოს ოსმალთა მიერ დაპყრობის შემდეგ ბასიანის, თორთუმის ხეობებში, გიუმიშხანესა, ლაზეთსა თუ არზრუმში დარჩენილი მრავალრიცხოვანი ქართველი მართლმადიდებლები იქცნენ მრევლად ბერძნული ეკლესიისა, რამეთუ ოსმალო ხელისუფლების მიერ ოსმალეთის იმპერიაში ბერძნული ეკლესია ოფიციალურად იყო აღიარებული, ხოლო ქართული ეკლესია დევნილი. ბერძნული ეკლესიის მრევლად გადაქცევის შემდეგ მრავალი ქართველი გაბერძნდა.

სპარსეთ-ოსმალეთი ებრძოდა არა ზოგად ქრისტიანობას, არამედ ძირითადად ქართულ ეკლესიას, ამ ეკლესიის წევრ ქრისტიანებს. ამ აზრს ადასტურებს უამრავი მაგალითი. ოსმალეთსა და სპარსეთის მტრობა ქართული ეკლესიისადმი გამოწვეული იყო რუსეთის მართლმადიდებელი სახელმწიფოს სიძლიერით, რომელიც აღნიშნული საუკუნეებისათვის ზედიზედ იპყრობდა ტერიტორიებს, უახლოვდებოდა კავკასიას, განადგურებით ემუქრებოდა მაჰმადიანურ სამთავროებსა და ოსმალეთ-სპარსეთის სახელმწიფოებს. ასეთ ვითარებაში მაჰმადიანთა აზრით ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია და სამეფო-სამთავროები პლაცდარმს უქმნიდნენ რუსეთის აგრესიულ სახელმწიფოს მახლობელი აღმოსავლეთის დასაპყრობად. ამიტომაც სამხრეთ საქართველოს (მესხეთის) დაპყრობის შემდეგ „...ქართველობას შეურიგებელი ბრძოლა გამოეცხადა. მტრის პირველი დარტყმები პირველ რიგში ქართული ეკლესიის ზურგს ხვდებოდა. ოსმალებმა კარგად იცოდნენ, რომ ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის დათრგუნვის გარეშე მათ მიერ დაწყებული საქმე შეიძლებოდა წარმატებით ვერ დაგვირგვინებულიყო“ (შ. ლომსაძე, გვიანი შუასაუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან, 1979 წ. გვ. 35).

„აღნიშნულ საუკუნეებში ოსმალები და სპარსელები ქრისტიან გრიგორიანებსა და ქრისტიან კათოლიკებს არ ებრძოდნენ, პირიქით მათ საეკლესიო ცენტრებს შეღავათებსა და უპირატესობას ანიჭებდნენ, ხოლო ქართული ეკლესიის წევრებს კი ყოველგვარ პირობებს უქმნიდნენ, რათა მათ უარეყოთ „ქართველობა“ (ანუ ქართული მართლმადიდებლობა) სამაგიეროდ კი ქართული ეკლესიის ყოფილ წევრებს აიძულებდნენ მიეღოთ გრიგორიანული ანდა კათოლიკური აღმსარებლობანი, უფრო ხშირად კი აიძულებდნენ მიეღოთ მაჰმადიანობა. ისიცაა აღსანიშნავი, რომ ოსმალეთი საერთოდ მართლმადიდებლობას კი არ ებრძოდა, არამედ მხოლოდ ქართულ ეკლესიას და ქართულ მართლმადიდებლობას, ოსმალეთში სარწმუნოებრივი ავტონომია ჰქონდათ იმ მართლმადიდებლებს, რომლებიც კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ექვემდებარებოდნენ, მათ განურჩევლად ეროვნებისა „ბერძნებს“ უწოდებდნენ (იხ. ა. ჯაფარიძე, „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, ტ. III, გვ. 351).

ქართველ მართლმადიდებლებს, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, XVII-XVIII საუკუნეებში გარკვეულ მიზეზთა გამო უწოდებდნენ „ქართველს“ რადგანაც ისინი საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის მრევლს შეადგენდნენ. ხოლო იმ ქართველებს, რომელნიც განშორდნენ ქართულ ეკლესიას და აღიარეს უცხო სარწმუნოება „ქართველებად“ არ მიიჩნევდნენ, მაგალითად ქართველ გრიგორიანებს, ქართველ მაჰმადიანებს და ასე შემდეგ.

მაჰმადიან სახელმწიფოთა მიერ შექმნილი მიზეზების გამო „ქართველად ყოფნა გაუსაძლისი გახდა... გლეხკაცობაც ავბედს დაემორჩილა... მესხთა ნაწილი პილიგრიმული სიჯიუტით მაინც არ ტოვებდა ქრისტიანობას და ზოგჯერ კათოლიკობასა და გრიგორიანობას ღებულობდა, უმეტეს შემთხვევაში თავის ერს მაინც ეკარგებოდა, მესხთა შორის მეტად უმცირესმა ნაწილმა შეინარჩუნა მართლმადიდებლური სარწმუნოება, როგორც ზემოთ ვთქვით, ყარსის, არზრუმის, ვალაშკერტის და ნაწილობრივ არტაანის მხარის ქართველობის დიდი ნაწილი გაგრიგორიანდა, როგორც ჩანს, მათი გაგრიგორიანება XVII ს. ბოლოსა და XVIII ს. დასაწყისში უნდა მომხდარიყო“ (შ. ლომსაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 46).

ოსმალეთში ისტორიულ მიწა-წყალზე მცხოვრები და ასევე სპარსეთში მცხოვრები ქართველები მასობრივად კარგავდნენ ეროვნებას საქართველოს სამოციქულო ეკლესიასთან კავშირის გაწყვეტის გამო, ანუ რაც იგივეა, მათ

ადგილებზე ვერ შეძლეს ნაციონალური სამრევლოებისა და საეპისკოპოსოების შექმნა, ხოლო მსგავს (მაჰმადიანურ) გარემოში მცხოვრებმა სხვა ქრისტიანმა ერებმა, მაგალითად, სომხებმა და ბერძნებმა, შეძლეს ნაციონალური სარწმუნოებრივი თემების, სამრევლოებისა და საეპისკოპოსო ცენტრების დაარსება, რაც მათ ეროვნებას ანარჩუნებინებდა მაჰმადიანურ ოკეანეში.

ჩვენში რატომღაც მიჩნეულია, რომ ქართველები საქართველოს არ ტოვებდნენ და ნაკლებად გადიოდნენ უცხოეთში, მაშინ, როცა ასეულ ათასობით ქართველმა დატოვა საქართველო XVII-XVIII საუკუნეებში (საქართველოს მთელი მხარეები, ჩვენი სამშობლოს თითქმის ერთი მესამედი - მესხეთი, კახეთის თითქმის ნახევარი (ჭარ-ბელაქანი), ქვემო ქართლისა და დასავლეთ საქართველოს მთელი მხარეები უცხო სახელმწიფოთა ნაწილებად იქცნენ მრავალრიცხოვანი ქართული მოსახლეობით). XIX საუკუნეშიც ქართველების არამცირედი ნაწილი გადასახლდა რუსეთსა და უცხოეთში, სად გაქრნენ ისინი? ვინ არიან მათი შთამომავალნი? თითქმის ყველანი ასიმილირდნენ უცხო ტომებსა და ერებში, დაეკარგნენ საქართველოს, კიდევ ერთხელ უნდა ითქვას, რომ მათ ვერ შეძლეს უცხოეთში ეროვნული ეკლესიების დაარსება, რამეთუ მათ არ გააჩნდათ ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშემეცნება. იქცნენ უცხო ეკლესიათა მრევლად, რის შედეგადაც სწორედ იმ ერებს შეემატნენ, რომელთა ეკლესიათა წევრებადაც იქცნენ (არსებობდა უმნიშვნელო გამონაკლისი).

ევროპელ მისიონერთა, ასევე თურქულ-სპარსულ წყაროებში არსებული ცნობების თანახმად XVII-XVIII საუკუნეებში ქართველების კოლოსალურმა რაოდენობამ დატოვა საქართველოს ქრისტიანული ნაწილი.

პიეტრო დელა ვალეს გადმოცემით - „არა იპოვება არც ერთი სახლი მთელ სპარსეთში, რომელიც სავსე არ იყოს ქართველი დედაკაცებით და მამაკაცებით“ (მ. რეხვიაშვილი „დასავლეთ საქართველო XVII საუკუნეში“. 1976 წ. გვ. 14).

ასევე ქართველები დიდი რაოდენობით იმყოფებოდნენ ოსმალეთის იმპერიაში.

XV საუკუნის ერთი იტალიური ქრონიკის თანახმად საქართველო იმ დროისათვის წარმოადგენდა „ვრცელ ქვეყანას მრავალრიცხოვანი მოსახლეობით“, ამ ცნობის სისწორე იქიდანაც დასტურდება, რომ თვით XIX საუკუნის დასაწყისშიც კი ქართველები ამიერკავკასიის მოსახლეობის უმრავლესობას - 44% შეადგენდნენ. საქართველო დაიცალა მოსახლეობისაგან XVII-XVIII საუკუნეებში. „როგორც დონ ჯუსტი პრატო, ასევე სხვა კათოლიკე მისიონერები აღნიშნავდნენ, სპარსელები და თურქები ყველა საშუალებას მიმართავდნენ, რათა საქართველოდან წაეყვანათ ახალგაზრდები. ისინი მათ იყენებდნენ პირველ რიგში თავიანთი ლაშქრის გასაძლიერებლად და ასევე ამით დიდ ზიანს აყენებდნენ საქართველოს... რის გამოც საქართველო განუწყვეტლივ იცლებოდა და ნადგურდებოდა“ (ი. ტაბაღუა, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში, III, 1987, გვ. 191).

მისიონერების დაკვირვებიდან ჩანს, რომ ჩვენი ქვეყნიდან მოსახლეობა მასობრივად გაჰყავდათ ქრისტიანობისა და ქართველობის აღმოფხვრის მიზნით. თურქეთისა და სპარსეთის არა მარტო ცენტრალური ოლქები, არამედ პროვინციებიც (ეგვიპტე, ერაყი და სხვ.) მრავალრიცხოვანი ქართველების საცხოვრისი იყო. ქალაქებში ქართველობა ვაჭრობის ობიექტს წარმოადგენდა. მაგალითად, ევლი ჩელებს ქართველი ტყვეები შეუძენია თავის მოგზაურობისას: თავრიზში, ახალციხეში, ყარსში, არზრუმში, ბაქოში, ერევანში და სხვაგან.

ყველგან, არა მარტო უცხოეთში, არამედ თვით საქართველოშიც კი ამ პერიოდში ქართველები ეროვნებას კარგავდნენ ქართულ ეკლესიასთან კავშირის

გაწყვეტისთანავე, მაგალითად, 1628 წელს გორში მისულმა ავგუსტინელმა ბერმა პატრი ამბროზიმ 1640 წელს რომში გაგზავნა მოხსენება, რომელშიც კერძოდ წერს: „ამ ქრისტიანების ქვეყანაში კვალად შეიძლება ბევრი კეთილის ქმნა რამდენიმე მამულ-სოფლების ყიდვით, როგორადაც შვრებიან სომხები, რომლებისაც თუმცა დიდი სიმძულვარე აქვთ ქართველებს სარწმუნოების საქმეში, მაგრამ რაკი მათი ხელქვეითი გახდებიან, ბევრი მათგანი გადადის სომხების წესზეც. ამაზე უარესიც ვნახეთ - ზოგიერთმა საქართველოში მცხოვრებმა მდიდარმა ურიებმა გააურიავეს რამდენიმე თავიანთი ყმა და მოსამსახურე“ (მ. თამარაშვილი, პასუხი სომხის მწერლებს, გვ. 237).

როგორც ევროპელი მისიონერების დაკვირვება უჩვენებს, ქართველები ეროვნული გადაგვარებისაგან დაცულნი არ იყვნენ თვით საქართველოში, მით უფრო უცხოეთში.

„განსაკუთრებით სპარსეთში ბევრი იყო ქართველი: „დღეს მთელი სპარსეთი სავსეა ქართველებით, რჯულგანდგომილებით - წერს დონ ჯუსტი პრატო - მათ ხელშია ყველა დიდი თანამდებობაც კი სახელმწიფოში“ (ი. ტაბაღუა, გვ. 111).

„სპარსელთა სისხლი გაკეთილშობილებულია ორი ეროვნების - ქართველებისა და ჩერქეზების სისხლით, რომლებიც ყველა სხვა ხალხზე ლამაზები არიან. სპარსეთში თითქმის არ არის არც ერთი წარჩინებული, რომლის დედა ქართველების ან ჩერქეზების შთამომავალი არ იყოს (იქვე).

საქართველოში ტყვეთა ყიდვა ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა, რის გამოც, ჟარ შარდენის ცნობით, სამეგრელოს 40000-იანი მოსახლეობა 1640-იანი წლებიდან მოყოლებული სულ რაღაც 30 წლის განმავლობაში 20000-მდე შემცირდა.

უცხოეთში ქართველების ტყვეთა სახით გასვლის გარდა, საქართველოს მოსახლეობას ძალზე ამცირებდა ქართველების გადასახლებაც. შაჰ-აბას I-მა საქართველოში ზედიზედ სამი ლაშქრობის შედეგად ასეულ-ათასობით კაცი გადაასახლა უცხოეთში. ქართველების ეროვნული ცნობიერება ირყეოდა თვით საქართველოშივე. მაკარი ანტიოქიელი ასახავს XVII საუკუნის 60-იან წლებში არსებულ ვითარებას დასავლეთ საქართველოში: „მთელი ვაჭრობა ქართველთა ხელქვეითი სომხების, ებრაელებისა და ზოგიერთი ბერძნის ხელთაა... ეს სომხები და ებრაელები წარმოადგენდნენ მდიდართა კლასს საქართველოში და მათ წინაშე ყველა ქართველი დავალებულია განურჩევლად წარჩინებულობისა და მმართველობისა. ყოველ ამ ვაჭართაგანს ოჯახში ჰყავს ქართველი გოგო-ბიჭები მსახურად, რომელთაც როგორც უნდათ ისე ექცევიან“ (შ. მესხია, საისტორიო ძიებანი, ტ. II, 1983 წ. გვ. 316). სწორედ მსგავს არამართლმადიდებელ („არაქართველ“) მებატონეთა ხელში მოხვედრილი ქართველები კარგავდნენ ეროვნებას.

ასე რომ, ჩვენში მიღებული თვალსაზრისი, თითქოს და ქართველებმა ისტორიულად ნაკლებად დატოვეს სამშობლო, არასწორია, სწორია ის, რომ ისინი ასიმილირდნენ.

ჩვენში ახლახან გამოქვეყნდა ევგენი დალეჯიო დ, ალესიოს წიგნი „ქართველები კონსტანტინეპოლში“. ამ ევროპელსაც შეუმჩნევია, რომ ქართველები უცხოეთში განიცდიან დენაციონალიზაციას და ეკარგებიან ჩვენს ერს. ის წერს უცხოეთში მცხოვრები ქართველების შესახებ: „სამწუხაროდ, ბევრმა ქართველმა და მათმა ოჯახმა დაივიწყეს თავიანთი მშობლიური ენა და უარყვეს თვით ქართველობაც“, ავტორი დაასკვნის „ქართველი ერის ისტორიაში ეს ხშირი და დასაგმობი მოვლენაა“.

დალეჯიო წერს: „ჩვენ კიდევ გვესმის, როდესაც რომელიმე ქართველი მუსულმანი ივიწყებს თავის ენას და ეროვნებას, რადგანაც მისი რჯული თურქულ-პოლიტიკურია და ასე თუ ისე, გარეშე პირობებიც იძულებულს ჰყოფს მას გადაგვარდეს. მაგრამ ჩვენ ჯერ კიდევ ვერ გამოგვიკვლევია რამ აიძულა კონსტანტინეპოლის ქრისტიანი ქართველების ნაწილი, რომელთაც უარყვეს ქართველობა. მათ შორის უმრავლესობამ სომხებად აღიარეს თავი და თვით თავიანთი გვაროვნობის სახელწოდებაც დაივიწყეს. ამ გადაგვარებულთა შორის შედარებით ცოტანი არიან, რომელთაც თავიანთი გვარი კიდევ ახსოვთ. სხვათა შორის დავასახელებ ლიკონტას (ცხადაიას), გურჯიანების (ქართველიშვილების), აზიზიანების, თუმანიანების, ზურაბიანების ოჯახებს, რომლებიც, თუმცა უარს არ ყოფენ, რომ ქართველების შთამომავალნი არიან, მაგრამ დღეს თავიანთ თავს ქართველებად აღარ აღიარებენ.

სასურველია, ქართველმა საზოგადოებამ პრაქტიკული ყურადღება მიაპყროს არა მარტო ოსმალეთის და კონსტანტინეპოლის ქართველ მუსულმანებს, არამედ თვით ქართველ ქრისტიანებსაც, რომელთაც კულტურული დაწესებულებაც კი არა აქვთ, სადაც ყველა რწმენისა და მისწრაფების ქართველსაც თავისუფლად შეეძლება მისვლა და პრაქტიკულად მუშაობა, როგორც ეს აქვთ სხვა ხალხთა ახალშენებს“ („ქართველები კონსტანტინეპოლში და სპარსეთში“ თბ. 1990 წ. გვ. 20).

ამ 70-დე წლის წინ დაწერილი ევროპელის ეს სიტყვები ისე ჟღერს, თითქოს დღეს იყოს ნათქვამი. ფაქტიურად ქართველმა საზოგადოებამ ვერ შეძლო უცხოეთში ეროვნულ-კულტურულ სარწმუნოებრივი დაწესებულებების შექმნა და ამის გამო უცხოეთში მცხოვრები ქართველები დენაციონალიზაციას განიცდიან.

როგორც ცნობილია, უკვე მიღებულია და რამდენიმე წელში მოქმედებას შეუდგება კანონი, რომლის ძალითაც მოქალაქეებს უფლება მიეცემათ უცხოეთში გასვლისა. ამ კანონის ძალით, ალბათ, ქართველობა, როგორც სხვა ქვეყნების შრომისუნარიანი მოსახლეობა, მასობრივად გავა უცხოეთში სამუშაოდ, სასწავლებლად თუ საცხოვრებლად. მაგრამ, როგორც ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, ჩვენ ვიცით, რომ უცხოეთში გასული ქართველები სამი-ოთხი თაობის შემდეგ უკვე დენაციონალიზაციას განიცდიან, იმის გამო, რომ მათ არა აქვთ ეროვნულ-კულტურულ-სარწმუნოებრივი დაწესებულებები.

როგორც აღინიშნა, ჩვენი მეზობელი ერები უცხოეთში გასვლისთანავე ქმნიან ეროვნულ სამრევლოებს, ეკლესიებს და საეპისკოპოსოებსაც კი, რომლებიც იქცევიან ხოლმე ცენტრებად მათი ეროვნულ-კულტურული დაწესებულებებისა. ამის მიღწევა მათ შეაძლებინა იმან, რომ სამშობლოშივე უკვე გამომუშავებული ჰქონდათ ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშემეცნება: უცხოეთში გასვლისთანავე ისინი მხოლოდ ეროვნული ეკლესიის მრევლად იქცევიან ხოლმე, რაც ხელს უწყობს მათ ეროვნების შენარჩუნებაში არა ასეული, არამედ ათასეული წლების მანძილზეც კი.

მაშასადამე, იმისათვის, რათა ქართველი ადამიანი ყოველთვის და ყველა პირობებში თავის თავს თვლიდეს ქართული ეკლესიის წევრად, საჭირო არის ქართველ ყმაწვილში სკოლის ასაკიდანვე ჩაინერგოს ნაციონალურ-ეკლესიური თვითშემეცნება, ანუ შვილური ერთგულება მხოლოდ და მხოლოდ ქართული ეკლესიისადმი. ამისათვის კი საჭიროა სკოლებში ისწავლებოდეს ქართული ეკლესიის ისტორია.

შეიძლება ითქვას, რომ ძველ საქართველოშიც წიგნი, რომლითაც ყმაწვილი იზრდებოდა - „ქართლის ცხოვრება“, უხვად შეიცავდა ცნობებს ქართული ეკლესიის ისტორიიდან. წმ. სახარება „ქართლის ცხოვრებასთან“ ერთად

ყმაწვილის უმთავრეს სახელმძღვანელოს წარმოადგენდა. პირველი მასში ნერგავდა სარწმუნოებისა და ღვთისადმი სიყვარულს, ხოლო მეორე კი სიყვარულს მშობლიური ერისა და ეკლესიისადმი. სწორედ მშობლიური ეკლესიის ისტორიის მეოხებით ქართველი ყმაწვილი იგებდა, თუ როგორ იქცა მისი სამშობლო ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის წილხვედრ ქვეყანად, ხოლო უფალი და მაცხოვარი ჩვენი იესო ქრისტე კი მუდმივ მფარველად და პატრონად ქართველი „საზეპურო“ ერისა.

ამჟამად თუკი ჩვენ გვსურს, რომ ქართველი საზოგადოება დაუბრუნდეს თავის უკვდავ საწყისებს, უთუოდ საჭირო არის სკოლებში ისწავლებოდეს საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია უნდა ისწავლებოდეს როგორც დისციპლინის ერთი დარგი, მიუხედავად ყმაწვილის მშობელთა სარწმუნოებრივი აღმსარებლობისა. საქართველოს ეკლესიის ისტორია ისეთივე განყენებული და სავალდებულო შესწავლის საგანი უნდა იყოს როგორც, ვთქვათ, საქართველოს გეოგრაფია ან საქართველოს ისტორია.

ჟურნ. „რელიგია“, №9, 1992.

ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის ქადაგება უნივერსიტეტის ახალციხის ფილიალში

1991 წლის 25 მარტს ქ. ახალციხეში დაარსებული თბილისის უნივერსიტეტის ფილიალში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის სამადლობელი პარაკლისი გადაიხადა სამცხე-ჯავახეთის ეპისკოპოსმა ანანია ჯაფარიძემ. პარაკლისის შემდეგ მან სიტყვით მიმართა სტუდენტებს:

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, ქრისტეს მიერ საყვარელნო შვილებო, დღეს ჩვენი მორწმუნე ქართველი ერი დღესასწაულობს საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის წლისთავს. 1917 წლის 25 მარტი მარად მოსაგონებელი თარიღია ათასწლოვანი ქართული ეკლესიისათვის. დღევანდელი სამადლობელი პარაკლისი გადავიხადეთ უფლის სადიდებლად, რომელმაც საღმრთო წყალობით ინება განთავისუფლება ჩვენი დედა ეკლესიისა უცხო თესლთა ბატონობისაგან. ამასთანავე სამადლობელი პარაკლისის ჟამს ვმადლობდით და ვადიდებდით უფალს დღევანდელი დღისათვის, ჩვენი ხალხის, ქრისტესმოყვარე ერის აზრისა და გონების განთავისუფლებისათვის, ათეიზმის არტახებისაგან დახსნისა და სინდისის თავისუფლების მონიჭებისათვის.

სულ ახლახან, ერთი-ორი წლის წინ ჩვენს საგანგებოდ გამოცემული და მტკიცედ დამკვიდრებული კანონების ძალით მკაცრად გვეკრძალებოდა შეხვედრა ჩვენს ახალგაზრდებთან, შესვლა სკოლებში, სასწავლებლებში, საუბარი ყმაწვილებთან თუ მათ აღმზრდელებთან. მიზანი ამისა იყო დათრგუნვა ქრისტიანული ზნეობისა და მორალისა, ეროვნული ტრადიციების მოსპობა.

ამჟამად, ფაქტიურად, პირველად მოგვეცა საშუალება და უფლება დაუბრკოლებლად შევსულიყავით სკოლებში, შევხვედროდით ჩვენს მოზარდ თაობას და ერთად გველოცა ერისათვის პარაკლისების გადახდისას. მესხეთის სამღვდელოებასა და ახალციხის სასულიერო სასწავლებლის სტუდენტებთან ერთად მოვიარეთ ჩვენი ეპარქიის მრავალი სოფელი, სკოლა, ეკლესია. სწორედ ამიტომ ვმადლობთ და ვადიდებთ უფალს.

მოხდა გასაოცარი ცვლილება. ათეისტურ ხელისუფლებას ძალა გამოეცალა. დაემხო ძალა, რომელიც ჩვენს ხალხს აუცხოებდა ეკლესიისაგან. ღვთის მგმობელთა და უარმყოფელთა გზა მოკლე აღმოჩნდა. ბოროტი დამარცხდა და გამოჩნდა კეთილი - მძლავრი აქამდე ჩვენს ხალხში მიმალული ფესვები სარწმუნოებრივი სიყვარულისა.

ღვთივკურთხეული ქართველი ერი მიისწრაფის ჭეშმარიტებისა და თავისუფლებისაკენ. მე ვარ გზა და მე ვარ ჭეშმარიტება, რომელიც მე მიწამებს, ის მარად იცოცხლებს - ბრძანებს ჩვენი უფალი. კიდევ ერთხელ დიდება და მადლობა უფალს ჩვენი სარწმუნოებრივი გადარჩენისა და გათავისუფლებისათვის.

შემჩნეულია, რომ სარწმუნოებრივი განთავისუფლება მარად წინ უძღოდა ჩვენ ეროვნულ თავისუფლებას, ასე იყო ამ ათასი წლის წინაც, როცა ჯერ სარწმუნოებრივად და ეკლესიურად გაერთიანდა საქართველო, ხოლო შემდეგ კი საქართველოს სხვადასხვა სამეფოებიც გაერთიანდნენ და შეიქმნა ერთიანი ცენტრალიზებული ქრისტიანული საქართველოს სახელმწიფო ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე. თვით 1917 წელს ჩვენი ეკლესიური განთავისუფლება, რომელიც გამოცხადდა სწორედ დღევანდელ დღეს 25 მარტს - წინ უძღოდა საქართველოს

განთავისუფლებას რუსეთის იმპერიისაგან - ანუ 1918 წლის 26 მაისს. შევთხოვთ უფალ ღმერთს, ვილოცოთ, რათა ამჟამინდელი სარწმუნოებრივი განთავისუფლება და ათეიზმის დამარცხება წინ უძღოდეს საქართველოს ჭეშმარიტ განთავისუფლებას და ეროვნული სახელმწიფოს აღდგენას.

თავისუფლება ყოველ ჩვენთაგანს უფლისგანა გვაქვს ნაბოძები, რამეთუ ადამიანი თავისუფალი ნებისყოფით დაჰბადა, ხოლო ჩვენმა მაცხოვარმა იესო ქრისტემ თავისი წმიდა სისხლით მონობისაგან განათავისუფლა კაცობრიობა, ამიტომაც ჩვენი სარწმუნოება, ქრისტიანობა დაინტერესებულია, რათა ადამიანი, საზოგადოება, ერი არ იყოს დამონებული, ხოლო დამონებულნი - განთავისუფლდნენ. არაა შემთხვევითი, რომ ქართველთა მფარველი წმიდანის წმიდა გიორგის ერთ-ერთი ეპითეტია - „ტყვეთა განმათავისუფლებელი“, ხოლო ძველქართულ საზოგადოებას თანახმად რუსთაველისა, უდიდეს სიქველედ მიაჩნდა თავისუფლება და ჰქონდა კიდეც ლოზუნგი-მოწოდება - „ათავისუფლე მონები“. ყოველგვარი შეზღუდვა და მონობა - ქრისტიანობის მიერ დაგმობილია, ხოლო პიროვნებისა და ერის სწრაფვა სულიერი და პოლიტიკური თავისუფლებისაკენ - კურთხეულია. ამიტომაც, ახლა, როცა ჩვენი ერი ემზადება ძალზე მნიშვნელოვანი 31 მარტის რეფერენდუმისათვის - უთუოდ ყველა ქრისტიანმა ხმა უნდა მისცეს ეროვნულ თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობას. ეს პირველი შემთხვევაა იმპერიის მიერ დამონებულ ერს რომ მიეცა შესაძლებლობა დაუბრკოლებლად გამოხატოს თავისი აზრი: რა ურჩევნია - თავისუფლება თუ მონობა, სარწმუნოება თუ ათეიზმი.

თქვენ მოგეხსენებათ, რომ ქართული ქრისტიანობის უძველესი კერა, მესხეთი ჩვენმა დამპყრობლებმა განადგურების პირას მიიყვანეს, ყველას მოგეხსენებათ მესხეთის სავალალო ისტორიული ბედი. სარწმუნოებრივად მას არც ამ ბოლო 70 წლის მანძილზე გაუმართლა, აქ ათეიზმის მძლავრობის ჟამს არ არსებობდა არც ერთი ქართულ-მართლმადიდებლური ეკლესია, არ იყო არც ერთი ქართველი მღვდელი, მაშინ როცა აქ ფაქტიურად უწყვეტად ფუნქციონირებდა გრიგორიანული რამდენიმე ეკლესია, სინაგოგა და კათოლიკური ეკლესია. პირველად ამ ათიოდე წლის წინ გაიხსნა ქართული ეკლესია, რომელმაც, თითქოსდა, თავისი მადლი მოჰფინა სამცხე-ჯავახეთს, ღვთის შეწევნითა და უფლის სადიდებლად, სულ ახლახან, ამ ბოლო ორ წელიწადში მრავალი ეკლესია ახლად ვაკურთხეთ და პირველი საღმრთო ლიტურგიებიც აღვასრულეთ ათეულობით წლების იძულებითი უქმობის შემდეგ, ჩვენს დიდებულ ზარზმასა და ვარძიაში, საფარასა თუ ბორჯომში, სამწუხაროდ, არ გვყოფნის სასულიერო კადრები, ამიტომაც დავაარსეთ მესხეთში სასულიერო სასწავლებელი, მაგრამ რატომღაც აქ სწავლას მესხი ვაჟები თავს არიდებენ, მაშინ როცა ჩვენს სასწავლებელში სწავლობენ თბილისიდან, ქართლიდან, იმერეთიდან თუ სამეგრელოდან ჩამოსული ახალგაზრდები, მათ შორის რამდენიმე გოგონა უმაღლესი განათლებითაც კი. ჩვენ ახალ სასწავლო წელს იმედი გვაქვს მესხეთის მკვიდრნიც შეაღებენ ჩვენი სასწავლებლის კარს. იმედი გვაქვს, რომ თანდათან მესხეთში სარწმუნოება აღორძინდება, მესხეთი ხომ აკვანია ძველი ქართული კულტურისა, სარწმუნოებისა, აქ იქადაგა ჩვენი მაცხოვრის უპირველესმა მოწაფემ ანდრია მოციქულმა, სწორედ მესხეთში განუცხადა მან ქართველობას, რომ საქართველო დედა ღვთისმშობლის ქვეყანაა, ხოლო ქართველი ერი ღვთის მიერ გამორჩეული „საზეპურო“ ერი. შევთხოვ უფალს, ღვთის მადლი და წყალობა არ მოკლებოდეს ჩვენს ერს, ყველა თქვენთაგანს.

25. III. 1991.

ახალი ერი

ჩვენ თანამონაწილენი ვართ ქართველთა მრავალათასწლოვანი არსებობის მანძილზე იშვიათი წარმატებისა - ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა, რაც მთელმა მსოფლიომ დაადასტურა, მაგრამ ამავე დროს ჩვენ მომსწრენი ვართ აგრეთვე ჩვენი მშობელი ხალხის უბედურებისაც, რომლის მიზეზიც ბოლო წლებში ჩვენს მიერ გამომჟღავნებული უზნეობა და უგუნურებაა. თუ უცხოთა ზედამხედველობის ქვეშ, ასე თუ ისე კანონის მორჩილებას ვიჩენდით, თავისუფლების მოპოვების შემდგომ, ქვეყანა ურთიერთკინკლაობით, ქიშპობით, შინაბრძოლებითა და ქურდობა-ყაჩაღობით გავაჩანაგეთ.

რაა მიზეზი ჩვენი ხალხის დღევანდელი სავალალო სულიერი მდგომარეობისა?

ერთი გავრცელებული თვალსაზრისით, მიზეზი ქართველი ერის „დაბერებაა“, სხვების აზრით „მუდამ დამონებულ“ ხალხს თავისუფალი ქვეყნის პატრონობა გაუჭირდა, მესამენი ფიქრობენ, რომ ჩვენი ერი „ავადმყოფია“ და ა. შ. ყველა ამგვარი შეხედულება ქართველი ერის დღევანდელი მდგომარეობის მიზეზებზე პრინციპულად არასწორია და შეუწყნარებელი.

იყო მცდელობა, რომ ყოველგვარი უბედურების მიზეზად „მესამე ძალა“ დაგვესახა, მაგრამ ალბათ მიზეზები მაინც ჩვენსავე თავში - ერის შემადგენელ ცალკეულ პიროვნებათა სულში უნდა ვეძიოთ, რამეთუ სულიდან ანუ გულიდან გამოვლენ ბოროტი ზრახვანი, მკვლელობანი, მრუშობანი, ქურდობანი, სიცრუენი, ცილისწამებანი, გმობანი (იხ. მათე, 15,19).

სწორედ ეს ცოდვებია საფუძველი ჩვენი ამჟამინდელი ეროვნული უბედურებისა, რამეთუ ბოროტი უზნეობა არა ერთი და ორი კაცის, არამედ მრავალთა სულშია დაბუდებული.

დაბადებისას ადამიანი არაა უზნეო არსება, მის პიროვნებას სულიერი აღზრდა აყალიბებს, მაშასადამე, ახალი თაობის სულიერი აღზრდით შესაძლებელია მომავალში დიდ ეროვნულ ბედნიერებას მივაღწიოთ. აღზრდის სისტემას, აღმზრდელს, ოჯახსა და დედას უდიდესი ეროვნული მისია აკისრიათ - „დედავ ისმინე ქართვლის ვედრება, ისე აღზარდე შენ შვილის სული, რომ, წინ წარუძღვეს ჭეშმარიტება, უკან რჩეს კვალი განათლებული“ - ამბობდა ჩვენი ეკლესიის წმინდანი ილია მართალი. იგი ვერ წარმოიდგენდა, რომ მის შემდეგ მოვიდოდა თაობა, რომელიც თითქმის მთელი საუკუნის მანძილზე ბავშვის აღზრდის სისტემიდან საერთოდ გამორიცხავდა სიკეთისა და ზნეობის ერთადერთ წყაროს - ღმერთს.

ილია მთელ ქართველ ერს ავედრებდა დედას და მისი სახელით სთხოვდა აღეზარდა ადამიანი, რომელსაც ცხოვრების სავალ გზებზე, ორიენტირად ჭეშმარიტება ექნებოდა.

რა არის ჭეშმარიტება? - ამ სახარებისეულ კითხვას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. „მე ვარ გზა ჭეშმარიტება და სიცოცხლე“ - ბრძანებს უფალი. ჭეშმარიტება ღმერთია. მაშასადამე, ილიას აზრით აღმზრდელს ღვთის მოშიში, ღვთის მოყვარე, ანუ მორწმუნე ადამიანის, აღზრდა ევალება. ამგვარ ადამიანს წინ ჭეშმარიტება გაუძღვება, ხოლო ცხოვრების განვლილ გზაზე არა ცოდვიან, არამედ მადლით განათლებულ კვალს დატოვებს.

ეპისკოპოსი გაბრიელის აზრით (რომელსაც წმინდა ილია მართალი უდიდეს პატივს სცემდა), აღზრდას უდიდესი გავლენა აქვს ხასიათის ჩამოყალიბებაზე. „აღზრდა იმისთვისაა სწორედ მოწოდებული, რომ შეცვალოს და მდგრადობა

მიანიჭოს ადამიანის ზნეობას, გაუნათლებელ ადამიანთა ვნება მოუთოკავია, განათლებული კაცი კი - პირიქით, მოქმედებს გონების, ვიდრე ვნებათა კარნახით, ვნებანი მასში გამოვლინდებიან სულ სხვაგვარად, ვიდრე გაუნათლებელთან. ისინი მასთან შერბილებული, განსჯას დაქვემდებარებულია. განათლებულმა უნდა გაანელოს ბუნებრივი გრძნობის სიუხეშე“.

ვინც ბოლო წლებში ქართველთა ქმედებებს გააანალიზებს, ალბათ იტყვის, რომ ჩვენი ხალხის უმრავლესობა მოუთოკავი ვნებებით, გონებით გაუკონტროლებელი, უხეში ბუნებრივი გრძნობებით მოქმედებდა. ეს კი თანახმად ეპისკოპოსი გაბრიელის თვალსაზრისისა, შედეგია ცუდი აღზრდისა და გაუნათლებლობისა. ჩვენს ხალხში მართალია დიდია რიცხვი იმათი, რომელთაც საშუალო და უმაღლესი განათლების დიპლომები აქვთ, მაგრამ სულიერი აღზრდა და საერთოდ - განათლება, ამ სიტყვის ჭეშმარიტი მნიშვნელობით, აკლიათ.

მხოლოდ ვნებებს აყოლილ, ანალიზისა და გონიერი შეფასების უნარმოკლებულ ანუ აღუზრდელ ადამიანს შეუძლია ააფეთქოს საკუთარი ქვეყნის ხიდები, გვირაბები და რკინიგზები, დაწვას და დაანგრიოს დედაქალაქი, სხვა მთავარი ქალაქები, მოკიდოს იარაღს ხელი და რაღაც წარმავალ პოლიტიკურ წყენათა გამო თავგამეტებით იბრძოლოს მარადიულის - სამშობლოს დაშლა-დანეწევრებისათვის, დაუნდობლად ხოცოს, ძარცვოს თვისტომი და ყოველივე ეს ეგზალტირებულ დემონსტრაცია-მიტინგებზე შეამზადოს და გაამართლოს.

ნუთუ მომავალშიც გაგრძელდება დღევანდელი უბედურება. რა შეცვლის ქართველი კაცის ხასიათს, ზნეობას? - აღზრდა! ოღონდ არა უბრალო, ჩვენში ტრადიციულად ქცეული სისტემით, არამედ რელიგიური აღზრდა! ევროპასა, ამერიკასა და მთელ ცივილიზებულ მსოფლიოში აღზრდის სისტემა რელიგიურია, თუმცა კი რელიგიური ცოდნა - მცნებები, მოზარდ თაობას გარკვეული ხერხებით, განსხვავებული ხარისხით და სხვადასხვა დოზებით მიეწოდება.

თუ რატომ არის საჭირო ყმაწვილების რელიგიური ცოდნით აღზრდა, ამ კითხვაზე წმიდა ეპისკოპოსი გვპასუხობს: „ზნეობასა და ხასიათზე რელიგიის გავლენა ყველაზე ღრმა და უცილობელია. ეს დასტურდება ისტორიითაც და იმ ხალხთა ხასიათების სხვადასხვაობითაც, რომლებიც სხვადასხვა სარწმუნოებას აღიარებენ“.

საკმარისია, უბრალოდ გავიაზროთ, თუ რა ცვლილებები გამოიწვია ერების აზროვნებასა და საქმიანობაში ქრისტიანულმა სარწმუნოებამ, რომ აღნიშნული დებულება ჭეშმარიტებად მივიჩნიოთ. ქრისტიანულმა რწმენამ გარდაქმნა ადამიანის აზრები, გამოცვალა მისი გრძნობები და სათნოებებად აქცია ისინი. სხვა მიმართულებით წარმართა ნება და ახალი მიზნების მინიშნებით, სიყვარულისა და ძმობის, როგორც საზოგადოებრივი კეთილდღეობის საფუძვლების წარმოჩენით ადამიანთა შორის ახალი ურთიერთობანი დაამყარა.

მოკლედ, მან მთლიანად გარდაქმნა ადამიანი ყოველი მიმართულებით. სამწუხაროდ, დღეს ქართველი ხალხის უმეტესი ნაწილი მხოლოდ სახელითაა ქრისტიანი, მას არ მიუღია ქრისტიანული აღზრდა და შესისხლხორცებული არა აქვს ქრისტიანული ზნეობა, მისი მცნებები. მართალია, ოჯახებში დაცულია ქრისტიანული წეს-ჩვეულებანი და ადამიანური ურთიერთობანი, მაგრამ ეს სიკეთე დათრგუნა ათეისტური ტოტალური აღზრდის არაჰუმანური - არაადამიანური სისტემის შედეგმა, რომელიც თაობათა მანძილზე ილექებოდა ჩვენში. როგორც სკოლებში, ისე საზოგადოებაში. ქრისტიანული სარწმუნოების ფაქტიურმა დაკარგვამ თავისი შედეგი გამოიღო, მაგრამ მომავალში უთუოდ

უდიდეს ცვლილებებს გამოიწვევს და ყოველი მიმართულებით გარდაქმნის ადამიანს ქრისტიანული აღზრდა.

მოვალეობის მოხდისა და სარწმუნოებრივ თემებზე ტელერადიოგადაცემებსა და პრესაში გამოქვეყნებულ ცალკეულ მასალებს საერთო არაფერი აქვთ რელიგიურ აღზრდასთან. მოზარდი თაობის რელიგიური აღზრდა საშუალო სკოლებში უნდა მოხდეს, პირველიდან უკანასკნელი კლასის ჩათვლით. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ისეთი საგანგებო სარწმუნოებრივი საგნების შემოღება, როგორიცაა საღმრთო სჯული (საქრისტიანო მოძღვრება), რელიგიის ისტორია და სხვა, ვერ მოიცავს რელიგიური აღზრდის სისრულეს; საკმარისი არაა ცალკეული საგნების შეტანა საშუალო სკოლის პროგრამაში, არამედ საჭიროა სასწავლო პროგრამის მთლიანად შეცვლა-განახლება, მისი მიახლოება საერთაშორისო სტანდარტებთან.

უწმინდესმა და უნეტარესმა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანების დღეს განაცხადა - „საქართველოში დღეს შექმნილი მძიმე ვითარება არ შეიცვლება, თუ არ შეიცვალა გული ადამიანისა“ და შემდეგ: „ადამიანი უნდა აღიზარდოს სკოლაში და ეკლესიამ უნდა იკისროს ერის აღზრდის ფუნქცია“, ასევე - „თუ არ შეიცვალა სასწავლო პროგრამა, არაფერი არ შეიცვლება“.

ევროპის სკოლებში ეკლესიისა და სკოლის კავშირი ძალზე მჭიდროა. სასწავლო პროცესი, პროგრამები - რელიგიურ-ზნეობრივია. უნგრეთში მოსახლეობისათვის მძიმე 1950-55 წლებშიც კი კომუნისტებმა ვერ შეძლეს სკოლასა და ეკლესიას შორის კავშირის გაწყვეტა. როგორც ეს ახლახან უნგრელმა სტუმრებმა განაცხადეს, ამჟამად ეკლესიას უბრუნდება ის ძველი სკოლები, რომელნიც მას ადრე ეკუთვნოდა. საეკლესიო სკოლების გარდა უნგრეთში სხვადასხვა ტიპის სკოლებიც არსებობენ, რომლებშიც პირველი კლასიდანვე შემოღებულია რელიგიური საგნების სწავლება. უნგრეთის სახელმწიფო ეკლესიას, როგორც წესი, ყოველწლიურად აძლევს დოტაციას, რომლითაც მას შეუძლია განათლების სისტემაში აქტიური მოქმედება, ზრუნვა ახალი თაობის აღსაზრდელად. ასევეა ევროპის ყველა ქვეყანაში. ჩვენში ალბათ ისევე, როგორც უცხოეთში I-IV დაწყებითი, ანუ ფუნდამენტური ოთხწლედის შემდგომ, მოზარდი თაობა მიდრეკილებათა მიხედვით სასოფლო-სამეურნეო, ჰუმანიტარულ თუ ტექნიკურ რვაწლედებში გააგრძელებს სწავლას და შემდგომ სურვილის შესაბამისად მაღალ კლასებშიც, მაგრამ ყველგან ყოველი მიმართულების სასწავლებელში მტკიცედ განსაზღვრული პროგრამით, კუთვნილი ადგილი უნდა დაიჭიროს რელიგიურმა აღზრდამ. ჩვენი ეკლესიის მეთაურის ამ მოსაზრებამ სათანადო პრაქტიკული ასახვა უნდა მოიპოვოს, რამეთუ ძველად ყოველი მსგავსი სულიერი კრიზისის დროს ჩვენი ხალხისა და ქვეყნის მეთაურები, რჩევასა და სულიერ შემწეობას საქართველოს პატრიარქებს სთხოვდნენ და მათი მითითებითა და ლოცვა-კურთხევით ძლევდნენ ერის სულიერ გასაჭირს.

უნდა დაიბადოს, უნდა იშვას ახალი ქართველი ერი. ერი მტკიცე, ძლიერი, უძლეველი, ღვთისმოყვარე და ღვთისმოშიში, რაც შესაძლებელია ათეისტების მიერ ათწლეულთა მანძილზე გულებში დანერგილი სიძულვილის აღმოფხვრითა და ძველი ქართული ზნეობრიობის აღორძინებით. ეს კი მოხდება მხოლოდ და მხოლოდ საშუალო სკოლებში I კლასიდანვე რელიგიური აღზრდის ყოველდღიური დანერგვით.

შევთხოვოთ უფალ ღმერთს მრავალჟამიერი, საუკუნოვანი სულიერი ძლიერება ახალი, მომავალი ქართველი ერისა.

„მადლი“ №18, 1993.

ეროვნული ეკლესია

„ქედმოდრეკილა ნაღვლით საწყალი,
რომ მისი ტრფობა თქვენში შემწყდარა“
ილია მართალი. „აჩრდილი“

ჩვენს ერს აქვს შინაგანი, ღრმა, გულისგულში დაფარული სიყვარული დედა-ეკლესიისადმი, მაგრამ ეს ტრფობა ჩვენს არსში ქვეცნობიერად დევს, ის წინაპართაგანაა ნაანდერძევი, ძველთაგან გადმოცემული, ამდენად მილევადია და მიმქრალი, რამეთუ არაა განმტკიცებული ახალი ცოდნით, სწავლებით, საზოგადოებრივი დამოკიდებულებით, ავტორიტეტით, მიბაძვით, მაგალითით.

უფრო მეტიც, არაიშვიათად ჩვენი ხალხისაგან ისმის საყვედურები, განსაკუთრებით მათგან, რომელთაც უკვე გაიცნეს სექტანტური მიმდინარეობები და უჩნდებათ კითხვები ეკლესიისადმი თავიანთი გულგრილობის გასამართლებლად: რატომ იყიდება სანთელი ეკლესიაში? რატომაა ძვირი? რატომ იღებს მღვდელი ფულს ნათლობასა და სხვა წესების შესრულებაში? რატომ არაა მუდმივი, უწყვეტი ქადაგება ეკლესიებში, როცა იქ შესულ თუნდაც ერთადერთ ადამიანს მღვდელი ხვდება და ესაუბრება? რატომ არა გაქვთ სასულიერო ლიტერატურა, რაცა გაქვთ, რატომ ყიდით მას და არ არიგებთ უფასოდ, როგორც სხვები? ყველაფრით ვაჭრობა და გაყიდვა შეიძლება? სახარებისაც? რატომ არ არის ეკლესიებში ისეთივე სისუფთავე, როგორიცაა ვთქვათ არაქართულ ეკლესიებში, მით უმეტეს უცხოეთში? რატომაა მომსახურეობა თქვენთან დაბალი დონისა?.. და სხვა მრავალი.

განსაკუთრებით საყურადღებოა სიმართლითა და ზრუნვით გამოთქმული გულისტკივილი: ჩვენს სოფელში ეკლესიაა, მღვდელს ვითხოვთ წლების მანძილზედ, არ გვიგზავნიან, მთელ რაიონში ერთი ღვთისმსახურიც არა გვყავს, უყურადღებობის გამო სარწმუნოებრივად უცოდინარ ჩვენს ხალხს სექტანტები იბირებენ თავისკენ...

ახლახან საბერძნეთიდან ჩამოსული ერთი ადამიანი აღტაცებით ლაპარაკობდა ბერძნულ ეკლესიებში მრევლისადმი ყურადღების შესახებ, რომ იქ სანთელი არ იყიდება, სუფთაა და არა ისეთი, როგორიც ჩვენთან (ძვირი და უხარისხო), რომ ბერძენი მღვდლები პირადად იცნობენ მრევლის ოჯახის თითოეულ წევრს, წარმოადგენენ ოჯახის უდიდეს მრჩეველს და თანამდგომს ჭირსა თუ ლხინში, რომ ბავშვობიდან ვიდრე სიბერემდე იქაური ადამიანები სამღვდელოების სულიერი მზრუნველობით არიან გარემოცულნი. მსგავსადვე ლაპარაკობენ უცხოეთიდან ჩამოსული სხვა ადამიანებიც.

დიახ, რა თქმა უნდა, ასე უნდა იყოს - სამღვდელოება და მისი სამწყსო ერთ მთლიანობას, ერთიან სულიერ ორგანიზმს უნდა წარმოადგენდეს, რომელსაც ეწოდება კიდეც ეკლესია. ვინც საქართველოს წარსულ საეკლესიო ცხოვრებას იცნობს, დაგვეთანხმება, რომ ჩვენშიც ასევე იყო ძველად.

რა ვუპასუხოთ ზემოთ მოყვანილ კითხვებს, მათ პასუხი უნდა გაეცეთ, როგორი მწარეც არ უნდა იყოს ის. საბედნიეროდ, ვინც ჩვენი ეკლესიის შინაგან ცხოვრებას იცნობს, დაგვეთანხმება, რომ ჩვენი სამღვდელოება, შეიძლება ითქვას, გმირული თავდადებით ასრულებს მასზე დაკისრებულ უზენაეს ვალდებულებას, ესაა - მსახურება ღვთისა და ერისა. როგორ? - იკითხავს მკითხველი, მაშ ვის ეხება გამოთქმული საყვედურები? ისინი ბუმერანგივითაა.

საქმე ისაა, რომ ჩვენი დედა საქართველოს სამოციქულო (მართლმადიდებლური) ეკლესია - მართალია, ერთ-ერთი უძველესია მსოფლიოში, მაგრამ, სამწუხაროდ, ერთ-ერთი უღარიბესიცაა. არავითარი მუდმივი შემოსავალი, უცვლელი საარსებო წყარო არც სამღვდელოებასა და არც ეკლესიას არ გააჩნია. აქ იგულისხმება ის, რომ არც ჩვენი სამღვდელოება და არც ეკლესია არ იღებს საზოგადოებისაგან - სახელმწიფოსაგან დოტაციას, საარსებო სახსრებს, არ არსებობს ხელფასები, სოციალური დახმარება. სამღვდელოება არსებობს შემთხვევიდან-შემთხვევამდე, მათი ოჯახების კეთილდღეობა, სოციალური ყოფა დამოკიდებულია იმ ადამიანებზე, რომელთაც ემსახურებიან ნათლობითა და სხვა წესების შესრულებით, მათთვის უცნობია სახელმწიფოს მიერ გაცემული ბინები, პენსიები, სხვა შეღავათები, რითაც არსებობენ საქართველოს მოქალაქენი, სამღვდელოების გამოკლებით. ხოლო ჩვენი ეკლესიების შეკეთების, გუნდების, მომსახურე პერსონალის, დიაკვნების, მედავითნეების, სასულიერო სასწავლებლების სტუდენტების, პედაგოგებისა და სხვათა ხელფასები და სტიპენდიები გაიცემა ეკლესიებში სანთლის გაყიდვით შემოსული თანხისაგან. საოცარი ისაა, კიდევ როგორ ახერხებს ჩვენი ეკლესია ფეხზე დგომას და თავისი თავის ღირსეულად წარმოჩენას მსოფლიოსა და მრავალი ჩამოსული სტუმრის წინაშე.

თუ როგორი იყო ჩვენი ეკლესიის ყოფა ძველად, ამას ქვემოთ შევეხებით, მანამდე კი განვიხილოთ უცხოეთის ქვეყნებში ეკლესიათა თანამედროვე ყოფა, რა წარმოადგენს მათ საარსებო წყაროს - ეკლესიაში სანთლის გაყიდვით, ნათლობითა და სხვა წესების შესრულებით მიღებული თანხები?!

მსოფლიოს უძველეს მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის საბერძნეთის ეკლესია ერთ-ერთი უძველესია და დღითი დღე უფრო ძლიერდება, თანდათანობით იჭერს თავის კუთვნილ, წამყვან ადგილს საერთაშორისო ასპარეზზე. ამის მიზეზი გახლავთ საბერძნეთის სახელმწიფოსა და ხალხის დამოკიდებულება თავისი ეკლესიისადმი. კონსტანტინეპოლის დაცემის (1453) შემდგომ ელადა ოსმალებმა დაიპყრეს. ბერძნებმა ეროვნული სახელმწიფოებრიობა არც თუ დიდი ხნის წინ, XIX ს-ის II ნახევარში აღიდგინეს. ოსმალებისაგან საბერძნეთის განთავისუფლებას ხელს უწყობდა მაშინდელი მთელი კულტურული მსოფლიო, გამოჩენილი ადამიანები პირადად მონაწილეობდნენ (ბაირონმა სიცოცხლეც არ დაიშურა) ამ საქმეში, მაგრამ მრავალ პიროვნებას ეეჭვებოდა, რომ თითქმის 400 წლოვანი მონობის შემდგომ ბერძნები შეძლებდნენ ეროვნული თავისთავადობის ანუ იმ ძველი „ბერძნობის“ დაბრუნებას, რომელსაც ასე სცემდა თაყვანს კაცობრიობა. საბედნიეროდ, ბერძნებმა შეძლეს ეროვნული ხასიათის, ეროვნულ ჩვეულებათა აღდგენა. მათ იცოდნენ, რომ ნაციონალურ თვისებათა დვრიტას ბერძნული ეკლესია წარმოადგენდა. საუკუნეთა მანძილზე ბერძნობა და ქრისტიანობა, ბერძნობა და მართლმადიდებლობა, ბერძნობა და ეკლესია გაერთმნიშვნელოვანდა. ვისაც „ბერძნობის“ აღორძინება სურდა, მას უნდა ეზრუნა კიდეც ეროვნული ეკლესიის აღორძინებისათვის, და, მართლაც, XIX ს-ის II ნახევარშივე, ახლად წარმოქმნილმა საბერძნეთის სახელმწიფომ ბერძნული ეკლესია გამოაცხადა ეროვნულ ეკლესიად. ეს იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფომ თავის თავზე აიღო ბერძნული ეკლესიის ყოველგვარი სოციალურ-ეკონომიკური საკითხის გადაჭრა, სამღვდელოებას დაენიშნა ხელფასები I კატეგორიის სახელმწიფო მოხელეთა თანაბრად, ბიუჯეტი ითვალისწინებს სახსრებს სამღვდელოების პენსიების, სოც-უზრუნველყოფის, ბინების, კომუნალური მომსახურებისა და სხვა საჭიროებისათვის, მხოლოდ ერთი მოვალეობა დაეკისრა სამღვდელოებას -

შეასრულოს თავისი სულიერი ვალდებულება - აღზარდოს ახალი თაობა, ზნეობრივად განამტკიცოს და გააჯანსაღოს ერი.

ჩვენ ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ საბერძნეთში მართლმადიდებლური სარწმუნოება არის სახელმწიფო რელიგია, უფრო მეტიც, სახელმწიფო კანონმდებლობის ზოგიერთი ნაწილი დაფუძნებულია საეკლესიო სამართლის პრინციპებზე.

ვინც ძველი საქართველოს სახელმწიფოებრივ ცხოვრებასაა გაცნობილი, დამემოწმება, რომ ჩვენშიც ჩვენი ეროვნული ეკლესია წარმოადგენდა სახელმწიფო ეკლესიას. სახელმწიფოსა და ეკლესიის მჭიდრო ურთიერთობის ძველებური სახე უცვლელადაა შემონახული ევროპისა და მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში.

მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყნებში რომელიმე ქრისტიანული მიმდინარეობა წარმოადგენს ან სახელმწიფო ან ოფიციალურ რელიგიას (ეროვნულ, გაბატონებულ, პრივილეგირებულ), სახელმწიფოს განსაკუთრებული მფარველობის ქვეშ მყოფ ეკლესიებს. მათი ასეთი მდგომარეობა არანაირად არ არღვევს დემოკრატიის პრინციპებს და აღმსარებლობის (სინდისის) თავისუფლებას.

მაგალითად, დემოკრატიის ისეთ ბურჯში, როგორიცაა დიდი ბრიტანეთი, არის ორი სახელმწიფო ეკლესია. ინგლისში ანგლიკანური ეკლესიაა, ხოლო შოტლანდიაში 1952 წლიდან - პრესვიტერიანული. ანგლიკანური ეკლესიის მღვდელმთავრების (ეპისკოპოსებისა და მთავარეპისკოპოსების) დიდი ნაწილი ლორდთა პალატის წევრია. სამღვდელოება სრულებით არის უზრუნველყოფილი სახელმწიფოს მიერ, ანუ სამღვდელოების ხელფასებს, პენსიებს, სოც-დახმარებებს და სხვა საეკლესიო გასავალ თანხებს სრულიად იძლევა სახელმწიფო.

ასევე შვეიცარიაში, ევანგელიკურ-ლუთერანული ეკლესია თავისი სტატუსით არის სახელმწიფო ეკლესია.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი არის ჩვენთვის ეკლესიის მიმართ იტალიის სახელმწიფოს დამოკიდებულება. 1947 წლის იტალიის კონსტიტუციამ გამოაცხადა სინდისის (აღმსარებლობის) თავისუფლება, მაგრამ კათოლიკობა გამოაცხადა სახელმწიფო რელიგიად. სამოქალაქო კანონმდებლობის ფუნდამენტად გამოყენებულია კანონიკური სამართალი. ჩვენთვის უაღრესად საყურადღებოა, რომ კანონმდებლობის თანახმად სახელმწიფო და კერძო სასწავლებლებში სავალდებულოა საღმრთო რჯულისა და თეოლოგიური საგნების სწავლება. კათოლიკური ეკლესია განთავისუფლებულია გადასახადებისაგან.

ირლანდიაში კათოლიკურ ეკლესიას განსაკუთრებით პრივილეგირებული მდგომარეობა უკავია, მას დიდი ავტორიტეტი გააჩნია საზოგადოებაში. 1937 წლის კონსტიტუციამ კათოლიკურ ეკლესიას განსაკუთრებული სტატუსი მიანიჭა. ჩვენთვის საყურადღებოა, რომ ევროპის ამ ქვეყანაში ეკლესია აკონტროლებს განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სისტემას; დიდი გავლენა აქვს პოლიტიკურ სტრუქტურებზე, აკრძალულია განქორწინებანი, აბორტები და კონტრაცეპტიური საშუალებების გაყიდვა, თანახმად კანონისა.

ბელგიაში კათოლიკურ ეკლესიას გაბატონებული მდგომარეობა უკავია. 1831 წლის კონსტიტუციით მას აქვს ფართო რელიგიური პროპაგანდის უფლება. კათოლიკურად არის ჩამოყალიბებული განათლების ყველა საფეხური. ცნობილია ლუვენის კათოლიკური უნივერსიტეტი, რომელიც რამდენიმე რომის პაპმა დაამთავრა.

ავსტრიაში კათოლიკობა არის გაბატონებული კონფესია და ის დაფიქსირებულია შესაბამისი კანონმდებლობით. კერძოდ, კონკორდატით ავსტრიასა და ვატიკანს შორის, რომელიც 1933 წელს დაიდო და 1957 წელს განახლდა.

პორტუგალიაში კათოლიკური ეკლესია პრივილეგირებული კონფესიაა. 1940 წელს დადებულმა კონკორდატმა ვატიკანსა და პორტუგალიას შორის კათოლიკურ ეკლესიას ფართო უფლებები მიანიჭა.

გერმანიაში ორი მიმდინარეობა არის გაბატონებული და ეს პრივილეგირებული მდგომარეობა დაფიქსირებულია შესაბამისი კანონმდებლობით. ეს კონფესიებია კათოლიციზმი და ლუთერანობა (ევანგელიკური ეკლესია).

დანიაში კანონმდებლობის შესაბამისად არსებობს სახელმწიფო რელიგია, რომელსაც ეწოდება „დანიის სახალხო ეკლესია“ (ევანგელიკურ-ლუთერანული), მისი ფორმალური მეთაური არის მეფე.

ისლანდიაში, ასევე კანონმდებლობის თანახმად სახელმწიფო რელიგიას წარმოადგენს - „ისლანდიის სახალხო ეკლესია“ (დგას ევანგელიკურ-ლუთერანულ პოზიციებზე), სახელმწიფო მხარს უჭერს და ეკონომიკურად ეხმარება მას.

ნორვეგიაში სახელმწიფო რელიგია არის ევანგელიკურ-ლუთერანული ეკლესია. მისი ფორმალური მეთაური არის მეფე.

ფინეთში სახელმწიფო ეკლესიის სტატუსი აქვს ევანგელიკურ-ლუთერანულ ეკლესიას. ეკლესიის შესახებ კანონების მიღება ხდება ერთობლივად ეკლესიისა და სახელმწიფოს მიერ. საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება საეკლესიო კრებას ეკუთვნის.

ესპანეთში სახელმწიფო რელიგია არის კათოლიციზმი.

ევროპის იმ ქვეყნებში, რომლებიც ბოლო წლებში განთავისუფლდნენ კომუნიზმისაგან, მიღებულია ახალი კანონმდებლობანი ეკლესიის მიმართ. ჩეხეთად და სლოვაკეთად გაყოფამდე ჩეხოსლოვაკიის კონსტიტუციის თანახმადაც არც მართლმადიდებელი და არც კათოლიკური ეკლესიები არ იყვნენ გამოყოფილი სახელმწიფოსაგან. სახელმწიფო ეკონომიკურად ეხმარებოდა მათ.

უნგრეთში ორი გავლენიანი კონფესიაა, რაც დაფიქსირებულია შესაბამისი კანონმდებლობით - კათოლიკობა და უნგრეთის ევანგელიკურ-რეფორმატული ეკლესია.

პოლონეთში მიიღეს ცალკე კანონმდებლობა კათოლიკური ეკლესიის შესახებ.

ასეთია სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულება ეკლესიისადმი ევროპულ ქვეყნებში, რომელნიც მიიჩნევიან მსოფლიო დემოკრატიის უდიდეს ბურჯებად, მაგრამ უფრო ღრმაა ეს დამოკიდებულება სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ლათინურ ამერიკასა და სხვა ქვეყნებში. ბოლივიაში კათოლიციზმი სახელმწიფო სარწმუნოებას წარმოადგენს, საერთოდ, ლათინური ამერიკის ქვეყნებში სახელმწიფო განსაკუთრებით მფარველობს კათოლიკურ ეკლესიას (პატრონატის უფლება). ასეთი ქვეყნებია არგენტინა, ვენესუელა, ჰაიტი, დომინიკანური რესპუბლიკა, კოლუმბია, კოსტა-რიკა, პარაგვაი, პერუ. ამ ქვეყნებში კათოლიკურ ეკლესიას ეწოდება - „ეროვნული ეკლესია“.

კოლუმბიაში კათოლიკურ ეკლესიას აქვს ფართო იურიდიული და სამოქალაქო უფლებები. გამოცხადებულია სინდისის (აღმსარებლობის) თავისუფლება, მაგრამ კათოლიკობა აღიარებულია ერის (ნაციის) რელიგიად და

„ქვეყანაში ერთიანობისა და საზოგადოებრივი მოწესრიგების ერთ-ერთ ფუნდამენტად“, რაც ჩვენთვის განსაკუთრებით საყურადღებოა.

ბრაზილიაში კათოლიკურ ეკლესიას პრივილეგირებული მდგომარეობა უკავია, ის იძლევა ეროვნულ პროგრამებს ეკონომიკური განვითარებისა, აგრარული რეფორმებისა, განათლებისა და სხვადასხვა კანონმდებლობებისა.

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ მსოფლიოში სახელმწიფო რელიგია შეტანილია 43 ქვეყნის კონსტიტუციაში, თუ არას ვიტყვით ისლამურ და სხვა ქვეყნებზე.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ ეკლესიისა და სახელმწიფოს მჭიდრო ურთიერთობა, მოსახლეობის უმრავლესობის სარწმუნოების ეროვნულად აღიარება და ეროვნული ეკლესიის სახელმწიფოებრივი სტატუსი არ არღვევს დემოკრატიის პრინციპებს, აღმსარებლობის თავისუფლებას.

შევადაროთ უცხოეთის ეკლესიათა და სამღვდელოების ყოფა ჩვენსას, იქ სახელმწიფო უვლის, აშენებს, პატრონობს მოქმედ ეკლესიათა შენობა-ნაგებობებს, სამღვდელოებას უხდის ხელფასს, პენსიებს, განათლებისა და ჯანმრთელობის სისტემები ეკლესიის კონტროლის ქვეშაა, სასულიერო წოდებას ღირსეული ადგილი უჭირავს საზოგადოებაში, ჩვენი სამღვდელოება კი, მიუხედავად კომუნისტური წყობის დაშლისა, ფაქტიურად ყოველგვარ სამოქალაქო უფლებასაა მოკლებული, თუნდაც ის რად ღირს, რომ მთელი სიცოცხლის მანძილზე შრომის შემდეგ სახელმწიფო ღვთისმსახურს არ აძლევს პენსიას, თუ არას ვიტყვით ბინასა და სოციალურ დახმარებებზე, ამჟამადაც სახელმწიფო ქონების პრივატიზირებისას სამღვდელოებას არ შეხვდა ქონების არავითარი ნაწილი, რამეთუ ფაბრიკა-ქარხნებისა და მსგავსთა განსახელმწიფოებრიობაში ეკლესიას არ უდევს არავითარი წილი, თუმცა ყოველივე ზემოთ თქმული წარმოუდგენელ ფუფუნებად ჩანს იმ ფონზე, რომ სამღვდელოება სახელმწიფოსაგან არ იღებს ხელფასს, მაშინ როცა ჩვენი საზოგადოების ყოველ ფენას სახელმწიფო უხდის ხელფასს, მიუხედავად იმისა, ადამიანები სამსახურში დადიან თუ არა.

ჩვენი სამღვდელოება ყოველდღიურ ზრუნვასა და ჯაფაშია, რომ როგორმე მოიპოვოს საარსებო სახსარი ოჯახის გამოსაკვებად, ქველი საქმის აღსასრულებლად, სხვათა დასახმარებლად, ამ სახსრებს კი თავისი პირადი შრომით მოიპოვებს - ნათლობითა და სხვა წესების შესრულებით; საბედნიეროდ, მიუხედავად ასეთი ჯაფისა, ჩვენს სამღვდელოებას კიდევ ყოფნის ენერგია, რომ აქტიური მონაწილეობა მიიღოს მრევლის სულიერი აღზრდისა და უცხო სექტების საწინააღმდეგო ღვაწლში. ხოლო საეკლესიო შენობა-ნაგებობათა, გუნდების, მომსახურე პერსონალისა და სხვათა შესანახი სახსრები, როგორც აღინიშნა, მიიღება იმ მცირეოდენი თანხების შეგროვებით, რომლებიც სანთლის გაყიდვისაგან შემოდის, ჭეშმარიტად, რომ სახელმწიფოს ზურგი აქვს შექცეული ჩვენი ეკლესიის მიმართ და მერე რომლისა, იმ ეკლესიისა, რომელმაც ავად თუ კარგად ჩვენს ერს - ერობა შეუნარჩუნა, ჩვენს ხალხს - ქართველობა. ჩვენს სამშობლოს კი - ქრისტიანული ქვეყნის სახელი. ძველი ქართული კულტურა, ხელოვნება, ლიტერატურა, მუსიკა, მხატვრობა და უმეტესი იმისა, რითაც ჩვენი ერი ამაყობს, ნაღვაწია ჩვენს ეკლესია-მონასტრებში, უფრო მეტიც, საუკუნეთა მანძილზე ჩვენს ეროვნულ თვალთახედვაში ქრისტიანობა და ქართველობა გაერთმნიშვნელოვანდა, სინონიმებად იქცა, ამიტომაც იყო, რომ თუ, რაღაც მიზეზების გამო, ქართველი მართმადიდებლობას უარყოფდა და გრიგორიანობას მიიღებდა, მას ქართველს კი აღარ უწოდებდნენ, არამედ „სომეხს“, თუ

ქართველი კათოლიკობას მიიღებდა - „ფრანგს“ უწოდებდნენ, მაჰმადიანს - „თათარს“ ან „თურქს“, ხოლო ბერძნულ ეკლესიას მიკედლებულ ქართველს - „ბერძენს“, ე. ი. „ქართველი“ მხოლოდ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წევრს ეწოდებოდა.

ჩვენი ქართველობა - ჩვენმა დედა ეკლესიამ შეგვინარჩუნა, ამიტომაც იყო, რომ ჩვენი ძველი სახელმწიფო მეთაურები, მეფეები, პოლიტიკური მოღვაწეები, მთავრები განსაკუთრებულ პრივილეგიებს ანიჭებდნენ საქართველოს ეკლესიას, აძლევდნენ ქონებას, მამულებს, შეღავათებს, სახსრებს, შეწირულობებს, სოფლებს, ჩვენი ეკლესია მონაწილეობდა ქვეყნის მართვა-გამგეობაში, ხელმწიფის კარზე (ჩვენი ქვეყნის ერთიანობისას) იმყოფებოდა უპირველესი ვეზირი ანუ პრემიერ-მინისტრი ჭყონდიდელი მთავარეპისკოპოსის წოდებით, იქვე იმყოფებოდნენ სხვა ეპისკოპოსები, მოძღვართმოძღვარი, კათალიკოსები. მათ ხელში იყო არა მხოლოდ საეკლესიო და სახელმწიფო დაწესებულებების (მაგალითად - „სააჯო კარის“ - უზენაესი სასამართლოს) მართვა, არამედ ზოგჯერ ლაშქრის ხელმძღვანელობაც კი. საქართველოს დასუსტება-დაშლისას სადროშოებს, ანუ სამხედრო ოლქებს (მაგალითად კახეთში), ეპისკოპოსები მეთაურობდნენ.

ეკლესიას ყოველთვის დიდი ქონება ჰქონდა, ამიტომაც სამღვდელოება დაუბრკოლებლად აღასრულებდა თავის უშუალო მოვალეობას - ერის ზნეობრივ აღზრდას.

ქართული ეკლესიის დღევანდელ სავალალო ყოფას საფუძველი ჩაეყარა XIX საუკუნეში. საერთოდ ერისათვის ყველაზე დიდი უბედურებაა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მოშლა. ქართული სახელმწიფო ერთეულების გაუქმებას თან მოჰყვა ეროვნული ეკლესიის გაქრობაც. რუსეთის ადმინისტრაციამ და იმპერიამ ქართულ ეკლესიას ჩამოართვა უზარმაზარი ქონება - შეფასებული 150 მილიონ ოქროს მანეთად, ამაში შედიოდა მამულები, სოფლები, ფაბრიკა-ქარხნები, სამღებროები, წისქვილები, ბაღები, სარეწაო და შემოსავლიანი ადგილები და სხვა მრავალი, არას ვიტყვით შენობა-ნაგებობებზე და იმ საეკლესიო გადასახადებზე, რომლითაც დაბეგრილი იყო მთელი მოსახლეობა. ამ 150 მილიონი მანეთის ყოველწლიური მოგების 1-3%-ს მთავრობა ხელფასების სახით აძლევდა მართლმადიდებელ სამღვდელოებას, არა მხოლოდ საქართველოსას, არამედ მთელი ამიერკავკასიისას (ბაქოსა, დღევანდელ განჯასა და სხვაგან გაიხსნა მართლმადიდებლური ეკლესიები). ასე რომ, საქართველოს ეკლესიის ქონების პროცენტებით გასული საუკუნის მანძილზე არსებობდა ამიერკავკასიის რუსულ-ბერძნულ-ქართული სამღვდელოება. XX საუკუნეში კი ახლად აღორძინებულ ქართულ ეკლესიას ათეისტურ-კომუნისტურმა სახელმწიფომ ჩამოართვა როგორც ამბობენ 20.000 მოქმედი ეკლესია-მონასტერი, თუ არას ვიტყვით საეკლესიო განძსა, მამულებსა და სხვა უდიდეს დანაკლისზე. საერთოდ, ქართული ათასწლობით ნაგროვები ეროვნული განძი ეკლესია-მონასტრებში იყო დაცული უძვირფასესი ხატების, ჯვრებისა და სხვა ნივთების სახით. ყველა ისინი სახელმწიფომ მოიხმარა. რა დარჩა დღეს სახელმწიფოს მიერ ქონებაჩამორთმეულ ქართულ ეკლესიას? იმედი იმისა, რომ ახალი ქართული სახელმწიფო თავის ჭეშმარიტ ეროვნულობას საფუძველს ჩაუყრიდა ქართული ეკლესიის განმტკიცებითა და აღორძინებისათვის ზრუნვით, ჯერჯერობით გაცრუებულია.

ჩვენთვის განსაკუთრებით აუნაზღაურებელია ის მორალურ-ზნეობრივი დანაკლისი, რომელიც განვიცადეთ ათეისტების ბატონობისას, მათ განუწყვეტელი, მუდმივი და ყოველდღიური პროპაგანდით, პრესით, რადიო-

ტელევიზიით, ლიტერატურით მოახერხეს სამღვდელოების, დედა-ეკლესიისა და ეროვნული სარწმუნოების სახელის შებღალვა. მართალია, ხალხს არ სწამდა კომუნისტებისა, მაგრამ ათეისტურმა, ანტიეკლესიურმა აღზრდამ, ბავშვობიდან ვიდრე სიბერემდე, დაღი დაასვა ადამიანთა შეხედულებებს, რომელიც თანდათან დაილექა ადამიანთა შემეცნებასა და გულებში. სწორედ ამიტომ ეკლესიას უნდა მიეცეს უფლება აქტიური პროპაგანდისა, ისე როგორც ბელგიის კანონმდებლობითაა გათვალისწინებული, ე. ი. მიეცეს რადიო და ტელე ქადაგებებისა და სწავლებისათვის დიდი დრო, პრესაში დაეთმოს მნიშვნელოვანი ადგილი, გადაეცეს გამომცემლობა, გადაიღოს ფილმები და მსგავსი, ყოველივე ეს უნდა დაფინანსდეს სახელმწიფოს მიერ, ისევე, როგორც სახელმწიფო აფინანსებდა მსგავსი საშუალებებით ათეისტურ პროპაგანდას. ეს ჩვენი მორალურ-ზნეობრივი დანაკარგების კომპენსაციაც იქნებოდა.

ჩვენმა წინაპრებმა კარგად იცოდნენ, რომ ქართველი ხალხისა და საქართველოს მოსახლეობის ეროვნული ერთობის საძირკველს სარწმუნოებრივი ერთობა წარმოადგენდა, ახლაც სასურველია თუ ხალხი ერთ რელიგიას აღიარებს, ექნება ერთი ეკლესია. ესაა საფუძველი სახელმწიფოს სიმტკიცისა; ასევე ესმით ეს საკითხი უცხოეთშიც, ამიტომაცაა, რომ, მაგალითად, კოლუმბიაში, როგორც აღინიშნა, კათოლიკობა აღიარებულია ერის (ნაციის) რელიგიად და „ქვეყანაში ერთიანობისა და საზოგადოებრივი მოწესრიგების ერთ-ერთ ფუნდამენტად“. საბედნიეროდ, ჩვენ ამ მხრივ არ გვესაჭიროება რაიმე ხელოვნური ქმედების განხორციელება, ძველთაგანვე მოციქულთა მიერ ნაანდერძევი მართლმადიდებლობა ჩვენი ერის (ნაციის) რელიგიას წარმოადგენს, ამასთანავე ეს სარწმუნოება იყო და არის ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობის სარწმუნოება, ამიტომაც თამამად შეუძლიათ ჩვენს კანონმდებლებს განაცხადონ, რომ საქართველოში მართლმადიდებლობა წარმოადგენს ქვეყნის ერთიანობისა და საზოგადოებრივი მოწესრიგების ერთ-ერთ ფუნდამენტს. მართლაც, ჩვენივე ისტორიული გამოცდილებით ვიცით, რომ მთელი ჯგუფები ჩვენი ერისა, მთელი ნაწილები ჩამოშორდა ქართველ ხალხსა და საქართველოს მართლმადიდებლობისა და ეროვნული ეკლესიის უარყოფის შემდეგ. როგორც აღინიშნა, ქართველი მოსახლეობის საკმაო ნაწილის არმენიზაცია, გათათრება, გაფრანგება, გაბერძნება და მსგავსი, შედეგი იყო ჩვენი ეროვნული სარწმუნოების უარყოფისა, უცხო აღმსარებლობის აღიარებისა, მსგავსადვე ჩამოშორდება ქართველ ერს (თუმცა ჩვენ არ ვისურვებდით ამას) დღევანდელი ქართველი იეღოველების, ბაპტისტების, ორმოცდაათიანელებისა და სხვა სექტანტების შთამომავლები, ყოველივე ეს კი საფრთხეს შეუქმნის საქართველოს სახელმწიფოს ერთიანობა-მთლიანობას, დაშლის ჩვენს საზოგადოებას, ჩვენმა კანონმდებლებმა ეს უნდა გაითვალისწინონ.

XVII საუკუნეში, როცა ჩვენმა მტრებმა მოშალეს ეროვნულ-ქრისტიანული სახელმწიფოებრიობა და საქართველოს მაჰმადიანი მეფე-ხანები მართავდნენ, დაეცა ეროვნული ზნეობა, მოიშალა ეროვნული საძირკვლები. ამის გამოსასწორებლად ვახტანგ VI-მ დიდად იღვაწა, დიდი მუშაობა გასწია სამართლისა და სახელმწიფო წეს-წყობილების მოსაწესრიგებლად, შექმნა სახელმწიფო კანონების სახელმძღვანელო წიგნი - დასტურლამალი, რომელშიც საპატიო ადგილი უჭირავს საეკლესიო სამართალს. ამჟამადაც ჩვენმა კანონმდებლებმა უნდა იზრუნონ, რათა სამოქალაქო კანონმდებლობის ფუნდამენტად გამოყენებულ იქნეს კანონიკური სამართალი, როგორც ესაა ევროპასა და მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში.

ჩვენშიც ეკლესიას უნდა დაეკისროს განათლების სისტემის კონტროლი - ევროპის მრავალ სახელმწიფოთა დარად. ყველა ის უბედურება, რაც თავს დაატყდა საქართველოს ბოლო წლებში - ძმათა მკვლელი სამოქალაქო ომი -

უთუოდ შედეგია ხალხის ათეისტური აღზრდისა, ანუ მასობრივად დაცემული ზნეობისა.

საქართველოში მოხდა სამოქალაქო ომი, ომი, რომელიც ჩვენი ხალხისათვის უცნობი იყო ათასწლეულთა მანძილზე, ქართველებმა დახოცეს ქართველები, გადაწვეს საკუთარი დედაქალაქი, გამოდიოდნენ ქუჩებში აღგზნებული ადამიანები აბსურდული და ყოვლად წარმოუდგენელი ლოზუნგებით - საკუთარი ქვეყნის ეკონომიკის მოსპობა და საკუთარი სახელმწიფოს დასუსტება თუ მოყვებოდა ამ მოთხოვნებს შედეგად და არა სხვა რაიმე. აფეთქებდნენ საკუთარი ქვეყნის ხიდებს, გვირაბებს, რკინიგზებს, სასიცოცხლო მაგისტრალებს, ელექტრო-გადამცემ ხაზებს, ანადგურებდნენ და ძარცვავდნენ კეთილმოწყობილ შენობებს, სასტუმროებს, ცენტრებს, ფაბრიკა-ქარხნებს, მილიონობით მანეთად ღირებულ დაზგა-დანადგარებიდან იღებდნენ და ახლაც იღებენ სპილენძსა და ძვირფას შენადნობებს, გააქვთ საზღვარგარეთ და კაპიკებზე ყიდიან, ზოგიერთი ქალი ნებაყოფლობით გადიოდა უცხოეთში ამორალური საქციელით კაპიკების მოსახვეჭად, მაშინ, როცა ამის იძულება არ იყო და უმრავლესობას ჰქონდა საკუთარი კეთილმოწყობილი ოჯახი, სახლ-კარი, მანქანები და ფუფუნებაც კი, მაგრამ, რადგანაც შემთხვევა მიეცათ, არ დაზოგეს სამშობლო, ეროვნული ქონება და ყოვლად უზნეოდ გაანიავეს. ყოველივე ეს შედეგია მასობრივი სულიერი გაუნათლებლობისა - უღმერთობისა. უზნეობა სუფევს ჩვენს საზოგადოებაში. სწორედ ამიტომაა საჭირო, რომ განათლების სისტემა იმყოფებოდეს ეკლესიის მეთვალყურეობისა და ზედამხედველობის ქვეშ, როგორც ესაა მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, სასკოლო სისტემამ ეკლესიის უშუალო მონაწილეობით უნდა აღზარდოს ახალი ქართველი ერი, ზნეობრივი, ღმერთისა, სამშობლოსა და ერის ჭეშმარიტად და არა ყალბად, ზედაპირულად მოყვარული.

ალბათ მალე განსახილველად გამოიტანენ ახალ ქართულ კონსტიტუციას, რომელშიც ჩვენმა კანონმდებლებმა სასურველია გაითვალისწინონ ჩვენი ფუნდამენტური მიზანი:

- საქართველოს სამოციქულო (მართლმადიდებელი) ეკლესია აღიარებული უნდა იქნეს ეროვნულ ეკლესიად საქართველოს რესპუბლიკაში. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს ეკლესიას მიენიჭება სტატუსი სახელმწიფო ეკლესიისა (სახელმწიფო ეკლესიად საქართველოს რესპუბლიკაში აღიარებული იქნება საქართველოს სამოციქულო ეკლესია). ამ სტატუსიდან გამომდინარე, ყველა თავისი შედეგით, რაც ზემოთ იყო ჩამოთვლილი, მაგალითად, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სახსრების გაღება ჩვენი ეკლესიის ხარჯების დასაფარავად (ესაა პირველ რიგში ხელფასები, სოც. უზრუნველყოფა, პენსიები).

ეროვნულ ეკლესიად ქართული ეკლესიის გამოცხადება არ შეზღუდავს საქართველოს რესპუბლიკაში სინდისის (აღმსარებლობის) თავისუფლებას, რაც აღიარებული იქნება კანონით. საქართველოს ავტონომიურ რესპუბლიკებს, თავიანთი კონსტიტუციის შესაბამისად, ცხადია შეუზღუდველად შეეძლებათ ზემოთ აღნიშნული კანონის განვრცობა. დედა - ქართული ეკლესიის ეროვნულ ეკლესიად გამოცხადება განამტკიცებს ჩვენი სახელმწიფოს საძირკვლებს, ჭეშმარიტად რომ მომავალში განაბრწყინებს საქართველოს.

მანგლისი, 12 იანვარი, 1995 წ.
გაზ. „მადლი“, №2, 1995.

შინაარსი

 დედა ეკლესია

წინასიტყვაობის მაგიერ ..... გვ. 1
პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო! ..... გვ. 4

ქართველების გაბერძნება ..... გვ. 8
ქართველთა გამაჰმადიანება ..... გვ. 14
ქართველების გალეკება ..... გვ. 22
ქართველთა გაოსება ..... გვ. 29
ქართველების არმენიზაცია ..... გვ. 39
ქართველების გააფხაზება ..... გვ. 46
საეკლესიო ცხოვრება
სიტყვა წარმოთქმული ახალციხის ეკლესიაში 1981 წლის
სექტემბერში ..... გვ. 55
მოგზაურობა ათონზე ..... გვ. 57
ქართლის ცხოვრების ფურცლები. მესხეთის წარსულიდან ..... გვ. 65
პირველი წირვა უდეს ტაძარში ..... გვ. 78
პირველი წირვა საფარაში ..... გვ. 83
წირვა ვალეს ეკლესიაში ..... გვ. 88
მესხეთის შესახებ (პოლემიკა) ..... გვ. 93
ენკენია აბასთუმნის ეკლესიისა ..... გვ. 97
პირველი წირვა კიმოთესუბანში ..... გვ. 99
ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის სიტყვა წარმოთქმული
პანაშვიდისას ეკლესიაში მეფე სოლომონ II-ის
ნეშტის ახალციხიდან გადასვენების შემდეგ ..... გვ. 103
ნუ დაანაწევრებთ ..... გვ. 105
ეკლესიის ისტორია
მოციქულთა გზა ..... გვ. 110
ქრისტიანობა ანდრია მოციქულიდან წმიდა ნინომდე ..... გვ. 116
წმიდა ნინოს ტროპარი ..... გვ. 123
მირონის კურთხევის შესახებ ..... გვ. 129
საქართველოს საპატრიარქოს ადგილი მართლმადიდებლურ
დიპტიხში ..... გვ. 137
მუხრანელ ბაგრატიონთა დიდი ოჯახის მამულიშვილობა ..... გვ. 145
აფხაზეთის ღია ჭრილობა
თამარ დედოფლის ვაჟის სახელი ..... გვ. 152
ჟამთააღმწერლობა ჭეშმარიტის მეტყველება არს ..... გვ. 161
„რაი არს ჭეშმარიტება?“ ..... გვ. 174
მეგრელთა სისხლი სწყუროდათ ..... გვ. 183
ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის სიტყვა წარმოთქმული
სამგლოვიარო მიტინგზე ქ. ბორჯომში 1992 წლის
9 ოქტომბერს ..... გვ. 189
აფხაზეთში მიმდინარე ე. წ. „გამეგრელების“
იძულებითი პროცესის ნამდვილი არსი ..... გვ. 192
ნათლისცემის ძველქართული ტერმინოლოგია და
წყალთან დაკავშირებული ზოგიერთი ტოპონიმი ..... გვ. 198

აფხაზების საცხოვრისი ჩრდილო კავკასიაში ..... გვ. 203
მებრძოლი ეკლესია ..... გვ. 208
საბრძოლო დროშა ..... გვ. 215
საქართველოს შვილები
ჩვენგან გავაუცხოვოთ ჩვენი სისხლი და ხორცი? ..... გვ. 223
„საქართველო შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“ ..... გვ. 231
ახალი თაობის აღსაზრდელად
ეპისკოპოს ანანიას ქადაგება ახალციხის სასულიერო
სასწავლებლის გახსნისას ..... გვ. 240
ვასწავლოთ თუ არა საქართველოს ეკლესიის ისტორია სკოლაში..... გვ. 244
ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძის ქადაგება უნივერსიტეტის
ახალციხის ფილიალში ..... გვ. 252
ახალი ერი ..... გვ. 254
ეროვნული ეკლესია ..... გვ. 257

რედაქტორი	ნ. სუხიტაშვილი
სამხატვრო რედაქტორი	გ. ზაკალაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი	მ. ასათიანი
კორექტორები	ნ. ქაფიანიძე, ე. ბაბალაშვილი
ოპერატორები	ი. ჩალათაშვილი, ნ. მასხულია, მ. კაპანაძე, ნ. ბურხრაძე, ნ. პაპიაშვილი
პროგრამისტი	ნ. ფოფხაძე

აიწყო და მომზადდა დასაბეჭდად გამომცემლობაში კომპიუტერულ ტექნოლოგიით

სბ 5284

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16.10.96. ქაღალდის ზომა 60X84. საბეჭდი ქაღალი ოფსეტის. ნაბეჭდი თაბახი 20. პირ. ნაბეჭდი თაბახი 18,6. პირ. საღებავგატარება 19,07. სააღრ. საგამომც. თაბახი 20,28.

შეკვ. 172

ფასი სახელშეკრულებლო

გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, გ. ჩუბინაშვილის ქ. 50
1996

სააქციო საზოგადოება
„პირველი სტამბა“

ქ. თბილისი, ჩუბინაშვილის ქ. 50